

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

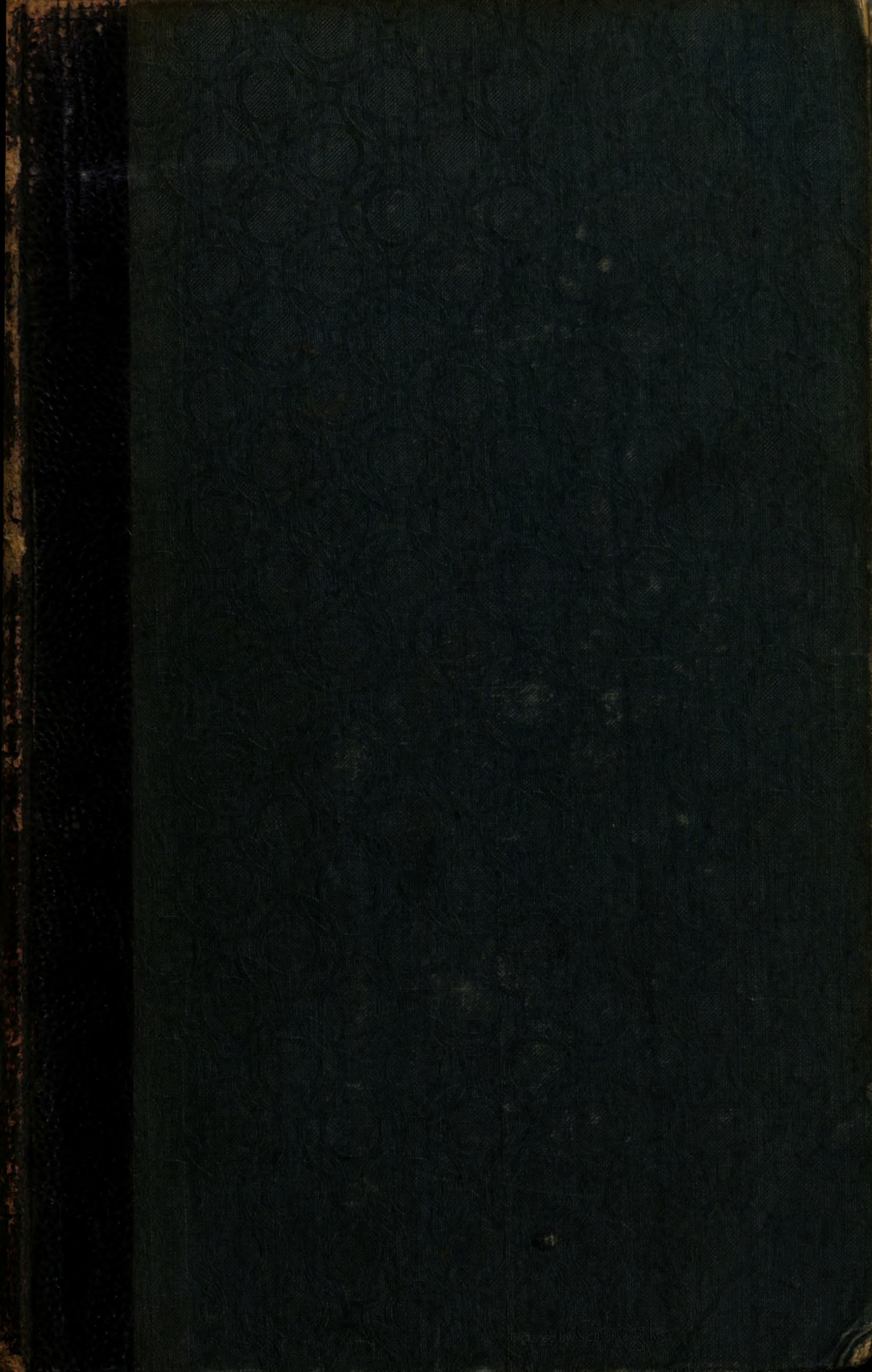
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

XIII 0.1533. d.

491
D. 23

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK LEIDEN

01617112

LESSEN
OVER DE
REDEKUNST

EN
FRAAIJE LETTEREN,
OF VOORSCHRIFTEN OVER
TAAL, STIJL, WELSPREKENDHEID
EN **DICHTKUNST,**

NAAR HET ENGELSCH VAN

HUGO BLAIR,

in leven Hoogleeraar te Edinburg enz.

IN DRIE DEELEN VERTAALD DOOR WIJLEN DEN HOOGLEERAAR

M^r. HERMAN BOSSCHA,

EN THANS OP NIEUWS UITGEGEVEN

DOOR

M^r. B. H. LULOFS,

*Hoogleeraar in de Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid
te Groningen, Lid van het Koninklijk-Nederlandsch
Instituut enz. enz.*

(die bij dezen derden druk een groot aantal van eigene aanteeke-
ningen gevoegd heeft; gelijk onder anderen, in dit deel, over
*de hedendaagsche Welsprekendheid van den Predikstoel,
de Pleitzaal, Staatsvergaderingen enz.*)

—
TWEDE DEEL.
—

TE GRONINGEN, BIJ

J. OOMKENS,

AKADEMIEDRUKKER.

1835.

VOORBERIGT

VOOR HET

TWEEDE DEEL.

Zie hier, geëerde Lezer! het tweede deel van BLAIR, dat, eilaas, nog een' langer staart van Aanteekeningen na zich sleept dan het eerste. Ik geloof waarlijk, dat er in de Aanteekeningen meer letters staan, dan in het boek-zelf. Of echter de hoedanigheid dier letterspijs zoo goed zij, als de hoeveelheid, is eene andere vraag, welke ik hoop dat niet door Vitzucht, maar door Billijkheid en Bescheidenheid zal worden beantwoord. Dit weet ik wel, dat al die Aanteekeningen mij arbeids genoeg gekost hebben, en dat ik, de zaak van achteren beschouwd, liever, (gelyk ik ergens reeds zeide) een geheel nieuw gebouw gesticht hadde, dan aan een oud Engelsch gelapt, hetwelk voor onzen tijd op een aantal plaatsen te naauw geworden is, en waaraan kamer bij kamer dient aangebouwd te worden. Maar, toen ik eens begonnen was, liet eerzucht mij niet toe de timmeraadje te laten steken, schoon ik met dat al genoodzaakt ben geweest door plaatsgebrek

een gedeelte onaangeroerd te laten, en dus het
 pendent opera interrupta van VIRGILIUS zeer dikwerf
 op mijne Aanteekeningen toepasselijk is. * 't Zij hoe
 't wil, geëerde Lezer! neem dit tweede Deel even
 goedgunstig aan, als het eerste, en blijf mij bij
 voortdoring die welwillendheid schenken, waarop
 ik, in mijne betrekking als Schrijver, billijk prijs
 stel. Het eene en andere, in het Voorberigt van
 het eerste Deel door mij aangestipt, zult Gij voor-
 al ook wel op dit tweede Deel willen toepassen.
 Aan Boekbeoordeelaren, die met zulke hatelijke aan-
 tijgingen te voorschijn mogten willen treden, als on-
 langs in de Letteroefeningen een Beoordeelaar mijner
 tot uitspanning, in een' humoristischen trant ge-
 schreven Reis naar Baden-Baden, zij bij voorraad
 dezelfde uitdaging gedaan, die ik in den Recensent
 ook der Recensenten van deze maand hem gedaan
 heb, dat zij met hunnen naam voor den dag komen.
 Ik wil het naamlooze van Boekbeoordeelingen in een
 klein land als het onze niet geheel wraken, maar
 ieder eerlijk man moet den moed hebben, om, wan-
 neer hij een' Hoogleeraar van eene onzer Akademiën
 profanéren te last legt, onder zulk eene eerroovende
 beschuldiging, door den Aangeklaagden des gevorderd
 zijnde, zijn' naam te zetten.

GRONINGEN,
 Februarij 1835.

B. H. LULOF'S.

* Het werk hangt onvoltooid.

ZEVENTIENDE LES.

VAN DE HYPERBOLE, PROSOPOPOEIA EN APOSTROPHE.

De Figuur, waarvan ik nu zal handelen, is bekend onder den naam van **HYPERBOLE**, of **Vergrooting**. Dezelve bestaat daarin, dat men eene zaak buiten hare gewone palen vergroot. Men kan haar somtijds als een' **Tropus**, somtijds als eene Figuur der gedachten aanmerken, en hier begint inderdaad het onderscheid tusschen deze beide soorten vrij onduidelijk te worden; doch het is der moeite niet waardig, dat wij tot metaphysische spitsvindigheden onze toevlugt nemen, om beide duidelijk te onderscheiden. Het zij wij de **Hyperbole** een' **Tropus**, of eene Figuur noemen, het is klaar, dat zij voor eene manier van spreken moet gehouden worden, welke in de natuur-zelve gegrond is. In alle talen, en zelfs in het dagelijksche gesprek, komen menigvuldige **Hyperbolische** uitdrukkingen voor; gelijk „zoo snel als de wind, zoo wit als sneeuw” en meer dergelijke; en onze gewone complimenten zijn alle de buitensporigste **Hyperbolen**. Zoo dra ons eene zaak in hare soort goed of groot toeschijnt, zijn wij gereed, om aan haar een vergrootend bijvoegelijk woord toe te voegen, en haar te maken tot het grootste

II. DEEL.

I

en beste, hetwelk wij immer zagen. De verbeelding heeft eene natuurlijke geneigdheid, om zich door vergrooting van de voorhanden zijnde zaak vermaak te verschaffen. Deze Hyperbolische wendingen zullen meer of minder in eene taal de overhand hebben, naarmate de verbeelding der natie, welke die taal spreekt, levendig is. Van daar is het ook, dat de taal der Oostersche volken veel Hyperbolischer was, dan die der Europeanen, welke eene meer phlegmatische, of, zoo men wil, meer bedaarde verbeelding bezitten. Van daar, eindelijk, zal men bij alle schrijvers der vroegste tijden, en in de onbeschaafde tijdperken der maatschappij, deze Figuur het meest aantreffen. Meer ondervinding, en eene beschaafder maatschappij dooven het vuur der verbeelding, en zuiveren de manier van uitdrukking.

De vergrootende spreekwijzen, waaraan onze ooren in de verkeerung gewoon zijn, komen ons nauwelijks als Hyperbolen voor. Zoo dra wij ze hooren, maken wij bij ons-zelfen de noodige afrekening, en nemen haar volgens hare innerlijke waarde. Maar wanneer er iets nieuws en ongewoons in zoodanige hyperbolische uitdrukking plaats heeft, zoodat zij onze aandacht meer dan gemeen tot zich trekt, dan wordt dezelve tot eene Spraakfiguur verheven. En hier is het noodig aan te merken, dat, bijaldien des lezers verbeelding niet vooraf gestemd is, om zich te gelijk met de Hyperbolische uitdrukking te verheffen, deze hem altijd onaangenaam en aanstootelijk zal zijn. Men doet hem dan eenigzins geweld aan; men wil, dat hij zijne verbeelding zal inspannen en in beweging brengen, zonder dat hij de minste geneigdheid daartoe gevoelt. Uit dien hoofde moet de Hyperbole met groote omzigtigheid gebruikt worden; men moet zich niet te dikwijls van haar bedienen, noch er zich te lang bij ophouden. In som-

mige gevallen is zij buiten twijfel van grooten dienst, daar zij, gelijk ik te voren reeds heb aangemerkt, de natuurlijke taal is van eene levendige en verhitte verbeelding; maar wanneer Hyperbolen, op de onregte plaats, of te menigvuldig gebruikt worden, maken zij het voorstel laf en onnatuurlijk. Zij zijn de toevlugt van kleine geesten, die voorwerpen willen schilderen, welken het aan genoegzame waarde ontbreekt, of welker waarde zij niet door eene eenvoudige en gepaste beschrijving weten uit te drukken, zoodat zij genoodzaakt zijn, gezwollene en overdrevene spreekwijzen ter hulp te nemen.

Er zijn twee soorten van Hyperbolen. Van de eene bedient men zich in beschrijvingen, de andere wordt ons door de hitte der drift ingegeven. De laatste soort verdient buiten twijfel den voorrang; want, heeft de verbeelding eene natuurlijke strekking, om de voorwerpen boven hunne natuurlijke maat te vergrooten, de drift heeft deze strekking nog veel sterker; en niet alleen verschoont deze laatste de stoutste figuren, maar maakt ze vaak natuurlijk en gepast. Liefde, schrik, verbaasdheid, verontwaardiging, gramschap, met één woord, alle driften zonder onderscheid, brengen de ziel in eene soort van verwarving, vergrooten de voorwerpen, en brengen dus eenen Hyperbolischen stijl voort. Dus bevat de volgende klagt des Satans, bij MILTON, hoe sterk ook uitgedrukt, volstrekt niets, dat onnatuurlijk of ongepast is; want zij schildert eene door woede en wanhoop beroerde ziel. „Ach mij rampzaligen! langs „welken weg zal ik den eindeloozen toorn, en de eindelooze wanhoop ontvlieden? Overal, waar ik vliede, vinde ik eene hel; ik ben mij-zelfen eene hel; in den diepsten afgrond gaapt een nog dieper afgrond, om mij in te slokken; een afgrond zoo

„ijselijk, dat zelfs de hel, die ik lijde, mij een he-
„mel toeschijnt.” *

De eenvoudige beschrijving sluit wel de Hyperbolen niet uit; doch zij moeten daar met meer omzigtigheid gebruikt worden, en vorderen eene soort van voorbereiding, om bij den lezer behagen te vinden. Het voorwerp, hetwelk men beschrijft, moet van dien aard zijn, dat het de verbeelding van zelve inneme, en haar overhale, om met ons de natuurlijke grenzen te overschrijden; dat is, het moet door zijne grootheid, nieuwhed, onverwachtheid verbazen; of de kunst des schrijvers moet de verbeelding trapswijze weten te verheffen, en haar voorbereiden, om zich van de zaak, welke hij wil vergrooten, een hoog denkbeeld te vormen. Wanneer een dichter eene aardbeving of eenen storm beschrijft, of wanneer hij ons midden op een slagveld overbrengt, kunnen wij ook de sterkste Hyperbolen zonder weêrzin verdragen. Maar wanneer eene bedroefde schoone wordt beschreven, is het niet mogelijk geenen walg te krijgen in zulke wilde vergrootingen, als de volgende regels van een' onzer tooneeldichters opleveren: „Ik vond haar, uitgestrekt op
„den grond, in den vollen storm der droefheid, even-
„wel nog schoon; uit hare oogen stroomde een zoo
„geweldige vloed van tranen, dat, al stond de gan-
„sche wereld in vlam, de gramschap des hemels
„daardoor zoude uitgedoofd, en de magtige brand

---

* *Me miserable! which way shall i flie
Infinite wrath, and infinite despair?
Which way i flie is Hell, myself am Hell;
And in the lowest deep, a lower deep
Still treatning to devour me, opens wilde,
To which the Hell I suffer seems a Heaven.*

B. IV. l. 73.

„gebluscht worden.” * Dit is loutere winderigheid. Men mag den persoon-zelfen, welke door de bitterste droefheid is nedergedrukt, sterke Hyperbolen laten gebruiken; maar den aanschouwer, welke haar beschrijft, kan men zoodanige vrijheid niet vergunnen. De reden hiervan is klaar; want de eene wordt ondersteld het gevoel van zijne drift uit te boezemen, maar de andere spreekt blootelijk de taal der beschrijving, welke immer, volgens de regels der natuur, op eenen veel lager toon moet gestemd zijn: een onderscheid, 't welk, hoe duidelijk het ook is, van vele schrijvers over het hoofd wordt gezien.

Hoe ver eene Hyperbole, gesteld dat zij op de rechte plaats gebruikt wordt, gaan kan, zonder overdreven te worden; of met andere woorden, welke de eigenlijke grenzen zijn, binnen welke die Figuur moet blijven, kan, zoo ver ik zie, niet wel door juiste regels bepaald worden. Gezond verstand en een geoefende smaak moeten de lijn trekken, waar de Hyperbole niet over kan gaan, zonder buitensporig te worden. LUCANUS behoort tot die schrijvers, welke eene neiging hebben tot buitensporige Hyperbolen. Een der gewone complimenten, welke de Romeinsche dichters aan hunne Imperators maakten, bestond daarin, dat zij hun de keuze gaven, welk gedeelte des hemels zij, als Goden, na hunnen dood ter wouping begeerden. VIRGILIUS heeft dit reeds verre genoeg gedreven in zijne aanspraak aan AUGUSTUS, wanneer hij zegt:

---

* — *I found her on the floor
 In all the storm of grief, yet beautiful;
 Pouring forth tears at such a lavish rate,
 That were the world on fire, they might have drown'd
 The wrath of Heaven, and quenck'd the mighty ruin.*

LEE.

— *Tibi brachia contrahit ardens
Scorpius; et coeli iusta plus parte relinquit.*

GEORG. I.

Doch dit was voor LUCANUS nog niet genoeg. Besloten hebbende alle zijne voorgangers te overtreffen, bidt hij, in eene soortgelijke aanspraak aan NERO, dezen vorst zeer ernstig, zijne plaats niet te na bij de polen te nemen, maar veiligheidshalve juist het midden van den hemel te kiezen, opdat niet zijne zwaarte, bij eene overhelling aan den eenen of anderen kant, het evenwigt van het heelal mogt verbreken:

*Sed neque in Arctoo sedem tibi tegeris orbe,
Nec polus adversi calidus qua mergitur Austri;
Aetheris immensi partem si presseris unam,
Sentiet axis onus. Librati pondera coeli
Orbe tene medio. —*

Phars. I. 53.

Soortgelijke overdrevene denkbeelden * zijn de vruchten van eenen valschen smaak. De Spaansche en Afrikaansche schrijvers, TERTULLIANUS, CYPRIANUS, AUGUSTINUS hellen zeer naar dezen kant over. Een voorbeeld hiervan hebben wij in dit grafschrift van een Spanjaard op KAREL V.

*Pro tumulo ponas orbem, pro tegmine coelum,
Sidera pro facibus, pro lacrymis maria.*

Somtijds kunnen zoodanige plaatsen ons door hare stoutheid innemen en verblinden; doch iets, hetwelk de waarheid en het gezond verstand zoo sterk belce-

* De Franschen noemen dezelve *Ouîrés*.

dig, kan nooit waarlijk schoon zijn. In de opschriften wordt het meest van allen hier tegen gezondigd, daar vaak de geheele verdienste derzelve in eene overdrevene Hyperbole gelegen is. Van dien aard is het volgende van Dr. PIRCAIRN, * waar Nederland, als uit de zee opgekomen, wordt voorgesteld :

*Tellurem fecere Dei, sua litora Belgae,
Immensaeque patet molis interque labor
Di vacuo sparsas glomerarunt aethere terras,
Nil ubi quod coeptis posset obese fuit;
At Belgis maria et coelum naturaue rerum
Obstitit; obstantes hi domuere Deos.*

Tot dus ver van de HYPERBOLE. Nu gaan wij over tot die Figuren, welke alleen in de gedachten zijn gelegen, terwijl de woorden in hunnen eigenlijken zin worden gebruikt.

Onder deze komt ontegenzeggelijk de eerste plaats toe aan de PROSOPOEIA of PERSOONSVERBEELDING, door middel van welke wij aan levenlooze voorwerpen leven en werking toeschrijven.

Deze Figuur is van een uitgestrekt gebruik, en heeft in de natuur-zelve onmiddellijk haren grond. In den eersten opslag, en in het afgetrokkene beschouwd, schijnt zij de allerstoutste Figuur te zijn, en zelfs in het buitensporige en belachelijke te loopen. Wat toch schijnt meer van 't gezond verstand af te wijken, dan van steenen, boomen, velden en rivieren te spreken, als waren zij levende schepsels; en hun gedachten, gevoel, neigingen en bedrijven toe te schrijven? Men zou dit voor kinderachtige invallen aanzien, waaraan geen mensch van smaak eenig behagen kon vinden.

---

* Zie de Aanteekeningen, Lett. II.

Dan geheel anders is het hiermede gelegen. Op de rechte plaats gebruikt, heeft de Persoonsverbeelding geenszins eene zoo belagchelijke uitwerking, maar wordt integendeel bevonden natuurlijk en bevallig te zijn; en er wordt zelfs niet eens een buitengewone graad van drift vereischt, om ons in haar genoegen te doen vinden. In de Poëzij, niet alleen de verhevene, maar ook de zachte en gematigde, ziet men haar allerwege heerschen. De Proza is ook verre af van haar buiten te sluiten, en zelfs in de dagelijksche gesprekken wordt dikwijls iets van haar gevonden. Wanneer wij zeggen: „het Aardrijk *dorst* naar regen,” of wanneer wij de heerschzucht *rusteloos*, eene ziekte *bedriegelijk* noemen, bewijzen deze en dergelijke uitdrukkingen, dat onze ziel eene zekere geneigdheid heeft, om aan levenlooze dingen en afgetrokkene denkbeelden van haar eigen maaksel, de eigenschappen van levende schepsels te geven.

Het verdient inderdaad opmerking, dat er eene zoo wonderbare neiging, om alle voorwerpen te bezielen in de menschelijke natuur wordt gevonden. Het zij dat dezelve ontstaat uit eene oorspronkelijke drift, om over alles eene zekere gelijkheid met ons-zelfen te verspreiden, of uit eenige andere oorzaak, zeker is het, dat schier elke beweging, welke maar in het geringste de ziel aandoet, ten minste voor eenen tijd een denkbeeld van leven aan haar voorwerp geeft. Laat eens iemand door een' misstap zijn' voet tegen een' steen stooten; zal hij niet somtijds, in de eerste onbezuisde oogenblikken van onvergenoegdheid, zich geneigd voelen, om den steen in stukken te slaan, of in driftige uitdrukkingen tegen denzelfen uit te varen, even als of die steen hem beledigd had? Stel iemand, die langen tijd gewoon is geweest aan zekere voorwerpen, welke een' sterken indruk op zijne verbeelding gemaakt hebben; bij voorbeeld, aan een huis, waarin hij vele

aangename jaren gesleten heeft, of aan velden, boommen en bergen, bij en op welke hij vaak met het grootste vermaak heeft omgewandeld; wanneer zoo iemand in de noodzakelijkheid komt, om van die voorwerpen te scheiden, vooral, zoo hij geene hoop heeft van ze ooit weder te zien, zal hij bezwaarlijk een zeker gevoel kunnen ontgaan, zeer gelijk aan dat, 't welk bij het afscheid nemen van oude vrienden in ons ontstaat. Die dingen schijnen hem dan bezielde wezens toe; zij worden voorwerpen van zijne genegenheid, en, in het oogenblik van scheiden, vindt hij het geenszins onnatuurlijk, zijn gevoel in woorden uit te boezemen, en die geliefde voorwerpen in den eigenlijken zin vaarwel te zeggen.

Deze indruk van leven, welken vele dingen op ons maken, is bijzonder bij prachtige en treffende voorwerpen in de natuur zoo sterk, dat ik niet in 't minste twijfele, of dit is eene der oorzaken, welke het getal der Goden in den ouden tijd zoo zeer vermenigvuldigd hebben. Dryaden en Naiaden, of Godheden der bosschen en rivieren, zijn in mijne oogen schepselen, welke in die vroege tijdperken der wereld, bij menschen van eene levendige verbeelding; zeer ligtelijk uit deze gesteldheid van 's menschen geest moesten voortkomen. Deze hunne geliefkoosde voorwerpen van het land hadden zich aan hunne verbeelding zoo vaak als levende vertoond, dat de overgang zeer gemakkelijk was, om aan dezelve het bezit van zekere wezenlijke Godheden, Beschermgeesten of onzichtbare Magten toe te schrijven, welke ze bewoonden, of daarmede in eenige betrekking stonden. De verbeelding vond zeer veel genoeg in zulke voorstellingen, waaraan zij zich in zekeren zin kon vasthouden; en daar dit bezielen der dingen zoo wel met de verbeelding strookte, moesten de geringste oorzaken genoegzaam zijn, om hetzelfde te werk te stellen.

Uit het betoogde is gemakkelijk te zien, van waar het komt, dat de Persoonsverbeelding eene zoo voorname rol speelt in alle opstellen, waarin verbeelding of hartstogten heerschen. Zij is in ontelbare gevallen de eigenlijke taal der verbeelding en drift, en verdient derhalve onze aandacht, en een naauwkeurig onderzoek. Er zijn drie trappen, waarin deze Figuur onderscheiden wordt; en hierop dient men wel te letten, zoo men haar eigenlijk gebruik naauwkeurig wil bepalen. De eerste trap is, wanneer aan levenlooze voorwerpen zekere eigenschappen van levende schepselen worden toegeschreven; de tweede, wanneer men deze levenlooze voorwerpen voorstelt, als handelen zij, gelijk levende wezens; en de derde, wanneer zij verbeeld worden met ons te spreken, of ten minste te verstaan hetgene wij tot hen zeggen.

De eerste en benedenste trap van deze Figuur bestaat dan daarin, dat men aan levenlooze voorwerpen zekere eigenschappen van levende schepsels toeschrijft. Geschiedt zulks, zoo als wel het meest gedaan wordt, in een of twee woorden, en door een Bijvoegelijk woord aan het voorwerp toe te voegen, zoo als in de spreekwijzen: „een woedende storm, eene bedriegelijke „ziekte, een knagend geweten,” dan wordt daardoor de Stijl zoo weinig verhoogd, dat ook de eenvoudigste en meest dagelijksche voordragt, zonder eenigen dwang, zulk een' sprektrant toelaat. En deze soort van Persoonsverbeelding is inderdaad zoo onmerkbaar, dat men mag twijfelen, of zij wel dien naam mag dragen, en niet liever tot de klasse der eenvoudige Metaphoren moet gebragt worden, welke wij gebruiken, zonder dat wij het merken. Wanneer zij echter te gepaster plaatse gebruikt wordt, brengt zij veel toe, om schoonheid en leven aan de uitdrukking bij te zetten; zoo als bij voorbeeld in deze plaats van VIRGILIUS:

Aut conjurato descendens Dacus ab Istro.

GEORG. II. 474.

waar het Bijvoegelijke *conjurato*, op de rivier toegepast, oneindig poëtischer is, dan wanneer het op den persoon toegepast ware, op deze wijze:

Aut conjuratus descendens Dacus ab Istro.

Men behoeft niet veel smaak te hebben, om het onderscheid tusschen deze regels te voelen.

De tweede trap van deze Figuur is, wanneer onbezielde voorwerpen verbeeld worden te handelen, gelijk bezielde wezens. Hier klimmen wij een' trap hooger, en de Persoonsverbeelding loopt meer in het oog. De aard der handeling, welke wij aan die onbezielde voorwerpen toeschrijven, en de bijzondere manier, waarop wij haar beschrijven, maken de sterkte van deze Figuur uit. Eene langdurige voortzetting van haar behoort alleen tot uitgewerkte redevoeringen, en tot de hoogere welsprekendheid; maar enkele trekken van haar kunnen ook bij min verhevene onderwerpen te pas komen. CICERO, bij voorbeeld, sprekende van de geoorloofde en wettige zelfverdediging, bedient zich van de volgende uitdrukking: „Somtijds geven ons de wetten-zelve het zwaard in de hand, om eenen kwaaddoener te dooden.” * Deze uitdrukking is fraai. De wetten worden als personen verbeeld, die als het ware de hand uitstrekken, om ons het zwaard over te geven, ten einde daarmee iemand te dooden. Soortgelijke korte Persoonsverbeeldingen zijn zelfs in Zedekundige Verhandelingen of andere werken van eene bedaarde redkaveling geoorloofd, en, geven aan den

---

* *Aliquando nobis gladius ad occidendum hominem ab ipsis porrigitur legibus.* Orat. pro MILONE.

Stijl sterkte en leven; mits men zorge, dat zij gemakkelijk en ongedwongen zijn, en niet te dikwijls wederkomen.

De aard der Engelsche taal komt een' schrijver bij het gebruik dezer Figuur wonder wel te pas. Daar de Zelfstandige Naamwoorden, gelijk te voren reeds is aangemerkt, zich door geen Mannelijk of Vrouwelijk Geslacht onderscheiden, uitgezonderd de eigennamen van Mannelijke en Vrouwelijke schepsels, behoeft men slechts aan een onbeziel voorwerp of afgetrokken denkbeeld een geslacht te geven, dat is, in plaats van *It*, het persoonlijke voornaamwoord *he* of *she*, Hij of Zij, te gebruiken, om den Stijl dadelijk te doen klimmen, en eene Persoonsverbeelding te beginnen. In plegtige redevoeringen, wanneer bij voorbeeld van Godsdienst, Deugd of Vaderland wordt gehandeld, heeft zulks eene zeer goede uitwerking. Ik zal hier een ongemeen fraai voorbeeld uit eene Redevoering van Bisschop SHERLOCK aanhalen, om daaruit te doen zien, hoe veel geest en bevalligheid deze Figuur in sommige gevallen kan aanbrengen. Vooraf moet ik echter aanmerken, dat in dit voorbeeld de Persoonsverbeelding zoo ver gedreven schijnt, als in de verhevenste Proza kan geduld worden, en dat hetzelfde dus niet, dan in soortgelijke gevallen der verhevenste welsprekendheid, zoude mogen nagevolgd worden. De schrijver maakt eene vergelijking tusschen onzen Zaligmaker en MAHOMET, en zegt: „Ga tot uwen „Natuurlijken Godsdienst, * vertoon haar MAHOMET „en zijne leerlingen, zoo als zij, met wapenen en

---

* Zoo iemand denkt, dat ik hier in het gebruik der Geslachten mij-zelfen niet gelijk blijve, daar ik, den Godsdienst in Persoonsverbeelding voor eene Vrouw nemende, bij het woord zelf nogtans het Mannelijk Voorzetsel voege, die kan mijne verdediging vinden bij HUIDEKOPER in zijne

„ bloed bedekt, zegevieren over den buit van duizen-
 „ den, welke door hun overwinnend zwaard gevallen
 „ zijn. Toon haar de steden, door MAHOMET in assche
 „ gelegd, de landen door hem geplonderd en verwoest,
 „ en de beschreijenswaardige rampen van al de inwo-
 „ ners der aarde. Nadat zij hem op dit tooneel heeft
 „ beschouwd, breng haar dan bij hem in zijne een-
 „ zaamheid, ontsluit haar des Profeten binnenkamer,
 „ laat haar zijne wijven en bijwijven zien; laat haar
 „ hooren, hoe hij zich op openbaring en Goddelijken
 „ last beroept, om zijn overspel en zijne geile lusten
 „ te regtvaardigen. Wanneer zij dit gezigt moede is,
 „ toon haar dan den gezegenden JESUS, zoo als hij
 „ nederig en zachtmoedig zijne weldaden over alle men-
 „ schen-kinderen uitstort. Laat hem haar zien in zijne
 „ eenzaamste oogenblikken; dat zij hem volge naar den
 „ berg, en getuige zij van zijnen eerbied en zijne ge-
 „ beden aan God. Breng haar aan zijne tafel, om
 „ zijnen soberen maaltijd te zien, en zijne hemelsche
 „ redenen te hooren. Voer haar met hem voor het ge-
 „ rigt, om te zien het geduld, waarmede hij den spot
 „ en laster zijner vijanden verdraagt. Leid haar naar
 „ het kruis, toon haar den zieltogenden Heiland, laat
 „ haar zijn laatste gebed voor zijne vijanden hooren:
 „ *Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat*
 „ *zij doen.* Nadat de Natuurlijke Godsdienst beiden
 „ op deze wijze beschouwd heeft, vraag haar dan,
 „ wie de Profeet van God is? Doch wij hebben haar
 „ antwoord reeds vernomen, toen zij een gedeelte van
 „ dit tooneel door de oogen van den Hoofdman, die
 „ bij het kruis de wacht had, aanschouwde. Door

Proeve van Taal- en Dichtkunde, bladz. 204 volgens de
 uitgave van LELYVELD; alsmede bij A. KLUIT in de Ge-
 slachtlijst van HOOGSTRAATEN, op het woord *Min*, en bij
 J. FORTMAN in zijne Taalkundige Aanmerkingen, bladz. 2.
 (Eerste VERT.) Zie de Aant. (L.)

„hem sprak zij en riep zij uit: *Waarlijk deze „mensch was Gods Zoon.*” Dit is meer dan fraai, „dit is inderdaad verheven. Deze geheele plaats is vol leven, en de Figuur rijst tot aan het slot, waar de Natuurlijke Godsdienst, welke voorheen aanschouwerster was, als sprekende door den mond van den Hoofdman wordt ingevoerd. En dit heeft des te meer kracht, omdat het aan het slot van de rede geplaatst is, waar wij natuurlijk het meeste vuur en gewigt verwachten. Zoo de Leerredenen van SHERLOCK, of eenige andere Engelsche Leerredenen ons meer soortgelijke plaatsen opleverden, wij zouden meermalen daaraan voorbeelden van schoonheid in de voordragt bijbrengen.

Tot dus verre hebben wij van Proza gesproken; in Poëzij komen soortgelijke Persoonsverbeeldingen nog veel menigvuldiger voor, en zijn inderdaad de ziel en het leven derzelve. Bij een' Dichter van eene levendige verbeelding verwachten wij in beschrijvingen alles bezielde te vinden. HOMERUS, de vader en Prins der Dichteren, munt bijzonder uit in het gebruik van deze Figuur. Oorlog, Vrede, Speren, Steden, Rivieren, met één woord, alles krijgt leven in zijne werken. Hetzelfde heeft ook plaats bij MILTON en SHAKESPEAR. Men zal niet ligtelijk bij eenigen schrijver eene Persoonsverbeelding vinden, die sterker en gepaster is, dan de volgende van MILTON, ter gelegenheid dat EVA de verboden vrucht eet: „Dus sprak zij, en stak, „te kwader ure, hare roekeloze hand uit naar de „vrucht; zij plukte; zij at. De Aarde voelde dien „beet; en de Natuur, eenen diepen zucht loozende, „gaf door alle hare werken teeken van angst, dat al „les verloren was.”

---

* *So sayng, her rash hand, in evil hour
Fort reaching to the fruit, s'he pluck'd, she eat;*

Alle omstandigheden en leeftijden der menschen, Armoede, Rijkdom, Jeugd, Ouderdom, Liefde, Haat, Droefheid, Vergenoegdheid, kunnen in Pöëzij zeer gepast tot personen gemaakt worden. Een aantal van voorbeelden hiervan is bij de beste Dichters te vinden; en het is inderdaad moeilijk aan Persoonsverbeelding van dien aard eenige palen te zetten.

Een der grootste vermaken, welke de Dichtkunst ons verschaft, bestaat daarin, dat wij midden onder onze medemenschen overal ons-zelfen vinden; en dat wij zien, dat elk voorwerp denkt, voelt en handelt even als wij. Hetgene ons derhalve in deze soort van figuurlijken stijl voornamelijk behaagt, is misschien dit, dat zij ons in gemeenschap brengt met de gansche Natuur, en ons zelfs in levenlooze voorwerpen belang doet nemen, daar zij, door middel van bewustheid en gewaarwording, welke zij aan dezelve toeschrijft, eene betrekking tusschen hen en ons weet te vormen. Tot een voorbeeld hiervan strekke de volgende schoone plaats uit THOMSON, waarin het leven, 't welk de Dichter, in zijne beschrijving van de opgaande zon, over de geheele Natuur verspreidt, de voorwerpen ongemeen bevallig en belangrijk maakt. „Maar „ginds komt de magtige Koning van den dag, al jui- „chende, in het Oosten. De afnemende wolken, het „tintelende azuur, en de rand der bergen, door gloei- „jend goud verlicht, strekken tot blijde getuigen zijner „spoedige nadering. — — — De glinsterende stroom, „door u gelouterd, speelt in vrolijker kronkelingen „door de beemden. De vervaarlijke steilte, wier „zwarte schaduwe zich zoo ijsselijk over den vloed

---

*Earth felt the wound; and Nature, from her seat
Sighing, through all her works, gave signs of woe,
That all was lost.*

IX. 78a.

„verspreidt, vermindert zelfs op uwe wederkomst.
 „De woesteniĳ gevoelt eene wilde vreugd door haar
 „geheel droefgeestig gebied. De ruwe overblijfselen
 „van gesloopte gebouwen glinsteren, en het zilte diep,
 „van de kruin eens spitsen strandheuvels beschouwd,
 „verspreidt, in onophoudelijke beweging, eene spe-
 „lende flikkering tot aan de verste oevers van den
 „blaauwen gezigtseinder.” *

De derde en hoogste trap van deze Figuur, welke nog overig is, bestaat daarin, dat aan onbezielde voorwerpen niet alleen gewaarwording en handelingen worden toegeschreven, maar dat zij als sprekende met ons ingevoerd, en verbeeld worden acht te slaan op hetgene wij hen zeggen. Hoe zeer dit in vele gevallen gansch niet onnatuurlijk is, doen zich echter in de uitvoering hiervan meer zwarigheden op, dan bij de andere soorten der Persoonsverbeelding. Van alle Rhetorische Figuren is toch deze verre weg de stoutste; zij is de taal der hevigste hartstogten, en moet derhalve nooit gebruikt worden, dan wanneer de ziel sterk geroerd en verhit is. Eene eenvoudige Persoonsverbeelding, welke een onbezield ding als bezield laat handelen, kan plaats vinden midden in eene koele beschrijving, en wanneer de denkbeelden hunnen gewonen loop volgen: maar de ziel moet in een' staat van heftige beweging zijn, en zich van hare gewone manier van denken merkelyk verwijderd hebben, eer zij de Persoonsverbeelding van een onbezield voorwerp zoo ver kan drijven, dat zij zich hetzelfde verbeeldt als lettende op hetgene wij zeggen, en ons eenig antwoord gevende. Echter hellen alle sterke hartstogten tot deze Figuur over; niet alleen liefde, gramschap en verontwaardiging, maar zelfs die, welke den geest

---

* Jaargetijden, bladz. 75, 76 en 80 in de Vertaling van LUBLINK.

schijnen neer te slaan, zoo als droefheid, berouw en zwaarmoedigheid. Het ligt namelijk in de natuur van alle hartstogten, dat zij zich lucht zoeken te verschaffen, en dus, wanneer zij geene andere voorwerpen kunnen vinden, liever dan stil te zwijgen, zich onlasten tegen de ongevoeligste dingen; bijzonder, zoo deze in eenige betrekking staan met de oorzaken en voorwerpen, welke de ziel in deze beweging gebragt hebben. Van hier is het, dat de Dichtkunst, die de grootste vrijheid heeft, om de taal der driften te spreken, eene menigte schoone voorbeelden van deze Figuur oplevert. Een der schoonste in mijne oogen is dit aandoenlijk en teeder afscheid van EVA, 't welk zij neemt van het Paradijs, op het oogenblik, dat zij hetzelfde voor altijd zal verlaten: „Ach! onverwachte slag, smartelijker dan de dood! moet ik u, „Paradijs, dus verlaten, mijnen geboortegrond, deze „zalige wandeldreven, dit weldadig lommer, waardige verblijfplaats van Goden; waar ik hoopte het „overschot dier dagen, die voor ons-beiden met den „dood moeten eindigen, in stille treurigheid door te „brengen! O bloemen, die in geene andere luchtstreek wilt bloeijen; aan welke ik mijn eerste bezoek des morgens, en 's avonds mijn laatste plag te geven; die ik met teedere zorg heb opgekweekt, „van dat zich uwe eerste knoppen openen, en welken ik namen gegeven heb! wie zal u voortaan naar de zon rigten, u in soorten verdeelen, en uit de „ambrozijnen beek begieten?” * Dit is geheel de

---

* *Oh! unexpected stroke, worse than of death!
Must I thus leave thee, Paradise! thus leave
Thee, native soil, these happy walks and shades,
Fit haunt of Gods! where I had hope to spend
Quiet, through sad, the respite of that day,
Which must be mortal to us both. O flowers!*

taal der Natuur, en der vrouwelijke aandoening. Het verdient opmerking, dat alle droevige aandoeningen bijzonder tot deze Figuur geneigd zijn. De klagten, welke PHILACTES, bij SOPHOCLES, in de overmaat van smart en wanhoop, uitboezemt tot de rotsen en hollen van Lemnos, geven hiervan een treffend bewijs. En men vindt in de Poëzij niet alleen, maar ook in het werkelijke leven, voorbeelden van menschen, die, een oogenblik voor hunnen dood, van Zon, Maan, Sterren, en andere zichtbare voorwerpen, een aandoenlijk afscheid genomen hebben.

In het gebruik dezer soort van Persoonsverbeelding moeten twee voorname regels in acht genomen worden. De eerste is, dat wij haar nooit moeten gebruiken, dan in hevige hartstogten, en haar niet voortzetten, wanneer die drift begint te verflaauwen. Zij is een van die verhevene sieraden, welke alleen in de vurigste en sterkste plaatsen van een stuk te pas komen, en zelfs daár nog met gematigdheid behooren gebruikt te worden.

De tweede regel is: dat men geene andere voorwerpen op deze wijze tot Personen moet maken, dan die in zich-zelfen eenige waarde hebben, en zich in hunne verheffing wel weten staande te houden. Het in acht nemen van dezen regel wordt zelfs in de mindere soorten der Persoonsverbeelding gevorderd, doch on-eindig meer, wanneer men het bezielde voorwerp aanspreekt. Eene aanspraak aan het lijk van een' ver-

---

*That never will in other climate grow,
My early visitation, and my last
At ev'n, which I bred up with tender hand,
From your first op'ning buds, and gave you names!
Who now shall rear you to the sun, or rank
Your tribes, and water from th' ambrosial fount?*
MILTON, *Paradise lost*, Book II. l. 268.

storven vriend is niet onnatuurlijk, doch wanneer men de kleederen wilde aanspreken, die hij gedragen had, zoude men zich belagchelijk maken. Ook schijnt het niet met de deftigheid des hartstogts overeen te komen, dat men sommige deelen des ligchaams als beziel aanspreke. Uit dien hoofde kan ik de volgende plaats uit het anders schoone dichtstuk van POPE, HELOÏSE aan ABELARD, niet goedkeuren. „Dierbare, ongelukkige naam! blijf voor eeuwig onbekend; kom nimmer over deze lippen, door heilig stilzwygen verzegeld. Verberg hem, mijn hart, in dien geheimen schuilhoek, waar zijne geliefde beeldtenis, met die van God vereenigd, schuilt. O schrijf hem niet; mijne hand! — maar daar staat zijn naam reeds geschreven. — Wischt hem uit, mijne tranen!” *

Hier worden verscheidene voorwerpen en deelen van het ligchaam als personen verbeeld, en elk derzelve aangesproken; laat ons zien, in hoe verre dit gepast zij. Het eerste is de naam van ABELARD: „Dierbare, ongelukkige naam! blijf voor eeuwig enz.” Hiertegen schijnt niets met reden ingebracht te kunnen worden; want daar iemands naam dikwijls voor den persoon-zelven wordt gebruikt, en dezelfde denkbeelden verwekt, kan hiervan op eene gepaste wijze zulk eene Persoonsverbeelding gemaakt worden. Vervolgens spreekt HELOÏSE tot zich-zelve, en maakt te dien einde eene Persoonsverbeelding van haar hart: „Verberg hem, mijn Hart, in dien geheimen enz.” Daar het

---

* *Dear fatal name! rest ever unreveal'd,
Nor pass these lips in holy silence seal'd,
Hide it, my heart, within that close disguise,
Where, mix'd with Gods, his lov'd idea lies:
Oh write it not, my hand! — his name appears
Already written. — Blot it out, my tears!*

Hart een edel deel is van het menschelijke ligchaam, en vaak voor de Ziel en hare aandoeningen wordt genomen, mag ook dit voor onberispelijk doorgaan. Maar wanneer zij van haar hart overgaat tot hare Hand, en deze verbiedt den naam van ABELARD te schrijven, is zulks gedwongen en onnatuurlijk; eene hand tot een' persoon gemaakt is een laag denkbeeld, en komt met de taal van sterke aandoening in 't geheel niet overeen. Noch slechter wordt de Figuur, wanneer zij, in de laatste plaats, hare tranen gebiedt uit te wischen, wat hare hand geschreven heeft. Deze beide laatste regels hebben het voorkomen van een' Puntdichterlijken inval, die geheel strijdig is met die teedere aandoening, welke in het overige gedeelte van dit uitmuntende Dichtstuk heerscht.

In Proza-opstellen moet deze Figuur met nog veel meer gematigdheid en voorzigtigheid gebruikt worden. Daar wordt aan de verbeelding niet dezelfde vrijheid vergund, als in de Poëzij; ook mist zij daar die ondersteuning van de voetmaat, en de warmte van den stijl, welke zoo veel toebrengen, om den hartstogt tot deszelfs eigenlijke hoogte te verheffen. Nogtans zijn de aanspraken aan onbezielde voorwerpen niet van de Proza uitgesloten, maar het zijn alleen de hogere soorten der welsprekendheid, waar zij plaats in vinden. Een openbaar Redenaar mag bij gelegenheid zeer wel zijne rede wenden tot den Godsdienst of tot de Deugd; gelijk mede tot zijn Vaderland, of tot Steden en Gewesten, welke zware rampen geleden hebben, of het tooneel van eenige merkwaardige gebeurtenis geweest zijn. Doch men dient in het oog te houden, dat zoodanige aanspraken, daar zij de hoogste vlugt der welsprekendheid zijn, niet moeten gebruikt worden, dan van menschen, die meer dan gemeene talenten bezitten. Want mist de Redenaar in zijn oogmerk, om de harts-

togten der toehoorders daardoor gaande te maken, dan kan hij zeker zijn van uitgelagchen te worden. Van alles, wat laf mag heeten, is niets laffer dan de ontijlige proeven eener zoodanige Persoonsverbeelding; vooral, wanneer zij eenigzins lang wordt voortgezet. Wij zien den schrijver of spreker woelen en arbeiden, om de taal van een' zekeren hartstogt uit te drukken, welken hij-zelf niet voelt, noch ons kan doen voelen. Wij blijven niet alleen koel, maar ijskoud, en wij hebben tijd, om op ons gemak te spotten met de droevige figuur, welke het bezielde voorwerp maakt, in plaats dat wij van geestdrift moesten gloeijen. Sommige Fransche schrijvers, bijzonder BOSSUET en FLÉCHIER, hebben in hunne Leer- en Lijkreden en zich met vuur en deftigheid van deze Figuur weten te bedienen. Hunne werken verdienen zeer, als voorbeelden van deze en andere sieraden des Stijls, gelezen te worden. En inderdaad de levendigheid en vurigheid van geest bij de Franschen is meer voor deze stoute soort van welsprekendheid geschikt, dan de meer naauwkeurige, doch minder levendige geest der Britten, welke in hunne Proza-werken zelden van de verhevene Figuren der welsprekendheid gebruik maken. * Tot dus ver van de Persoonsverbeelding, of Prosopopoeia, en van hare onderscheidene soorten.

---

* In de Lijkreden van BOSSUET, die naar mijn oordeel voor meesterstukken der hedendaagsche welsprekendheid te houden zijn, komen menige Apostrophen en Aanspraken aan levenlooze dingen voor, welke zich bij uitstek wel staande houden. Dus wendt zich bij voorbeeld de schrijver, in eene Lijkrede op MARIA VAN OOSTENRIJK, Koningin van Frankrijk, tot Algiers, in het vooruitzigt op de voordeelen, welke de wapenen van LODEWIJK XIV op hetzelfde stonden te behalen: *Avant lui la France, presque sans vaisseaux, te-*

De APOSTROPHE is eene Figuur, zoo gelijk aan de voorgaande, dat wij ons bij haar niet lang behoeven op te houden. Zij is eene aanspraak aan een' eigenlijken persoon, dié afwezig of dood is, maar welken wij ons voorstellen, als of hij tegenwoordig ware, en onze redenen hoorde. Zij is met de aanspraak aan levenlooze voorwerpen zoo naauw verbonden, dat beide deze Figuren dikwijls Apostrophen genoemd worden. Nogtans is de eigenlijke Apostrophe, wat de stoutheid betreft, een' trap lager dan de Aanspraak aan onbezieldde voorwerpen; want er wordt gewis veel minder sterkte van verbeelding gevorderd, om personen, die dood of afwezig zijn, als tegenwoordig zijnde te onderstellen, dan om aan gevoellooze dingen leven te geven, en die aan te spreken. Voor beide deze Figuren past deze regel, dat zij, om natuurlijk te zijn, door gevoel en drift moeten zijn ingegeven; want bei-

---

noit en vain aux deux mers. Maintenant on les voit couvertes depuis le levant jusqu'au couchant de nos flottes victorieuses; et la hardiesse Françoise porte partout la terreur avec le nom de Louis. Tu céderas, tu tomberas sous ce vainqueur, Alger! riche des dépouilles de la Chrétienté. Tu disois en ton coeur avare, je tiens la mer sous mes loix, et les nations sont ma proie. La légèreté de tes vaisseaux te donnoit de la confiance. Mais tu te verras attaqué dans tes murailles, comme un oiseau ravissant qu'on iroit chercher parmi ses rochers, et dans son nid, où il partage son butin à ses petits. Tu rends déjà tes esclaves. Louis a brisé les fers, dont tu accablois ses sujets etc. Op eene andere plaats van dezelfde redevoering, maakt hij de volgende Apostrophe aan het Fazanten-eiland, 't welk beroemd was geworden als het tooneel der onderhandelingen, waarin de Pyrenésche vrede tusschen Frankrijk en Spanje, en het huwelijk van de Spaansche Prinses met den Koning van Frankrijk gesloten werden: *Isle pacifique, où se doivent terminer les différends*

den zijn de taal van drift en sterke aandoeningen - alleen. Bij de Dichters zijn de Apostrophen zeer gewoon; zoo als, bij voorbeeld, bij VIRGILIUS:

— *Pereunt Hypanisque Dumasque,
Confixi a sociis, nec te tua plurima, Pantheu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula textit!*

De werken van OSSIAN leveren bijzonder zeer vele voorbeelden dezer Figuur op. „Ween op de rotten der bulderende winden, o maagd van Inistore! „Neig uw schoon hoofd over de baren, gij die schooner zijt dan de Geest der bergen, wanneer hij op „den middag in eenen zonnestraal over Morvens stille „velden zweeft! Hij is gevallen! Uw geliefde ligt, „verbleekt, onder het zwaard van CUTHULLIN!” Bij QUINCTILIANUS vinden wij een zeer schoon voorbeeld in proza, daar hij in 't begin des zesden boeks, den

---

de deux grand empires, à qui tu sers de limites: isle éternellement mémorable par les conférences de deux grands ministres. — Auguste journée, où deux frères nations, longtemps ennemies, et alors réconciliées par Marie Therese, s'avancent sur leur confins, leur rois à leur tête, non plus pour se combattre, mais pour s'embrasser. — Fêtes sacrées, mariage fortuné, voile nuptial, bénédiction, sacrifice, puis-je mêler aujourd'hui vos cérémonies, et vos pompes, avec ces pompes funèbres, et le comble des grandeurs avec leur ruines? In de Lijkrede op HENRIETTE, Koningin van Engeland (welke misschien het meesterstuk is van BOSSUETS vernuft), nadat hij alles had opgeteld, wat de Koningin ter ondersteuning van haren ongelukkigen gemaal gedaan had, besluit hij met deze schoone Apostrophe: *O mère! O femme! O reine admirable et digne d'une meilleure fortune, si les fortunes de la terre étoient quelque chose! Enfin il faut céder à votre sort. Vous avez soutenu l'état, qui est attaqué par une invincible et divine. Il ne reste plus désormais, sinon que vous teniez ferme parmi ses ruines.*

ontijdigen dood van zijn' zoon beklagende, welke, terwijl hij dit zijn werk schreef, gestorven was, eene teedere en zielroerende aanspraak aan hem doet, en even zeer den echten geest van een' Redenaar, als elders dien van een' Kunstregter, aan den dag legt. *

Bijzonder was de vurige verbeelding der oude Oostersche volken tot zulke stoute Figuren, als Persoonsverbeeldingen, Aanspraken aan levenlooze voorwerpen, en Apostrophen, geneigd. Wij vinden daarvan vele aanmerkelijke voorbeelden in de H. Schrift, zoo als : „O wee! gij zwaard des Heeren, hoe lange zult gij „niet stille houden? de Heere heeft toch den zweerde „bevel gegeven tegen Askelon, en tegen de zeehaven „aldaar heeft hij 't besteld.” † Er is bijzonder eene plaats, welke ik niet kan nalaten bij te brengen, dewijl zij eene grootere menigte van verhevene denkbeelden, van stoute, onverwachte figuren bevat, dan wij mogelijk in eenig stuk aantreffen. Zij wordt gevonden in het veertiende hoofdstuk van JESAJA, waar de Profeet den val van het Assyrische Rijk dus beschrijft:

„Maar dan, wanneer JEHOVA u rust zal schenken „na die bange ramp, na die harde slavernij, waar- „onder gij gezucht hebt, dan zult gij dit lied over „Babels Koning aanheffen: Hoe komt het, dat de

---

* *Nam quo ille animo, qua medicorum admiratione, mensium octo valetudinem tulit? ut me in supremis consolatus est? quam etiam iam deficiens, iamque non noster, ipsum illum alienatae mentis errorem circa solas literas habuit? Tuosne ergo, o meae spes inanes! labentes oculos, tuum fugientem spiritum vidi? Tuum corpus frigidum, exangue complexus, animam recipere, auramque communem haurire amplius potui? Tene consulari nuper adoptione ad omnium spes honorum patris admotum, te, avunculo praetori generum destinatum; te, omnium spe Atticae eloquentiae candidatum, parens superstes tantum ad poenas amisi!*

† JEREMIA XLVII. 6, 7.

„drijver ophoudt, die alles met geweld ten onder
„bragt? JEHOVA heeft verbroken den staf der gewel-
„denaars, den schepter der dwingelanden. Hem, die
„ten allen tijde wreedelijk over de menschen heerschte,
„die de Natien onderdrukte; hem, die in het vervol-
„gen niet kon gestuit worden. Maar nu is de aarde
„in rust en vrede, alles barst los in gejuich. Zelfs
„de Dennen verheugen zich over u, en de Ceders
„van den Libanon: (zeggende) nu gij ter neder ligt,
„zal er geen opkomen, die onze kruinen zal afhou-
„wen. Het benedenrijk der dooden is om u in bewe-
„ging, en tegen uwe aankomst roept het de gestorve-
„nen bijeen; het wekt de Vorsten der aarde, en de
„Koningen der volken op uit hunne plaatsen. Alle
„dezen verwelkomen u met deze aanspraak: Gij zijt
„dan ook gefnuikt gelijk wij; ook ons gelijk gemaakt.
„Ter helle nedergedaald is uw luister; het geklank
„uwer harpen. De wormen strekken u tot een bed,
„de maden tot een dekkleed. Hoe zijt gij van den
„Hemel gevallen, O Morgenster, zoon des Dageraads!
„afgesneden en ter aarde geworpen; gij, die de Hoof-
„den der volken nederveldet. Gij dacht wel bij u-
„zelve: ik zal ten Hemel opklimmen; boven de
„sterren zal ik mijnen troon verheffen; op de as des
„hemels tegen het noorden zal ik mij nederzetten; ik
„zal de bovenste wolken beklimmen, den hoogsten
„God gelijk. Maar gij zijt ter Helle nedergestort,
„in den diepen afgrond. Die u zien, beschouwen u
„met aandacht. Is dit de man, zullen zij zeggen,
„die de aarde deed beven, die de Koningrijken schud-
„de; die de wereld tot eene woestijn maakte, de ste-
„den omkeerde, en geene gevangenen ooit naar huis
„liet gaan? De Koningen van alle volken rusten allen
„met eere begraven; maar gij, uit uw graf uitge-
„worpen, schandvlek van uwen stam, gij ligt daar
„onder anderen, die door het zwaard gedood zijn,

„welke met steenen bedekt worden, gelijk een ver-
trapt kreng.” * Deze geheele plaats is vol van
verhevene trekken; elk voorwerp is beziend; er is een
groot aantal van sprekende personen; wij hooren de
Joden, de Dennen en Cederen van den Libanon, de
Geesten van afgestorvene Koningen, den Koning van
Babylon-zelven, en diegenen, welke hem beschouwen;
wij hooren deze allen op hunne beurt spreken, en
hunne onderscheidene rollen zonder verwarring uit-
spelen.

---

* Deze vertaling is gevolgd naar de Latijnsche van DATHE.
(VERT.)

ACHTTIENDE LES.

VAN DE COMPARATIE, ANTITHESIS, INTER- ROGATIE, EXCLAMATIE EN ANDERE SPRAAK - FIGUREN.

Wij zullen nog steeds met de beschouwing der Spraak-Figuren voortgaan; want, daar zij, wel gebruikt zijnde, den Stijl zeer verfraaijen, maar tevens voor zoo menigerlei misbruik bloot staan, verdienen zij een nauwkeurig onderzoek. Maar wijl eene bijzondere behandeling van alle onderscheidene Figuurlijke uitdrukkingen, door de Redekundigen opgeteld, ligtelijk zoude vervelen, zullen wij ons vergenoegen met slechts de Hoofd-Figuren, welke het meest van allen voorkomen, uit te kippen, en daaromtrent onze aanmerkingen te maken. De grondregels, die wij ten aanzien van deze zullen opgeven, zullen ons tot het rechte gebruik der overige, zoo wel in Proza als in Poëzij, genoegzame handleiding verschaffen. Van de Metaphora, die de meest gebruikelijke van allen is, hebben wij genoeg gezegd; gelijk mede van de Hyperbole, Prosopoeia en Apostrophe. De tegenwoordige Les zal voltooijen, hetgene ons nog van de andere Figuren te zeggen is overgebleven.

Wij maken een begin met de **COMPARATIE** of **VERGELIJKING**; eene **Figuur**, welke beide van **Dichters** en **Proza-schrijvers** dikwijls ter **verfraaijing** hunner stukken wordt gebruikt. Het onderscheid tusschen deze en de **Metaphora** is in de voorgaande **Les** duidelijk getoond. De **Metaphora** is eene ingewikkelde, maar niet uitgedrukte vergelijking; zoo als, wanneer ik zeg: „**ACHILLES** is een **Leeuw**,” waarmede ik te kennen geef, dat hij dit dier in moed en sterkte gelijk is. Eene **Comparatie** daarentegen is, wanneer de gelijkenis tusschen twee voorwerpen met name wordt aangewezen. Ook wordt zij gemeenlijk verder voortgezet, dan de aard van de **Metaphora** toelaat. Bij voorbeeld: „De daden der **Vorsten** zijn gelijk aan die groote riviervieren, wier loop van elk wordt waargenomen, maar wier bronnen slechts van weinigen worden ontdekt.” Dit alledaagsch voorbeeld doet zien, dat eene gelukkige **Comparatie** eene soort van in het oog loepend sieraad is, 't welk aan de rede niet weinig schoonheid en luister bijzet. Hierom worden zoodanige **Figuren orationis lumina** van **CICERO** genoemd.

Dat wij in zulke **Vergelijkingen** vermaak scheppen, is billijk en natuurlijk, en kan uit drie verschillende bronnen worden afgeleid: De eerste is het vermaak, hetwelk de **Natuur** verbonden heeft met die werking van onzen geest, waardoor wij twee voorwerpen met elkander vergelijken, of gelijkheid tusschen dingen, die verschillende, en verschil tusschen dingen, die gelijk schijnen, ontdekken; een vermaak, waarvan de **eindoorzaak** is, ons tot oplettendheid en opmerking te brengen, en ons daardoor in nuttige kennis te doen toenemen. Hoe natuurlijk en algemeen aangenaam deze werking van den geest is, blijkt daaruit, dat kinderen, zoodra zij maar in staat zijn, om de voorwerpen, welke hen omringen, te onderscheiden, bereids behagen scheppen, om zaken met elkander te vergelij-

ken. Ten tweede ontstaat het vermaak der Comparatie uit het licht, hetwelk de gebruikte gelijkenis over het hoofdonderwerp verspreidt; of uit den sterkeren indruk, welchen het daardoor op den geest maakt. Ten derde, ontstaat dit vermaak uit het aanbrenge van een nieuw en gemeenlijk fraai voorwerp, dat met de hoofdzaak, waarvan gesproken wordt, is verbonden; en uit de aangename schilderij, die dit voorwerp aan de verbeelding vertoont. Nieuwe gezigten worden daardoor onder ons oog gebragt, welke wij, zonder hulp van deze Figuur, niet zouden genoten hebben.

Alle Comparatiën kunnen tot twee hoofdsorten gebragt worden; tot Verklarende en Verfraaijende Comparatiën. Want, wanneer een schrijver de zaak, waarvan hij handelt, met eene andere zaak vergelijkt, doet hij dit, of ten minste moet hij dit doen, met oogmerk, om ons of die zaak duidelijker voor te stellen, of dezelve op te schikken en te versieren. Alle soorten van onderwerpen zijn voor verklarende Comparatiën vatbaar. Laat een' schrijver op het scherpzinnigste redeneren, of de duisterste stukken der Wijsbegeerte behandelen, steeds mag hij zich van eene gepaste vergelijking bedienen, met oogmerk om zijn onderwerp beter te doen verstaan. Van zoodanigen aard is de volgende Vergelijking bij HARRIS, in zijn' *Hermes*, dienende, om een moeijelijk stuk, namelijk het onderscheid tusschen de vermogens der Zinnen en der Verbeelding, op te helderen. „Gelijk, zegt hij, het „was, tot het zegelen van geen' dienst zoude zijn, „zoo het niet de eigenschap had, om de indrukself „zoowel te bewaren als te ontvangen, juist zoo is „het ook gelegen met de ziel, ten opzigte van de „zinnen en de verbeelding. Zin is het vermogen, om „te ontvangen; Verbeelding, dat van te bewaren. „Had de ziel dus alleen Zin zonder Verbeelding, dan

„zoude zij niet zijn gelijk was, maar gelijk water, „hetwelk wel oogenblikkelijk alle indrukken kan ont- „vangen, maar dezelve ook oogenblikkelijk, nadat zij „gemaakt zijn, weder laat verloren gaan.” In Ver- gelijkingen van deze soort is het verstand veel meer betrokken, dan de verbeelding, en dus zijn de eenigste regels, welke men hierbij heeft in acht te nemen, dat zij klaar moeten zijn en dienstig tot het oogmerk; dat zij een duidelijker begrip van de hoofdzaak moeten ge- ven; en dat zij onze aandacht niet van de hoofdzaak moeten aftrekken, en ons door een valsch licht ver- blinden.

Verfraaijende Comparatiën, welke men gebruikt, niet zoo zeer met oogmerk om te leeren en te onderrigten, als wel om het onderwerp, dat men behandelt, be- valliger te maken, zijn eigenlijk die, waarmede wij als Spraakfiguren voor het tegenwoordige voornamelijk te doen hebben, en die men het meest van allen bij de schrijvers aantreft. Ik heb reeds te voren gezegd, dat Gelijkheid de grond is dezer Figuur. Deze gelijk- heid echter moet niet in den naauwsten zin van we- zenlijke gelijkheid of uitwendige overeenkomst geno- men worden. Twee voorwerpen kunnen somtijds zeer gepast met elkander worden vergeleken, schoon zij, eigenlijk gezegd, in geen ding elkander gelijken; ge- noeg is het, zoo zij overeenkomen in de uitwerking, welke zij in de ziel voortbrengen; of zoo zij eene reeks van overeenstemmende denkbeelden verwekken, zoo- dat de herinnering van het eene dient, om den indruk, door het andere gemaakt, te versterken. OSSIAN; bij voorbeeld, willende de natuur eener zachte en droefgeestige muziek beschrijven, zegt: „de muziek „van CARRIL was, gelijk het aandenken aan verledene „vermaken, aangenaam en treurig voor de ziel.” Dit is eene gelukkige en keurige Vergelijking; en echter heeft geene soort van Muzijk eenige gelijkheid met een

gevoel van de ziel, zoo als de herdenking aan verledene vermaken. Had OSSIAN, gelijk een dagelijksch Dichter zoude gedaan hebben, die muziek met de stem eens nachtegaals, of met het ruischen eener beek vergeleken, zoo ware de gelijkheid zeker stipter geweest; maar juist daardoor, dat deze vergelijking gegrond is op de uitwerking, welke CARRILS muziek voortbragt, vertoont de Dichter ons niet alleen een zeer teeder en bevallig beeld, maar geeft ons tevens een' veel sterker indruk van de natuur dier muziek; eene muziek, die „gelijk de herdenking aan verledene „vermaken, aangenaam en treurig was voor de ziel.”

In het algemeen, hetzij dat de Comparatiën gegrond zijn op de gelijkheid der twee vergelekenen voorwerpen, of op eene zekere overeenkomst in hunne uitwerkselen, blijft het altijd een hoofdvereischte in dezelve, dat zij moeten dienen, om het voorwerp, ter oorzaak van hetwelk zij worden bijgebragt, op te helderen, en ons denkbeeld van hetzelfde te versterken. De verbeelding heeft wel vrijheid, om in het voortzetten der gelijkenis eenige kleine uitstappen te doen; maar nimmer mag zij van het hoofdonderwerp afdwalen. Is dit hoofdvoorwerp groot en edel, dan moet elke omstandigheid in de Comparatie strekken, om het nog grooter en edeler te maken; is het een schoon voorwerp, dan moet het daardoor nog bevalliger gemaakt, of is het schrikkelijk, zoo moet ons afgrijzen daardoor nog vermeerderd worden. Laat ons dit wat meer in het bijzonder ontwikkelen. De regels, betreffend de Comparatiën, raken hoofdzakelijk twee stukken; namelijk de gepastheid in het bijbrengen van dezelve, en den aard der voorwerpen, waartoe zij gebruikt worden.

Vooreerst wat de gepastheid betreft in het bijbrengen der Comparatiën, zoo blijkt reeds, uit hetgene van haar gezegd is, dat zij niet, gelijk de Figuren,

waarvan in de voorgaande Les gehandeld is, de taal zijn van sterke driften. Neen, ze zijn veeleer de taal der verbeelding, dan die der hartstogten; eene verbeelding, die wel levendig en vurig, maar door geene geweldige beweging beroerd is. Sterke driften hebben te veel met zich-zelfen te doen, dan dat zij zich aan een zoodanig vermaak der verbeelding zouden overgeven. Zij hebben geen' tijd om naar gelijkheden tusschen de voorwerpen te zoeken; zij bepalen zich geheel en al tot dat voorwerp, hetwelk de ziel ingenomen en vermeesterd heeft. Zij zijn daarmede te zeer bezet, om de aandacht op iets anders te vestigen. Een schrijver zou derhalven nauwelijks eene grooter fout kunnen begaan, dan te midden eener sterke drift eene Vergelijking bij te brengen. Metaphorische uitdrukkingen mogen in zulk een geval geduld worden, maar het plechtige eener eigenlijke Comparatie is met driften geheel strijdig. Deze verandert oogenblikkelijk den toon, vermindert en verzwakt de spanning der ziel, en vertoont ons een' bedaard schrijver, geheel verschillende van dien, welken wij in de hitte der drift hadden verwacht te hooren spreken. Onze Tooneeldichters vervallen maar al te dikwijls in dit gebrek. Rowë heeft in sommige zijner stukken deze bloemen van gelijkenissen vaak op de onregte plaats gestrooid. Ook is ADDISON in zijnen *Cato* hiervan niet vrij te spreken.

Dan, hoewel de Comparatie juist niet de taal is van sterke drift, kan men haar echter dáár, waar zij tot versiering gebruikt wordt, niet voor de uitdrukking eener geheel kalme ziel aanzien. Er is eene zekere deftigheid bij deze Figuur, en daardoor vordert zij, om gepast te zijn, altijd iets verhevens in het onderwerp; want zij onderstelt, wel geen door driften beroerd hart, maar echter eene meer dan gemeen levendige verbeelding. Om kort te gaan, de eigenlijke plaats der Comparatiën is in het midden tusschen den

sterk hartstogtelijken, en den geheel eenvoudigen stijl gelegen. Dit is een zeer wijd veld, en geeft overvloedige ruimte voor het gebruik van deze Figuur. Desnietteenstaande moet men zorg dragen, dat dit veld niet te zeer met deze soort van sieraden overladen worde. De Vergelijking toch, gelijk wij te voren reeds gezegd hebben, is een schitterend sieraad, en al wat schittert, loopt gevaar van te verblinden en te vermoeijen, wanneer het te dikwijls voorkomt. Zelfs in de Poëzij moeten de Gelijkenissen met mate gebruikt worden; nog veel meer derhalve in Proza. Zonder deze behoedzaamheid krijgt de Stijl een' onbehagelijken opschik, en de Figuur verliest hare kracht en uitwerking.

Nu nog iets van de Regels, betreffende de voorwerpen, waarvan de Vergelijkingen ontleend worden; ondersteld zijnde, dat deze laatsten op de regte plaats worden gebruikt.

Vooreerst moeten de Vergelijkingen nooit genomen worden van zaken, welke eene te nauwe en te veel in het oog loopende overeenkomst hebben met het voorwerp, waarmede zij dezelve vergelijken. Het voornamelijk vermaak, hetwelk wij in de Vergelijking vinden, is daarin gelégen, dat wij gelijkheid ontdekken tusschen twee dingen, waartusschen wij in den eersten opslag geene gelijkheid vermoed hadden. Er wordt weinig kunst of vernuft vereischt, om eene gelijkenis te maken tusschen twee dingen, die van natuur zoo gelijk zijn aan elkander, dat zulks een' ieder van zelve in het oog loopt. Wanneer MILTON de gedaante van den Satan, na deszelfs val, vergelijkt met die der Zon, als zij eene verduistering ondergaat, en de volkeren met een voorgevoel van onheil vervult, worden wij door de gepastheid en waardigheid getroffen. Maar, wanneer die zelfde Dichter het lustprieel van EVA in het Paradijs, met dat van POMONA; of EVA-zelve met

eene Dryade of Boschnymf vergelijkt, verschaft ons dit luttel vermaaks; want iedereen ziet, dat natuurlijker wijze een lustprieel in sommige opzigten aan een ander lustprieel, en eene schoone vrouw aan eene andere schoone vrouw moet gelijk zijn.

Onder Gelijknissen, welke door al te groote gelijkheid gebrekkig zijn, moeten ook dezulken worden gerekend, welke ontleend zijn van voorwerpen, die in de Dichterlijke spraak door een menigvuldig gebruik gemeen en afgesleten zijn geworden. Van dien aard zijn de vergelijkingen van een' held met een' leeuw; van een neerslagtig mensch met eene bloem, die haar hoofd laat hangen; van hevige hartstogten met een storm; van kuischheid met sneeuw; van de deugd met de zon of de sterren; en vele andere soortgelijke, welke wij bij hedendaagsche schrijvers, wien het aan oorspronkelijk vernuft hapert, in overvloed kunnen vinden. Zoodanige Vergelijkingen, welke als bij erfregt van den eenen Verzenmaker op den anderen zijn overgegaan, waren in den beginne zeer gepast voor het oogmerk, waartoe zij gebruikt werden. Zij hadden bij de oude oorspronkelijke Dichters, welke haar niet van hunne voorgangers, maar van de Natuur-zelve ontleenden, ongetwijfeld hare schoonheid. Maar thans zijn zij afgebruikt; onze ooren zijn zoo zeer daaraan gewend, dat zij de verbeelding weinig of niet meer kunnen vermaken. Er is inderdaad geen kenmerk, waardoor men een' Dichter van eigenlijk vernuft, en eenen Verzenmaker, wien het aan vinding ontbreekt, beter van elkander kan onderscheiden, dan door den aard hunner Comparatiën. Allen, die op den naam van Dichter aanspraak maken, bedienen zich van Vergelijkingen; doch met dit onderscheid, dat de bloote Verzenmaker geene nieuwe beelden uit de Natuur-zelve neemt, want zijn arm vernuft verbeeldt zich, dat deze reeds door vorige schrijvers is uitgeput, en daarom

vergenoegt hij zich de voetstappen van die schrijvers te volgen; terwijl voor den schrijver van een echt dichtvermogen de Natuur hare verborgene schatten vrijwillig schijnt te ontsluiten. Zijn oog, „snellijk van de „aarde tot den hemel vliegende,“ ontdekt overal nieuwe wezens en gedaanten; nieuwe gelijkheden tusschen voorwerpen, tot hiertoe onopgemerkt gebleven, en deze maken zijne Gelijkenissen oorspronkelijk, nadrukkelijk en levendig.

Ten tweede: gelijk de Comparatiën niet op eene al te zichtbare gelijkheid moeten gegrond zijn, zoo mogen zij ook niet op eene al te zwakke en te ver gezochte gelijkheid steunen. Want de zoodanige, in plaats van een nieuw licht over het onderwerp te verspreiden, en der verbeelding te hulp komen, belemmeren haar, en maken haar de zaken minder begrijpelijk dan te voren. Hier behoort tevens de aanmerking, dat eene Vergelijking, welke in de hoofdomstandigheden eene voldoende gelijkheid oplevert, onnatuurlijk en duister kan worden, wanneer zij te ver wordt voortgezet. Niets strijdt meer met het oogmerk dezer Figuur, dan naar een groot getal van overeenkomsten in kleinigheden te zoeken, bloot om te toonen, hoe lang des schrijvers vernuft de gelijkenis kan uithouden. Dit is een doorgaand gebrek van COWLEY, wiens Comparatiën zoo lang uitgerekt worden, dat zij eer eene kunstige spelling van het vernuft, dan eene opheldering van de hoofdzakelijkheid mogen heeten. Men behoeft slechts zijne gedichten, bijzonder zijne Oden op te slaan, om allerlei voorbeelden hiervan te vinden.

Ten derde, moet het voorwerp, waarvan de Comparatie ontleend is, niet geheel onbekend, of wel zoodanig zijn, dat weinig menschen een duidelijk denkbeeld van hetzelfde hebben. „De Gelijkenissen, zegt QUINC-, „TILIANUS, zijn uitgevonden, om licht over de zaken „te verspreiden. Men moet zich dus bovcnal wach-

„ten, dat men niets ten grondslage zijner Gelykenis „legge, hetwelk duister of onbekend is. Buiten kijf „behoort toch datgene, 't welk tot opheldering eener „andere zaak wordt gebruikt, duidelijker te zijn dan „de zaak, die opgehelderd zal worden.” * Vergelijkingen derhalve, die op Wijsgeerige ontdekkingen, of op zoodanige dingen zijn gegrond, waarmede slechts menschen van eene zekere klasse of van zeker beroep bekend zijn, kunnen de bedoelde uitwerking niet hebben. Zij moeten van zulke algemeen bekende voorwerpen worden genomen, welke door de meeste lezers of gezien zijn, of waarvan zij zich een duidelijk begrip kunnen maken. Dit geeft mij aanleiding, om een gebrek op te merken, waaraan zich de hedendaagsche Dichters zeer dikwijls schuldig maken. De Ouden ontleenden hunne Gelykenissen van het gezigt der Natuur, en van die soorten van voorwerpen, waarmede zij en hunne lezers het meest bekend waren. Dus waren Leeuwen, Wolven, Slangen en andere wilde dieren, bij hen geschikte voorwerpen van Vergelijkingen; en terwijl deze hierdoor tot klassische beelden verheven werden, hebben de Nieuwen dezelve in gemeen gebruik aangenomen, zonder te bedenken, dat de gepastheid daarvan voor ons grootendeels verloren is. Wij hebben het denkbeeld alleen uit beschrijvingen, en dus uit de tweede hand; en het zou den meesten lezers van dichtstukken ruim zoo nuttig zijn, dat men hun leeuwen en slangen beschreef door gelykenissen van menschen genomen, dan dat men menschen met leeuwen vergeleek. Wij kunnen in dezen tijd ons veel gemakkelijker een hard-

---

* *Ad inferendam rebus lucem repertae sunt Similitudines. Praecipue igitur est custodiendum, ne id, quod similitudinis gratia adscivimus, aut obscurum sit, aut ignotum. Debet enim id, quod illustrandae alterius rei gratia adsumitur, ipsum esse clarius eo, quod illuminatur.*

nekkig gevecht tusschen twee menschen, dan tusschen een' stier en een' tijger voorstellen. Elk land heeft zijne bijzondere tooneel-sieraden (*scenery*), en elk goed dichter zal zich hiervan weten te bedienen. Het invoeren van onbekende voorwerpen, of van vreemde sieraden, verraadt altijd een' Dichter, die niet de Natuur, maar andere schrijvers nabootst.

In de vierde plaats heb ik nog alleen dit aan te merken, dat men in stukken van een' ernstigen of verheven inhoud geene Vergelijkingen van lage of gemeene voorwerpen moet nemen. Zulke Vergelijkingen verlagen het onderwerp, daar nochtans het oogmerk dezer Figuur gemeenlijk is, sieraad en waarde aan hetzelfde bij te zetten. Derhalve, zoo men den boertigen stijl uitzondert, waarin men voorbedachtelijk Gelijknissen gebruikt, om het voorwerp te verlagen en verachtelijk te maken, moet men zich altijd wachten van den lezer gemeene denkbeelden voor te houden. Men heeft sommige Vergelijkingen van HOMERUS in dit opzigt berispt; doch zonder grond; want men behoort te bedenken, dat de waarde of onwaarde der voorwerpen grootendeels afhangt van de denkbeelden en zeden der eeuw, waarin men leeft. Uit dien hoofde zullen vele Gelijknissen, genomen uit voorvallen van het landleven, welke ons laag toeschijnen, in die eenvoudige tijden der oudheid buiten twijfel hare genoegzame waarde gehad hebben.

Tot dus ver hebben wij ons bezig gehouden met die Spraak-figuren, welke meer dan anderen eene bijzondere verklaring schenen te verdienen; namelijk de METAPHORA, HYPERBOLE, PROSOPOEIA, APOSTROPHE en COMPARATIE. Er zijn er nog eenige weinige te melden, welker gepast gebruik uit de reeds gegevene regels gemakkelijk is op te maken.

Gelijk de Comparatie gegrond is op de gelijkheid, zoo rust de ANTITHESIS op de tegenstelling of tegenstrijdigheid van twee voorwerpen. Tegenstelling heeft steeds die

uitwerking, dat de tegen elkander gestelde voorwerpen zich in een klaarder licht vertoonen. Wit, bij voorbeeld, schijnt nooit zoo helder, als wanneer het tegen Zwart is overgesteld, en beiden te gelijk beschouwd worden. De Antithesis kan derhalve in sommige gevallen met zeer veel nut worden gebruikt, om namelijk den indruk, welken wij door eenig voorwerp willen maken, merkelyk te versterken. Dus weet CICERO, in zijne Redevoering voor MILO, daar hij de onwaarschijnlijkheid aantoonst van MILO's voorgenomen aanslag tegen het leven van CLODIUS, op een' tijd, toen alle omstandigheden voor een zoodanig voornemen ongunstig waren, en nadat hij andere gelegenheden, zeer geschikt, om datzelfde voornemen uit te voeren, had laten voorbijgaan, onze overtuiging van deze onwaarschijnlijkheid door een gepast gebruik dier Figuur zeer te versterken. „Is het waarsehijnlijk, vraagt hij, „ dat MILO dengenen, welken hij met aller goedkeuring „ niet heeft willen ombrengen, omgebragt zoude hebben, „ toen het van velen werd afgekeurd? Kan men „ gelooven, dat een mensch, die een' ander met vol- „ komen regt, op eene geschikte plaats, op den juis- „ ten tijd, ongestraft heeft kunnen ombrengen, en het „ niet gedaan heeft, juist dienzelfden wederregtelijk, „ op eene ongeschikte plaats, op eenen verkeerden tijd, „ met gevaar van zijn eigen leven, niet zoude ge- „ schroomd hebben van kant te maken?“ *

Om de Antithesis meer volkomen te doen zijn, is het van belang, dat de woorden en leden van den Zin, waarin de tegenovergestelde voorwerpen worden uitgedrukt, ten opzigte der Constructie overeenkomen, en

---

* *Quem igitur cum omnium gratia interficere noluit, hunc voluit cum aliorum querela? Quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitavit occidere?*

op elkander slaan, gelijk in het aangehaalde voorbeeld van CICERO plaats heeft. Op die wijze loopt het contrast meer in het oog, door dat de tegenovergestelde dingen duidelijker tegen elkander over staan; even als wij in de tegenstelling van witte en zwarte voorwerpen, om het onderscheid der kleuren des te duidelijker te doen zien, liefst voorwerpen van gelijke grootte zullen kiezen, en ze in een gelijk licht plaatsen. Hunne onderlinge gelijkheid in sommige opzichten doet in anderen het onderscheid des te meer in het oog loopen.

Dan hier ter plaatse moet ik tevens aanmerken, dat een al te menigvuldig gebruik van de Antithesis den Stijl onaangenaam maakt; vooral, wanneer de tegenstelling in de woorden fijn en kunstig is. Een Zin, gelijk de volgende van SENECA, is, op zich-zelf staande, niet onbevallig: „Wenscht gij iemand rijk „te zien, zoo vermeerder niet zijne goederen, maar „verminder zijne begeerten.” * Gelijk ook deze: „Zoo gij leeft volgens de Natuur, zult gij nooit arm, „maar zoo gij leeft volgens het gemeene begrip, nooit „rijk worden.” † Voor Grondstellingen of Zedespreuken past een zoodanig gewaad zeer wel; deels, omdat deze als vruchten van overdenking worden aangezien; deels, omdat zij bestemd zijn, om in het geheugen geprent te worden, hetwelk zich dezelve door behulp van zulke tegengestelde uitdrukkingen des te gemakkelijker te binnen brengt. Maar wanneer een schrijver eene geheele reeks van zoodanige Zinnen op elkander laat volgen, en dit tot zijne geliefkoosde manier maakt; wordt zijn Stijl gebrekkig; en in dit opzigt is SENECA

---

* *Si quem volueris esse divitem, non est quod augeas divitias, sed minuas cupiditates.*

† *Si ad naturam vivas, numquam eris pauper; si ad opinionem, numquam dives.*

meermalen met regt berispt. Aan een' zoodanigen Stijl vertoont zich te veel kunst en arbeid; dezelve geeft ons het denkbeeld van een' schrijver, die zich meer om de wijze van uitdrukken, dan om de zaken bekommert. YOUNG, iemand, wien het anders niet aan vernuft ontbrak, was op deze Antithesen vrij wat verzot. In zijne Waardering van het menschelijk leven (*Estimate of human life*) vindt men geheele bladzijden in een' gelijken toon, als de volgende is, voortloopen. „De land-
 „man klaagt overluid, de hoveling zucht in het ge-
 „heim. Welke droefheid in gebrek, welke brooddron-
 „kenheid in overvloed! Het valt den grooten even be-
 „zwaarlijk met vermaak te verkwisten, als den gerin-
 „gen met voordeel te arbeiden. Onkunde veroorzaakt
 „dwaling; dwaling teleurstelling; en teleurstelling is
 „ellende. Kennis integendeel geeft gezond oordeel;
 „en gezond oordeel over menschelijke zaken geeft ons
 „de overtuiging van derzelve ongenoegzaamheid tot
 „ons geluk.” Een zoodanige Stijl heeft te veel geschitter, om lang te behagen; de gedurige herbaling van kunstige Zinnen vermoeft onze aandacht.

Er is eene andere soort van Antithesis, wier schoonheid daarin bestaat, dat zij ons verrast door onverwachte tegenstellingen van dingen, welke zij bij elkander brengt. In deze laat zich veel vernuft toonen; maar zij behoort volstrekt alleen tot zulke stukken, waarin geest en aardigheid heerschen, en vindt in deftige werken geene plaats. POPE, een groot liefhebber van Antithesen, is in het gebruik dezer Figuur veeltijds zeer gelukkig. Dit is hetgene men in Puntdichten den slag noemt, welke ons door den treffenden en onverwachten draai der gedachten verrast, en des te gelukkiger is, naar mate dezelve in minder woorden is uitgedrukt.

De Comparatie en Antithesis zijn beide Figuren van een' bedaarden aard; voortbrengsels der verbeel-

ding, niet der hartstogten. Tot die der laatstgenoemden behooren de INTERROGATIËN of VRAGEN, en de EXCLAMATIËN of UITROEPINGEN, waarvan ik nog met een woord zal spreken. Beiden zijn in zoo vele gevallen de natuurlijke taal der drift, dat zij zeer dikwijls gebruikt worden; en in de dagelijksche verkeerling, wanneer de driften opkomen, heerschen zij al zoo veel als in de verhevene Welsprekendheid. Wij spreken hier niet van de Vraag in den eigenlijken zin, want deze behoort niet tot de Figuren, maar tot die manier van voorstellen, waardoor menschen, onder den invloed eener hevige gemoedsbeweging, datgene, hetwelk zij met kracht willen bevestigen of ontkennen, bij wijze van vragen voorstellen, om daardoor het sterkste vertrouwen op de waarheid van hun gevoelen te kennen te geven, en zich wegens de onmogelijkheid van het tegendeel op de uitspraak hunner toehoorders te beroepen. Zoodanig is dit zeggen van MOZES: „God is geen man, dat hij liegen zoude; „noch een menschenkind, dat het hem berouwen zoude; zoude hij het zeggen, en niet doen? spreken en „en niet tot stand brengen?” Op eene gelijke wijze spreekt DEMOSTHENES tot de Atheners: „Zegt mij, „wilt gij dan altijd omlooopen, en elkander vragen, wat „nieuws is er? Wat nieuws kan er zijn, dat u meer „moet verbazen, dan dat een Macedonisch man de „Atheners beoorloogt, en over de zaken van Grieken- „land beschikt? — Is PHILIPPUS dood? Neen; maar „hij is ziek. Wat scheelt het u, of hij dood zij, „dan of hij leve? want zoo hij heden kwam te ster- „ven, zoudt gij dadelijk eenen anderen PHILIPPUS ver- „wekken.” Dit alles, zonder Vragen uitgedrukt, zou flauw en krachteloos geweest zijn; maar het vuur en de levendigheid, welke in deze manier van vragen liggen, wekken den toehoorder op, en treffen hem veel sterker.

De Vraag kan vaak op eene gepaste wijze ook dan gebruikt worden, wanneer er geene sterker gemoedsbeweging plaats heeft, dan natuurlijk in het maken van zekere gevolgtrekking en in eene ernstige redekaveling ontstaat. Maar Uitroepingen komen in heviger gemoedsbewegingen te pas; zoo als in verbaasdheid, verwondering, toorn, blijdschap, droefheid enz.

*Heu pietas! heu prisca fides! invictaque bello
Dextera!*

Beiden, zoowel de Vraag als de Uitroep, en in 't gemeen alle hartstogtelijke Spraak-figuren, werken op ons door middel van Sympathie. Deze Sympathie is eene zeer vermogende en uitgestrekte natuurdraft, welke ons geneigd maakt, om datzelfde gevoel en die zelfde drift aan te nemen, welke wij bij anderen zien uitgedrukt. Het is een gevolg der Sympathie, dat niet zelden een enkel mensch, welke met zichtbare teekens van droefheid of vreugde in een gezelschap verschijnt, in een oogenblik deze gemoedsaandoening door den geheelen kring verspreidt. Het is een gevolg der Sympathie, dat in groote vergaderingen de driften zoo ligtelijk aangenomen, en zoo wijd verbreid worden; hetwelk veroorzaakt wordt door die krachtige besmetting, welke de bezielde blikken, uitroepen en gebaren eener verzamelde menigte niet kunnen missen te weeg te brengen. Daar nu de Vragen en Uitroepingen natuurlijke teekens zijn van een bewogen en ontroerd gemoed, strekken zij overal, waar zij van pas gebruikt worden, om ons deel te doen nemen in de gemoedsgesteldheid van dengenen, die ze gebruikt, en ons te doen voelen hetgene hij gevoelt.

Hieruit volgt, dat de voorname regel voor het regte gebruik dezer Figuren is, dat de schrijver lette op de manier, waarop de Natuur-zelve ons leert eenige aan-

doening of drift uit te drukken, en dat hij aan zijne woorden juist die, en geene andere wending geve; maar bovenal, dat hij nimmer zich dwinge, om de taal te spreken van een' hartstogt, welken hij niet gevoelt. Ten opzichte der Vragen heeft men meer vrijheid; daar deze, gelijk reeds is aangemerkt, ook in het gewone gesprek, en in redenen voorkomen, waarin men niet kan onderstellen, dat de ziel zeer is aangedaan. Maar de Uitroepingen vorderen veel grooter omzigtigheid. Niets heeft slechter uitwerking, dan een te menigvuldig of ongepast gebruik van dezelve. Onbedrevene jonge schrijvers verbeelden zich gemeenlijk, dat hun opstel des te meer vuur en leven verkrijgt, naarmate de Uitroepingen daarin te overvloediger voorkomen. Dan het tegendeel is waar; zij maken het daardoor geheel beuzelachtig. Een schrijver, die ons zonder ophouden in eene drift wil brengen, zonder iets gezegd te hebben, dat ons daarin brengen kan, zal ons ras mishagen en vertoornen. Hij kan geene deelneming bij ons verwekken, daar hij-zelf geene eigene drift vertoont, waaraan wij deel kunnen nemen. Hij levert ons woorden, maar geene drift; en kan bijgevolg ook in ons geene andere drift, dan verontwaardiging, doen ontstaan. Ik ben daarom niet vreemd van te denken, dat die man geen groot ongelijk had, welke zeide, dat, wanneer hij bij het openslaan van een boek de bladzijden rijkelijk met Uitroep-teekens bezaaid zag, hij genoegzame reden meende te hebben, om het ter zijde te leggen. En inderdaad, dat zoogenaamde *Punctum admirationis*, waarmede zoo vele zielroerende schrijvers zoo gul zijn, is veelal het eenige kenmerk, waaraan men kan weten, of zij dit of dat voor een' Uitroep willen aangezien hebben. Want het is thans onder zekere soort van schrijvers de mode geworden, teekenen van Uitroeping te voegen achter Zinnen, die niets dan een eenvoudig voorstel bevatten; even als of deze gemaakte wijze

van de zintekenen te bezigen de kracht had, om nietsbeduidende zaken in 's lezers geest tot de verhevenste Redefiguren te bevorderen. Bijkans van dezelfde soort is eene andere gewoonte, welke bij sommige schrijvers in zwang is, om namelijk meest al de leden der Zinnen door zwarte strepen van elkander te scheiden, juist als of zoodanige afzondering aan de Zinnen een bijzonder gewigt konde bijzetten, en den lezer noodzaken, om bij ieder woord te rusten, en hetzelfde ernstig te overwegen. Men zou dit eene Typographische Spraak-figuur kunnen noemen. En, daar wij spreken van de kunstgrepen, waarvan schrijvers zich vaak bedienen, om aan hunne woorden meer klem te geven, kan ik hiermede met geen stilzwijgen eene andere gewoonte voorbijgaan, welke sinds eenigen tijd in zwang is geraakt, en even weinig als de vorigen verdient nagevolgd te worden. Ik bedoel het gebruik, om de meest beduidende woorden in elken zin door Cursijfletters te onderscheiden. In sommige gevallen kan eene zoodanige onderscheiding haar nut hebben; maar wanneer men daarin zoo ver gaat, dat men ieder woord, hetwelk ondersteld wordt eenigen nadruk te hebben, op die wijze onderscheidt, wordt het getal dezer woorden in des schrijvers verbeelding ligtelijk zoo groot, dat elke bladzijde met Cursijf wordt opgevuld, iets, dat geen ander gevolg kan hebben, dan mishagen voor het oog, en verwarring voor het verstand. Wanneer de nadruk niet in den zin-zelven ligt, zal het onderscheid der drukletters weinig baten. Ook hebben reeds onze beste schrijvers in dezen tijd wel te regt deze zwakke stutten ter zijde gelegd, en zich alleen op het gewigt hunner gedachten verlaten, om de aandacht des lezers tot zich te trekken. Dan het is tijd, om van dezen uitstap terug te keeren.

Eene andere Spraak-figuur, alleen aan eene levendige en vurige voorstelling eigen, is die, waardoor

men, in plaats van iets als verleden te verhalen, de zaak als tegenwoordig, en als voor onze oogen gebeurende, beschrijft. Dus zegt CICERO in zijne vierde Redevoering tegen CATILINA: „Ik verbeelde mij deze „Stad, dat pronkjuweel der aarde, en de hoofdstad „van alle volken, eensklaps door eenen brand te zien „vernield; ik zie in mijne gedachten de rampzalige en „onbegravene lijken van vermoorde burgers opeenge- „stapeld onder de puinhoopen van het vaderland; mij „zweeft voor oogen de gedaante van Cethegus, en „de woeste vreugde, waarmede hij over uwen moord „zegeviert.” * Deze soort van beschrijving onderstelt, dat de schrijver door eene zekere geestdrift vervoerd wordt; en eene zoodanige Figuur, wel uitgevoerd zijnde, kan niet missen op den lezer of hoorder een’ sterken indruk te maken, door de kracht der Sympathie, waarvan ik voorheen heb gesproken. Doch om eene zoodanige werking voort te brengen, wordt eene ongemeen vurige verbeelding, en eene zoo gelukkige keuze van omstandigheden vereischt, als in staat is, om ons in het denkbeeld te brengen, dat wij werkelijk voor oogen zien de dingen, welke men ons beschrijft. Anderszins ondergaat deze Figuur hetzelfde lot met alle zwakke proeven van hartstogtelijke Figuren; dat is, zij maakt den schrijver bespottelijk, en laat den lezer nog koeler en onverschilliger, dan hij te voren was. Deze zelfde aanmerkingen betreffen mede vele andere Figuren, welke van de Redekundigen onder de sieraden der Welsprekendheid geteld worden. Zij zijn schoon en gepast, naarmate dat zij natuurlijke uitdruk-

---

* *Videor enim mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem; cerno animo sepulta in patria miseros atque insepultos acervos civium; versatur mihi ante oculos adspectus Cethegi, et furor, in vestra caede bacchantis.*

kingen zijn van het gevoel of de drift, welke men daardoor wil versterkt hebben. Laat immer Natuur en drift slechts hare eigene taal spreken, en zij zullen Figuren in overvloed voortbrengen. Maar wanneer wij eene warmte zoeken aan te nemen, welke wij niet voelen, is geene Figuur in staat om dit gebrek te verhelpen, of het bedrog te bedekken.

Er is nog eene Figuur, de laatste, waarvan ik zal spreken, welke vaak in openbare redevoeringen, bijzonder voor het Gerigt, voorkomt. *QUINCTILIANUS*, die veel met haar opheeft, noemt haar *AMPLIFICATIO*. Zij bestaat in eene kunstige opeenstapeling van alle omstandigheden in zeker voorwerp of bedrijf, hetwelk men in een sterker licht wil zetten, 't zij ten goede, 't zij ten kwade. Eigenlijk is zij niet zoo zeer eene Figuur, als wel eene kunstige schikking van meer Figuren, welke wij tot hetzelfde oogmerk verbinden. Dit kan geschieden of door een gepast gebruik van vergrootende of verkleinende uitdrukkingen, of door eene geregelde optelling van enkele trekken, of door verscheidene omstandigheden tot één geheel te vereenigen; of ook door het maken van gelijkenissen met dingen van gelijken aard. Het voornaamste middel ter bereiking van dit oogmerk is de *CLIMAX* of *OPKLIMMING*, waardoor men trapswijze van de eene omstandigheid tot de andere opstijgt, totdat ons denkbeeld het toppunt heeft bereikt. Ik heb reeds te voren van de Opklimming in klanken gesproken; de Opklimming van den Zin, waarvan wij hier spreken, is eene Figuur, welke, wel gebruikt zijnde, nimmer mist de gedachte merklijk te vergrooten. Het meest aangehaalde voorbeeld hiervan is de bekende plaats uit *CICERO*: „Het is eene misdaad eenen Romeinschen Burger te binden; het is een groot schelmstuk hem te geeselen, en bijna een vadermoord hem om het leven te brengen; wat naam moet het dan hebben, wanneer men

„hem kruisigt?” * Ik zal hier een voorbeeld uit een gedrukt pleitgeding van den beroemden Schotschen Regtsgeleerden, Sir GEORGE MACKENZIE, bijvoegen. Het is eene aanspraak aan de Regters, in een geval, dat eene moeder beschuldigd was haar eigen kind te hebben omgebragt. Dus laat zich de Spreker hooren:

„Mijne Heeren! zoo iemand eenen anderen had omgebragt, zoo de eene partij de andere had doodgestoken, of zoo eene vrouw haren ergsten vijand had ter dood gebragt, zouden alle deze misdadigers volgens de *Lex Cornelia* met den dood gestraft worden. Maar stelt eens, dat dit onnoozel kind, 't welk nog niemand tot zijnen vijand konde maken, van zijne eigene voedster vermoord ware, welke straf zoude de moeder in dit geval niet gevorderd hebben? Met welk een misbaar en geklag zoude zij uwe ooren niet hebben verdoofd? Wat zullen wij dan zeggen, wanneer eene vrouw, schuldig aan doodslag, eene moeder de moorderesse van haar eigen kind, alle deze misdaden in eene enkele gruweldaad vereenigt; eene gruweldaad, in haren aard verfoeijelijk, van eene vrouw ongehoord, van eene moeder ongelooflijk; eene gruweldaad, begaan tegen een schepsel, welks ouderdom medelijden, welks nauwe betrekking teederhartigheid vorderde, en welks onschuld alle gunst en bescherming verdiende?” Hierbij dient echter aangemerkt, dat diergelijke regelmatige opklimmingen wel eene groote schoonheid bezitten, maar tevens ook vrij wat kunst en moeite verraden. Om deze reden mogen zij wel in plegtige Redevoeringen gebruikt worden, maar nooit moeten zij de taal zijn van grooter ernst en drift, welke zelden zoo regelma-

---

* *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere?*

tig te werk gaan. Ja zelfs, waar het op krachtige overtuiging aankomt, schijnt eene min kunstige samenstelling van enkele trekken veel geschikter ter bereiking van dat oogmerk; want overal, waar zich kunst vertoont, herinneren wij ons, dat wij op onze hoede moeten zijn tegen het bedrog der Welsprekendheid. Doch wanneer de spreker reeds dringende bewijzen heeft aangevoerd, en zijne zaak door kracht van redenen heeft goedge maakt, dan kan hij, met de gunstige gesteldheid der gemoederen voordeel doende, gebruik maken van zoodanige kunstige Figuren, om de overtuiging te versterken, en de aandoeeningen te verwarmen.

NEGENTIENDE LES.

FIGUURLIJKE TAAL — ALGEMEENE KARAK- TERS VAN DEN STIJL — UITVOERIGE, BERNOPTE — STERKE, ZWAKE — BROOGE, PLATTE, NETTE, FRAAI- JE, BLOEMRIJKE STIJL.

Nadat ik breedvoerig genoeg over de Spraakfiguren, derzelve oorsprong, aard en de behandeling der zoodanige, welke de meeste opmerking schenen te verdienen, gehandeld heb, zie ik mij genoodzaakt, alvorens ik van dit onderwerp afstap, nog eenige aanmerkingen, betreffende het gepaste gebruik der Figuurlijke Taal in 't algemeen, te maken. Gedeeltelijk zijn dezelve reeds in het voorgaande gemaakt, maar daar in dit stuk van den Stijl menigvuldige misslagen, vooral door jonge schrijvers, begaan worden, zal het niet ondienstig zijn de voornaamste aanmerkingen hierover in één gezigtspunt te verzamelen.

Ik begin met de herhaling eener voorheen gemaakte aanmerking, dat geenszins alle, ja zelfs niet de voornaamste schoonheden van den Stijl, afhangen van Tropen en Figuren. Vele der verhevenste en hartogtelijkste plaatsen bij de beroemdste schrijvers, zoo wel in Poëzij als Proza, zijn in den eenvoudigsten

Stijl, en volstrekt zonder eenige Figuur, uitgedrukt; waarvan ik voorheen voorbeelden heb bijgebracht. Aan den anderen kant, kan een opstel overvloed hebben van deze gezochte sieraden; de taal kan kunstig, schitterend, en in een' hoogen trap figuurlijk zijn; en met dat alles kan het stuk-zelf over het geheel laf zijn en onaandoenelijk. Gezwegen, dat gevoel en gedachten eigenlijk die dingen zijn, welke de wezenlijke en duurzame waarde van een werk uitmaken, zoo is het zeker, dat, wanneer de Stijl stijf en gedwongen is, wanneer het denzelven aan duidelijkheid en juistheid, of aan gemakkelijke en netheid mangelt, geen Figuren, hoe menigvuldig ook, hem kunnen veraangenamen. Zij mogen een gemeen oog verblinden, nimmer zullen zij een schrander gezigt bekoren.

In de tweede plaats, moeten de Figuren, om schoon te zijn, steeds natuurlijk uit het onderwerp-zelf voortkomen. Ik heb aangetoond, dat zij allen de taal zijn of van verbeelding, of van drift; dat sommigen derzelve, zoo als Metaphoren en Comparatiën, de voortbrengsels zijn eener vurige en levendige verbeelding; dat anderen, zoo als de Prosopopoeia en Apostrophe, door drift of heftige gemoedsbeweging worden voortgebracht. Ingevolge hiervan zijn zij alleenlijk dan schoon, wanneer zij uit verbeelding, of uit drift ontspruiten. Zij moeten van zelve opkomen; zij moeten voortvloeijen uit eene ziel, die sterk geroerd is van het voorwerp, 't welk zij wil beschrijven; maar nimmer moet de loop der gedachten gestuit worden, om Figuren in het rond te strooijen. Zijn deze voorbedachtelijk gezocht, en als bestemde sieraden aangehecht, hare uitwerking kan niet anders dan slecht zijn. Het is een zeer verkeerd begrip, 't welk sommigen zich van de sieraden des Stijls gemaakt hebben, als of dezelve dingen waren, afgescheiden van het onderwerp, en dat zij daar aan, als het galon aan een

kleed, konden gehecht worden, Dit is juist hetgene HORATIUS noemt:

*Purpureus late qui splendeat, unus et alter
Assuitur pannus.*

en dit wanbegrip heeft dikwijls de zorg voor de schoonheden in 't schrijven in kleinachting gebragt. Neen, de wezenlijke en eigenlijke sieraden van den Stijl zijn met de stof- zelve ten naauwste verbonden. Zij ylieten met den loop der denkbeelden in denzelfden stroom voort. Een schrijver van vernuft bevat zijn onderwerp volkomen; zijne verbeelding is geheel daarvan vervuld, en stort zich uit in die Figuurlijke taal, welke aan de verbeelding natuurlijk is. Hij zet zich in geene beweging, welke het onderwerp-zelf niet in hem verwekt; hij spreekt, zoo als hij gevoelt, en zijn Stijl is daarom schoon, omdat zijn gevoel levendig is. In gevallen, waarin de verbeelding flaauw is, of niets vindt, 't welk haar kan gaande maken, moet men nimmer Figuren najagen. Anders werkt men, zoo als de Latijnen zeggen, *invita Minerva*; en Figuren, in zoodanige omstandigheden voortgebragt, moeten altijd gedwongen schijnen; in welk geval het veel beter is ze geheel weg te laten.

In de derde plaats, moeten de Figuren ook dan nog, wanneer zij de vruchten der verbeelding zijn, en uit het onderwerp-zelf voortvloeijen, niet te menigvuldig worden gebruikt. In elke soort van schoonheid is *simplex munditiis* eene hoofdeigenschap. Niets vermindert zoo zeer het gewigt en de waarde van een opstel, als te veel kunst en sieraad. Wanneer de sieraden moeite gekost hebben, zal deze moeite overal doorstralen; en zelfs dan, wanneer zij ons geene moeite hebben gekost, zullen zij den

lezer of hoorder ras vervelen. Komen zij te menigvuldig, zoo verraden zij eenen oppervlakkigen en winderigen geest, welke zich aan schijnschoon vergaapt, in plaats van iets wezenlijks voort te brengen. De aanmerkingen der oude Kunstregters over dit stuk zijn vol van gezond verstand, en verdienen ten hoogste in acht genomen te worden. „In alle menschelijke zaken, zegt CICERO, grenst de verveling zoo na aan het hoogste vermaak, dat men zich niet behoeft te verwonderen, dat zulks ook in de Welsprekendheid plaats heeft. Het lezen van Dichters en Redenaren kan ons genoeg overtuigen, dat geen Dichtstuk of Redevoering, welke onafgebroken zwier en kunst vertoonen, hoe fraai ook de kleuren zijn, waarmede dezelve zijn afgezet, ons langen tijd kunnen vermaken. Ik mag daarom wel lijden, dat men ons wegens de gepastheid en voortreffelijkheid der uitdrukking, zoo vaak men wil, zijn welgevallen betoone, maar ik hoor niet gaarne de luidruchtige toejuiching *hoe fraai! hoe geestig!* dikwijls herhalen.” * Van dien aard zijn mede de voortreffelijke vermaningen, waarmede QUINCTILIANUS zijne Verhandeling over de Figuren besluit: „Ik moet nog, met opzigt tot die Figuren, welke op zich zelve gepast zijn, kortelijk aanmerken, dat zij, te regter plaatse gebruikt zijnde, aan de Rede zeer veel sieraad bijzetten, maar dat zij ook, te menigvuldig en te voor-

---

* *Voluptatibus maximis fastidium finitimum est in rebus omnibus; quo hoc minus in oratione miremur. In qua vel ex poëtis, vel oratoribus possumus iudicare, concinnam, ornatum, festivam sine intermissione, quamvis claris sit coloribus picta, vel poësis, vel oratio, non posse in delectatione esse diuturna. Quare, bene et praeclare, quamvis nobis saepe dicatur; belle et festive, nimium saepe nolo. Cic. Orat. III.*

„bedachtelijk gezocht, haar geheel ontluisteren. Er
 „is er, die, zich om het gewigt der zaken, en
 „den nadruk der gedachten, luttel bekreunende, wa-
 „nen groote meesters te zijn, wanneer zij woorden,
 „ledig van zin, tot figuurlijke uitdrukkingen verwron-
 „gen hebben; en die daarom onophoudelijk de eene
 „Figuur op de andere zonder zin laten volgen; eene
 „handelwijze niet minder belagchelijk, dan wanneer
 „men aan iets, hetwelk geen ligchaam had, eene
 „fraaije houding en opschik wilde geven. Zelfs die
 „Figuren, welke gepast zijn, moeten niet te zeer
 „vermenigvuldigd worden. Men behoort vooral toe
 „te zien, wat plaats, persoon en tijd vorderen.
 „Het oogmerk van het grootste deel dezer Figuren
 „is, het onderhoud te veraangenamen. Wanneer het
 „derhalve te doen is om afgrijzen, haat of mede-
 „lijden te verwekken, wie zou dan kunnen verdra-
 „gen, dat de Redenaar in gezochte tegenoverstellin-
 „gen, en kunstig afgemetene spreekwijzen zijne gram-
 „schap, zijne droefheid, en zijne smeekingen poogde
 „uit te drukken? In alle zoodanige omstandigheden
 „moet eene kunstige voordragt de waarheid der harts-
 „togten verdacht maken; en elk is geneigd dáár,
 „waar zich kunst opdoet, geene waarheid te ver-
 „wachten.” * Bij deze oordeelkundige en nuttige aan-

---

* *Ego illud de iis figuris, quae vere fiunt, adiiciam bre-
 viter, sicut ornant orationem oportune positae, ita ineptissi-
 mas esse, cum immodice petuntur. Sunt, qui neglecto re-
 rum pondere et viribus sententiarum, si vel inania verba in
 hos modos depravarunt, summus se iudicant artifices, ideo-
 que non desinunt eas nectere: quas sine sententia sectari,
 tam est ridiculum, quam quaerere habitum gestumque sine
 corpore. Ne hae quidem, quae recte fiunt, densandae sunt
 nimis. Sciendum in primis, quid quisque postulet locus,
 quid persona, quid tempus? Maior enim pars harum figu-*

merkingen heb ik niets meer bij te voegen, dan alleen deze waarschuwing.

In de Vierde plaats, dat iemand, wien het aan geest voor Figuurlijke taal ontbreekt, best doet, zich van haar te onthouden. Verbeelding is een verinogen, hetwelk niet kan verkregen worden, maar van de Natuur-zelve moet geschonken zijn. Hare al te groote weligheid kan besnoeid, hare misslagen verbeterd, haar kring uitgebreid worden; maar niemand is in staat, om haar, waar zij ontbreekt, voort te brengen; zoo dat alle pogingen, om den Stijl door zoodanige sieraden te verfraaijen nutteloos zijn, en mishagen verwekken, wanneer het ons aan aangeboren vernuft daarvoor mangelt. In zoodanigen gevalle kunnen wij ons troosten met de gedachte, dat het ook zonder dit talent, of althans zonder eene groote mate van hetzelfde, mogelijk is zich in het spreken en schrijven op eene gepaste wijze uit te drukken. Een goed verstand, klare denkbeelden, duidelijkheid van taal, en gepaste schikking der woorden en gedachten, zullen immer de aandacht tot zich trekken. Deze zijn inderdaad de gronden van alle ware verdienste, beide in mondelijke en schriftelijke voorstellen. Vele onderwerpen vorderen niets meer, en in dezulke, welke eenig sieraad toelaten, blijft dit altijd slechts een ondergeschikt vereischte. Ons eigen vernuft na te gaan en te kennen; de Natuur te volgen; te trachten onze vermogens te beschaven, maar niet ze te dwingen, zijn regels, welke niet genoeg kunnen aange-

---

rarum posita est in delectatione. Ubi vero atrocitate, invidia, miseratione pugnandum est, quis ferat verbis contrapositionis, et consimilibus, et pariter cadentibus, irascentem, fentem, rogantem? cum in his rebus cura verborum deroget affectibus fidem, et ubicumque ars ostentatur, veritas abesse videtur

Instit. Or. IX. 3.

drongen worden bij allen, die in de fraaije kunsten begeeren uit te munten.

Toen ik tot de beschouwing van den Stijl overging, maakte ik al aanstonds de aanmerking, dat, daar de woorden niets anders zijn dan de uitdruksels van onze denkbeelden, er noodzakelijk tusschen de manier, waarop een schrijver zijne woorden gebruikt, en zijne manier van denken, een naauw verband moet plaats hebben; en dat van deze bijzondere manier van zich uit te drukken een bijzonder karakter in deszelfs Stijl ontstaat, hetwelk men gewoon is de Manier van dien schrijver te noemen, welke bijzonderheid in het gemeen door de woorden *sterk, zwak, droog, eenvoudig, gemaakt*, en wat dies meer is, wordt aangeduid. Alle deze onderscheidingen staan wel in het gemeen in betrekking met des schrijvers manier van denken; maar voornamelijk betreffen zij deszelfs manier van uitdrukken. Zij ontstaan uit den aard zijner taal, in haar geheel genomen; en bevatten de gezamenlijke uitwerkselen van al die deelen van den Stijl, welke wij reeds beschouwd hebben; de keuze namelijk, die hij maakt in de enkele woorden; de schikking derzelve tot volzinnen; de mate van juistheid in zijne uitdrukking; en de verfraaijing van deze door muzikale welluidendheid, door figuren en andere sieraden. Van zoodanige algemeene karakters des Stijls staat mij nu nog te spreken, als waarin de som of uitkomst dier onderdeelen, welke wij afgehandeld hebben, bevat is.

Dat verschillende onderwerpen in de behandeling ook eene verschillende soort van Stijl vorderen, is eene stelling, die geen bewijs van noode heeft. Het loopt een' ieder in het oog, dat, bij voorbeeld, Wijsgeerige Verhandelingen niet in denzelfden trant willen geschreven worden, als plegtige Redevoeringen. Niet minder du'delijk is het, dat verschillende gedeelten van

een en hetzelfde werk onderscheid van schrijftrant vorderen. In eene Leerrede, bij voorbeeld, of andere openbare Redevoering, verlangt de Toepassing of het Slot meer sieraad, en meer vuur, dan dat gedeelte, hetwelk voor de bewijzen geschikt is. Doch hetgene ik thans voornamelijk wilde opgemerkt hebben, is, dat wij, bij die verscheidenheid, echter steeds in het werk van denzelfden schrijver een' zekeren graad van gelijkvormigheid, en bestaanbaarheid met zich-zelfen in de manier verwachten te zullen vinden. Wij verwachten een zeker heerschend karakter van Stijl in alle zijne werken ingedrukt, een karakter, hetwelk een gevolg en tevens een kenmerk is van zijn bijzonder vernuft en zijnen eigenen denktrant. De Redevoeringen in LIVIUS zijn, gelijk zij moesten, van het overige zijner Geschiedenis in Stijl zeer onderscheiden. Dit zelfde heeft mede plaats bij TACITUS. En echter laat zich in de redevoeringen, beide van LIVIUS en TACITUS, de onderscheidene manier van elk dezer Geschiedschrijvers duidelijk ontdekken. Men ziet zoo wel de pracht en den rijkdom des eenen, als de zaak- en spreukrijke beknoptheid des anderen. De Perzi-aansche Brieven, en de Geest der Wetten zijn werken van denzelfden schrijver. Zij vorderen gewisselijk eene zeer onderscheidene behandeling, en er is ook inderdaad een groot onderscheid tusschen beiden; maar overal ontdekken wij de hand van denzelfden meester. Echt en oorspronkelijk vernuft maakt natuurlijk, dat de schrijver tot de eene of andere soort van Stijl overhelte. Waar dit niet gezien wordt; waar zich geen bijzonder karakter in den Stijl des schrijvers opdoet, daar mogen wij met reden een' alledaagsch boekmaker vermoeden, die alleen uit navolging, en niet uit aandrif van zijn natuurlijk vernuft, de pen heeft opgevat. Gelijk de beroemdste schilders aan hunne eigene manier zijn te kennen, zoo kan men de

beste oorspronkelijke schrijvers, in alle hunne werken, aan hunnen bijzonderen Stijl onderscheiden. Dit dunkt mij, dat genoegzaam zonder uitzondering doorgaat.

De kunstregters onder de Ouden hebben deze algemeene karakters van Stijl, waarvan hier gesproken wordt, niet onopgemerkt gelaten. DIONYSIUS van Halikarnassus verdeelt dezelve in drie soorten, welke hij de Ernsthaftige, de Bloemrijke en de Middelsoort noemt. Ernsthaftig is bij hem een schrijftrant, die zich minder om vloeibaarheid en sieraad bekommert, maar voornamelijk in nadruk en sterkte uitmunt. Tot voorbeelden hiervan neemt hij PINDARUS en AESCHYLUS onder de Dichters, en onder de Proza-schrijvers THUCYDIDES. Door een' Bloemrijken Stijl verstaat hij, zoo als de naam reeds te kennen geeft, een' zachten, vloeibaren en opgeschikten Stijl, welke zich meer door welluidendheid en bevalligheid, dan door nadruk en sterkte kenmerkt; waarvan hij tot voorbeelden bijbrengt HESIODUS, SAFFO, ANACREON, en bijzonder ISOCRATES. De Middelsoort staat tusschen deze beiden in, en bevat de schoonheden van den eenen en den anderen. In deze klasse zijn geplaatst HOMERUS en SOPHOCLES als Dichters; en als Proza-schrijvers, HERODOTUS, DEMOSTHENES, PLATO, en ('t welk zonderling moet schijnen) ARISTOTELES. Het moet voorzeker eene zeer wijd uitgestrekte klasse zijn, waarin, met opzigt tot den Stijl, PLATO en ARISTOTELES bij elkander geplaatst worden. CICERO en QUINCTILIANUS, en, in navolging van deze, de meeste hedendaagsche schrijvers over de Redekunst, verdeelen insgelijks den Stijl in drie soorten, welke nogtans tot andere eigenschappen, dan die van den gemelden Griek, betrekking hebben; zijnde die soorten de Eenvoudige Stijl, (*simplex, tenue, subtile genus dicendi*), de Plechtige of Hartstogtelijke (*grave ac vehemens*), en de Gematigde (*medium et temperatum*). Doch

deze verdeelingen, met de verklaringen, welke zij daarvan geven, zijn te algemeen en onbepaald, dan dat zij ons in onze denkbeelden over den Stijl veel nut zouden kunnen aanbrengeu. Ik zal trachten, hetgene ik hierover te zeggen heb, in wat meer bijzonderheden voor te stellen.

Eene der eerste en zichtbaarste onderscheidingen van Stijl is die, welke voortkomt uit de meerdere of mindere uitvoerigheid, waarmede de schrijver zijne gedachten voorstelt. Hieruit ontstaat de verdeeling in een' Uitvoerigen (*diffuse*), en eenen Beknopten (*concise*) Stijl. De Beknopte schrijver pakt zijne gedachten in de minst mogelijke woorden bijeen; hij kiest geene, dan de meest beduidende uitdrukkingen, en kapt als overtollig af alles, wat niets wezenlijks aan den zin bijzet. Sieraden worden wel niet geheel van hem verworpen; hij kan zelfs levendig en figuurlijk zijn; maar zijne sieraden dienen niet zoo zeer tot bevalligheid, als tot sterkte en nadruk. Nimmer zal hij u hetzelfde denkbeeld tweemaal voorzetten. Hij plaatst het altijd in dat licht, hetwelk hem het voordeeligste toeschijnt; maar gelukt het u niet het in dat licht te vatten, te vergeefs zult gij verwachten het in een ander aan te treffen. In de schikking zijner Zinnen heeft meer vastheid en sterkte, dan kadans en harmonij plaats. Hij legt zich roe op de grootste Juistheid, en zijne uitdrukkingen zijn gemeenlijk geschikt, om aan de verbeelding des lezers nog meer te denken te geven, dan door de woorden is uitgedrukt.

Geheel anders is het met den Uitvoerigen schrijver gelegen. Deze ontwikkelt zijne gedachten volkomen. Hij verthoont ze van verschillende kanten, en komt den lezer op alle mogelijke wijzen te hulp, om ze geheel te vatten. Hij geeft zich juist geene groote moeite, om zijne gedachten dadelijk in hare volle sterkte voor te dragen, omdat hij den in-

druk denkt te herhalen; en waar hij in sterkte te kort schiet, tracht hij dat gebrek door rijkdom aan te vullen. Schrijvers van een zoodanig karakter beminnen algemeen weidschheid en pracht. Hunne Perioden rekken zich natuurlijk tot eene zekere lengte uit, en, daar zij ruimte hebben voor sieraden van allerlei soort, nemen zij dezelve vrijelijk aan.

Ieder van deze beide manieren heeft hare bijzondere voordeelen; en ieder derzelve wordt gebrekkig, wanneer zij tot het uiterste gedreven wordt. Beknoptheid, tot het uiterste gebragt, wordt afgebroken en duister, of loopt uit in spitsvondigheid en in eenen Stijl, die al te na aan het Puntdichterlijke grenst. Te ver gedrevene Uitvoerigheid wordt langdradig en flauw, en vermoeit den lezer. Elk schrijver kan intusschen zich meer of min tot deze of gene der twee manieren bepalen, naar mate dat zijn vernuft zulks medebrengt; en onder het algemeene karakter van eenen of Beknopten, of meer Uitvoerigen Stijl kan hij vele schoonheden in zijn opstel bezitten.

Ter opheldering van deze algemeene karakters kan ik mij alleenlijk beroepen op schrijvers, die zich door een van beide gekenmerkt hebben. Het zijn niet zoo zeer enkele plaatsen, gelijk ik voorheen tot voorbeelden heb bijgebragt, als wel het geheele be- loop van den Stijl, hetwelk ons in staat kan stellen, om een denkbeeld van de bepaalde manier eens schrijvers te maken. De twee merkwaardigste voorbeelden van een' beknopten, en misschien in sommige gevallen al te beknopten schrijftrant, zijn onder de ouden TACITUS, en onder de nieuweren de President MONTESQUIEU in zijn' Geest der Wetten. Ook bekleedt ARISTOTELES onder de didactische schrijvers, wegens zijne korthed, een' aanzienlijken rang. Mogelijk heeft geen schrijver ter wereld minder omslag van woorden gemaakt, dan ARISTOTELES; maar juist deze

spaarzaamheid maakt niet zelden den zin duister. CRERO daarentegen is buiten twijfel het schitterendste voorbeeld van rijkdom en pracht. Ook kunnen ADDISON en TEMPLE in zeker opzigt in deze Klasse geplaatst worden.

Om te oordeelen, welke van deze beide Manieren in bijzondere gevallen te pas komt, dient men met den aard van het opstel te rade te gaan. De mondelijke voordragt vordert een' uitvoeriger Stijl, dan een boek, hetwelk bestemd is om gelezen te worden. Wanneer de geheele zin uit den mond des sprekers moet opgevangen worden, en men niet, gelijk bij het lezen van een boek, het voordeel heeft, naar welgevallen te rusten, en dat, wat ons duister voorkomt, andermaal na te gaan, is groote Beknoptheid altijd af te keuren. In plaats derhalve van te veel vlugheid van verstand in den hoorder te onderstellen, behoort men zijn' Stijl zóó in te rigten, dat het gros der menschen ons zonder moeite en sterke inspanning volgen kan. Een rijke vloeibare Stijl is dus een vereischte in allen, die in het openbaar spreken; onder die bepaling nogtans, dat de Redenaar zich te gelijk voor eene zoodanige wijdloopigheid wachte, waardoor hij flauw en vervelend zoude worden; iets hetwelk ligtelijk gebeurt, wanneer hij dezelfde gedachte, met oogmerk om haar des te beter in te scherpen, onder te veel verschillende gedaanten voorstelt.

In geschrevene stukken daarentegen heeft eene zekere mate van Beknoptheid groote voordeelen. De Stijl wordt levendiger, verwekt aandacht, en behaagt dáardoor, dat hij den lezer meer gelegenheid verschaft, om de vermogens van zijnen geest te oefenen. Eene gedachte, welke, uitvoerig voorgesteld, blootelijk als juist zal doorgaan, kan, beknoptelijk voorgedragen, als geestig bewonderd worden. Beschrijvingen moeten, om levendig en bezielend te zijn, op eene beknopte

wijze worden voorgesteld. Dit verschilt van het gemeene gevoelen; daar de meesten overhellen tot de gedachte, dat een schrijver zich bij beschrijvingen langer, dan bij andere dingen, mag ophouden, en dat deze levendiger en nadrukkelijker worden, naarmate de Stijl rijker en uitvoeriger is. Ik denk integendeel, dat omslagtigheid gemeenlijk een middel is, om de beschrijving te verzwakken. Elk overtollig woord, elke noodlooze omstandigheid belemmert de verbeelding, en doet het voorwerp, hetwelk men haar vertoont, onduidelijk en verward voorkomen. Uit dien hoofde zijn ook de grootste meesters, HOMERUS, TACITUS, MILTON en anderen altijd beknopt in hunne beschrijvingen. Zij vertoon ons met eenen opslag meer van het voorwerp, dan een zwak wijdloopig schrijver kan doen door hetzelfde van alle kanten rond te draaijen, en uit velerlei oogpunten te laten bezigtigen. In het gemeen hangt de sterkte en levendigheid eener beschrijving, hetzij in proza, hetzij in poëzij, veel meer af van de gelukkige keuze van eene of twee treffende omstandigheden, dan van vele derzelve.

Insgelijks moeten plaats en geschikt, om op het gevoel te werken, eer in een' beknopten, dan uitvoerigen Stijl gesteld worden. Uitvoerigheid is hier zeer gevaarlijk, om dat het zeer bezwaarlijk is, het noodige vuur een' tijdlang aan den gang te houden. Het kan naauwelijks missen, of de lezer moet bekoelen, zoo ras de schrijver begint wijdloopig te worden. Het hart en de verbeelding nemen eene snelle vlugt, en wanneer het ons eenmaal gelukt is dezelve in beweging te brengen, zullen zij-zelve menige bijzondere trekken met meer voordeel aanvullen, dan de schrijver in staat is hun voor te schilderen. Het is wat anders, wanneer wij met het verstand te doen hebben; zoo als in zaken, waarin het op gevolgtrekkingen, verklaringen en onderrigt aankomt. Hier zoude, mijns be-

dunkens, eene vrijer en uitvoeriger manier de voorkeuze verdienen. Wil men dus de verbeelding treffen, of het hart roeren, men betrachte de korthed; maar wil men het verstand onderrigten, hetwelk zich langzamer beweegt, en gaarne de hulp van eenen leidsman heeft, dan is het beter breedvoeriger te zijn. Een Geschiedkundig verhaal kan schoon zijn, zoo wel in een' beknopten als uitvoerigen Stijl, naar dat zulks met des schrijvers geest overeenkomt. LIVIUS en HERODOTUS zijn uitvoerig; THUCYDIDES en SALLUSTIUS beknopt; nogtans worden dezen niet min dan genen met vermaak gelezen.

Ik heb reeds aangemerkt, dat een Uitvoerige Stijl, in het gemeen vele lange perioden heeft; een Beknopt schrijver zal integendeel meer korte zinnen bezigen. Hieruit moet men echter niet besluiten, dat lange of korte zinnen de eigenlijke kenmerken van de eene en andere manier uitmaken. Het is zeer mogelijk, dat iemand altijd in het schrijven korte zinnen gebruike, en nogtans ten uitersten langwjjlig is; wanneer hij namelijk eenen kleinen voorraad van gedachten door verscheidene zulke zinnen verspreidt. SENECA is hiervan een merkwaardig voorbeeld. De korthed en scherpzinnigheid zijner spreuken kunnen hem in den eersten opslag vrij beknopt doen schijnen; dan het is geheel anders met hem gelegen. Hij vergiet dezelfde gedachte verscheidene malen in een' anderen vorm; hij wil haar dikwijls voor nieuw doen doorgaan, met slechts eene andere wending daaraan te geven. De meeste Fransche schrijvers gebruiken insgelijks korte zinnen; maar hun Stijl is in het gemeen even weinig beknopt, als die van het gros der Engelsche schrijvers, welke langere zinnen gebruiken. De Franschman verdoekt in twee of drie zinnen dezelfde hoeveelheid van gedachten, welke de Engelschman in eene enkele periode zamensmelt. Het onmiddellijke gevolg van korte zin-

nen is, dat zij den Stijl snedig maken en verlevendigen; doch hij wordt daardoor niet altijd beknopt. De schielijk opeenvolgende indrukken, welke de ziel van korte zinnen ontvangt, houden haar wakker, en geven aan het opstel een volgeestig voorkomen. Lange Perioden zijn ernsthaftig en statig; maar kunnen daardoor, gelijk alle ernsthaftige dingen, ligt langwielig worden. Om derhalve deftigheid met levendigheid te paren, wordt vereischt, dat men lange en korte zinnen behoorlijk vermene; nemende meer van de eene of van de andere, naarmate de gepastheid vereischt, dat of de statige, of levendige toon in het stuk de overhand hebbe. Maar van de korte en lange Zinnen heb ik reeds voorheen bij eene andere gelegenheid gehandeld.

Gemeenelijk worden Sterkte of Nadrukkelijkheid, en Zwakheid gehouden voor dezelfde karakters van den Stijl; welke wij onder de benamingen van Uitvoerigheid en Beknoptheid beschreven hebben. Beide gaan inderdaad ook zeer dikwijls zamen. Uitvoerige schrijvers hebben meestendeels een' zekeren graad van zwakheid, terwijl nadrukkelijke schrijvers doorgaans tot een' beknopten schrijftrant overhellen. Dit gaat evenwel niet altijd door, en men vindt voorbeelden van schrijvers, welke te midden van een' wijdluchtigen en uitvoerigen Stijl tevens in een' hoogen trap sterk en nadrukkelijk wisten te blijven. LIVIUS kan hiervan tot een voorbeeld strekken; waarbij men in het Engelsch Dr. BARROW kan voegen. De Stijl van den laatstgenoemden heeft, wel is waar, vele gebreken; dezelve is ongelijk, onnaauwkeurig en overdadig; maar bij dit alles onderscheidt dezelve zich zeer door sterkte en nadruk. Bij sommige onderwerpen verspilt de schrijver eene overbodige menigte van woorden; maar het is steeds een vloed van sterke denkbeelden en krachtige uitdrukkingen, welken hij uitstort.

De grond van eenen krachtigen of zwakken Stijl is eigenlijk in des schrijvers denkwijze gelegen. Heeft hij een voorwerp sterk gevat, hij zal het gewis ook met nadruk voorstellen; maar heeft hij slechts een onduidelijk begrip van zijn onderwerp; zijn zijne denkbeelden flauw en onbepaald; brengt de gesteldheid van zijnen geest, gedurende het schrijven, mede, dat hij de denkbeelden, welke hij ons wil mededeelen, niet regt vat, zoo kan het niet missen, of de sporen daarvan moeten zich in zijn' Stijl duidelijk doen ontdekken. Men zal eene menigte niets beduidende woorden en laffe bijzetsels (*epitheta*) ontmoeten; zijne uitdrukking zal wild en onbepaald, zijne schikking onduidelijk zijn; wij zullen wel iets van zijne meening vatten, doch deze bevassing zal immer flauw wezen. De krachtige en nadrukkelijke schrijver integendeel, het zij hij een' uitvoerigen of beknopten Stijl gebruike, geeft ons altijd een' sterken indruk van zijne meening; zijn geest is vol van zijn onderwerp, en alle zijne woorden zijn van kracht; elke spreekwijze, elke figuur, door hem gebezigd, dient om de schilderij, welke hij ons wil voorhouden, levendiger en volkomener te maken.

Ik heb bij het beschouwen van den Uitvoerigen en Beknopten Stijl aangemerkt, dat een schrijver schoonheden kan hebben, naar welke van beide soorten hij ook overhelle. Maar dit is zoo niet met opzigt tot het Krachtige en Zwakke. Elk, die zijne gedachten aan anderen wil mededeelen, moet er zich op toeleppen, om eenen zekeren nadruk aan zijn voorstel te geven, en een schrijver wordt slechter, naarmate hij meer naar het zwakke overhelt. Ik wil hiermede geenszins zeggen, dat alle soorten van schriften denzelfden graad van Sterkte vereischen. Hoe deftiger en gewigtiger een werk is, des te meer moet sterkte in den Stijl de overhand hebben. Uit dien hoofde kan dezelve

in de Geschiedenis, Wijsbegeerte en plegtige Redevoeringen het minst van allen ontbeerd worden. Een der volmaaktste modellen van een' Krachtigen Stijl is DEMOSTHENES in zijne Redevoeringen.

Gelijk alle goede hoedanigheden in den Stijl hare grenzen hebben, binnen welke zij zich moeten houden, om niet in gebreken te vervallen, zoo is het ook met den Krachtigen Stijl gelegen. Al te groote gezetheid op Sterkte, zoodat de overige eigenschappen van een' goeden Stijl over het hoofd gezien worden, gaat veelal vergezeld van eene onaangename hardheid. Deze ontstaat uit het gebruik van ongewone woorden, uit gedwongene omzettingen in het zamenstellen van eenen zin, en uit te weinige zorg voor zachtheid en vloeibaarheid. Hierin bestond het gebrek van sommige vroegere schrijvers in de Engelsche taal; zoo als WALTER RALEIGH, FRANS BACON, HOOKER, CHILLINGWORTH, MILTON in zijne proza-werken, HARRINGTON, CUDWORTH en andere beroemde mannen, die onder ELIZABETH, JACOBUS I, en KAREL I geleefd hebben. Deze schrijvers munteden uit in nadruk en sterkte, en zijn wegens die hoedanigheid tot op dezen tijd vermaard gebleven. Maar de taal was onder hunne handen ten uiterste verschillende van hetgene zij nu is; zijnde, met opzigt tot de schikking der zinnen, geheel op eene Latijnsche leest geschoeid. Van hier is het, dat de Perioden van die schrijvers in onze ooren veeltijds harder klinken; echter kan men niet ontkennen, dat deze Stijl in andere opzigten weder zijne voordeelen heeft; en het is nog de vraag, of wij, door daarvan af te wijken, over het geheel gewonnen, dan verloren hebben. De vrijheid der schikking, welke daarin plaats had, maakte de taal voor meer sterkte, meer verscheidenheid in de plaatsing der woorden, en meer welluidendheid in de perioden vatbaar. Dan dit zij, hoe het wil, die Stijl is thans in

II. DEEL.

5

onbruik geraakt, en geen hedendaagsch schrijver kan zich van denzelfven bedienen, zonder zich aan het verwijt van hardheid en gemaaktheid bloot te stellen. De Spraak, zoo als zij thans is, heeft de zucht voor nadruk gedeeltelijk aan de zucht voor duidelijkheid en gemakkelijheid opgeofferd. De tegenwoordige woordschikking is misschien minder krachtig, maar daarentegen is zij eenvoudiger en natuurlijker, en dit wordt thans voor het eigenaardige van onze taal gehouden.

De herstelling van KAREL II schijnt het eigenlijke tijdpoint te zijn, waarvan men de opkomst van onzen tegenwoordigen Stijl moet beginnen te rekenen. Lord CLARENDON was een van de eersten, die zich onthielden van die menigvuldige omzettingen, welke bij de schrijvers van vorige tijden in zwang waren. Op hem volgde Sir WILLIAM TEMPLE, die de taal veel meer beschaafde. Maar DRYDEN was degene, die door de menigte en den roem zijner werken meer dan iemand anders gedaan heeft, om de taal op den tegenwoordigen voet te brengen. DRYDEN begon te schrijven omtrent den tijd van KARELS herstelling, en heeft zijnen arbeid, zoowel in poëzij als in proza, vele jaren voortgezet. Hij had de Engelsche taal naauwkeurig beoefend, en schoon hij in het schrijven met haast, en vaak met onachtzaamheid te werk ging, en zijn Stijl deswegen niet vrij is van gebreken, is er nogtans in zijne uitdrukking eene rijkheid, gemakkelijheid en verscheidenheid, waarin hem geen van alle schrijvers, die na hem gekomen zijn, heeft overtroffen. Sinds DRYDENS tijd heeft men zich bijzonder op de zuiverheid en fraaiheid van Stijl toegelegd; en deze fraaiheid, meer dan sterkte en nadruk, maakt het onderscheidende kenmerk uit der beste Engelsche schrijvers. De eene schrijft wel op een' mannelijker en nadrukkelijker trant dan de andere; maar, hetzij dat zulks van den aard onzer taal, of van eenige andere oorzaak af-

komstig is, het schijnt mij toe, dat wij zeer verre af zijn van het nadrukkelijke van sommige Grieksche en Romeinsche schrijvers.

Tot dus verre hebben wij den Stijl beschouwd in die karakters, welke de manier betreffen, waarop een schrijver zijne gedachten mededeelt. Laat ons nu overgaan, om denzelven uit een ander gezigtspunt te beschouwen, met opzigt namelijk tot de mate van sieraad, welke gebruikt wordt, om denzelven te verfraaijen. In dit opzigt schijnen de volgende trappen in den Stijl van onderscheidene schrijvers plaats te hebben, eene Drooge, eene Platte of Kunstelooze, eene Nette, eene Fraaije, eene Bloemrijke manier. Wij zullen van elke derzelve in orde spreken.

Vooreerst dan, wat betreft de Drooge manier, deze sluit alle sieraad hoe genaamd uit. Blootelijk met verstaanbaarheid te vrede, doet zij niet de minste poging om, hetzij aan de verbeelding, hetzij aan het oor, te behagen. Deze manier is alleen in zuivere betoogstukken te dulden, en zelfs daár wordt, behalve eene volkomene duidelijkheid van taal, een groot gewigt en bondigheid van zaken vereischt, om ons haar dragelijk te maken. ARISTOTELES is een volmaakt voorbeeld van dezen Droogen schrijfrant. Er is misschien nimmer een schrijver geweest, die zoo bestendig in alle zijne schriften bij de stipte didactische manier is gebleven, en zoo menigerhande onderwijs heeft gegeven, zonder van iets, hetwelk naar sieraad geleek, gebruik te maken. Met het fijnste vernuft en het uitgebreidste verstand schreef hij gelijk een zuivere geest, welke regelregt tot het verstand spreekt, zonder daarbij de verbeelding eenigzins te hulpe te nemen. Dan deze manier kan niet wel ter navolging aangeprezen worden; want schoon de waarde van den inhoud eenigzing ter vergoeding van de hardheid in den Stijl kan dienen, blijft nochtans deze laatste altijd een

aanmerkelijk gebrek , wyl zij de aandacht vermoeit , en onze denkbeelden op eene onvoordeelige wijze aan den lezer of hoorder mededeelt.

De Platte Stijl (*the plain Style*) staat een' trap hooger dan de voorgaande. De schrijver , aan wien dezelve eigen is , bedient zich over het geheel van zeer weinige sieraden , en laat het bijna geheel op de zaken aankomen. Dan , ofschoon hij er zich niet op toelegt , om ons door het gebruik van figuren , door wel-luidendheid , en andere kunstige middelen in te nemen , is hij echter op zijne hoede , om ons niet door hardheid en droogheid te doen walgen. Behalve voor Duidelijkheid , zorgt hij tevens voor Gepastheid , Zuiverheid en Juistheid , welke eigenschappen reeds eenen graad van schoonheid , en wel geen en geringen , uitmaken. Zelfs levendigheid en nadruk kunnen met een' geheel kunsteloozen Stijl bestaan , en dus kan een schrijver van dezen trant , wanneer zijne gedachten goed zijn , met zeer veel vermaak gelezen worden. Het onderscheid tusschen een droog en plat schrijver bestaat daarin , dat de eerstgemelde voor alle sieraad onvatbaar is , en volstrekt geen denkbeeld daarvan schijnt te hebben ; terwijl de laatstgenoemde zich slechts niet opzettelijk daarop toelegt. Deze laatste deelt ons zijne gedachten in eene goede , duidelijke en zuivere taal mede , zonder zich om eenige verdere verfraaijing te bekommeren ; hetzij dat hij deze voor zijn onderwerp onnoodig oordeelt , of dat zijn vernuft hem daarin geen en smaak doet vinden , ja hem dezelve veel eer doet verachten.

Dit laatste had plaats bij SWIFT , welke verdient aan het hoofd van diegenen geplaatst te worden , die zich door een' Platten Stijl hebben onderscheiden. Bij weinige schrijvers vindt men grootere bekwaamheid , dan bij hem. Hij weet elk onderwerp , hetzij het boertig is , of ernstig , op eene meesterachtige wijze te

behandelen. Hij was beter, dan iemand, bekend met de Zuiverheid, Uitgestrektheid en Juistheid der Engelsche taal, en dit maakt hem tot een der beste modellen voor allen, welken het te doen is om zuiver en naauwkeurig in het Engelsch te schrijven. Maar sieraad en bevalligheid zal men te vergeefs bij hem zoeken. Zijne stoutheid en zijn gemelijke aard waren oorzaak, dat hij zoodanige verfraaijingen beneden zijne waardigheid rekende. Hij zegt alles plat, regtuit, en op de stellige manier van iemand, die overtuigd is, dat hij regt heeft, en wien het niet kan schelen, of datgene, wat hij zegt, behage dan niet. Zijne perioden zijn gemeenlijk zonder eenige kunst geschikt; wel duidelijk genoeg voor den zin, maar zonder eenige zorg voor welluidendheid; dikwijls ook zonder gepaste en bevallige zamenvoeging. Kwam hem in zijn' weg eene Metaphora of andere Figuur voor, geschikt om zijne spotternij stekeliger te maken, zoo verwaardigde hij zich somwijlen die op te nemen; maar zoo dezelve blootelijk tot verfraaijing diende, zoude hij haar liever voorbijgaan. Dit is de oorzaak, dat in zijne ernstige stukken de Stijl dikwijls in het drooge en onaangename valt, daar integendeel in zijne schertsende schriften deze platte manier zijn vernuft merkelyk begunstigt. Nergens vindt men wind of gemaaktheid bij hem; zijne invallen zijn natuurlijk en ongezoekt; en terwijl hijzelf naauwelijks eeren glimlach vertoont, doet hij dikwijls den lezer schateren. Voor een' schrijver van dat vernuft, als SWIFT, was deze Platte Stijl wonderlyk wel geschikt. Van onze wijsgeerige schrijvers behoort LOCKE tot deze klasse, zijnde deszelfs Stijl duidelijk en zuiver, doch van alle sieraad ganschelyk ontbloot. Voor het overige vindt men zelfs in werken, welke veel sieraad toelaten of vorderen, sommige deelen, waarin de platte manier de overhand moet hebben. Maar wij moeten ook hier herinneren, dat,

wanneer een schrijver dit karakter een geheel werk door wil uithouden, er een groot gewigt van zaken, en veel nadruk van gedachten vereischt worden, om de aandacht des lezers te boeijen, en voor te komen, dat hem de schrijver niet vervele.

Nu volgt die schrijftrant, welken wij den Netten Stijl (*the Neat Style*) genoemd hebben. En hier komen wij reeds in het gebied der Verfraaijing, maar van eene zoodanige Verfraaijing, welke niet tot de hoogste en schitterendste soort behoort. Een schrijver van dezen trant toont in zijne uitdrukking, dat de schoonheid der taal hem niet onverschillig is. Deze is veel-
 eer een voorwerp zijner zorg, doch die zorg vertoont zich meer in de keuze der woorden, en in eene beval-
 lige schikking derzelve, dan in eene hooge vlugt der verbeelding of welsprekendheid. Zijne zinnen zijn overal vol en rond; zij zijn niet bezwaard met een' overtolligen last van woorden; zij hebben eene matige lengte, meest naar het korte overhellende; zij eindigen met een gepast slot, zonder eenigen staart of nutteloozen nasleep. Er heerscht in dezelve verscheidenheid van Kadans, maar zonder kunstige welluidendheid. Bedient hij zich van figuren, ze zijn kort en gepast, maar zelden stout en vurig. Zoodanig een Stijl is verkrijgbaar voor een' schrijver, die juist geene uitstekende vermogens van geest en verbeelding bezit. Men kan zich denzelve door aanhoudende vlijt en nauwe oplettendheid op de regels van schrijven eigen maken, en men zal niet missen daardoor te behagen. Hij verheft het opstel genoegzaam boven den dagelijkschen trant, en geeft hetzelfde een' graad van verfraaijing, welke met ieder onderwerp bestaanbaar is. Een gemeenzame brief, een regtsgeleerd stuk, over een dor onderwerp, laten zich zeer wel in dezen trant schrijven; ook eene leerrede of wijsgeerige verhandeling zal daarin met vermaak gelezen worden.

De Fraaije Stijl (*Elegant Style*) onderscheidt zich door een' hooger graad van sieraad, dan de voorgaande. Men geeft deze benaming gewoonlijk aan een' zoodanigen schrijftrant, waarin zich alle soorten van schoonheid, zonder eenige buitensporigheid of gebrek, verenigen. Uit hetgene reeds te voren is aangemerkt, valt ligtelijk op te maken, dat een volkomen Fraaije Stijl groote duidelijkheid en gepastheid, zuiverheid in de keuze der woorden, en eene gelukkige en welluidende schikking derzelve veronderstelt. Behalve deze eigenschappen wordt nog verder vereischt, dat zich overal, zoo verre het onderwerp zulks toelaat, het bevallige en schoone der verbeelding in den stijl vertoone, en dat hierbij dat fraaije zich voege, hetwelk de Figuurlijke taal geeft, wanneer zij op de regte wijze gebruikt wordt. Om kort te gaan, de Fraaije schrijver, in den sterksten zin van het woord, is die, welke, terwijl hij het verstand onderrigt, tevens aan de verbeelding en aan het oor behaagt, en die ons zijne denkbeelden met al de schoonheid d'er uitdrukking weet voor te stellen, zonder ze met kwalijk geplaatste sieraden te overladen. In deze klasse behooren derhalve alleen de voortreffelijkste schrijvers in eene reeds beschaafde taal, en van de Engelschen plaatsen wij daarin eenen ADDISON, DRYDEN, POPE, TEMPLE, BOLINGBROKE, ATTERBURY en nog eenige weinigen meer; schrijvers, die in sommige eigenschappen zeer wijd van elkander verschillen, doch welke wij echter hier bij elkander plaatsen, omdat zij in het stuk van Fraaiheid ten naastenbij gelijke verdiensten bezitten.

Wanneer de sieraden, waarmede de Stijl verfraaid wordt, in vergelijking met de zaken, te rijk en te schitterend zijn; wanneer zij al te dikwijls voorkomen, en ons of door cenen te sterken luister, of door een' valschen glans verblinden, ontstaat daaruit de zooge-

naamde Bloemrijke Stijl (*Florid Style*); eene benaming, welke doorgaans gebruikt wordt, om onmatig sieraad aan te duiden. Dit is in een' jong schrijver ligtelijk te verschoonen; zelfs is het mogelijk geen kwaad teeken bij jonge lieden, dat hun Stijl naar het bloemrijke en weelderige overhelt. „Ik zie gaarne,” zegt QUINCTILIANUS, „dat in den Stijl van een jong „mensch zich eene zekere weligheid vertoone; veel „daarvan zal door de jaren minderen; veel zal de be- „schaving van het verstand ondergaan; veel ook zal als „door het gebruik - zelf afslijten; laat er gerust maar iets „zijn, hetwelk besnoeid en afgebeiteld kan worden. — „Deze leeftijd mag wel wat stouter zijn in het onder- „nemen; wat nieuws uitvinden, en zich over zijne „uitvinding verheugen; al is het ook, dat dit alles juist „niet regt bekookt en even rigtig zij. Weelderigheid „laat zich ligtelijk bedwingen; maar onvruchtbaarheid „is niet te verhelpen.” * Dan, ofschoon dit Bloemrijke in de jeugd, bij hare eerste proeven, kan verschoond worden, moeten evenwel schrijvers van rijpere jaren op zoodanige toegeeflijkheid geen' staat maken. Men verwacht toch niet regt, dat een rijper oordeel de verbeelding beteugelen zal, en alle sieraden, welke of overtollig zijn, of voor het onderwerp kwalijk passen, als jeugdige spel zal verwerpen. Niets is voor een schrander vernuft verachtelijker, dan die valsche glans der uitdrukking, waarmede sommige schrijvers hunne werken overal willen doen pronken.

---

* *Volo se efferat in adolescente fecunditas: multum inde decoquent anni, multum ratio limabit, aliquid velut usu ipso deteretur; sit modo unde excidi possit quid et exsculpi. — Audeat haec aetas plura, et inveniat, et inventis gaudeat; sint licet illa non satis interim sicca et severa. Facile remedium est ubertatis; sterilia nullo labore vincuntur.*

Dit zoude kunnen aangaan, indien men het als een' overvloed eener al te rijke verbeelding konde aanmerken. Wij zouden dan iets hebben, hetwelk ons, schoon niet onderrigten, ten minste eenigzins vermaken konde. Maar ongelukkig bestaat de rijkdom van deze bloemrijke schrijvers niet in een' overvloed van verbeelding, maar van woorden. Overal ontdekken zich teekenen van groote moeite, om aan den Stijl een' luister bij te zetten, waarvan de schrijver een zeker flauw denkbeeld voor den geest heeft; maar daar het hem aan sterkte van vernuft ontbreekt, om dat oogmerk te bereiken, tracht hij dit gebrek door poëtische spreekwijzen, koude uitroepingen, menigvuldige figuren, kortom, door alles, wat maar eenigen schijn van deftigheid en pracht heeft, te vergoeden. Deze schrijvers begrijpen niet, dat spaarzaamheid in sieraden een der groote geheimen is om te behagen; en dat, zonder den grondslag van gezond verstand en bondige gedachten, de Bloemrijkste Stijl niets anders is dan een kinderspel, om de lezers te bedotten. Zekerlijk laten de lezers zich maar al te ligt op die wijze bedotten; ten minsten de gemeene hoop der lezers, die terstond ingenomen wordt met alles wat zwierig en schitterend is. Ik kan niet anders denken, of de groote toejuiching, waarmede HERVEY's Bespiegelingen ontvangen zijn, doet meer eer aan de godsdienstige en welmeenende gesteldheid van dezen tijd, dan aan den smaak van het Algemeen. Het vrome en welmeenende hart, hetwelk overal in de werken van dezen schrijver doorstraalt, en de levendige verbeelding, die zich hier en daar vertoont, verdienen den regtmatigten lof, maar dat gedurige schitteren der uitdrukking, dat overdadige beeldwerk, die lange beschrijvingen, welke men overal aantreft, zijn sieraden van de onechte soort. Ik zoude derhalve aan de liefhebbers der welsprekendheid raden, wel de vrome gezindheid

van onzen HERVEY, maar niet zijn' stijl na te volgen, en bij alle opstellen van een' ernstigen aard hunne aandacht, gelijk POPE zegt, van den klank op de zaken; en van de verbeelding op het hart te wenden. Soortgelijke vermaningen heb ik alreede bij eene vorige gelegenheid gegeven, en ik zal in het vervolg ze nog wel eens moeten herhalen; want ik oordeele het in den loop dezer Lessen mijn' hoofdplicht, elke voorkomende gelegenheid aan te grijpen, om mijne lezers tegen stijve en onnatuurlijke sieraden te waarschuwen; en in de plaats van een' slechten en oppervlakkigen smaak in het schrijven, welken ik merk dat thans in zwang is, eenen smaak voor bondiger gedachten en een' mannelijker en eenvoudiger Stijl, naar mijn vermogen in trein te brengen.

TWINTIGSTE LES.

ALGEMEENE KARAKTERS VAN DEN STIJL — EENVOUDIGE, GEMAAKTE, DRIFTIGE STIJL — AANWIJZINGEN TOT EENEN GOEDEN STIJL.

Behalve die eigenschappen van den Stijl, waarvan in de voorgaande Les gesproken is, is er nog eene andere van groot gewigt, en welke dus eene nauwkeurige behandeling verdient; namelijk de Eenvoudigheid of het Natuurlijke van den Stijl, in tegenoverstelling van Stijfheid en Gemaaktheid. Eenvoudigheid is eene uitdrukking, welke, gelijk vele andere kunstwoorden, zeer dikwijls van den Stijl gebruikt wordt, zonder daaraan een bepaald denkbeeld te hechten. Dit is voornamelijk ontstaan uit de verschillende beteekenissen, die men aan dit woord heeft gegeven. Het zal derhalve noodig zijn, deze beteekenissen wel te onderscheiden, en aan te duiden, in welken zin het woord hier van ons wordt gebruikt. Er zijn bijzonder vier verschillende beteekenissen van dit woord, welke onze opmerking verdienen.

De eerste is, Eenvoudigheid in het geheele opstel, (*simplicity of composition*) in tegenoverstelling van eene te groote verscheidenheid van deelen. Hierop doelt de les van HORATIUS:

Denique sit quodvis simplex duntaxat et unum.

Dit is derhalve de Eenvoudigheid van Plan in een Treurspel, voor zoo ver daarin geene twee onderscheidene hoofdbedrijven, of te veel enkele voorvallen zamenloopen; de Eenvoudigheid b. v. van de ILIAS en ÆNEIS, in tegenoverstelling der uitweidingen van LUCANUS, en der niet zamenhangende vertellingen van ARIOSTO; de Eenvoudigheid in de Grieksche Bouwkunst, in tegenoverstelling der ongeregelde verscheidenheid van den Gothischen trant. In dezen zin genomen is Eenvoudigheid hetzelfde met Eenheid.

De tweede beteekenis is: Eenvoudigheid van Gedachten, in tegenoverstelling van Scherpzinnigheid. Eenvoudige gedachten zijn dezulke, welke natuurlijk opkomen; welke door de omstandigheden, of het onderwerp-zelf ongezocht worden aangebragt; en, eenmaal aangebragt zijnde, van elk gemakkelijk begrepen worden. Scherpzinnigheid in schriften geeft integendeel eene min natuurlijke of min gewone wijze van gedachten te kennen, welker voortbrenging een' bijzonderen draai van geest vordert, en die, zoo lang zij binnen zekere palen blijft, zeer schoon is, maar, te ver gedreven zijnde, in het ingewikkelde loopt, en door den schijn van te ver gezocht te zijn mishagt. Dus zoude men, bij voorbeeld, met regt kunnen zeggen, dat in de gedichten van PARNELL veel meer eenvoudigheid in de wending der gedachten heerscht, dan in die van COWLEY; dat CICERO's gedachten over Zedekundige stoffen natuurlijk, die van SENECA daarentegen te scherpzinnig en gezocht zijn.

Eene derde beteekenis van het woord Eenvoudigheid, welke meer eigenlijk den Stijl raakt, geeft het tegengestelde van te veel sieraad en pracht in de uitdrukking te kennen. In dien zin zegt men bij voorbeeld: LOCKE is een eenvoudig, HERVEY een bloemrijk schrijver; en in dien zelfden zin moet het *simplex, tenue* of *subtile genus dicendi* bij CICERO en QUINCTILIANUS

worden opgevat. In deze beteekenis is de Eenvoudige Stijl genoegzaam hetzelfde met den Platten, of met den Netten Stijl, waarvan ik te voren gesproken heb, en heeft derhalven geene verdere verklaring noodig.

Doch er is nog eene vierde beteekenis van het woord Eenvoudigheid, welke insgelijks den Stijl betreft, maar waardoor niet zoozeer de mate van gebruikte sieraden wordt aangeduid, als wel de gemakkelijke en natuurlijke wijze, waarop onze gedachten door de taal worden uitgedrukt. Deze beteekenis is duidelijk onderscheiden van de naastvoorgaande, volgens welke Eenvoudigheid hetzelfde was met kunsteloosheid; terwijl zij in den laatstgenoemden zin met de hoogste sieraden bestaanbaar is. HOMERUS, bij voorbeeld, bezit den hoogsten graad van Eenvoudigheid, en echter is geen schrijver rijker in sieraden en schoonheden, dan hij. Deze Eenvoudigheid, waarvan hier eigenlijk gesproken wordt, is juist niet het tegenovergestelde van sieraad, maar van een' gemaakten opschik, van te groote moeite aan den Stijl besteed; en mag voor eene der uitmuntendste hoedanigheden in het schrijven gehouden worden.

De schrijver, die eene zoodanige Eenvoudigheid bezit, drukt zich uit op eene wijze, dat elk zich verbeeldt, zich niet anders te zullen uitgedrukt hebben; of, zoo als HORATIUS zegt:

— *Ut sibi quivis*

*Speret idem, sudet multum, frustra que laboret
Ausus idem.*

Er is in zijne uitdrukking geen spoor van kunst te vinden, alles schijnt de zuivere taal der Natuur te zijn; nergens vindt men den schrijver en zijne kunst, maar overal den man in zijn eigen natuurlijk karakter. Hij mag rijk zijn in zijne uitdrukking; overvloedig in figuren, en vol van verbeelding; maar dit alles gaat hem zonder eenige moeite af, en hij schijnt in die manier

te schrijven, niet omdat hij zich die opzettelijk tot een voorbeeld heeft genomen, maar omdat zij hem natuurlijk is. Ook is eene zekere soort van onachtzaamheid met dien trant van schrijven niet alleen bestaand, maar geeft zelfs eene zekere bevalligheid aan denzelfden; daar integendeel eene angstvallige oplettendheid op de woorden daarmede strijdig is. „Hij mag,” zegt CICERO, daar hij van dien schrijfrant spreekt, „wel eene zekere losheid hebben, welke een blijk is van dat bevallig onachtzame eens schrijvers, die zich meer om de zaken, dan om de woorden bekomert.” * Juist daarin is het schatbare dezer Eenvoudigheid van stijl gelegen, dat zij ons, even als eenvoudigheid van zeden, de denkwijze en den geest des schrijvers onvermold laat zien. De meer kunstige manieren van schrijven, hoe schoon zij ook anders zijn mogen, hebben altijd dit nadeel, dat zij ons den schrijver in zijnen opschik, en als een' hoveling vertoonen, bij wien de uiterlijke pracht in kleeding, en de gemaakte houding juist dat eigenaardige verbergen, waardoor zich de eene mensch van den anderen onderscheidt. Het lezen van een' Eenvoudig en Natuurlijk schrijver is gelijk de huisselijke omgang met een' man van aanzien, waarin wij het natuurlijke en eigenlijke karakter van den persoon ontdekken.

De hoogste trap dezer eenvoudigheid wordt bij de Franschen uitgedrukt door een woord, waarvoor wij er in onze taal geen hebben, hetwelk de kracht daarvan volkomen te kennen heeft; ik meene het woord *naïveté*. † Het is eenigzins moeijelijk de eigenlijke

---

* *Habeat ille molle quiddam, et quod indicet non ingrati negligentiam hominis, de re magis quam de verbo laborantis.*

† Het bijvoegelijke *Naïf* schijnt bij ons schier het burgerschap reeds te hebben verkregen. VERT.

kracht van dit woord op te geven. De beste verklaring van hetzelfde vinden wij, mijns bedunkens, bij den Heer MARMONTEL, als hij zegt: „Het is die soort „van beminnelijke openhartigheid, welke ons een’ „zekeren graad van meerderheid schijnt te geven over „den persoon, die dezelve vertoont; eene zekere „kindsche eenvoudigheid, die wij hartelijk beminnen, „ofschoon zij ons eenige karaktrekken vertoont, welke wij zouden denken wel in staat te zijn, om te „verbergen, en waarover wij ons derhalve geneigd „voelen te laghen. LA FONTAINE heeft ons, in zijne „Fabelen, een treffelijk voorbeeld van dat Naïve nage- „laten.” Deze beschrijving echter moet ondersfeld worden slechts eene bijzondere soort van Eenvoudigheid te betreffen.

Wat de Eenvoudigheid in 't algemeen betreft, zullen wij vinden, dat de Oude oorspronkelijke schrijvers daarin bijzonder hebben uitgemunt. De natuurlijke reden hiervan is, omdat zij in het schrijven de ingeving van hun eigen vernuft volgden, en zich niet naar de werken van anderen vormden, waardoor men zoo ligtelijk tot gemaaktheid vervalt. Uit dien hoofde vindt men onder de Grieken meer voorbeelden van deze schoone Eenvoudigheid, dan onder de Romeinen. HOMERUS, HESIODUS, ANACREON, THEOCRITUS, HERODOTUS en XENOPHON hebben zich allen hierdoor onderscheiden. Onder de Romeinen zijn ook sommige schrijvers van dit karakter; bijzonder TERENCE, LUCRETIVS, PHAEDRUS en JULIUS CAESAR. De volgende plaats uit de Andria van TERENCE is een treffelijk voorbeeld dezer Eenvoudigheid in beschrijvingen:

— — — *Funus interim*

*Procedit, sequimur; ad sepulcrum venimus;
In ignem imposita est; fletur. Interea haec soror,
Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,*

*Satis cum periculo. Ibi tum exanimatus Pamphilus
 Bene dissimulatum amorem et celatum indicat;
 Occurrit praeceps, mulierem ab igne retrahit.
 Mea Glycerium, inquit: quid agis? cur te is perditum?
 Tum illa, ut consuetum facile amorem cerneret,
 Reiecit se in eum flens quam familiariter.*

Act. I. Sc. 1.

Al de uitdrukkingen zijn hier bij uitstek wel gekozen en gepast, zij geven eene regt levendige schildering van de gebeurde zaak, waarvan gesproken wordt; terwijl nogthans de Stijl geheel geene opzettelijke kunst vertoont. Laat ons thans eenige Engelsche Schrijvers beschouwen, welke tot deze klasse behooren.

Eenvoudigheid maakt ongetwijfeld in den Stijl van TILLOTSON de voorname schoonheid uit. Men heeft TILLOTSON van overlang als een' welsprekend schrijver, en als een voorbeeld voor Predikers bewonderd. Maar zijne welsprekendheid, indien wij haar zoo mogen noemen, is dikwijls kwalijk begrepen. Immers, indien in het denkbeeld van Welsprekendheid liggen opgesloten vuur en nadruk, schilderachtige beschrijving, hartstogtelijke figuren, en de beste schikking der zinnen, zoo is de Aartsbisschop in al deze stukken der Welsprekendheid zeer gebrekkig. Zijn stijl is wel overal zuiver en duidelijk, maar tevens onachtzaam, en niet zelden zwak en flauw; het zamenstel der zinnen, die meermalen door naslepende bijvoegsels het oor kwetsen, is niets minder dan schoon; en zelden ontmoet men eenigen toeleg op sterkte of verhevenheid. Dan, ongeacht deze gebreken, loopt er eene zoo doorgaande ader van gezond verstand en vroomheid door zijne werken, gepaard met eene zoo doordringende en ernstige manier van voorstellen, en zoo nuttige leeringen in een' zuiveren, natuurlijken en ongedwongen stijl voorgedragen, dat TILLOTSON in waarde zal worden

gehouden, zoolang de Engelsche taal in stand zal blijven; juist niet als een model der verhevenste Wel-sprekendheid, maar als een eenvoudig en beminnenswaardig schrijver, wiens Stijl zich door veel goeds en door innerlijke waarde ten sterkste onderscheidt. Ik heb voorheen aangemerkt, dat Eenvoudigheid in de uitdrukking met eenen zekeren graad van onachtzaamheid niet onbestaanbaar is; ik voeg er hier bij, dat alleen de schoonheid dier Eenvoudigheid de oorzaak is, waardoor vaak de onachtzaamheid van zoodanige schrijvers een bevallig voorkomen verkrijgt. Doch het voorbeeld van den Aartsbisschop leert ons, dat deze onachtzaamheid somtijds te ver kan gedreven worden, zoodat dezelve de schoonheid der Eenvoudigheid werkelijk benadeelt, en min of meer in eene flauwe en smakelooze manier ontaardt.

WILLIAM TEMPLE is een tweede aanmerkelijk schrijver in den Stijl der Eenvoudigheid. In het stuk van sieraad en naauwkeurigheid staat hij een' trap hooger dan TILLOTSON; echter bekleedt hij ten opzigt van laatstgenoemde eigenschap geenszins den eersten rang. Alles is bij hem bij uitstek gemakkelijk en vloeiend; hij is ongemeen welluidend; zachtheid en eene zekere bevallige vrolijkheid zijn de onderscheidende kenmerken van zijnen schrijftrant; somtijds echter, gelijk in een' zoodanigen trant natuurlijk moet vallen, wordt hij min of meer wijdloopig en achteloos. Ik ken geen' schrijver, die zijn eigen karakter sterker in zijn' Stijl heeft uitgedrukt. Bij het lezen zijner werken verbeelden wij ons met hem in gesprek te zijn; wij worden geheel en al gemeenzaam met hem; en dat niet blootelijk als schrijver, maar als mensch; wij maken vriendschap met hem. Voor het overige zoude men hem kunnen rangschikken tusschen het onachtzaam Eenvoudige, en den hoogsten trap van sieraad, welken deze soort van Stijl kan bereiken.

Op den laatstgenoemden hoogsten trap van een' Eenvoudigen, maar tevens naauwkeurigen en van sieraad niet ontblooten Stijl is ADDISSON, onder de Engelsche schrijvers buiten twijfel het volmaaktste voorbeeld; en men kan hem, uit dien hoofde, schoon hij niet geheel vrij is van gebreken, over het geheel genomen, het veiligste als een model, hetwelk de minste aanmerkelijke gebreken heeft, ter navolging aanprijzen. Hij is in den hoogsten graad Duidelijk en Zuiver; en schoon men moet bekennen, dat de Juistheid bij hem niet zeer groot is, is dezelve nogtans ten naaste bij genoegzaam voor de onderwerpen, welke hij behandelt. Het zamenstel zijner Perioden is gemakkelijk, bevallig, en doorgaans zeer muzikaal; behagende meer door zoetvloeiendheid, dan door sterkte. In Figuren is hij zeer rijk, bijzonder in Metaphoren en Vergelijken, welke hij zoo weet te gebruiken, dat zij den Stijl zonder te grooten zwier verfraaijen. Hij heeft in zijn' schrijfrant niets van het stijve; nergens ontdekt men sporen van moeilijke kunst; nergens iets, dat gedwongen of te ver gezocht is; maar overal schoonheid, gepaard met natuurlijke eenvoudigheid. Bijzonder onderscheidt hij zich door een karakter van zedigheid en bescheidenheid, hetwelk in alle zijne werken doorstraalt. Geen schrijver weet zich beter naar de vatbaarheid zijner lezers te schikken, en zich in derzelve gemoederen in te dringen; en hetgene hem boven alles ons moet aanprijzen, is de achting voor deugd en godsdienst, welke hij overal doet blijken. Het eenigste, hetwelk men zoude kunnen zeggen dat hem ontbreekt, is groote Sterkte en Juistheid, waardoor zijn Stijl, schoon bij uitstek geschikt voor zoodanige Verhandelingen, als de Spectator bevat, niet wel als een gepast staal voor hoogere en meer kunstige soorten van schrijven kan worden voorgesteld. Het Algemeen heeft ook zijne verdiensten volkomen regt laten wederyaren; echter

schijnt het mij toe , dat men den waren aard van zijne verdiensten niet in het rechte licht beschouwd heeft. Immers ofschoon zijne Gedichten geenszins onaardig zijn , komt hem evenwel buiten tegenspraak een hooger rang toe onder de Proza-schrijvers , dan onder de Dichters; gelijk tevens in proza zijne scherts van eenen veel hooger en eigenaardiger toon is , dan zijne wijsgeerige stukken. Zijne Karakterschets van Sir ROGER DE COVERLEY vertoont meer geest , dan zijne beoordeeling van MILTON.

Zoodanige schrijvers , als welker karakters ik nu geschetst heb , zullen den lezer niet ligtelijk vervelen. Er is niets in hunnen schrijftrant , dat onze gedachten te sterk inspant of vermoeit ; dezelve vermaakt ons , zonder ons door zijnen glans te verblinden. Zoo sterk kan ons de Eenvoudigheid in een' schrijver van vernuft bekooren , dat zij menig gebrek vergoedt , en ons menige onachtzame uitdrukking doet over het hoofd zien. Men zal ook daarom overal bij de beste schrijvers , hetzij in proza of in poëzij , dezen eenvoudigen en natuurlijken trant opmerken ; al is het ook dat andere schoonheden zoo zeer bij hen de overhand hebben , dat deze Eenvoudigheid juist het onderscheidende kenmerk van hunnen Stijl niet uitmaakt. Dus is MILTON eenvoudig midden in zijne verhevenheid ; DEMOSTHENES midden in zijn vuur en drift. Schriften van een' deftigen en plegtigen aard verkrijgen door deze eenvoudigheid een eerwaardiger voorkomen. Men heeft daarom ook reeds meermalen opgemerkt , dat zij den heerschenden toon uitmaakt in de Heilige Schriften ; en waarlijk geen toon was met de waardigheid der ingeving meer overeenkomstig.

Van schrijvers , welker Stijl , bij vele voortreffelijke hoedanigheden , door gebrek aan Eenvoudigheid zeer veel minder schoon is geworden , weet ik geen merkwaardiger voorbeeld bij te brengen , dan Lord SHAFTS-

BURY. Ik heb reeds voorheen gelegenheid gehad, om eenige aanmerkingen over dezen schrijver te maken, en zal thans, terwijl ik hiermede mijn afscheid van hem neme, trachten het algemeene karakter van zijnen Stijl in eenige trekken te schetsen. Dat hij aanmerkelijke verdiensten heeft, is niet te ontkennen. Zijne werken zouden wegens de Zedekundige wijsbegeerte, welke daar in vervat is, met zeer veel vrucht kunnen gelezen worden, ware het niet, dat hij daarin zoo vele zijdelingsche en hatelijke trekken tegen den Christelijken Godsdienst had ingevlochten; trekken, zoo vol spot en bitterheid, dat zij zijner nagedachtenisse, en als schrijver en als mensch, tot schande verstrekken. Zijn Stijl intusschen heeft wezenlijke schoonheden. Dezelve is vast, houdt zich overal bij uitstek wel staande, en kan daarenboven op rijkdom en welluidendheid roemen. Geen der Engelsche schrijvers, gelijk ik reeds te voren heb aangetoond, heeft zich zooveel aan de regelmatige zamenstelling zijner zinnen, zoowel met opzigt tot Juistheid als Welluidendheid, laten gelegen liggen. Dit alles zet zijn' Stijl zooveel fraaiheid en pracht bij, dat het niet te verwonderen is, dat velen zeer hoog bij denzelven hebben opgezien. Dan deze schoonheden zijn door eene gedurige stijfheid en gemaaktheid merklijk ontluisterd; en dit maakt het hoofdgebrek van dezen schrijver uit. Hij kan geene gedachte op eene Eenvoudige wijze uitdrukken. Het schijnt zijner Lordschap te gemeen, en beneden de waardigheid van een' man van aanzien te zijn, te spreken gelijk andere menschen. Uit dien hoofde gaat hij altijd op stelten, en komt met een' weidschen opschik te voorschijn. Ieder zin verraadt arbeid en kunst; nergens vindt men die gemakkelijkerheid, waar mede eene gedachte, die natuurlijk en warm uit het hart komt, zich van zelve in woorden uitdrukt. Hij is op Figuren en op andere soorten van sieraad buiten-

sporig verliefd, en somtijds in de keuze derzelve gelukkig; maar zijne gezetheid op haar loopt overal te veel in het oog; en, heeft hij eens eene Metaphora of Allegorie naar zijnen smaak opgedaan, kan hij daarvan niet scheiden. Het vreemdste in dit alles is, dat hij zich verklaart een bewonderaar van de Eenvoudigheid te zijn; verheffende ze overal als eene hoofdeugd der oude schrijvers, en berispende de hedendaagschen wegens gebrek aan dezelve; niettegenstaande hij zelf zoo ver als een der hedendaagsche schrijvers van de eenvoudigheid is afgeweken. SHAFTSBURY bezat eene kieschheid en fijnheid van Smaak, welke bijna in het buitensporige liep; maar hij had weinig van het vuur der drift, en van het sterke gevoel; en deze koelheid van karakter was de oorzaak dier kunstige en prachtige manier, welke in alle zijne schriften heerscht. Niets ging bij hem boven geestigheid en spotternij; nogthans was hij verre van daarin gelukkig te slagen. Bij alle gelegenheden neemt hij proeven daarvan, maar zij vallen altijd kwalijk uit. Hij blijft stijf, ook dan, wanneer hij spot; hij lacht in den trant van een' schrijver, en niet zoo als een mensch natuurlijk lacht.

Uit dit verslag aangaande den schrijftrant van Lord SHAFTSBURY is gemakkelijk op te maken, dat menig een, die hem blindelings bewonderde, zich bedrogen zoude vinden. Niets is voor het gros van navolgers gevaarlijker, dan een schrijver, die bij vele betooverende schoonheden tevens zeer aanmerkelijke gebreken bezit. Dit wordt volkomen bevestigd door het voorbeeld van BLACKWAL VAN ABERDEEN, schrijver van het leven van HOMERUS, van de Brieven over de Mythologie, en van de Beschouwing des Hofes van Augustus; zijnde een schrijver van groote geleerdheid en verstand, maar bevangen door eene buitensporige liefde voor een' kunstigen Stijl, en voor die pracht

van taal, waardoor zich de trant van SHAFTSBURY onderscheidt.

Na zooveel ter aanprijzing van Eenvoudigheid, of eenen Gemakkelijken en Natuurlijken schrijftrant gezegd, en de gebreken der tegenovergestelde manier aangetoond te hebben, acht ik, ter voorkoming van misverstand, nog noodig aan te merken, dat het zeer mogelijk is, dat een schrijver eenvoudig schrijve, zonder daarom schoon te schrijven. Zich te wachten voor gemaaktheid is nog geene verdienste. De schoone Eenvoudigheid onderstelt, dat een schrijver wezenlijk verstand bezitte; dat hij wete te schrijven met bondigheid, zuiverheid en levendigheid van verbeelding. In die onderstelling is eenvoudigheid of ongemaaktheid in den schrijftrant, het hoogste sieraad; zij verhoogt elke andere schoonheid, zij is het kleed der natuur, zonder welke alle andere schoonheden onvolmaakt zijn. Was ongemaaktheid alléén voldoende, om de schoonheid van den Stijl uit te maken, dan zouden zwakke, beuzelachtige en domme schrijvers zich vaak den lof dier schoonheid mogen aanmatigen. En men ontmoet werkelijk vele zoogenaamde Kunstregters, welke de zotste schrijvers verheffen, uit hoofde van hetgene zij zuivere Eenvoudigheid in derzelve schrijftrant noemen, daar dit inderdaad niets anders is, dan gemis van alle sieraden, veroorzaakt door gebrek aan geest en verbeelding. Men dient derhalve onderscheid te maken tusschen die Eenvoudigheid, welke, de gezellin zijnde van echt vernuft, tevens alle gepaste sieraden van den Stijl kan verdragen; en die, welke niets anders is dan een slordige en veronachtzaamde schrijftrant. Ook laten deze beiden zich inderdaad door hare verschillende uitwerkselen gemakkelijk onderscheiden. De eene kan niet missen van zich belangrijk bij den lezer te maken, de andere is laf en vervelend.

Ik ga over tot eene andere Manier of Karakter van Stijl,

welke men de Hartstogtelijke of Heflige (*Vehement*) zoude kunnen noemen. Deze onderstelt altijd sterkte of nadruk, en is geenszins met Eenvoudigheid onbestaanbaar; maar in haar heerschend karakter moet het Sterke van het Eenvoudige worden onderscheiden. Hare eigenschap is een hooge graad van warmte; hare uitdrukking is vurig, zijnde de taal van een mensch, wiens verbeelding en hartstogten verhit en sterk aangedaan zijn van het onderwerp, hetwelk hij beschrijft; die derhalve, op geringere sieraden min bedacht, zich met de snelheid en heftigheid van eenen sterken stroom uitstort. Deze manier is eigen aan de hoogere soorten van welsprekendheid, en past derhalve beter voor iemand, die in het openbaar spreekt, dan voor een schrijver, die voor zijnen lessenaar zit. De Redevoeringen van DEMOSTHENES leveren het volmaaktste voorbeeld op van deze soort van Stijl.

Onder de Engelsche Schrijvers is Lord BOLINGBROKE degene, wiens Stijl, schoon met eenige gebreken, dit karakter naast bijkomt. BOLINGBROKE was van de natuur gevormd, om als schrijver aan het hoofd eener partij, of als Demagoog in eene Volksvergadering te pronken. Uit dien hoofde is de toon, welke in alle zijne politieke schriften heerscht, meer die van een mensch, dat in drift uitvaart, dan van iemand, die met bedaardheid en overleg schrijft. Hij gebruikt eene groote menigte van Rhetorische Figuren; en hij stort zijne gedachten uit met de grootste heftigheid. Hij is rijk tot overdaad toe; en stelt ons dezelfde gedachte onder vele verschillende gedaanten voor; meest altijd echter met vuur en leven. Hij is eer stout, dan naauwkeurig; hij gelijkt eenen sterk loopenden stroom, maar wiens water dikwijls troebel is. Hij heeft verscheidenheid van lange en korte perioden; echter helt zijn Stijl meest tot lange perioden over, daar hij dikwijls parentheses tusschen dezelve voegt, en vaak

eene groote menigte van zaken opeenpakt; zoo als in de drift van spreken natuurlijk gebeurt. In de keuze der woorden is hij zeer gelukkig en juist. In het samenstel der zinnen moet hij voor SHAFTSBURY onderdoen, maar daarentegen overtreft hij dezen ver in levendigheid en gemakelijkheid. Over het geheel genomen, zoude hij als schrijver groote achting verdienen, bijaldien de inhoud zijner werken zijnen Stijl evenaarde. Maar daar wij den laatstgenoemden in vele opzigten kunnen aanprijzen, heeft de eerstgenoemde naauwlijks iets, hetwelk aanprijzing verdient. Zijne redkaveling is meestal beuzelachtig en valsch; zijne politieke schriften ademen den geest van partijchap; en in zijne zoogenaamde wijsgeerige of philosophische stukken is hij een drogredenaar en spotter met den Godsdienst.

Ik zal mij nu niet langer bij de verschillende Manieren der schrijvers of de algemeene karakters van Stijl ophouden. Er worden, behalve de gemelde, nog wel sommige andere gevonden; doch ik merk, dat het zeer bezwaarlijk is, in zoodanige algemeene beschouwingen, den Stijl der schrijvers afgezonderd te houden van hunne bijzondere wijze van denken, welke laatste ik mij thans niet voorgesteld heb te beoordeelen. Waanwijze schrijvers, bij voorbeeld, laten deze hunne geaardheid zoozeer in hunne schriften doorstralen, dat hun Stijl daardoor een karakter van driestheid verkrijgt; maar het schijnt moeilijk te beslissen, of deze onder de eigenschappen van den Stijl, dan wel liever onder die der gedachten moet gerekend worden. Doch, tot welke klasse zij ook gebragt worde, dit is zeker, dat zij eene der leelijkste vlekken in den Stijl is, waarvan men zelfs den schijn, zooveel mogelijk, moct vermijden.

Uit hetgene ik betrekkelijk dit onderwerp gezegd heb, vloeit voort, dat het niet gemakkelijk, noch ook nood-

zakelijk is te bepalen , welke onder al die verschillende manieren , geheel en alleen genomen , de beste zij . De Stijl levert een veld op van groote uitgestrektheid ; de hoedanigheden van denzelfven kunnen bij onderscheidene schrijvers zeer verschillend , en echter bij allen schoon zijn . Men moet hier aan het vernuft , dat is , aan die bijzondere natuurlijke neiging , waardoor iemand zich meer tot deze of gene manier van schrijven , dan tot eene andere bepaalt , eene behoorlijke vrijheid laten . Ondertusschen zijn er zekere algemeene eigenschappen van zoodanig gewigt , dat men ze in geene soorten van schriften uit het oog mag verliezen ; gelijk ook zekere gebreken , welke men steeds moet trachten te vermijden . Een winderige , een zwakke , een harde en een duistere Stijl zijn zonder uitzondering af te keuren ; daarentegen zijn Duidelijkheid , Nadruk , Netheid en Eenvoudigheid schoonheden , welke altijd verdienen gezocht te worden . Maar wat nu betreft de gepaste vermenging van deze , of de maat , waarin ieder dezer goede eigenschappen de overhand boven de andere moet hebben , om de onderscheidene manier van een' schrijver uit te maken , die maat laat zich niet wel door regels bepalen ; ook durve ik het niet wagen de eene of andere van deze manieren als geheel volmaakt op te geven .

Het zal tot mijn oogmerk dienstiger zijn , mijne gemaakte aanmerkinger over den Stijl te besluiten met eenige weinige aanwijzingen tot een gepast middel , om een' goeden Stijl in het algemeen te verkrijgen . Wat het vormen van een bijzonder Karakter van den Stijl betreft , dit wil ik liefst aan den aard des onderwerps , of aan het vernuft overlaten .

Het eerste voorschrift , hetwelk ik in dit opzigt te geven heb , is , dat men voor alles moet trachten een duidelijk denkbeeld te verkrijgen van het onderwerp , waarover men wil schrijven of spreken . Deze regel

zal misschien in den eersten opslag eene geringe betrekking tot den Stijl schijnen te hebben; en nogtans heeft hij den grootsten invloed op denzelfden. De grond van allen goeden Stijl is een gezond begrip, vereenigd met eene levendige verbeelding. De Stijl en de gedachten van een' schrijver zijn zoo naauw met elkander verbonden, dat het vaak moeijelijk is, gelijk ik reeds meermalen heb aangemerkt, deze beide van elkander te onderscheiden. Wanneer de indrukken der zaken op onzen geest flauw en onduidelijk, of ondereen vermengd en verward zijn, kan het niet missen, of onze Stijl moet in de behandeling van die zaken ook zoodanig worden. Daarentegen zullen wij datgene, 't welk wij klaar begrijpen en levendig gevoelen, altijd op eene klare en nadrukkelijke wijze voordragen. Wij moeten het dus voor een' hoofdregel van den Stijl houden, over het onderwerp zoolang met ernst na te denken, totdat wij van de stof, die wij behandelen, een volkomen en duidelijk begrip gevormd hebben, en eene warme deelneming daarvoor gevoelen; dan, en ook dan alleen zullen wij bevinden, dat de uitdrukking van zelve begint te vloeijen.

In het algemeen gesproken, zijn de beste en meest gepaste uitdrukkingen altijd die, welke door een klaar begrip van het onderwerp, zonder angstvallig zoeken, worden voortgebracht. Deze aanmerking is reeds door QUINCTILIANUS gemaakt: „De beste uitdrukkingen,” zegt hij, „hangen gemeenlijk met de zaken te zamen, „en vallen door haar eigen licht van zelve in het oog. „Maar wij gaan haar zoeken, alsof zij zich verborgen „en aan ons oog onttrokken. Dus, in plaats dat wij „verwachten de woorden in de nabijheid van het onderwerp te zullen vinden, halen wij dezelve van „elders, en dwingen die tot onzen dienst.”

* *Plerumque optima verba rebus cohaerent, et cernuntur*

Ten tweede is ter verkrijging van een' goeden Stijl eene gedurige oefening in het opstellen volstrekt noodzakelijk. Geen van al de regels, welke ik over den Stijl heb gegeven, zal iets helpen, zoolang men zich-zelf niet oefent, en daardoor eene hebbelijkheid bekomt. Doch men denke niet, dat het evenveel is, op welke wijze die oefening wordt ingerigt. Dit is er zoover af, dat veeleer menigvuldige, onachtzame en overhaaste opstellen het zekerste middel zijn, om eenen slechten Stijl te verkrijgen; terwijl het ons in het vervolg veel meer moeite zal kosten, die aangenomene gebreken weder af te leeren, en het onachtzame te verbeteren, dan wanneer wij ons nimmer met opstellen hadden bezig gehouden. Men moet het zich derhalve in den beginne tot een' regel maken, langzaam en met alle oplettendheid te schrijven. Gemakkelijkheid en vlugheid moeten eerst de vruchten zijn van langdurige oefening. „Langzaamheid „en Zorgvuldigheid,“ zegt QUINCTILIANUS met groote reden, „is in den beginne ten sterkste aan te prijzen. Wij moeten ons eerst gewennen zoo goed te „schrijven als mogelijk is; de schielijkheid zal van „zelve door de oefening komen. Langzamerhand zullen de gedachten gemakkelijker beginnen op te rijzen, „de woorden haar vergezellen, en het opstel zonder „moeite volgen. Alles zal zich, gelijk in eene geregelde huishouding, op zijne eigene plaats vinden. „Het slot en de hoofdsom van dit alles is: door schielijk schrijven leert men nooit wél schrijven; maar „door wél schrijven leert men schielijk schrijven.” *

---

suo lumine. At nos quaerimus illa, tamquam lateant, seque subducant. Itaque numquam putamus verba esse circa id, de quo dicendum est; sed ex aliis locis petimus, et inventis vim afferimus. Lib. VIII. cap. 1.

* *Moram et sollicitudinem initiis inperdo. Nam primum*

Er dient echter in het oog gehouden te worden, dat men ook van den anderen kant, door te groote angstvalligheid in de keuze der woorden, te ver kan gaan. Men zoude kwalijk doen, wanneer men den loop der gedachten ophield, of de hitte der verbeelding liet bekoelen, door zich te lang bij elk woord te bepalen. Men voelt bij wijlen een zeker vuur in 't schrijven, 't welk men aan den gang moet houden, om zich gelukkig uit te drukken, en waarbij men zich wel eenige onachtzaamheid mag veroorloven. Deze laat zich bij nader onderzoek gemakkelijk verbeteren. Want gelijk de oefening in het schrijven nuttig is, zoo is eene nadere moeite aan het verbeteren besteed niet minder nuttig; ja deze laatste is volstrekt noodzakelijk, indien wij van de oefening in het opstellen eenige vrucht willen trekken. Men dient datgene, hetwelk men geschreven heeft, een' tijd lang ter zijde te leggen, tot dat de eerste drift van het schrijven, en de liefde voor zekere uitdrukkingen voorbij is, en de uitdrukkingen-zelve vergeten zijn. Wanneer wij dan ons werk met een onpartijdig en oordeelkundig oog nagaan, en hetzelfde beschouwen, als of het eens anderen arbeid ware, zoo zullen wij vele onvolmaaktheden ontdekken, welke wij te voren niet gezien hadden. Dan is het de rechte tijd om het overtollige te besnoeijen; de schikking der zinnen na te gaan; acht te geven op het verband en de verbindende Partikels; met één woord, om aan den Stijl eene regelmatige, zuivere en vaste gedaante te geven. Deze moeite van beschaven, *Limae labor*, moet

---

hoc constituendum ac obtinendum est, ut quam optime scribamus: celeritatem dabit consuetudo. Paulatim res facilius se ostendent, verba respondebunt, compositio prosequetur. Cuncta denique, ut in familia bene instituta, in officio erunt. Summa haec est rei: cito scribendo non fit ut bene scribatur; bene scribendo fit ut cito. Lib X. cap. 3.

zich elk getroosten, wien het te doen is, om zijne gedachten op de voordeeligste wijze aan anderen mede te deelen; en eenige geoefendheid in dit werk zal ras aan ons oog de noodige scherpte geven, om op de gewigtigste voorwerpen te letten, en dit werk veel gemakkelijker te maken, dan men zich in den beginne verbeeld had.

In de derde plaats, wat betreft de hulp, welke het lezen van anderen kan aanbrengen, behoeve ik niet te zeggen, dat wij ons met den Stijl der beste schrijveren moeten bekend maken. Dit is noodzakelijk, niet alleen om den regten smaak te krijgen, maar ook om eenen genoegzamen voorraad van uitdrukkingen voor alle soorten van onderwerpen te verzamelen. Wanneer men de schrijvers leest om den Stijl, moet de aandacht bijzonder op het eigenaardige in hunne onderscheidene Manieren gevestigd worden, waaromtrent ik reeds het eene en andere, hetwelk mij hiertoe dienstig scheen, in deze en de voorgaande Lessen heb aangemerkt. Ik ken geene oefening, welke beter geschikt is, om een' goeden Stijl te verkrijgen, dan dat men deze en gene enkele plaatsen uit de beste schrijvers in zijnen eigenen Stijl overbrengt. Ik zal mij duidelijker verklaren. Men neme, bij voorbeeld, de eene of andere bladzijde uit den Spectator van ADDISON, en leze die met aandacht twee of drie malen over, totdat men de voorgedragene gedachten behoorlijk gevat hebbe; dan legge men het boek ter zijde, en beproeve, de plaats, zoo goed men kan, uit het hoofd op te schrijven; dit gedaan zijnde, neme men het boek weder in de hand, en vergelijkte datgene, hetwelk men zelf heeft geschreven, met den Stijl des schrijvers. Zoodanige oefening zal ons, bij aandachtige vergelijking, doen zien, waaraan het onzen Stijl eigenlijk hapert; zij zal ons bedacht maken, om die gebreken te verbeteren, en ons leeren uit de verschillende wij-

zen, waarop dezelfde gedachte kan uitgedrukt worden, die, welke de schoonste is, te kiezen. Maar hierbij moet ik tevens

In de vierde plaats tegen eene slaafsche navolging van evenveel welken schrijver waarschuwen. Zoodanige navolging is altijd gevaarlijk. Zij legt het vernuft aan banden; zij zal doorgaans eene stijve manier voortbrengen; en hij, die zich altevool aan zeker model houdt; neemt gemeenlijk zoowel de gebreken, als de schoonheden van zijnen schrijver over. Nooit zal iemand een goed Schrijver of Redenaar worden, die geen moeds genoeg heeft, om zijn eigen vernuft te volgen. In 't bijzonder moet men zich wachten, dat men geene bekende spreekwijzen van een' schrijver voor de zijne aanneme, veelmin geheele plaatsen van hem uitschrijve. Zoodanige gewoonte zal voor alle oorspronkelijkheid in het schrijven op de proef doodelijk worden bevonden. Het is oneindig beter, iets 't welk wij het onze kunnen noemen, al is het ook maar middelmatig schoon, te bezitten, dan met geleende vederen te pronken, welke toch eindelijk de naaktheid van onzen geest ontdekken. Voor het overige wijze ik de liefhebbers van eenen goeden Stijl, met opzigt op alles, wat tot opstellen, verbeteren, lezen en navolgen behoort, naar datgene, 't welk QUINCTILIANUS, in het tiende Boek van zijn voortreffelijk werk, desaan gaande gezegd heeft. Zij zullen daar eene menigte van voortreffelijke aanmerkingen en lessen vinden, welke hunne geheele aandacht verdienen.

Ten vijfde, is het eene in het oog loopende, doch tevens gewigtige regel, dat men altijd moet trachten zijn' Stijl naar het onderwerp, en, wanneer men in het openbaar spreekt, tevens naar de vatbaarheid der toehoorders te schikken. Niets mag op den naam van welsprekend of schoon aanspraak maken, hetwelk niet is ingerigt naar de omstandigheden, en de personen,

waarvoor het bestemd is. Het is in den hoogsten graad ongerijmd, een' bloemrijken, poëtischen Stijl aan te nemen, wanneer het alleen op betoog en bewijs aankomt; of op de sierlijkste en kunstigste wijze te spreken voor eene vergadering van menschen, welke niets van dat alles begrijpen, en zich, op zijn best genomen, over onze ontijdige grootspraak kunnen verwonderen. Dit loopt aan, niet zoozeer tegen de regels van den Stijl, als wel, 't geen nog erger is, tegen het gezond verstand. Zoodra wij ons voorneemen te schrijven, of te spreken, moeten wij vóór al het andere ons oog gevestigd hebben op het doel van onze voordragt, en onzen Stijl daarnaar inrigten. Het is onverschoonlijk, zoo wij hieraan, als aan de hoofzaak, niet elk ongepast sieraad, 't welk zich aan onze verbeelding opdoet, weten op te offeren. Kinderen en gekken mögen ons dan bewonderen, doch lieden van verstand zullen ons en onzen Stijl bespotten.

Eindelijk kan ik deze aanmerkingen niet besluiten, zonder nog eene vermaning hierbij te voegen: dat namelijk in geen geval de zorg voor den Stijl zóóver moet gaan, dat de zorg voor de gedachten daaraan ondergeschikt zij. „De woorden vereischen oplettendheid, maar de gedachten zorgvuldigheid,” * zegt de groote Romeinsche Kunstregter. Deze vermaning is des te noodzakelijker, omdat de Smaak in dezen tijd meer op den Stijl, dan op de gedachten schijnt te vallen. Het is vrij wat gemakkelijker, gemeene gedachten met een' 'zekeren tooi van woorden en spreekwijzen op te schikken, dan een' voorraad van sterke, verstandige en nuttige gedachten voort te brengen. Het laatste vordert wezenlijk vernuft, het eerste kan door vlijt, met behulp van middelmatige vermogens, verkregen worden. Vandaar die menigte van schrijvers,

---

* *Curam verborum, rerum volo esse sollicitudinem.*

die overdadig rijk zijn in den Stijl, maar dood-arm in verstand. Het oor der lezeren is thans zoozeer aan zuiverheid van taal en sierlijkheid van Stijl gewoon, dat zekerlijk geen schrijver, zoo hij gelezen wil worden, deze kan verwaarloozen; doch onze verachting verdient hij, die het alleen daarbij laat blijven; die zich meer aan deze dingen, dan aan zijn onderwerp laat gelegen liggen, en ter aanprijzing van hetzelfde kinderachtige, in plaats van mannelijke sieraden gebruikt. „Een hooger geest,” zegt de meermalen aangehaalde schrijver, „moet hem bezielen, die zich aan de Wel-sprekendheid wil toewijden. Deze wil, dat voor de gezondheid des geheelen ligchaams gezorgd worde, en acht het te laag blootelijk aan het polijsten der nagels, en het kappen van het haar alle oplettendheid te besteden. De opschik moet mannelijk en ecrbaar, niet verwijfd zijn, de kleur die der natuurlijke gezondheid, niet door kunst geverwd.” *

---

* *Maiore animo aggredienda est eloquentia; quae, si toto corpore valet, ungues polire et capillum componere, non existimabit ad curam suam pertinere. Ornatus et virilis, et fortis, et sanctus sit; nec effeminatam levitatem et fuculentum colorem amet; sanguine et viribus niteat.*

EEN EN TWINTIGSTE LES. *

OVER DE WELSPREKENDHEID, OF HET OPEN- BAAR SPREKEN. — GESCHIEDENIS DER WEL- SPREKENDHEID. — GRIEKSCH E WELSPRE- KENDHEID. — DEMOSTHENES.

Daar wij dat gedeelte van onze taak, hetwelk de Taal en den Stijl betrof, hebben afgehandeld, klimmen wij thans een' trap hooger, en gaan over ter beschouwing der onderwerpen, waartoe de Stijl wordt gebezigd. Ik begin met datgene, hetwelk Welsprekendheid of Openbaar Spreken pleegt genoemd te worden. In de beschouwing hiervan hebben wij te letten op de onderscheidene soorten en onderwerpen van het

---

* De Vertaler heeft, na rijp overleg, het raadzaamst geoordeeld Vijf Lessen, welke in het oorspronkelijke, tusschen deze en de voorgaande Les, gevonden worden, achterwege te laten. Zij behelzen eene keurige beoordeeling van sommige plaatsen uit den Spectator van ADDISON, en uit Schriften van SWIFT. Dan, de gemaakte aanmerkingen, bijzonder in zoo verre dezelve de kracht der woorden, en de schikking daarvan betroffen, waren in de vertaling dier plaatsen dikwijls niet toepasselijk; waarom de vertaler vertrouwt, dat deze zijne handelwijze van den bescheiden lezer zal worden gebillijkt. — Aanmerking van den eersten Vert.

II. DEEL.

7

openbaar spreken; de behandeling, welke vóór ieder geschikt is; de gepaste schikking van al de deelen eener redevoering; en de manier, waarop dezelve moet worden uitgesproken. Dan, eer wij tot één van deze stukken overgaan, zal het niet ongepast zijn, eene korte schets van den aard der Welsprekendheid in het gemeen, en van de lotgevallen, welke zij in verschillende tijden en landen ondergaan heeft, te laten voorafgaan. Wij zullen hier bijzonderheden aantreffen, die ik mij vlei dat nuttig zullen zijn, daar het bij iedere kunst van groot belang is een regt denkbeeld te hebben van de volmaaktheid dier kunst, van het doel, hetwelk zij zich voorstelt, en van de vorderingen, die zij onder de menschen gemaakt heeft.

Van de Welsprekendheid is het bijzonder des te noodzakelijker de vaste beteekenis te bepalen, om dat er mogelijk niets is, waarvan de menschen zich valscher denkbeelden in het hoofd hebben geprent. Van hier, dat deze kunst in vroegere tijden, en ook in onze dagen, bij velen in kleinachting is geraakt. Wanneer gij bij een onkundig mensch van Welsprekendheid praat, of ze prijst, zal hij weinig acht slaan op uwe rede. Hij verbeeldt zich de Welsprekendheid als een' zekeren kunstgreep in het spreken; als eene kunst, om aan slechte bewijzen een zeker vernis te geven; of waardoor men zoo leert spreken, als het oor der toehoorders meest kan streelen. „Geef mij gezonde gedachten,” zegt hij, „en houd uwe welsprekendheid voor uwe kinderen.” De man zoude regt hebben, indien de Welsprekendheid zoodanig ware, als hij dezelve begrijpt; dan was zij eene regt verachtelijke kunst, en der beoefening van een wijs en braaf mensch geheel onwaardig. Maar niets wijkt verder van de waarheid, dan dit. Waarlijk welsprekend te zijn, is niets anders, dan overeenkomstig het oogmerk te spreken; en ik weet geene beter bepaling van de Welspre-

kendheid te geven, dan dat zij eene kunst is, om te spreken op zoodanige wijze, als waardoor het oogmerk, waarmede men spreekt, 't best wordt bereikt. Elk, die schrijft of spreekt, wordt, als een redelijk wezen, ondersteld een zeker oogmerk te hebben; hetzij om te leeren, hetzij om te vermaken, hetzij om te overreden; met één woord, hij wil op deze of gene wijze op zijne medemenschen werken. Hij nu, die zoo spreekt, of schrijft, dat alle zijne woorden ter bereiking van dat oogmerk het meest geschikt zijn, is de Welsprekendste man. Wat ook het onderwerp zijn moge, overal is veld voor de Welsprekendheid; in Geschiedenissen, en zelfs in de Wijsbegeerte even zoo wel, als in Redevoeringen. De bepaling, welke ik van de Welsprekendheid gegeven heb, bevat al de verschillende soorten derzelve; hetzij de toeleg, is om te onderwijzen, of om te overreden, of om te vermaken. Dan, daar het gewigtigste onderwerp der redevoering is Handeling of Gedrag, zoo vertoont zich het vermogen der Welsprekendheid het allermeest dáár, waar zij gebruikt wordt, om het Gedrag te besturen, en ons tot Handelen te overreden. Daar men voornamelijk met opzigt tot dit oogmerk de Welsprekendheid onder de kunsten heeft geplaatst, zoo mag men haar ook in dit opzigt de kunst van Overreding noemen.

Dit vooraf vastgesteld zijnde, vloeijen daaruit onmiddellijk verscheidene gevolgen voort, welke de grondregels van deze kunst aan de hand geven. Elk begrijpt ligtelijk, dat de wezenlijkste vereischten, om te overreden, geene andere zijn, dan bondige bewijzen, duidelijke voorstelling, een doorstralend karakter van eerlijkheid in den spreker, gepaard met zoodanige bevalligheden van stijl en uitspraak, als meest geschikt zijn, om de aandacht der toehoorders op de voorgestelde zaken te bepalen. Gezond verstand is de grondslag van alles. Zonder dit kan niemand welsprekend

zijn; want een zot kan geene anderen dan zotten overreden. Om een man van verstand te overreden, moet men hem eerst overtuigen; en dit kan niet anders geschieden, dan door zijn verstand de redelijkheid der voorgestelde zaak duidelijk te doen zien.

Zulks geeft mij gelegenheid, om aan te merken, dat Overreden en Overtuigen, ofschoon deze woorden dikwijls verwisseld worden, zeer verschillende zaken beteekenen, welke in het tegenwoordige geval inzonderheid behooren onderscheiden te worden. Overtuiging raakt het verstand alleen; maar Overreding den wil en de daden. Het is het werk van den Wijsgeer, mij van de waarheid te overtuigen; maar het is het werk des Redenaars, mij te overreden, om daarmede overeenkomstig te handelen, door mijne neigingen naar dien kant over te halen. Overreding en Overtuiging gaan dus niet altijd te zamen. Dit behoorden zij zekerlijk te doen, en zij zouden het ook doen, bijaldien onze neiging steeds de uitspraken van het verstand stipstellig volgde; maar, zoo als het thans met onze natuur gelegen is, kunnen wij soms overtuigd wezen, dat deugd, regtvaardigheid, bevordering van het algemeene belang, loffelijk zijn, zonder daarom overreding te gevoelen, om overeenkomstig daarmede te handelen. De neiging kan wederstreven, schoon het verstand voldaan is; de driften kunnen het verstand overmeesteren. Overtuiging blijft echter altijd een der wegen tot onze neigingen, of tot ons hart; en zij is daarom datgene, hetwelk de Redenaar in de eerste plaats moet trachten te winnen; want Overreding zal niet ligt bestendig zijn, zoo zij niet op Overtuiging gegrond is. Doch, om werkelijk te overreden, moet de Redenaar het niet blootelijk bij overtuiging laten; hij moet den mensch beschouwen als een schepsel, dat door verscheidene drijfvederen in beweging wordt gebragt; en op deze allen moet hij werken. Hij moet spreken tot

de hartstogten; hij moet schilderen voor de verbeelding, en het hart roeren; en uit dien hoofde zijn, behalve bondige bewijzen en eene duidelijke voordragt, ook nog al die innemende en belangrijke kunsten, beide van opstellen en uitspreken, in het denkbeeld van Welsprekendheid bevat.

Hieruit zoude misschien eene tegenwerping tegen de Welsprekendheid kunnen gemaakt worden: dat zij eene kunst ware, welke zich overredingshalve tot het kwaad zoo wel, als tot het goed laat gebruiken. De zaak is waar, maar zij is niet minder waar ten opzichte van het verstand, hetwelk insgelijks kan gebruikt worden, en maar al te dikwijls gebruikt wordt, om de menschen in dwalingen te brengen; en nochtans zal het niemand in het hoofd komen, daaruit een bewijs tegen de beschaving onzer verstandelijke vermogens af te leiden. Rede, Welsprekendheid, en alle kunsten, door de menschen beoefend, kunnen misbruikt worden, en gevaarlijke werktuigen zijn in de handen van boozen; doch het ware belagchelijk te beweren, dat zij uit dien hoofde behoorden te worden afgeschaft. Men geve aan waarheid en deugd dezelfde wapenen, welke men geeft aan de ondeugd en valsheid, en de eerstgenoemden zullen ongetwijfeld de overhand behouden. De Welsprekendheid is geene uitvinding van de scholen; de Natuur-zelve leert elk mensch welsprekend te zijn, zoo dikwijls hij met grooten ijver spreekt. Plaats iemand in de eene of andere hagchelijke omstandigheid; laat er iets wezen, waaraan hij zich ten hoogste laat gelegen zijn; en gij zult hem de krachtigste middelen ter overreding zien ter hand nemen. De Redekunst heeft geen ander oogmerk, dan denzelfden weg te volgen, welken de Natuur den menschen heeft aangewezen. Hoe getrouwer deze weg wordt gevolgd, hoe meer de Welsprekendheid op de regte wijze wordt

beoefend, des te meer zullen wij beveiligd zijn tegen de misbruiken, welke slechte menschen van haar maken, en des te beter in staat, om ware Welsprekendheid van bedriegelijke Sofisterij te onderscheiden.

Men kan de Welsprekendheid in drie soorten of trappen verdeelen. De eerste en laagste is die, welke alleenlijk bedoelt de toehoorders te vermaken. Van dien aard is gemeenlijk de Welsprekendheid in openbare Lofredenen, Inwijdings-redevoeringen, Aanspraken aan groote mannen, en diergelijke meer. Deze soort van Redevoeringen is niet geheel te verwerpen. Zij kunnen tot eene onschuldige uitspanning en een aangenaam onderhoud voor den geest verstrekken, en tevens met vele nuttige gedachten doortvlochten zijn. Men kan echter niet ontkennen, dat, wanneer de spreker verder niets bedoelt, dan te pronken en te vermaken, de kunst dan ligtelijk in ijdeloosheid ontaardt, en het opstel laf en vervelend wordt.

Een tweede en hooger trap der Welsprekendheid is die, wanneer de spreker niet blootelijk bedoelt te vermaken, maar tevens te onderrigten, te leeren, te overtuigen; wanneer zijne kunst hare kracht oefent in het verdrijven van vooroordeelen tegen hem-zelf en zijne zaak; in het kiezen van de meest gepaste bewijzen; in het krachtig staven van deze; in ze in de beste orde te schikken, en met de meeste gepastheid en schoonheid voor te stellen; en in ons voor te bereiden om zoodanig oordeel te vellen, of de zaak van dien kant te beschouwen, als hij bedoelt. Hierin is voornamelijk de Geregte Welsprekendheid gelegen.

Maar er is nog een derde en merkelyk hooger trap van Welsprekendheid, welke op des menschen geest vrij grooter magt oefent. Door middel van deze worden wij niet alleen overtuigd, maar tot deelneming bewogen, geroerd, en met den spreker weggesleept.

Onze driften rijzen tot eene gelijke hoogte met de zijne; wij geraken in dezelfde aandoeningen met hem; wij beminnen, wij haten, wij worden toornig, naar dat hij ons die driften inblaast; hij maakt ons vaardig, om met nadruk en vuur te besluiten, of te handelen. Geschillen in Volksvergaderingen openen het schoonste veld voor deze soort van welsprekendheid; ook is zij van den Predikstoel niet uitgesloten.

Ik moet hier eene aanmerking maken, en deze is van gewigt: dat namelijk die hooge Welsprekendheid, waarvan ik zoo even gesproken heb, altijd de uitwerking is van drift. Door drift versta ik hier dien toestand der ziel, wanneer deze door zeker voorwerp, waarin zij belang stelt, in beweging gebragt, en als in vuur gezet is. Men kan door bloote redenen en bewijzen anderen wel overtuigen, en zelfs overreden tot handelen; maar die graad van Welsprekendheid, welke de verwondering der menschen verwekt, en iemand eigenlijk den naam van eenen Redenaar waardig maakt, wordt nimmer zonder vuur of drift gevonden. Een zoodanige graad van drift, als geschikt is om de ziel op te wekken en te ontvonken, zonder haar echter buiten haar-zelve te brengen, is gemeenlijk bevonden de menschelijke vermogens te verhoogen. De ziel wordt daardoor oneindig meer verlicht, doorzigtiger, kloeker en mannelijker, dan zij gewonelijk is in bedaarde oogenblikken. De man, die door eene sterke drift in beweging is gebragt, vertoont zich veel grooter dan op andere tijden. Hij gevoelt zich veel sterker; hij brengt verhevener denkbeelden voort, maakt veel hooger ontwerpen, en voert dezelve uit met eene stourheid en een geluk, welke hij, bij andere gelegenheden, voor onmogelijk zoude hebben gehouden. Maar bijzonder ziet men die kracht der drift in het overreden. In drift is schier elk mensch welsprekend; hij is dan om woorden en bewijzen in het minste niet

verlegen; hij deelt, door eene soort van aanstekende sympathie, de levendige gewaarwordingen, welke hij gevoelt, aan anderen mede; zijn gelaat en gebaren zijn zelfs overredend, en de Natuur vertoont zich on-eindig vermogender, dan de Kunst. Hierop is gegrond de zoo ware, als bekende regel:

— — *Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi.*

Uit deze grondstelling, dat alle hooge Welsprekendheid uit drift ontstaat, spruiten verscheidene gevolgen voort, welke onze opmerking verdienen, en wier melding de gemaakte grondstelling nog meer zal bevestigen. Van hier toch die algemeen erkende uitwerking der Geestdrift, of van elke soort van vurigheid in eenen Redenaar. Van hier, dat alle kunstige declamatie en gezochte sietaden van den Stijl, die bewijzen zijn eener bedaarde en koude ziel, zoo weinig met overredende Welsprekendheid kunnen bestaan. Van hier, dat eene redevoering, welke wij lezen, ons veel minder aandoet, dan wanneer zij in het openbaar wordt uitgesproken; omdat zij in het eerste geval minder den schijn heeft van warm uit het hart te komen. Van hier, dat een Koud Redenaar het zelfde beteekend als een Redenaar zonder Welsprekendheid. Van hier, dat de Twijfelaar, die altijd in onzekerheid is, en van geen ding sterk geroerd wordt; als mede de listige Huurling, welke vermoed wordt meer den schijn van drift aan te nemen, dan dezelve te voelen, in het openlijk spreken zoo weinig invloed hebben op de gemoederen der menschen. Van hier eindelijk de noodzakelijkheid, om in alle gevallen, waar het op overtuigen aankomt, belangeloos voor zich-zelf en ijverig voor anderen te zijn, of ten minste daarvoor gehouden te worden.

Deze zijn de voornaamste denkbeelden, welke mij,

met betrekking tot de Welsprekendheid in het algemeen, voor den geest zijn gekomen; en waarmede ik oordeelde gevoegelijk te kunnen beginnen, als den grondslag uitmakende van hetgene ik in het vervolg zal aanvoeren. Uit hetgene ik reeds gezegd heb, is klaar genoeg te zien, dat de Welsprekendheid eene verhevene gave is, en van het grootste belang voor de maatschappij; als mede, dat zij niet alleen natuurlijke vermogens, maar ook grootelijks de ondersteuning der Kunst vereischt. Wanneer men haar als de Kunst der Overreding beschouwt, vordert zij, zelfs in haren laagsten staat, een gezond verstand en geene geringe kennis der menschelijke natuur; en op haren hoogsten trap vordert zij nog daarenboven eene sterke gevoeligheid van ziel, eene vurige en levendige verbeelding, gepaard met een juist oordeel, en eene uitgestrekte magt over de Taal; waarbij nog de bevalligheden der uitspraak en gebaren moeten gevoegd worden.

Laat ons thans overgaan, om te zien, in hoedanigen toestand de Welsprekendheid zich in onderscheidene tijden, en bij onderscheidene volken heeft bevonden.

Het is eene aanmerking van meer dan één' schrijver, dat de Welsprekendheid nergens dan in vrije Staten moet gezocht worden. Deze aanmerking is inzonderheid op eene zeer schoone wijze opgehelderd door LONGINUS, aan het einde zijner Verhandeling over het Verhevene, waar hij de oorzaak tracht aan te wijzen, waarom er in zijnen tijd zoo weinig Verhevenheid van vernuft werd gevonden. De Vrijheid is bij hem de voedster van waar vernuft; zij verlevendigt den geest, en versterkt de hoop der menschen; zij verwekt een' loffelijken naijver, en een' lust, om in elke kunst uit te munten. Alle andere talenten, zegt hij, kunnen gevonden worden bij

menschen, welke hunne vrijheid missen; maar nimmer is een slaaf een Redenaar geweest; hij kan op zijn hoogst slechts een winderige vleijs worden. Dan, ofschoon deze gedachten van den Griekschen Kunstregter hoofdzakelijk waar zijn, moeten zij nogtans met eenige bepalingen worden verstaan. Want ook onder willekeurige Regeringen, wanneer zij van eene beschaafde soort zijn, en de kunsten aanmoedigen, kan die Welsprekendheid, welke voornamelijk in bevalligheid en sierlijkheid bestaat, vrij aanmerkelijk bloeijen. Frankrijk levert nog heden ten dage een bewijs hiervan op; alwaar, sedert de regering van **LODEWIJK XIV**, van datgene, hetwelk in zeker opzigt eigenlijk Welsprekendheid mag heeten, meer gevonden wordt, dan bij de overige natiën, die op veel grooter vrijheid kunnen roemen. De Fransche Leerredenen, en openbare Redevoeringen zijn niet alleen beschaafd en sierlijk, maar sommige van dezelve zijn ook vol vuur, en door stoute Figuren verlevendigd; ja rijzen zelfs tot eenen zekeren graad van Verhevenheid. Men kan echter niet ontkennen, dat hunne Welsprekendheid in het gemeen meer van de bloemrijke, dan van de krachtige soort is, en meer ingerigt om te vermaken, en te behagen, dan om te overreden en te overtuigen. Hooge, mannelijke en krachtige Welsprekendheid moet bijkans alleen, of voornamelijk, in Vrije Landen gezocht worden. Onder willekeurige Regeringen heeft niet alleen eene algemeene neiging tot lafheid en verwijftheid plaats, welke de aard van die regeringen-zelve mag verondersteld worden aan den geest des volks te geven, maar behalve dat kan ook de Kunst van spreken dáár tot geen zoodanig werktuig van eerezucht, staatsverrigtingen en magt dienen, als in Democratische Staten. Zij is daar binnen een' veel nauwer kring bepaald, en kan alleenlijk op den Predikstoel, of voor de Balie geoeffend worden; terwijl zij uitgesloten is

van die groote tooneelen van openbare handelingen, waar de geesten op de vrijste wijze kunnen werken, waar de gewigtigste zaken worden verhandeld, en men zich dus met veel meer ernst op overreden toelegt. Daar, waar de mensch door middel van spreken en redekavelen het grootste vermogen op anderen kan verkrijgen — en dit is juist het geval onder eene vrije Regering — daar mogen wij natuurlijk verwachten, dat ware Welsprekendheid het best verstaan, en tot hare uiterste hoogte gebragt zal worden.

Om derhalve den oorsprong der Welsprekendheid op te sporen, behoeven wij niet tot de vroegste tijdperken der wereld terug te treden, noch haar onder de gedenkstukken der Oostersche of Egyptische Oudheid te zoeken. Er is wel in die tijden eene soort van Welsprekendheid geweest, maar deze kwam nader aan de Poëzij, dan aan hetgene eigenlijk Welsprekendheid wordt genoemd. Men heeft reden, om te denken, gelijk wij reeds voorheen hebben aangemerkt, dat de Spraak der vroegste tijden vol drift en Metaphoren geweest is; deels wegens den kleinen voorraad van woorden, waaruit de Spraak toen bestond; deels omdat de ruwe en onbeschaafde aard van menschen, die door sterke driften aangezet, en door elk ongewoon en onverwacht voorval verbaasd worden, natuurlijk in de taal overgaat. In dien staat hadden verrukking en geestdrift, waaruit de Dichtkunst geboren is, een ruim veld. Maar dewijl de onderlinge verkeerling nog zeldzaam was, en sterkte en geweld de voorname middelen waren, waarvan men zich in het beslissen van geschillen bediende, zoo moesten de Kunsten van Welsprekendheid en overtuiging genoegzaam onbekend blijven. De eerste Rijken, welke opstonden, namelijk het Assyrische en Egyptische, waren Despotisch. De gansche magt was in

handen van éénen, of althans van zeer weinigen. De menigte was gewend blindelings te gehoorzamen; zij werd geleid, maar niet overreed; en men kende geene van al die beschavingen der maatschappij, welke het openbaar spreken tot een stuk van aangelegenheid maken.

Eerst met de opkomst der Grieksche Gemeenebesten begint zich de Welsprekendheid als eene Kunst van Overtuiging te vertoonen. Hier bekwam zij een veld, zoo ruim, als zij nimmer te voren had gehad, en mogelijk nooit weder zal krijgen. De Grieksche Welsprekendheid is dus ten allen tijde het voorwerp van bewondering geweest bij allen, die zich op kracht van spreken hebben toegelegd; en derhalve is het noodig, dat wij voor een oogenblik onze aandacht op dit tijdperk vestigen.

Griekenland was in eene menigte van kleine Staten verdeeld, welke in den beginne door Koningen, doorgaans Tyrannen geheeten, beheerscht werden. Nadat deze allengs uit al die Staten verdreven waren, ontstond er een groot aantal Demokratische Besturen; meest allen naar een gelijk plan ingerigt; allen door denzelfden geest van vrijheid bezielde, en ijverzuchtig op elkander. Men kan rekenen, dat het bloeiende tijdperk dier Grieksche Staten geduurd heeft van den Marathonischen slag tot op den tijd van ALEXANDER DEN GROOTEN, welke aan de vrijheid der Grieken een einde maakte; zijnde dit een tijdperk van omtrent honderd en vijftig jaren, waarin de meeste beroemde Dichters en Wijsgeeren, en in het bijzonder de beste Redenaars geleefd hebben; want ofschoon de Dichtkunst en Wijsbegerte na dit tijdperk nog in wezen zijn gebleven, is echter de Welsprekendheid sedert dien tijd genoegzaam geheel in verval geraakt.

Onder de bewoners der overigè Grieksche Staten mun-

teden de Atheners in Welsprekendheid, ja in alle andere kunsten uit. Zij waren een volgeestig, levendig volk; geoefend in het behandelen van zaken, en opgescherpt door menigvuldige en onverwachte staatsomwentelingen, welke bij hen waren voorgevallen. De vorm van hun bestuur was volstrekt Democratisch; de wetgevende magt berustede bij het geheele volk. Zij hadden wel een' Raad van Vijfhonderd; maar de eindelijke beslissing was aan de Algemeene Vergadering der Burgerij gelaten. In deze vergaderingen werden de zaken geheelenal bestuurd door welsprekende redevoeringen, en door een verstandig gebruik te maken van de geliefkoosde neigingen en belangen der vergaderde menigte. Hier maakte men wetten, besloot oorlog en vrede, verkoos overheden. De weg tot de hoogste eerampten stond voor elk open, en zelfs den geringsten handwerksman werd geene zitting in de hoogste gerichtshoven ontzegd. In een' zoodanigen Staat moest natuurlijker wijze de Welsprekendheid, als het zekerste middel, om invloed en vermogen te verkrijgen, ten sterkste beoefend worden. En welke soort van Welsprekendheid was dit? Niet die, welke blootelijk zocht te pronken, en vertoon te maken, maar die, welke op de proef bevonden was de krachtigste te zijn, om de toehoorders te overtuigen, deel te doen nemen en te overreden. Het openbare spreken was dus niet een ding naar ijdele toejuiching; maar een ijverig streven naar dien invloed in het bestuur van zaken, welke het groote doel was van den deugdzamen zoo wel als van den eergierigen man.

Onder eene zoo verlichte en schrandere natie, waar alles, wat in de kunsten fraai heet, de grootste aandacht verdiende, kan men natuurlijk verwachten den algemeenen Smaak fijn en juist te zullen vinden. Dit had ook werkelijk plaats, en in dien trap, dat Attische Smaak en Attische Manieren tot een spreek-

woord zijn geworden. Wel is waar, dat heerschzuchtige Volksmenners, en omgekochte Redenaars, het volk somwijlen door den glans eener valsche Welsprekendheid verblindden en bedrogen — want de Atheners waren met alle hunne schranderheid woelziek en op-roerig van aard, en groote bewonderaars van elke nieuwigheid — maar zoo ras eenige zaak van groot gewigt hunne aandacht tot zich trok; zoo ras eenig groot gevaar hen uit hunne bedwelming had doen ontwaken, en hun oordeel op de regte proef stelde, wisten zij doorgaans echte en valsche Welsprekendheid wel degelijk van elkander te onderscheiden. Uit dien hoofde zegepraalde DEMOSTHENES over alle zijne tegenpartijen, omdat hij altijd sprak, zoo als ter zake diende; omdat hij zich nooit van een' niets beduidenden praal van woorden, maar van klemmende bewijzen bediende, en den volke hun waar belang duidelijk voor oogen stelde. Wanneer het Vaderland zich in hagchelijke omstandigheden bevond, en eenig dringend gevaar de gemoederen ontruste; wanneer het volk plegtig was bijeen verzameld, en de stem des roepers elk opeischte, om voor den dag te treden, en zijn gevoelen over de tegenwoordige omstandigheden open te leggen, dan zouden ijdele praal van woorden en spitsvondige redekaveling in eene zoo kundige, en in staatszaken bedreven vergadering niet alleen openlijk uitgejouwd, maar zeer euvel opgenomen en gestraft zijn geworden. Hunne grootste Redenaren beefden bij zulke gelegenheden, wanneer zij opstonden, om tot het volk te spreken; dewijl zij wisten, dat zij voor den uitslag hunner raadgevingen verantwoordelijk bleven. De rijkste belooningen der magtigste Vorsten zijn nimmer in staat geweest, om zulk eene school van ware Welsprekendheid te stichten, als de gesteldheid der Atheensche Republiek van zelve had voortgebracht. De Welsprekendheid kwam daar na-

tuurlijk en in volle kracht te voorschijn, midden uit het gewoel van partijschap en vrijheid, van staatsbezigheden en het werkzame leven. Zij was dus geenszins de vrucht van eenzaamheid en stille bespiegeling, welke wij ons vaak verbeelden veel gunstiger te zijn voor de Welsprekendheid, dan zij door ondervinding zijn bevonden.

PISTRATUS, die een tijdgenoot was van SOLON, en het plan van bestuur, door dezen ontworpen, den bodem insloeg, wordt bij PLUTARCHUS als de eerste opgegeven, welke onder de Atheners in de Kunst van Spreken bijzonder heeft uitgemunt. Van zijne bedrevenheid hierin maakte hij gebruik, om het opperbewind in handen te krijgen; hetwelk hij ook daardoor verkreeg, maar op eene gematigde wijze uitoefende. Van de Redenaren, die van dezen tijd tot aan den Peloponnesischen oorlog gebloeid hebben; wordt in de geschiedenis geene bijzondere melding gemaakt. PERICLES, die met den aanvang van dien oorlog overleed, was eigenlijk de eerste, welke de Welsprekendheid tot eene groote hoogte bragt; en wel tot zulk eene hoogte, dat wij hem van geen' zijner navolgers schier vinden overtroffen. Hij was meer dan een bloot Redenaar; hij was tevens een Staatsman en een Veldoverste. Veertig jaren lang beheerschte hij Athene met eene bijna onbepaalde magt; en de geschiedschrijvers schrijven zijnen invloed niet zoo zeer toe aan zijne staatkundige bekwaamheden, als wel bijzonder aan zijne welsprekendheid; welke van dien sterken en geweldigen aard was, dat zij alles voor zich deed bukken, en de neigingen en driften des volks volstrekt in bedwang had. Deswege gaf men hem den toenaam van OLYMPIUS, en men zeide van hem, dat hij, even als JUPITER, donderde, wanneer hij sprak. Schoon zijne heerschzucht verdient misprezen te worden, bezat hij echter groote deugden; en hetgene aan

zijne Welsprekendheid dat groote vermogen gaf, was het vertrouwen, hetwelk het Volk in zijne eerlijkheid stelde. Hij was, zoo het schijnt, milddadig, grootmoedig en vaderlandlievend; hij zocht zich-zelf niet te verrijken; hij nam wel groote sommen gelds uit de schatkist, maar deze werden voornamelijk aan openbare werken besteed. Ook zegt men, dat hij bij zijn sterven zich beroemd heeft, dat geen burger, gedurende zijn lang bestuur, door zijn toedoen had behoeven rouw te dragen. SUIDAS meldt ons nog deze bijzonderheid van PERICLES, dat hij de eerste der Atheners is geweest, welke eene redevoering aan het volk vooraf opgesteld, en in schrift gebragt heeft.

Na PERICLES kwamen, gedurende den Peloponnesischen oorlog, te voorschijn CLEON, ALCIBIADES, CRITIAS en THERAMENES; allen beroemde Atheners, en uitmuntende in Welsprekendheid. Zij waren geene Redenaren van beroep, en hadden de Welsprekendheid niet op school geleerd, maar door een veel vermogender onderwijs, namelijk door de behandeling der gewigtigste zaken; een onderwijs, waarin de eene den anderen opscherpte, en waar het openbaar spreken over staatszaken elk vermogen der ziel in beweging bragt. De Manier of Stijl van dien tijd is op te maken uit de redevoeringen in de Geschiedenis van THUCYDIDES, welke laatste in dien tijd geleefd heeft. Die stijl was mannelijk, vol drift en kort, zelfs zoo, dat dezelve somtijds duister wierd. * Eene manier dus, zeer onderscheiden van hetgene men in onze tijden als den besten Stijl in Redevoeringen aan het volk zoude aanmerken; en dit moet ons een hoog denkbeeld geven van

---

* *Grandes erant verbis, crebri sententiis, compressione rerum breves, et, ob eam ipsam causam, interdum subobscuri.* CIC.

de schrandtheid der toehoorders, tot welke deze Redevoeringen gerigt waren.

Daar de Welsprekendheid na de tijden van PERICLES steeds een voorwerp van meer gewigt werd, gaf zulks aanleiding, dat er een nieuw slag van lieden opstond, bekend onder den naam van Rhetors, of ook Sofisten, welke zich ten tijde van den Peloponnesischen Oorlog in groote menigte verspreidden. Van deze soort waren PROTAGORAS, PRODICAS, THRASYMUS en de beroemdste van allen, GEORGIAS van Leontium. Deze Sofisten voegden bij hunne Redekunst eene spitsvindige Redeneerkunst, en waren over het geheel eene soort van Metaphysische Twijfelaren. GEORGIAS echter was bloot een eigenlijk Meester in de Welsprekendheid. Hij had een' zeer grooten naam, en was in zijne geboorteplaats Leontium, eene stad in Sicilië, zoo geacht, dat er zelfs penningen met zijnen naam geslagen werden. In het laatste van zijn leven zette hij zich te Athenen neder, en bereikte aldaar den hoogen ouderdom van 105 jaren. HERMOGENES * heeft een Fragment van hem bewaard, waaruit men zijne Manier of Stijl kan zien. Dezelve is ten sterkste opgesierd en kunstig; vol van Antithesen en gezochte uitdrukkingen; waaruit blijkt, hoe ver het Grieksche vernuft reeds toen in de beoefening der Spraak was gekomen. Deze Rhetors hielden zich niet te vrede met aan hunne leerlingen algemeene lessen over de Welsprekendheid te geven, en aan de beschaving van derzelve smaak te arbeiden, maar zij gaven zich uit voor leermeesters in de kunst van voorschriften te geven, naar welke alle soorten van redevoeringen konden gemaakt worden, en die hunne leerlingen in evenveel welke zaak voor en tegen leerden spreken. Volgens dit plan, waren zij

---

* *De ideis*, L. II. c. 9.

de eersten, welke van de zoogenaamde *loci communes*, en van de kunstige uitvinding van gronden en bewijzen voor elk onderwerp handelden. Men begrijpt ligtelijk, dat de Kunst der Welsprekendheid onder de handen van zoodanige lieden hare mannelijke sterkte allengs moest verliezen, en in eene nietsbeduidende en spitsvindige kunst ontaarden. Wij mogen hen met regt de eerste bedervers der echte Welsprekendheid noemen. De groote SOCRATES verzette zich tegen hen. Hij wist door eene diepzinnige, maar eenvoudige redekaveling, welke hem bijzonder eigen was, hunne Sofisterij bespottelijk te maken; en hij deed zijn best, om de aandacht der menschen van dat misbruik van rede en spraak, hetwelk zoo algemeen in trein begon te komen, af te trekken, en weer op natuurlijke taal; en op gezonde en nuttige gedachten te vestigen.

Omtrent dien zelfden tijd, een weinig later dan de straks genoemde Wijsgeeren, bloeide ISOCRATES, wiens schriften nog voorhanden zijn. Hij was een Rhetor van beroep, en verworf zich, door het geven van onderwijs in de Welsprekendheid, groote schatten, en een' naam veel grooter dan dien van een' zijner mededingers. Hij was gansch geen slecht Redenaar. Zijne Redevoeringen zijn vol van zedelijke grondstellingen en gezond verstand; zij zijn zacht en vloeibaar; maar het ontbreekt haar aan nadruk. Met het staatsbestuur en het pleiten bemoeide hij zich niet; en uit dien hoofde zijn zijne redevoeringen alleen voor de stille gehoorzalen ingerigt. „Zijn voorstel,” zegt CICERO, „was beter tot staatsie, dan tot strijden geschikt, meer dienende, om het oor te streelen, dan om regtszaken te bepleiten.” * De Stijl van GEORGAS

---

* *Pompaë magis quam pugnaë aptior; ad voluptatem aurium accommodatus potius quam ad iudiciorum certamen.*

den Leontiner bestond uit korte zinnen, doorgaans zamengesteld uit twee leden, welke op elkander sloegen. De Stijl van ISOCRATES daarentegen is vol en rond; en hij wordt voor den eersten gehouden, die de manier heeft ingevoerd, om te schrijven in geregelde perioden, waarin eene kunstige welluidendheid heerscht; eene manier, welke hij tot het buitensporige heeft gedreven. Wat moet men wel denken van eenen Redenaar, die tien jaren aan het opstellen eener enkele Redevoering, *Panegyricus* genaamd, en welke nog overig is, besteed heeft? Wat al nuttelooze zorg heeft hij niet moeten besteden tot al die kleine fijnheden der woorden en zinnen? DIONYSIUS de Halikarnasser heeft ons over de Redevoeringen van ISOCRATES, gelijk mede over die van sommige andere Grieksche Redenaren, eene uitvoerige en regelmatige Verhandeling nagelaten, welke, naar mijn oordeel, een van de oordeelkundigste stukken der oudheid is, en zeer verdient gelezen te worden. De sierlijkheid in den stijl en het deugdelijke in de gedachten van ISOCRATES worden bij hem zeer aanprezen, maar hij keurt af die gemaaktheid en die geregelde eentoonigheid in den afloop der zinnen, welke men overal bij dien schrijver aantreft. Hij houdt hem meer voor een bloemrijk Kunstredenaar, dan voor een' natuurlijk en overredend Spreker. CICERO erkent deze gebreken in ISOCRATES, maar toont echter steeds vrij gunstig te denken over die *plena ac numerosa oratio*, dien vollen en muzikalen Stijl, welchen die schrijver heeft ingevoerd, en waarop CICERO-zelf misschien al te zeer verliefd was. In eene zijner Verhandelingen zegt hij, dat hij in dit stuk van zijnen vriend BRUTUS in gedachten verschilde, en dat BRUTUS hem wegens zijne partijdige hoogachting voor ISOCRATES berispte. De Manier van ISOCRATES is gemeenlijk zeer aanlokkelijk voor jonge lieden, welke

zich eerst op een' Stijl beginnen toe te leggen. En dit is niet te verwonderen, want zij vinden daarin een voorbeeld van die regelmatigheid, vloeibaarheid en pracht in de uitdrukking, welke zoo zeer geschikt zijn, om het oor te streelen. Maar wanneer zij beginnen te schrijven voor de wereld, of in het openbaar te spreken, zullen zij bevinden, dat deze zoo veel vertoons makende manier ongeschikt is, en voor het behandelen van gewigtige zaken, en om de aandacht op te wekken. Men zegt, dat de groote naam, welken ISOCRATES zich verworven had, aan ARISTOTELES, die een tijdgenoot van hem was, of althans kort na hem geleefd heeft, aanleiding gaf, om zijne Lessen over de Redekunst te schrijven. Dit werk is naar eene gansch andere soort van Welsprekendheid ingerigt, dan die van ISOCRATES en der andere Redekundigen van dien tijd. Het oogmerk van ARISTOTELES schijnt geweest te zijn, de aandacht der Redenaars meer te bepalen tot overtuiging en roering der toehoorders, dan tot welluidendheid der perioden.

Tot dit tijdperk behooren mede ISAEUS en LYSIAS, van welken ons sommige Redevoeringen zijn overgebleven. LYSIAS schreef nog vroeger dan ISOCRATES, en is een voorbeeld van dien schrijftrant, die bij de Ouden *tenuis* en *subtilis* genoemd wordt. Hij heeft niets van het prachtige van ISOCRATES; hij is overal in den hoogsten graad zuiver en Attisch; eenvoudig en ongedwongen; maar het ontbreekt hem aan nadruk, en hij valt somtijds in het laffe. * ISAEUS is

---

* DIONYSIUS de Halikarnasser geeft, in zijne oordeelkundige vergelijking tusschen de verdiensten van LYSIAS en ISOCRATES, als een kenmerk van de Manier des eerstgenoemden eene zekere bevalligheid en sierlijkheid op, uit eenvoudigheid voortspruitende: „De stijl van LYSIAS heeft van natuur bevalligheid; maar die van ISOCRATES zoekt de-

bijzonder daardoor aanmerkelijk, dat hij de Leermee-ster is geweest van DEMOSTHENES, bij wien de Wel-sprekendheid zich in veel grooter luister vertoont, dan misschien bij iemand, die ooit met den naam van Redenaar is verwaardigd geworden, en wiens ka-rakter van Stijl dus bijzonder onze aandacht verdient.

„zelve te hebben.” In de kunst van verhalen, met op-zigt op de duidelijkheid, waarschijnlijkheid en kracht van overtuigen, geeft hij aan LYSIAS den voorrang boven alle Redenaren; doch hij erkent tevens, dat deszelfs manier van voorstellen meer geschikt is voor bijzondere twistgedingen, dan voor gewigtige onderwerpen. Hij overtuigt, zonder ons te bewegen of te treffen. De pracht en sieraden van ISOCRATES dienen beter voet gewigtige omstandigheden. Hij is aangener, dan LYSIAS; en overtreft dezen verre in deugdelijkheid van gedachten. Betreffende de stijfheid, welke overal in de manier van ISOCRATES doorstraalt, be-sluit deze schrijver zijne gezegden met de volgende tref-fende aanmerkingen, welke verdienen van elk, die naar den lof van een waar Redenaar dingt, in het geheugen geprent te worden. „Ik kan die al te kunstige ronding der Perio-
den, die jeugdige bloemen en sieraden van den stijl geens-
zins goedkeuren. De gedachten worden vaak bij hem on-
dergeschikt aan de welluidendheid der uitdrukking, en de
waarheid aan sieraad opgeofferd. In alle Redevoeringen over
gewigtige Staats- of Regtzaken is het boven alles nood-
zakelijk de Natuur te volgen. Nu wil de Natuur, dat de
uitdrukking zich schikke naar de gedachten, en niet de
gedachten naar de uitdrukking. Wanneer iemand in eene
vergadering des volks raad geeft aangaande vrede of oor-
log; of wanneer hij in het gerigt het leven eens bur-
gers verdedigt, zie ik niet, wat nut gezochte sieraden,
tooneel-schoonheden en jeugdige bloempjes kunnen aan-
brengen; veeleer houde ik dezelve voor zeer nadeelig.
Sieraden, die op andere tijden schoon zijn, verliezen,
bij ernstige onderwerpen, al hunne bevalligheid; en zijn
volstrekt strijdig met de aandoeningen, welke men in Hoor-
ders wil verwekken.”

Ik zal mij bij de levensbijzonderheden van DEMOSTHENES niet ophouden. Ze zijn meestal bekend. De ongemeene ijver, welken hij aanwendde, om in de Welsprekendheid uit te munten; het kwalijk gelukken van zijne eerste proeven; zijne onvermoeide standvastigheid in het overwinnen van al de moeilijkheden, welke zijne ligchaamsgestalte en spraak opleverden; dat hij zich-zelf in een onderaardsch hol opsloot, om des te ongestoorder zijne oefeningen door te zetten; dat hij redevoeringen hield aan het strand, om zich aan het gedruisch der Volksvergaderingen te gewennen, en wel met steentjes in den mond, om zijne gebrekkige uitspraak te verbeteren; zijne oefeningen te huis met een bloot zwaard aan den schouder, om zich zekere onvoegelijke bewegingen te ontwenen; alle deze omstandigheden, welke PLUTARCHUS ons bewaard heeft, zijn bij uitstek bemoedigend voor elk, die zich op de Welsprekendheid wil toelleggen. Men ziet daaruit, wat kunst en oefening vermogen, om begaafdheden te verkrijgen, welke de natuur ons scheen geweigerd te hebben.

Verachtende de stijve en bloemrijke Manier, welke door de Rhetors van dien tijd gevolgd werd, kwam DEMOSTHENES tot de krachtige en mannelijke Welsprekendheid van PERICLES terug. Sterkte en drift zijn de echte kenmerken van zijn' Stijl. Nimmer had een Re'enaar schooner veld, dan DEMOSTHENES in zijne Olynthische en Philippische Redevoeringen, welke voor zijne meesterstukken worden gehouden; en buiten twijfel hebben deze aan de edelheid van haar onderwerp, aan de eerlijkheid en vaderlandsliefde, welke ten sterkste daarin doorstralen, hare voornaamste verdienste te danken. Het onderwerp derzelve is, zijnen medeburgeren haat in te boezemen tegen Koning FILIPS van Macedonië, den openbaren vijand der Grieksche vrijheid; en hen te waarschuwen tegen de be-

driegelijke middelen , waardoor deze listige Vorst hen zocht in slaap te wiegen. Om dit oogmerk te bereiken , zien wij den Redenaar elk gepast middel aanwenden , om den ouden geest eens volks , hetwelk door regtvaardigheid , menschlievendheid en dapperheid beroemd , maar tevens in vele opzigten verbasterd en bedorven was , weder op te wekken. Op eenen stouten toon verwijt hij hun hunne lage baatzucht , hunne traagheid en onverschilligheid voor het algemeene welzijn ; terwijl hij tevens met al de kunst van een' Redenaar hun den roem hunner voorvaderen te binnen brengt. Hij toont hun , dat zij nog een bloeiend en magtig volk zijn , geboren om de vrijheid van Griekenland te verdedigen ; en dat het alleen aan den wil , om hunne krachten te gebruiken , hapert , om FILIPS te doen heven. De Redenaars van zijnen tijd , welke in de belangen van FILIPS waren , en die het volk tot den vrede zochten over te halen , worden zonder eenige versooning van hem behandeld , en als openbare landverraders ten toon gesteld. Hij vergenoegt zich niet met zijne burgers tot kloekmoedigen tegenstand blootelijk aan te sporen , maar hij legt hun een plan der maatregelen voor , welke zij te nemen hebben ; hij treedt in bijzonderheden , en geeft met de grootste naauwkeurigheid de wijze van uitvoering aan de hand. Zoodanig is het beloop van zijne Redevoeringen. Zij zijn vol van leven en vaderlandsch vuur. Zij loopen voort in eene onafgebrokene reeks van bewijzen en gevolgtrekkingen , welke allen op het gezond verstand gegrond zijn. De Figuren , waarvan hij zich bedient , zijn nimmer gedwongen , maar spruiten altijd natuurlijk uit het onderwerp - zelf voort. Ook maakt hij spaarzaam gebruik van dezelve ; want pronk en luister zijn geenszins de onderscheidende kenmerken van den Stijl dezès Redenaars. Het is voornamelijk eene geheel bijzondere sterkte van gedachten ,

welke zijn karakter uitmaakt, en hem boven alle andere Redenaren verheft. Hij toont meer op de zaken, dan op de woorden te letten. Wij vergeten den Spreker, en denken aan het onderwerp. Hij verhit het gemoed, en drijft het tot werkzaamheid. Hij heeft geene uitwendige pracht of vertoon; geene kunstige middelen, om zich in te dringen; geene gezochte inleidingen; maar overal vertoont hij een mensch, vol van zijn onderwerp, en die, na den toehoorder door één of twee zinnen voorbereid te hebben, om te hooren, dadelijk tot het-zelve overgaat.

DEMOSTHENES verschijnt tot zijn groot voordeel, wanneer hij met ÉSCHINES in de beroemde Redevoering *pro Corona* wordt vergeleken. ÉSCHINES was niet alleer zijn mededinger, maar ook zijn persoonlijke vijand; en een der uitmuntendste Redenaren van dien tijd. Maar wanneer men de beide Redevoeringen leest, is ÉSCHINES zwak in vergelijking met DEMOSTHENES, en maakt veel minder indruk op den geest. Zijne redekavelingen over de wet, waarover gehandeld werd, zijn zeer scherpzinnig; maar zijne verwijten, aan DEMOSTHENES gedaan, zijn doorgaans algemeen, en zich-zelven ongelijk. Integendeel gelijkt DEMOSTHENES eenen stroom, welke door niets te wederhouden is. Hij slaat zijne partij met geweld ter neder; schildert deszelfs karakter met de sterkste kleuren; en het is eene voorname verdienste in deze Redevoering, dat de beschrijvingen in haar ongemeen schilderachtig zijn. Overal komt eene grootheid van ziel en een sterk gevoel van eer doorstralen; de Redenaar spreekt met die stoutheid, met dat gevoel van eigene waardigheid, welke alleen door groote daden en ijver voor het algemeene welzijn worden ingeboezemd. Beide deze Redenaars veroorloven zich groote vrijheden tegen elkander; maar in het algemeen moet die toomeloze vrijheid, welke met de zeden der Ouden

bestaanbaar was, en die somtijds zoo ver ging, dat openbare Redenaren in scheldwoorden en onbeschofte taal uitvoeren, (waarvan deze en de Philippische Redevoeringen van CICERO voorbeelden opleveren) aan het oor der hedendaagsche volken ten hoogste mishagen. Hetgene de Ouden daardoor aan vrijheid en stoutheid wonnen, kan niet opwegen tegen hetgene in achtbaarheid daardoor werd verloren, en in dat opzigt schijnt de grootere betamelijkheid, welke in de hedendaagsche Welsprekendheid plaats heeft, den voorrang te verdienen.

De Stijl van DEMOSTHENES is sterk en beknopt, maar nu en dan wat hard en afgebroken. Zijne woorden zijn zeer krachtig; de schikking derzelve vast en mannelijk; en, ofschoon hij gansch niet wanlui-dend is, kan ik echter bezwaarlijk dien kunstigen en onmerkbaaren *numerus* en *rhythmus* in dien Redenaar vinden, welken sommige oude Kunstregters hem hebben toegeschreven. Het is ook eer te denken, dat hij, zich om deze mindere schoonheden weinig bekommerende, voornamelijk het verhevene in de gedachten gezocht heeft. Zijne uitspraak en gebaren worden als ten hoogste geweldig en vurig beschreven; en dit is uit den schrijftrant zijner stukken zeer ligt te begrijpen. Zoo men zijn karakter opmaakt uit den indruk, welken het lezen van zijne werken veroorzaakt, is hetzelve eer stuursch, dan beval-lig. Hij is bij alle gelegenheden deftig, ernstig, vol drift; alles wordt bij hem op den hoogsten toon gezet; nimmer daalt hij, of valt ooit in den toon van vrolijkheid en scherts. Zoo men iets in de verwonderlijke Welsprekendheid van dien grooten man zoude berispen, moest het zijn, dat hij somtijds wat nabij het harde en drooge komt. Het schijnt hem dikwijls te veel aan zachtheid en bevalligheid te ontbreken; hetwelk DIONYSIUS de Halikarnasser toeschrijft aan

zijne al te stipte navolging van TRUCYDIDES, welken hij zich ten voorbeeld nam, en wiens Geschiedenis hij gezegd wordt achtmalen eigenhandig te hebben afgeschreven. Doch dit gebrek wordt meer dan vergoed door die verwonderenswaardige en meesterlijke kracht van mannelijke Welsprekendheid, welke eertijds al de toehoorders wegsleepte, en thans nog bij de lezers groote aandoening verwekt.

Na den tijd van DEMOSTHENES verloor Griekenland hare vrijheid, waardoor tevens de Welsprekendheid aan het kwijnen geraakte, en weér verviel in die zwakke manier, welke de Rhetors en Sofisten hadden ingevoerd. DEMETRIUS PHALEREUS, welke in het eerstvolgende tijdperk na DEMOSTHENES leefde, heeft zich nog eenig aanzien verworven; maar zoo veel wij van hem weten, was hij meer een bloemrijk, dan een overtuigend Redenaar, die zich meer op bevalligheid dan op zakelijkheid toeleide. „Hij vermaakte de Atheners meer,” zegt CICERO, „dan dat hij derzelve „gemoederen ontvonkte.” * Na dezen tijd vinden wij geene Grieksche Redenaren, welke verdienen genoemd te worden.

---

* *Delectabat Athenienses magis quam inflammabat.*

TWEE EN TWINTIGSTE LES.

VERVOLG VAN DE GESCHIEDENIS DER WELSPREKENDHEID. — ROMEINSCHE WELSPREKENDHEID. CICERO. — HEDENDAAGSCHE WELSPREKENDHEID.

Na deze korte schets van den oorsprong der Welsprekendheid, en derzelve toestand onder de Grieken gegeven te hebben, gaan wij nu over ter beschouwing van de vorderingen, welke zij bij de Romeinen gemaakt heeft, bij wie wij ten minste een staal van Welsprekendheid in hare luisterrijkste gedaante zullen vinden. De Romeinen waren langen tijd eén oorlogzuchtig, ruw en in alle kunsten onbedreven volk. Zeer laat, en niet vóór de verovering van Griekenland, kregen zij kennis aan de schoone kunsten, en de Romeinen hebben deswege altijd de Grieken als hunne meesters in alle deelen der geleerdheid erkend.

*Graecia opta ferum victorem cepit, et artes
Intulit agresti Latio.*

HORAT. Ep. ad Aug.

Zoo zeker het is, dat de Romeinen hunne Welsprekendheid, Dichtkunst en Geleerdheid van de Grieken ontvangen hebben, even zeker is het ook, dat zij bij de Grieken in gaven voor al die kunsten verre zijn achtergebleven. Zij bezaten meer deftigheid

en staatsie, maar veel minder scherpte en vlugheid van geest. Zij hadden op verre na niet de levendigheid of het fijne gevoel der Grieken; hunne driften werden niet zoo schielijk gaande gemaakt, en hunne bevatting was veel trager, zoodat men, in vergelijking met de Grieken, de Romeinen eene flegmatieke natie mag noemen. Hunne spraak kwam met hunne geaardheid overeen. Zij was regelmatig, vast en statig; maar het ontbrak haar aan die eenvoudige en nadrukkelijke Naïveteit, en in het bijzonder aan die buigzaamheid, om zich naar alle verschillende soorten van onderwerpen te schikken, waarin de Grieksche taal boven alle andere uitmunt.

*Gratis ingenium, Gratis dedit ore rotundo
Musa loqui.*

HORAT. Ars poët.

Wanneer wij derhalve de beste voortbrengsels van Griekenland en Rome met elkander vergelijken, zullen wij immer dit onderscheid tusschen hen-beiden vinden, dat in de laatsten meer regelmatigheid en kunst, maar in de eersten meer oorspronkelijk vernuft plaats heeft. Hetgene de Grieken hadden uitgevonden, werd door de Romeinen beschaafd. De werken van genen waren oorspronkelijk, somtijds ruw en onvolmaakt; de stukken van dezen waren volmaakte navolgingen.

Daar het staatsbestuur te Rome, zoo lang het eene vrije Republiek was, tot de Demokratische soort behoorde, lijdt het geen' twijfel, of de Welsprekendheid moest in de handen van Staatkundigen wel ras een middel wezen, om magt en aanzien te verkrijgen. Dan, in de onbeschaafde tijden van den Staat, was het openbaar spreken van dien aard, dat het kwalijk den naam van Welsprekendheid verdient. Wanneer CICERO, in zijne verhandeling over de beroemde Redenaars, aan den ouden CATO en deszelfs tijdge-

nooten eenigen lof tracht te geven, moet hij echter bekennen, dat hunne manier van spreken hard en ruw was. * Niet dan kort vóór den leeftijd van CICERO kwamen te Rome eenige voorname Redenaren te voorschijn. CRASSUS en ANTONIUS, welke van CICERO in zijne Zamenspraak *de Oratore* sprekende worden ingevoerd, en wier onderscheiden trant CICERO in deze Zamenspraak en in zijne andere Rhetorische werken zeer fraai beschrijft, schijnen de beroemdsten te zijn geweest. Dan, daar geene van derzelve werken, noch ook van die van HORTENSIUS, een' tijdgenoot en mededinger van CICERO, tot ons zijn gekomen, is het noodeloos de berigten, welke CICERO aangaande deze groote mannen en derzelve Karakter als Redenaren gegeven heeft, hier af te schrijven. †

De man, welke in dit tijdvak voor alle anderen onze aandacht tot zich moet trekken, is CICERO-zelf; wiens naam alleen alles uitdrukt, wat in de Welsprekendheid grootsch mag heten. Met de geschiedenis van zijn leven, en met zijn karakter als Staatsman, hebben wij voor het tegenwoordige niet te doen. Wij beschouwen hem eeniglijk als Redenaar, en in die betrekking is het onze zaak zijne deugden, en ook zijne gebreken, zoo hij die heeft, gade te slaan. Zijne deugden zijn buiten tegenspraak ongemeen groot. In alle zijne redevoeringen vertoont zich de grootste kunst. Gemeenlijk begint hij dezelve met eene geregelde inleiding, en weet de toehoorders door eene

---

* *Asperum et horridum genus dicendi.*

† Zoo iemand begeerig is meer van deze Redenaars te weten, dien wijzen wij naar de bron-zelve, en raden hem te lezen de drie boeken van CICERO *de Oratore*, en zijne twee andere verhandelingen, waarvan de ééne getiteld is *Brutus, sive de Claris Oratoribus*; de andere *Orator, ad M. Brutum*.

zeer gepaste voorbereiding in te nemen, en hunne genegenheid te winnen. Zijne manier van voorstellen is vast duidelijker dan die van DEMOSTHENES; en dit geeft hem een voorregt boven dezen. Ieder ding staat bij hem op de regte plaats; hij onderneemt niet de hoorders te roeren, voordat hij zijn best heeft gedaan, om hen te overtuigen; en in het roeren der hoorders, bijzonder in het verwekken van zachte aandoeningen, is hij bij uitstek gelukkig. Niemand kende de kracht der woorden beter dan hij. Zij stroomden uit zijn mond met de grootste schoonheid en pracht; en in het zamenstel der zinnen is hij naauwkeurig in den hoogsten graad; nimmer zijn deze afgebroken, maar altijd vol en vloeiend. Hij is een groot liefhebber van zijn onderwerp uit te breiden; en er is niet minder zedelijkheid in zijne gedachten, dan pracht in zijne uitdrukkingen. Over het geheel is zijn Stijl wijdloopig; maar dezelve wordt dikwijls op eene gelukkige wijze afgewisseld, en geschikt naar het onderwerp. Bij voorbeeld, in zijne vier Redevoeringen tegen CATILINA zijn de toon en stijl van elke, bijzonder van de eerste en laatste, zeer onderscheiden, en met zeer veel oordeel toepasselijk gemaakt op de gelegenheid en de omstandigheden, waarin dezelve werden uitgesproken. Wanneer de eene of andere gewichtige staatsaangelegenheid 'zijnen geest gaande maakt, en verontwaardiging en nadruk vordert, wijkt hij merklijk af van die wijdvluchtige en declamatorische manier, waartoe hij op andere tijden overhelt, en wordt ongemeen vurig en heftig. Dit heeft plaats in zijne redevoeringen tegen ANTONIUS, en in die tegen VERRES en CATILINA.

Met al die voortreffelijke hoedanigheden, welke CICERO bezat, was hij echter niet vrij van zekere gebreken, die wij noodzakelijk moeten aanwijzen; want de Ciceroniaansche Welsprekendheid is een mo-

del, hetwelk door zijne schoonheden zoo zeer verblindt, dat het, zonder een naauwkeurig en verstandig onderzoek, de onbedrevene jeugd ligtelijk tot eene verkeerde navolging kan misleiden; en mij dunkt, dat het inderdaad somtijds die uitwerking heeft gehad. In de meeste Redevoeringen van CICERO, voornamelijk in die, welke voortbrengsels zijner jeugd zijn, heerscht te veel kunst; te zichtbare toeleg, om te behagen, en met zijne Welsprekendheid te pronken. Het schijnt hem dikwijls meer te doen, om verwondering te verwekken, dan om te overtuigen. Van daar komt het, dat hij bij sommige gelegenheden meer schitterend dan bondig is; dat hij dikwijls wijdloopig is, wanneer hij het meest de beknoptheid moest betrachten. Zijne Zinnen zijn overal rond en welluidend; en zij zijn van eentoonigheid niet te beschuldigen, want zij bezitten verscheidenheid van kadans; maar zijne al te groote zorg voor het prachtige maakt, dat het hem somtijds aan sterkte ontbreekt. Bij alle gelegenheden, waar hij zulks maar eenigzins kan te pas brengen, spreekt hij van zichzelf. Het is waar, zijne groote daden, en de gewichtige diensten, welke hij aan zijn vaderland had bewezen, kunnen hem hierin eenigzins verschoonen; te meer, daar de zeden en de denkwijze der Ouden in dit opzigt eenige meerder vrijheid gaven, maar dit alles kan evenwel de verregaande snorkerij van CICERO niet geheel verdedigen; en niet alleen zijne Redevoeringen, maar alle zijne werken vertoonen ons het beeld van een goed, maar tevens verwaand mensch.

De gebreken, welke wij in de welsprekendheid van CICERO hebben aangewezen, liepen reeds zijnen tijdgenooten in het oog. Een bewijs hiervan vinden wij bij QUINCTILIANUS, en bij den Schrijver der Zamenpraak *de causis corruptae Eloquentiae*. BRUTUS noemde hem een' slappen en krachteloozen Rede-

naar, (*fractum et elumbem*). „Zijne tijdgenooten,” zegt QUINCTILIANUS, „durften hem van gezwollenheid en Aziatische weelderigheid beschuldigen, en hem verwijten, dat hij te veel herhaalde, dat zijne geestigheid vaak laf was, en zijn stijl zwak, weidsch en al te dartel voor een’ man.” Deze beschuldigingen gingen wat te ver, en sproten voort uit kwaadaardigheid en persoonlijken haat. Die regters zagen zijne gebreken door een vergrootglas; en de oorzaak hiervan is te vinden in de verscheidenheid van smaak, welke ten opzichte der Welsprekendheid destijds te Rome plaats had. Er waren namelijk twee partijen, de Attische en de Aziatische, waarvan de eerste, die zich-zelve de Attische noemde, openlijk uitkwam voor alles, wat zij voor den zuiveren, eenvoudigen en natuurlijken Stijl der Welsprekendheid hield; en deze beweerde, dat CICERO van dien Stijl was afgeweken, en zich aan de bloemrijke Aziatische manier had overgegeven. CICERO daarentegen, in zijne Rhetorische stukken, † verweet deze sekte, dat zij de echte Attische Welsprekendheid verbannen, en eene laffe en drooge manier daarvoor in de plaats gesteld had; en hield staande, dat zijne stukken in den echten Attischen Stijl geschreven waren. QUINCTILIANUS, welke ons van den twist dezer beide partijen, en nog van eene derde, die, onder den naam van de Rhodische, het midden zocht te houden tusschen de Attische en Aziatische, een omstandig berigt geeft, verklaart zich ten voordeele van CICERO, en geeft den voorrang aan dien vollen, rij-

---

* *Suorum temporum homines incestere audebant eum ut tumidiorem, et Asianum, et redundantem, et in repetitionibus nimium, et in salibus aliquando frigidum, et in compositione fractum et exultantem, et pene viro molliorem.*

† Bijzonder in zijnen *Orator ad M. Brutum*.

ken en uitvoerigen Stijl, hetzij men denzelven den Attischen of den Aziatischen wil noemen. Hij besluit zijne gezegden desaangaande met deze gegronde aanmerking: „Er zijn verscheidene soorten van Welsprekendheid; doch het is zot te vragen, aan welke van die een Redenaar zich te houden hebbe; want elke soort, wanneer zij op zich-zelve goed is, heeft haar gebruik. De Redenaar zal zich, naar eisch van omstandigheden, van allen weten te bedienen, en zich niet alleen naar zijn onderwerp in het geheel genomen, maar ook naar deszelfs bijzondere deelen schikken.” *

Verscheidene Kunstregtèrs hebben beproefd CICERO en DEMOSTHENES met elkander te vergelijken. De verschillende manieren van deze beide helden in de Welsprekendheid, en de onderscheidene karakters van elk derzelve zijn zoo duidelijk in hunne werken ingedrukt, dat het in vele opzigten zeer gemakkelijk is eene vergelijking te maken. Het karakter van DEMOSTHENES is sterkte en ernsthaftigheid, dat van CICERO zachtheid, en innemende bevalligheid. Bij den eenen vinden wij meer mannelijke stoutheid, bij den anderen meer sieraad. De eene is harder, maar tevens vuriger en zaakrijker; de andere aangenamer, maar langwijlijger en minder krachtig.

Om dit onderscheid te verklaren, zonder den roem van CICERO daardoor te benadeelen, heeft men gezegd, dat de onderscheiden aard van beider toehoorders hierbij in aanmerking moet genomen worden. De schrandere Grieken konden gemakkelijk de beknopte en

---

* *Plures sunt Eloquentiae facies; sed stultissimum est quaerere ad quam recturus se sit orator; cum omnis species, quae modo recta est, habeat usum. — Utetur enim, ut res exigit, omnibus: nec pro causa modo, sed pro partibus causae.*

bondige welsprekendheid van DEMOSTHENES volgen, maar in Redevoeringen aan de Romeinen, die min schrander, en met de kunsten van spreken minder bekend waren, werd eene ligter bevatbare, bloemrijker en declamatorischer manier vereischt. Maar deze verklaring is niet voldoende; want men moet bedenken, dat de Grieksche Redenaar veel meer voor eene gemengde vergadering sprak, dan de Romeinsche. Alle gewigtige Staatszaken werden te Athene in de Volksvergaderingen behandeld. DEMOSTHENES had het gemeen tot zijne toehoorders en tot zijne regters. CICERO daarentegen sprak gewoonlijk tot de *Patres Conscripti*, of, in geval van lijfstraffelijke zaken, tot den Praetor, en verkorene Regters; en het is niet wel te begrijpen, dat lieden van den eersten rang en van de beste opvoeding te Rome eene wijdloopiger manier van voorstellen dan de gemeene burgers van Athene noodig gehad hebben, om de zaak, waarover gesproken werd, te verstaan, of in het voorstel van den spreker smaak te vinden. Mogelijk komen wij nader bij de waarheid, wanneer wij aanmerken, dat het van de beperkte vermogens des menschelijken verstands niet te verwachten is, dat een en hetzelfde mensch al die eigenschappen, welke tot een volmaakt Redenaar vereischt worden, zonder de minste uitzondering, in zich zal vereenigen, en in elke van die eigenschappen op gelijke wijze uitmunten. Zelden, of misschien nooit, zal men den hoogsten graad van sterkte, en den hoogsten graad van bevalligheid en sierlijkheid bijeen vinden; eene gelijke zorg voor beiden is niet wel mogelijk, en dat vernuft, hetwelk zich bij uitstek door sierlijkheid onderscheidt, is van eenen anderen aard, dan dat, hetwelk uitmunt in sterkte. En hierin is duidelijk het onderscheid van karakter tusschen deze twee beroemden Redenaars gelegen.

DEMOSTHENES heeft, behalven zijne korthed, wel-

ke somtijds duisterheid veroorzaakt, ook nog dit na-deel, dat de meesten onzer met zijne taal minder bekend zijn, dan met de Latijnsche; en dat wij veel minder van de Grieksche Oudheden weten, dan van de Romeinsche. Wij lezen dus CICERO met meer gemak, en bij gevolg ook met meer vermaak. Ook deze omstandigheid daargelaten, blijft CICERO zonder twijfel aangenamer schrijver, dan DEMOSTHENES. Maar, met dit alles, houde ik mij verzekerd, dat, wanneer de Staat in gevaar was, of eene zaak van het grootste aanbelang voor de geheele natie de aandacht bezig hield, eene Redevoering in den geest en met den nadruk van DEMOSTHENES gehouden, veel meer kracht zoude hebben, dan eene in de manier van CICERO. Had DEMOSTHENES zijne Philippische Redevoeringen, in gelijke omstandigheden, in dezen tijd voor eene vergadering van Britten gehouden, men behoeft niet te twifelen, of hij zoude ook nu nog overtuigd, en de gemoederen met onwederstaanbare kracht overgehaald hebben. Zijn heftige Stijl, zijne krachtige rednen, de verontwaardiging, gramschap, vrijmoedigheid en stoutheid, welke hem steeds bezielen, konden niet missen ook op de gemoederen der menschen van dezen tijd eene gelukkige uitwerking te hebben. Maar dit zelfde zoude ik niet durven zeggen van de Redevoeringen van CICERO; wiens Welsprekendheid, hoe schoon ook anders, en hoe zeer geschikt naar den smaak der Romeinen, echter te dikwijls aan de kunstige Declamatie gelijk, en te veel verschilt van de wijze, waarop wij thans staatszaken en gewigtige geschillen verlangen behandeld te hebben. *

---

* Hierin ben ik van het zelfde gevoelen met DAVID HUME, in zijne Proeve over de Welsprekendheid (*Essay upon Eloquence*). Hij geeft als zijn gevoelen op, dat van alle menschelijke voortbrengsels de Redevoeringen van DEMOSTHENES het naast aan de volmaaktheid komen.

De meeste Fransche Kunstregters hellen in de vergelijking van DEMOSTHENES en CICERO over om aan den laatstgenoemden de voorkeur te geven. Pater RAPIN, een Jezuiet, in zijne Vergelijkingen tusschen eenige voorname Grieksche en Romeinsche schrijvers, besluit algemeen ten voordeele der Romeinen; en om zijn oordeel, ten voordeele van CICERO, te billijken, brengt hij eene zeer zonderlinge reden bij, waaraan hij vrij wat gewigt schijnt te hechten; namelijk, dat DEMOSTHENES onmogelijk eene zoo volkomene kennis van de denkwijze en hartstogten der menschen konde hebben, als CICERO. Waarom niet? zal men vragen. Wel, zegt onze Kunstregter, omdat hij het voorregt niet had gehad van de uitmuntende Verhandeling van ARISTOTELES over de Redekunst te lezen, waarin dit geheim ten vollen aan den dag is gelegd; en, om dit gewigtig bewijs te ondersteunen, begeeft hij zich in een twistgeding met A. GELLIUS, om te bewijzen, dat de Redekunst van ARISTOTELES eerst in het licht is gekomen, toen DEMOSTHENES reeds de voornaamste zijner Redevoeringen had gehouden. Kan men wel iets kinderachtigers bedenken? Zulke Redenaars, als CICERO en DEMOSTHENES, schepten hunne kennis van het menschelijk hart, en hun vermogen om dat te besturen, uit gansch andere bronnen, dan uit Rhetorische verhandelingen. Er is evenwel één Fransch Kunstregter, die het gewone pad zijner landslieden verlaten heeft. Deze geeft wel aan CICERO al die billijke lofspraken, waarop het eenparig oordeel van zoo vele eeuwen denzelfden een onbetwistbaar regt schijnen te geven, maar besluit echter met den prijs toe te wijzen aan DEMOSTHENES. Die Kunstregter is FENELON, de beroemde Aartsbisschop van Kamerijk, en schrijver van den Telemachus; van welken FENELON men zeker niet kan zeggen, dat hij een vijand van bevalligheid en sieraad in den Stijl is geweest. De

plaats, waar hij zich op die wijze verklaart, staat in zijne Aanmerkingen over de Redekunst en Poëzij; zijnde eene kleine verhandeling, welke gemcenlijk bij zijne Zamenspraken over de Welsprekendheid gevoegd is. *. Deze Zamenspraken en Aanmerkingen verdienen de hoogste aanprijzing, als bevattende, mijns oordeels, het beste, wat eenig nieuw Kunstregter over dit onderwerp gezegd heeft.

De heerschappij der Welsprekendheid was bij de Romeinen van korten duur. Na de tijden van CICERO nam zij af, of geraakte liever in verval. En hierover behoeft men zich niet te verwonderen; want de vrijheid was verdwenen, en de willekeurige magt liet

---

* Zijne uitdrukkingen in de genoemde plaats zijn zoo schoon, dat ik mij niet kan wederhouden van ze hier woordelijk te plaatsen. *Je ne crains pas de dire, que DEMOSTHENE me paroît supérieur à CICERON. Je proteste, que personne n'admire plus CICERON, que je ne fais. Il embellit tout ce qu'il touche. Il fait honneur à la parole. Il fait des mots ce qu'un autre n'en sauroit faire. Il a je ne sai combien de sortes d'esprits. Il est même court, et véhément, toutes les fois qu'il veut l'être; contre CATTILINE, contre VERRÉS, contre ANTOINE. Mais on remarque quelque parure dans son discours. L'art y est merveilleux, mais on l'entrevoit. L'orateur, en pensant au salut de la république, ne s'oublie pas, et ne se laisse oublier. DEMOSTHENE paroît sortir de soi et ne voir que la patrie. Il ne cherche point le beau, il le fait, sans y penser. Il est au-dessus de l'admiration. Il se sert de la parole, comme un homme modeste de son habit, pour se couvrir. Il tonne; il foudroie. C'est un torrent, qui entraîne tout. On ne peut le critiquer, parce qu'on est saisi. On pense aux choses qu'il dit, et non à ses paroles. On le perd de vue. On n'est occupé que de Philippe qui envahit. Je suis charmé de ces deux orateurs: mais j'avoue, que je suis moins touché de l'art infini, et de la magnifique éloquence de CICERON, que de la rapide simplicité de DEMOSTHENE.*

zich op de drukkendste wijze gevoelen. Het schijnt, dat de Voorzienigheid, in haren toorn over het Romeinsche gebied, eene opvolging van de afschuwelijkste Dwingelanden, die ooit het menschedom onteerd en geplaagd hebben, besloten had. Onder zoodanig een Bestuur was het natuurlijk te verwachten, dat de smaak bedorven en de geest uitgedoofd werd. Eenige kunsten van vermaak, welke niet zoo naauw met de vrijheid verbonden zijn, hielden zich nog een tijd lang staande; maar de mannelijke Welsprekendheid, welke zich in Raadsvergaderingen en bij het behandelen van Staatszaken had laten hooren, konde nu nergens meer plaats vinden. De Schrijver der bekende Zamenspraak over de oorzaken van het verval der Welsprekendheid, voor wien sommigen TACITUS, anderen QUINCTILIANUS houden, heeft ons den invloed, welken de verandering van het Staatsbestuur op de Welsprekendheid en de Zeden des Volks had, op eene treffende wijze beschreven. Weelde, verwijfdheid en vleijerij overstroonden alles. Het Forum, waar zulke gewigtige zaken plagten verhandeld te worden, scheen nu eene woestijn. Er werden nog wel gewone regtszaken bepleit, maar het Algemeen nam daaraan geen deel; en niets van hetgene, dat er omging, kon de aandacht meer tot zich trekken: „Er staat hier en daar een enkel mensch naar „den spreker te luisteren, terwijl alles in het rond „eenzaam en dood is. Maar de Welsprekendheid „moet door gejuich en handgeklap van eene groote „schare worden aangemoedigd; en dit geluk genoten „de oude Redenaren dagelijks, toen het marktveld „opgepropt was met menschen, grootendeels lieden „van den eersten rang; toen een talrijk gevolg van „Beschermelingen, geheele Volkswijken, en Gezantschappen van bondgenootschappelijke Steden en Gezanten van andere Steden de regtsplegingen bijwoon-

„den, toen het Romeinsche volk zich aan de be-
„slissing van de meeste zaken liet gelegen zijn.” *

De Scholen der Declamatoren voltooiden het verval der Welsprekendheid. Hersenschimmige onderwerpen, welke in het dagelijksche leven niet te pas kwamen, maakten de stoffen uit van de Declamatiën; en alle soorten van valsche en stijve sieraden kwamen in zwang. PETRONIUS ARBITER laat zich hierover tegen de Declamatoren van zijnen tijd op deze wijze uit:
„Neemt mij niet kwalijk, dat ik de vrijheid gebruik u
„te zeggen, dat gij het zijt, die het eerst van allen
„de Welsprekendheid bedorven hebt. Want door die
„spelletjes met ijdele klanken en woorden zonder zin
„hebt gij gemaakt, dat de mannelijke Welsprekend-
„heid ontzenuwd werd en verviel. En daarom oor-
„deele ik, dat de jonge lieden in uwe scholen hun
„verstand verliezen, dewijl zij daar niets, van het-
„gene dagelijks in het leven te pas komt, te hoo-
„ren of te zien krijgen; maar in plaats van dat zich
„ophouden met zeeroovers, die op den oever staan
„met boeijen in de handen; en met Tirannen, die
„bevelen laten uitgaan, waarbij kinders gelast wor-
„den hunne eigene vaders te onthoofden; met ant-
„woorden van het Orakel, in tijden van pest gege-
„ven, volgens welke drie of meer maagden moesten
„geofferd worden; met honigzoete woorden, die met
„allerhande specerijen rijkelijk bestrooid zijn. Bij

---

* *Unus, inter haec, et alter, dicenti assistit; et res ve-
lut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausuque
opus est, et velut quodam theatro, qualia quotidie antiquis
oratoribus contingebant; cum tot ac tam nobiles forum co-
arctarent; cum clientelae, et tribus, et municipiorum le-
gationes periclitantibus assisterent; cum in plerisque iudiciis
crederet Populus Romanus sua interesse, quid iudicaretur.
Dial. de caus. corrupt. eloq.*

„mensen, welke zulk voedsel gebruiken, kan even „weinig een goede smaak plaats hebben, als een goede „reuk bij lieden, die altijd in de keuken verkeerden.” * Onder de handen der Grieksche Rhetors, gelijk wij reeds voorheen hebben aangemerkt, verbasterde de mannelijke en treffende Welsprekendheid der vroeger beroemde Redenaren in spitsvindigheid en sofistèrij; onder de handen der Romeinsche Declamatoren verloor zij zich in gemaaktheid en gedwongene Antithesen. Deze bedorven smaak vertoont zich het eerst in de schriften van SENECA; en straalt niet minder door in de beroemde Lofrede van PLINIUS den jongen op TRAJANUS, welke als de laatste poging der Romeinsche Welsprekendheid kan aangemerkt worden. Deze schrijver was zekerlijk een man van vernuft, maar het ontbrak hem aan natuurlijke eenvoudigheid. Men ziet van het begin tot het einde een' bestendigen toeleg, om van de gewone manier van denken en spreken af te wijken, en eene onnatuurlijke vlugt te nemen.

Met den ondergang des Romeinschen Gebieds bragt de invoering van het Christendom eene nieuwe soort van Welsprekendheid voort; ik meen de Apologiën, Leerredenen, en Herderlijke schriften der Kerkvaders.

---

* *Pace vestra liceat dixisse, primi omnium eloquentiam perdidistis. Levibus enim ac inanibus sonis ludibria quaedam excitando, effecistis, ut corpus orationis enervaretur atque caderet. Et ideo ego existimo, adolescentulos in scholis stultissimos feri, quia nihil ex iis, quae in usu habemus, aut audiunt, aut vident; sed piratas cum catenis in litore stantes; et tyrannos edicta scribentes, quibus imperent filiis, ut patrum suorum capita praecidant; sed responsa, in pestilentia data, ut virgines tres aut plures immolentur; sed mellitos verborum globulos, et omnia quasi papavere et sesame sparsa. Qui inter haec nutriuntur, non magis sapere possunt, quam bene olere, qui in culina habitant.*

Onder de Latijnsche Kerkvaders zijn LACTANTIUS en MINUTIUS FELIX, voor zoo verre de zuiverheid van Stijl betreft, de besten; en in latere tijden heeft AUGUSTINUS in levendigheid en sterkte uitgemunt. Doch geen van allen levert een geschikt model voor de Welsprekendheid op. Hunne taal, wanneer men tot de derde of vierde eeuw afdaald, wordt hard; en zij deelen algemeen in den bedorven smaak van dien tijd, welke in gezwollenheid en gedwongene gedachten, en in woordenspel behagen vond. Onder de Grieksche Vaders heeft CHRYSOSTOMUS, als Redenaar, verre weg de meeste verdiensten. Zijne taal is zuiver, en zijn Stijl zeer figuurlijk. Hij is rijk, vloeiend en somtijds vurig; maar hij heeft nog veel van dat karakter, hetwelk men voorheen aan de Aziatische Welsprekendheid toeschreef: wijdloopigheid en overdaad in woorden; en dikwijls ook winderigheid. Met dat al kan het lezen zijner schriften voor Predikers van nut zijn, wijl CHRYSOSTOMUS minder valsche sieraden heeft, dan de Latijnsche Kerkvaders.

Wat den toestand der Welsprekendheid in latere dagen betreft, kan men niet ontkennen, dat het spreken in 't openbaar bij geene der Europésche natien zoo gewichtig is beschouwd, en met zoo veel ijver beoefend, als in Griekenland en Rome. De Welsprekendheid heeft nergens de hoogachting ontmoet; nergens die verbazende uitwerkingen gehad; nergens is die hooge en verhevene soort van dezelve, welke in die oude Staten de overhand had, beoefend; niettegenstaande, dat er een nieuwe stand is ingevoerd, welke zoo gunstig is voor de Welsprekendheid, en het schoonste veld voor haar opent; ik meene het Predikambt. Het schijnt, dat de geest der tijden in dit opzigt eene verandering heeft ondergaan. De beide landen, waar men met regt den grootsten bloei der Welsprekendheid moet verwachten, zijn Frankrijk en

Groot-Brittanje; Frankrijk, uit hoofde van de groote zucht der natie voor alle fraaije kunsten, en uit hoofde der aanmoediging, welke de kunsten dáár, in de voorgaande eeuw, van het Algemeen hebben gehad; Groot-Brittanje, wegens de bekwaamheid en het verstand des volks, en het vrije Staatsbestuur, hetwelk daar plaats heeft. Nogtans is het zeker, dat de Welsprekendheid in geen van deze beide landen tot de hoogte van haren ouden luister is opgeklommen. Terwijl men in andere voortbrengsels van vernuft, zoo wel in proza als poëzij, met Griekenland en Rome om den prijs heeft gedongen, ja in sommige stukken deze volken heeft overtroffen, zijn de namen van DEMOSTHENES en CICERO tot op dezen dag zonder mededinger naar hunnen roem gebleven; en het zoude ten hoogsten verwaand en ongerijmd zijn, iemand der nieuwe Redenaren in denzelfden rang nabij de Ouden te plaatsen.

In het bijzonder moet het vreemd schijnen, dat Groot-Brittanje in de Welsprekendheid geen grooter naam heeft gemaakt; wanneer men in aanmerking neemt den verlichten, en tevens vrijen en stouten geest der inwoners, welke de Welsprekendheid niet weinig schijnt te begunstigen; en wanneer men daarbij neemt, dat van alle beschaafde Natien deze de eenigste is, die zich op een Volksbestuur kan beroemen, en tot hare wetgeving zoo talrijke Vergaderingen toelaat, waarvan men verwachten zoude, dat zij eigenlijk het gebied der Welsprekendheid zoude uitmaken. * Dan, onaan gezien deze voordeelen, moet

---

* HUME heeft in zijne Proeve over de Welsprekendheid dezelve aanmerking gemaakt, en die met zijne gewone bevalligheid in het licht geplaatst. Hij neemt daarbij aan, dat er geene voldoende reden van deze voortreffelijkheid der

men bekennen, dat dit zelfde land, in de meeste stukken der Welsprekendheid, niet alleen vele trappen beneden de Grieken en Romeinen, maar ook in sommige opzigten beneden de Franschen is gebleven. Wij hebben Wijsgeeren, welke in alle takken van wetenschap zoo beroemd, als die van eenige andere natie, zijn geworden. Wij bezitten smaak en geleerdheid, beiden in eenen hoogen trap. Wij hebben Geschiedschrijvers, wij hebben Dichters van grooten naam; maar hoe weinige Redenaars, of Meesters in de Welsprekendheid kunnen wij opnoemen? En waar vindt men de gedenkstukken van hun vernuft? Er zijn wel in alle tijdperken eenigen geweest, welke door hunnen invloed op de handelingen des Parlements eene groote figuur maakten; maar dit was doorgaans meer een gevolg van hunne schranderheid en staatkunde, dan van hunne talenten in het spreken; en, eenige weinige gevallen uitgezonderd, waarin het vermogen der Welsprekendheid zich in haren geheelen luister vertoond heeft, vinden wij, dat de meeste Parlements-redenaars meer eene oogenblikkelijke toejuicing, dan een' duurzamen roem verworven hebben. In het Gerigt hebben wij buiten tegenspraak vele bekwame Pleitbezorgers; nogtans zijn er weinige of geene van hunne stukken waardig gekeurd, om tot de nakomelingschap over te gaan; of langer in aanmerking gebleven, dan het onderwerp hunner Pleitrede de aandacht van het Volk bezig hield; terwijl daarentegen in Frankrijk de pleitgedingen van een'

Ouden boven de lateren kan gegeven worden. Doch hierin ben ik het met hem niet eens, en zal, voor dat ik deze Les besluite, eenige oorzaken opgeven, waaraan, mijns oordeels, deze omstandigheid, in de drie voorname velden der Welsprekendheid, moet worden toegeschreven.

PATRU van vroeger tijd, en die van COCHIN, en van D'AGUESSEAU, in latere dagen, met vermaak zijn gelezen, ja vaak als voorbeelden van Welsprekendheid door de Fransche Kunstregters aangehaald geworden. Op gelijke wijze hebben de Britsche Godgeleerden, zoozeer als die van eenige natie, in doorwrochte en verstandige Leerredenen uitgemunt. Wij hebben vele daarvan in druk, die vol zijn van gezond verstand, theologische geleerdheid en zedekunde, maar de Welsprekendheid, die daarin wordt gevonden, de kracht om te overreden, om het hart der toehoorders te winnen, welke derzelver hoofdeigenschap behoorde uit te maken, staat op verre na niet in evenredigheid met de voortreffelijkheid der voorgestelde zaken. Er zijn, zoo als het mij voorkomt, weinige kunsten, welke bij ons verder van de volmaaktheid zijn, dan de kunst van prediken. Ik zal in het vervolg gelegenheid hebben, om de reden daarvan te ontvouwen; voor het tegenwoordige is het tot staving van mijn gezegde genoeg, aan te merken, dat onze Engelsche Leerredenen, in plaats van overtuigende en treffende Redevoeringen te zijn, zich zelden boven den toon van eene nauwkeurige en drooge redekaveling verheffen. Bij de Franschen daarentegen vinden wij in de Leerredenen van BOSSUET, MASSILLON, BOURDALOUE, * en FLECHIER, zoo wel in de uitvoering, als in den aanleg, eene veel hooger soort van Welsprekendheid, dan de Engelsche Predikers zich voorgesteld hebben.

---

* De naam van BOURDALOUE schijnt hier bij vergissing tusschen de overigen te zijn ingelascht; want het is bekend, dat de voordragt van dezen Franschen Redenaar wel uitmunt in logische nauwkeurigheid, maar niet in vurigheid en nadruk. (Hoogduitsche Vertaler.)

In het algemeen is het onderscheidende kenmerk tusschen de Fransche en Engelsche Welsprekendheid daarin gelegen, dat de Franschen veel hooger denkbeelden van het innemende en roerende vermogen der Welsprekendheid hebben aangenomen, schoon zij in de uitvoering somtijds hun doel gemist hebben. Wij Engelschen daarentegen hebben de Welsprekendheid op een' veel lager toon gesteld; maar zijn in de uitvoering, zoo als men natuurlijk moest verwachten, veel naauwkeuriger geweest. De Stijl der Fransche Redenaren pronkt met stoutere figuren, en hunne voordragt is veel uitgebreider, vuriger en verhevener. Het opstel is dikwijls zeer schoon, maar dikwijls ook al te wijdloopig, en mist vaak die sterkte en gedrongenheid, welke de Welsprekendheid zoo vermogend maakt. Dit gebrek is misschien voor een gedeelte aan de geaardheid des volks toe te schrijven, welks aandacht ruim zoo veel valt op de uitwendige vertooning, als op het wezen der zake; gedeeltelijk ook aan den aard van het Staatsbestuur, hetwelk aan de Welsprekendheid de beste gelegenheid ontnemt om nadruk en sterkte te verkrijgen; doordien het aan het openbaar spreken weinig of geen' invloed in het bestuur van zaken vergunt. Uit dien hoofde is de Leerstoel het voornaamste veld, hetwelk voor de Welsprekendheid open staat. Bij eene intrede van nieuwe leden in de Fransche Akademie worden wel redevoeringen gehouden, welke blijken van vernuft aan den dag leggen; maar wijl het dezelve aan een bepaald onderwerp ontbreekt, loopen zij gemeenlijk uit op vleijerij en lofspraak; en deze beiden zijn gewisselijk de armsté en onaangenaamste stoffen.

Ik heb reeds te voren aangemerkt, dat de Grieken en Romeinen zich eene veel verhevener soort van Welsprekendheid voorstelden, dan de hedendaagsche natien. Dezelve was bij hen van dien heftigen en

hartstogtelijken aard, welke de gemoederen der toehoorders ontvonkte, en derzelve verbeelding overmeesterde. Overeenkomstig met deze vurigheid van gedachten was ook de heftigheid der gebaren; het stampen met de voeten, het slaan tegen het voorhoofd en op de dije waren, gelijk CICERO ons berigt, in geregte Redevoeringen, gewone gebaren; welke in onzen tijd overal, het tooneel mogelijk uitgezonderd, voor buitensporig zouden gehouden worden. De hedendaagsche Welsprekendheid is veel koeler en bedaarder, en heeft zich, bijzonder in Groot-Brittanje, geheel enal tot den toon van redekavelingen en betoogen bepaald. Zij is van die soort, welke bij de Ouden *Tenuis* of *Subtilis* genaamd werd, en die zich niet zoozeer toelegt op het verwekken van hartstogten, als op leeren en overreden; waarom zij ook gemeenlijk zich niet veel boven den stijl van het gewone redeneren en dien der dagelijksche gesprekken verheft.

Men kan verscheidene redenen opgeven, waarom de nieuwere Welsprekendheid zoo bepaald en zoo laag in hare vlugt is gebleven. In de eerste plaats dunkt mij, dat deze verandering gedeeltelijk moet worden toegeschreven aan de naauwkeuriger wijze van denken, waarop men zich in latere tijden bijzonder heeft toegelegd. Het lijdt zekerlijk wel 'geen' twijfel, of de oude Grieken en Romeinen hebben ons in verscheidene dingen, waarin het blootelijk op het vernuft aankomt, overtroffen; maar aan den anderen kant moet men, denk ik, ook toestemmen, dat wij, met opzigt tot naauwkeurigheid en bondigheid in het redekavelen, over vele onderwerpen, iets boven hen vooruit hebben. Naarmate de wereld is gevorderd, heeft ook de Wijsbegeerte grootere vorderingen gemaakt. Er heeft eene zekere strengheid van gezond oordeel, bijzonder in dit eiland, plaats gegrepen, welke zich

over alle gewigtige onderwerpen heeft uitgebreid. Hierdoor zijn wij meer op onze hoede tegen de bloemen der Welsprekendheid; wij laten ons niet gaarne door de kunstenaars van een' Redenaar bedriegen. Onze openbare Sprekers moeten met veel meer bedachtzaamheid in hunne pogingen, om onze verbeelding gaande te maken, en onze driften op te wekken, te werk gaan, dan de oude; en misschien is hun eigen geest, door dien invloed van den heerschenden smaak, al te zeer gematigd en bedwongen. Ik moet zeggen, dat het niet onwaarschijnlijk is, dat die gematigdheid, welke wij zoo gaarne aan onze nauwkeurigheid en ons goed verstand willen toegeschreven hebben, grotendeels als een gevolg van ons flegmatisch gestel moet worden aangemerkt. Het schijnt toch, dat de Grieken en Romeinen, bijzonder de eerstgenoemden, eene veel grooter levendigheid en aandoenlijkheid bezeten hebben dan wij, en daardoor veel meer smaak voor al de schoonheden der Welsprekendheid hebben gehad.

Behalve deze aanmerkingen over de nationale geaardheid, moeten wij, in de tweede plaats, letten op zekere bijzondere omstandigheden in de drie groote velden van het openbaar spreken, welke omstandigheden de ondervinding bewezen heeft zeer nadeelig voor den aanwas der Welsprekendheid onder ons geweest te zijn. Of schoon het Parlement van Groot-Brittanje het schoonste veld is, hetwelk Europa in deze dagen voor een' Redenaar kan openen, is echter de Welsprekendheid daar nimmer een zoo vermogend werktuig geweest, als zij was in de volksvergaderingen van Griekenland en Rome. Onder eenige voorgaande Besturen zwaaide eene willekeurige magt den sceppter van geweld, en in latere tijden had de invloed der Staatsdienaren algemeen de overhand. Het vermogen der Welsprekendheid is wel altijd aanmerkelijk geweest, maar ech-

ter zeer dikwijls te zwak bevonden, om tegen elk van deze krachten op te wegen; en, ten gevolge hiervan, is zij niet met dien blakenden ijver beoefend, als dáár, waar haar invloed op het staatsbestuur zeker en onwederstaanbaar was.

In het Gerigt zijn de omstandigheden, in vergelijking met de Ouden, voor ons ten hoogste nadeelig. De Ouden hadden gemeenlijk een groot aantal Regters; hunne wetten waren weinig en eenvoudig; de beslissing van zaken was grootendeels aan de billijkheid en de uitspraak van het gezonde menschenverstand overgelaten; hier was dus een ruim veld voor de Geregte Welsprekendheid geopend. Bij ons hedendaagschen is het gansch anders gesteld. Het stelsel der Regtsgeleerdheid is veel ingewikkelder, en de kennis der wetten eene zoo moeilijke zaak geworden, dat deze in de opvoeding van eenen Regtsgeleerde de hoofdzaak, en in een zeker opzigt de bezigheid van zijn geheel leven uitmaakt. De kunst van wèl te spreken is slechts eene ondergeschikte bekwaamheid, waaraan hij een veel minder gedeelte van zijnen tijd en arbeid kan besteden. Daarenboven zijn ook de grenzen der Geregte Welsprekendheid veel enger geworden, en, eenige weinige gevallen uitgezonderd, daartoe bepaald, om uit bepaalde wetten, keuren of uitgewezene zaken bewijzen voor de zaak bij te brengen; waarbij het dan meer op kennis, dan op kunst van spreken aankomt.

Wat den Predikstoel betreft, is het voorzeker een groot nadeel, dat de gewoonte, om de Leerredenen te lezen, in plaats van ze uit het geheugen op te zeggen, bij ons heeft stand gegrepen. Zij mogen daardoor aan naauwkeurigheid gewonnen hebben, de Welsprekendheid heeft daarbij merkelijk verloren; want eene redevoering, die gelezen wordt, is van veel minder kracht, dan die, welke

wordt uitgesproken. Hierdoor wordt de wijze van opstellen zoo wel, als de manier van voordragt veranderd, en de uitwerking op den toehoorder kan onmogelijk dezelfde blijven. Eene andere omstandigheid, niet minder nadeelig, is hierbij gekomen. De Secretarissen en Dweepers voor de Hervorming hadden zich aan eene vurige, hartstogtelijke en voor het gemeen bijzonder geschikte manier van prediken gewend; en hunne aanhangers in later tijden voeren voort zich nagenoeg door dezelfde manier te onderscheiden. De haat tegen deze sekten was oorzaak, dat de heerschende Kerk van die vurigheid, welke zij oordeelde in het buitensporige te loopen, tot een ander uiterste van opzettelijke koelheid verviel. Daardoor is de kunst van overreden, waarin het prediken eigenlijk moest bestaan, in bloote redenering en onderrigting veranderd; en dit heeft de Welsprekendheid van den Kansel niet alleen op eenen al te lagen toon gesteld, maar nog daarenboven deze uitwerking gehad, dat ook andere soorten van openlijke voordragten op die zelfde leest, waaraan het Volk reeds door die koele en onaandoenlijke voordragt gewend was, geschoeid worden.

Dus heb ik eene korte schets opgehangen van den staat der Welsprekendheid in later tijden, en getracht naar mijn vermogen de redenen daarvan op te geven. Zij heeft, gelijk wij gezien hebben, van dien luister, welken zij weleer had, zeer veel verloren; en, daar zij voormaals verheven en aandoenlijk was, is zij thans gematigd en koel geworden. Doch in dien kring, waar binnen zij zich thans bepaalt, zijn er groote uitzigten voor haar overig; en het is meer aan gebrek van ijver en oefening, dan aan bekrompenheid van vermogens en geest toe te schrijven, dat zij tot hiertoe geene grooter vorderingen gemaakt heeft. Er staat nog een ruim veld open, waarin

groote roem te behalen is. Zij is een werktuig, hetwelk zich tot de gewigtigste oogmerken laat gebruiken. Wij mogen ons ook nog de gedenkstukken der Ouden als de beste modellen ter navolging voorstellen; mits, dat wij bij die navolging met den smaak en de denkwijze der tegenwoordige tijden te rade gaan. Hierover zal ik in het vervolg gelegenheid hebben nader te spreken.

DRIE EN TWINTIGSTE LES.

ONDERSCHIEDENE SOORTEN VAN OPENBARE REDEVOERINGEN. — WELSPREKENDHEID IN VOLKSVERGADERINGEN. — UITTRESSELS UIT DEMOSTHENES.

Na deze voorloopige Aanmerkingen over den aard der Welsprekendheid in het gemeen, en over den toestand, waarin zij zich in verschillende tijden en landen heeft bevonden, ga ik thans over ter beschouwing der verschillende soorten van openbare Redevoeringen, der onderscheidene kenmerken van ieder derzelve, en der regels, welke daarbij in aanmerking komen. De Ouden verdeelden alle Redevoeringen in drie soorten; de Bewijzende (*genus demonstrativum*); de Beraadslagende (*genus deliberativum*); en de Geregte soort (*genus iudiciale*). Het oogmerk van de Bewijzende soort was, te prijzen, of te laken; dat van de Beraadslagende, aan te raden, of af te raden; en dat van de Geregte, aan te klagen of te verdedigen. De voorname onderwerpen der Bewijzende Welsprekendheid waren openbare Lofredenen, Verwijtende Redevoeringen en Lijkredenen. De Beraadslagende werd gebruikt in gewichtige Staatsbelangen, welke voor den Raad, of in de

Vergadering des Volks behandeld werden. De Geregte diende tot aanspraken aan Regters, welke de magt hadden, om te veroordeelen of vrij te spreken. Deze verdeeling vindt men in alle verhandelingen der Ouden over de Redekunst; en dezelve is van de lateren, die hen afschreven, gevolgd. Men kan ook niet zeggen, dat zij ongepast is; want zij bevat de meeste, zoo niet alle onderwerpen, waarover Openbare Redevoeringen kunnen loopen. Het zal echter, mijns oordeels, tot ons oogmerk beter, en, over het geheel genomen, dienstiger zijn, de verdeeling te volgen, welke ons door het beloop der hedendaagsche Welsprekendheid van zelve wordt aangewezen, en genomen is van de drie voorname toonelen, waarop de Welsprekendheid zich vertoont; namelijk de Algemeene Volksvergaderingen, de Geregthoven, en den Predikstoel; van welke ieder zich door een bijzonder karakter onderscheidt. Deze verdeeling komt gedeeltelijk met die der Ouden overeen. De Welsprekendheid, aan welke wij de Geregthoven als haar eigenlijk tooneel hebben aangewezen, is dezelfde, welke bij de Ouden *Judicialis* genoemd werd. De Welsprekendheid der Volksvergaderingen is wel meest van die soort, welke de Ouden *Deliberativa* noemden; maar laat ook somtijds zulke onderwerpen toe, welke tot het *genus Demonstrativum* behooren. De Welsprekendheid van den Kansel is echter van eenen geheel verschillenden aard, en kan niet wel gevoegelijk onder eene van de drie hoofdverdeelingen der Oude Redekundigen gebragt worden.

De Regels, welke de schikking en het beloop eener Redevoering in al derzelve deelen betreffen, moeten op alle drie, namelijk op die van den Kansel, de Vierschaar en de Volksvergaderingen, worden toegepast. Van deze zal ik in het vervolg breedvoerig handelen. Vooraf wil ik trachten aan te toonen, wat elke van

deze drie soorten in haren geest, karakter of manier bijzonder heeft. Want elke soort van openbare Redevoeringen heeft buiten tegenspraak haren bijzondere toon en karakter, waarvan het noodzakelijk is een regt denkbeeld te hebben, om ons in de toepassing der algemeene regelen tot een rigtsnoer te dienen. De Welsprekendheid van den Regtsgeleerde is wezenlijk van die des Godgeleerden of des Sprekers in het Parlement onderscheiden, en een regt en bepaald denkbeeld te hebben van het onderscheiden karakter, hetwelk elke soort van spreken vordert, maakt den grond uit van hetgene eigenlijk Smaak in die soort van spreken wordt geheeten.

Zonder mij met de vraag, aan welke van deze drie soorten de voorrang toekomt, in te laten, zal ik een' aanvang maken met de beschouwing van die gene, welke het meeste licht over de anderen verspreidt, namelijk de Welsprekendheid in Volksvergaderingen. Het prachtigste tooneel, hetwelk voor deze soort van Welsprekendheid in geheel Europa kan gevonden worden, is, buiten twijfel, het Parlement van Groot-Brittanje; maar dezelve kan zich ook in min aanzienlijke vergaderingen vertoonen. Overal, waar een gedeelte des volks, of in het gemeen een zeker aantal van menschen bijeen vergaderd is, om over zaken van eenig gewigt te raadplegen, kan deze soort van Welsprekendheid onder verscheidene gedaanten plaats vinden.

De hoofdzaak in diergeijke gevallen is, of moet althans geene andere zijn, dan overreden. Er moet een zeker oogmerk wezen, hetwelk men zich voorstelt; zeker stuk, hetwelk min of meer tot het algemeene welzijn betrekking heeft, en waarvoor wij de toehoorders trachten in te nemen. Overal nu, waar het oogmerk is te overreden, moet men ten grondslage leggen, dat het volstrekt noodig is vooraf het

verstand der menschen te overtuigen. Er is geene grooter dwaling, dan zich te verbeelden, dat Redevoeringen, welke voor eene Vergadering des volks worden gehouden, minder dan andere, door bondige redenen behoeven ondersteund te worden, omdat zij meer dan eenige andere den Declamatorischen Stijl toelaten. Redevoeringen, naar deze valsche onderstelling ingerigt, kunnen wel den schijn van ware Welsprekendheid, maar nimmer de uitwerking daarvan hebben. Zelfs die ijdele vertooning, welke zij maken, zal niet dan aan menschen van een bekrompen en oppervlakkig verstand behagen; want voor eenigzins oordeelkundige toehoorders, en voor meest alle menschen, zal bloote declamatie vervelend zijn. Van welken staat de toehoorders ook zijn mogen, nimmer moet zich de Spreker verbeelden, dat hij door een beuzelachtig en winderig voorstel, zonder oordeel en bondige redenen, eenigen indruk zal maken, of roem voor zich-zelfen behalen. Op het minst genomen, is het altijd eene gevaarlijke onderneming; want tegen één geval, waarin zoodanig kunstje gelukt, zullen er tien zijn, waarin het mislukt. Het Algemeen oordeelt dikwijls over bondigheid van zaken en bewijzen beter dan wij ons verbeelden; en in zaken van gewigt zal hij, die zonder eenige kunst plat-uit zijne meening zegt, doorgaans op den kunstigen spreker, welke, in plaats van redenen en bewijzen, bloempjes en sieraden gebruikt, de zege behalen. Maar nog veel meer moeten zij, die voor eene vergadering van wel opgevoede en verstandige mannen spreken, zich wachten van hunne toehoorders met ijdel gesnap te onderhouden.

Dit moet steeds in het oog worden gehouden, dat gezond verstand en bondige gedachten den grondslag van alle ware Welsprekendheid uitmaken. Of-schoon de Redevoeringen van DEMOSTHENES in den

volkstoorn waren opgesteld, en voor de gansche burgerij van Athenen werden uitgesproken, ziet nogthans elk met een' opslag van het oog, hoe vol zij zijn van bondige bewijzen, en hoe noodzakelijk het den opsteller heeft toegeschenen het verstand te overtuigen, ten einde zijne toehoorders te overreden, en hunne daden te besturen. Van hier die magtige invloed, welke zijne Redevoeringen destijds maakten; van hier die roem, welken hij tot op den huidigen dag heeft behouden. Redevoeringen als deze, moesten van Openbare Redenaars tot modellen ter navolging worden aangenomen, in plaats er van, dat zij de voetstappen dier ijdele windmakers zouden volgen, die de Welsprekendheid in minachting hebben gebragt. Wanneer men voor eene Volksvergadering zal spreken, moet de eerste zorg zijn, zich vooraf meester te maken van de zaak, waarover men spreken wil; zich wel te voorzien van stoffen en bewijzen, en daarin de voornaamste kracht te stellen. Hierdoor zal de Redevoering altijd een voorkomen van deftigheid en sterkte verkrijgen, welke de overreding krachtig bevordert. Sieraden, zoo iemand slechts daartoe vernuft heeft, zullen van zelve volgen; en de zorg voor deze moet steeds aan de eerstgenoemden ondergeschikt blijven. De reeds boven aangehaalde vermaning van QUINCTILIANUS, „dat men oplettend op „de woorden, maar zorgvuldig ten opzichte der zaken moet zijn,” kan den beoefenaren der Welsprekendheid niet genoeg worden voorgehouden.

Een tweede Regel, welke, mijns oordeels, van groot gewigt is, om in eene Volksvergadering met de gewenschte overreding te spreken, is, dat wij-zelve moeten overreed zijn van datgene, hetwelk wij anderen aanprijzen. Nimmer moet men, zoo het maar eenigzins kan vermijd worden, ten voordeele van het eene of andere bewijs spreken, hetwelk men zelf

niet voor waar en regt houdt. Zelden, of mogelijk nooit, zal iemand waarlijk welsprekend zijn, ten zij de zaak-zelve hem ernst is, en hij zoo spreekt als hij gevoelt. Het is alleen „de uitspraak van ons „inwendig gevoel, de taal van het hart,” * die de kracht van overreden bezit. Ik heb reeds in eene voorgaande les, toen ik over dit onderwerp sprak, aangemerkt, dat alle hooge Welsprekendheid uit drift en warm gevoel moet voortvloeijen. Dit is hetgene iemand het vermogen geeft om te overreden, en den geest eene sterkte bijzet, welke hij op andere tijden niet bezit. Hoe ongunstig moeten derhalve de omstandigheden zijn van iemand, welke niet gevoelt wat hij uitwendig vertoont, en eene drift nabootst, waarvan hij-zelf niets gewaar wordt.

Ik weet wel, dat jonge lieden, om zich in de kunst van spreken te oefenen, het voor nuttig houden, de zaak in geschil van dien kant, welke bij hen de zwakste is, te verdedigen, en te beproeven, hoe ver zij het op die wijze kunnen brengen. Maar ik vreeze zeer, dat dit geenszins de beste weg is, om in de Welsprekendheid te vorderen; en dat zulks veeleer strekt, om eene hebbelijkheid in beuzelachtige en slechte voorstellen te verkrijgen. Het zoude dus beter zijn zich eene zoodanige vrijheid nimmer te veroorloven, behalve alleen dan, wanneer juist geene zaken van gewigt behandeld worden, maar blootelijk eene Declamatie voor liefhebberij wordt gehouden. Ja zelfs in dit geval kan ik zoodanige oefening niet als zeer nuttig aanprijzen. Ik geloove veeleer, dat jonge lieden zich met meer nut zullen oefenen, en meer eer behalen, door zich altijd voor dien kant van de zaak in geschil te verklaren, waartoe hun

---

* *Verae voces ab imo pectore.* HORAT.

eigen gevoelen het meest overhelt, en dien kant met zoodanige bewijzen te verdedigen; als hun de sterkste en gewichtigste toeschijnen. Zij zullen veel gemakkelijker de vaardigheid om bondig te redeneren, en zich met vuur en kracht uit te drukken, verkrijgen door te spreken, zoo als zij denken, dan door hun eigen gevoel tegen te spreken. Dit laatste is altoos voor jonge Redenaars gevaarlijk, wanneer zij zulks doen in vergaderingen, waar over de eene of andere zaak, die het gemeene leven betreft, wordt gehandeld, hetzij dezelve van gewigt is of niet. Zij kunnen daardoor ligtelijk, eer zij-zelve zulks bemerken, hun karakter eene vlek aanwrijven; en datgene, hetwelk volgens hunne bedoeling blootelijk eene aardigheid zijn zoude, kan gemakkelijk een kwaad vermoeden tegen hun hart of tegen hun verstand verwekken.

Het redetwisten in Volksvergaderingen laat zelden die volkomene en naauwkeurige voorbereiding toe, welke de Predikstoel altijd, en de Vierschaar veeltijds den Spreker vergunnen. De bewijzen moeten geschikt worden naar het beloop, hetwelk de zaken dáár nemen; en daar niemand dit beloop met zekerheid voorzien kan, zal hij, die zich op eene vooraf bewerkte redevoering geheel vertrouwt, in vele gevallen ondervinden, dat zijne gelegde gronden hem bedriegen. Hij zal moeten zien, dat anderen hem reeds zijn voorgekomen, of dat zijne redekaveling door eenen onverwachten zwaai, welken de zaken nemen, krachteloos wordt gemaakt; en, zoo hij dan nog van zijn vooraf vervaardigd opstel gebruik wil maken, zal hij menigmaal gevaar loopen, om eene belagchelijke vertooning te maken. Er heerscht bij ons, en niet geheel te onregt, een algemeen vooroordeel tegen vooraf bewerkte redevoeringen in openbare Vergaderingen. Het eenige geval, waarin dezelve te pas kunnen komen, is bij het openen eener onderhande-

ling, wanneer de Spreker het in zijne magt heeft, zijn eigen veld uit te kiezen. Maar wanneer de onderhandelingen reeds aan den gang zijn, en bij de wederzijdsche partijen drift begint te komen, worden dergelijke redevoeringen volstrekt onbruikbaar. Zij missen het voorkomen van natuurlijk te zijn; en schijnen niet uit de zaak, welke in geschil is, geboren te worden. Kunst en voorbedachte toeleg stralen zichtbaar door; en zoo zij nog al als fraai bewonderd worden, zullen zij nogtans zelden die overreding voortbrengen, welke de vrucht is van vrije en ongedwongene redevoeringen.

Ik wil echter uit het gezegde geene nadeelige gevolgen tegen alle voorbereiding tot hetgene men zeggen zal getrokken hebben. De verwaarloozing hiervan, en een volkomen vertrouwen op oogenblikkelijke invallen, moet noodwendig eene hebbelijkheid voortbrengen, om achteloos en zonder geregelde orde te spreken. Maar de beste voorbereiding in het geval, hetwelk wij thans voor oogen hebben, is, dat men het onderwerp en de bewijzen in het algemeen overdenke, doch niet elk bijzonder deel van hetzelfde ten zorgvuldigste uitwerke. Met betrekking tot de stof kan een Redenaar in zijne voorbereiding niet te veel nauwkeurigheid gebruiken, om volkomen meester te zijn van de zaak, waarover staat gehandeld te zijn; maar met opzigt tot de woorden en uitdrukkingen kan hij ligtelijk te ver gaan, en zijnen Stijl daardoor stijf en gedwongen maken. Het moge voor een' jong Redenaar, welke die vastheid, tegenwoordigheid van geest en volkomene magt over zijne uitdrukkingen bij het spreken in het openbaar nog niet heeft verkregen, die alleen door de gewoonte en gedurige oefening verkregen worden, niet kwaad zijn datgene, wat hij zeggen wil, vooraf geheel in zijn geheugen te prenten; maar nadat hij door verschei-

dene proeven van dien aard eene zekere vrijmoedigheid heeft bekomen, zal hij het veel beter vinden zich niet zoo sterk te bepalen, maar blootelijk eenige losse gedachten op te schrijven, waarmede hij beginnen wil, om behoorlijk aan den gang te komen; en verder kortelijk in orde aan te teekenen de hoofdzakelijke bewijsgronden en denkbeelden, welke hij voornamelijk wil aandringen; latende voor het overige de uitvinding der woorden op de vaardigheid van geest, die uit den ijver in het spreken ontstaat, aankomen. Zoodanige korte aantekeningen van den hoofdzakelijken inhoud der redevoering zijn ongemeen nuttig; vooral voor dezulken, welke eerst beginnen in het openbaar te spreken. Zij zullen zich daardoor aan eene nauwkeurigheid gewennen, die anders, door dikwijls voor de vuist te spreken, ligtelijk verloren gaat. Tevens zullen zij daardoor leeren het onderwerp zelf dieper door te denken, en geene geringe hulp daarin vinden om hunne denkbeelden behoorlijk te verdeelen en in orde te schikken.

Dit brengt mij tot eene andere aanmerking, dat in alle soorten van Openbare Redevoeringen niets van grooter belang is dan eene gepaste en duidelijke Orde of Verdeeling. Hierdoor versta ik niet die regelmatige manier van verdeelen en onderverdelen, welke op den Predikstoel in gebruik is; deze zoude in Volksvergaderingen, dóór het treurig vooruitzicht eener lange Redevoering, gevaar loopen van den hoorderen zeer te mishagen; ten ware dat de Spreker een man van groot gewigt, en de voorbereiding-zelve bij uitstek nauwkeurig was. Dan, ofschoon in de minste gevallen eene regelmatige Verdeeling vereischt wordt, kan echter geene redevoering van eenige lengte eene gepaste afdeeling ontberen; dat is, met andere woorden, elke zaak moet zich op hare eigene plaats bevinden. Elk, die in het openbaar spreekt, zal on-

dervinden, dat het van groot belang voor hem is zijne gedachten vooraf behoorlijk in orde te schikken, en datgene, hetwelk hij zeggen zal, bij zichzelf onder zekere afdeelingen te brengen. Dit zal het geheugen versterken, en hem zijne redevoering ten einde toe zonder verwarring doen vervolgen, terwijl een ander, welke geen bepaald plan van hetgene hij wil zeggen gemaakt heeft, elk oogenblik aan verwarring is blootgesteld. En met opzigt tot de toehoorders is orde in eene Redevoering volstrekt noodzakelijk, om den behoorlijken indruk op de gemoederen te maken. Zij zet aan het gezegde licht en sterkte bij, zij maakt dat men den Spreker gemakkelijk en vaardig kan volgen, en dat men de volle uitwerking gevoelt van ieder bewijs, hetwelk door hem wordt aangevoerd. Er is dus naauwelijks iets, hetwelk meer onze oplettendheid en zorg verdient, dan eene bepaalde schikking; want ook de grootste Welsprekendheid is zonder deze niet in staat overreding voort te brengen. Van de regels, betrekkelijk de orde en gepaste verdeling der onderscheidene stukken eener Redevoering, zal ik beneden handelen.

Laat ons nu zien, welke Stijl en Uitdrukking voor de Welsprekendheid in Volksvergaderingen het best geschikt zij. Deze laatsten zijn buiten twijfel het eigenlijke veld voor de levendigste soort van Openlijke Voordragten. Het gezeit alleen eener talrijke Vergadering, welke ter beslissing van eenige gewigtige zaak bijeen zit, en met aandacht luistert naar de redevoering van een enkel mensch, kan niet missen den spreker een' trap van warmte en zelfgevoel in te boezemen, die sterkte in zijne uitdrukkingen veroorzaakt, en tevens deze sterkte billijkt. Er ontstaat van zelve drift in eene groote Vergadering, waar de bewegingen, door eene soort van wederzijdsche *sympathie* tusschen den spreker en de hoorders, worden

medegedeeld. Dan komen de stoute Figuren, van welke ik voorheen als de natuurlijke taal der drift gesproken heb, regt te pas. Die vurigheid van spreken, die heftigheid en warmte van gevoel, welke in eene ziel, die door eenig gewigtig voorwerp geroerd en verrukt is, natuurlijk ontstaan, maken het eigenlijke karakter uit dezer soort van Welsprekendheid, in haren hoogsten trap van volmaaktheid.

De vrijheid, om die sterke en hartstogtelijke manier in deze soort van Redevoeringen te bezigen, moet echter met zekere bepalingen verstaan worden, welke ik duidelijk zal moeten aanwijzen, ten einde gevaarlijke misvattingen aangaande dit stuk voor te komen.

Vooreerst moet de warmte van onze voordragt met de gelegenheid en het onderwerp overeenkomen; want er kan niets zoo verkeerd bedacht worden, als met hartstogtelijk vuur te willen spreken over een onderwerp van weinig belang, of hetwelk volgens zijnen aard met bedaardheid moest behandeld worden. De meeste gevallen vorderen een' gematigden toon van spreken; en hij, die over even veel welk onderwerp met drift en hevigheid spreekt, zal voor een' windmaker gehouden en geene opmerking waardig gekeurd worden.

Ten tweede moeten wij ons wachten van een' schijn van vurigheid aan te nemen, welke wij niet gevoelen. Dit geeft altijd een onnatuurlijk voorkomen en maakt ons belagchelijk. Want, zoo als ik reeds voorheen heb aangemerkt, het is een van de moeilijkste dingen in de wereld, den schijn eener drift, welke men niet gevoelt, uit te houden. Dit bedrog kan nimmer zoo volmaakt zijn, dat het niet ontdekt zoude worden; het hart alleen kan tot het hart spreken. De groote regel, waaraan men zich hier, gelijk in alle andere gevallen te houden heeft, is de natuur te volgen, en geen en toon van Welsprekend-

heid aan te slaan, welke niet met onze gedachten en ons gevoel overeenkomt. Men kan zeer wel ook door eene bedaarde voordragt, die zich blootelijk tot het ontwikkelen van bewijzen bepaalt, lof behalen en indruk maken. Om in het hartstogtelijke en verhevene der Welsprekendheid gelukkig te slagen, daartoe wordt een sterke gevoeligheid van ziel, en een krachtig vermogen der uitdrukking vereischt, die aan weinig menschen gegeven zijn.

Ten derde, ook dan, wanneer het onderwerp dien heftigen toon toelaat, en de geest denzelfen ingeeft; wanneer wij ons wezenlijk van warmte doordrongen gevoelen, moeten wij nog op onze hoede zijn, dat wij ons door de drift niet te ver laten vervoeren. Het is waar, dat Welsprekendheid, zonder aandoe-ning van den spreker, nimmer hare hoogste kracht kan oefenen; maar het is tevens waar, dat de spreker, zoo ras hij de heerschappij over zich-zelfen kwijt raakt, weldra ook de heerschappij over de gemoederen zijner toehoorders verliest. Hij moet nimmer te vroeg in vuur geraken; hij moet met bedaardheid beginnen, en trachten zijne toehoorders, naarmate de drift bij hem-zelfen onder het spreken toeneemt, langzamerhand te verwarmen. Want wanneer hij-zelf met zijne drift vooruitloopt, en de toehoorders te ver achteraan laat komen; wanneer deze niet met hem, zoo ik mij dus mag uitdrukken, den zelfden toon houden, zal daaruit dadelijk een merkbare en zeer aanstootelijke wanklank ontstaan. Laat een' redenaar de grootste reden hebben, om met vuur en drift van zijn onderwerp te spreken, men verwacht toch altijd van hem, dat de bescheidenheid, welke hij aan zijne toehoorders schuldig is, zijne drift op eene behoorlijke wijze zal matigen, en beletten, dat zij de palen van welvoegelijkheid te buiten ga. Wanneer hij in die zelfde oogenblikken,

waarin hij van zijn onderwerp meest verhit is, zich-zelfen in zoo verre meester kan blijven, dat hij de oplettendheid op de bondigheid der bewijzen, en op de naauwkeurigheid der uitdrukking daardoor niet verliest; zoo heeft dit vermogen over zich-zelfen, dit zichtbaar blijk van verstand te midden van de hitte der drift, eene verwonderlijke kracht, om den toehoorder in te nemen en te overreden. Het is inderdaad het meesterstuk en het toppunt der Welsprekendheid, de sterkte des verstands met het geweld der drift te vereenigen; alle voordeelen der drift tot overreding te behouden, zonder de verwarring en ongeregeltheid, welke haar gewonelijk vergezellen.

Ten vierde moeten wij bij den hoogsten en aandoenlijksten toon in Redevoeringen voor het Volk steeds bedenken, wat het oor der menigte kan verdragen. Ik maak deze aanmerking, met oogmerk om te waarschuwen tegen eene onbedachtzame navolging der Oude Redenaars, welke in hunne uitspraak en gebaren, gelijk mede in hunne figuurlijke uitdrukking, zich van eene veel vrijer manier bedienden, dan de grootere koelheid van den hedendaagschen smaak zoude dulden. Dit mag misschien, gelijk ik reeds voorheen gezegd heb; onder de nadeelen der Hedendaagsche Welsprekendheid gerekend worden; en het is wel geene genoegzame reden om de vlugt van onzen geest al te zeer tegen te houden, en bestendig langs den grond te kruipen; maar het is echter eene reden, om den toon der declamatie niet tot die hoogte te laten klimmen, dat hij voor buitensporig zoude worden uitgesproken. DEMOSTHENES, willende den ongelukkigen slag bij CHERONÉA goedmaken, roept de schimmen dier helden op, welke in de veldslagen van Marathon en Platéa gesneuveld waren, en zweert bij dezen, dat hunne medeburgers in hunne pogingen voor dezelfde zaak hunnen pligt gedaan hadden. Ci-

CICERO beroept zich, in zijne Verdediging van MILO, op de Albaansche heuvels en bosschen, en doet eene lange aanspraak aan dezelve. * Beide plaatsen van gemelde Redenaars maakten gewisselijk eenen sterken indruk op de toehoorders; maar hoe weinige heden-daagsche Redenaren zouden zich zoodanige Spraakwendingen durven veroorloven? en hoe hoog een graad van vernuft zoude er niet gevorderd worden, om zulke stoute figuren op eene gepaste wijze te gebruiken, of te maken, dat zij de gewenschte uitwerking op de toehoorders hadden?

Ten vijfde eindelijk is het voor alle soorten van openbare Redevoeringen, en bijzonder voor zulke, welke in Volksvergaderingen gehouden worden, een hoofdregel, dat men het welvoegelijke, ten opzigte van tijd, plaats en personen, moet in acht nemen. Geen vuur van welsprekendheid kan de verwaarloozing hiervan goedmaken. De heftigheid, welke een' man van aanzien en gezag wel staat, strookt niet

---

* De plaats van CICERO is ongemeen schoon, en met de hoogste kleuren der Welsprekendheid versierd. *Non est humano consilio, ne mediocri quidem, Iudices, deorum immortalium cura, res illa perfecta. Religiones, me hercule, araeque, cum illum belluam cadere viderunt, commovisse se videntur, et ius in illo suum retinuisse. Vos enim iam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque obtestor, vosque Albanorum obrutae arae, sacrorum populi Romani sociae et aequales, quas ille, praeceps amentia, caesis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat; vestrae tum arae, vestrae religiones viguerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat. Tuque ex tuo edito monte Latiali, sancte IUPITER, cuius ille locus, nemora, finesque saepe omni nefario stupro, scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti; vobis illae, vobis, vestro in conspectu, serae, sed iustae tamen et debitae poenae solutae sunt!*

met de zedigheid, die van een jong redenaar wordt verwacht. De spotachtige en geestige trant, welke bij zekere onderwerpen en bij zekere toehoorders zeer wel te pas komt, kan geene plaats vinden bij zaken van gewigt, en bij plechtige gelegenheden. „De „welvoegelijkheid in acht te nemen, zegt QUINCTI- „LIANUS, is de hoofdzaak van de kunst.” Nooit moet iemand te voorschijn treden, om in het openbaar te spreken, zonder bij zich-zelfen rijpelijk overwogen te hebben, wat voor zijne jaren en zijn karakter past, wat het onderwerp, de toehoorders, de plaats, de gelegenheid vorderen. De Ouden dringen alle ten sterkste hierop aan. Men leze het eerste hoofdstuk van het elfde boek van QUINCTILIANUS, hetwelk opzettelijk en alleen hierover handelt, en vol is van verstandige aanmerkingen. De vermatningen, welke CICERO desaangaande gegeven heeft, en die van alle Redenaars diep in het geheugen behoorden geprent te worden, zal ik hier met zijne eigene woorden voordragen. „De Welsprekendheid is, gelijk alle andere „dingen, gegrond op verstand of goeden smaak. In „het spreken zoo wel, als in de bedrijven van het „leven, is niets moeilijker, dan te weten, wat regt „te pas komt; en door onkunde hiervan worden „vele misslagen begaan. Verscheidenheid van uitwendige omstandigheden, van aanzien, van jaren, van „tijd, van plaats, van toehoorders vereischt, zoo „wel in de uitdrukking, als in de gedachte, eene onderscheidene behandeling. Men moet in elk gedeelte „der redevoering zoo wel, als des levens, bedenken, wat dáár past; en dit moet afgeleid worden „uit het onderwerp, uit den persoon, die spreekt, „en uit de personen der toehoorders.” * Dit zij ge-

---

* *Est eloquentiae, sicut reliquarum rerum, fundamentum sapientiae; ut enim in vita, sic in oratione, nihil est dif-*

noeg van hetgene men ten opzichte der heftigheid en vurigheid in redevoeringen voor eene Volksvergadering heeft in acht te nemen.

Wat den Stijl van zoodanige Redevoeringen betreft, deze moet over het geheel genomen, levendig, vrij en natuurlijk zijn. Kunstige en gezochte uitdrukkingen komen hier niet te pas, en verzwakken immer den indruk. Het is de sterke en mannelijke Stijl, waarop de Redenaar zich voornamelijk moet toelegen; ook is de Metaphorische taal, wel gebruikt zijnde, dikwijls van zeer goede uitwerking. Indien de Metaphoren warm, hartstogtelijk en schilderachtig zijn, zullen kleine onnaauwkeurigheden, welke in geschreven stukken niet ongemerkt zouden blijven, hier ligtelijk worden over het hoofd gezien. Midden in den stroom der Declamatie maakt de sterkte der figuren indruk, zonder dat er tijd is, om bij kleine onnaauwkeurigheden stil te staan.

Wat betreft den gepasten graad van beknoptheid en uitvoerigheid voor deze soort van redevoeringen, het is niet gemakkelijk dezen graad naauwkeurig te bepalen. Ik weet wel, dat gemeenlijk de uitvoerige manier als de meest gepaste wordt aangeprezen. Echter zoude ik denken, dat men gevaar loopt van in dit opzigt den verkeerden weg in te slaan, en dat de redenaar, die voor eene openbare vergadering moet spreken, door zich aan den uitvoerigen Stijl over te geven, dikwijls

---

facilius quam quid deceat videre; huius ignoracione saepissime peccatur; non enim omnis fortuna, non omnis auctoritas, non omnis aetas, nec vero locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. Semperque in omni parte orationis, ut vitae, quid deceat, considerandum; quod et in re, de qua agitur, positum est, et in personis et eorum qui dicunt, et eorum qui audiunt. Orat. ad. Br.

mêr in nadruk zal verliezen, dan hij aan volledigheid van ophelderên wint. Het spreekt van zelve, dat men voor een' gemengden hoop van menschen geene kortbondige spreuken moet gebruiken, maar trachten zijne gedachten duidelijk voor te dragen en in de gemoederen te prenten; maar dit kan al te ver gedreven worden, gelijk dikwijls geschiedt. Wij moeten nimmer vergeten, dat, hoe gaarne wij ons-zelve ook hooren spreken, de toehoorders echter zeer ras verdriet krijgen in het hooren; en van het oogenblik af, dat er verveling bij de toehoorders komt, mogen wij alle onze Welsprekendheid voor verloren achten. Een langwijlig en woordenrijk voorstel zal altijd onsmakelijk worden, en in de meeste gevallen waagt men minder met te weinig, dan met te veel te zeggen. Men doet derhalve beter, dat men zijne gedachten van den sterksten kant voorstelle, en het daarbij late blijven, dan dat men ze uit alle gezigtspunten vertoone, en met een' overvloed van woorden overlade, waardoor de aandacht der toehoorders uitgeput wordt, en het geduld bezwijkt.

Van het Uitspreken zal ik vervolgens afzonderlijk handelen. Voor het tegenwoordige is het genoeg aan te merken, dat voor een' Redenaar, die tot eene gemengde Vergadering spreekt, de toon van welberadenheid en vertrouwen de beste is. Verwaandheid is zeker altijd aanstootelijk, en men dient zelfs den geringsten schijn daarvan te vermijden; maar er is een zekere beslissende toon, welken zelfs een zedig mensch, die van hetgene hij zegt ten sterkste overtuigd is, mag aannemen, en welke best geschikt is, om een' algemeenen indruk te maken. Eene zwakke en stootende uitdrukking geeft een zeker mistrouwen in zijn eigen gevoelen te kennen, en is dus in het geheel geen geschikt middel, om anderen ter omhelzing van hetzelfde over te halen.

Dit is al zoo het meest belangrijke, hetwelk mij, ten opzichte van de onderscheidene karakters der Welsprekendheid in Volksvergaderingen, door opmerking en nadenken is voorgekomen. De hoofdsom van het gezegde komt kortelijk hierop neder: het oogmerk dier Welsprekendheid is overreding; en deze moet gegrond zijn op overtuiging. Bewijzen en bondige redenen moeten den grondslag uitmaken, bijaldien wij als lieden, die zaken weten te besturen, en niet als bloote snappers, willen spreken. Wij moeten der zake, waarvoor wij ons verklaren, in ernst zijn toegedaan, en, zoo veel mogelijk is, onze eigene, en geene nagebootste gevoelens uitdrukken. De voorbereiding moet niet zoo zeer over de woorden, als over de zaken gaan. Men moet zich op eene duidelijke orde en verdeeling toeleggen. De manier en uitdrukking moeten levendig en vurig zijn, maar men moet bij de grootste heftigheid, welke ooit geduld kan worden, nimmer de geestgesteldheid der hoorderen, en het welvoegelijke, met betrekking tot zijn eigen karakter, uit het oog verliezen. De Stijl moet vrij en natuurlijk zijn; eer sterk en schilderend, dan langwijlig; de Uitspraak in den toon van welberadenheid en vertrouwen. Ik besluite dit alles met deze vermaning: elk Redenaar gedenke, dat de indruk, welke door eene kunstige voordragt wordt gemaakt, slechts oogenblikkelijk is, terwijl de uitwerkselen van bondige bewijzen en gezonde redekaveling bestendig zijn.

Om nu die soort van Welsprekendheid, waarvan ik tot dus verre gesproken heb, door voorbeelden nog meer op te helderen, zal ik hier eenige uittreksels uit DEMOSTHENES laten volgen. Hoe veel ook deze stukken in eene vertaling moeten verliezen, zullen zij nogtans, ook in die gedaante, tot een staal kunnen dienen van die krachtige en levendige Welspre-

kendheid, welke ik zoo dikwijls heb aanprezen. Ik zal mijne uittreksels grotendeels nemen uit de Philippische en Olynthische Redevoeringen, welke geheel enal Volks-redevoeringen zijn, uitgesproken voor de volle vergadering der Atheensche Burgers; en daar beiden hetzelfde onderwerp hebben, zal ik mij niet bij eene enkele Redevoering bepalen, maar uit twee of drie van dezelve zulke plaatsen nemen en bij elkander voegen, welke eenige van de hoofdenbeelden des Redenaars over zijn onderwerp bevatten, en tevens deszelfs Manier kenmerken. Het Hoofdoogmerk van DEMOSTHENES is de Atheners te waarschuwen, om op hunne hoede te zijn tegen PHILIPPUS van Macedonië, wiens toenemende magt en looze staatkunde reeds toen voor de vrijheid van Griekenland gevaarlijk werden, en ze naderhand geheel onderdrukten. De Atheners begonnen zich te ontrusten, doch in hunne raadplegingen was geen spoed, en hunne maatregelen waren slap; waarvan de voorname oorzaak was, dat sommigen hunner meest geliefde Redenaren door dien Koning waren omgekocht, om zijne partij te kiezen. In deze hagchelijke omstandigheden treedt DEMOSTHENES te voorschijn; en het volgende is het begin van zijne eerste Philippische Redevoering; een begin, hetwelk, even als de Inleidingen van alle zijne Redevoeringen, eenvoudig en kunsteloos is.

* „Was het een nieuw onderwerp, waarover wij „thans vergaderd zijn, Atheensche Burgers! ik zoude „gewacht hebben, tot dat de meesten uwer gewone „Sprekers hunne meening hadden gezegd. Zoo dan „iets van hetgene deze gezegd hadden, naar mijnen „zin ware geweest, zoude ik stil gezwegen, zoo niet, „ik zoude van mijnen kant insgelijks getracht hebben „u mijn gevoelen voor te dragen. Maar dewijl het- „zelfde onderwerp, waarover deze Redenaren reeds

„dikwijls gesproken hebben, thans weder ter bane
 „komt, zult gij het mij, denk ik, niet kwalijk ne-
 „men, dat ik het eerst van allen opsta; want had-
 „den zij bij voorgaande gelegenheden gepaste maatre-
 „gelen voorgedragen, dan zoudt gij thans niet noo-
 „dig hebben daarover te raadplegen.

„Vooreerst dan, Atheensche Burgers! moet gij in
 „de tegenwoordige omstandigheden, hoe erg u de-
 „zelve ook mogen schijnen, den moed niet opge-
 „ven. * Hetgene ik u thans zal zeggen, mag u
 „misschien ongerijmd dunken, maar het is evenwel
 „de waarheid. Het slimste van onze vorige onge-
 „lukken is de gunstigste omstandigheid voor onze toe-
 „komende hoop. En wat is dat? Dat onze zaken
 „tegenwoordig alleenlijk daarom slecht staan, omdat
 „wij volstrekt niets gedaan hebben van hetgene wij
 „hadden moeten doen. Hadden wij gedaan, hetgeen
 „onze plicht van ons vorderde, en de zaken stonden
 „dan evenwel, zoo als zij thans staan, zoo ware er
 „geene hoop op beterschap voor ons overig. Maar
 „nu heeft PHILIPPUS wel onze werkeloosheid en zorge-
 „loosheid, doch niet den Staat overmeesterd. Men
 „kan niet zeggen, dat gij te ondergebragt zijt; gij
 „hebt uwe krachten nog niet beproefd.

„Is er iemand in deze vergadering, mijne Mede-
 „burgers! die PHILIPPUS voor eenen gevaarlijken vijand
 „houdt, zoo uit hoofde van de talrijke magt, die
 „onder zijn bevel staat, als uit hoofde van het ver-
 „lies van al die landen, hetwelk wij geleden hebben;
 „ik zeg het, dat hij regt heeft; doch laat hem dit
 „volgende bedenken. Er is een tijd geweest, Athe-
 „ners! dat wij in het bezit waren van Pydna, Poti-

---

* De volgende gedachte is uit de derde Philippische rede-
 voering hier ingelascht, dewijl zij in de eerste slechts even
 wordt aangeroerd.

„dés, Methone en het gansche omliggende land; toen
„vele van die volken, welke nu aan hem onderwor-
„pen zijn, vrije en onafhankelijke Staten uitmaakten,
„en veel meer genegen waren, om zich met ons,
„dan met hem te verbinden. Had PHILIPPUS toen ge-
„dacht, dat het al te bezwaarlijk was voor hem, die
„zonder bondgenooten was, de Atheners te beoorlo-
„gen, die de sleutels van zijn land in handen had-
„den, hij zoude niets van dat alles, hetwelk hij nu
„heeft uitgevoerd, ondernomen, noch zoodanige magt
„verkregen hebben. Maar PHILIPPUS wist wel, dat al
„die landen als prijzen voor den overwinnaar ten toon
„lagen; hij wist, dat de bezittingen van afwezigen
„natuurlijk dengenen, die bij de hand zijn, en die
„der zorgeloozen den werkzamen en onverschrokkenen
„toevallen. Met deze denkwijze bezielde, gelukte het
„hem alles te overmeesteren. Hij bezit een gedeelte
„van dit gebied als veroveraar, en van het andere
„gedeelte is hij schutsheer en bondgenoot. Elk toch
„is genegen diengenen tot bondgenoot te nemen, wel-
„ken hij ziet dat gewillig en gereed is, om alles wat
„noodig is in het werk te stellen.

„Indien gij dan, mijne Medeburgers! nu ten minste
„genegen zijt, om diezelfde denkwijze aan te nemen;
„indien elk van u opregtelijk gezind is, om in al-
„les, wat zijn plicht van hem vordert en zijne vermo-
„gens toelaten, door daden zich als een nuttig burger
„te betoonen; de rijke door het opbrengen van pen-
„ningen, de jonge door de wapenen op te vatten;
„om kort te gaan, indien gij weder op u-zelve
„wilt staan, en die ijdele hoop verbannen, waardoor
„elk van u zich vleit, dat hij-zelf niets behoeft
„te doen, en dat de anderen het noodige wel voor
„hem doen zullen; dan zult gij, met der Goden
„hulp, het uwe weder krijgen, en de landen, welke

„gij lafhartig verloren hebt, herwinnen, en u wreken op uwen vijand.

„Maar wanneer toch, mijne Medeburgers! zult gij handen aan het werk slaan? Zult gij wachten, tot dat er eenig droevig voorval komt? of tot dat de nood u daartoe dwingt? Wat moet men dan van uwen tegenwoordigen toestand denken? Ik voor mij ben van gedachten, dat er voor vrije menschen geen dringender nood kan zijn, dan de schande wegens slecht bestuur. Of wilt gij u dan vergenoegen met de stad door te loopen, en elkander te vragen: „wat nieuws is er?” Kan er wel gewigtiger nieuws zijn, dan dat een Macedoniër de Atheners onderbrengt, en aan Griekenland de wet voorschrijft? „Is PHILIPPUS dood?” — „Neen, maar hij is ziek.” Wat scheelt u dat? want gesteld, dat hij stierf, ras zult gij eenen tweeden PHILIPPUS verwekken, indien gij voortgaat uwe zaken op deze wijze te behartigen. .

„De eene loopt rond met de tijding, dat PHILIPPUS zich met de Lacedémoniërs heeft verbonden, om Thebe te verwoesten, en de Republieken te vernietigen; een ander vertelt, dat hij gezanten aan den Koning van Perzië heeft gezonden; een derde, dat hij zijne plaatsen in Illyrië heeft versterkt; een ander verzint wat anders, en zoo heeft elk wat te vertellen. Wat mij betreft, Atheners, ik geloof in waarheid, dat hij bedwelmd is door de grootheid van zijne daden, en zijne verbeelding met een aantal zulke hersenschimmen bezig houdt, omdat hij ziet, dat geene magt zich tegen hem verzet, en dat alles hem tot hiertoe gelukt is; maar ik kan evenwel niet gelooven, dat hij zijne maatregelen zoo zou nemen, dat de domsten onder ons (en dat zijn diegenen, welke zoodanige geruchten

„verspreiden) wisten, wat hij telkens zoude doen.
„Laat ons die geruchten daarlaten, en alleen beden-
„ken, dat hij onze vijand is; dat hij ons van het
„onze berooft; dat wij reeds lang zijne mishande-
„lingen ondervonden hebben; dat alles, hetwelk wij
„hoopten, dat een ander voor ons zoude doen, ten
„onzen nadeele is uitgevallen; dat wij alle verdere
„hulp bij ons-zelve moeten zoeken, en dat, zoo
„wij niet genegen zijn, om hem van buiten te keer
„te gaan, wij welhaast genoodzaakt zullen zijn hem
„van binnen te keeren. Zoo wij ons hiervan over-
„tuigen, zullen wij weten, wat ons te doen staat,
„en ons niet langer met losse geruchten ophouden.
„Het komt er niet op aan te weten, welke bijzon-
„derheden er gebeuren zullen, maar ons verzekerd
„te houden, dat alles kwalijk zal gaan, zoo wij geen
„acht geven op onze zaken, en de noodige middelen
„niet in het werk stellen.

„Zoo wij het allen daarin eens waren, dat PHILIPPUS
„den vrede gebroken heeft, en met onzen Staat wer-
„kelijk in oorlog is, zouden wij thans niets anders
„te beraadslagen hebben, dan hoe wij ons op de
„beste en spoedigste wijze in staat van tegenweer
„konden stellen. Maar wijl er sommige zoo zon-
„derlinge menschen zijn, die, terwijl PHILIPPUS de eene
„stad na de andere inneemt, reeds vele van onze
„bezittingen in zijne magt heeft, en niemand schroomt
„te mishandelen, echter nog kunnen dulden, dat ze-
„kere Redenaren telkens in deze vergadering openlijk
„zeggen, dat er onder ons zijn, die den Staat in
„eenen oorlog zoeken te wikkelen, is het noodig
„hiertegen te waken, en die dwaling weg te nemen.
„Ik voor mij kome openlijk daarvoor uit, dat,
„zoo wij te beraadslagen hadden, of men vrede of
„oorlog moest hebben, en zoo het aan ons stond
„den vrede te bewaren, de vrede volstrekt moest ge-

„kozen worden. Maar wanneer de eene partij reeds
 „de wapenen heeft opgevat, en zich vertoont aan het
 „hoofd van een magtig leger, hebbende wel den
 „naam van vrede in den mond, maar inderdaad reeds
 „als vijand te werk gaande, wat is er dan anders
 „over, dan zich te weer te stellen? Zoo iemand dat-
 „gene voor vrede houdt, hetwelk niets anders is dan
 „eene toerusting van PHILIPPUS, om ons, na zijne an-
 „dere veroveringen, met zijne geheele magt op het
 „lijf te komen, die is niet bij zijne zinnen; althans
 „is het alleen ons gedrag jegens PHILIPPUS, en niet zijn
 „gedrag jegens ons, hetwelk vrede kan genaamd wor-
 „den. En dit is het, waarvoor PHILIPPUS alle zijne
 „schatten besteedt, om te maken, dat hij ons kan
 „beoorlogen, zonder dat wij oorlog tegen hem voeren.

„Maar waar in de wereld is een verstandig man,
 „die oorlog en vrede naar de woorden, en niet naar
 „de daden beoordeelt. Of is er iemand onder u
 „zoo dwaas te gelooven, dat het PHILIPPUS om eenige
 „Thracische gehuchten te doen is; (immers verdie-
 „nen Drongylus, Cabyle en Mastira, en alles wat hij
 „thans gezegd wordt te hebben, geenen anderen naam)
 „dat hij, om die te behouden, den zwaarsten ar-
 „beid, de grootste ongemakken geduldig verdraagt,
 „en de grootste gevaren tart; dat hij het oog niet
 „heeft op de Atheensche havens, magazijnen, galei-
 „jen en zilvermijnen; dat hij in de akelige holen en
 „afgronden van Thracië de winterkwartieren zoude ne-
 „men, en u in het gerust genot laten van uwe be-
 „zittingen? Doch mogelijk wilt gij wachten, tot dat
 „hij-zelf ons den oorlog verklaart? Maar dit zal hij
 „niet doen, schoon hij met zijn leger voor de poor-
 „ten staat; hij zal staande houden, dat hij geene vij-
 „andige oogmerken heeft; even als hij zulks den
 „Oriten verzekerde, nadat zijn leger reeds hun
 „land was binnen gerukt, en gelijk hij den Ferëers

„ den oorlog niet eer verklaarde, dan toen hij op de
„ muren hunner stad begon storm te loopen. Op ge-
„ lijke wijze verklaarde hij den Olynthiërs in den be-
„ ginne het tegendeel, tot dat hij met zijn leger aan
„ de grenzen was genaderd, en hun toen liet zeggen,
„ dat of zij Olynthus, of hij Macedonië moest ver-
„ laten. Waarlijk PHILIPPUS moest wel zeer onnoozel
„ zijn, indien hij, terwijl gij zijne beleedigingen stil-
„ zwijgende aanziet, en liever eenigen uwer mede-
„ burgeren deswege ter verantwoording roept, indien
„ hij, in zulke omstandigheden, door de verklaring,
„ dat hij het was, tegen wien gij te strijden hebt,
„ een einde maakte aan uwe inwendige verdeeldheden,
„ en den Redenaren, welke van hem betaald worden,
„ het schoone voorwendsel benam, waardoor zij uwe
„ raadplegingen vertragen; het voorwendsel namelijk,
„ dat hij den Staat van Athene niet beoorlogt. Ik
„ daarentegen durve staande houden, dat PHILIPPUS door
„ zijnen aanval op de Megarers, door zijne onderne-
„ mingen tegen de vrijheid van Eubéa, door zijne
„ listige aanslagen tegen den Peloponnesus, en door
„ verdere gewelddadige handelingen, den vrede verbro-
„ ken en ons werkelijk den oorlog aangedaan heeft.
„ Of gij moest willen beweren, dat hij, die toebe-
„ reidselen maakt, om eene stad te belegeren, nog
„ steeds als vreedzaam behoort aangezien worden,
„ zoo lang tot dat hij het oorlogstuig dadelijk op de
„ muren laat spelen. Maar ik denke niet, dat iemand
„ zoo dwaas zal zijn. Alwie in alle zijne oogmer-
„ ken en daden toont, dat het hem te doen is mij
„ onder zijne magt te brengen, dien moet ik als mij-
„ nen vijand aanmerken, ofschoon er nog geen zwaard
„ uitgetrokken, noch eenig schot gedaan is.

„ Gansch Griekenland en alle vreemde volken te za-
„ men zijn voor de gulzigheid van dit mensch nog
„ niet genoeg. Wij Grieken hooren en zien lit al-

„len, en zenden evenwel geene gezanten aan elkan-
 „der; klagen niet, maar zijn zoo laag gezonken,
 „dat wij tot op dezen dag nog niets gedaan heb-
 „ben, wat onze veiligheid en ons-aller welzijn van
 „ons vorderde. In plaats van onderling verbindte-
 „nissen aan te gaan, en den gemeenen vijand met
 „vereenigde krachten af te weren, blijven wij on-
 „verschillige aanschouwers van de steeds aangroei-
 „jende magt van PHILIPPUS. Elke Staat schijnt het
 „voor tijdwinst aan te zien, wanneer een andere ver-
 „nield wordt, daar elk behoorde overtuigd te zijn,
 „dat de gemeene vijand, even als eene heerschende
 „ziekte, op zijnen tijd ook diegenen zal aanvallen,
 „welke meenen het verst van het gevaar verwijderd
 „te zijn.

„En wat is de oorzaak van deze onbegrijpelijke
 „werkeloosheid? Er moet immers eene zekere oor-
 „zaak zijn, waarom de Grieken, anders zoo ge-
 „reed, om hunne vrijheid te beschermen, thans zoo
 „genegen tot slavernij schijnen. De oorzaak, Athe-
 „ners, is deze, dat men eene grondstelling verla-
 „ten heeft, welke te voren diep in de gemoederen
 „was ingeprent; eene grondstelling, welke op de
 „schatten van Perzië zegepraalde, de vrijheid van Grie-
 „kenland bevestigde, en tegen alle magt te water en
 „te lande bestand was. En hoedanig was die grond-
 „stelling? Eenvoudig en natuurlijk; bestaande in
 „eenen algemeenen haat tegen allen, die van heersch-
 „zuchtige Vorsten, of van dezulken, die den onder-
 „gang van Griekenland zochten, geschenken aanna-
 „men. Wierd iemand overtuigd zoodanige geschen-
 „ken aangenomen te hebben, men beschouwde hem
 „als den grootsten misdadiger, en de zwaarste straf
 „stond hem zonder genade voor de deur. Destijds
 „waren de gunstige gelegenheden, welke somtijds door
 „het geluk, zonder acht te slaan op waakzaamheid

„ en dapperheid , worden aangeboden , van geene Krijgs-
 „ bevelhebbers of Redenaars voor geld te koopen ;
 „ noch onze haat en wantrouwen tegen Tyrannen en
 „ Barbaren konden door geld aan het wankelen ge-
 „ bragt worden ; maar nu integendeel zijn al die din-
 „ gen , gelijk op eene openbare marktplaats , voor geld
 „ te koop , en men heeft daarvoor gevoelens inge-
 „ voerd , welke de vrijheid en de welvaart van Grie-
 „ kenland geheel ondermijnd hebben . En welke denk-
 „ wijze is dit ? Wordt het bekend , dat iemand vreemd
 „ geld ontvangen heeft , men benijdt hem ; bekent hij
 „ zulks , men lacht er om ; wordt de daad bewezen ,
 „ zij vindt vergeving ; en diegene alleen wordt ge-
 „ haat , die zulk een gedrag misprijst ; en wat ver-
 „ der de gevolgen van omkoopingen plegen te zijn .

„ Doch is er iemand onder u , die , zonder van PHI-
 „ LIPPUS omgekocht te zijn door de schijnbare groot-
 „ heid van den man ontzet is , en hem voor onver-
 „ winnelijk houdt , dien zal ik ras overtuigen , dat PHI-
 „ LIPPUS alle hulpmiddelen , waardoor het hem tot dus-
 „ verre gelukt is tot die schijnbare grootheid te ge-
 „ raken , reeds heeft uitgeput , en dat zijne zaken zeer
 „ spoedig zullen verergeren . Ik - zelf , mijne Medebur-
 „ gers , zoude hem even zeer vreezen en bewonderen ,
 „ indien hij langs de regte wegen tot die grootheid
 „ geraakt was . — Wanneer eendragt en genegenheid
 „ enkele krachten vereenigt , en het gemeene wel-
 „ zijn de vereenigde magt bijeenhoudt , dan worden
 „ alle moeilijkheden volvaardig ondernomen , en alle
 „ gevaren standvastig doorgestaan . Maar wanneer ie-
 „ mand door gierigheid en slechte middelen , gelijk
 „ hij , groot is geworden , dan is elk toeval , elke ge-
 „ ringe omstandigheid genoeg , om die grootheid ge-
 „ heel te vernietigen . Het is toch onmogelijk , Athe-
 „ ners ! volstrekt onmogelijk , op ongerechtigheid , boos-
 „ heid en trouwloosheid eene bestendige magt te bou-

„ wen. Zoodanige middelen mogen voor eens, of
 „ voor eenen korten tijd gelukken en groote hoop
 „ geven, de tijd verijdt ze, en die vermeende
 „ grootheid stort van zelve ter neder. Want gelijk
 „ bij alle soorten van gebouwen het benedenste deel,
 „ of de grondslag, de meeste vastheid moet bezit-
 „ ten, zoo moeten ook het begin en de grondslag
 „ van groote ondernemingen op waarheid en gerechtig-
 „ heid steunen. En juist dit ontbreekt aan de on-
 „ dernemingen van PHILIPPUS.

„ Gij behoeft slechts met meer ernst de zaken aan
 „ te vatten, en uwe ware belangen beter te beharti-
 „ gen, zoo zult gij niet alleen van de zwakheid en
 „ ontrouw der bondgenooten van PHILIPPUS, maar ook
 „ van de slechte gesteldheid zijner magt volkomen
 „ overtuigd worden. Verbeeldt u toch niet, dat zijne
 „ onderdanen even zoo gezind zijn als hij. PHILIPPUS
 „ dorst eeniglijk en alleen naar roem, en zoo hij
 „ kans ziet om dien te behalen, ontziet hij noch
 „ moeiten, noch gevaren; de gedachte, meer gedaan
 „ te hebben, dan ooit eenig Koning van Macedonië,
 „ is hem meer waardig dan het leven. Maar zijne
 „ onderdanen hebben aan die eerezucht van hunnen
 „ Vorst geen deel; zij zijn misnoegd, dat zij onop-
 „ houdelijk in de afgelegenste landen moeten te velde
 „ trekken, en telkens aan nieuwe ongemakken worden
 „ blootgesteld, in plaats van te huis hunne zaken
 „ waar te nemen, en hunne dagen in den schoot van
 „ hun huisgezin te slijten; terwijl zij zelfs datgene,
 „ hetwelk zij nog mogten overwinnen, niet, zoo als
 „ zij zouden wenschen, kunnen aanleggen, daar alle
 „ handel door den oorlog gestremd is. PHILIPPUS heeft
 „ derhalve door al die oorlogen en veldtogten, waar-
 „ door hij bij sommigen als een groot Vorst wordt
 „ aangezien, zijn rijk, hetwelk reeds van zelve zwak
 „ was, nog zwaarder krak toegebracht.

„ Hier komt bij, dat hij door zijne buitensporige
„ eerzucht de ervarenste en dapperste krijgslieden ge-
„ heel van zich zoekt te verwijderen, omdat hij den
„ naam wil hebben van alles zelf te hebben uitge-
„ voerd, terwijl aan den anderen kant die heersch-
„ zucht voor deze lieden volstrekt onverdragelijk is.
„ Regtschapene en eerlijke mannen, welke die onge-
„ bondene levenswijs, dat zuipen en brassen niet
„ kunnen dulden, zijn bij hem in verachting. Daar-
„ entegen booswichten, vleijers, zotskappen en soort-
„ gelijk volk zijn zijne vertrouwste vrienden. Dit al-
„ les mag den eenen of anderen van geen belang toe-
„ schijnen; de man van doorzigt vindt daarin duide-
„ lijke kenmerken eener lage ziel. Wel is waar,
„ dat zijn tegenwoordig geluk, gelijk dit gemeenlijk
„ zoo gaat, al dat schandelijke verdonkert en bedekt;
„ maar laat slechts den geringsten tegenspoed hem
„ treffen, welhaast zal alles zich in het ware licht
„ vertoonen; en dit geval, mijne Medeburgers! zoo
„ het den Goden behaagt, en gij slechts niet stil zit,
„ moet, mijns oordeels, binnen kort gebeuren. Want
„ gelijk het kwaad in onze lichamen, zoo lang wij
„ uitwendig gezond schijnen, niet gemerkt wordt,
„ maar bij het ontstaan van eene ziekte dadelijk te
„ voorschijn komt, zoo blijft ook de zwakheid van
„ een Land of Vorst, gedurende eenen buitenland-
„ schen oorlog, veeltijds verborgen; maar niet zoodra
„ slaat het oorlogsvuur tot de grenzen over, of die
„ zwakheid komt zich ten duidelijkste vertoonen.

„ Denkt iemand uwer, Atheensche Burgers! dat
„ PHILIPPUS daarom bezwaarlijk te wederstaan is, om-
„ dat het geluk hem begunstigt, die heeft daarin geen
„ ongelijk, want het geluk heeft eenen vermogenden,
„ ja schier beslissenden invloed op alle menschelijke
„ zaken. Evenwel, zoo ik voor mij moest kiezen,
„ zoude ik, zoo gij maar eenigzins uwe belangen

„ wildet behartigen, het geluk van Athene verre bo-
„ ven dat van PHILIPPUS verkiezen; want wij hebben
„ veel meer grond, om ons van de gunst der Goden
„ verzekerd te houden, dan hij. Maar gij moest niet
„ met de handen over elkander gaan zitten, zonder
„ iets te doen; want wie zelf stil zit, moet noch
„ van vrienden, noch van Goden eenige hulp ver-
„ wachten. Het is daarom geen wonder, dat gij, die
„ steeds draaft, steeds besluiteloos blijft, en u met ijdele
„ nieuwsgierigheid bezig houdt, te kort schiet bij
„ hem, die zelf zijn leger aanvoert, in alles werk-
„ zaam is, en geene gelegenheid, ja geen oogenblik
„ nutteloos laat voorbijgaan. Het zoude integendeel zeer
„ te verwonderen zijn, indien wij door niets te doen,
„ hetwelk de oorlog vordert, hem, die van zijnen
„ kant alles doet, overwonnen. — Dit alleen is het,
„ hetwelk PHILIPPUS zoo groote voordeelen op ons
„ heeft doen behalen. Bestendig een geregeld leger
„ bij zich hebbende, en steeds voorziende in hetgene
„ hij voor heeft te doen, is hij elk oogenblik in staat,
„ om zijn voorgenomen plan ten uitvoer te brengen. —
„ Wij daarentegen, wanneer wij eene ontrustende tij-
„ ding hebben bekomen, verkiezen eerst Zee-officie-
„ ren; dezen veroorloven wij anderen in hunne plaats
„ te stellen; dan raadplegen wij om de onkosten te
„ vinden; vervolgens vinden wij goed onze schepen
„ met vreemdelingen te bemannen; en naderhand vin-
„ den wij ons genoodzaakt, om zelve in plaats van deze
„ sloop te gaan. Terwijl wij dus dralen, heeft de
„ vijand zich alreë meester gemaakt van de landen,
„ tot welker bescherming onze vloot bestemd was.
„ De tijd, om iets uit te voeren, gaat met het ma-
„ ken van toebereidselen henen, en de gunstige ge-
„ legenheden willen naar onze traagheid en werkeloos-
„ heid niet wachten.

„ Verlaat dan uwe gewone handelwijze van lange

„raadplegingen te houden, en niets uit te voeren.
„Roemt niet op uwe tienduizend en twintigduizend
„gehuurde vreemdelingen, maar laat uwe legermagt
„uit Atheensche burgers bestaan. Want sedert dat
„gij alleen vreemdelingen hebt te velde gebragt,
„hebben uwe legers slechts op onze vrienden en
„bondgenooten overwinningen behaald, terwijl de
„vijand zich met zijne magt steeds verder heeft uit-
„gebreid.”

In hetgene hierop volgt gaat de Redenaar meer tot bijzonderheden over. Hij bepaalt het getal der troepen, welke dienen uitgerust te worden; de plaatsen van hunne bestemming; den tijd van het jaar, waarin zij moeten te velde trekken; en dringt dan vervolgens aan op het heffen van de noodige geldmiddelen, waarbij hij tevens de geschiktste fondsen aanwijst. Nadat hij alles, wat tot het onderwerp der raadplegingen betrekkelijk is, heeft bijgebragt, eindigt hij deze zijne Redevoeringen over Staatszaken met een slot, hetwelk gemeenlijk niet langer is, dan het volgende, waarmede hij de eerste Philippische Redevoering besluit.

„Ik voor mij, heb nimmer in eenig geval uwe
„gunst gezocht, door iets anders te zeggen, dan het-
„gene naar mijn geweten tot uw best diende. Ook
„heden heb ik u mijne gedachten vrijelijk, zonder
„eenige kunst of achterhouding, medegedeeld. Het
„zoude mij gewisselijk aangenaam zijn geweest te
„kunnen hopen, dat, gelijk het u tot voordeel strekt
„uwe belangen regt te leeren kennen, het voor mij,
„die u dezelve kennen leere, insgelijks tot voordeel
„zoude strekken. Dan, zonder mij om de gevolgen
„daarvan ten mijnen opzigte te bekommeren, heb
„ik ook heden niet nagelaten u datgene, hetwelk ik
„overtuigd was ten uwen beste te dienen, aan te ra-
„den. De Hemel geve, dat die gevoelens, welke

„den Vaderlande het heilzaamst zijn, in uwe beslui-
„ten de overhand verkrijgen.”

Deze uittreksels zullen, hope ik, in staat wezen, om
ten minste een flauw denkbeeld der manier van DE-
MOSTHENES te geven. Om een vollediger begrip van
dezelve te erlangen, moet men 's mans uitmuntende
Redevoeringen - zelve lezen.

VIER EN TWINTIGSTE LES.

GEREGTELIJKE WELSPREKENDHEID. — ONTLEDING VAN CICERO'S REDEVOERING VOOR CLUENTIUS.

Van hetgene ik in de naastvoorgaande Les aangaande de Welsprekendheid in Volksvergaderingen heb aangemerkt, kan ook een groot deel op de Geregte Welsprekendheid worden toegepast; waardoor mijne aanmerkingen omtrent deze, tot welke ik thans overga, minder talrijk zullen worden. Daar echter geenszins alles, wat in de voorgaande Les gezegd is, op deze laatste kan worden toegepast, zal het zeer dienstig zijn, dat ik in de eerste plaats aantoon, waarin het onderscheid tusschen deze beide soorten is gelegen.

Vooreerst is het oogmerk van het spreken voor het Geregt, en dat van Redevoeringen voor het Volk, gemeenlijk verschillend. In Volksvergaderingen is het groote doel te overreden. De Redenaar doet zijn best, om de toehoorders tot het nemen van eenig besluit, of tot het uitvoeren van zekere zaak, als goed, gepast, of nuttig, over te halen. Om dit oogmerk te bereiken, moet hij op al de drijfveren der menschelijke natuur nauwkeurig acht geven, en zijne rede zoowel tot de driften en het hart, als tot het ver-

stand rigten. Maar voor het Geregt is de hoofdzaak overtuigen. Hier is het de zaak van den Redenaar niet de regters te overreden tot hetgene goed of nuttig is, maar te bewijzen wat regt en waar is; en bij gevolg moet zijne Welsprekendheid voornamelijk, zoo niet alleen, tot het verstand zijn gerigt. Dit is een wezenlijk onderscheid, hetwelk nimmer uit het oog moet worden verloren.

In de tweede plaats, spreekt de Balie-Redenaar tot een', of tot weinige Regters, welke in het gemeen mannen van jaren, bedaardheid en aanzien zijn. Hier is hij dus van die voordeelen, welke eene gemeente en talrijke vergadering, met opzigt tot het gebruik van al die kunsten in het spreken, medebrengt, verstoken; gesteld ook, dat zijn onderwerp hem dat gebruik vergunde. De driften worden hier niet ligt gaande gemaakt; de spreker wordt met meer koelte gehoord; men is zorgvuldiger tegen hem op zijne hoede, en hij zoude zich-zelfen bespottelijk maken, bijaldien hij dien hoogen en heftigen toon wilde aannemen, welke alleenlijk bij het spreken tot eene volksvergadering te pas komt.

Eindelijk vorderen ook de aard en de behandeling der onderwerpen, welke tot het Geregt behooren, eene geheel andere soort van Welsprekendheid, dan die der Volksvergaderingen. In de laatstgenoemde heeft de spreker veel ruimer veld; hij is zelden aan eenigen bepaalden regel gebonden; hij heeft eene veel grooter verscheidenheid van bronnen, waaruit hij kan schep- pen, en bedient zich van elke opheldering, welke zijne verbeelding hem aan de hand geeft. Maar in het Geregt is het gebied des Redenaars binnen wetten en burgerlijke inzettingen bepaald; hier durft men der verbeelding den teugel niet vieren; de Pleitredenaar heeft overal meetsnoer, winkelhaak en passer voor zich liggen; en het is zijn hoofdwerk deze telkens

bij het onderwerp, hetwelk hij behandelt, te gebruiken.

De bijgebrachte redenen toonen duidelijk genoeg, dat de Welsprekendheid in het Geregt van een' veel bepaalder, ingetogener en zachter aard is, dan die der Volksvergaderingen; en om soortgelijke redenen moet men zich ook wachten van de Pleitredenen van CICERO en DEMOSTHENES als volkomene modellen van Welsprekendheid voor den tegenwoordigen staat der Regtbanken aan te zien. Het is noodzakelijk jonge Regtsgeleerden hiertegen te waarschuwen; want ofschoon die redevoeringen werkelijk in burgerlijke en lijfstraffelijke gevallen zijn uitgesproken, brágt de gesteldheid der Regtbanken oudtijds, te Rome zoo wel als in Griekenland, eene Welsprekendheid mede, welke veel meer met die der Volksvergaderingen overeenkwam, dan thans bij ons kan plaats hebben. De reden hiervan was voornamelijk in de twee volgende omstandigheden gelegen.

Vooreerst kwamen in de Geregtelijke Redevoeringen der Ouden de wetten veel minder in aanmerking, dan in onze dagen. In de tijden van DEMOSTHENES en CICERO waren de burgerlijke Wetsbepalingen weinig, eenvoudig en algemeen; en de beslissing der gedingen was grootendeels aan de billijkheid en het doorzigt der Regteren overgelaten. Uit dien hoofde maakte een Pleitbezorger veel meer werks van de Welsprekendheid, dan van de Regtskunde. CICERO zeide eens, dat drie maanden oefenings genoeg waren, om iemand tot een' volkomen Regtsgeleerde te maken. Zelfs was men van gevoelen, dat iemand een zeer goed Pleiter konde zijn, zonder zich immer op de kennis der wetten te hebben toegelegd. Men had namelijk bij de Romeinen een zeker slag van lieden, *Pragmatici* geheeten, wier werk het was den Redenaar de wetten aan de hand te geven, welke hem in

zijne zaak te pas kwamen, en die hij vervolgens op eene algemeen verstaanbare wijze voordroeg, en met zoodanige kleuren der Welsprekendheid ophelderde, als het best geschikt waren, om op het gemoed der Regteren, waarvoor hij sprak, indruk te maken.

Hierbij kwam in de tweede plaats, dat het getal der Regters in Burgerlijke en Lijfstraffelijke zaken, in Griekenland zoo wel als te Rome, gemeenlijk veel grooter was dan bij ons, en dat dus het Gerecht eene soort van Volksvergadering uitmaakte. De beroemde vierschaar der Arcopagieten te Athene bestond voor het minst uit vijftig leden; * en volgens sommigen was derzelver getal nog veel grooter. Toen SOCRATES veroordeeld werd, (van welk Gerechtshof is onzeker †) waren er, volgens de berigten, welke wij daarvan hebben, niet minder dan 280 stemmen tegen hem. Te Rome benoemde de Praetor, die de eigenlijke Regter was, beide in Burgerlijke en Lijfstraffelijke zaken, bij elke zaak van gewigt de zoogenaamde *Iudices selecti*, wier getal immer vrij groot was, en welke te gelijk den post van Regter en Gezworen § bekleedden. In het beroemde pleit van MILO sprak CICERO voor één en vijftig *Iudices Selecti*, en had dus het voordeel van niet voor éénen, of slechts weinige Regtsgeleerden, gelijk bij ons het geval is, maar voor eene vergadering van Romeinsche Burgers te spreken. Van hier al die kunsten van de Welsprekendheid der Volksvergaderingen, waarvan wij zien dat de Romeinsche Redenaar zoo dikwijls, en zeer waarschijnlijk met het beste gevolg, heeft gebruik gemaakt. Van hier zijn tranen en het verwekken van

---

* POTTER, *Antiq. Gr.* Vol. I. p. 102.

† Zie de Aanteekeningen, Lett. C.

§ *Jury*.

medelijden zulke gewone kunstgrepen, om de zaak te winnen. Van hier eindelijk is het, dat sommige gebruiken, welke bij ons voor tooneelkunsten zouden gehouden worden, in de vierschaar der Romeinen zeer gemeen waren; bij voorbeeld, den aangeklaagden niet alleen zelve in diepen rouw, maar ook zijne kinderen en nabestaanden voor den Regter te brengen, om dezen door derzelver tranen en misbaar te vermurwen.

Om deze redenen, en wegens het groot onderscheid, hetwelk er tusschen de oude en hedendaagsche regtbanken plaats heeft, waarbij men nog den verschillenden aard der oude en hedendaagsche Welsprekendheid kan voegen, waarvan ik voorheen gehandeld heb, zoude eene stipte navolging van CICERO's pleitredenen thans ten hoogste onvoegelijk zijn. Desniettemin is het voor elk, die in het Geregt moet spreken, van groot belang die Redevoeringen te beoefenen. De kunst, waarmede die Redenaar de behandeling van zijn onderwerp begint; de innemende manier, waardoor hij de gunst der Regteren zoekt te winnen; de bekwame schikking der onderscheidene stoffen; de bevalligheid in het verhalen; het aanvoeren en ontvouwen der bewijzen zijn alle dingen, waarin wij hem veilig mogen navolgen; en in dit opzigt kunnen wij zelfs geen volmaakter voorbeeld ter navolging nemen. Maar zoo iemand hem tevens in deszelfs vergrootingen en uitbreidingen, in deszelfs wijdloopige en prachtige declamatie, en in deszelfs heftige pogingen, om de driften gaande te maken, wilde navolgen, zoude hij zich daardoor in het Geregt even belagchelijk maken, als wanneer hij in het hoofd kreeg daar in de Toga van een' Romeinsch Regtsgeleerde te verschijnen.

Alvorens ik tot meer bijzondere aanmerkingen, betreffende de Geregtelijke Welsprekendheid, overga, zij

het mij vergund vooraf aan te merken, dat de zekerste grond, waarop een Regtsgeleerde zijn' roem en voorspoed moet bouwen, bestaat in eene grondige kennis van hetgene eigenlijk tot dit beroep behoort. Hoe groote bekwaamheden als Redenaar hij ook bezitte, zoo zijne Regtskunde slechts voor oppervlakkig wordt gehouden, zullen weinige menschen in dezen tijd besluiten hunne zaken aan hem toe te vertrouwen. Na zulke voorloopige oefening en eene genoegzame mate van verkregen kundigheden is een ander, niet min wezenlijk vereischte in een goed Regtsgeleerde, dat hij de hem aanvertrouwde zaak met alle naauwkeurigheid en zorgvuldigheid overwege, opdat hij volkomen in staat zij, om van alle zaken en omstandigheden, daartoe betrekkelijk, het noodige gebruik te maken. De oude Redekunstenaren dringen ten sterkste hierop aan, en willen hetzelfde te regt als den grondslag van alle Geregtelijke Welsprekendheid beschouwd hebben. CICERO zegt ons, onder den persoon van ANTONIUS, dat hij altijd gewoon was met elk, die hem kwam raad vragen, een lang gesprek te houden, waarbij hij tevens zorg droeg, dat er geen derde bij tegenwoordig was, opdat zijn Kliënt zich des te onbeschroomder aan hem mogt verklaren; dat hij dan elke tegenwerping, welke hem voorkwam, opnam, en de rol van tegenpartij speelde, om daardoor des te beter achter de waarheid te komen, en op elk stuk volkomen gevat te zijn; dat hij vervolgens, na dat zijn Kliënt vertrokken was, alles naauwkeurig overwoog, en wel in drie onderscheidene betrekkingen, namelijk in zijne eigene betrekking als Voorspraak, in die van Regter, en in die van Tegenbediende. Hij berispt daarom zeer scherp zoodanige Regtsgeleerden, welke zoo veel moeite niet wilden doen, en hij beschuldigt hen niet alleen van onverschoonelijke slofheid, maar ook van oneerlijkheid en kwade

trouw. * In dit zelfde opzigt geeft QUINCTILIANUS zeer vele uitmuntende regelen, betreffende al de onderscheidene middelen, waarvan zich een Pleitbezorger moet bedienen, om de volledigste kennis der hem opgedragen zaak te erlangen; waarbij hij herhaalde keeren tot geduld en oplettendheid in het gesprek met de Klachten vermaant, en met het grootste regt deze aanmerking laat volgen: „Het schaadt niet iets dat overtollig „is te hooren, maar het schaadt grootelijks van eene „noodzakelijke omstandigheid onkundig te blijven. „Want zeer dikwijls zal de Redenaar in zaken, welke „der partij-zelve van geen belang schijnen, de zwakke „zijde der zaak en tevens het middel ontdekken, om „haar te verdedigen.” †

Onderstellende een' Advokaat op die wijze uitgerust met al de noodige kennis, zoowel der regten in het gemeen, als der zaak, welke hij bepleiten zal, in het bijzonder, durven wij vervolgens veilig vaststellen, dat de Welsprekendheid van het grootste belang is, om regtszaken gelukkig uit te voeren. Men

---

* *Equidem soleo dare operam, ut de sua quisque re me ipse doceat, et nequis alius adsit, quo liberius loquatur, et agere adversarii causam, ut ille agat suam, et quidquid de sua re cogitarit, in medium proferat. Itaque cum ille discessit, tres personas unus sustineo summa animi aequitate: meam, adversarii, iudicis. — Nonnulli, dum operam suam multam existimari volunt, ut toto foro volitare, et a causa ad causam ire videantur, causas dicunt incognitas. In quo est illa quidem magna offensio, vel negligentiae susceptis rebus, vel perfidiae receptis; sed etiam illa, maior opinione, quod nemo potest de ea re, quam non novit, non turpissime dicere. De Orat. L. II. Cap. 24.*

† *Non tam obest audire supervacua, quam ignorare necessaria. Frequenter enim et vulnus et remedium iis Orator inveniet, quae litigatori in neutram partem habere momentum videbantur.*

zoude zeer verkeerdelijk daaruit, dat die oude sterke manier van spreken voor het Geregt grootendeels buiten gebruik is geraakt, besluiten, dat de Welsprekendheid daarbij in het geheel niet meer te pas kwam, en dat hare beoefening dus bijna geheel nutteloos ware. Schoon de wijze van voordragt veranderd zij, is er nothans eene eigenlijke en gepaste manier overgebleven, welke onze beoefening zoo wel verdient, als in vorige tijden. Zelfs is er misschien geene soort van spreken in het openbaar, waarin de Welsprekendheid een noodzakelijker vereischte uitmaakt. Bij andere gelegenheden is het onderwerp, waarover men openlijk spreekt, veeltijds uit zichzelf gewichtig genoeg, om den toehoorder daarin belang te doen nemen; maar het drooge en spitsvindige der gewone regtszaken vordert meer dan eenig ander ding eene zekere soort van Welsprekendheid, deels om de aandacht op te wekken, deels om aan de bewijzen, welke men gebruikt, het noodige gewigt bij te zetten, en te beletten, dat niet het eene of andere, door den Pleiter bijgebragt, ongemerkt voorbijga. Wel spreken heeft altijd groote kracht, en er is geen minder onderscheid tusschen den indruk, welchen een koel, droog en verward Redenaar op de hoorders maakt, en dien, welke door eene nette, bevallige en krachtige voordragt gemaakt wordt, dan er is tusschen het begrip, hetwelk wij van eene zaak krijgen, wanneer zij ons in een schemerlicht wordt voorgesteld, en datgene, hetwelk wij erlangen, wanneer wij haar in het volle daglicht beschouwen.

Het is, dunkt mij, geene geringe aanprijzing voor de Geregtelijke Welsprekendheid, dat geen van alle eerlijke beroepen een ruimer veld voor verstand en bckwaamheden opent, dan dat van Advokaat. De man van verstand, die zich hieraan heeft toegewijd, loopt veel minder, dan menig ander, gevaar, om

door de kunstenarijen van eenen mededinger, door volksvooroordeelen, of heimelijke onderkruipingen na-deel te lijden. Hij kan staat maken naar verdienste te vorderen; elken dag heeft hij gelegenheid zich in het openbaar te vertoonen; hij treedt met zijne mededingers moedig in het strijdperk; elke voordragt van hem is als eene beroeping op het Algemeen, welks oordeel meest altijd billijk is, om dat het vrij is van partijdigheid. Belang en vrienden mogen in den beginne een' jong Regtsgeleerde eenige voordeelen op anderen bezorgen, deze voordeelen kunnen niets meer doen, dan hem slechts het veld openen. Roem, welke op deze zwakke gronden steunt, moet noodwendig kort van duur zijn. De aanschouwers maken hunne aanmerkingen; de regters beslissen; partijen zijn opmerkzaam; en nimmer zal het dengen en aan eene menigte Kliënten ontbreken, die de meest doorslaande blijken van zijne kunde, welsprekendheid en ijver aan den dag heeft gelegd,

Men behoort voor een' grondregel aan te nemen, dat de Geregte Welsprekendheid, zoo wel in de mondelijke als schriftelijke voordragt, van eenen zachten en bedaarden aard is, en met bondigheid der gedachten in een naauw verband staat. Nu en dan wordt aan de verbeelding eene kleine speling vergund, om een droog onderwerp te veraangenamen, en der vermoeide aandacht eenige uitspanning te geven; maar van deze moet steeds een spaarzaam gebruik worden gemaakt; want een Bloemrijke Stijl, en eene schitterende voordragt heeft ten gewissen gevolge, dat de spreker met een wantrouwend oor van den regter gehoord wordt. Hij verwekt daardoor een vermoeden, dat het hem aan voorraad van bondige bewijzen mangelt, en vermindert het gewigt van die, welke hij aanvoert, Hij moet zich hoofdzakelijk toeleghen, om zuiver en net te zijn in de uitdrukking; zijn Stijl

moet duidelijk en eigenaardig wezen, en in denzelfven moet zoo wel de schoolvossigheid om met regtsgeleerde kunstwoorden te pronken, als eene stijve onthouding daarvan, waar zij noodig en gepast zijn, vermijd worden.

Omslag van woorden is een gemeen gebrek, hetwelk aan lieden van dit beroep wordt te last gelegd; en het is zeer wel te begrijpen, dat de gewoonte, om voor de vuist en met zoo weinig voorbereiding te spreken, als zij dikwijls moeten doen, hen daartoe, zonder dat zij het merken, kan verleiden. Men kan derhalve hem, die zich aan de Praktijk overgeeft, niet genoeg waarschuwen, om zich, vooral in den beginne, wanneer hij nog meer tijd heeft van voorbereiding, voor dit gebrek zorgvuldig te wachten. Hij zal wél doen, dat hij zich, vooral in schriftelijke opstellen, gewenne aan een' gedrongen en naauwkeurigen Stijl, welke dezelfde zaak in weinige woorden veel beter uitdrukt, dan door eene opeenstapeling van ingewikkelde en lange perioden kan geschieden. Wie deze hebbelijkheid eens verkregen heeft, dien zal zij vervolgens natuurlijk worden, ook dan, wanneer vermenigvuldigde bezigheden hem noodzaken, om meer in haast op te stellen. Integendeel, zoo iemand zich een' verwaarloosden en langwijligen stijl heeft eigen gemaakt, zal hij, zelfs in gevallen, waarin hij meer dan gemeene moeite aanwendt, niet in staat zijn, om zich met nadruk en bevalligheid uit te drukken.

Een hoofdvereischte in de Welsprekendheid voor het Geregt is Juiste Onderscheiding. Deze moet zich voornamelijk in twee dingen vertoonen; vooreerst, in het naauwkeurig bepalen van den staat des geschils, in duidelijk aan te toonen, welk het eigenlijk punt is, waarover men twist; wat wij toestemmen, en wat wij ontkennen; met één woord, waar de

scheidlijn tusschen ons en onze partij eigenlijk begint; ten andere, in de orde en schikking van al de deelen van het pleit. Eene duidelijke manier is zekerlijk in alle soorten van redevoeringen van het grootste belang, maar in zulke ingewikkelde en moeilijke gevallen, als in het Geregt voorkomen, is zij bijna alles in allen. Men kan derhalve niet te veel moeite besteden, om vooraf het plan en de wijze van uitvoering wel te overleggen. Zoo het hierin aan nauwkeurige bepaling en goede orde ontbreekt, behoeft men op geene overtuiging te hopen; de geheele zaak wordt dan in de duisternis gelaten.

Wat betreft het beloop des Verhaals, en het aanvoeren der Bewijzen, daarover zal ik in het vervolg, wanneer ik over de deelen, waaruit eene welgeregelde Redevoering bestaat, moet spreken, eenige bijzondere aanmerkingen opgeven. Voor het tegenwoordige merk ik alleen aan, dat het verhaal van gebeurde zaken in het Geregt steeds zoo beknopt moet zijn, als derzelve aard maar eenigzins toelaat. Het is altijd van groot belang, dat men gedurende den geheelen loop van het pleit de gebeurde zaken in gedachtenis doe houden; doch wanneer de Pleitbezorger vervelend en wijdloopig is in zijn verhaal, bezwaart hij al te zeer het geheugen; daar hij integendeel, door het afsnijden van alle noodlooze omstandigheden, aan de zaken, waar het op aankomt, kracht bijzet, alles wat hij verhaalt; in klarer licht plaatst, en den indruk merkelyk versterkt. Daarentegen zoude ik bij het aanvoeren der Bewijzen eene uitgebreider manier in Geregtelijke redevoeringen, dan bij andere gelegenheden, toelaten. In Volksvergaderingen, waar veeltijds eene eenvoudige vraag het onderwerp uitmaakt, zullen bewijzen, uit bekende bronnen gehaald, veeleer door beknoptheid aan sterkte winnen; maar de duisterheid van Regtzaken vordert

gemeenlijk, dat de bewijzen meer ontwikkeld en uit verschillende gezichtspunten vertoond worden, zoo men wil, dat de Hoorders dezelve volkomen zullen begrijpen.

Wanneer de Pleitbezorger de bewijzen zijner tegenpartij zal gaan wederleggen, moet hij zich wachten voor de onbillijkheid van ze te verdraaijen, of in een valsch licht te plaatsen. Een zoodanig bedrog wordt ligtelijk ontdekt; het kan niet wel missen van aan den dag te komen; en dan is het gevolg daarvan, dat de Regter en de Toehoorders wantrouwen tegen den Spreker opvatten, als iemand, wien het of aan oordeel van onderscheid hapert, om de sterkte der bewijzen, welke van den anderen kant worden bijgebracht, te bezeffen, of aan eerlijkheid, om dezelve te erkennen. Ziet men integendeel, dat hij de bewijzen, welke men tegen hem gebruikt, in hunne volle kracht opgeeft, voordat hij ter wederlegging van dezelve overgaat, zoo moet dit een gunstig vooroordeel voor hem verwekken. Men komt natuurlijker wijze in het denkbeeld, dat hij een duidelijk en volkomen begrip heeft van alles, wat vóór en tegen de zaak te zeggen valt; dat hij een volkomen vertrouwen heeft op de regtvaardigheid zijner zaak, en op geenerhande wijze haar door kunstena-rijen of bewimpeling tracht te ondersteunen. De regter-zelf zal veel gereeder de indrukken ontvangen, welke van een' Redenaar komen, die toont met eerlijkheid en verstand te werk te gaan. Er is mogelijk geen stuk in eene redevoering, waarin de Redenaar meer gelegenheid heeft, om eene meesterachtige bekwaamheid aan den dag te leggen, dan dáár, waar hij de bewijzen van zijne partij opgeeft, om ze te wederleggen.

Geestigheid kan ook somtijds in het Gerecht te pas komen; bijzonder in snedige antwoorden, waardoor

men gezegden van den anderen kant belagchelijk kan maken. Dan hoe bekoorlijk ook het geestige zij in de oogen van een jong Pleiter, zoude ik hem echter niet raden, in deze begaafdheid zijne voornaamste kracht te stellen. Het moet hem niet zoo zeer te doen zijn, om de omstanders aan het lagchen te brengen, als wel, om den regter te overtuigen; en zelden of nooit heeft iemand daardoor, dat hij een geestig Pleiter was, een' hoogen trap van aanzien bereikt.

Een zekere graad van warmte is bij het pleiten altijd dienstig. Want ofschoon wel eene sterkere drift eigenlijk natuurlijk is aan redevoeringen, welke voor eene talrijke vergadering gehouden worden, moet men echter ook dáár, waar men slechts tot één', of tot weinige personen spreekt, die warmte, welke uit ernst en overtniging ontstaat, voor een krachtig middel houden, om anderen te overtuigen. Een Advokaat verbeeldt den persoon van zijn' Kliënt; hij heeft de belangen van dezen geheel op zich genomen; hij treedt in de plaats van hem; het zoude dus oneigen, en voor de zaak nadeelig zijn, indien hij zich onverschillig en onaandoenlijk toonde; en weinige Klienten zullen zich geneigd voelen, om hunne belangen in handen van een koel Pleitredenaar te geven.

Maar van den anderen kant moet hij ook zorg dragen, dat hij met zijn' ernst en zijn gevoel niet kwistig zij, en niet elke zaak, welke hem wordt opgedragen, met gelijke warmte behandle, zonder dat men kan zeggen, of die ijver werkelijk door de zaakzelve worde verwekt, dan niet. Er is eene zekere waardigheid van karakter, welke te bewaren grootelijks het belang is van elk, die zich aan dit beroep heeft overgegeven. Men moet nimmer vergeten, dat er geen krachtiger middel tot overtuiging is, dan een gunstig denkbeeld van de eerlijkheid desgenen, welke

op zich neemt anderen te overtuigen. * Het is den toehoorder niet wel mogelijk den indruk, welken het karakter des sprekers verwekt, van datgene, hetwelk hij zegt, te onderscheiden. Dit, hoe geheim en onmerkbaar het ook zij, zal altijd aan den eenen of anderen kant meer gewigt bijzetten, het zal den invloed en nadruk van het voorstel vermeerderen, of verminderen. Dit gunstige denkbeeld van eerlijkheid moet derhalve zorgvuldig in wezen gehouden worden, zoo wel door eene voorzigtige keuze in het aannemen van zaken, als door de manier, waarop men ze behandelt. En ofschoon mogelijk de aard van het beroep-zelf het ten hoogste moeilijk maakt steeds naar de uiterste kieschheid te werk te gaan, zijn er echter in dit opzigt zekere vaste punten, welke ieder eerlijk man uit achting voor de deugd, en ieder voorzigtig man uit achting voor zijn' goeden naam gestadig in het oog zal houden. Uit dien hoofde zal een regtschaps Pleitbezorger zich nimmer in hatelijke en tastbaar kwade zaken laten gebruiken; en ingeval hij eene twijfelachtige zaak heeft aangenomen, zal hij het meeste gewigt op zulke bewijzen leggen, welke hem de duchtigste voorkomen; en zijnen ijver en afkeer zal hij voor de gevallen bewaren, waarin de onregtvaardigheid en boosheid op de zichtbaarste wijze doorstralen. Doch van de persoonlijke eigenschappen en deugden eens openbaren Redenaars zal ik in het vervolg gelegenheid hebben nader te spreken.

Om deze gemaakte aanmerkingen, betreffende de Geregtelijke Welsprekendheid, te besluiten, schein

---

* *Plurimum ad omnia momenti est in hoc positum, si vir bonus creditur. Sic enim contigit, ut non studium advocati videatur offerre, sed pene testis fidem.*

Quinctil. L. IV. C. 1.

het mij niet ongepast eene der Geregtelijke Redevoeringen van CICERO kortelijk te ontleden. Ik heb hier toe uitgekozen de Redevoering voor CLUENTIUS. De zoo beroemde Pleitrede voor MILO is zekerlijk meer uitgewerkt en schoon, maar declameert te veel. Die voor CLUENTIUS komt meer overeen met den toon der hedendaagsche Pleitredenen; en niettegenstaande zij het ongeluk heeft van vrij lang, en ingewikkeld in haar onderwerp te zijn, blijft ze nogtans eene der zuiverste, naauwkeurigste en sterkste van alle Geregtelijke Redevoeringen van CICERO, en zeer aanmerkelijk in de wijze van uitvoering.

AULUS CLUENTIUS, een Romeinsch Ridder van een zeer aanzienlijk geslacht en grooten rijkdom, had zijn stiefvader OPPIANICUS aangeklaagd van hem door vergif te hebben willen ombrengen. Dit pleit had hij gewonnen, en OPPIANICUS was in ballingschap verwezen. Dan er ontstond weldra een gerucht, dat de Regters in die zaak door geld waren omgekocht; welk gerucht, zich onder het volk verspreidende, grooten haat tegen CLUENTIUS verwekte. Acht jaren daarna stierf OPPIANICUS. Toen kwam er eene geregtelijke beschuldiging voor den dag tegen CLUENTIUS, dat hij zijn stiefvader vergif had ingegeven, waarbij hem tevens werd te last gelegd, dat hij in de vorige regtspleging de regters had omgekocht, om derselven te veroordeelen. Dit is de zaak, waarin hij van CICERO verdedigd wordt. De beschuldigers waren SASSIA, moeder van CLUENTIUS, en weduwe van OPPIANICUS, met den jongen OPPIANICUS, haren zoon. Q. NASO, de Praetor, zat als regter, te gelijk met een aanzienlijk getal van *Iudices Selecti*.

De Inleiding dezer Redevoering is eenvoudig en gepast, niet uit de gemeene bron geschept, maar uit den aard der zake-zelve genomen. Zij vangt aan met te zeggen, dat de gehele Redevoering van den

Klager uit twee deelen bestaat. * Het eerste was, dat hij **OPPIANICUS** door vergif had omgebracht; op welk punt van beschuldiging de aanklager, bewust, dat het hier aan bewijs haperde, juist niet het sterkst aandrong. Dit deed hij meest op het tweede punt, daarin bestaande, dat de regters voorheen door **CLUENTIUS** waren omgekocht; iets, hetwelk in zekere gevallen door de Romeinsche wetten voor eene halsmisdad verklaard was. **CICERO** stelt zich voor, het plan van den Beklager te volgen, en legt het dus voornamelijk daarop toe, om zijn' Kliënt van de laatstgenoemde beschuldiging vrij te pleiten. Hij maakt eenige gepaste aanmerkingen over het gevaar, waaraan de regters zich-zelve blootstelden, door te luis-teren naar een straatgerucht, hetwelk dikwijls uit partij-schap ontstaat, en den onschuldigen aanrandt. Hij bekent, dat de laster **CLUENTIUS** sedert langen tijd hevig had vervolgd over hetgeen bij de voorgaande regtspleging was voorgevallen; doch hij verzoekt slechts met geduld en aandacht gehoord te worden, en verzekert de regters, dat hij alles, betrekkelijk die zaak, zoodanig in het volle daglicht zal stellen, dat zij in allen deele zullen voldaan zijn. Deze inleiding ver- toont de sterkste blijken van eerlijkheid en van vertrouwen op de regtvaardigheid der zake.

De aanklagte tegen **CLUENTIUS** was in haren aard verschrikkelijk. Eene moeder, welke haren eigenen

---

* *Animadverti, Iudices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes; quarum altera mihi niti et magnopere confidere videbatur invidia iam inveterata iudicii Iuniani; altera, tantummodo consuetudinis causa, timide et diffidenter attingere rationem veneficii criminum; qua de re lege est haec quaestio constituta. Itaque mihi certum est hanc eandem distributionem invidiae et criminum sic in defensione servare, ut omnes intelligant, nihil me nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo.*

zoon beschuldigt; hem beschuldigt van de Regters te hebben omgekocht, om haren man te veroordeelen, en vervolgens dezen door vergif omgebracht te hebben, waren omstandigheden, welke natuurlijker wijze sterke vooroordeelen tegen den Kliënt van CICERO moesten verwekken. De zaak derhalve, die den Redenaar in de eerste plaats te doen stond, was deze vooroordeelen uit den weg te ruimen, door het gedrag der moeder van CLUENTIUS en haren man OPPIANICUS aan den dag te leggen, en daardoor deze beiden in algemeenen haat en verachting te brengen. De aard der zake billijkte een zoodanig plan, en in soortgelijke gevallen mag men hetzelfde vrijelijk navolgen. CICERO voert dit plan uit met groote welsprekendheid en kracht, en opent daardoor een tooneel van schenddadene en opeengestapelde gruwelen, hetwelk ons de akeligste schilderij van de zeden dier tijden oplevert; eene schilderij, aan wier echtheid wij zouden twijfelen, zoo niet CICERO zich beriep op de bewijzen, welke in de vorige regtspleging voor de waarheid der bijgebragte zaken waren te berde gebragt.

Het blijkt, dat SASSIA, de moeder, een vrouwmensch van het ondeugendste karakter was. Terstond na den dood van haren eersten man, den vader van CLUENTIUS, veroorloofde zij zich een' minnehandel met AURIUS MELINUS, een' jongman van aanzienlijke geboorte en groote middelen, en welke reeds met hare eigene dochter getrouwd was. Dezen wist zij tot eene scheiding met hare dochter over te halen, en daarop trad zij-zelve met hem in den echt. * Deze MELINUS ver-

---

* *Lectum illum genialem, quem biennio ante filiae suae nubenti straverat, in eadem domo sibi ornari et sterni, expulsa atque exturbata filia, iubet. Nubit genero socrus, nullis auspiciis, funestis ominibus omnium. O mulieris scelus incredibile, et, praeter hanc unam, in omni vita in-*

volgens, door toedoen van OPPIANICUS, op de banlijst van SULLA geplaatst, en ter dood gebragt zijnde, (waardoor SASSIA ten tweeden male weduwe werd, en in het bezit van magtige goederen geraakte) bood die zelfde OPPIANICUS haar zijne hand. Zij, wel verre van de hoogste verontwaardiging te gevoelen over zulk een voorstel, of te ijzen op het denkbeeld van een man te nemen, wiens handen met het bloed van haren voormaligen echtgenoot bezoedeld waren, bragt, volgens het verhaal van CICERO, niets anders daartegen in, dan dat OPPIANICUS bij zijne vrouw twee zonen had. Deze zwargheid werd door OPPIANICUS uit den weg geruimd, door die beide zoons heimelijk van kant te maken; en daarop was, na eene echtscheiding met zijne vrouw, het heillooze huwelijk tusschen hem en SASSIA gesloten. Al deze schreeuwende gruweldaden zijn met de sterkste kleuren van CICERO's welsprekendheid, welke hier juist haar eigen veld had, geschilderd. CLUENTIUS kon als een eerlijk man onmogelijk langer verkeerren met eene vrouw, (want moeder was zij slechts in naam) die zoo veel schande op zich-zelve en haar geslacht had geladen; en hieruit was dus ontstaan die verdeeldheid, welke sedert lang tusschen hen beiden plaats had, en den ongelukkigen zoon zoo vele ongelegenheden en vervolgingen had veroorzaakt. Wat OPPIANICUS betreft,

---

auditam! O audaciam singularem! non timuisse, si minus vim Deorum hominumque famam, at illam ipsam noctem, facesque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiae? non parietes denique ipsos superiorum testes nuptiarum? Perfregit ac prostravit omnia cupiditate et furore; vicit pudorem libido; timorem audacia; rationem amentia. Het vuur van CICERO's welsprekendheid, waarvan deze plaats een zoo schoon voorbeeld oplevert, wordt hier door het onderwerp-zelf volkomen gebillijkt.

CICERO geeft eene soort van geschiedverhaal van deszelfs leven, en een uitvoerig verslag zijner wandaden. Uit dit verslag ziet men, dat OPPIANICUS een man was van een stout, geweldig en wreed karakter, en van eene onverzadelijke gierigheid en eerzucht; dat hij gewetenloos zich had overgegeven aan al de wanbedrijven, welke in die beroerde tijden van MARIUS en SULLA gepleegd werden; „zoodat,” zegt onze Rede- „maar, in plaats van zich te verwonderen, dat hij „veroordeeld is, men veeleer moet verwonderd staan, „dat hij zoo lang de straf heeft kunnen ontkonnen.”

Nadat nu CICERO door dit verslag, hetwelk duidelijk en fraai is in zijne soort, den weg heeft gebaad, gaat hij over tot de geschiedenis van de beruchte regtspleging, waarin zijn Kliënt beschuldigd was de regters omgekocht te hebben. CLUENTIUS en OPPIANICUS waren beiden uit de stad Larinum afkomstig. In een openbaar geschil over de regten van de burgers dier stad waren zij van eene verschillende partij geweest, en dit had het misnoegen, hetwelk reeds tusschen hen beiden plaats had, nog heviger gemaakt. SASSIA, thans de vrouw van OPPIANICUS, stookte dezen op, om haren zoon, welchen zij voorlang een kwaad hart toedroeg, omdat hem alle hare euvelheden bekend waren, om te brengen; en, daar men wist, dat CLUENTIUS geen testament had gemaakt, hoopten zij, na zijnen dood, in het bezit van zijne goederen te geraken. In gevolge hiervan was het plan gemaakt, om hem door vergif om het leven te brengen; iets, hetwelk, aangemerkt hun vorig gedrag, geenszins ongeloofelijk in dit verhaal kan voorkomen. CLUENTIUS was destijds onpasselijk. Deze gelegenheid nam men waar, en bekocht den bediende van zijnen Arts, om hem vergif te geven, in welke zaak een zekere FABRICIUS, boezemvriend van OPPIANICUS, zich mede liet gebruiken. De zaak door

den bediende aan den dag gebragt zijnde, daagde CLUENTIUS eerst SCAMANDER voor het regt, een' vrijgelaten slaaf van FABRICIUS, bij wien het vergif was gevonden; en vervolgens FABRICIUS, als die een' toeleg op zijn leven had gemaakt. Hij zegepraalde in beide deze gedingen, en die beide personen werden, genoegzaam met eenparige stemmen, door de regters veroordeeld.

Van deze *praeiudicia*, zoo als zij genoemd worden, dat is, voorloopige gewijsden of vonnissen, geeft hij een bijzonder verslag, en legt daarop een groot gewigt van zijn bewijs, dewijl in geen van beiden de geringste beschuldiging of vermoeden plaats had van eenigen toeleg, om de regters om te koopen. Deze beide regtsgedingen nu betroffen OPPIANICUS; in beide waren SCAMANDER en FABRICIUS aangeklaagd, blootelijk als de werktuigen en uitvoerders van zijne gruwelijke oogmerken. Een natuurlijk gevolg derhalve hiervan was, dat CLUENTIUS onmiddellijk daarop eene actie instelde tegen OPPIANICUS, als het hoofd en den eersten aanlegger der geheele zaak. Dit laatste regtsgeding was het, waarin men voorgaf, dat geld onder de regters was uitgedeeld; iedereen te Rome had den mond hiervan vol, en er ging een luide kreet op, dat niemands leven of veiligheid meer zeker was, bijaldien zulke gevaarlijke middelen niet gestuit werden. CICERO gebruikt de volgende bewijzen, om zijnen Kliënt tegen deze zware beschuldiging van het regt omgekocht te hebben * te verdedigen.

Hij toont eerstelijk aan, dat er geene de minste reden is om zulks te vermoeden, aangezien de veroordeeling van OPPIANICUS een onmiddellijk en noodza-

---

* *Crimen corrupti iudicii.*

kelijk gevolg was van de vonnissen, welke in de twee voorgaande regtsplegingen tegen SCAMANDER en FABRICIUS geweest waren; regtsplegingen, die van al de wereld erkend werden zuiver en zonder omkoopning geschied te zijn. Door deze nu was de weg tot het ontdekken van het feit van OPPIANICUS duidelijk aangewezen. Daar zijne werktuigen en dienaars reeds vooraf veroordeeld waren, en dat wel door dezelfde regters, kon er niets ongerijmder zijn, dan te verspreiden, dat een onschuldig persoon door omkoopning in het lijden was gebracht, wanneer het integendeel duidelijk bleek, dat de schuldige persoon nu in regten was betrokken, in zulke omstandigheden, dat, zoo de regters zich-zelfen gelijk wilden blijven, hij onmogelijk de straf konde ontgaan.

Vervolgens betoogt hij, dat, zoo er in die regtspleging eenige omkoopning van regters had plaats gehad, het veel waarschijnlijker was, dat dezelve in het werk was gesteld van den kant van OPPIANICUS, dan van dien van CLUENTIUS. Want, het karakter van beiden daar gelaten, (zijnde dat van den eenen onbevlekt, en dat van den anderen ondeugend) wat zoude CLUENTIUS hebben kunnen bewegen, om een zoo schandelijk en gevaarlijk middel te wagen, als dat was, om de regters om te koopen? Was het niet veel natuurlijker, dat hij, welke overtuigd was, dat het met hem en zijne zaak ten uiterste lagchelijk stond, dit laatste middel beproefde, dan de andere, wiens zaak in zich-zelve zuiver was, en die, ingevolge de twee voorloopige vonnissen, door dezelfde regters geveld, den uitslag met volkomene gerustheid konde afwachten? Was het niet veelmeer te denken, dat de omkoopning zoude komen van hem, die reden had om bevreesd te zijn; wiens welvaart, vrijheid en leven in de waagschaal stonden; dan van hem, die alreede in een wezenlijk stuk zijner beschuldiging in het ge-

lijk was gesteld, en die in den verderen uitslag van het geding geen belang had, dan in zoo verre het regt-zelf daarmede gemoeid was.

In de derde plaats, verzekert hij, als eene bewezen zaak, dat OPPIANICUS inderdaad getracht had de Regters om te koopen; dat dus de omkoopning in die Regtspleging, waarover men zoo veel beweging maakte, niet door CLUENTIUS, maar tegen hem was te werk gesteld. Hij wendt zich tot TITUS ATTIVS, den Voorspraak van de tegenpartij; hij daagt hem uit te loochenen, zoo hij kan, of zoo hij durft, dat STALENUS, een der tweeëndertig *Judices Selecti*, geld van OPPIANICUS heeft getrokken; hij noemt de personen, welke tegenwoordig waren geweest, toen STALENUS, na het afloopen van die Regtspleging, genoodzaakt werd, om de koopenningen weder uit te tellen. Dit geval levert een klemmend bewijs op, en schijnt de zaak volkomen te beslissen. Maar ongelukkig deed zich hierbij eene zeer tegenstrijdige omstandigheid voor. Die zelfde STALENUS had namelijk zijne stem gegeven, om OPPIANICUS te veroordeelen. Dit vreemde verschijnsel wordt op de volgende wijze door CICERO opgelost. STALENUS, zegt hij, bekend voor een trouwloos mensch, en reeds te voren aan zulke streken wel gewoon, had eene afspraak gemaakt met OPPIANICUS, om hem te redden, en had daarvoor bedongen eene zekere som gelds, welke hij had aangenomen onder zoo velen van de overige Regters, als noodig was, uit te deelen. Maar toen hij dat geld in zijne magt had, en zijn ledig en ellendig huis verrijkt zag met een' schat, grooter dan hij immer in handen had gehad, verging hem geheel en al de lust, om dien met iemand zijner ambgenooten te deelen, en hij bedacht zich een middel uit te vinden, waardoor hij den geheelen buit voor zich konde houden. Het plan, hetwelk

hij te dien einde maakte, was, in stede van de vrij-spraak voor OPPIANICUS te bewerken, deszelfs veroordeeling te helpen bevorderen; begrijpende hij, dat hij van een' veroordeeld persoon geen groot gevaar liep, om van hem tot rekenschap geroepen, of genoodzaakt te worden het geld weder te geven. Wel verre derhalve van iemand der Regters ten voordeele van OPPIANICUS in te nemen, verbitterde hij dezelve tegen hem, door hun eerst uit zijnen naam geld te beloven, en naderhand te zeggen, dat OPPIANICUS hem bedrogen had. * Toen het vonnis moest worden uitgesproken, bleef hij-zelf afwezig; maar door de Advokaten van OPPIANICUS gevorderd, en verplicht zijnde zijne stem uit te brengen, oordeelde hij het noodig de overigen voor te gaan in het veroordeelen van den man, van wien hij geld had getrokken, zonder de verbindtenis, welke hij met hem had gesloten, te vervullen.

Door deze waarschijnlijke stukken en bewijsredenen schijnt het karakter van CLUENTIUS grootelijks opgehelderd; en, hetgeen de hoofdbedoeling van CICERO was, de haat tegen de andere partij gekeerd te zijn. Dan er bleef nog een zeer moeilijk stuk voor den

---

* *Cum esset agens, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus, et cum domi suae, miserrimis in locis et inanissimis, tantum nummorum positum videret, ad omnem malitiam et fraudem versata mentem suam coepit. Demne iudicibus? mihi igitur ipsi praeter periculum et infamiam quaeretur? Si quis eum forte casus ex periculo eripuerit, nonne reddendum est? praecipitantem igitur impellamus, inquit, et perditum prosternamus. Capit hoc consilium, ut pecuniam quibusdam iudicibus levissimis polliceatur, deinde eam postea supprimat; ut, quoniam graves homines sua sponte severe iudicatos putabat, hos, qui leviores erant, destitutiōne iratos OPPIANICO redderet.*

Redenaar over. Er waren tegen de Regters, welke over deze zaak gezeten hadden, eenige achtereenvolgende uitspraken van den Praetor, de Censoren en den Senaat, die alle gegrond waren, of schenen gegrond te zijn op omkoopning; want het blijkt, dat er een sterk vermoeden heerschte, dat, zoo OPPIANICUS al geld aan STALENUS had gegeven, dit door de groote gift van CLUENTIUS nutteloos was gemaakt. De gevolgen, uit deze uitspraken getrokken, worden door CICERO met de grootste duidelijkheid en schranderheid wederlegd; dan ik zoude vreezen te vervelen, zoo ik hem in alle zijne redekavelingen over deze stukken volgde. Hij toont aan, dat men in dien tijd eene zeer onvolkomene kennis van zaken had gehad, dat de uitspraken, waarop men zich beriep, bij overijling gedaan waren; dat niet één van dezelve onmiddellijk tegen zijn' Kliënt was gekant; en dat zij, zoodanig als zij bestonden, alleen een gevolg waren van de aanstokende en oproerige redevoeringen des Tribuuns QUINCTIUS, welke de Volmagt en Voorspraak van OPPIANICUS geweest was, en die, woedend over de nederlaag, welke hij had gekregen, zijn' geheelen invloed van Tribuun had te werk gesteld, om de Regters, door wie zijn Kliënt veroordeeld was, in haat te brengen.

Eindelijk komt CICERO aan de Wet, volgens welke CLUENTIUS door de tegenpartij strafbaar werd geoordeeld. Het *Crimen corrupti iudicii*, of de omkoopning van Regters, was eene halsmisdad. In de bekende *Lex Cornelia ds Sicariis*, werd onder anderen dit Artikel gevonden: (*Pandect. Lib. XLVIII. Tit. 10. § 1.*) *Qui iudicem corrupserit, vel corruptendum curaverit, hac lege teneatur.* Dan dit Artikel, zoo als CICERO ons leert, betrof alleen de Magistraatspersonen en Raadsheeren; en dus, daar CLUENTIUS slechts Ridder was, konde hij, gesteld ook dat hij

schuldig ware, volgens deze wet niet gestraft worden. Hieruit trekt CICERO een dubbeld voordeel, en daar hij bij deze gelegenheid zijne kunst van spreken op de treffelijkste wijze aan den dag legt, zal ik een zakelijk uittreksel van dit gedeelte zijner Pleitrede trachten te geven. „Gij,” dus spreekt hij den Advokaat van de tegenpartij aan, „Gij, T. ATTIVS, hebt, „dit weet ik, overal verteld, dat ik mijnen Kliënt „niet uit daden, niet door een betoog van zijne on- „schuld, zocht te verdedigen, maar dat ik hem bloot- „telijk poogde te redden door middel van de wet: „Heb ik dit gedaan? dit durve ik u-zelven gerustelij- „k afvragen. Heb ik getracht hem bloot door de „bescherming der wetten in veiligheid te stellen? Heb „ik niet, integendeel, zijne zaak zoo behandeld, als „ware hij Raadsheer geweest, en dus in het geval, „om volgens de *Lex Cornelia* van halsmisdaad over- „tuigd te kunnen worden; en heb ik niet getoond, „dat geen bewijs, hoe genaamd, ja zelfs geen waar- „schijnlijk vermoeden tegen zijne onschuld voorhanden „was? En dat ik zoo gehandeld hebbe, kan ik u „zeggen, dat volgens de uitdrukkelijke begeerte van „OPPIANICUS geweest is. Toen hij mij de eerste maal „over deze zaak raadpleegde, en ik hem ten volle ver- „zekerde, dat uit de *Lex Cornelia* onmogelijk eene „actie tegen hem konde getrokken worden, verzocht „hij mij nadrukkelijk, en bad mij, dat ik zijne ver- „dediging op dezen grond toch niet mogt bouwen; „zeggende met tranen in de oogen, dat zijn goede „naam hem dierbaarder was dan het leven, en dat „hij, als volkomen onschuldig zijnde, niet zocht „blootelijk van straf te worden vrijgesproken, maar „van alle zijne medeburgers voor onschuldig verlang- „de gehouden te worden.

„Ik heb diensvolgens tot hiertoe de zaak van mij- „nen Kliënt volgens zijn ontwerp verdedigd; maar

„nu neme hij het mij niet kwalijk, dat ik haar
 „volgens mijn eigen ontwerp bepleite. Want ik zoude
 „te kort doen aan mij-zelfen, en aan den eerbied
 „voor 's Lands wetten, welken mijn karakter en stand
 „van mij vorderen, zoo ik toeliet, dat iemand ge-
 „oordeeld werd volgens eene wet, die hem niet konde
 „verbinden. Het is waar, gij zegt ons, **ATTIUS**, dat
 „het de grootste onbetamelijkheid ware, zoo een Ro-
 „meinsch Ridder ontheven was van de straf, waaraan
 „een Raadsheer, wegens het omkooopen van Reg-
 „ters, onderhevig is. Maar ik zeg u, dat het nog
 „veel grooter onbetamelijkheid zoude zijn, in eenen
 „Staat, welke door vastgestelde wetten bestuurd
 „wordt, van de wetten af te gaan. Hoe zal iemand
 „onzer veilig zijn voor zijn' persoon, zeker van zij-
 „ne regten, zoo de wetten achter de bank geschoven
 „worden? Met wat regt, **Q. NASO**, zit gij hier als
 „voorzittend lid op dien Regterstoel? Wat maakt u,
 „**T. ATTIUS**, bevoegd om een' ander aan te klagen,
 „of mij om hem te verdedigen? Van waar deze
 „geheele plegtigheid en toestel van Regters, Klerken
 „Dienaars, waarvan dit huis vol is? Komt niet al-
 „les voort uit de wetten, welke al de deelen van
 „het Staatsbestuur geregeld hebben; die, als een
 „gemeene band, al deszelfs leden bij elkander hou-
 „den; en, gelijk de ziel werkt op het ligchaam,
 „alle openbare verrigtingen in beweging brengen en
 „besturen? * Op welken grond dan durft gij ligt-

---

* *Ait ATTIUS, indignum esse facinus, si Senator iudicio quemquam circumvenerit, eum legibus teneri; si Eques Romanus hoc idem fecerit, eum non teneri. Ut tibi concedam hoc indignum esse, tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius, in ea civitate, quae legibus teneatur, discedi a legibus; hoc nam vinculum est huius dignitatis, qua fruimur in republica; hoc fundamentum libertatis; hic fons*

„vaardig over de wetten spreken, of aanleiding geven,
„dat in een Lijfstraffelijk Gerigt de Regters eenen
„stap bezijden het pad zouden gaan, hun door de wet
„voorgescreven? De wijsheid onzer voorouderen
„begreep, dat, daar de Raadsheeren en Magistraten
„hooger aanzien en grooter voordeelen genoten, dan
„de overige leden van den Staat, de wetten daarom
„ook ten hunnen opzigte bepaalder moesten zijn, en
„dat er sterker maatregelen ter bewaring van hun-
„ne eerlijkheid gebruikt moesten worden. Dan, zoo
„gij evenwel deze instelling veranderd wilt hebben;
„zoo gij begeert, dat de *Lex Cornelia*, in het stuk
„van omkoopung, zich tot alle rangen uitstrekke;
„welaan, laat ons de handen ineenslaan, niet om
„de wet te overtreden, maar om te bewerken, dat
„dezelve door eene nieuwe wet veranderd worde.
„Mijn Kliënt *CLUENTIUS* zal de eerste zijn, om
„u hierin te helpen, daar hij nu reeds, terwijl de
„oude nog in kracht is, van hare bescherming geen
„gebruik wil maken, en begeert, dat zijne zaak zoo
„bepleit worde, als of die wet hem mede verbond.
„Dan, ofschoon hij uit de wet geen voordeel voor
„zich wil trekken, zijt gij nogtans regtshalve gehou-
„den haar niet buiten de palen, welke haar gezet
„zijn, uit te breiden.”

Zoodanig is de redekaveling van *CICERO* op dit stuk;
welsprekend, vast en sterk. Daar zijne manier wijd-
luchtig is; heb ik het oorspronkelijke merkelyk ver-

---

*aequitatis; mens, et animus, et consilium, et sententia ci-
vitatatis posita est in legibus. Ut corpora nostra sine mente,
sic civitas sine lege suis partibus, ut nervis, ac sanguine
et membris, uti non potest. Legum ministri, magistratus;
legum interpretes, iudices; legum denique idcirco omnes servi
sumus, ut liberi esse possimus. Quid est, Q. NASO, cur tu
in hoc loco sedeas? etc.*

kort, maar tevens de kracht van hetzelfde getracht te behouden.

In het laatste gedeelte dezer Redevoering handelt CICERO van de andere beschuldiging, ten laste van CLUENTIUS ingeleverd, van namelijk OPPIANICUS door vergif om het leven gebragt te hebben. Het bleek duidelijk, dat de beschuldigers op dit stuk niet sterk aandrongen, maar dat zij het voornamelijk daarop toelagden, om CLUENTIUS met den haat wegens omkoopning in de vorige rechtspleging te overladen; en gevolgelyk heeft CICERO zich bij dit gedeelte van het geding niet lang opgehouden. Hij toont aan de onwaarschynlykheid van het verhaal, hetwelk van die zoogenaamde vergiftiging werd gedaan, en maakt, dat hetzelfde van allen schijn van bewijs volstrektelyk ontbloot wordt.

Nu bleef er dus na dit alles niets meer over, dan de Peroratie, of het slot. Hierin, zoo als doorgaans in deze geheele redevoering, is CICERO buitengemeen zuiver, en blijft, te midden van den warmsten ijver, buiten het winderige declaméren. De Peroratie heeft twee bedoelingen; afkeer en verontwaardiging te verwekken tegen het karakter en gedrag van SASSIA, en het medelyden gaande te maken met een' zoon, welke zijn leven lang door zulk eene moeder vervolgd was. Hij telt nog eens weér de wandaden van SASSIA op; hare ongebondenheid, hare overtreding van al de wetten der welvoegelykheid, haar bloedschendig huwelyk, hare geweldenarij en wreedheid. Hij schildert met de hatelykste kleuren de drift en woede, welke zij had laten blyken, toen zij op reis ging, om haren zoon te vervolgen; hij beschryft hare reis van Larinum naar Rome, met een groot gevolg van bedienden, en groote sommen gelds, welke zij wilde besteden, om hem daarmede in het geregt te verschalken en te

doen veroordeelen; terwijl zij aan alle plaatsen, waar zij doorkwam, zulk een afgrijzen verwekte, dat alles wegging, waar zij introk, dat elk hare tegenwoordigheid schuwde, dat haar gezelschap als besmettelijk werd aangezien, ja het huis-zelf voor onrein werd gehouden, hetwelk een zoo eervergeten vrouwmensch was binnentreden. * Hiertegenover stelt hij het karakter van CLUENTIUS, onbevlekt, onbesproken en eerwaardig. Hij brengt voor den dag de getuigenissen van het Bestuur van Larinum, welke aangaande hem op de uitvoerigste en loffelijkste wijze, volgens een wettig en plegtig besluit, waren gegeven, en ondersteund door de bevestiging der aanzienlijkste en beste inwoners, die hierbij tegenwoordig waren, om alles, wat CICERO ten voordeele van CLUENTIUS bijbragt, te staven. „Derhalve, Regters,” dus besluit hij, „zoo gij eenen afkeer hebt van gruwelen, be-
„let dit goddelooze vrouwmensch hare zegepraal,

---

* *Cum appropinquare huius iudicium ei nunciatum est, confestim huc advolavit, ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia testibus deesset; aut ne forte mater hoc sibi optatissimum spectaculum huius sordium atque luctus, et tanti squaloris amitteret. Iam vero quod iter Romam huius mulieris fuisse existimatis? Quod ego propter vicinitatem Aquinatium et Venefranorum ex multis comperi. Quos concursus in his oppidis? Quantos et virorum et mulierum gemitus esse factos? Mulierem quamdam Larino, atque illam usque a mari supero Romam proficisci cum magno comitatu et pecunia, quo facilius circumvenire iudicio capitis, atque opprimere filium posset. Nemo erat illorum, pene dicam, quin expiandum illum locum esse arbitraretur, quacumque illa iter fecisset; nemo, quin terram ipsam violari, quae mater est omnium, vestigiis consceleratae matris putaret. Itaque nullo in oppido consistendi ei potestas fuit; nemo ex tot hospitibus inventus est, qui non contagionem aspectus fugeret.*

„draagt zorg, dat deze geheel ontaarde moeder zich
 „niet in het bloed van haren eigenen zoon verheuge.
 „Zoo gij voorstanders zijt van eerlijkheid en deugd,
 „verlost dezen ongelukkigen man, welke, zoo vele ja-
 „ren lang, voor de grootste schande heeft bloot ge-
 „staan uit oorzaak van valsche beschuldigingen, door
 „SASSIA, OPPIANICUS en derzelve medepligtigen te-
 „gen hem ingebracht. Het ware veel beter voor hem
 „geweest, dat hij voorheen was omgekomen door het
 „vergif, hetwelk OPPIANICUS hem bereid had, dan
 „dat hij die strikken slechts ontkwam, om het slagtof-
 „fer te worden van eenen haat, welken hij bewezen
 „heeft geheel onregtvaardig te zijn. Doch hij stelt
 „volkomen zijn vertrouwen op u; hij verwacht van
 „uwe goedertierenheid en billijkheid, dat gij nu, na-
 „dat gij volkomen van de zaak onderrigt zijt, hem
 „in zijne eer zult herstellen; dat gij hem zult we-
 „dergeven aan zijne vrienden en medeburgers, van
 „welker ijver en hoogachting voor hem gij zoo tref-
 „fende blijken hebt gezien; en eindelijk, dat het
 „door uwe uitspraak zal blijken, dat, schoon laster
 „en partijzucht eenen tijd lang in volksvergaderingen
 „en redevoeringen de overhand kunnen behouden, in
 „het Geregt nogtans der waarheid alleen gehoor wordt
 „verleend.”

Ik heb slechts het geraamte gegeven dezer rede-
 voering van CICERO. Ik bedoelde voornamelijk de
 orde en manier van dezen Redenaar, de wijze, waar-
 op hij de bijzondere stukken rangschikt, en de kracht
 van sommige zijner voornaamste bewijzen aan te toon-
 en. Om een volledig begrip van dit onderwerp, en
 de kunst, waarmede de Redenaar hetzelfde behandelt,
 te krijgen, moet men met het oorspronkelijke-zelf te
 rade gaan. Er zijn weinige redevoeringen van CICE-
 RO, welke grooter verscheidenheid van zaken en be-
 wijzen bevatten, dan deze; en dit maakt eene ge-

heele ontleding van dezelve bezwaarlijk. Doch hierom verkoos ik haar, als een uitmuntend voorbeeld, om eene omslagtige en ingewikkelde zaak voor het Geragt daaruit met orde, sierlijkheid en nadruk te leeren behandelen.

VIJF EN TWINTIGSTE LES.

OVER DE WELSPREKENDHEID VAN DEN KANSEL.

Van de drie soorten van Welsprekendheid, welker bijzonder karakter ik had voorgenomen door eenige aanmerkingen op te helderen, eer ik tot de behandeling der onderscheidene deelen eener Redevoering overging, is mij thans alleen nog de Welsprekendheid van den Kansel overgebleven.

Laat ons in de eerste plaats de voor- en nadeelen overwegen, welke bij deze soort van openbare voordragt plaats hebben. De Welsprekendheid van den Kansel, anders ook wel genaamd de Geestelijke Welsprekendheid, heeft buiten twijfel vele bijzondere voordeelen. De onderwerpen, welke zij behandelt, overtreffen gewisselijk alle andere in waardigheid en gewigt. Zij zijn van dien aard, dat elk belang in dezelve stelt, dat zij op ieders hart kunnen worden te huis gebragt, en dat zij tevens het grootste sieraad in de beschrijving, en het grootste vuur in den aandrang toelaten. Ook heeft de Prediker in de behandeling zijner stoffe groote voordeelen. Hij spreekt niet tot één, of tot weinige Regters, maar tot eene talrijke Vergadering; hij heeft niet te vreezen, dat hem iemand zal invallen;

hij is niet genoodzaakt onverwachte tegenwerpingen te beantwoorden, of zonder voorbereiding te spreken. Hij kiest zijne stoffe naar eigen goeddunken, en verschijnt in het openbaar met al de hulpmiddelen, welke de bedaardste en naauwkeurigste overdenking hem heeft kunnen aan de hand geven.

Dan met alle deze voordeelen gaan tevens ook bijzondere zwarigheden in de Geestelijke Welsprekendheid gepaard. De Prediker heeft, wel is waar, met geene tegenpartij te kampen; doch juist het betoogen van den eenen, en het wederleggen van den anderen kant, verlevendigen voor de Balie het vernuft, en wekken de aandacht op. De Geestelijke Redenaar is mogelijk in een al te gerust bezit van zijn veld. De onderwerpen, welke hij behandelt, zijn op zich-zelve voortreffelijk en gewichtig; maar zij zijn tevens door de menigvuldige behandeling gemeen geworden. Zij hebben reeds eeuwen lang zoo vele Redenaren en zoo vele pennen bezig gehouden; het oor der menigte is daaraan reeds zoo zeer gewoon, dat er eene meer dan gemeene kracht van vernuft wordt vereischt, om de aandacht op dezelve te houden gevestigd. Niets is in het gansche rijk der kunsten moeilijker, dan aan alle-daagsche dingen het bevallige der nieuwhed te geven. Geene soort van opstellen zet de bekwaamheid zoo zeer op de proef, als die, waar de geheele verdienste in de uitvoering is gelegen, waar het niet de zaak is iets nieuws te zeggen, of de toehoorders te overtuigen van iets, hetwelk zij niet geloofden; maar aan waarheden, welke hun reeds bekend zijn, waarvan zij reeds overtuigd waren, zulke kleuren te geven, dat hunne verbeelding en hun hart ten sterkste door dezelve getroffen worden. * Daarenboven moet

---

* Hetgene ik over dit stuk gezegd heb stemt volkomen overeen met de aanmerking, door den beroemden

men in aanmerking nemen, dat de onderwerpen van den Prediker hem gemeenlijk tot afgetrokkene eigenschappen, tot deugden en ondeugden bepalen; daar integendeel andere Volksredenaars gelegenheid hebben om van personen te spreken; iets, waarin de Hoorers doorgaans veel meer deel nemen, en hetwelk veel sterker werkt op hunne verbeelding. Het is de zaak des Predikers alleen, ons van het booze af te schrikken; maar de Balie-Redenaar tracht ons afkeer van den boosdoener in te boezemen. De laatstgenoemde beschrijft ons een' levend persoon en maakt onze verontwaardiging veel ligter gaandé.

In deze omstandigheden is de oorzaak te zoeken,

LA BRUYÈRE gemaakt in zijne *Moeurs du Siècle*, wanneer hij de Welsprekendheid van den Kansel met die in het Ge-regt vergelijkt. *L'Eloquence de la chaire, on ce qui y entre d'humain, et du talent de l'orateur, est cachée, connue de peu de personnes, et d'une difficile exécution. Il faut marcher par des chemins battus, dire ce qui a été dit, et ce que l'on prévoit que vous allez dire; les matières sont grandes, mais usées et triviales; les principes surs, mais dont les auditeurs pénètrent les conclusions d'une seule vue; il y entre des sujets, qui sont sublimes, mais qui peut traiter le sublime? — Le Prédicateur n'est point soutenu, comme l'Avocat, par des faits toujours nouveaux, par de différens évènements, par des aventures inouïes; il ne s'exerce point sur des questions douteuses; il ne fait point valoir les violentes conjectures et les présomptions: toutes choses, néanmoins, qui élèvent le génie, lui donnent de la force, et de l'étendue, et qui contraignent bien moins l'éloquence, qu'elles ne la fixent et la dirigent. Il doit, au contraire, tirer son discours d'une source commune, et où tout le monde puise: et s'il s'écarte de ces lieux communs, il n'est plus populaire; il est abstrait ou déclamateur.*

Het gevolg, hetwelk hij uit deze aanmerking trekt, is juist — *Il est plus aisé de prêcher que de plaider; mais plus difficile de bien prêcher que de bien plaider.*

dat wij wel een groot aantal tamelijk goede, maar zeer weinig uitstekende Predikers hebben. In de kunst van prediken zijn wij nog ver af van de volmaaktheid; en er zijn misschien weinig dingen, waarin het zoo moeilijk is uit te munten. * Deze volmaaktheid is intusschen een edel doel, en verdient in vele opzigten, dat wij met ijver daarnaar streven.

Mogelijk denken sommigen, dat het Prediken geen onderwerp is, hetwelk eigenlijk tot de Kunst der Welsprekendheid behoort. Deze laatste, denkt men, bepaalt zich alleen tot menschenlijke wetenschappen en uitvindingen, maar de waarheden van den Godsdienst zullen zoo veel te krachtiger werken, hoe eenvoudiger en kunstloozer zij voorgedragen worden. Die tegenwcrping zoude van groot gewigt zijn, bijaldien de

---

* Hetgene ik hier, en op meer andere plaatsen over onzen afstand van de volmaaktheid in de kunst van prediken, en over de groote schaarsheid van uitmuntende Predikers, gezegd hebbe, moet zoo worden verstaan, dat ik daarbij eene denkbeeldige volmaaktheid in die kunst voor oogen heb gehad, welke veelligt, na der Apostelen tijd, door niemand bereikt is, noch bereikt zal worden. Maar verstaat men door Welsprekendheid in dit geval die mate van bekwaamheid, welke het groote oogmerk om te stichten zeer merkelyk bevordert, en eene regtmatige aanspraak geeft op hoogachting en roem, dan hebben wij niet weinig Predikers van een' aanzienlijken rang. In dit opzigt hang ik gereedelyk mijn zegel aan de aanmerking van een onpartijdig kunstregter, (*Dr. CAMPBELL on Rhetoric. B. 1. ch. 10.*) welke zegt, dat, in aanmerking genomen zijnde, hoe zeldzaam eene gave de Welsprekendheid is, en met hoe vele zwarigheden het Predikambt, bijzonder door de menigvuldige oefening, gevoegd bij de andere bezigheden, waartoe een gewoon Leeraar verplicht is, vergezeld gaat, men dan meer redenen heeft, om zich te verwonderen, dat men zoo vele leerzame, en zelfs welsprekende Leerredenen, dan dat men er zoo weinig hoort.

Welsprekendheid datgene ware, waarvoor zij van hen, welke zoodanige tegenwerpingen maken, gemeenlijk gehouden wordt; namelijk eene wonderige en bedrijgelyke kunst, welke zich blootelijk toelegt, om door fraaiheid van woorden te behagen en het oor te streelen. Maar tegen dit denkbeeld van Welsprekendheid heb ik reeds in den beginne gewaarschuwd. Ware Welsprekendheid is de kunst, om de waarheid in het voordeeligste licht te plaatsen, ten einde daardoor te overtuigen en te overreden. Dit is het, waarin ieder eerlijk man, die het Evangelie predikt, niet alleen kan, maar ook moet belang stellen; het is met den goeden uitslag zijner ambtsbediening ten naauwste verbonden, en zoo het noodig ware, gelijk het zekerlijk niet is, dit nog verder te betoogen, zouden wij ons op de Redevoeringen der Profeten en Apostelen, als proefstukken van de verhevenste en overredendste welsprekendheid, geschikt beide naar de verbeelding en het gevoel der menschen, in dezen kunnen beroepen.

Eene hoofdeigenschap, welke tot wél Prediken vereischt wordt, is, dat men een regt, en tevens een bepaald en altijd levendig begrip hebbe van het oogmerk der Prediking. Het is toch niet mogelijk eenige kunst wel te beoefenen, zoo lang men van haar oogmerk, en wat daartoe behoort, geen regt denkbeeld heeft. Het doel van alle Prediking is de menschen tot het betrachten van deugd te overreden. Natuurlijk moeten derhalve alle Leerredenen overredend zijn. Men denke echter niet, dat de Prediker in het geheel niet moet onderrigten en leeren, verklaren en bewijzen. Alle overreding, gelijk ik reeds voreen heb aangetoond, moet op overtuiging gegrond zijn. Men moet zich steeds, om een' duurzamen indruk op het hart te maken, in de eerste plaats tot het verstand wenden; en hij, die op de hartstogten

der menschen fracht te werken, en hunne begeerten op te wekken, zonder vooraf goede grondslagen gelegd, en hun verstand verlicht te hebben, is niets meer dan een bloot Declamatteur. Hij mag voor een oogenblik aandoeningen gaande maken, of een' kortstondigen gloed ontsteken, geene vaste en duurzame indrukken zal hij doen geboren worden. Tevens moet men in gedachte houden, dat alle onderrigtingen des Predikers praktikaal, en dat overreding altijd de hoofdzak moet zijn. Hij beklimt den Kansel, niet om eenig afgetrokken stuk te betoogen; niet om eenige Bovenatuurkundige waarheid op te helderen, of den toehoorder zaken te zeggen, welke deze nimmer te voren gehoord heeft; maar om de menschen te verbeteren, om hun duidelijke begrippen en krachtadige indrukken der waarheden van den Godsdienst te geven. De welsprekendheid van den Kansel moet dus eene *populaire* welsprekendheid zijn. *Populariteit* is eene der voornaamste eigenschappen van eene goede Preek, niet in dien zin, waarin dit heet zich naar de grillen en vooroordeelen der menigte te schikken — hierdoor zal een Prediker zich verachtelijk aanstellen — maar in den eigenlijken zin van het woord, als zijnde de gave, om indrukken op het volk te maken, hunne harten te treffen en te overmeesteren. Ik make derhalve geene zwaarigheid om te beweren, dat de afgetrokkene en wijsgeerige trant van prediken, hoe zeer die somtijds moge bewonderd worden, op een valsch denkbeeld gegrond is, en zeer ver afwijkt van het eigenlijke oogmerk der Geestelijke Welsprekendheid. Zonder twijfel moet een Prediker altijd verstandig redekavelen; hij moet zijnen toehoorderen van elke zaak een duidelijk begrip geven, en hen met zaken, maar niet met bloote klanken onderhouden; doch het zal hem geringe waarde bijzetten, zoo hij slechts scherp-

zinnig in het redekavelen, en niet tevens overredend in het spreken is.

Daar nu eene Preek niets anders is, dan eene overredende Redevoering, vloeit hieruit dit wezenlijke gevolg, dat de Prediker - zelf, wil hij het groote oogmerk bereiken, een deugdzaam man moet zijn. Ik heb reeds in eene der voorgaande Lessen getracht aan te toonen, dat niemand in eenig strk waarlijk welsprekend kan zijn, tenzij hij uit eigene overtuiging, uit eigen gevoel spreke. Gaat dit door, gelijk ik mij verzekerd houde, in alle andere soorten der Welsprekendheid, buiten twijfel gaat het boven alles door in het Prediken. Hier is het van het hoogste belang, dat de Prediker ten sterkste overtuigd zij van de waarheid en het gewigt der grondstellingen, welke hij anderen tracht in te prenten; en het is niet genoeg, dat hij dezelve blootelijk in bespiegeling gelooft, maar hij moet ze levendig en sterk gevoelen. Hierdoor eerst zullen zijne vermaningen ernst en nadruk bekomen; hierdoor zullen zij dien gloed van godsvrucht verkrijgen, welke meer vermag dan alle kunstige Welsprekendheid; maar zonder dit zal de hulp der kunst zelden in staat zijn, om den blooten Declamateur te verbergen. Een geest van ware vroomheid zoude de krachtigste beschutting zijn tegen die mislagen, waarvoor Predikers zoo zeer bloot staan. Deze zoude die beuzelachtige en winderige Redevoeringen verbannen, welke geen ander oogmerk hebben, dan blootelijk een' praal van woorden te vertoonen, of de toehoorders te vermaken. En misschiet is de moeilijkheid, om tot dien trap van deugd en godsvrucht op te klimmen, welke tot de volmaaktheid in de Geestelijke Welsprekendheid gevorderd wordt, en om deze met die gemeenzame wereldkennis en de overige gaven, welke tot een' uitmuntend Prediker behooren,

te verbinden, eene der voorname oorzaken, dat zoo weinigen in dezen kring tot hooge volmaaktheid stijgen.

De hoofdeigenschappen, waardoor de Welsprekendheid van den Kansel zich van alle andere soorten van openbaar spreken onderscheidt, schijnen mij toe deze te zijn: Deftigheid en Vuur. De ernstige aard der onderwerpen vordert Deftigheid, en hun gewigt voor het menschedom vereischt Vuur. Het is geenszins gemakkelijk of gemeen, deze beide eigenschappen der Welsprekendheid te vereenigen. Heeft het Deftige alleen de overhand, zoo vervalt men ligtelijk tot eene doodsche, eenvormige plegtigheid. Vuur, zonder Deftigheid, grenst zeer na aan het ligtzinnige en tooneelachtige. Elk Prediker behoort zich op de vereeniging van deze twee eigenschappen, niet alleen in het opstellen, maar ook in het uitspreken zijner redenen, als op eene zaak van het grootste gewigt, toe te leggen. Deftigheid en Vuur vereenigd, geven aan de Preek dat karakter, hetwelk de Franschen *Onction* of Zalving noemen; zijnde die roerende, doordringende en belangwekkende manier, welke voortvloeit uit eene sterke gevoeligheid van hart bij den Prediker voor het gewigt van de waarheden, door hem voorgedragen en uit zijn ernstig verlangen, dat dezelve indruk op het hart der toehoorders mogen maken.

Naast een juist denkbeeld van den aard en het oogmerk der Welsprekendheid, moet eene gepaste keuze der stoffe als eene zaak van het grootste belang gerekend worden. Regels te geven aangaande de keuze van stoffen voor Leerredenen behoort meer tot den Theologischen, dan tot den Rhetorischen leerstoel. Dit nogthans kan als een algemeene regel worden opgegeven, dat de inhoud der voordragt zoodanig moet zijn, als den Prediker het nuttigste en meest geschikt voor de omstandigheden der hoorderen toeschijnt.

Niemand kan welsprekend genaamd worden, die zijne hoorders onderhoudt met zaken of woorden, welke geen van hen, of slechts zeer weinigen kunnen begrijpen. De nietsbeduidende toejuiching, waarmede de onkundige alles ontvangt, wat hij niet begrijpt, moet door elk reeds, die maar een dagelijksch verstand en eene dagelijksche braafheid bezit, geleerd zijn te verachten. Nut en ware Welsprekendheid gaan altijd hand aan hand, en niemand zal den roem van een goed Prediker lang behouden, zoo hij niet tevens als éen nuttig Prediker wordt erkend.

Ik zal de regels, aangaande de behandeling der onderscheidene deelen eener Leerrede, zoo als de Inleiding, Verdeeling, de Betoogende en Overredende gedeelten, sparen, totdat ik aan de behandeling eener Redevoering in het gemeen zal zijn gekomen. Thans wil ik slechts eenige regels en aanmerkingen over de Preek, als eene bijzondere soort beschouwd, mededeelen, welke regels ik hope, dat niet nutteloos zullen zijn.

In de eerste plaats moet in eene Preek de Eenheid bewaard worden. Deze is gewisselijk bij alle opstellen van belang; maar in andere Redevoeringen, waar de keuze en de inrigting van het onderwerp, niet van den Spreker, afhangt, heeft hij het dikwijls minder in zijne magt, om dezelve te bewaren. In eene Leerrede daarentegen is het altijd de schuld van den Prediker-zelven, zoo hij daarvan afwijkt. Door Eenheid versta ik, dat er een zeker enkel hoofdpunt moet zijn, waarop het beloop van de geheele Preek uitkomt. Het moet geen mengsel zijn van verscheidene, door elkander gesmeten stoffen; maar overal moet ééne zaak de heerschende wezen. Deze regel is gegrond op de algemeene ondervinding, dat onze ziel ten zelfden tijde hare geheele aandacht slechts op één voornaam punt kan bepalen. Door verdeeling der aandacht wordt de indruk verzwakt. Dan deze Eenheid, zon-

der welke eene Preek noch groote schoonheid, noch groote sterkte kan hebben, belet niet, dat er verdeelingen of onderscheidene hoofdstukken in eene Leerrede zijn kunnen; noch vordert, dat men altijd slechts eene enkele gedachte in een verschillend licht aan de hoorders voorstelle. In dien bekrompen zin moet zij niet worden verstaan. Zij is bestaanbaar met eene zekere verscheidenheid; zij veroorlooft onderdeelen en bijvoegsels, mits dat men steeds zoo veel samenhang en verband behoude, dat het geheel een' gemeenschappelijken indruk op den geest make. Ik kan, bij voorbeeld, verscheidene enkele bewijzen gebruiken, om de liefde tot God aan te prijzen; ik kan ook misschien de oorzaken van het verval dezer deugd onderzoeken; er zal toch altijd één groot voorwerp ter beschouwing voor de ziel overblijven; maar, wanneer ik, uit hoofde dat mijn Tekst zegt, „die „God lief heeft, moet ook zijnen broeder liefheben,“ in dezelfde Leerrede de bewijzen voor de liefde tot God, en voor de liefde tot den Naaste, ondereen mengde, zoude ik op eene onvergefelijke wijze tegen de Eenheid zondigen, en een' zeer zwakken en verwarden indruk maken op den geest der toehoorders.

In de tweede plaats zijn de Leerredenen immer des te krachtiger, en gemeenlijk ook des te nuttiger, hoe bepaalder en enkelvoudiger derzelver onderwerp is. Dit volgt reeds, voor een groot gedeelte, uit hetgene ik zoo even verklaard heb. Schoon een algemeen onderwerp wel vatbaar zij, om met een' aanmerkelijken graad van Eenheid uitgevoerd te worden, kan echter deze Eenheid nimmer zoo volkomen zijn, als in een bijzonder onderwerp. De gemaakte indruk zal steeds meer onbepaald, en het gegeven onderwijs gemeenlijk minder treffend en overtuigend zijn. Ik weet wel, dat jonge Predikers veelal gewoon zijn al-

gemeene onderwerpen, bij voorbeeld de voortreffelijkheid en de genoegens van den Godsdienst, te verkiezen, omdat deze het meest in de oogen vallen, en het gemakkelijkst zijn te behandelen; ook is het buiten twijfel, dat algemeene beschouwingen van den Godsdienst niet geheel moeten verwaarloosd worden, daar dezelve in vele gevallen zeer te pas komen; maar met dit alles kunnen zij niet als de voordeeligste onderwerpen worden aangemerkt, om de hoogere werkingen van het prediken voor te brengen; daar zij onvermijdelijk op het gemeene pad van *loci communes* uitloopen. De aandacht zal veel sterker gaande gemaakt worden, wanneer men eenig bijzonder gezigtspunt, eene enkele belangrijke zijde van een groot onderwerp weet te vatten, en de geheele kracht van Redekaveling en Welsprekendheid alleen daarop gerigt heeft. De aanprijzing van eene of andere enkele deugd, of de bestraffing van eenige bijzondere ondeugd, levert eene stof op, welke het niet aan Eenheid of Juiste bepaling ontbreekt, doch wanneer wij ons bepalen, om die deugd of ondeugd in eene enkele betrekking te beschouwen, en na te gaan, hoe dezelve zich in zekere karakters, of in zekere omstandigheden van het leven vertoont, dan wordt het onderwerp zeer veel belangrijker. Het is waar, de uitvoering wordt dan moeilijker, maar de verdienste en de uitwerking zijn ook des te grooter.

In de derde plaats moet nooit alles gezegd worden, wat over het onderwerp te zeggen valt; er is geen grooter misslag dan deze. Men kieze de nuttigste, de meest treffende en overtuigende gronden, welke de tekst aan de hand geeft, en late de Redevoering daarop rusten. Zoo de leerstellingen, welke door de Dienaren van het Evangelie worden voorgedragen, voor de hoorders geheel nieuw waren, zoude het noodig kunnen zijn, zich bij elk stuk in het bijzonder op te

houden, dewijl men anders dikwijls gevaar zou loopen, dat de hoorders niet volkomen van de zaken onderrigt werden. Maar Preken dienen veel minder om te leeren, dan om te overreden, en niets is meer strijdig met overreding, dan eene onnoodige en vervelende wijdloopigheid. Er zijn altijd dingen, welke de Prediker mag veronderstellen bekend te zijn, en andere, die hij slechts behoeft aan te stippen. Zoekt hij niets voor bij te gaan van hetgene zijne stof oplevert, zoo kan het niet missen, of hij overlaadt zijn voorstel, en verzwakt daardoor den indruk van hetzelfde.

Bij het bearbeiten eener Preek moet hij zich in de plaats stellen van een ernstig toehoorder. Hij verbeelde zich, dat het voorstel tot hem-zelfen gerigt is; hij bedenke, van welken kant het onderwerp hem meest zou treffen, welke bewijzen de meeste kracht zouden hebben, om hem te overreden, welke stukken het meest voor zijnen geest zouden zweven. Deze gebruike hij dan, als zijne voornaamste bouwstoffen, en bij deze zal zijn vernuft met de grootste levendigheid werkzaam zijn. Die uitgerekte en langgesponnen Preken, maar al te veel in zwang, ontzenuwen de edelste waarheden. Ik beken, dat het in acht nemen der gegevene regelen ten gevolge kan hebben, dat er minder Preken over éénen Tekst gehouden worden, dan gemeenlijk geschiedt; maar ik zie niet, dat dit eenig nadeel kan doen. Ik kan niet begrijpen, wat nut het heeft, bij ieder tekst een geheel zamenstel van godsdienstige waarheden in te voeren. Het is verre weg de eenvoudigste en natuurlijkste manier, dat gezigtspunt der stoffe uit te kiezen, waartoe de Tekst voornamelijk aanleiding geeft, en zich bij den Tekst-zelfen niet langer op te houden, dan tot opheldering van het onderwerp, uit dat gezigtspunt beschouwd, noodig is; en dit kan gemeenlijk grondig en duidelijk genoeg in ééne of twee

Leerredenen geschieden. Het is toch een valsch begrip, wanneer men meent, dat hij het grondigst preekt, en het diepst in de zaken dringt, die zich het langst bij dezelve ophoudt. Integendeel ontstaat die vervelende wijloopigheid, welke aan sommigen bij alle hunne ophelderingen eigen is, veelal uit gebrek aan oordeel om te onderscheiden, wat in eene zaak het gewigtigste is, of aan gebrek van bekwaamheid om hetzelfde in het regte gezigtspunt te plaatsen.

Ten vierde, moet men zich boven alles toeleggen, om zijne leeringen belangrijk voor de toehoorders te maken. Dit is de voorname toetssteen, het eigenlijke kenmerk van echt vernuft voor de Welsprekendheid des Kansels; want niets verhindert meer het nut van het preken, dan eene drooge manier. Eene drooge Preek kan nimmer eene goede Preek zijn. Om op eene belangwekkende wijze te prediken komt zekerlijk zeer veel op de mondelijke voordragt of het uitspreken aan; want de wijze, waarop men spreekt, brengt zeer veel toe, om de toehoorders te roeren; maar zeer veel hangt ook af van het opstel. Zuivere taal en fraaije beschrijvingen zijn slechts ondergeschikte middelen, om belangrijk te preken. De groote kunst bestaat daarin, dat men alles, wat men zegt, den toehoorder op het hart wete te drukken, zoodat ieder denke, dat des Predikers rede tot hem in het bijzonder gerigt is. Te dien einde moet de Leeraar alle ingewikkelde redekaveling vermijden, zich niet in algemeen bespiegelende voorstellen uitdrukken, noch praktikale waarheden op eene afgetrokkene Metaphysische manier voordragen. Hij moet zijne rede, zoo veel mogelijk, regelregt tot de toehoorders rigten, en niet den toon van een verhoogschrijver aannemen, maar den toon van iemand, die tot eene talrijke vergadering spreekt, en zich bevlijgt om dat-

gene, wat men Toepassing heet, of wat een' onmiddelijken invloed heeft op het gedrag, met het leerende en betoogende gedeelte der Preek te verbinden.

Het zal van groot belang zijn altijd de verschillende jaren, karakters en levensstanden der menschen in het oog te houden, en zijne vermaningen en onder-richtingen naar deze onderscheidene klassen van menschen te schikken. Zoo ras men dingen voorstelt, welke de toehoorder voelt, dat zijn eigen karakter en zijne omstandigheden raken, kan men zeker zijn, dat hij er belang in zal stellen. Niets is te dien einde noodzakelijker, dan zich toe te leggen op de kennis van het hart en de daden der menschen. Wanneer men in staat is het hart open te slaan, en den mensch aan zich-zelfen te vertoonen in een licht, waarin hij zijn karakter nimmer te voren beschouwd had, doet zulks eene verwonderlijke uitwerking. Zoo lang de Prediker in eene wolk van algemeene aanmerkingen daar henen zweeft, en zich niet bepaalt, om bijzondere trekken en eigenschappen der gemoederen te schilderen, denken de toehoorders al ligt, dat de beschrijving hen niet aangaat. De treffende naauwkeurigheid in het schetsen van zedelijke karakters geeft bijzonder groote kracht en nadruk aan des Predikers Redevoering. Van hier, dat voorbeelden, op historische voorvallen gegrond, en werkelijk uit het leven der menschen genomen, hoedanige de H. Schrift zeer vele oplevert, steeds, wanneer ze wel gekozen zijn, groote opmerkzaamheid verwekken. Men moet geene geschikte gelegenheid, om deze voorbeelden bij te brengen, laten voorbijgaan; zij vergoeden eenigermate het nadeel, hetwelk, zoo als ik voorheen heb aangemerkt, bij het prediken plaats heeft, van namelijk zich tot afgetrokkene eigenschappen te moeten bepalen, en van geene personen te kunnen spreken; en zij zetten de belangrijkheid en de zekerheid der waar-

heden van den Godsdienst in het meest treffende licht. Misschien zijn de schoonste en nuttigste, schoon in het opstellen de moeilijkste Preken, die, welke geheel karakterschetsend zijn, dat is, die eenig bijzonder karakter, of merkwaardig stuk uit de Geschiedenis van den Bijbel ophelderen; in welks behandeling men gelegenheid heeft, om eenige van de geheimste raderen des menschelijken harten na te sporen en te ontwikkelen. De andere predikstoffen zijn meestal zeer afgesleten; maar dit is een veld, hetwelk, hoe uitgestrekt ook, tot dus ver echter door de opstellers van preken weinig bezocht is, daar het toch alle voordeelen van nieuw en ten hoogste nuttig te zijn bezit. De Leerrede van Bisschop BUTLER over *het Karakter van BALAAM* zal een denkbeeld kunnen geven van die soort van preken, welke ik hier bedoele. *

Laat mij in de vijfde en laatste plaats hier nog deze waarschuwing bijvoegen, dat men zich nimmer in het Prediken de eene of andere manier, welke in de mode is, ten voorbeelde stelle. Dit zijn vlooden, welke heden gezwollen, en morgen reeds weder opgedroogd zijn. Nu eens is het de smaak voor een' dichterlijken, dan eens voor een' wijsgeerigen prediktrant, welke de Mode op zijne zijde heeft; nu moet alles gemoedelijk, † dan weder betoogend § zijn, naardat een of ander Prediker van naam het voorbeeld heeft gegeven. Elk van deze manieren, zoodra zij te ver wordt getrokken, is ondeugend, en wie zich geheel-

---

* Zedigheid heeft den schrijver terug gehouden van twee zijner eigene Leerredenen dezer soort, eene over het karakter van JOZEF, en eene over dat van HAZAËL, te noemen.

† *Pathetic.*

§ *Argumentative.*

tot eene van deze bepaald, zal zijn vernuft doen inkrimpen en bederven. Het is alleen de algemeene smaak der menschen, welke, aan zoodanige veranderlijke moden niet onderhevig zijnde, bevoegd is, zich eenig gezag aan te matigen; en deze zal nimmer den stempel van zijne goedkeuring hangen aan eenigen prediktrant, welke niet op de menschelijke natuur gegrond is, met nut gepaard gaat, en overeenkomt met het eigenlijke denkbeeld eener Preek, als eene ernstige overredende Redevoering, welke voor eene vergadering van menschen wordt uitgesproken, met oogmerk, om hen te verbeteren. Laat den Prediker zich naar dit meetsnoer rigten, en dit bestendig in het oog houden, zoo zal hij zich op eenen veel zekerder weg tot roem bevinden, dan door eene slaafsche opvolging van eenigen volkssmaak, of van de kortstondige grillen zijner toehoorderen. Waarheid en gezond verstand staan vast en blijven onveranderd; maar mode en grillen zijn zwak en onbestendig. Hij volge nimmer blindelings het eene of andere voorbeeld, noch worde een slaafsche navolger van eenig Prediker, al wierd die ook nog zoo bewonderd. Hij kan uit verscheidene voorbeelden veel tot zijne verbetering nemen; hij kan het eene daarvan verkiezen boven het andere, maar eene slaafsche navolging verstikt alle vernuft, of liever is een bewijs van volslagen gebrek aan hetzelfde.

Wat den Stijl betreft, deze moet buiten twijfel in de eerste plaats duidelijk zijn. Daar Leerredenen van den Kansel tot onderrigt voor allerlei slag van hoorders zijn bestemd, moeten Klarheid en Eenvoudigheid in dezelve de overhand hebben. Alle ongewone, gezwollen en hoogdravende woorden moeten daarin vermijdd worden; vooral alle geheel dichterlijke of wijsgeerige uitdrukkingen. Jonge Predikers laten zich ligtelijk door den glans derzelve verblinden, en in

hen is deze misslag te verschoonen; maar zij moeten gelooven, dat het een misslag is, en dat dezelve daaruit voortkomt, omdat zij nog geen' zuiveren smaak verkregen hebben. Deftigheid wordt zekerlijk op den Kansel grootelijks gevorderd; niets, dat gemeen of plomp is, geene lage straattaal kan daar geduld worden; maar deze deftigheid is volkomen met eenvoudigheid bestaanbaar. De woorden, welke men gebruikt, kunnen alle kunsteloos, ligt verstaanbaar en zeer gebruikelijk zijn, en echter kan de Stijl genoegzame deftigheid, en tevens vuur en leven bezitten. Eene levendige en vurige voordragt is toch voor den Kansel bij uitstek geschikt. De ernst, welken een Prediker moet gevoelen, en de grootheid en het gewigt der zaken billijken niet slechts, maar vorderen dikwijls warme en gloeiende uitdrukkingen. Hij mag zich niet alleen van Metaforen en vergelijkingen bedienen, maar zelfs, bij bekwame gelegenheid, door eene Spraakwending (*Apostrophe*) den vromen en den zondaar aanspreken, levenlooze dingen tot personen maken, in sterke Uitroepingen losbarsten; en in het algemeen heeft hij de aandoenlijke Figuren der Rede tot zijn' wil. Alleenlijk moet hij zich niet van sterke Figuren, of van een' aandoenlijken Stijl bedienen, dan in gevallen, wanneer het onderwerp-zelf daartoe aanleiding geeft, en wanneer hij zich door eene natuurlijke, ongedwongene warmte voelt aangedreven, om ze te gebruiken.

De taal der Heilige Schrift, van pas gebruikt, geeft aan leerredenen een groot sieraad. Men kan dezelve of bij aanhaling, of bij toespeling gebruiken. Woordelijke aanhalingen van plaatsen uit de Schrift, ter ondersteuning van hetgene de Prediker wil inscherpen, zetten aan zijne leeringen meer gezags bij; en maken tevens zijn voorstel plegtiger en eerwaardiger. Toespelingen op merkwaardige plaatsen of spreuken der Schrift,

wanneer zij te juistere snede gebezigd worden, hebben gemeenlijk eene aangename uitwerking. Zij openen den Prediker eene schatkamer van Metaphorische uitdrukkingen, waarop geene andere soort van opstellen kan roemen, en door middel van welke hij zijn' stijl kan veranderen en verlevendigen. Maar hij moet zorg dragen, dat alle Toespelingen natuurlijk en gemakkelijk zijn; want gedwongen zijnde, gelijken zij naar vernuftige invallen. *

In eene Preek moeten geene geestige invallen of sla-

---

* Bisschop SHERLOCK, na bewezen te hebben, dat door de openbaringen van het Christendom het licht der Rede zeer veel opgeklaard, en de gronden van den Natuurlijken Godsdienst duidelijker geworden zijn, randt de ongeloofigen, wegens het misbruik, hetwelk zij van deze voorregten maken, in dezer voege aan: „Hoe vergeldt men „de zegeningen, welke men ontvangen heeft? Hoe on- „eerbiedig behandelt men het Evangelie van CHRISTUS, „waaraan men dat heldere licht van rede en natuur beide, „hetwelk wij nu genieten, te danken heeft, wanneer men „onderneemt rede en natuur tegen dat Evangelie te doen „strijden? Moest de *dorre hand*, welke door CHRISTUS „geheeld is, tegen hem worden opgeheven?” Deze toespeling op een bekend wonderwerk van onzen Zaligma-ker komt mij welgekozen en fraai voor. Dr. SEED heeft ongemeen veel op met toespelingen op de H. Schrift, doch hij geeft somtijds te veel toe aan de verbeelding, en wordt daardoor gedwongen. Dus zegt hij ergens: „Niet „eene groote deugd komt alleen; *de deugden zullen als „hare metgezellinnen tot haar gebragt worden met blijdschap en verheuginge;*” zinspelende op eene plaats in den XLVsten Psalm, waar gesproken wordt van de maagden, welke 's Konings dochter vergezellen. En elders, nadat hij gezegd had, dat de Hoogeschole met regt de *oogen der natie* genoemd worden, voegt hij er bij: „in- „dien nu de oogen der natie boos zijn, zoo moct het ge- „heele ligchaam duister wezen.”

gen, geene gemaakte levendigheid of scherpzinnigheid plaats hebben. Daardoor lijdt de deftigheid, welke aan den Predikstoel eigen is, en de Prediker-zelf krijgt daardoor het aanzien van verwaandheid, waarvoor hij zich boven alle andere dingen moet wachten. Hij moet zich veel meer op eenen sterken en nadrukkelijken, dan op een' schitterenden Stijl toelagen. Men moet zich maar niet inbeelden, dat de Stijl sterk en nadrukkelijk wordt door het gedurige gebruik van *Epitheta*. Deze hebben zekerlijk groote schoonheid en kracht. Maar zoo men ze in elken zin, en meer dan één bij een enkel voorwerp gebruikt, zal men, in plaats van den Stijl te versterken, veeleer denzelfden daardoor overladen en verzwakken; in plaats van het beeld op te helderen, hetzelfde veeleer verdonkeren. Zoo iemand, bij voorbeeld, spreekt van „deze voorbijgaande, veranderlijke „en vergankelijke wereld,” geeft hij mij door al deze drie *Epitheta* geen zoo levendig denkbeeld van hetgene hij wil zeggen, als wanneer hij één derzelve op eene gepaste wijze gebruikt had. Ik besluite dit onderwerp met den raad, dat men geene uitdrukkingen tot zijne lievelingen make; dit verraadt gemaaktheid, wansmaak. Geene uitdrukking, welke door haren glans en schoonheid zich van andere onderscheidt, moet in dezelfde Rede tweemaal voorkomen. Hare herhaling ontdekt eene zucht om te schitteren, en doet eene schrale vindingskracht vermoeden.

Belangende de vraag, „wat best zij, de Preken „geheel te schrijven, en dezelve dan stiptelijk in het „geheugen te prenten, of blootelijk de stof en de „denkbeelden te overdenken, en de uitdrukking, ten „minste voor een gedeelte, op het uitspreken te la- „ten aankomen,” ben ik van oordeel, dat men daaromtrent niet wel een' algemeenen regel kan geven.

De keuze tusschen deze beide manieren moet men aan de Predikers, naar derzelver verschillende talenten, overlaten. Uitdrukkingen, welke in de hitte van het spreken warm en gloeiend uit de ziel komen, zullen veelal meer bevalligheid en nadruk hebben, dan die, waarop men in de eenzaamheid van het boekvertrek gedacht heeft. Dan men kan zich op dezen vloed en rijkdom der uitdrukking, zelfs met het gelukkigste vernuft, niet altijd verlaten, en velen zijn nimmer meester van dezelve, wanneer de tegenwoordigheid eener talrijke gemeente hen door eerbied verrukt heeft. Het is dus, althans voor aankomende Predikers, raadzaam alles zoo naauwkeurig als mogelijk is te schrijven. Ja, dit is in den beginne volstrekt noodzakelijk, ten einde zich de bekwaamheid en vaardigheid om juist te spreken, en zelfs om juist te denken over Godsdienstige stukken, eigen te maken. Ik zoude zelfs nog wel een' stap verder willen gaan, en stellen, dat het raadzaam is niet alleen op die wijze te beginnen, maar ook daarmede aan te houden, zoo lang de vaardigheid en de lust in het schrijven en van buiten leeren duren. Achteeloosheid in dit stuk is zoo gemeen, en dringt zoo gemakkelijk in bij de meeste Predikers, dat men weinig reden heeft om tegen overdreven naauwkeurigheid te waarschuwen.

Van de mondelijke voordragt of het uitspreken van Redevoeringen, zal ik beneden afzonderlijk handelen. Voor het tegenwoordige merke ik in dit opzigt alleenlijk aan, dat de gewoonte, om de Preken te lezen een van de grootste beletsels is voor de Geestelijke Welsprekendheid in Groot-Brittanje, waar deze gewoonte de overhand heeft gekregen. Geene leerrede, bestemd om te overreden, kan dezelfde kracht hebben, wanneer ze gelezen, als wanneer ze uitgesproken wordt. Het gemeen voelt dit, en hun

vooordeel tegen deze gewoonte is min of meer in de natuur gegrond. Hetgene hierdoor in naauwkeurigheid gewonnen wordt, kan, vreeze ik, het verlies niet opwegen, hetwelk aan overreding en sterkte wordt geleden. Zij, wier geheugen niet sterk genoeg is om de geheele Preek te onthouden, kunnen deze zwakheid merkelijk te hulp komen, door korte aantekeningen voor zich te leggen, waarbij zij steeds nog de vrijheid en gemakkelijheid van een eigenlijk Spreker meerendeels zullen behouden.

De Fransche en Engelsche Preek-opstellers gaan naar gansch verschillende begrippen van de Geestelijke Welsprekendheid te werk, en schijnen dezelve tusschen zich verdeeld te hebben. Eene Fransche Preek is meestendeels eene warme, levendige vermaning; eene Engelsche is een koel, leerzaam vertoog. De Fransche Predikers spreken voornamelijk tot de verbeelding en het hart; de Engelsche alleen tot het verstand. Uit de vereeniging dezer beide manieren, van de ernst en het vuur des Franschmans, met de bondigheid en naauwkeurigheid des Engelschmans, zoude, naar mijn begrip, het model eener volmaakte Preek geboren worden. Eene Fransche Preek zoude in onze ooren als een opgesmukt, en dikwijls als een dweepziek gesnap klinken. Daarentegen zeggen de Fransche Kunstregters van onze Predikers, dat zij Philosophen en Logici, maar geene Redenaren zijn. * De Fransche Predikers hebben gemeenlijk de

---

* *Les Sermons sont, suivant notre methode, de vrais discours oratoires; et non pas, comme chez les Anglois, des discussions metaphysiques, plus convenables à une Academie, qu'aux Assemblées populaires, qui se forment dans nos temples, et qu'il s'agit d'instruire des devoirs du Christianisme, d'encourager, de consoler, d'édifier.*

Rhétorique Française, par M. CREVIER.

Tom. I. p. 134.

volgende gebreken. Door de gewoonte, welke onder hen is ingevoerd, om den tekst uit de Zondags-Evangeliën te nemen, is de zamenhang tusschen den tekst en het onderwerp van de Preek dikwijls onnatuurlijk en gedwongen; * hunne toepassingen van de Schrift zijn meer zinrijk dan leerzaam; hunne behandeling is stijf en benaauwd, omdat zij hunne stof altijd in drie of in twee hoofdstukken verdeelen; en hun opstel is in het gemeen te wijdoopig, en bestaat meer uit eenige weinige uitgebreide en opgesmukte gedachten, dan uit eene rijke verscheidenheid van denkbeelden. Met al deze gebreken kan men echter niet ontkennen, dat hunne Preken naar het plan eener overredende Volksredevoering gevormd zijn, en uit dien hoofde ben ik van gedachte, dat dezelve met vrucht kunnen gelezen worden.

Onder de Protestantsche Fransche Predikers is SAURIN de beroemdste. Hij is rijk, welsprekend en godvruchtig, maar in zijne manier wat al te weidsch. Onder de Roomsche-Katholijken munten uit BOURDALOUE en MASSILLON. De Fransche Kunstregters zijn het niet eens, wien van beiden de voorrang toekomt, en ieder van hen heeft zijn' aanhang. BOURDALOUE wordt voor bondiger, MASSILLON voor aangenamer en innemender gehouden. BOURDALOUE is inderdaad een schrander denker, en weet aan zijne leeringen met veel ijver ernst en vroomheid bij te zetten; doch zijn stijl is te woordenrijk; hij is onaangenaam door de menigvuldige aanhalingen uit de

---

* Eene van MASSILLON's beste Preken, over de koelheid en onverschilligheid der Christenen in het waarnemen der pligten van den Godsdienst, heeft tot Tekst, Luk. IV: 38. „Ende JEZUS opgestaan zijnde uit de Synagoge, ging „in het huis van SIMON, en SIMONS wijfs moeder was met „eene groote koortse bevangen.”

Kerkvaders, en het ontbreekt hem aan verbeelding. MASSILLON heeft meer bevalligheid, meer gevoel, en, zoo als het mij voorkomt, meer vernuft. Er straalt in hem meer wereld- en menschenkennis door; hij is gemoedelijk en overredend; en, alles te zamen genomen, is hij misschien de Welsprekendste Preekopsteller, welke latere tijden hebben opgeleverd.*

---

* Om een denkbeeld te geven van den aard der Welsprekendheid, welke bij de Fransche Predikers in zwang is, zal ik hier een stuk uit MASSILLON laten volgen, hetwelk in de Encyclopedie (Art. *Eloquence*) door VOLTAIRE, den Schrijver van dat artikel, wordt opgevijzeld als een meesterstuk, hetwelk alles, wat vroegere of latere tijden hebben opgeleverd, kan evenaren. Het onderwerp is het kleine getal dergenen, die zalig zullen worden. De toon van de Preek is overal ernstig en vurig; maar toen de Redenaar aan de volgende plaats was gekomen, werd de gansche vergadering, volgens het verhaal van VOLTAIRE, dermate beroerd, dat allen, door eene soort van onvrijwillige beweging, van hunne zitplaatsen opvlogen, en er zulk eene ontsteltenis en geschreeuw ontstonden, dat de Prediker-zelf van stel werd gebragt, schoon de uitwerking van de Preek daardoor sterker werd.

Je m'arrête à vous, mes freres, qui êtes ici assemblés. Je ne parle plus du reste des hommes; je vous regarde comme si vous étiez seuls sur la terre: voici la pensée, et qui m'épouvante. Je suppose, que c'est ici votre dernière heure, et la fin de l'univers; que les cieux vont s'ouvrir sur vos têtes, JESUS CHRIST paroître dans sa gloire au milieu de ce temple, et que vous n'y êtes assemblés que pour l'attendre, comme des criminels tremblans, à qui l'on va prononcer, ou une sentence de grace, ou un arrêt de mort éternelle. Car vous avez beau vous flatter, vous mourrez tels que vous êtes aujourd'hui. Tous ces desirs de changement qui vous amusent, vous amuseront, jusqu'au lit de la mort; c'est l'expérience de tous les siècles. Tout ce que vous trouverez alors en vous de nouveau, sera peut-être un compte plus grand que celui que vous auriez aujourd'hui à rendre;

Gedurende het tijdperk vóór de herstelling van Koning KAREL den Tweeden, waren de Preken van de Engelsche Geestelijken vol scholastieke, casuistische Theologie. Zij waren vol van verdeelingen en onderverdeelingen, vol van gelcerde brokken in het betoogend gedeelte, waarbij in de toepassing zeer vurige en aandoenlijke aanspraken aan de gewetens der toehoorders gevoegd waren. Na de herstelling van dien Vorst werd het Preekwezen beter en beschaafder. Het verloor zijne pedanterie en de schoolsche verdeelingen der Sectarissen, maar het verloor te gelijk zijne vurige en gemoedelijke aanspraken, en bepaalde zich

---

et sur ce que vous seriez, si l'on venoit vous juger dans ce moment, vous pouvez presque décider ce qui vous arrivera au sortir de la vie.

Or, je vous le demande, et je vous le demande, frappé de terreur, ne separant pas en ce point mon sort du vôtre, et me mettant dans la même disposition, où je souhaite que vous entriez; je vous demande donc, si JESUS CHRIST paroisoit dans ce temple, au milieu de cette Assemblée la plus auguste de l'univers, pour nous juger, pour faire le terrible discernement des boucs et des brebis, croyez-vous, que le plus grand nombre de tout ce que nous sommes ici, fût placé à la droite? Croyez-vous que les choses du moins fussent égales? Croyez-vous qu'il s'y trouvât seulement dix justes que le Seigneur ne pût trouver autrefois en cinq villes toutes entières? Je vous le demande; vous l'ignorez, et je l'ignore moi-même. Vous seul, ô mon Dieu! connoissez qui vous appartient! — Mes frères, notre perte est presque assurée, et nous n'y pensons pas. Quand même dans cette terrible separation, qui se fera un jour, il ne devoit y avoir qu'un seul pécheur de cette Assemblée du côté des réprouvés, et qu'une voix du ciel viendroit nous en assurer dans ce temple, sans le designer; qui de nous ne retomberoit d'abord sur sa conscience, pour examiner si ses crimes n'ont pas mérité châtiment? qui de nous, saisi de frayeur, ne demanderoit pas à JESUS CHRIST, comme autrefois

blootelijk tot koele redenering en verstandelijk onderwijs. Daar de Dissenters steeds iets van dien ouden Preektrant bleven behouden, werd de Geestelijkheid van de heerschende kerk des te meer aangespoord om daarvan af te wijken. Alles, wat ernstig en gemoe- delijk was, hetzij in het opstel, of in de uitspraak, werd voor dweeperij en geestdrijverij aangezien; en hieruit ontstond die betoogende manier, welke zoo veel heeft van het drooge en onaandoenlijke, en nu het algemeene karakter der Engelsche Preken uitmaakt. Sommige Preken van dezen trant hebben in naauw- keurigheid geen voorbeeld; doch de manier-zelve,

---

*les Apôtres : Seigneur, ne seroit ce pas moi ? Sommes nous sages, mes chers Auditeurs, peut-être que parmi tous ceux, qui m'entendent, il ne se trouvera pas dix justes; peut-être s'en trouvera-t-il encore moins. Que sais-je, o mon Dieu! je n'ose regarder d'un oeil fixe les abîmes de vos jugemens, et de votre justice; peut-être ne s'en trouveroit-il qu'un seul; et ce danger ne vous touche point, mon cher Auditeur? et vous croyez être ce seul heureux dans le grand nombre qui périra? vous qui avez moins sujet de le croire que tout autre; vous sur qui seul la sentence de mort devroit tomber. Grand Dieu! que l'on connoit peu dans le monde les terreurs de votre loi! etc. — Na deze opwekkende en ontroerende vermaning, gaat de Redenaar op eene gepaste wijze tot de praktikale leering over: *Mais que conclure de ces grandes vérités? qu'il faut désespérer de son salut? à Dieu ne plaise; il n'y a que l'impie qui, pour se calmer sur ses désordres, tache ici de conclure en secret, que tous les hommes périront comme lui. Ce ne doit pas être la le fruit de ce discours: mais de vous détromper de cette erreur si universelle, qu'on peut faire ce que tous les autres font, et que l'usage est une voie sûre; mais de vous convaincre, que pour se sauver il faut se distinguer des autres, être singulier, vivre à part au milieu du monde, et ne pas ressembler à la foule.**

Sermons de Massillon, Vol. IV.

volgens welke zij opgesteld zijn, is bekrompen en gebrekkig. Dr. CLARK, bij voorbeeld, toont overal veel gezond verstand, en is in zijne redenering duidelijk en naauwkeurig; zijne aanhalingen uit de Schrift zijn zeer gepast; zijn Stijl is overal klaar en dikwijls fraai; hij leert en overtuigt; wat ontbreekt hem dan nog? Niets anders, dan het vermogen om deelneming te verwekken, en het hart in te nemen. Hij toont ons, wat wij doen moeten; doch hij maakt onze begeerte niet gaande, om het te doen. Hij behandelt de menschen, als of zij zuiver verstandelijke wezens waren, zonder verbeelding en driften. De manier van Aartsbisschop TILLOTSON is vrijer en vuriger; en hij komt nader, dan de Engelsche Leeraars, aan het karakter van een' Volksredenaar. Hij is uit dien hoofde tot op dit oogenblik een van de beste modellen, welke wij in dit opzigt hebben. Men moet hem wel niet als een' volmaakt Redenaar beschouwen; zijn opstel is te los en zonder verband, en zijn stijl is te zwak en dikwijls te plat, om een' zoo hoogen rang te verdienen; maar in sommige van zijne Leerredenen heerscht zoo veel ernst en vuur, in allen zoodanige duidelijkheid, zulk eene groote mate van gezond verstand en zuivere vroomheid, dat hij eene regtmatige aanspraak heeft, om voor een' der uitmuntendste Predikers, welke Engeland heeft opgeleverd, gehouden te worden.

In Dr. BARROW bewondert men meer de verbazende vruchtbaarheid en vinding, en de ongemeene sterkte en nadruk van deszelfs voorstellen, dan de gelukkige uitvoering, of de bekwaamheid in het opstellen. Men ziet in hem een vernuft, hetwelk verre boven de gemeene verheven is, en zeer veel bijzonders heeft; doch dat zelfde is dikwijls veel te welig, en door geen onderwijs of beoefening der Welsprekendheid besnoeid.

Ik kan mij niet inlaten, om de bijzondere karakters

op te geven dier groote menigte van Preek-opstellers, welke in deze en de voorgaande eeuw zijn voortgekomen, onder welke wij zeer vele hoogst eerewaardige namen aantreffen. Men vindt in hunne werken veel, dat aanprijzing verdient; groote blijken van onderscheidene gaven, veel gezond verstand en Godsvrucht, schrandere redekaveling, gezonde Theologie, en nuttige leering; schoon in het gemeene eigenlijke Welsprekendheid niet in dien trap bij hen heerscht, als het goede der zaken. Bisschop ATTERBURY verdient bijzonder als een voorbeeld van een' zuiveren en schoonen Stijl voorgesteld te worden; en deze Redenaar heeft behalve dat nog de verdienste, van in sommige zijner Preken een' vuriger en welsprekender trant te hebben, dan men gewoonlijk aantreft. Had Bisschop BUTLER, in plaats van afgetrokken wijsgeerige proeven, ons meer Preken in den smaak zijner twee voortreffelijke Leerredenen over het Zelfbedrogen over het karakter van BALAAM, gegeven, wij zouden hem als zeer uitmuntend in die soort van karakterschetsende Preken, te voren door ons aangeprezen, durven opgeven.

Hoewel nu de Schriften der Engelsche Godgeleerden met veel nut voor aankomende Geestelijken kunnen gelezen worden, moet ik hen echter waarschuwen, dat zij niet te veel gebruik daarvan maken, of geheele stukken daaruit in hunne eigene Preken overschrijven. Alwie zich eens hieraan gewend heeft, zal nimmer in staat zijn, om iets uit zich-zelfen voort te brengen. Het is oneindig beter met zijne eigene gedachten en uitdrukkingen, al zijn ze minder schoon, voor den dag te komen, dan zijn opstel te mismaken door geleende en onvoegelijke sieraden, waardoor wij steeds gevaar loopen van onze eigene armoede aan het oog van den kenner te verraden. Wanneer een Prediker zich er toe zet, om eenig onderwerp te schrijven, moet hij nimmer beginnen met elk te raadple-

plegen, die over denzelfden tekst, of over dezelfde stof, geschreven heeft. Gaat hij met velen te rade, zoo zullen zijne denkbeelden verward worden; houdt hij zich bij één', zoo zal hij ligtelijk in diens manier vervallen, zij mag dan goed of kwaad zijn. Laat hem veeleer beginnen met de stof bij zich-zelfen te overdenken; laat hem trachten de noodige hulpmiddelen in zich-zelfen te zoeken; zijne denkbeelden bijeen te zamelen en in orde te schikken, en voor zich-zelfen eene soort van plan te vormen, hetwelk hij gevoegelijk in het schrijven kan volgen. Dan, en ook niet eer, mag hij nazoeken, hoe anderen die zelfde stof behandeld hebben. Op die wijze zullen de hoofdgedachten der Preek, en de manier van uitvoering geheel zijn eigen schijnen te zijn. Hij kan die gedachten door vergelijking met den loop der gedachten van anderen, verbeteren; hij kan het eene en andere van den zin hunner redenen gepast in zijn opstel inlasschen; maar hij moet steeds zijne eigene woorden en zijn' eigen Stijl behouden. Dit is een geoorloofd hulpmiddel; al het andere is letterdieverij.

Voor al moet men den grondregel, welke in het begin van ons is vastgesteld, niet vergeten, maar steeds het groote oogmerk, waarmede een Prediker den Kansel beklimt, in het oog houden; namelijk om zijnen toehoorders goede gezindheden in te boezemen; hen te overreden, om God te dienen en betere menschen te worden. Dit oogmerk moet hij bij het opstellen steeds in gedachten houden, en dit zal over zijne opstellen dien geest verspreiden, welke dezelve tevens geacht en nuttig zal maken. De nuttigste Preek is altijd de beste, en zal ook onfeilbaar voor de beste gehouden worden. De waarheid moet alleen daarom worden opgeschikt, om haar een gereeder en vrijer ingang in de harten te geven; en in dit geval zal de opschik steeds eenvoudig, mannelijk en natuurlijk zijn.

De beste toejuicing, welke een Prediker zich kan verwerven, ontstaat uit de levendige en diepe indrukken, welke zijne rede in de harten der hoorderen achterlaat. Er is misschien nooit schooner lofspraak aan een' Prediker gegeven, dan die, welke **LODEWIJK XIV** gaf aan den welsprekenden Bisschop van Clermont, **Vader MASSILLON**, reeds voorheen met lof van mij genoemd. De Koning te Versailles onder zijn gehoor geweest zijnde, zeide na het eindigen van de Preek tot hem: „Lieve Vader, ik heb menig groot Rede-
„naar in deze Kapel gehoord; ik ben altijd over hen
„voldaan geweest; maar zoo dikwijls ik u hoore,
„ga ik onvoldaan over mij-zelfen uit de kerk; want
„ik leer mijn karakter steeds beter kennen.”

ZES EN TWINTIGSTE LES.

BEHANDELING EENER REDEVOERING IN ALLE HARE DEELEN. — INLEIDING. — VERDEE- LING. — VERHAAL EN VERKLARING ENZ.

In de drie voorgaande Lessen de bijzondere eigenschappen van de drie hoofdsoorten der Welsprekendheid beschouwd hebbende, moet ik thans spreken van hetgene tot allen in het gemeen behoort; van de geheele inrigting eener Redevoering. De voorloopige opheldering, welke ik van den onderscheiden aard der bijzondere soorten van Openlijke Voordragten gegeven heb, was voor de toepassing der regelen, die ik voornemens ben op te geven, volstrekt noodzakelijk. Ook zal ik in deze en de naastvolgende Lessen uitdrukkelijk bepalen, in hoe verre ieder van deze regels op de Welsprekendheid in Volksvergaderingen, op die voor het Geregt, en op die van den Kansel zijne bijzondere betrekking heeft.

Wanneer iemand over eenig onderwerp, van welken aard het ook zij, wil spreken, zal hij gemeenelijk beginnen met eene soort van Inleiding, om de gemoederen zijner hoorderen voor te bereiden; hierop zal hij zijn onderwerp bepalen, en de omstandigheden, welke daartoe behooren, openleggen; hij zal be-

wijzen bijbrengen om zijn gevoelen te bevestigen, en het tegengestelde te wederleggen; hij zal misschien, zoo daartoe gelegenheid is, de hartstogten zijner hoorderen trachten gaande te maken; en nadat hij, wat hem scheen ter zake te dienen, gezegd heeft, zal hij zijne Rede met eene Peroratie of gepast Slot eindigen. Dit nu de natuurlijke loop van spreken zijnde, volgt hieruit, dat de hoofddeelen, waaruit eene geregelde Redevoering bestaat, zes in getal zijn; vooreerst, de Inleiding; ten tweede, de Bepaling en de Verdeeling der Stoffe; ten derde, het Verhaal of de Verklaring; ten vierde, de Bewijzen; ten vijfde, het Hartstogtelijke; en ten laatste, het Slot. Ik wil hiermede niet zeggen, dat al deze deelen in elke openlijke rede, en altijd in diezelfde orde, moeten voorkomen. Er is in het geheel geene reden, om bij alle gelegenheden zoo regelmatig te werk te gaan; veeleer zoude dit in vele gevallen een gebrek zijn, en het voorstel stijf en belagchelijk maken. Er kunnen verscheidene schoone redevoeringen zijn, waarin sommige van deze deelen geheel ontbreken. De Redenaar kan, bij voorbeeld, zonder eenig Inleiding, dadelijk met het onderwerp-zelve beginnen; of, wanneer geene verdeeling of verklaring te pas komt, blootelijk de eene zijde van de zaak in geschil ophelderen, en dan besluiten. Daar echter die deelen, welke ik genoemd heb, de natuurlijke hoofddeelen zijn, welke eene regelmatige redevoering uitmaken, en daar in elk voorstel, van welken aard het ook zij, eenige van dezelve moeten voorkomen, brengt mijn plan noodzakelijk mede, dat ik van ieder derzelve afzonderlijk handele.

Ik make derhalve met de Inleiding, of het *Exordium*, een begin. Elk ziet duidelijk, dat deze tot al de drie soorten van Welsprekendheid behoort. Zij is geene uitvinding van de Redekunst; zij is op de

natuur gegrond, en wordt door het gezond verstand van zelve aan de hand gegeven. Wanneer iemand aan anderen een' raad wil geven; wanneer hij op zich neemt te onderrigten of te bestraffen, zal de voorzigtigheid hem in het gemeen raden, dit niet zonder eenige voorbereiding te doen, maar te beginnen met het eene of andere, hetwelk de personen, tot welke hij spreekt, geneigd kan maken, om hetgene hij zeggen zal gunstig te beoordeelen; of hen in een' zoodanigen draai van gedachten brengen, welke het bereiken van zijn oogmerk kan bevorderen. Dit is het, waartoe de Inleiding voornamelijk dient, of behoort te dienen. Overeenkomstig hiermede noemen CICERO en QUINCTILIANUS drie oogmerken, waarvan men zich het eene of andere moet voorstellen: „de toehoorders welgezind, opmerkzaam, of leerzaam te maken.” *

Het eerste is dus, de genegenheid der hoorderen te winnen; hen voor den spreker en zijn onderwerp in te nemen. De stof tot Inleidingen van dien aard, in Geregte Redevoeringen, kan somtijds genomen worden uit de bijzondere omstandigheden van den Redenaar of zijn' Kliënt; of ook uit het karakter of gedrag zijner tegenpartij, in vergelijking met het zijne; ook wel, bij andere gelegenheden, uit den aard van het onderwerp, als hetwelk met het belang der hoorderen zeer naauw verknocht is; als mede, hetwelk meest gewoon is, uit de zedigheid en het goede oogmerk, waarmede de Redenaar de behandeling van zijn onderwerp onderneemt. Het tweede doel eener Inleiding is de aandacht der hoorderen op te wekken. Dit kan geschieden, door vooraf een' zekeren wenk te geven van het gewigt of de nieuwhed der stoffe; of door een gunstig vooruitzicht te openen van de

---

* *Reddere auditores benevolos, attentos, dociles.*

klarheid en naauwkeurigheid, waarmede men dezelve zal behandelen, en van de korthed, die men over het geheel zal betrachten. Het derde oogmerk is, de hoorders leerzaam, dat is, vatbaar voor overtuiging, te maken. Om hierin te slagen, moet men in den beginne zoodanige begrippen, welke zij reeds bij voorraap tegen de zaak op zich-zelve, of uit dat oogpunt beschouwd, waaruit wij haar voor dit maal beschouwen willen, mogten opgevat hebben, trachten te verwijderen.

Een dezer oogmerken moet men zich bij alle Inleidingen voorstellen. Wanneer geen van dezelve te pas komt; wanneer wij reeds van de genegenheid, de aandacht en leerzaamheid der hoorderen verzekerd zijn, gelijk dit dikwijls kan plaats hebben, dan kan men, zonder eenig nadeel, eene regelmatige Inleiding achterlaten. En men doet inderdaad doorgaans best eene Inleiding, welke blootelijk dient om vertooning te maken, weg te laten; uitgezonderd dan, wanneer de eerbied, dien men aan de Vergadering schuldig is, medebrengt, dat de Spreker haar niet zoo onverwacht op het lijf valle, maar haar, door eene korte voorafpraak, tot hetgene hij zeggen wil, voorbereide. De Inleidingen van DEMOSTHENES zijn altijd kort en eenvoudig; die van CICERO steeds breedvoeriger en kunstiger.

De oude Redekunstenaars noemen twee onderscheidene soorten van Inleidingen, *Principium* en *Insinuatio*. *Principium* is, wanneer de Redenaar het oogmerk van zijn voorstel eenvoudig en regtuit te kennen geeft. *Insinuatio* is, wanneer hij een' omweg moet nemen; wanneer hij, in de veronderstelling, dat de hoorders tegen hem of zijne zaak vooringenomen zijn, deze eerst van langzamerhand genegen moet maken, om hem te hooren, eer hij het punt, waarop hij hunne aandacht wil vestigen, voluit durft opgeven.

Van de laatstgenoemde soort van Inleiding hebben wij een uitmuntend voorbeeld in CICERO's tweede Redevoering tegen RULLUS. Deze RULLUS was Tribuun, en had eene wet voorgesteld over de verdeling der landen; waarvan het oogmerk was, dat men een Decemviraat, of Kommissie van tien personen, zoude maken, welke, gedurende vijf achtereenvolgende jaren, over al de landen, die door den Staat veroverd waren, onbepaalde magt zouden oefenen, om die naar goedvinden onder de burgers te verdeelen. Soortgelijke wetten waren meermalen door oproerige magistraatspersonen voorgesteld, en altijd gretig door het volk aangenomen. CICERO spreekt tot dit volk; hij was nog maar zeer onlangs door hunne gunst Consul geworden, en zijn eerste werk is nu, dat volk aan te raden, om die wet te verwerpen. Dit was een zeer netelig stuk, en waartoe veel kunst werd vereischt. De Redenaar vangt aan met eene openlijke erkenning der gunstbewijzen, welke hij aan het Volk, vrij meer dan aan de Grooten, te danken had. Hij belijdt openlijk zijn geheel aanzien van hetzelfde ontvangen te hebben, en uit dien hoofde meer dan iemand verplicht te zijn, voor deszelfs belangen op te komen. Hij betuigt, dat hij zich-zelfen als den Consul des volks beschouwt, en dat hij het zich immer tot eer zal rekenen, het karakter eener Volks-Overheid te bekleeden. Maar een Volksvriend te zijn, zegt hij, is eene dubbelzinnige uitdrukking. Hij verstaat daardoor eene vaste verkleefdheid aan de ware belangen van het volk, aan de vrijheid, aan de weervaart en de rust van hetzelfde; maar anderen, zeide hij, misbruiken dat woord, en maken het tot een' dekmantel, om hun eigenbelang en hunne heerschezuchtige oogmerken te verbergen. Op deze wijze komt hij van langzamerhand nader tot zijn oogmerk, om het

voorstel van RULLUS te keer te gaan; maar dit doet hij steeds met de grootste bescheidenheid en omzigtigheid. Hij betuigt, niets minder dan een vijand van zoodanige voorstellen te zijn; hij vereert de nagedachtenis der GRACCHUSSEN, die ijverige voorstanders van de Volkspartij, met de hoogste lofspraak; en hij verzekert, dat, toen hij voor de eerstemaal den voorslag van RULLUS had gehoord, hij besloten had dien te ondersteunen, zoo hij denzelven mogt bevinden met 's volks belang te strooken; maar dat hij bij nader onderzoek ontdekt had, dat dezelve daarheen strekte, om eene met de vrijheid onbestaanbare heerschappij in te voeren, en een klein getal menschen ten koste van 's Lands welzijn groot te maken. Eindelijk besluit hij deze Inleiding, met te zeggen, dat hij de redenen van dit zijn gevoelen zal gaan ontvouwen; doch tevens verklaart hij, dat, bijaldien die redenen hun niet mogten voldoen, hij gereed is om zijn gevoelen te laten varen, en het hunne te omhelzen. Dit alles is met de grootste kunst uitgevoerd, en de welsprekendheid van CICERO miste ook hier geenszins haar doel; de gemelde voorslag werd met eenparigheid van stemmen door het volk verworpen.

Na dus in het gemeen den aard en het oogmerk eener Inleiding verklaard te hebben, zal ik nu nog eenige regels, betreffende de manier van uitvoering, laten volgen. Deze zijn des te noodzakelijker, omdat dit gedeelte der Rede groote oplettendheid vereischt. Het is voor elk, die in het openbaar verschijnt om te spreken, van groot belang een goed begin te maken, en terstond gunstige gedachten in te boezemen; wijl dan de gemoederen der hoorderen nog vrij, en dus het best geschikt zijn, om alle soorten van indrukken te ontvangen. Ik moet hierbij zeggen, dat het dikwijls zeer moeilijk is eene goede Inleiding te vin-

den. Er zijn weinige deelen der Redevoering, welke in het opstellen meer moeite veroorzaken, en meer oplettendheid vorderen in de uitvoering.

De eerste regel is: de Inleiding moet ongedwongen en natuurlijk zijn; zij moet, zoo veel mogelijk, uit het onderwerp - zelf geboren worden. * Het is een zeer gemeen gebrek in Inleidingen, dat zij uit de eene of andere bekende en algemeene waarheid worden genomen, welke tot de behandelde stof geene bijzondere betrekking heeft; waardoor zij op zich-zelve staan, en afzonderlijke stukken schijnen uit te maken. Van diep aard zijn de Inleidingen van SALUSTIUS voor zijne geschiedenissen van den Catilijnschen en Jugurthijnschen oorlog. Beide hadden even goed voor elke andere geschiedenis, of voor elke andere verhandeling kunnen geplaatst worden; en uit dien hoofde moeten zij, hoe fraai ook op zich-zelve zijnde, wegens gemis aan verband met het onderwerp, als gebreken in dat werk worden aangemerkt. Schoon CICERO, wat dit stuk betreft, ten hoogste naauwkeurig is in zijne Redevoeringen, is hij echter zoo niet in zijne overige werken. Uit een' zijner brieven aan ATTICUS zien wij, dat hij de gewoonte had van in ledige uren eene verzameling van verschillende Inleidingen en Voorredenen te vervaardigen, om die bij de werken, welke hij naderhand uitgeven wilde, te gebruiken. † Door deze zonderlinge manier van doen gebeurde het eens, dat hij eene en dezelfde Voorrede, zonder daaraan te denken, tweemaal gebruikte, en voor twee onderscheidene stukken plaatste. Als ATTICUS

---

* CICERO drukt dit niet onaardig uit: *Effloruisse penitus ex re, de qua tum agitur.*

† L. XVI. Ep. 6.

hem dit onder het oog bragt, erkende hij zijn' mislag, en zond hem eene andere Voorrede.

Om de Inleidingen ongedwongen en natuurlijk te maken, schijnt het mij een goede regel te zijn, dat men dezelve niet eer ontwerpe, voor dat men het hoofdzakelijke der Redevoering in zijne gedachten heeft bepaald. Dan, en niet eer, is het tijd, om aan eene gepaste en natuurlijke Inleiding te denken. Slaat men een' anderen weg in, en werkt men eerst aan de Inleiding, zal men door de ontvinding leeren, dat men of tot alledaagsche aanmerkingen zal vervallen, of men zal, in plaats dat de Inleiding geschikt moet worden naar de Redevoering, zich genoodzaakt vinden, de geheele Redevoering naar de vooraf gemaakte Inleiding te schikken. CICERO maakt dezelfde aanmerking, schoon hij zich in de beoefening niet altijd stiptelijk aan dezen regel heeft gehouden. „Wanneer ik,” zegt hij, „alles, wat tot „mijne verhandeling behoort, wel overdacht heb, „dan cerst begin ik in de laatste plaats te denken „aan datgene, waarmede ik moet beginnen; aan de „Inleiding. Want ik heb somtijds wel eens beproefd, „deze eerst te ontwerpen, maar dan kwam mij nooit „eene andere, dan eene schrale, nietsbeduidende en „gemeene voor.” * Wanneer de geest eens door ernstig denken over de stoffe warm geworden en aan den gang gebragt is, zullen de stoffen tot eene Voorafpraak zich veel gemakkelijker laten vinden.

Ten tweede moet men in eene Inleiding vooral nauwkeurigheid in de uitdrukking in acht nemen. De grond hiervan ligt in de gesteldheid der toehoor-

---

* *Omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod primum est dicendum, postremum soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare.*

ders. Deze zijn in den beginne veel meer tot vitten genegen, dan in het vervolg; zij hebben dan met het onderwerp en de bewijzen nog niet te doen; hunne aandacht is geheel op den Stijl en de manier van behandeling gerigt. Er moet dus iets gedaan worden, om zich vooraf van hunne gunst meester te maken; maar juist om die zelfde reden moet men zich wachten van al te veel kunst te laten blijken, dewijl deze dan veel ligter ontdekt wordt dan naderhand; hetwelk de overtuiging voor het vervolg ten sterkste zou verhinderen. Zuivere eenvoudigheid en netheid zonder tooi maken het eigenlijke karakter uit eener goede Inleiding. *

In de derde plaats wordt tot eene goede Inleiding Zedigheid gevorderd. Elk blijk van Zedigheid is eene aanprijzing, en dient om de toehoorders in te nemen. Wanneer een Redenaar op eenen hoogen en trotschen toon begint, zullen de eigenliefde en trotschheid zijner toehoorderen dadelijk ontwaken, en hem, gedurende al den tijd, dat hij spreekt, met een mistrouwend oog volgen. Die Zedigheid bij de Inleiding moet niet blootelijk in de uitdrukkingen, maar in het geheele gedrag, in den opslag der oogen, in de gebaren, in den toon der stem, plaats hebben. Wie ook de toehoorders zijn mogen, allen zullen zij gewis in die blijken van hoogachting en eerbied genegen nemen. Dan de Zedigheid moet ook van den anderen kant niet tot laagheid overslaan. Het is altijd voor een' Redenaar van belang, dat hij, behoudens de zedigheid en bescheidenheid omtrent zijne hoorders, tevens een zeker gevoel zijner eigene waarde toont te hebben, ontstaande uit overtuiging van de

---

* QUINCTILIANUS zegt: *ut videamur acute, non callide dicere.*

regtmaticheid en het gewigt der zake, waarover hij zal spreken.

De Zedigheid eener Inleiding vordert, dat zij niet te veel belove. * Dit is althans eene algemeene regel, dat een Redenaar nooit aanstonds in het begin zijne geheele sterkte moet toonen, maar dat hij allengs, naarmate dat zijne redevoering vordert, in kracht en nadruk moet toenemen. Er kunnen echter gevallen zijn, waarin men terstond op een' hoogen en stouten toon mag beginnen; bij voorbeeld, wanneer iemand te voorschijn treedt, om eene zaak te verdedigen, welke door vooroordeel, en andere omstandigheden in een zeer ongunstig licht beschouwd wordt. In zulk een geval zoude groote zedigheid bij het begin ligtelijk voor eene schuldbekenenis worden aan aangezien. Hier moet de Redenaar dus trachten door de stoutheid en sterkte zijner Inleiding den stroom, welke tegen hem opkomt, te stuiten, en de vooroordeelen te verdrijven, door die vooroordeelen, zonder het geringste blijk van vreeze, te gemoet te gaan. Bij onderwerpen van een' declamatorischen aard, en in Preken van een' meer dan gewoon sterken inhoud, † heeft eene deftige Inleiding, mits die in het vervolg behoorlijk worde staande gehouden, somtijds eene zeer goede uitwerking. Zoo begint BISSCHOP ATTERBURY eene Preek, welke op den 30 van Louwmaand, zijnde

---

* *Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem fulmen.*

† Uit de bijgevoegde bepaling, gelijk ook uit het eerstvolgend voorbeeld, blijkt, dat het niet zoo zeer eigenlijk gezegde Preken, als wel Plechtige Kerkelijke Redevoeringen zijn, waarin dergelijke stoute Inleidingen met vrucht kunnen gebruikt worden. Het later aangehaalde voorbeeld uit ATTERBURY's Preek over de Ergernis, zal deze aanmerking eer bevestigen, dan wederleggen. (*Aanm. van den Hoogduitschen Vertaler.*)

de Verjaardag des onthoofdens van KAREL I, door hem gedaan werd, met de volgende statige Inleiding: „De dag van heden is een dag van verwarring, boosheid en godslastering; hij onderscheidt zich in de „jaarboeken onzer Kerk, en in de jaarboeken onzer „Natie, door het lijden van een groot Vorst, welke „aan de woede zijner oproerige onderdanen werd op- „geofferd, en door zijnen dood schande, ellende en „schuld op hen en hunne zondige nakomelingschap „deed nederdalen.” BOSSUET, FLECHIER en andere beroemde Fransche Predikers vangen meermalen hunne Redevoeringen met uitgewerkte en verhevene Inleidingen aan. Dezelve zijn zekerlijk geschikt, om de aandacht op te wekken en een' glans over het onderwerp te verspreiden; maar elk Redenaar wachtte zich zorgvuldig, dat hij niet op eenen toon beginne, welken hij in het vervolg niet kan uithouden.

Ten vierde moet de Inleiding gewonelijk van een' zachten aard zijn. Het begin is zelden de regte plaats voor hevigheid en drift. De driften moeten rijzen, naarmate dat de Redevoering voortgaat. De gemoederen der toehoorderen moeten langzamerhand voorbereid zijn, eer dat de Redenaar een sterk en hartstogtelijk voorstel kan wagen. De uitzonderingen, welke deze regel heeft, zijn: wanneer het onderwerp van dien aard is, dat blootelijk het noemen van hetzelfde de eene of andere drift gaande maakt; of wanneer de onverwachte tegenwoordigheid van zekeren persoon, of eenige onverwachte omstandigheid den Spreker in vlam zet, en hem met meer dan gewone drift doet losbarsten. Elke van deze beide omstandigheden bilijkt die afgebrokene Inleidingen. * Zoo gaf, bij voorbeeld, de verschijning van CATILINA in den Raad

---

* De oude Redekundigen noemden deze Inleidingen *Exordia ex abrupto*.

eene natuurlijke en gepaste aanleiding tot dat heftige begin van CICERO's eerste Redevoering tegen hem: „Hoe lang, CATILINA; zult gij ons geduld misbruiken?” enz. Zoo mogt ook Bisschop ATTERBURY, predikende over de woorden „Zalig is hij, die aan mij „niet wordt geërgerd,” zeer wel met deze stoute Inleiding beginnen: „Is het dan mogelijk, gezegende „JEZUS, dat iemand aan u kan geërgerd worden?” welke aanspraak aan den Zaligmaker hij nog twee of drie bladzijden voorzet, totdat hij komt aan de verdeeling zijner stof. Maar zoodanige Inleidingen mogen maar van zeer weinige menschen gewaagd worden, dewijl zij zoo veel vuur en heiligen ijver in het overige van de redevoering doen verwachten, dat het zeer moeilijk wordt aan die verwachting der Hoorderen te voldoen.

Dan ofschoon de Inleiding, of het begin eener Redevoering, eigenlijk de plaats niet zij, om daar gewoonlijk sterke aandoening te verwekken, moet ik echter niet vergeten hierbij aan te merken, dat de Inleiding moet dienen om voor het hartstogtelijke, hetwelk in de volgende deelen der redevoering zal komen, den weg te banen. De Redenaar moet reeds in het begin de gemoederen der Hoorderen stemmen tot dat gevoel en die aandoeningen, welke hij in het vervolg zijner Rede wil opwekken. Naar dat dan, bij voorbeeld, medelijden, of verontwaardiging, of verachting het doel is, hetwelk hij met zijn voorstel beoogt, moet hij reeds bij den aanvang de zaden van die gewaarwordingen strooijen. De kunst en bekwaamheid van den Redenaar blijken inderdaad grootendeels uit de manier, waarop hij in den beginneden hoofdtoon, om zoo te spreken, aangeeft, naar welken het overige van zijne Rede gestemd is.

Ten vijfde, is het een regel van belang voor Inleidingen, dat men door dezelve geen wezenlijk deel

van het onderwerp-zelf moet wegnemen. Wanneer men stoffen of bewijzen, welke in het vervolg omstandiger behandeld staan te worden, reeds in den beginne door een' wenk aanduidt, of voor den dag brengt, verliezen zij dáár, waar zij ten tweedenmale voorkomen, het bevallige der nieuwhed. De indruk, welken men door de eene of andere hoofdgedachte wil maken, zal dan met de meeste vrucht worden gemaakt, wanneer alles in zijn geheel blijft, en op zijne eigene plaats staat.

Eindelijk moet de Inleiding, zoo ten opzichte van hare lengte als van haren aard, overeenkomen met de Redevoering, welke zal volgen. Ten opzichte van de lengte; omdat niets ongerijmder kan zijn, dan eenen grooten voorhof voor een klein huis te maken. Ten opzichte van haren aard; dewijl het niet minder ongerijmd is, het voorhuis eener alledaagsche woning met prachtige sieraden te overladen, of den ingang naar eene grafplaats zoo vrolijk te maken, als dien naar een' lusthof. Het gezond verstand eischt reeds van zelve; dat elk deel eener Rede met den aard en het beloop van het geheel overeenkome.

Deze zijn de voornaamste regels, betrekkelijk de Inleidingen. Voor het grootste gedeelte kunnen ze op allerlei soorten van Redevoeringen worden toegepast. Bij Pleitredenen, of bij Redevoeringen in Volksvergaderingen, heeft men nog bijzonder daarop te letten, dat men geene Inleiding neme, waaruit de tegenpartij voordeel voor zich-zelfen* kan trekken. Voor dit ongemak staan al die Inleidingen bloot, welke uit alledaagsche waarheden zijn genomen. Ook kan het niet missen, of men verschaft aan zijne partij eene merkelijke overwinning, wanneer die, door een' kleinen draai te geven aan hetgene wij in onze Inleiding gezegd hebben, de vertooning kan maken, van de gronden, welke wij in het begin onzes aanvals tegen hem

gelegd hadden, tot zijn voordeel te doen dienen. In het geval van wederleggingen maakt QUINCTILIANUS eene aanmerking, die zeer verdient in acht genomen te worden: dat Inleidingen, genomen uit iets, hetwelk in het verhandelde van de tegenpartij voorgekomen is, altijd zeer behagen; en de reden; welke hij hiervan geeft, is gegrond en klaar: „Eene Inleiding,” zegt hij, „welke uit het gezegde van de tegenpartij is genomen, heeft ongemeen vele bevaligheid; en wel daarom, wijl men ziet, dat zij niet vooraf in het boekvertrek opgesteld, maar voor de vuist gemaakt en uit de gesteldheid der zake-zelve ontleend is. Zij geeft dus den Spreker niet alleen den lof van een vlug vernuft, maar ook aan het voorstel-zelf, door den schijn van een' eenvoudigen en ongezochten stijl, een zeker vertrouwen; zoo dat, ofschoon het overige vooraf opgesteld en geschreven zij, het geheel nogtans het aanzien krijgt van een voor de vuist gesproken stuk, dewijl het duidelijk blijkt, dat de Inleiding vooraf niet heeft kunnen gemaakt zijn.” *

In Preken kan dit niet te pas komen; en inderdaad in het opstellen van dezelve zijn weinig dingen zoo moeilijk, als bij het gebruik eener regelmatige Inleiding het voorkomen van stijfheid te vermijden. De Fransche Predikers zijn, gelijk te voren reeds is aangemerkt, in hunne Inleidingen dikwijls schitterend en levendig; in Engeland daarentegen maken proeven van

---

* *Multum gratiae exordio est, quod ab actione diversae partis materiam trahit; hoc ipso, quod non compositum domi, sed ibi atque e re natum; et facilitate famam ingenii auget; et facie simplicis, sumtique e proximo sermonis fidem quoque acquirit; adeo, ut etiamsi reliqua scripta atque elaborata sint, tamen videatur tota extemporalis oratio, cuius initium nihil praeparatum habuisse manifestum est.*

dien aard geen' grooten opgang. Lange Inleidingen, uit dagelijksche waarheden genomen, bij voorbeeld, dat de begeerte naar geluk van natuur allen menschen eigen is, en diergelijke meer, kunnen nimmer missen te vervelen. Verandering moet bij het opstellen van dit gedeelte der Rede, zoo veel mogelijk is, gezocht worden. Soms zal het ook gepast zijn, dat men in het geheel geene Inleiding gebruike, en slechts één of twee korte zinnen late voorafgaan. De eenvoudigste, en gemeenlijk de beste Inleidingen, zijn die, welke het verstand van den Tekst ophelderen; alleenlijk moeten zij niet lang zijn, om niet in het drooge te vallen. Eene Historische Inleiding heeft in het gemeen eene zeer goede uitwerking, om aandacht te verwekken, wanneer zij namelijk uit een bekend, en tot den Tekst of den inhoud der Rede betrekkelijk geval kan worden genomen, en als door eene gepaste opheldering daarvan de weg gebaad wordt tot de stof, welke staat behandeld te worden.

Na de Inleiding volgt meestal het Voorstel of de Bepaling der stoffe, waaromtrent niets anders valt aan te merken, dan dat die zoo klaar en duidelijk moet zijn als mogelijk is, en in weinige en verstaanbare woorden, zonder eenige de minste kunst, moet worden uitgedrukt. Hierna komt in het gemeen de Verdeeling of het ontwerp der Redevoering, waaromtrent het noodig is eene en andere aanmerking te maken. Ik wil niet zeggen, dat in alle Redevoeringen noodzakelijk eene eigenlijk gezegde Verdeeling wordt vereischt. Er zijn vele gevallen, waarin zij niet alleen niet noodzakelijk, maar zelfs ongepast zoude zijn; bij voorbeeld, wanneer de Redevoering-zelve zeer kort is; of wanneer slechts een enkel punt behandeld wordt; of ook, wanneer de Redenaar niet verkiest zijne hoorders te onderrigten van het ontwerp, hetwelk hij zal volgen, of van het besluit, waartoe

hij hen wil brengen. Eene zekere orde is gewisselijk een wezenlijk vereischte eener goede Redevoering; dat is te zeggen, alles moet op die wijze gerangschikt zijn, dat het voorgaande steeds licht en sterkte over het volgende verspreidt; maar dit zelfs kan zeer wel door eene ingewikkelde verdeeling geschieden. De eigenlijk gezegde Verdeeling is, wanneer men het ontwerp van behandeling regelmatig aan de hoorders vooraf openlegt.

De Redevoeringen, waarin de eigenlijke Verdeeling meest plaats heeft, zijn Preken, en men heeft de vraag geopperd, of deze manier van de hoofddeelen uitdrukkelijk te noemen voor den besten trant van prediken te houden zij. Een zeer bekwaam Kunstkenner, de beroemde Aartsbisschop van Kamerijk, heeft zich, in zijne Zamenspraken over de Welsprekendheid, ten sterkste hiertegen verklaard. Hij merkt aan, dat dit eene nieuwerwetsche uitvinding is; dat zij nimmer bij de Kerkvaders in gebruik is geweest; en dat zij, hetwelk niet ontkend kan worden, voortgekomen is van de Schoolgeleerden, toen Bovennaatuurkunde in de Preken begon te worden ingevoerd. Hij is van begrip, dat zij de Preken stijf maakt; dat zij de Eenheid van de Rede verbreekt, en dat de natuurlijke verbinding van de deelen met elkander de aandacht der hoorders veel beter tot het laatste toe gespannen zal houden.

Dan, niettegenstaande het gezag en de gronden van den grooten FENELON, blijve ik bij mijn gevoelen, dat de tegenwoordige manier van de Preek in hoofddeelen te verdeelen niet te verwerpen is. Het gevestigde gebruik heeft aan haar reeds zoo veel gezag gegeven, dat, al had zij ook niets meer in haar voordeel, het nog voor menig Prediker gevaarlijk zoude zijn, zoo ver van den gewonen weg af te gaan. Dan dit gebruik-zelf heeft, mijns oordeels,

daarenboven ook vele redenen voor zich. Zoo regelmatige Verdeelingen aan eene Preek al iets van haren oratorischen luister benemen, maken zij haar daarentegen ook weer duidelijker, gemakkelijker om te begrijpen, en bijgevolg voor het gros der hoorderen nuttiger; en dit blijft immer het hoofddoel, dat beoogd moet worden. De eigenlijke Verdeelingen komen het geheugen en het nadenken van den hoorder te hulp. Zij dienen tevens, om zijne aandacht te bepalen. Zij stellen hem beter in staat, om de Redevoering in haren loop te volgen; zij verschaffen hem rustplaatsen, waar hij het gezegde kan nadenken, en vooruitzien op hetgene volgen zal. Zij hebben ook nog dit voordeel, dat zij den hoorder gelegenheid geven, om vooraf te weten, wanneer hij van de vermoeidheid der sterk Ingespannen aandacht wat zal kunnen uitrusten, hetwelk maakt, dat hij den Redenaar des te geduldiger volgt. „Het bepaalde slot „van ieder deel der Rede,” zegt QUINCTILIANUS, daar hij dit voordeel der Verdeelingen in andere soorten van Redevoeringen aantoot: „het bepaalde slot „van ieder deel der Rede is eene verkwikking voor „den toehoorder; even als de mijlsteenen aan den „weg de vermoeidheid des reizigers verminderen; „want het strekt ons altijd tot vermaak te weten, „hoe veel wij reeds van onzen arbeid hebben afge- „daan; en wanneer wij weten, hoe veel er nog over- „rig is, krijgen wij nieuwen moed, om ook dat „ten einde te brengen.” * Wat de verbreking der

---

* *Reficit audientem certo singularum partium fine; non aliter quam facientibus iter multum detrahunt fatigationis notata spatia inscriptis lapidibus: nam et exhausti laboris nosse mensuram voluptati est, et hortatur ad reliqua fortius exsequenda scire, quantum supersit.*

Eenheid betreft, kan ik niet zien, dat deze een bewijs tegen de gewone manier van verdeelen oplevert. Wanneer de Eenheid daardoor wordt verbroken, ligt de schuld daarvan in den aard der deelen of hoofdzaken, welke de Redenaar heeft uitgekozen; maar niet in de manier. Integendeel, zoo de hoofdzaken-zelve wel gekozen zijn, zal hare uitdrukkelijke opgave en verdeeling, in plaats van voor de Eenheid des Geheels nadeelig te wezen, haar veeleer zichtbaarder en volkomener maken, door te doen zien, hoe al de deelen eener Rede zamenhangen, en op één doel uitloopen.

De regels voor de Verdeeling, hetzij die in eene Preek, of in eene Pleitrede, of in eenige andere Redevoering, waar zij te pas komen, gebruikt wordt, zijn hoofdzakelijk de volgende:

Vooreerst, de onderscheidene deelen, waarin de stoffe verdeeld is, moeten wezenlijk van elkander verschillen; of met andere woorden: geen derzelve moet een ander in zich bevatten. Het zoude, bij voorbeeld, eene ongerijmde Verdeeling zijn, zoo iemand opgaf te zullen handelen: eerstelijk over de voordeelen der deugd; en vervolgens over de voordeelen van regtvaardigheid en matigheid; daar het eerste reeds het tweede als eene soort van hetzelfde bevat. Zoodanige manier van doen moet noodwendig duisterheid en wanorde ten gevolge hebben.

Ten tweede, moet men bij de Verdeeling de orde der natuur volgen. Men moet beginnen met de eenvoudigste punten, welke het gemakkelijkst te bevatten zijn, en dus in de eerste plaats behooren behandeld te worden; en van deze overgaan tot zulke, die op de vorige zijn gegrond, en deze als bekend veronderstellen. Men moet het onderwerp tot zulke deelen brengen, waarin het zich gemakkelijkst en natuurlijkst laat scheiden; het onderwerp moet schij-

nen zich van zelve verdeeld te hebben, en niet met geweld* uit elkander te zijn gescheurd. *

Ten derde, moeten de onderscheidene leden eener Verdeeling het onderwerp in zijn geheel bevatten. Anders is de Verdeeling niet volledig; men vertoont het onderwerp slechts bij stukken, in plaats van te maken, dat men het geheel kan overzien.

Ten vierde, moeten de uitdrukkingen, waarin men de Verdeeling voorstelt, zoo beknopt zijn, als mogelijk. Men vermijde hier alle omschrijvingen. Men gebruike geene andere woorden, dan die volstrekt noodzakelijk zijn. Juistheid is in verdeelingen een volstrekt vereischte. Zij is het, welke voornamelijk eene Verdeeling net en bevallig doet schijnen. Wanneer de onderscheidene stukken in de klaarste, krachtigste en tevens in de kortste bewoordingen zijn voorgesteld, kan het niet missen, of dit moet een' aangename indruk op de hoorders maken, terwijl het tevens het beste middel is, om de Verdeelingen gemakkelijk in het geheugen te doen bewaren.

Ten vijfde, moet men niet meer afdeelingen maken, dan noodig. Een onderwerp door eindeloze verdeelingen en onderverdeelingen in een groot aantal van kleine stukjes te snipperen, is altijd in het spreken van eene nadeelige uitwerking. Zulks mag in eene Redeneerkundige Verhandeling te pas komen, het doet eene Redevoering hard en droog schijnen, en vermoeit zonder noodzaak het geheugen.

In eene Preek en in eene Pleitrede is eene gepaste en gelukkige verdeeling eene der gewigtigste zaken; en zij vordert dus groote zorg en oplettendheid. Wanneer immers iemand terstond in het begin een' verkeerden weg inslaat, zal hij in het vervolg steeds blijven dwalen; de Redevoering zal verward of flauw

---

* *Dividere non frangere*; zeiden de Ouden.

worden; en al is het, dat de hoorders niet in staat zijn om te zeggen, waar het gebrek eigenlijk zit, merken zij nogthans, dat er eenige wanorde plaats heeft, en voelen, dat het voorstel des Redenaars geen' indruk op hen maakt. De Fransche Predikers leggen zich in de Verdeeling hunner stoffen veel meer op netheid en bevalligheid toe, dan de Engelsche, wier verdeelingen wel verstandig en juist, maar al te kunsteloos en woordenrijk zijn. Van den anderen kant straalt in de Verdeelingen der Franschen dikwerf te veel kunst door, en eene gezetheid, om de Redevoering steeds tot twee of drie hoofddeelen te brengen. De Fransche Kunstregters spreken met grooten ophef van eene verdeeling van MASSILLON, over de woorden, *het is volbragt*. „Deze woorden,” zegt de Prediker, „geven de voleinding „te kernen; eerstelijk, der gerechtigheid aan den kant „van God, ten tweede, der boosheid aan den kant „der menschen; ten derde, der liefde aan den kant „van CHRISTUS.” Ook wordt zeer geprezen eene „soortgelijke Verdeeling van BOURDALOUE, over de woorden, *mijnen vrede geef ik u*. „Vrede,” zegt hij: „vooreerst voor het verstand, door onderwerping aan het geloof; ten tweede, voor het hart, „door onderwerping aan de wet.”

Op de verdeeling volgt het verhaal of de verklaring, welke beiden ik te zamen heb genomen, omdat zij genoegzaam aan dezelfde regels onderworpen zijn, en het zelfde oogmerk hebben. Zij dienen namelijk, om de zaak, of het onderwerp, hetwelk de Redenaar behandelt, op te helderen, voordat hij de hartstogten der hoorders poogt gaande te maken.

In Pleitredenen is het Verhaal veeltijds een zeer gewigtig stuk, en 't welk bijzondere oplettendheid verdient. Behalve dat het in het gemeen geene gemakkelijke zaak is op eene gepaste en bevallige wijze te

verhalen, hebben de Verhalen in Geregte gevallen nog eene bijzondere zwaarigheid. De Pleitbezorger moet niets verhalen, dan hetgeen waar is, en tevens moet hij zich wachten van iets te zeggen, hetwelk voor zijne zaak nadeelig kan zijn. De omstandigheden, die hij verhaalt, maken den grondslag uit zijner geheele volgende redekaveling. Deze zoo op te geven, dat zij stiptelijk met de waarheid overeenkomen, en ze tevens met die kleuren te vertoonen, welke voor de zaak het voordeeligst zijn; elke gunstige omstandigheid in het sterkste licht voor te stellen, en alles, wat der zaak nadeelig is, te matigen en te verzachten, vereischen vrij wat doorzicht en bekwaamheid. De Spreker moet steeds in het oog houden, dat hij, zoo hij te veel kunst verdraagt, tegen zijne bedoeling aan werkt, en een wantrouwen tegen zijne eerlijkheid verwekt. QUINCTILIANUS leert te regt, „dat men, vooral in dit gedeelte, „den geringsten schijn van arglistigheid moet vermijden, „wyl de Regter nooit meer op zijne hoede „is, dan wanneer de Redenaar verhaalt; dat hier „derhalve niets moet schijnen verdicht of bewimpeld „te zijn; dat alles het voorkomen moet hebben van „uit de zaak-zelve voort te vloeijen, en niet door „den Redenaar te zijn uitgevonden.” *

Duidelijkheid, Waarschijnlijkheid en Beknoptheid zijn de eigenschappen, welke de Kunstkenner hoofdzakelijk in een Verhaal eischen, en wier gewigt een' ieder van zelve in het oog loopt. Duidelijkheid moet zekerlijk overal in eene Redevoering plaats heb-

---

* *Effugienda in hac praecipue parte omnis calliditatis suspicio; neque enim se usquam magis custodit iudex, quam cum narrat orator: nihil tum videatur fictum, nihil sollicitum; omnia potius a causa, quam ab oratore, profecta videantur.*

ben, maar in het Verhaal, hetwelk dient, om licht over al het volgende te verspreiden, is deze eigenschap vooral noodzakelijk. Eene gebeurtenis, of eene enkele omstandigheid, welke van het noodige licht verstoken blijft, en van den Regter kwalijk wordt begrepen, is in staat, om de uitwerking van al de bewijzen en redenen, door den Spreker bijgebragt, te verhinderen. Is het Verhaal onwaarschijnlijk, dan zal de Regter op hetzelfde geen acht slaan; is het langdradig en vervelend, zoo vermoeit het, en wordt vergeten. Om de noodige Duidelijkheid te geven, heeft men bij een Verhaal, behalve de algemeene regels, welke voorheen in dit opzigt gegeven zijn, ook nog dit waar te nemen, dat men tijden, namen, plaatsen, en alle andere wezenlijke omstandigheden van het gebeurde naauwkeurig opgeve. Voor de Waarschijnlijkheid van het Verhaal is het een wezenlijk vereischte, dat men de Karakters der personen, waarvan gesproken wordt, opheldere, en daaruit bewijze, dat hunne daden uit natuurlijke en dus geloofbare beweegoorzaken zijn voortgesprongen. Om eindelijk zoo beknopt te zijn, als het onderwerp toelaat, is het noodig alle overtoollige bijomstandigheden weg te laten. Dit zal het Verhaal tevens nadrukkelijker en duidelijker maken.

CICERO verstond de kunst van Verhalen meesterlijk, en uit de voorbeelden, welke in zijne Redevoeringen voorkomen, is veel te leeren. Onder anderen is zijn Verhaal in de beroemde Redevoering voor MILO meermalen en met reden bewonderd. * Zijn oogmerk was te bewijzen, dat, schoon CLODIUS werkelijk door MILO, of door deszelfs slaven, was omgebragt, deze daad niets anders dan eene geoorloofde noodweer was geweest; en dat niet MILO tegen CLODIUS, maar CLODIUS tegen

---

* Zie de aantekeningen, Lett D.

MILO booze voornemens had gekoesterd. Al de omstandigheden, welke strekten, om dit waarschijnlijk te maken, zijn met de grootste kunst beschreven. Waar hij het vertrek van MILO uit Rome verhaalt, geeft hij de natuurlijkste beschrijving van een huisgezin, hetwelk naar deszelfs landhoeve op reis gaat, waarbij dus met geene mogelijkheid een moorddadig oogmerk konde schuilen. „MILO,” zegt hij, „bleef „dezen dag op het Raadhuis, tot dat de zitting „geheel was geëindigd. Toen ging hij naar huis, „verkleedde zich, en wachtte een' tijd lang, totdat „zijne vrouw zich ook klaar gemaakt en de huisselijke „zaken bezorgd had. Hij vertrok zoo laat, dat CLODIUS, zoo hij dien dag te Rome had willen zijn, „al overlang had kunnen zijn wedergekeerd. Op „weg ontmoet hij CLODIUS, ligt gekleed, te paard, „zonder rijdtuig, zonder gevolg van Grieken, hetwelk zelden gebeurde, en (hetgeen bijna nooit voorviel) zonder zijne vrouw; terwijl MILO, die de „belager zal heeten, welke zich met een moorddadig „oogmerk op reize heeft begeven, met zijne vrouw „in eenen wagen zat, met een' reismantel omhangen, „met een' sleep van volk en pakkaadje belemmerd, „en gevolgd door een' grooten trein van slavinnen en „slaven.” Vervolgens gaat CICERO voort het voorval-zelf, hetwelk gevolgd was, te beschrijven; hoe de slaven van CLODIUS op die van MILO waren aangevallen, en deszelfs koetsier hadden gedood; hoe MILO uit het rijdtuig was gesprongen, zijn' reismantel had afgeworpen, en zich, zoo goed hij konde, tegen de slaven van CLODIUS, welke hem zochten te omsingelen, te weer gesteld had; waarna hij zijn Verhaal met een' fijnen en gelukkigen trek besluit. Hij zegt niet platuit, dat de slaven van MILO CLODIUS gedood hebben, maar dat, „te midden van die ver- „warring, de slaven van MILO, zonder bevel, zon-

„der kennis, en zonder de tegenwoordigheid van „hunnen heer, datgene hebben gedaan, hetwelk ie- „dereen zoude wenschen, dat van zijne slaven in een „gelijk geval gedaan werd.” *

In Preken, waarin zelden een Verhaal te pas komt, treedt de Verklaring der stoffe in de plaats van het Verhaal in het Geregt, en moet ten naaste bij op denzelfden trant worden voorgesteld; dat is, zij moet beknopt, klaar en duidelijk zijn, en meer in een' zuiveren en netten, dan in een' zeer sierlijken Stijl.

---

* MILO, cum in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit. Calceos et vestimenta mutavit; paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est; deinde profectus est, id temporis, cum iam CLODIUS, si quidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Obviam fit ei CLODIUS, expeditus, in equo, nulla rheda, nullis Graecis comitibus, ut solebat; sine uxore, quod numquam fere; cum hic insidiator, qui iter ad caedem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri et delicato ancillarum puerorumque comitatu. Fit obviam CLODIO ante fundum eius, hora fere undecima, aut non multo secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum; adversi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda, reiecta penula, desilisset, seque acri animo defenderet, illi, qui erant cum CLODIO, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo MILONEM adorirentur; partim, quod hunc iam interfectum putarent, caedere incipiunt eius servos, qui post erant; ex quibus, qui animo fideli in dominum et praesenti fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, domino succurrere prohiberentur, MILONEMQUE occisum etiam ex ipso CLODIO audirent, et ita esse putarent, fecerunt id servi, (dicam enim non derivandi criminis causa, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque praesente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

De leer, welke in den Tekst vervat is, duidelijk te verklaren, en een volkomen en klaar begrip te geven van den aard dier deugd of plicht, die het onderwerp der Redevoering uitmaakt, daarin bestaat eigenlijk het didaktische gedeelte eener Preek; en van de goede uitvoering hiervan hangt genoegzaam alles af, wat naderhand bij wege van Overreding wordt voorgesteld. De groote kunst, om hierin wel te slagen, bestaat daarin, dat men het onderwerp diep doordenke, en zich daardoor in staat stelle, om hetzelfde op de klaarste en nadrukkelijkste wijze voor te dragen. Men moet nagaan, welk licht andere plaatsen uit de Schrift over hetzelfde verspreiden; en toezien, of het ook overeenkomst hebbe met eenig ander onderwerp, waarvan het dient onderscheiden te worden. Men overwege, hoe het op de voordeeligste wijze kan worden opgehelderd; door vergelijking, of door tegenstelling met een ander; door de ontwikkeling van de oorzaken, of door de beschrijving der uitwerkselen; door het aanhalen van voorbeelden, of door zich te beroepen op het gevoel der hoorderen; met één woord, men moet niets onbeproefd laten, om de leer, waarover gehandeld wordt, duidelijk, onderscheiden, en omstandig voor te dragen. Een Prediker, welke op deze wijze de bekende waarheden van den Godsdienst opheldert, kan verzekerd zijn, dat hij niet aileen grooten lof voor zijn' Stijl zal verwerven, maar ook — en dit moet veel meer bij hem gelden — zijne Redenen leerzaam en belangrijk zal maken.

ZEVEN EN TWINTIGSTE LES.

HET BETOOGENDE. — HET HARTSTOGTE- LIJKE GEDEELTE EENER REDEVOERING. — HET SLOT.

Het groote oogmerk, waarmede eene Openbare Redevoering bij gewigtige gelegenheden gedaan wordt, is, de toehoorders te overtuigen, dat eene zekere zaak, of eene zekere daad of waar, of regt, of goed is; en door middel van die overtuiging hun gedrag te besturen. Redekaveling en Bewijzen maken dus, gelijk reeds meermalen gezegd is, den grondslag uit van alle mannelijke en overredende Welsprekendheid.

Wat nu de Bewijzen betreft, daartoe worden drie dingen vereischt. Eerstelijk, de uitvinding; ten tweede, de gepaste plaatsing of rangschikking derzelve; ten derde, de voorstelling daarvan in een zoodanigen stijl en trant, als waardoor zij den sterksten nadruk verkrijgen.

De Uitvinding der Bewijzen is, buiten twijfel, de hoofdzaak en de grond van al het overige. Dan, ik vreeze, dat de kunst niet vermogend is, om in dit zoo gewigtige stuk eenige hulp te bieden. De Kunst reikt niet zoo ver, dat ze den Redenaar voor elke zaak, en voor elk onderwerp de noodige bewijzen kan

aan de hand geven; schoon zij hem in de schikking en voorstelling van die, welke zijne kennis van het onderwerp hem verschaft heeft, gewigtige diensten kan doen. Het is toch geheel wat anders, de meest gepaste bewijzen uit te vinden, en die bewijsredenen met het meeste voordeel te gebruiken. Dit laatste alleen is het, waartoe de hulp der Redekunst van dienst kan zijn.

De oude Redekundigen lieten het hierbij niet blijven. Zij ondernamen de Redekunst tot een vollediger stelsel te maken, en onderwonden zich niet slechts den toekomenden Redenaar te leeren, hoe hij van zijne bewijzen het beste gebruik konde maken, maar ook het gebrek aan uitvinding te gemoet te komen, door hem aan te wijzen, waar hij voor elke zaak en voor elk onderwerp de noodige bewijzen kon vinden. Van hier die verhandelingen over de *Topi*, of *Loci Communes*, en *Sedes Argumentorum*, welke in de schriften van ARISTOTELES, CICERO en QUINCTILIANUS eene zoo aanzienlijke plaats bekleden. Deze *Topi* of *Loci* waren niets anders dan zekere algemeene, en op velerhande onderwerpen toepasselijke denkbeelden, waarmede zij wilden, dat de Redenaar zoude te rade gaan, om de noodige bouwstoffen tot zijne Verhandeling te nemen. Zij onderscheidden dezelve in inwendige en uitwendige; in zulke, die voor alle soorten van openbare Redevoeringen in het gemeen, en die voor elke soort bijzonder pasten. Tot de eerstgenoemden bragten zij de denkbeelden van Geslacht en Soort, van Oorzaak en Uitwerking, van Voorafgaande Omstandigheden en Gevolgen, van Gelijkheid en Tegenstelling, van Bepaling, Omstandigheden van Tijden en Plaatsen, en nog zeer vele andere van dien aard. Voor elke bijzondere soort van openbare Redevoeringen hadden zij hunne zoogenaamde *Loci Personarum* en *Loci Rerum*. Voor eene Be-

wijzende Redevoering, bij voorbeeld, waren de bronnen, waaruit men lof of afkeuring voor den persoon konde halen, deszelfs geboorte, vaderland, opvoeding, bloedverwanten, lichaamsgesteldheid, zielshoedanigheden, geluksomstandigheden, rang, ambt enz.; en in Beraadslagende Redevoeringen werden tot gronden, waarop men dezen of genen openbaren maatregel konde aanprijzen, of afraden, genomen betamelijkheid, regtvaardigheid, gemak, voordeel, genoegen, roem, ondersteuning van vrienden, vernedering van vijanden, en meer andere.

De Grieksche Sofisten zijn de eerste uitvinders van dit kunstige leerstelsel der Welsprekendheid geweest, en zij hebben eene verwonderenswaardige scherpzinnigheid en vruchtbaarheid in het ontwerpen van deze *Loci* of Gemeene Gronden aan den dag gelegd. Verblind door het vooruitzicht op de voordeelen van dit plan, hebben volgende Redekundigen getracht hetzelfde tot een zoo regelmatig stelsel te brengen, dat men zoude gelooven, als of zij geene mindere bedoeling hadden, dan iemand zonder eenige natuurlijke begaafdheden werktuigelijk tot een' Redenaar te maken. Zij gaven zelfs voorschriften, naar welke men Redevoeringen over allerhande onderwerpen zoude kunnen vervaardigen. Dan het is mijns inziens klaar genoeg, dat deze studie van *Loci Communes* wel veel vertoonmakende Schoolsche Declamatiën, maar nimmer nuttige Redevoeringen over zaken van gewigt heeft kunnen voortbrengen. De gemelde *Loci* moesten zekerlijk een' grooten voorraad van stoffen aan de hand geven. Zoo iemand niets anders bedoelde dan vele en schoonschijnende dingen over eene stof te zeggen, behoefde hij slechts uit deze bronnen te scheppen, en van den geheelen voorraad, welken zij opleverden, gebruik te maken, om eene Redevoering zonder einde te doen, al had hij ook van het onderwerp niet

meer dan eene zeer oppervlakkige kennis. Maar zoodanige Redevoering konde dan ook niet anders dan zeer dagelijksch zijn. Datgene, hetwelk waarlijk grondig en overredend is, moet uit het „Inwendige der zaak zelve,” * uit eene volledige kennis van het onderwerp, en een diep nadenken over hetzelfde gehaald wezen. Den toekomstigen Redenaar andere bronnen van Bewijsredenen op te geven, is niets anders dan hem te bedriegen; en diergelijke proeven, om de Rede-kunst tot eene volkomen Kunst te brengen, maken haar inderdaad tot eene beuzelarij en kinderspel.

Het zal, dunkt mij, niet noodig zijn, dat ik mij bij deze Rhetorische spitsvindigheden langer ophoude. Zoo iemand denkt, dat de kennis derzelve hem in het uitvinden merkelijk zal helpen, die leze ARISTOTELES en QUINCTILIANUS; of ook CICERO'S Verhandeling *de Inventione*, zijne *Topica* en het tweede boek *De Oratore*. Maar wanneer iemand aan het opstellen eener Redevoering wil gaan, met oogmerk om den Regter te overtuigen, of gewigtige indrukken op eene Vergadering te maken, dien rade ik, dat hij die hulpmiddelen achterlate, en liever zijn onderwerp grondig doordenke. Ik durve verzekeren, dat DEMOSTHENES nooit uit die bronnen schepte, toen hij de Atheniensers ophitste, om de wapenen tegen PHILIPPUS op te vatten; en waar CICERO zijn toevlugt tot dezelve heeft genomen, hebben zijne redevoeringen veel van hunne waarde verloren.

Dus hiervan afstappende, ga ik over, om eenige nuttige aanmerkingen over de schikking en het gebruik der Bewijzen te maken.

Er zijn twee verschillende manieren, waarvan een

---

* *E visceribus causae*, volgens de uitdrukking van CICERO en QUINCTILIANUS.

Redenaar zich in het Bewijzen kan bedienen; de eene wordt de *Analytische*, de andere de *Synthetische* genoemd. De *Analytische* manier is, wanneer de Redenaar zijn oogmerk bij hetgeen hij wil bewijzen verbergt, totdat hij zijne Hoorders trapswijze tot het bedoelde besluit heeft gebragt. In dit geval leidt hij hen, stap voor stap, van de eene bekende waarheid tot de andere, tot dat zij ongemerkt aan het besluit, als een natuurlijk gevolg van de aaneenschakeling der voorstellingen, zijn gekomen. Dus zal, bij voorbeeld, iemand, die het bestaan van God wil bewijzen, beginnen met de aanmerking, dat alles, wat wij in de wereld zien, dat een begin gehad heeft, noodzakelijk een vroeger oorzaak onderstelt; dat men in werken van menschenhanden uit de kunst, welke in het gewrocht doorstraalt, met zekerheid tot een oogmerk in de werkende oorzaak besluit; — en op die wijze zal hij zijne hoorders van de eene oorzaak tot de andere leiden, tot dat hij eindelijk met hen tot eene hoogste, eerste Oorzaak komt, welke de bron is van alle orde en oogmerk, die in de werken der schepping bespeurd worden. Deze manier is genoegzaam dezelfde als die, waarvan SOCRATES zich bediende, en waardoor die wijsgeer de Sofisten van zijnen tijd tot zwijgen bragt. Het is een zeer kunstige redeneertrant, welke zich met veel bevalligheid laat gebruiken, en bijzonder te pas komt in gevallen, wanneer de toehoorders tegen eenige waarheid zijn vooringenomen, en ongemerkt tot overtuiging moeten gebragt worden.

Doch er zijn maar weinige onderwerpen, welke deze manier toelaten, en niet vele gelegenheden, waarbij zij op eene gepaste wijze kan gebruikt worden. De gewoonlijkste redeneertrant, en die met het beloop eener Openlijke Voordragt meest overeenkomt, is diegene, welke de *Synthetische* wordt genaamd;

daarin bestaande, dat men de zaak, welke men wil bewijzen, openlijk opgeeft, en het eene bewijs op het andere stapelt, zoo lang, tot dat de toehoorders volkomen overtuigd zijn.

Een der eerste dingen, welke men in alle redering heeft in acht te nemen, is, dat men onder de verschillende bewijzen, zich bij eene zaak voor-doende, die, welke ons-zelfen de gewigtigste toeschijnen, uitkieze, en zich van deze, als van de voornaamste middelen ter overtuiging, bediene. Elk Redenaar behoort zich-zelfen in de plaats zijner hoorders te stellen, en te denken, welken indruk de bewijzen, waarmede hij anderen wil overtuigen, op hem-zelfen zouden maken. Men moet toch niet verwachten, dat men de menschen door bloote Redekunstnarijen zal bedriegen. Dit is bezwaarlijker te doen, dan Openbare Sprekers zich somtijds verbeelden. Gezond verstand en scherpzinnigheid worden in alle standen gevonden; en een Redenaar kan wegens zijn fraai voorstel geprezen worden, zonder dat evenwel de hoorders van de waarheid van alles, wat hij gesproken heeft, overtuigd zijn geworden.

Ingevalle de Bewijzen wel gekozen zijn, ziet men ligtelijk, dat hunne uitwerking grootendeels afhangt van de goede schikking derzelve, welke daarin bestaat, dat zij elkander niet verwarren en in den weg staan, maar integendeel zich onderling ondersteunen, en dat zij in de beste rigting op hetzelfde oogpunt uitloopen. Hieromtrent kan men de volgende regels geven:

Men wachte zich vooreerst, om geene Bewijzen van een' verschillenden aard ondereen te mengen. Alle bewijzen strekken, om een van deze drie dingen te bevestigen; dat iets waar, of zedelijk regt en betamelijk, of goed en nuttig is. Hieruit ontstaan de drie groote onderwerpen van alle menschelijk onder-

zoek: Waarheid, Pligt, en Belang. Maar de bewijzen, welke tot elk van deze dienen, zijn in soort onderscheiden; en hij, die deze allen in de behandeling onder één oogpunt wil brengen, gelijk, vooral in Preken, dikwijls geschiedt, zal zijn' voordragt verward en onaangenaam maken. Stel eens, bij voorbeeld, dat ik mijnen hoorderen de goedwilligheid, of de liefde des naasten wilde aanprijzen, en dat ik mijn eerste bewijs name uit het inwendige genoeg, hetwelk eene goedwillige gesteldheid ons verschaft; het tweede uit de verpligting, welke ons hiertoe door het voorbeeld van CHRISTUS is opgelegd; en het derde, uit de genegenheid van andere menschen, die wij daardoor jegens ons verwerven; zoo zouden mijne bewijzen op zich-zelve goed zijn, maar de schikking kwaad; want het eerste en derde bewijs is genomen uit de beschouwing van belang, inwendige rust, en uitwendige voordeelen; en tusschen deze heb ik een ander ingevoegd, hetwelk geheel op verpligting is gegrond. Ik had derhalve deze Bewijzen, die op verschillende drijfvederen der menschelijke natuur werken, ook behoorlijk van elkander moeten scheiden.

Ten tweede, met opzigt tot de verschillende trappen van sterkte der Bewijzen, is het een algemeene regel, dat men ze bij opklimming op elkander moet laten volgen. Dit heeft bijzonder plaats, wanneer de Redenaar eene zekere zaak heeft, en vertrouwt, dat hij dezelve ten volste kan bewijzen. In zoodanig geval kan hij het wagen met zwakke bewijzen te beginnen, bij trappen op te klimmen, en zijne geheele sterkte niet dan op het laatst te toonen, wanneer hij kan verzekerd zijn, van op het gemoed der hoorderen, door het voorgaande nu genoegzaam voorbereid, den gewenschten indruk te zullen maken. Dan deze regel kan niet algemeen worden gevolgd.

Want, bijaldien de Redenaar van zijne zaak niet zeker is, en slechts één hoofdbewijs heeft, waarop hij de meeste kracht kan leggen, zal het dikwijls beter zijn dit hoofdbewijs vooraan te plaatsen; de toehoorders vooraf in te nemen, en den sterksten zet in den beginne te doen; opdat, als de vooroordeelen weggenomen, en de hoorders in eene gunstige gesteldheid gebragt zijn, de overige bewijsgronden te gereeder mogen aangenomen worden. Wil het geval, dat onder een aantal van Bewijzen één of twee zijn, welke min voldoende dan de overige worden bevonden, maar evenwel te pas komen, moet men, op raad van CICERO, deze in het midden plaatsen, als waar zij minder dan aan het begin of aan het einde der rede in het oog loopen.

Ten derde, wanneer de Bewijzen sterk en volkomen zijn, winnen zij des te meer, hoe meer zij van elkander gescheiden en afzonderlijk behandeld worden. Men kan dan elk hunner op zich-zelf ontwikkelen, in zijn volste licht plaatsen, en in zijn' geheel omvang en nadruk voorstellen. Wanneer integendeel de Bewijzen twijfelachtig, en slechts onderstellende zijn, is het veiliger ze bij elkander te nemen, en van het eene in het andere te vallen, opdat zij, volgens de uitdrukking van QUINCTILIANUS, zwak zijnde elk op zich-zelf, door onderlinge hulp elkander ondersteunen. * Deze Leermeester der Redekunst geeft ons hiervan een zeer gepast voorbeeld, genomen uit een geval, waarin iemand werd beschuldigd om een nabestaande, wiens erfgenaam hij was, omgebragt te heb-

---

* *Firmissimis argumentorum singulis instandum, infirmiora congreganda sunt; quia illa per se fortia non oportet circumstantibus obscurare, ut, qualia sunt, appareant; haec imbecilla natura mutuo auxilio sustineantur.*

Instit. Orat. L. v. c. 12.

ben. Er was geen onmiddellijk bewijs voorhanden, maar:
 „gij verwachtet eene erfenis, en wel eene aanzien-
 „lijke erfenis; gij stondt slecht met uwe zaken; gij
 „werdt destijds van uwe schuldeischers overvallen;
 „gij hadt uwen nabestaande, van welken gij tot erf-
 „genaam benoemd waart, beleedigd, en gij wist,
 „dat hij voornemens was, zijn Testament te ver-
 „anderen.” Elk van deze omstandigheden, zegt de
 Schrijver, is, op zich-zelve genomen, niets min-
 der dan een bewijs, doch, alle te zamen genomen,
 kunnen niet missen tot nadeel van den beschuldig-
 den te werken. *

Van de omstandige uitbreiding van een enkel over-
 tuigend Bewijs vinden wij een treffelijk voorbeeld in
 CICERO's redevoering voor MILO. Het Bewijs is uit
 de bijzondere omstandigheid van tijd ontleend. MILO
 stond naar het Consulschap, en weinige dagen vóór
 de verkiezing werd CLODIUS omgebragt. CICERO
 vraagt, of iemand zoude kunnen gelooven, dat MILO
 zoo dwaas ware geweest, om in een zoo gewigtig
 tijdstip zich te berooven van de gunst des Volks,
 welks stemmen hij met zoo veel zorg en moeite
 zocht te verwerven. Dit Bewijs is reeds in den eer-
 sten opslag van klem. Dan het was niet genoeg,
 hetzelfde blootelijk aan te voeren; het was van dien
 aard, dat het uitgebreid en in het helderst licht konde
 gezet worden. De Redenaar ontwerpt derhalve eene
 ware en treffende schilderij van de groote zorgvul-
 digheid, met welke Candidaten in zulken tijd moes-

---

* *Ut si quis hereditatis gratia hominem occidisse dicatur :
 Hereditatem sperabas, et magnam hereditatem; et pauper
 eras, et tum maxime a creditoribus appellabaris; et offen-
 deras eum, cuius heres eras, et mutaturum tabulas sciebas.
 Singula levia sunt et communia: universa vero nocent.*

Ibid.

ten zoeken in een goed gerucht bij het volk te staan. „Ik-zelf,” zegt hij, „weet door ondervinding, hoe „verre de bezorgdheid gaat van hen, die naar een' „eerepost dingen, en van welk eene angstvallige be- „hoedzaamheid de begeerte naar het Consulschap ver- „zeld wordt. Wij vreezen, bij zoodanige gelegenheid, „niet slechts hetgene men ons openlijk kan verwij- „ten, maar ook hetgeen men heimelijk van ons kan „denken. Een los gerucht, een onwaarschijnlijk ver- „dichtsel jaagt ons schrik aan; wij letten op elks „gezig en wezenstrekken. Niets is zoo teér, zoo „broos en veranderlijk, als de genegenheid en de „gunstige gedachte onzer medeburgenen omtrent ons, „daar zij dengenen, welke naar een ambt staat, niet „alleen werkelijke overtredingen kwalijk nemen, maar „zelfs dikwijls een mishagen hebben in geoorloofde „en goede daden. En zou MILO, wiens geheele „oplettendheid op dien plegtigen en lang verwachten „Keurdag was gevestigd, het gewaagd hebben, om „met bloedige handen, als een bewezen booswicht „en moordenaar, voor de eerwaardige vergadering des „Romeinschen Volks te verschijnen? Wie kan dit „van hem gelooven?” * Dan, ofschoon eene uit-

---

* *Quo tempore — scio enim quam timida sit ambitio, quantaque et quam sollicita cupiditas consulatus, — omnia, non modo quae reprehendi palam, sed etiam quae obscure cogitari possunt, timemus. Rumorem, fabulam fictam et falsam perhorrescimus. Ora omnium atque oculos intuemur. Nihil enim est tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos sensusque civium, qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in recte factis saepe fastidiunt. Hunc diem igitur campi speratum atque exoptatum sibi proponens MILO, cruentis manibus, scelus atque facinus prae se ferens, ad illa centuriarum auspicia veniebat! Quam hoc in illo minimum credibile!*

Orat. pro Milone Cap. 16.

breiding, als deze, ongemeen schoon is, moet men echter

Ten Vierde zorg dragen, dat de Bewijzen niet te lang uitgerekt, of te zeer vermenigvuldigd worden. Dit zoude eer strekken, om onze zaak verdacht te maken, dan haar eenig gewigt bij te zetten. Eene onnoodige opeenstapeling van Bewijzen bezwaart het geheugen, en verzwakt de overtuiging, welke door weinige, doch welgekozen Bewijzen wordt te wege gebracht. Ook is de aanmerking gegrond, dat alle wijdloopige en al te uitgestrekte opheldering der Bewijzen den nadruk derzelve verzwakt. Wanneer een Redenaar zich te lang bij een geliefdskoosd Bewijs ophoudt, en hetzelfde van alle mogelijke kanten wil beschouwd hebben, kan het niet missen, of hij zal, door deze poging vermoed, zijne levendigheid verliezen, en, waar hij met kracht en nadruk begonnen is, met zwakheid eindigen. Het Bewijzende gedeelte heeft zoowel, als de overige deelen eener Redevoering, zijne grenzen, welke men niet mag overschrijden.

Behalve de oplettendheid, welke men tot de gepaste schikking der Bewijzen moet gebruiken, is tot eene gelukkige werking van dezelve vervolgens noodig, dat zij in zulke bewoordingen, en op zoodanige manier worden voorgedragen, als in staat zijn, om hun de meest volkomen kracht te geven. In deze opzigten wijze ik den lezer tot de handleidingen, welke ik in voorgaande Lessen betrekkelijk den Stijl gegeven heb, en tot die, welke ik in het vervolg omtrent de Uitspraak of Mondelijke Voordragt nog zal geven.

Ik ga dan nu over tot een ander wezenlijk deel eener Redevoering, dat ik als het vijfde in rang heb gesteld: namelijk het Hartstogtelijke; in welk gedeelte de Welsprekendheid meer dan ergens haar vermogen kan toonen. Ik zal mij niet ophouden met

het oplossen van de zwarigheden diergenen, welke de vraag hebben geopperd, of het met de eerlijkheid van eenen Openbaren Redenaar bestaanbaar zij, op het gevoel en de hartstogten zijner Hoorderen te werken? Dit loopt uit op een' blooten woordenstrijd, welken het gezonde verstand van zelve beslecht. Dat in zaken, waarvan alleen de waarheid wordt onderzocht, en bij onderwerpen, welke blootelijk tot leering en onderrigting dienen, geene hartstogten te pas komen, en dat elke poging om die daar gaande te maken, belagchelijk zijn zoude, valt ieder een' van zelve in het oog. Overal, waar overtuigen de zaak is, moet de Rede tot het verstand-alleen zijn gerigt. Bewijzen en gezonde redekaveling zijn de middelen, waardoor de eene mensch den anderen van hetgene waar, of regt, of betamelijk is poogt te overtuigen. Maar is het te doen om te overreden, zoo verandert het geval. In zaken, waar het op handelen aankomt, is er niemand, die niet zal trachten de hartstogten van den genen, welken hij in ernst tot iets wil overreden, min of meer gaande te maken; en wel' uit deze eenvoudige oorzaak, wijl de hartstogten de groote drijfvederen zijn der menschelijke daden. De deugdzame man zal, in de behandeling van het deugdzaamste en edelste onderwerp, het hart desgenen, tot wien hij spreekt, trachten te roeren, en geene zwarigheid maken, om deszelfs misnoegen tegen onregt, deszelfs medelijden met ongelukkigen op te wekken, daar nogtans medelijden en misnoegen beide onder de hartstogten behooren.

Ook in de behandeling van dit stuk der Welsprekendheid hebben de Ouden, zoowel als bij het Beoogende gedeelte, ondernomen de Redekunst tot een volkomener stelsel te brengen. Zij traden in een wijsgeerig onderzoek naar den aard van elken hartstogt; zij gaven eene beschrijving en verklaring

van denzelfven, zij handelden van deszelfs oorzaken, uitwerkingen en bijkomende omstandigheden; en leidden daaruit regelen af, volgens welke men op zulk eene drift moest werken. Bijzonder heeft ARISTOTELES, in zijne Verhandeling over de Redekunst, de natuur der Hartstogten zeer grondig en scherpzinnig verklaard; en hetgene hij hierover geschreven heeft, kan, als een schatbaar stuk van Zedelijke Wijsgeerte, met zeer veel vrucht gelezen worden. Dan of het ook kan dienen, om een' Redenaar meer hartstogtelijk te maken, is bij mij zeer twijfelachtig; en veeleer vreeze ik, dat geene wijsgeerige kennis der driften in staat zal zijn deze begaafdheid mede te deelen. Deze laatste moeten wij aan de Natuur, dat is, met andere woorden, aan eene zekere sterke en gelukkige gevoeligheid van ziel te danken hebben. Iemand kan in alle bespiegelende kennis, welke met opzigt tot de hartstogten te verkrijgen is, een meester zijn, en echter met dat al een koel en droog Redenaar blijven. Regels en onderrigt kunnen hier zoo min, als in eenig ander stuk der Welsprekendheid, het gebrek aan Vernuft vergoeden; zij kunnen alleen het vernuft, waar het plaats heeft, het rechte pad aanwijzen, het helpen, om op de voordeeligste wijze te werken, en de dwalingen en afwijkingen voorkomen, waartoe het dikwijls kan vervallen. Wat nu het Hartstogtelijke betreft, daarentrent schijnen mij de volgende aanmerkingen van nut te kunnen zijn.

De eerste is, dat men vooraf rijpelijk moet overwegen, of het onderwerp voor het Hartstogtelijke vatbaar zij, en het gebruik daarvan billijke; en, dit zoo zijnde, welk gedeelte van de Redevoering daartoe eigenlijk geschikt is. Dit met zekerheid te bepalen, is het werk van het gezond verstand. Het is toch duidelijk genoeg, dat er vele onderwerpen zijn, welke het Hartstogtelijke volstrekt niet dulden, en dat zelfs

in die, waarin het te pas komt, een Redenaar zich belagchelijk zal maken, wanneer hij op de verkeerde plaats de hartstogten tracht in beweging te brengen. Alles, wat hieromtrent in het algemeen gezegd kan worden, komt hierop neder: willen wij, dat de eene of andere aandoening, door ons voorstel verwekt, eenen duurzamen indruk zal maken, dan moeten wij vooraf ons best doen, om het verstand en oordeel op onze zijde te krijgen. De Toehoorders moeten overtuigd worden, dat er duchtige en voldoende gronden zijn, om eene warme deelneming voor de zaak, waarvan gehandeld wordt, op te vatten. Zij moeten in staat zijn, om zich-zelfen van dat vuur, hetwelk zij voelen, goede rekenschap te geven, en zich volkomen bewust blijven, dat zij zich door geene begoocheling hebben laten verblinden. Zoo lang de gemoederen niet in dien toestand zijn gebracht, kunnen de Toehoorders door het voorstel van den Spreker wel voor een oogenblik verhit worden, maar hij zal niet zoo ras ophouden met spreken, of zij zullen dadelijk tot hunne gewone gesteldheid van ziel wederkeeren, en de verwekte aandoening zal zoo ras verdwijnen, als zij was opgekomen. Van hier, dat de meeste schrijvers het Hartstogtelijke tot de Peroratie of het Slot, als deszelfs natuurlijke plaats, willen verschoven hebben. En inderdaad, al het overige gelijk zijnde, is deze indruk van dien aard, dat een Redenaar denzelfden liefst aan het einde zal willen maken, opdat de Hoorders, nadat Redekaveling en Bewijzen hunne volkomene werking hebben gedaan, in hun gemoed met een warme deelneming voor de zaak vervuld mogen vertrekken. Dan het zij hiermede gelegen hoe het wil, ik moet

In de tweede plaats aanmerken, dat nimmer het Hartstogtelijke eene afzonderlijke plaats in de Redevoering moet beslaan; dat men nooit vooraf te ken-

nen moet geven, dat men nu aan het Hartstogtelijke gekomen is, noch ook, gelijk somtijds geschiedt, de toehoorders vermanen, om zich met ons in aandoening te laten brengen. Eene zoodanige handelwijze moet noodwendig strekken, om de drift te doen bekoelelen; zij maakt, dat de toehoorders op hunne hoede zijn, en eer geneigd, om den Redenaar te bedillen, dan om van hem geroerd te worden. De tegengestelde manier, om zonder voorafgaanden wenk de hartstogten aan den gang te brengen, is van eene vrij betere uitwerking. Men make zich het juiste tijdstip, hetwelk voor aandoeningen geschikt is, ten nutte, om het even, in wat gedeelte der Redevoering dit moge zijn; en dan, na behoorlijke voorbereiding, hoopen zoodanige omstandigheden oopen, en vertoone zulke levendige en treffende beelden, als waardoor de driften der Hoorders, voor dat zij het merken, in beweging raken. Dit kan dikwijls door eenige weinige zinnen, die door eene natuurlijke aandoening zijn ingegeven, met meer vrucht, dan door lange en uitgewerkte aanspraken geschieden.

Ten derde moet men niet vergeten, dat het tweegansch verschillende dingen zijn, de Hoorders te bewijzen, dat zij geroerd moeten worden, en hen werkelijk te roeren. Op dit onderscheid wordt veelal te weinig gelet; vooral van Predikers, welke, zoo ze bij voorbeeld in hunne Preek een stuk hebben, dat dient om te bewijzen, hoe zeer wij tot dankbaarheid aan God, of tot medelijden met ongelukkigen verplicht zijn, zich verbeelden, dat dit gedeelte Hartstogtelijk is, en aandoening moet verwekken. Dan, welke Bewijzen iemand ook voortbrengt, om mij te overtuigen, hoezeer het mijn pligt, hoe redelijk en betamelijk het is, dat ik mij aan zoodanige aandoeningen overgeve, deze bewijzen kunnen nimmer iets meer doen, dan mij tot het ontvangen van die aandoeningen te

bereiden; maar ze zijn niet in staat, om werkelijk dezelve in mij te verwekken. De natuur heeft voor elke soort van aandoening bijzondere soorten van voorwerpen bestemd, en, zonder dat deze vooraf aan de ziel zijn voorgesteld, is het geen' Redenaar mogelijk de daartoe behoorende aandoening te verwekken. Ik voel mij door dankbaarheid verwarmd, of van medelijden geroerd, niet wanneer de Redenaar mij toont, dat dit edele aandoeningen zijn, en dat het mijn pligt is die te voelen, maar wanneer hij uitvaart tegen mijne onverschilligheid en koelheid. Die andere voorstellingen zijn alleen tot mijn verstand of geweten gericht. Hij moet mij de genegenheid en teederhartigheid van mijnen vriend schilderen; hij moet mij den ellendigen toestand van den persoon, voor wien hij mijn medelijden gaande wil maken, voor oogen stellen; dan, en ook niet eer, zal mijn hart getroffen worden, mijne dankbaarheid of mijn medelijden beginnen te ontwaken. De hoofdzaak derhalve, waarvan een gewenschte uitslag in de Hartstogtelijke voordragt afhangt, is, het voorwerp van die aandoening, welke men wil doen ontstaan, met de natuurlijkste en sterkste kleuren te schilderen; het te beschrijven met zulke omstandigheden, als geschikt zijn, om deszelfs beeld tevens in de gemoederen van anderen op te wekken. Elke hartstogt wordt ten krachtigste opgewekt door Zinnelijke indrukken; gramschap, bij voorbeeld, door het gevoel van eene belediging, of door de tegenwoordigheid van den belediger. Naast aan de Zinnelijke indrukken komt het Geheugen, en op het Geheugen volgt de werking der Verbeeldingskracht. Van dit laatste vermogen derhalve moet de Redenaar zulk een gebruik maken, dat hij de Verbeelding door zoodanige omstandigheden treffe, welke in levendigheid en sterkte aan de Zinnelijke Indrukken en het Geheugen 't naastbijkomen. Om dit te doen, is,

In de vierde plaats, het eenigste zekere middel, dat de Redenaar-zelf geroerd zij. Waar gevoel geeft duizend gewigtige omstandigheden aan de hand, welke door geene kunst kunnen nagebootst, noch door het fijnste vernuft opgewogen worden. De hartstogen werken, om zoo te spreken, door aansteking; gelijk reeds van overlang door HORATIUS is aangemerkt. * De inwendige aandoening des Redenaars geeft aan zijne woorden, gebaren, en aan zijne geheele manier van uitvoering, een' nadruk, welke de hoorders met een onwederstaanbaar geweld wegsleept. Maar ik zal op dit stuk, schoon het gewigtigste van allen, niet langer blijven staan, daar ik reeds in voorgaande lessen meermalen gelegenheid heb gehad aan te toonen, dat alle pogingen om aandoenlijk te zijn, zonder dat wijzelve zijn aangedaan, veelal strekken, om den Redenaar belagchelijk te maken. †

---

* *Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsilent
Humani vultus.*

HORAT. ARS POET.

† QUINCTLIANUS, die zeer verstandig over dit stuk spreekt, maakt onder anderen de volgende aanmerking: *Summa circa movendos affectus in hoc posita est, ut moveamur ipsi. Nam et luctus, et irae, et indignationis aliquando ridicula fuerit imitatio, si verba, vultumque tantum, non etiam animum accommodaverimus. Quid enim aliud est causae, ut lugentes, in recenti dolore, disertissime quaedam exclamare videantur; et ira nonnumquam indoctis quoque eloquentiam faciat, quam quod illis inest vis mentis et veritas ipsa morum? Quare in iis, quae verisimilia esse volumus, simus ipsi similes eorum, qui vere patiuntur, affectibus; et a tali animo profisciscatur oratio, qualem facere iudicem volet. Afficiamur, antequam afficere conemur.* Ook geeft deze groote Kunstregter over de wijze, waarop men zich het best in die aandoeningen kan verplaatsen, eenige voortreffelijke leeringen, welke te meer gewigt verkrijgen door de bijgevoegde

Ten vijfde, is het noodig de eigenlijke taal der driften in acht te nemen. Wij moeten opletten, op welke wijze een mensch, die werkelijk van eene sterke drift beheerscht wordt, zich uitdrukt, en wij zullen vinden, dat zijne taal altijd eenvoudig en ongedwongen is. Het zal haar zekerlijk niet aan levendige en stoute Figuren ontbreken, maar men zal geene gezochte sieraderen, geen' kunstigen tooi aan haar vinden.

---

verklaring, dat hij ze uit eigene ondervinding heeft opgemaakt, en aan derzelve waarneming den roem te danken heeft gehad, welken hij als Redenaar had verworven. *At quomodo fiet, ut afficiamur? Neque enim sunt motus in nostra potestate. Tentabo etiam dicere. Quas φαντασιας Graeci vocant, nos sane visiones appellemus, per quas imagines rerum absentium ita repraesentamus animo, ut eas cernere oculis, ac praesentes habere videamur. Has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hunc quidam dicunt εὐφραντασιωτον, qui sibi res, voces, actus, secundum verum optime finget: quod quidem nobis volentibus facile continget. An vero inter otia animorum, et spes inanes et velut somnia quaedam vigilantium, ita nos hae, de quibus loquimur, imagines prosequuntur, ut peregrinari, navigare, proeliari, populos alloqui, divitiarum, quas non habemus, usum videamur disponere; nec cogitare, sed facere: hoc animi vitium ad utilitatem non transferemus? Ut honorem occisum querar, non omnia, quae in re praesenti accidisse credibile est, in oculis habebō? non percussor ille subitus erumpet? non expavescet circumventus? exclamabit, vel rogabit, vel fugiet? non ferientem, non concidentem videbo? non animo sanguis, et pallor et gemitus, extremus denique expirantis hiatus insidet? — Ubi vero miseratione opus erit, nobis ea de quibus querimur accidisse credamus, atque id animo nostro persuadeamus. Nos illi simus, quos gravia, indigna, tristitia passos queramus. Nec agamus rem quasi alienam: sed assumamus parumper illum dolorem. Ita dicemus, quae in simili nostro casu dicturi essemus. Lib. VI.*

Iemand, die waarlijk in drift is, heeft geen' tijd, om de Verbeelding te laten spelen; zijne geheele ziel is vervuld met het voorwerp, 't welk hem doet gloeijen; hij zoekt niets anders, dan dit in al deszelfs omstandigheden zoo sterk voor te stellen, als hij het zelf gevoelt. Zoodanig moet de taal van den Redenaar zijn, wanneer hij aandoening wil verwekken, en zoodanig zal ook zijne taal zijn, wanneer hij met eigen gevoel spreekt; stout, vurig, eenvoudig. Het zijn geene uitgewerkte beschrijvingen of fraaije schilderijen, welke hier wat afdoen, maar die trekken, die warm uit het hart in de pen vloeijen. Hij, die in plaats van zich aan de onmiddellijke inspraken van zijn gevoel over te geven, wachten wil, totdat hij zijn' Stijl kan bewerken, polijsten en opschikken, zal onfeilbaar zijne hitte doen bekoelen, en met al zijne moeite nimmer het hart treffen. Zijn opstel zal koud worden; zijne taal zal de taal zijn van een' schrijver die schildert, maar niet van den man, die voelt. Men moet denken, dat er een groot onderscheid is tusschen schilderijen voor de Verbeelding, en schilderijen voor het Hart. Gene kunnen in koelen bloede en met bedaard overleg ontworpen worden; deze moeten immer vaardig en vurig zijn. Bij de eerstgenoemden kan men dulden, dat zich kunst en moeite vertoonen; de laatstgenoemden zullen al hare kracht verliezen, zoodra zij ophouden voor natuurlijke ingevingen te worden aangezien.

Ten zesde, moet men zich wachten, van iets in het Hartstogtelijk gedeelte der Redevoering te brengen, 't welk van eenen anderen aard is. Men vermijde alle buitenstappen en uitweidingen, die den natuurlijken loop der drift, wanneer die eens in beweging gebragt is, zouden kunnen stuiten of ter zijde afleiden. Alle schoonheden, hoe bekoorlijk en aanlokkend zij ook zijn mogen, welke de ziel van de groote zaak aftrekken, en meer de verbeelding vermaken, dan het hart

treffen, moeten zonder bedenken worden opgeofferd. Hierom zijn alle vergelijkingen, te midden van het Hartstogtelijke, altijd gevaarlijk, en meest geheel on gepast. Gezonde redekaveling kan zelfs hier ontijdig zijn; immers wachte men zich voor eene lange reeks van schrandere sluitredenen, daar ter plaatse, waar de hoofdbedoeling is het hart te roeren.

Ten laatste, men moet nimmer trachten het Hartstogtelijke lang te rekken. De hitte der driften is te sterk, om lang te duren. * De Redenaar moet het juiste tijdstip zoeken waar te nemen, om op te houden, en van den Hartstogtelijken tot den bedaarden toon weder te keeren; echter zoo, dat hij niet eensklaps valle, maar van lieverlede dale; dat hij het sterke gevoel, waarmede hij begonnen is, behoude, maar het op eene bedaarder manier uitdrukke. Boven alles moet men zich wachten, dat men hier niet in het buitensporige valle, met de hartstogten tot eene onnatuurlijke hoogte te willen brengen. Men moet in aanmerking nemen, wat de toehoorders kunnen verdragen; en bedenken, dat hij, die niet weet op zijn' tijd op te houden; maar de toehoorders verder met zich wil voeren, dan zij geneigd zijn hem te volgen, zijn doel geheel zal missen; en dat zijne poging, om hen te sterk te verhitten, het zekerste middel is om hen geheel koud te maken.

---

* *Numquam debet esse longa miseratio: nec sine causa dictum est, nihil facilius quam lacrymas inarescere. Nam cum etiam veros dolores mitiget tempus, citius evanescat necesse est illa, quam dicendo effinximus, imago: in qua si moramur, lacrymis fatigatur auditor et requiescit, et ab illo, quem ceperat, impetu ad rationem redit. Non patiamur igitur frigescere hoc opus, et affectum, cum ad summum perduxerimus, relinquamus; nec speremus fore, ut aliena mala diu ploret.*

QUINCTIL. Lib. 6.

Na deze Regels, aangaande het Hartstogtelijke, te hebben opgegeven, zal het niet ongepast zijn een voorbeeld uit CICERO te laten volgen, 't welk dienen kan, om eenige van die regels, bijzonder den laatsten, op te helderen. Hetzelve is genomen uit zijne laatste Redevoering tegen VERRÉS, daar hij de wreedheid beschrijft, welke door VERRÉS, als Stadhouder van Sicilië, tegen GAVIUS, Burger van Rome, was gepleegd. Deze GAVIUS was ontsnapt uit de gevangenis, waarin hij door den Stadhouder was geworpen, en had, zoo als hij gereed stond, om te Messina scheep te gaan, oordeelende nu buiten alle gevaar te zijn, zich eene bedreiging laten ontvallen; dat zoo ras hij te Rome zou zijn gekomen, VERRÉS van hem hooren zoude, en er rekenschap van geven, dat hij een' Burger van Rome in de boeljen had gezet. De eerste Magistraatspersoon van Messina, een afhangeling van VERRÉS, liet hem onmiddellijk hierop in hechtenis nemen, en zond den Stadhouder berigt van de gedane bedreigingen, Het gedrag van VERRÉS bij deze gelegenheid wordt op de levendigste manier en met de meest gepaste kleuren geschilderd, om een' algemeenen haat tegen hem te verwekken. Hij bedankt den Regent van Messina voor zijne oplettendheid; woedend van toorn komt hij op de markt, laat GAVIUS, van Geregtsdienaars vergezeld, voor zich brengen, en beveelt tegen de wetten, tegen de welbekende voorregten eens Romeinschen Burgers, hem naakt uit te kleeden, te binden, en in 't openbaar op de wreedste wijze met roeden te geeselen. Hierop gaat CICERO dus voort: „Men geeselde, midden op de markt van Messina, een' Burger van Rome, Regters!” — Elk woord, in de beschrijving van deze ongehoorde gruweldaad, klimt in nadruk „Regters;” is zeer gepast aan het einde van den zin geplaatst. — „Men geeselde, midden op de markt van Messina, enen Burger van Rome, Reg-

„ ters! terwijl men intusschen, onder die pijn en het
 „ geklap der slagen, geen gekerm, geen' anderen uit-
 „ roep van dien ongelukkigen hoorde; dan dezen:
 „ „Ik ben een burger van Rome.”” Door zich dus
 „ op zijn burgerregt te beroepen, dacht GAVIUS de
 „ slagen van zijn ligchaam af te wenden. Maar te ver-
 „ geefs. In plaats van hierdoor van de straf bevrijd te
 „ worden, liet men, terwijl hij bij herhaling zich
 „ op zijn regt als Burger van Rome beriep, het
 „ Kruis, let wel, het Kruis voor dien ongelukkigen,
 „ welke nog nooit een zoodanig moordtuig gezien had,
 „ oprigten. O dierbare naam van Vrijheid! o Porci-
 „ sche en Sempronische wetten? — Is het dan nu
 „ eindelijk zoo ver gekomen, dat een Burger van Rome,
 „ in een wingewest van het Romeinsch Gebied, in
 „ eene stad van bondgenooten, door iemand, die al
 „ zijn aanzien en gezag aan de gunst van het Romein-
 „ sche volk alleen te danken heeft, gebonden en open-
 „ lijk op de markt gegeeseld kan worden!” *

Deze geheele plaats is in alle opzigten voortreffelijk.

---

* *Caedebatur virgis, in medio foro Messanae, Civis Romanus, Iudices! cum interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri, inter dolorem crepitumque plagarum, audiebatur, nisi haec: „Civis Romanus sum.” Haec se commemoratione civitatis omnia verbera depulsurum a corpore arbitrabatur. Is non modo hoc non perfecit, ut virgarum vim deprecaretur, sed cum imploraret saep'us, usurparetque nomen civitatis, crux, crux, inquam, infelicit et aerumnoso, qui nunquam issam potestatem viderat, comparabatur. O nomen dulce libertatis! O ius eximium nostrae civitatis! O lex Porcia, legesque Semproniae! — Hucine omnia tandem reciderunt, ut civis Romanus, in provincia Populi Romani, in oppido foederatorum, ab eo, qui beneficio Pop. Romani fasces et secures haberet, deligatus, in foro virgis caedebatur.*

De omstandigheden zijn bij uitstek wel gekozen, om de toehoorders tevens met medelijden voor GAVIUS, en met haat tegen VERRÉS te vervullen. De stijl is eenvoudig, en de driftige uitroep, de aanspraak aan de Vrijheid en de Wetten, geschiedt op den regten tijd, en in de eigene taal der driftten. De Redenaar gaat verder voort, om de wreedheid van VERRÉS nog door eene andere, ongemeen treffende, omstandigheid te verzwaren. VERRÉS had het kruis, 't welk voor GAVIUS bestemd was, niet op de gewone gerechtsplaats, maar aan het strand van de zee, in 't gezigt der kust van Italië, laten oprigten. „Laat hem,” zeide hij, „die „zoo roemt op zijn burgerregt van Rome, nog eens „van het kruis een oog slaan op zijn Vaderland. — „Deze lage spotternij met eenen stervenden is het „minste deel van zijne misdaad. Het was GAVIUS niet „alleen, dien VERRÉS meende te beschimpen, maar „Gij waart het, Romeinen! het was ieder burger, die „mij thans hoort. In den persoon van GAVIUS schond „hij uwe regten, en toonde hij, hoe zeer hij den Romeinschen naam en de Romeinsche voorregten verachtte.”

Tot dus verre is alles, in de aangehaalde plaats, *

---

* Het laatste gedeelte van deze plaats is door den Heer BLAIR verkort, die zich hierin ook meer aan de gedachten, dan aan de woorden heeft gehouden. Het volgende is weder eigenlijke vertaling, zoo als men uit de vergelijking met het oorspronkelijke kan zien: *Si haec non ad cives Romanos, non ad amicos nostrae civitatis, non ad eos, qui populi Romani nomen audissent, denique si non ad homines, verum ad bestias; atque ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine, ad saxa et ad scopulos, haec conqueri et deplorare vellem, tamen omnia muta atque inanima tanta et tam indigna rerum atrocitate commoverentur.*

Ibidem.

schoon, levendig, hartstogtelijk; en het voorbeeld had volmaakt geweest, indien CICERO hiermede had besloten. Dan zijn rijk en weelderig vernuft voert hem verder. Hij wil niet alleen de toehoorders, maar zelfs de dieren, de bergen en steenrotsen tegen VERRES innemen. Zoo ik," dus vervolgt hij, „dergelijke trekken van „geweld en wreedheid, niet voor eene vergadering van „Romeinsche burgers, niet voor bondgenooten van „dezen Staat, niet voor zulken, die ooit den naam „van 't Romeinsche volk hadden hooren noemen; ja „niet eens voor menschen, maar voor beesten, en „om nog verder te gaan, zoo ik ergens in de een- „zaamste woestijn voor bergen en rotsen deze mijne „klagten wilde uitboezemen, zouden zelfs de stomme „en levenlooze wezens, op het hooren van zulke gru- „welen, bewogen worden." Behoudens de achting, welke wij dezen grooten Redenaar schuldig zijn, kunnen wij dit laatste niet anders dan ijdel gesnap noemen. Het is openlijk de taal der driften te ver getrokken. Elk hoorder moet terstond merken, dat het eene kunstig uitgedachte figuur is; deze mag hem gevallen, doch zij zal gewisselijk, in plaats van hem in vuur te zetten, veeleer zijne drft doen bedaren. Zoo gevaarlijk is het eener bloemrijke verbeelding toe te beven, wanneer het oogmerk is een' diepen indruk op het gemoed te maken.

Het laatste gedeelte eener Redevoering, 't welk ons nog te beschouwen staat, is de Peroratie of het Slot. Hieromtrent valt niet veel te zeggen, daar hetzelfde, naar den verschillenden inhoud der voorafgaande Redevoering, ook zeer verschillend kan zijn. Soms is het gepast, het geheele Hartstogtelijke gedeelte in de Peroratie te brengen. Soms, wanneer de Redevoering geheel betoogend is geweest, kan men gevoegelijk besluiten met eene korte herhaling der bewijzen, ten einde dat die, bijeengezameld zijnde, den volkomensten

indruk op het gemoed der hoorderen achterlaten. De hoofdregel toch van elk Slot, een regel, welke door de Natuur-zelve wordt aan de hand gegeven, is deze, dat men datgene in de laatste plaats moet stellen, waarop het meeste gewigt der zake moet rusten.

In Preken bestaat het Slot veelal uit eenige gevolgen, welke uit het verhandelde getrokken worden. Ten opzichte van dezelve moet men wel toezien, niet alleen dat ze natuurlijk uit het voorgaande voortvloeijen, maar ook, (waarop gemeenlijk weinig wordt gelet) dat zij met de hoofdstelling der Redevoering in een zoo naauw verband staan, dat de Eenheid van het Geheel daardoor niet wordt verbroken. Want hoe gepast ook sommige waarheden uit den verhandelden Tekst kunnen afgeleid worden, zullen zij echter nimmer eene goede werking doen, indien ze aan het Slot der Rede een geheel nieuw onderwerp aanbrengeu, en de aandacht der hoorderen van de hoofdzaak aftrekken. In zoodanig geval zijn ze gelijk aan onnatuurlijke uitwassen des ligchaams, en strekken, om den indruk, welchen de voordragt, als een geheel beschouwd, maken moest, te verzwakken.

De welsprekendste der Fransche, ja misschien aller hedendaagsche Redenaren, Bisschop BOSSUET, besluit zijne Lijkrede op den Prins VAN CONDÉ, op eene zeer treffende wijze, met deze beschouwing van zich-zelven en van zijnen hoogen ouderdom. „Neem „gunstig aan, o Prins! deze laatste pogingen eener „stemme, U voorheen zoo wel bekend. Met U nemen mijne Lijkredenen een einde. In plaats van den „dood van anderen te betreuren, zal ik voortaan van „U leeren mijn einde zalig te doen zijn. Gelukkig, „zoo ik door deze grijze haren indachtig gemaakt aan „de rekenschap, welke ik van mijne bediening zal „moeten geven, voor hen, die ik met het woord des „levens moet voeden, de zwakke overblijfselen beware

„eener stem, die alreede begint te verflaauwen, „en van een vuur, hetwelk reeds begint te dooven.” *

Eindelijk is het in alle Redevoeringen eene zaak van groot belang, het regte tijdstip te weten, waar men moet sluiten, dat is, de Rede zoo te eindigen, dat men noch plotseling en onverwacht afbreke, noch de verwachting der toehoorderen, wanneer zij het einde te gemoet zien, te leur stelle. De Redenaar moet met goed fatsoen zoeken af te treden; zijne rede niet sluiten met een' flaauwen en slependen zin, maar met deftigheid en geest, zoodat de gemoederen der toehoorderen verwarmd blijven, en een' voordeeligen indruk zoo van den spreker, als van het verhandelde overhouden.

---

* *Agrezés ces derniers efforts d'une voix qui vous fut connue. Vous mettez fin à tous ces discours. Au lieu de déplorer la mort des autres, grand Prince! dorénavant je veux apprendre de vous à rendre la mienne sainte. Heureux, si, averti par ces cheveux blancs du compte que je dois rendre de mon administration, je réserve au troupeau que je dois nourrir de la parole de vie, les restes d'une voix qui tombe, et d'une ardeur qui s'éteint.* — Deze zijn de laatste woorden van de Redevoering; doch de geheele Peroratie, beginnende met de woorden, *Venez, peuples, venez maintenant etc.* is een meesterstuk van Hartstogtelijke Welsprekendheid, maar te lang, om hier in haar geheel geplaatst te worden.

ACHT EN TWINTIGSTE LES.

OVER DE UITVOERING, OF MONDELIJKE VOORDRAGT.

Verscheidene algemeene stukken der Welsprekendheid hebbende afgehandeld, ga ik thans tot een ander, niet min gewichtig deel der Kunst over; en dit is de Uitvoering of Mondelijke voordragt eener Redevoering. Van hoe groot belang de grootste aller Redenaars, DEMOSTHENES, deze heeft geoordeeld, blijkt uit zijne bekende uitspraak, desaangaande gegeven, welke ons door CICERO en QUINCTILIANUS bewaard is. Gevraagd zijnde, wat de hoofdzaak in de Welsprekendheid ware, gaf hij tot antwoord: de Uitvoering; verder gevraagd zijnde, wat dan het tweede, en vervolgens wat het derde ware, gaf hij telkens hetzelfde antwoord: de Uitvoering. * Het is geen wonder, dat een kenner, als hij, dit gedeelte der Welsprekendheid zoo hoog gewaardeerd, en, om daarin zoo gelukkig te slagen,

---

* DEMOSTHENES, *quid esset in toto dicendi opere primum, interrogatus, pronun-tiationi palmam dedit, eidemque secundum et tertium locum, donec ab eo quaeri desineret: ut eam videri posset non praecipuam iudicasse, sed solam.*

QUINCTIL. Inst. Orat. L. XI. c. 3.

volgens het eenparig getuigenis der Ouden, zich zoo eene aanhoudende en pijnlijke oefening getroost heeft; want het lijdt geen twijfel, of dit stuk is het gewigtigste van allen. Menig oppervlakkig beschouwer zal mogelijk denken, dat het regelen der stem en der gebaren in het spreken blootelijk tot het uiterlijk sie-raad behoort, en eene van de lagere kunsten is, om de toehoorders te vermaken. Maar geheel anders is het met de zaak gelegen. De Mondelijke voordragt staat in het naauwste verband met datgene, hetwelk de eigenlijke bedoeling van alle openbare Redevoeringen is, of althans moet zijn, de Overreding; en uit dien hoofde verdient zij de oplettende zorg van de deftigste en ernstigste Redenaren even zoo zeer, als van hen, die niets anders bedoelen, dan te vermaken.

Men bedenke slechts, dat, wanneer wij bij monde tot anderen spreken, ons oogmerk dan buiten twijfel is, een' zekeren indruk te maken op hen, tot welke wij spreken; hun onze denkbeelden en gewaarwordingen mede te deelen. Nu zijn onze gebaren, de opslag onzer oogen, de toon onzer stem, even zoo wel de tolken onzer gedachten en gewaarwordingen, als de woorden; ja de indruk, door deze verwekt, is dikwijls veel sterker, dan door woorden verwekt kan worden. Niet zelden zien wij, dat een veelbeduidende opslag der oogen, of een hartstogtelijke toon, zonder van woorden vergezeld te zijn, krachtiger denkbeelden en sterker aandoeningen verwekt, dan door de welsprekendste Redevoering zoude kunnen geschieden. De uitdrukking onzer gewaarwordingen door toonen en gebaren heeft dit vooruit boven die, welke door woorden geschiedt, dat zij de taal is der Natuur. Zij is dat middel, om onze gedachten te verklaren, hetwelk de Natuur aan alle menschen geleerd heeft, en hetwelk van alle menschen wordt verstaan; daar integen-

deel woorden slechts willekeurige en afgesprokene teekens onzer denkbeelden zijn, en bijgevolg een' veel zwakker indruk moeten maken. Dit is zoo waar, dat men de woorden, om denzelfden hunne volkomene kracht te geven, meest altijd door de manier van uitspreken moet ondersteunen; en hij, die zich van bloote woorden bediende, zonder ze met de gepaste toonen te versterken, zoude een' zwakken en onduidelijken indruk op ons maken, en ons dikwijls een twijfelachtig en duister begrip geven van hetgeen hij wilde zeggen. Ja, zoo naauw is het verband tusschen zekere gewaarwordingen, en de regte manier om ze uit te spreken, dat hij, die ze niet op die manier uitspreekt, ons nimmer zal overtuigen, dat hij-zelf gelooft of gevoelt hetgeen hij zegt. Zijne uitspraak kan zoodanig zijn, dat zij alles, wat hij zegt, weder spreekt. Wanneer een zekere MARCUS CALLIDIUS iemand beschuldigde, dat hij hem had willen vergeven, en deze zijne aanklagt op een' flauwen toon, zonder eenig vuur en vertoon van drift voordroeg, gebruikte CICERO, als Voorspraak van den Beklaagde, dit tot een bewijs van de valsheid der beschuldiging. * In SHAKESPEAR'S RICHARD III, maakt de Hertogin van York de opregtheid van haren gemaal op gelijke wijze verdacht. „Bidt hij in ernst? — zie hem maar eens „in het gezigt; geen traan ontvalt zijne oogen; zijn „bidden is bedrog; zijne woorden komen slechts uit „den mond, de onze uit het hart. Hij bidt maar „flauw, en verlangt niet verhoord te worden; wij „bidden met hart en ziel.” †

Maar ik denk niet, dat het noodig is, het gewigt eener goede Uitspraak verder te betoogen. Ik ga derhalve over, om eenige aanmerkingen te maken, wel-

* *An tu, M. CALLIDI, nisi fingeres, sic ageres?*

† Vijfde Bedrijf, Derde Tooneel.

ke mij toeschijnen in dit opzigt van het meeste nut te zijn.

De hoofdpunten, welke ieder Redenaar natuurlijk bij zijne voordragt in het oog moet houden, zijn, vooreerst, zoo te spreken, dat hij van elk, die hem hoort, volkomen en gemakkelijk verstaan worde; en ten andere, met zoo veel nadruk en bevalligheid te spreken, dat de hoorders daardoor worden ingenomen en bewogen. Laat ons zien, wat betrekkelijk tot deze beide stukken van het meeste belang is.

Om volkomen en gemakkelijk verstaan te worden, komt het hoofdzakelijk op deze vier dingen aan: eene genoegzaam Luide Stem, Duidelijkheid, Langzaamheid, en eene zuivere Uitspraak.

In de eerste plaats moet een Redenaar ongetwijfeld zich daarop toeleegen, dat hij van de geheele Vergadering, voor welke hij spreekt, gehoord worde. Hij moet trachten de gansche ruimte, die de toehoorders beslaan, met zijne stem te vervullen. Deze kracht der stem wordt gemeenlijk geheel voor eene gave der Natuur gehouden. Dit is zij ook zekerlijk voor een groot gedeelte, maar zij kan door kunst merklijk geholpen worden. Het komt hier zeer veel aan op den eigenlijken trap en de leiding der stem. Elk mensch heeft drie natuurlijke trappen in de stem; een' hoogen, een' middelbaren, en een' lagen trap. De Hooge trap is die, waarvan men zich bedient, wanneer men van ver roept. De Lage komt nabij aan het fluisteren. De Middelbare is die, waarvan wij in den gemeenzamen omgang gebruik maken, en welke ook gewoonlijk in Openbare Redevoeringen behoorde gebezigd te worden. Het is toch eene grove dwaling zich te verbeelden, dat men in den hoogsten toon moet spreken, om van eene groote vergadering verstaan te worden. Men verwacht hier twee dingen met elkander, welke geheel onderscheiden zijn; het Luide

of Sterke van de stem, en den Hoogen, of lagen toon, waaruit men spreekt. Een Redenaar kan luider spreken, zonder van toon te veranderen, en de ondervinding leert, dat de toon van stem, waarin wij gewoonlijk spreken, juist die is, waaraan wij de meest aanhoudende sterkte van geluid kunnen geven. Hij daarentegen, die met de grootste kracht, waarvoor zijne stem vatbaar is, wil spreken, beperkt zich-zelfen daardoor niet alleen, maar verliest ook zijne krachten, voordat hij aan het einde is gekomen. Hij moet zich-zelfen geweld aandoen, en met moeite spreken, en alwie met moeite spreekt, zal steeds ook met moeite van de vergadering gehoord worden. Men geve derhalve aan de stem hare volle kracht en uitgebreidheid van klank, doch men blijve immer in den toon, waarin men gewoon is dagelijks te spreken. Men make het zich tot eene wet; nimmer een grooter getal van woorden te gelijk uit te spreken, dan men zonder moeite, en buitengewone inspanning kan uitbrengen. Zoo lang men zich binnen deze palen houdt, zullen de gezamenlijke spraaktuigen in staat zijn, om hunne onderscheidene diensten met gemak te verrigten; en men zal steeds meester van zijne stem blijven. Maar zoo ras men deze grenzen overschrijdt, raakt men den teugel uit de handen kwijt, en de stem verliest alle bestuur. Het heeft grootelijks zijne nuttigheid, dat men, om wel gehoord te worden, de oogen op eenen der verst afstaande personen der vergadering gevestigd houde, en zich voorstelle, als of men zijne rede tot dezen gerigt had. Wij geven natuurlijk en bijna werktuigelijk aan onze woorden dien trap van sterkte, dat wij van hem, tot wien wij spreken, kunnen gehoord worden; ondersteld namelijk, dat deze zich onder het bereik onzer stem bevindt. Dit zoo zijnde in de dagelijksche verkeer, heeft insgelijks plaats in openbare redevoeringen. Doch men

moet in het oog houden, dat men in het openbaar zoo wel, als in den dagelijkschen omgang, door al te luid spreken kan mishagen. Een zoodanig uiterste kwetst het oor, dewijl hetzelfde op die wijze even als door ongeregelde schokken bestormd wordt; en het geeft daarenboven aan den Redenaar den schijn, als of hij iemand is, die ons door bloote heftigheid en geweld van stem onze toestemming wil afdwingen.

Een tweede middel, om wel gehoord en duidelijk, verstaan te worden, is eene Duidelijke en Onderscheiden Uitspraak, welke nog meer afdoet, dan de bloote sterkte van geluid. De mate van geluid, welke noodig is, om eene zelfs vrij groote ruimte te vullen, is kleiner, dan men zich gemeenlijk verbeeldt, en iemand, die eene duidelijke uitspraak heeft, zal het met eene zwakke stem verder brengen, dan de sterkste stem zonder deze. Elk openlijk Redenaar moet zich derhalve hierop bijzonder toeleegen. Hij moet aan eiken klank, welken hij voortbrengt, de behoorlijke evenredigheid geven, en elke lettergreep, ja ieder letter van het woord, hetwelk hij uitspreekt, onderscheidenlijk laten hooren, zonder een' der eigenlijke klanken te flauw te uiten, of geheel te smoren.

Ten derde, wordt tot eene duidelijke uitspraak vereischt, dat men ten opzichte van de rasheid in het spreken de maat houde. Overijling maakt de geheele uitspraak onduidelijk, en de zaken onverstaaubar. Het zal niet noodig zijn te zeggen, dat men aan den anderen kant insgelijks te ver kan gaan. Elk begrijpt toch, dat eene flauwe, temende uitspraak, welke de hoorders met hunne gedachten den spreker laat vooruitloopen, eene Redevoering altijd laf en vervelend moet maken. Maar het gebrek van ras te spreken is veel gemeener; en moet daarom des te zorgvuldiger verijd worden, omdat,

wanneer het eene hebbelijkheid geworden is, weinige gebreken zoo bezwaarlijk zijn te verbeteren. Met een' behoorlijken graad van langzaamheid te spreken, en zich op eene volle en duidelijke uitspraak toe te leggen moet de eerste en voornaamste zorg zijn van elk, die in het openbaar het woord voeren wil; en dit kan niet genoeg worden aangeprezen. Eene zoodanige uitspraak zet aan het voorstel waarde en gewigt bij. Zij geeft eene groote ondersteuning aan de stem, door de rustpunten, welke zij van zelve medebrengt, en zij stelt den spreker in staat, om alle zijne toonen met meer kracht en welluidendheid uit te brengen. Zij helpt hem tevens, om zich-zelfen in bedwang te houden, daar in tegendeel eene haastige en overijlde voordragt de levensgeesten ligtelijk in eene beweging verzet, welke het meest strijdig is met alle goede uitvoering in de welsprekendheid. *

Behalve de volstrekt noodzakelijke oplettendheid in den trap of graad en in de leiding der stem, in de *duidelijke* uitspraak, en in de behoorlijke langzaamheid, moet een Redenaar, in de Vierde plaats, zich eene *zuivere* Uitspraak eigen maken: dat is, hij moet aan elk woord en aan elke lettergreep dien klank leenen, welken het beschaafde taalgebruik daaraan is gewoon te geven, in tegenstelling der gemeene en slechte land- of straattaal. Dit is noodig, zoowel om verstaanbaar, als om bevallig en fraai te spreken. Nader onderrigt des aangaande kan niet wel anders dan mondelijk gegeven worden. Eene aanmerking nogtans zal hier niet op de onregte plaats staan. Elk woord onzer taal, hetwelk uit meer dan ééne lettergreep bestaat, heeft ééne lettergreep, waarop de Accent valt. Soms rust deze

---

* *Promptum sit os, zegt QUINCTILINUS, non praeceps; moderatum, non lentum.*

Accent op den Klinker, soms op den Medeklinker. Zelden of nooit heeft een woord bij ons meer dan ééne geaccentueerde lettergreep, en de aard der taal brengt mede, dat deze lettergreep in de uitspraak door een' sterker druk onderscheiden worde, en dat men over de andere lettergrepen ligter heenstappe. Verondersteld nu, dat men deze plaatsing der Accenten wel verstaat, is het een regel van belang, dat men in openbare Redevoeringen denzelfden Accent aan de woorden geve, als in de dagelijksche spraak. Hiertegen wordt menigmaal gezondigd. Velen, wanneer zij in het openbaar, en bij plegtige gelegenheden spreken, geven aan de lettergrepen eene andere uitspraak, dan zij anders gewoon zijn. Zij blijven er op staan, rekken ze uit, en vermenigvuldigen de Accenten van hetzelfde woord; uit een verkeerd begrip, dat zij daardoor meer kracht en nadruk aan hunne redevoering bijzetten, en de plegtigheid der Openlijke Voordragt vergrooten. Dit is een van de grootste misslagen, welke in de Uitvoering kunnen begaan worden. Men vervalt daardoor in het zoogenaamde Theatrale, en geeft aan de spraak een voorkomen van stijfheid, waardoor zij veel van hare bevalligheid en haren nadruk verliest.

Nu kome ik tot die hoogere eigenschappen der Mondelijke Voordragt, door het beoefenen van welke de Redenaar niet blootelijk bedoelt zich verstaanbaar te maken, maar tevens bevalligheid en nadruk aan zijn voorstel te geven. Deze kunnen tot vier stukken gebracht worden; de Klem, Klemtoon of Nadruk, * de Verpoozingen, de Toonen, en de Gebaren. Hieromtrent zal ik vooraf in het gemeen aanmerken, dat de oplettendheid ten opzichte van deze stukken geenszins, gelijk velen zich inbeelden, alleen tot de meer uitgewerkte en hartstogtelijke plaatsen eener Redevoering bepaald

---

* *Emphasis.*

is. Er worden misschien even groote oplettendheid en even groote bekwaamheid vereischt; om de Klem, de Verpoozingen, Toonen en Gebaren naar de be- daarde en eenvoudige taal te schikken; en de uitwer- werking eener gepaste en bevallige Voordragt is in alle gedeelten eener Rede van het hoogste belang, om aandacht te verwekken, en aan de verhandelde zaken kracht bij te zetten.

Laat ons in de eerste plaats van de Klem of den Klem- toon spreken. Hierdoor verstaat men dien sterker en voller klank der stem, waardoor wij onderscheidenlijk de geac- centueerde lettergreep uitspreken van een woord, waarop wij een bijzonder gewigt willen leggen, en welks invloed op het overige van den zin wij willen aanduiden. Som- tijds moet het Klem-woord zoowel door een' bijzon- deren toon der stem, als door een' sterker Accent, onderscheiden worden. Van het regte gebruik der Klem hangt het leven en de geest eener Rede ge- heelenal af. Legt men op geen woord eenigen na- druk, zoo zal niet alleen de Redevoering doodsch en eentonig, maar ook de zin dikwijls twijfelachtig wor- den. Legt men den nadruk op de verkeerde plaats, zoo wordt de geheele zin verward en verkeerd. De eenvoudige vraag: „Rijdt gij van daag naar de stad?” kan in vier verschillende zinnen worden opgevat, naar- mate de Nadruk op dit of dat woord gelegd wordt. Spreekt men ze dus uit: „Rijdt *Gij* van daag naar „de stad?” zoo kan natuurlijk het antwoord vallen: „Neen, ik zende mijn' knecht daarheen.” Zegt men: *Rijdt Gij* enz., het antwoord: Neen, ik *wandel* enz. Zegt men: „Rijdt *gij* van daag *naar de stad?*” „Neen, ik rjide in het opene veld.” Eindelijk: „Rijdt gij *van daag* naar de stad?” — „Neen, maar „morgen.” Zoo hangt dikwijls in plegtige Redevoe- ringen de geheele schoonheid en kracht eener uitdruk- king af van de geaccentueerde woorden; en wij kun-

nen den toehoorder eene en dezelfde gedachte uit zeer verschillende oogpunten doen beschouwen, naar dat de nadruk op dit of op een ander woord gelegd wordt. Let eens, bij voorbeeld, in wat verschillend licht de volgende woorden van den Zaligmaker voorkomen, naarmate ze worden uitgesproken: „JUDAS, verraadt „gij den Zoon des menschen met eenen kus?” „Verraadt gij” — dit wijst de schandelijkheid aan van Verraad. „Verraadt Gij” — ziet op de naauwe betrekking, welke JUDAS had op zijnen meester. „Verraadt gij *den Zoon des Menschen*” — duidt aan het karakter en de waardigheid des Zaligma-kers. „Verraadt gij den Zoon des menschen *met eenen kus?*” — ziet op het misbruik, waardoor het teeken van vrede en vriendschap tot een teeken van boosheid en geweld werd gemaakt.

De groote, en inderdaad de eenigste regel, welke aangaande het gepaste gebruik der Klem kan gegeven worden, is, dat de Redenaar moet trachten een regt begrip te verkrijgen van den geest en de kracht der gedachten, die hij zal uitspreken. De oplettendheid, om de Klem overal op de regte plaats te leggen, is eene aanhoudende oefening van oordeel en gezond verstand. Het is er zeer ver af, dat het eene weinig beduidende bekwaamheid zoude zijn; het is eene der zekerste proeven van echten smaak, en moet voortkomen uit een fijn zelfsg gevoel en een juist oordeel over hetgeen 't best geschikt is, om het gevoel van anderen te treffen. Er is tusschen het lezen van een stuk uit den Bijbel, of iets anders in Proza, door iemand, die overal de Klem met smaak en oordeel weet te plaatsen, en tusschen dat van een' ander, welke haar verwaarloost of verkeerd plaatst, geen minder onderscheid, dan er is tusschen het spelen van een Muzijkstuk, hetwelk door de hand eens meesters, of datgene, hetwelk door een' armzalig broddelaar geschiedt.

Het zoude bij alle Redevoeringen, waartoe men zich te voren bereidt, groote nuttigheid hebben, dat men dezelve binnen's kamers overluid las of opzeide, met het bepaalde oogmerk, om de plaats, waarop de Klem moet vallen, uit te vinden; en dat men tevens de Klemwoorden in elken zin, of althans in de gewigtigste deelen der Redevoering, met de pen teekende, en vast in het geheugen prentte. Werd deze oplettendheid wat meer gebruikt, en dit gedeelte der Uitspraak met wat meer zorg behandeld, zoo dat men het niet, gelijk gemeenlijk geschiedt, op het oogenblik der Uitvoering liet aankomen, de Redenaren zouden deze hunne moeite door de zichtbare uitwerking op de toehoorders rijkelijk beloond vinden. Doch men zij te gelijk tegen een' anderen misslag, bestaande in het al te zeer vermenigvuldigen der Klemwoorden, gewaarschuwd. Alleen de behoorlijke middelmaat in het gebruik derzelve kan hun eenig gewigt bijzetten. Komen ze te dikwijls weder, en tracht de spreker alles, wat hij zegt, door vermenigvuldiging van dezelve, als belangrijk te doen voorkomen, zoo zullen de toehoorders daar weinig acht meer op slaan. Elken zin met klemwoorden te overladen, ware juist hetzelfde, als of men elke bladzijde van een boek met kursieve of kapitale letters opvulde; dat is te zeggen, het zoude even veel doen, als of men in het geheele geene onderscheiding gemaakt had.

Na de Klem of Nadruk komen de Verpoozingen in het spreken in aanmerking. Van deze heeft men twee soorten: Verpoozingen van nadruk; en zulke, die tot verstand van den zin dienen. De eerste worden gemaakt, wanneer men iets gezegd heeft, hetwelk van bijzonder gewigt is, en waarbij men de aandacht der hoorderen wil bepalen. Ook gebruikt men ze somtijds, voordat men iets van dien aard zegt. Zij hebben in het gemeen dezelfde kracht als eene sterke Klem,

en zijn dus aan dezelfde regels onderworpen. In het bijzonder moet men zich ook wachten van ze te dikwijls te 'herhalen; want daar zij eene meer dan gemeene aandacht, en bijgevolg ook eene grooter verwachting doen ontstaan, zoo moeten ze, wanneer het gewigt der stof aan die verwachting niet volkomen beantwoordt, noodwendig mishagen en walgelijk worden.

Het meest en voornamelijk worden de Verpoozingen gebruikt, om de verdeelingen van den zin aan te duiden, en den Redenaar tevens gelegenheid te geven, adem te halen. Deze Verpoozingen op den regten tijd en met de meeste bevalligheid waar te nemen, is een van de fijnste en moeilijkste stukken in de Mondelijke Voordragt. Er wordt altijd in dit geval een vrij hooge graad van oplettendheid vereischt, om den adem zoo in zijne magt te houden, dat men niet genoodzaakt worde woorden te scheiden, welke in zulk een verband staan met elkander, dat zij in éénen adem, zonder de minste tusschenpoozing, moeten uitgesproken worden. Hoe menige gedachte wordt ellendig mishandeld en van allen nadruk beroofd, alleen daardoor, dat men de verdeelingen op de verkeerde plaats heeft gemaakt. Om dit te vermijden, moet de Spreker steeds daarop bedacht zijn, dat hij een' genoegzamen voorraad van adem voor datgene, hetwelk hij zeggen wil, in gereedheid hebbe. Het is eene groote dwaling te denken, dat men alleen aan het einde, wanneer de stem vrijheid heeft om te vallen, mag adem halen. Dit kan zeer wel ook geschieden in de tusschenruimte der Periode, waar de stem slechts voor een oogenblik wordt opgehouden; en dit geeft den Spreker het voordeel, dat hij immer adems genoeg behoudt, om zelfs de langste Perioden, zonder onvoegelijke afbreking, uit te spreken.

Alwie bij eene Openlijke Voordragt zich eene bij-

zondere Melodij of een' zekeren deun heeft gevormd, welke zijne eigene, en van den zin onderscheiden Verpoozingen medebrengt, heeft buiten twijfel eene der slechtste gewoonten aangenomen, waarin een Redenaar kan vallen. Het is de zin alleen, die immer de rustpunten van de stem moet regelen; want elke merklijke afbreking der stem maakt, dat de hoorder ook iets dergelijks ten opzichte van den zin verwacht. De Verpoozingen in Openbare Redevoeringen moeten op dezelfde wijze gemaakt worden, waarop men in een ernstig gesprek gewoon is te spreken; en niet naar die stijve en kunstige manier, welke wij krijgen door de boeken, volgens de gewone scheidteekens, te lezen. De gewone trant van de zinnen door teekens te scheiden is zeer willekeurig; dikwijls grillig en verkeerd; en geeft eene eenvormigheid van toon in de Verpoozingen, die ten uiterste onaangenaam is. Want wij moeten niet vergeten op te merken, dat de Verpoozingen, zullen zij bevallig en nadrukkelijk zijn, niet alleen op de rechte plaats moeten gemaakt worden, maar ook vergezeld gaan van den eigenlijken toon der stem, waardoor derzelver aard veel beter wordt aangeduid, dan door derzelver lengte, welke zich niet wel nauwkeurig laat bepalen. Soms is eene bloote en eenvoudige inhouding der stem gepast; soms wordt nog daarenboven een zekere val in de stem vereischt; soms ook die bijzondere toonval, welke het einde van den zin te kennen geeft. In al deze gevallen hebben wij geen' anderen regel te volgen, dan dat wij acht geven op de manier, waarop de Natuur-zelve ons leert spreken, wanneer wij ons in een wezenlijk en ernstig gesprek met anderen hebben ingelaten.

Bij het lezen of opzeggen van verzen is nog eene bijzondere zwaarigheid, om de Verpoozingen op de rechte wijze te maken. Deze zwaarigheid ontstaat uit

de Melodij der verzen, welke aan het oor hare bijzondere Rustpunten voorschrijft; deze nu met de Verpoozingen, welke de zin medebrenge, zoo overeen te brengen en te schikken, dat zij noch het oor kwetsen, noch het verstand hinderen, is een zeer kiesch stuk, en men behoeft zich in het geheel niet te verwonderen, dat men zoo zelden op de regte manier hoort lezen. De Muziek der Verzen heeft twee soorten van Verpoozingen; de eene Verpoozing aan het einde van den regel, en de andere in het midden, welke de Snijd-Rust * wordt geheeten. Wat de eerstgenoemde betreft, welke aanduidt, dat het Vers ten einde is, deze wordt gemeenlijk uit het rijm gemerkt, en wij worden bijna van zelve gedwongen daarop in de Uitspraak acht te geven. Doch, hoe zal men het maken in rijmlooze verzen, waar de regels met meer vrijheid in elkander kunnen loopen, zonder dat de zin daardoor in het minste wordt afgebroken? Moet men ook hier in het lezen het slot van elken regel doen merken? Op het Tooneel, waar alle schijn van in verzen te spreken zorgvuldig dient verijd te worden, lijdt het, mijns bedunkens, geen' twijfel, dat het einde van een' regel, waar de zin geene Verpoozing medebrengt, aan het oor niet merkbaar moet gemaakt worden. Doch in andere gevallen zoude het niet voegen dit achter te laten. Wat nut toch doet de Melodij, of waartoe heeft de Dichter in verzen geschreven, zoo wij bij het lezen van dezelve zijne maat niet laten hooren, en die verzen door onze uitspraak tot bloote Proza verlagen? Wij moeten dus gewisselijk ook de rijmlooze verzen zoo lezen, dat elke regel onderscheidenlijk gehoord worde. Doch wij moeten hier tevens wel zorgen, om niet in een een-toonig gezang te vervallen. Het slot van den regel,

---

* *The Caesural Pause.*

waar de zin geene Verpoozing maakt, moet niet aangeduid worden door den toon, waarmede men een' zin sluit, maar men moet, zonder daling of rijzing van de stem, blootelijk een oogenblik ophouden, zoodat den zin geen geweld wordt aangedaan, en tevens de overgang van den eenen regel tot den anderen gemerkt worde.

De tweede soort van Muzikale Verpoozing is die, welke omtrent het midden van het vers valt, en hetzelfde in twee *hemistichen* of halve verzen verdeeld. Deze Rust is wel kleiner dan die, welke aan het slot van den regel plaats heeft, maar zij moet nogtans zelfs van een dagelijksch oor kunnen gemerkt worden. Deze, de Snijdrust genaamd, valt in de Fransche, zoogenaamde heroïsche verzen immer in het midden van het vers. In de Engelsche verzen kan zij komen na de vierde, vijfde, zesde of zevende lettergreep, maar nergens anders. Wanneer het vers derwijze is ingerigt, dat deze Rust in de eenvoudigste rust of verdeeling van den zin zamenloopt, laat het vers zich zeer gemakkelijk lezen: zoo als, bij voorbeeld, in de twee eerste verzen van POPE's *Messias*:

Te nymphs of Solyma! | begin the song;
To heavenly themes, | sublimer strains belong.

Maar wanneer het gebeurt, dat woorden, welke in een zoo naauw verband met elkander staan, dat zij niet de minste oogenblikkelijke scheiding kunnen lijden, door deze Snijdrust van een gescheiden worden, dan worden wij eene soort van tweestrijd tusschen den zin en den klank gewaar, waardoor het zeer moeilijk wordt zulke verzen bevallig te lezen. De regel voor eene goede Uitspraak in zulke gevallen is, dat men alleen de Rust, welke door den Zin gemaakt wordt, in acht neme, en overeenkomstig daarmede die verzen

leze. Het verwaarloozen van de Snijd-rust kan wel te wege brengen, dat het vers min harmonisch klinge, maar het zoude nog veel slechter gevolg hebben, wanneer men den zin aan den klank wilde opofferen. Bij voorbeeld, in de volgende regels van MILTON:

— *What in me is dark*

Illumine; what is low, raise and support!

wil de zin duidelijk de rust hebben achter *illumine*, aan het einde van de derde lettergreep, en zoo moet ook het vers gelezen worden; daar nogtans, zoo met de welluidendheid alleen in acht wilde nemen, *illumine* met de volgende woorden moest verbonden worden, en de rust niet eer, dan na de vierde of zesde lettergreep komen. *

Behalve op de Klem of den Nadruk en de Verpoozingen, komt het in de Mondelijke Voordragt vooral ook aan op de Toonen, dat is, op die mengeling van stem, waardoor men haar laat rijzen of dalen. Hoezeer de gepastheid, de bevalligheid en de kracht eener Redevoering hiervan afhangen, is genoeg uit deze aanmerking af te nemen, dat de Natuur voor elke gewaarwording, welke wij uiten, bijzonder voor iedere sterke aandoening, een' bijzonderen toon der stem heeft geschikt, die van elk gekend, en voor een onbedriegelijk teeken onzer ware gemoedsgesteldheid gehouden wordt. De Sympathie is eene der vermogendste oorzaken, waardoor overredende Redevoeringen haar oogmerk bereiken. De spreker tracht zijne gevoelens en gewaarwordingen aan zijne hoorders mede te deelen; maar dit zal hem nimmer gelukken, zoo lang hij ze niet uitdrukt op eene wijze, welke de hoorders overtuigt, dat die gevoelens en gewaarwordingen werkelijk in zijne ziel plaats hebben. * Dit

* „Alles, wat in 's menschen ziel omgaat, kan tot twee

gedeelte der Mondelijke Voordragt verdient dus de oplettende zorg van elk, die een nuttig Redenaar verlangt te worden.

De grootste en wezenlijkste regel, welke hieromtrent kan gegeven worden, is, dat men in Openbare Redevoeringen den Toon volge, waarop men in ernstige en levendige gespreken gewoon is te spreken. De ondervinding leert, dat ieder mensch, in de dagelijksche verkeer, zoodra hij regt ernstig begint te worden; wanneer hij op een onderwerp komt, hetwelk hem van nabij raakt, een' overredenden toon aanneemt. De reden, waarom onze Openbare Redevoeringen dikwijls zoo koud en krachteloos zijn, is geene andere, dan omdat men den natuurlijken spreektoon verlaat, en daarvoor eene stijve, kunstige manier van spreken aanneemt. Er is niets ongerijmder, dan

---

„klassen gebragt worden, welke ik Denkbeelden (*Ideas*)
 „en Gemoedsbewegingen (*Emotions*) noeme. Door Denk-
 „beelden versta ik alle gedachten, welke, de eene na de
 „andere, in de ziel opkomen. Door Gemoedsbewegingen,
 „zoo wel alle werkingen der ziel, in het schikken, ver-
 „binden en afzonderen van hare denkbeelden, als de uit-
 „werkselen, welke door deze denkbeelden in de ziel ge-
 „wrocht worden; van de heftige beweging der hartstogten
 „af, tot het zachter gevoel toe, hetwelk door de werking
 „des verstands en der verbeelding wordt voortgebragt. Met
 „één woord, de eersten verkeer omtrent het denken, en
 „de laatsten omtrent het gevoelen. Datgene, hetwelk dient
 „om de eersten uit te drukken, noeme ik de Taal der
 „Gedachten; en de uitdrukking der laatsten de Taal van
 „het Hart. Woorden zijn teekens van de eene; Toonen
 „van de andere. Zonder het gebruik van deze twee soor-
 „ten van Taal is het niet mogelijk, alles door het oor
 „mede te deelen, wat in de ziel van den mensch om-
 „gaat.”

Sheridan on the Art of Reading.

zich te verbeelden, dat een Redenaar, zoodra hij den Kansel beklimt, of voor eene openbare Vergadering te voorschijn treedt, terstond zijne gewone stem moet afleggen; een' nieuwen, kunstigen toon, en een' stemval, geheel van zijne natuurlijke wijze van spreken onderscheiden, aannemen. Dit vooroordeel heeft alle Uitspraak bedorven, en in alle Openbare Redevoeringen, bijzonder in het Prediken, dien deun en die eentoonigheid ingevoerd, welke voor elk mensch van een goed gehoor zoo onverdragelijk is. Men verlaat de Natuur, en meent aan zijne voordragt schoonheid en nadruk te geven, wanneer men zekere kunstige en muzikale toonen stelt in de plaats van die echte uitdrukkingen van het gevoel, welke de stem in een natuurlijk gesprek bezigt. Elk openbaar Redenaar wachte zich voor deze dwaling. Het zij hij in een gewoon vertrek, of voor eene groote vergadering spreke, hij moet steeds denken, dat hij slechts *spreekt*. Hij volge de Natuur, en lette op, hoe deze ons elke gedachte of elk gevoel des harten leert uitdrukken. Hij verbeelde zich, dat over een zeker onderwerp in een gezelschap van deftige en wijze mannen wordt geredetwist, en dat hij-zelf daarin is betrokken. Dan bedenke hij, op welke wijze, met welke toonen en buigingen der stem hij in zoodanige gelegenheid zoude spreken, wanneer het hem regt ernst werd, en hij dus begeerde, dat men naar hem zoude luisteren. Dezen toon brenge hij met zich in het Geregte, op den Kansel en in elke Openbare Vergadering; deze zij de grondslag zijner uitspraak; en dan kan hij verzekerd zijn, dat hij den regten weg heeft ingeslagen, om zijne voordragt aangenaam en overredend te maken.

Ik heb gezegd, dat de Toon der gewone gesprekken de *Grondslag* moet zijn van alle Openlijke Voor-

dragt. Bij sommige gelegenheden moet de uitspraak iets boven den Toon der dagelijksche gesprekken verheven worden. In eene plegtige Redevoering brengt de verhevenheid van den Stijl en de Harmonij der Periode noodzakelijk eene mengeling van stem mede, die voller is, en nader aan de muziek grenst, dan in het dagelijksch gesprek te pas komt. Hieruit ontstaat de zoogenaamde Declamatorische Manier. Dan ofschoon deze soort van Uitspraak merklijk boven den dagelijkschen trant van spreken verheven zij, moet zij echter steeds den natuurlijken toon van een ernstig en deftig gesprek ten grondslage hebben. Ook dient aangemerkt te worden, dat eene bestendige gehechtheid aan die Declamatorische Manier noch voor een' goeden stijl, noch voor eene goede voordragt gunstig is, en steeds een' Redenaar in gevaar brengt, om in dien eentoonigen deun te vervallen, waarover zoo algemeen geklaagd wordt. Hij daarentegen, die den toon zijner uitspraak in het gemeen vormt naar de gewone wijze van spreken, zal niet zoo ligt in het geval komen, van door eentoonigheid te mishagen. Hij zal dezelfde natuurlijke verscheidenheid van toonen hebben, welke men vindt in de dagelijksche gesprekken. Eene volkomen goede Voordragt vordert, dat de Redenaar deze beide onderscheidene manieren, de levendige en eenvoudige Spraak, en de deftige Declamatie in zich vereenige, en zich, naar dat de onderscheidene deelen zijner Redevoering het vereischen, nu eens van deze, dan eens van gene wete te bedienen. Deze volmaaktheid wordt slechts van weinigen bereikt. Verre de meesten van hen, welke in het openbaar spreken, laten zich in dit opzigt van het geval leiden, en vormen zich eene Uitspraak naar de eene of andere stembuiging, welke hun fraai toeschijnt, of naar eenig kunstig model; hetwelk hunne verbeel-

ding heeft ingenomen, en gewonnen zich hierdoor aan eene bijzondere soort van Uitspraak, waaraan ze geene verandering weten te geven. *

Eindelijk staat ons nog in de laatste plaats te spreken van de Gebaren, welke in Openbare Redevoeringen te pas komen. Er zijn volken, die hunne woorden in de dagelijksche gesprekken met veel meer lichaamsbewegingen vergezellen, dan andere gewoon zijn. De Franschen en Italianen zijn in dit opzigt veel levendiger dan wij. Doch geen volk is er, ja er is bijna geen mensch, zoo koudbloedig, dat hij niet in zulke gelegenheden, waar hij in vollen ijver is, zijne gezegden door eenige Gebaren, of bewegingen des lichaams, ondersteunt. Het is dus ook in een' Redenaar onnatuurlijk, het is onbestaanbaar met den ernst en ijver, welke hij bij elke gewigtige omstandigheid moet laten blijken, uitwendig geheel onbewogen te blijven, en de woorden zoo maar uit den mond te laten vallen, zonder eenige uitwendige teekens van gebaren, welke dien ijver en ernst te kennen geven.

De grondregel voor de gepastheid der Gebaren is buiten twijfel dezelfde, welke ten opzichte der gepastheid van toon in de Uitspraak is gegeven. Men lette op het gelaat en de gebaren, waardoor ijver, verontwaardiging, medelijden, of eenige andere aandoening

---

* *Loquere*, zegt een Schrijver van de voorgaande Eeuw, die in Verzen eene Verhandeling over dit onderwerp heeft geschreven,

— *Loquere; hoc vitium commune, loquatur*

Ut nemo, at tensa declamitet omnia voce.

Tu loquere, ut mos est hominum! Boas et latrat ille;

Ille ululat; rudis hic; fari si talia dignum est.

Non hominem vox ulla sonat ratione loquentem.

JOANNES LUCAS de Gestu et Voce. L. II. Paris 1675.

des gemoeds zich in het gemeene leven op de beste wijze uitdrukken, en deze volge men als de beste voorschriften. Eenige van deze **Gelaatstrekken** en **Gebaren** zijn gemeen aan alle menschen; doch er zijn ook bijzondere, welke den eenen mensch van den anderen onderscheiden. Een Redenaar moet die bijzondere manier nemen, welke hem het natuurlijkst is. Hier toch is hetzelfde geval, als in de toonen der stem. De Redenaar moet zich nooit aan eene bepaalde soort van bewegingen en gebaren, welke hem fraai toeschijnen, gewennen, om daarvan in het openbaar gebruik te maken, zonder dat zij met de houding des ligchaams, welke hem in den dagelijkschen omgang eigen is, eenige overeenkomst hebbe. Zijne Gebaren en bewegingen moeten alle in dien trant zijn, welke hem van de Natuur is geleerd; en waar dit geen plaats heeft, is het op geene mogelijke wijze te beletten, dat ze niet stijf en gedrongen schijnen.

Dan, ofschoon de Natuur den grondslag moet leggen, wil ik echter alle kunst en oefening hier niet geheel buiten sluiten. Sommige menschen hebben van natuur iets aanstootelijks in hunne bewegingen, en dit aanstootelijke kan, althans voor een gedeelte, door oplettenheid en oefening verbeterd worden. De kunst der Gebaren in openbare redevoeringen bestaat hoofdzakelijk daarin, dat men zich voor misselijke en onnatuurlijke bewegingen wachte, en van die, welke ons eigen zijn, het meest gepast gebruik make. Sommige schrijvers hebben daarom den raad gegeven, dat men zich voor den spiegel zoude oefenen, waar men zijne eigene gebaren kan zien en beoordeelen. Doch ik vreeze, dat niet een ieder de meest bevoegde regter is van de bevalligheid zijner gebaren, en dat iemand vrij lang voor een' spiegel kan hebben gedeclameerd, zonder dat een van zijne gebreken is verbeterd. Het oordeel eens vriends, op wiens goeden smaak men

zich kan verlaten, zal een' leerling in de kunst veel meer voordeel aanbrengen, dan hij ooit van een' spiegel te wachten heeft. Wat de bijzondere regels aangaande de Gebaren betreft, daarvan heeft QUINCTILIANUS eene groote menigte aan de hand gegeven; * en alle nieuwe schrijvers over dit onderwerp hebben weinig meer gedaan, dan hem te vertalen. Ik voor mij geloof niet, dat zoodanige regels, bij monde of in geschrift medegedeeld, veel nut kunnen doen, zoo er niet tevens een levend voorbeeld bijkomt. †

---

* Inst. Orat. L. XI.

† De volgende aanmerkingen, of liever wenken, zullen mogelijk nog van eenigen dienst kunnen zijn. Elk, die in het openbaar spreekt, moet aan de gansche houding zijns ligchaams zoo veel deftigheid geven, als mogelijk is. Men moet in het gemeen regt overeind staan; vooral moet men vast staan, om alle bewegingen op de volkomenste wijze in zijne magt te hebben. Zoo men eene buiging moet maken, moet dezelve voorwaarts tot de hoorders geschieden, omdat dit de natuurlijkste uitdrukking van ernst is. Belangende het uitzigt, is de hoofdregel, dat hetzelfde steeds met den inhoud der Redevoering moet overeenkomen, en wanneer geene bijzondere aandoening moet uitgedrukt worden, is een ernsthaftig en mannelijk gelaat het beste. Nimmer moeten de oogen op eenig voorwerp bestendig gevestigd zijn, maar ongedwongen de vergadering rondgaan. Het voornaamste gedeelte der Gebaren bestaat in de bewegingen der handen. De ouden keurden alle bewegingen af, welke met de linkerhand alleen geschieden; doch ik zie niet, waarom deze altijd aanstootelijk zijn zouden; schoon het zonder twijfel natuurlijker is, dat men zich meest van de rechterhand bediene. Sterke driften en aandoeningen vorderen, dat men beide handen te gelijk bewege. Doch wanneer men eene, of beide handen slechts laat spelen, is het een voorname regel, dat alle onze bewegingen vrij en ongedwongen zijn. Korte en bekrompene bewegingen misstaan in het gemeen, en dit is reeds een grond, waarom die bewegingen, welke de Re-

Het eenige, hetwelk ik hier nog heb bij te voegen, is, dat men, om in de Uitvoering wel te slagen, zich vooral moet wachten voor eene onbedaarde gesteldheid, welke bijzonder eigen is aan hen, die eerst beginnen in het openbaar te spreken. Een Redenaar moet bovenal bedoord en meester van zich-zelfen blijven. Hiertoe zal hem niets dienstiger zijn, dan dat hij trachte zijne geheele aandacht op zijn onderwerp te vestigen; met deszelfs gewigt geheel en al ingenomen zij, en meer beooge te overreden, dan te behagen. Hij zal gemeenlijk meest behagen, wanneer hij het behagen niet tot zijn eenigste, noch voornaamste doel maakt. Dit is alleen het verstandige en gepaste middel, om zich-zelfen te verheffen boven die verregaande beschroomdheid, welke het gezigt eener groote Vergadering inboezemt, en waardoor de spreker zoo ligt in hetgeen hij zegt, of in de manier, waarop hij het wil zeggen, verward raakt.

Ik kan deze Les niet besluiten, zonder nogmaals te waarschuwen tegen alle gemaktheid, welke eene goede Uitvoering volstrekt onmogelijk maakt. De Ma-

---

denaar met de handen maakt, meer van de schouderen, dan van de elleboogen moeten beginnen. Loodrechte bewegingen, dat is dezulke, welke in eene regte lijn op- en nedergaan, en door SHAKESPEAR, in den Hamlet, „de „lucht met de handen doorzagen,“ genoemd worden, zijn zelden goed; schuinsche bewegingen integendeel zijn, in het gemeen genomen, de bevalligste. Ook moet men zich wachten voor plotselijke en schielijke bewegingen. Men kan zonder dezelve aan zijn voorstel nadruks genoeg geven. De les, door SHAKESPEAR hieromtrent gegeven, is volkomen juist. „Doe alles,“ zegt hij, „bedoord, en behoud, midden in den stroom en storm der driften, steeds „eene gematigdheid, om ze te verzachten.“

nier des Redenaars, hoedanig zij ook zijn moge, zij steeds zijne eigene, geene nabootsing van anderen, noch gevormd naar eenig schoonschijnend model, hetwelk hem onnatuurlijk is. Al wat natuurlijk is, al heeft het ook eenige gebreken, kan steeds nog behagen, omdat het ons een' opregt man vertoont; omdat het schijnt uit het hart te komen. Eene voordragt integendeel, welke met verscheidene geleende sieraden en bevalligheden is opgeschikt, doch waaraan vrijheid en natuurlijke losheid ontbreken, en die duidelijke kenmerken draagt van kunst en gemaaktheid, zal altijd mishagen. Eene geheel van gebreken gezuiverde en volkomen bevallige voordragt is iets, hetwelk zeer weinigen kunnen hopen te bereiken, daar er de vereeniging van zoo vele natuurlijke gaven vereischt wordt, om ze voort te brengen. Maar het staat in de magt der meeste menschen, eene krachtige en overredende manier te verkrijgen; hetgeen in de uitwerking van weinig minder gewigt is. Zij behoeven slechts verkeerde gewoonten af te leeren, zich aan de leiding der Natuur over te geven, en in het openbaar zoo te spreken, als zij doen in de dagelijksche verkeerling, wanneer de zaak, waarover zij spreken, hun ter harte gaat. Bijaldien iemand van natuur eenig merklijk gebrek heeft in zijne stem of houding, is het eene geheel verkeerde onderneming, dan eerst, wanneer hij in het openbaar zal spreken, op de verbetering daarvan bedacht te zijn. Hij moet beginnen met zijne dagelijksche manier van spreken te verbeteren, en die goede manier van voordragen, welke hij zich eigen gemaakt heeft, dan voorts medebrengen, wanneer hij in het openbaar verschijnt. Een spreker toch, wanneer hij bezig is met voor eene Vergadering te spreken, moet zijne aandacht niet op de manier van voordragen gevestigd hebben, noch denken op de toonen en gebaren, welke hij zal gebruiken. Doet hij dit,

het kan niet missen, of er zal stijfheid en kunst in zijne voordragt doorstralen. Hij moet dan uit het hart spreken; geheel vervuld zijn met het onderwerp en de gevoelens, welke hij voorstelt; en de manier van voordragt aan de Natuur en zijne vooraf verkregen bekwaamheid overlaten.*

NEGEN EN TWINTIGSTE LES.

OVER DE KUNST, OM ZICH TOT EEN REDENAAR TE VORMEN.

Een Redenaar in den eigenlijken zinn van het woord te zijn, is geenszins eene gewone of gemakkelijke zaak. Om bloot een bevallig voorstel over het eene of andere dagelijksch onderwerp op te stellen, en met de voordragt daarvan eene vergadering te vermaken, daartoe wordt niet zoo ongemeen veel vereischt. Dan, ofschoon ook deze bekwaamheid eenigen lof verdient, is echter het denkbeeld, hetwelk ik getracht heb van de Welsprekendheid te geven, van een' veel verhevener aard. Welsprekendheid is eene der grootste werkingen van 's menschen geestvermogens. Zij is de kunst van overreden en gebieden; de kunst, om niet slechts aan de verbeelding te behagen, maar te spreken tot het verstand en het hart; om bij de hoorders zulk eene deelneming te verwekken, dat wij hen geheel en al overmeesteren en wegslepen, en den diepsten indruk van hetgene wij gezegd hebben, in hunne harten achterlaten. Hoe vele natuurlijke en verkregene bekwaamheden moeten er niet zamenloopen, om het hierin tot volkomenheid te brengen! Eene sterke, levendige en vurige verbeelding; een ge-

voelig hart, gepaard met een grondig oordeel, gezond verstand, en tegenwoordigheid van geest; hetwelk alles nog moet beschaafd worden door eene meer dan gemeene en aanhoudende oplettenheid op den stijl en het opstel, en tevens ondersteund door de uitwendige, doch evenwel niet min gewigtige, eigenschappen eener bevallige voordragt, eene gelukkige bedaardheid en eene volle en klinkende stem. Heeft men bij dit alles wel reden, om zich te verwonderen, dat een volmaakt Redenaar tot die verschijnsels behoort, welke zich maar zelden vertoonen?

Laat ons intusschen niet geheel wanhopèn! Tusschen middelmatigheid en volmaaktheid is nog eene wijde kloof. Hier zijn nog vele vakken tusschen beiden, welke met lof vermeld kunnen worden; en hoe zeldzamer en moeilijker de hoogste volmaaktheid is, des te grooter is ook de eer van haar nabij te komen, schoon wij haar niet volkomen bereiken. Het aantal der Redenaren van den eersten rang is misschien kleiner, dan het getal van Dichters, welke in hunne kunst grooten roem hebben verworven. Maar de beoefening der Welsprekendheid heeft ook dit voorregt boven de Dichtkunst, dat, terwijl men in de laatstgenoemde al in een' hoogen trap moet uitmunten, zal men geduld kunnen worden, * de Welsprekendheid eenige meerdere inschikkelijkheid toelaat; zoodat een Redenaar ook met luister in den middelstand kan verkeeren. De Welsprekendheid heeft velerhande vormen. Er is zoo wel eene niet kunstelooze en eenvoudige, als eene hooge en hartstogtelijke; en een vernuft; hetwelk tot de laatste niet kan opklimmen, kan zich nog met lof in de eerste vertoonen.

---

* — *Mediocribus esse Poëtis*

Non homines, non Di, non concessere columnae.

HORAT. A. P.

Of de Natuur, dan of de Kunst het meest toebrengt, om een' Redenaar te vormen, is eene nuttelooze vraag. Er is geene uitmuntendheid van geest, waarvan de Natuur niet den eersten aanleg heeft gegeven. Zij moet de oorspronkelijke talenten verschaffen, zij moet de zaden gestrooid hebben; doch er moet arbeid en oefening bijkomen, om deze zaden tot hunne volkomenheid te brengen. De Natuur moet altijd iets hebben gedaan, doch er blijft ook steeds zeer veel voor de Kunst over. Dit is zeker, dat oefening en onderwijs veel noodzakelijker zijn ter beschaving van het natuurlijk vernuft in de Welsprekendheid, dan in de Dichtkunst. Ik wil hiermede dit zeggen, dat, schoon het Dichterlijke talent zeer veel hulp van de Kunst kan ontvangen, nogtans een Dichter, zonder eenige hulp der Kunst, door de bloote kracht van zijn Vernuft, het veel verder kan brengen, dan een Redenaar, die nooit op de regels van Stijl, Opstel en Uitspraak acht heeft gegeven. HOMERUS heeft zich-zelfen gevormd; DEMOSTHENES en CICERO, integendeel werden gevormd door middel van veel arbeids, en door de hulp, welke de arbeid van anderen hun verleende.

Laat ons, na deze voorloopige aanmerkingen, nu tot het hoofdoogmerk dezer Les overgaan, en zien, welke middelen geschikt zijn, om ons in de Welsprekendheid met nut te oefenen.

Het eerste en voornaamste dezer middelen is persoonlijk karakter en natuurlijke geschiktheid. Om een waarlijk welsprekend en overtuigend Redenaar te zijn, is niets noodzakelijker, dan een regtschapen mensch te wezen. Het was eene geliefkoosde stelling der Ouden, „dat niemand een goed Redenaar kon zijn, of hij „moest een braaf man wezen.” Het moet aangenaam zijn zulk een verband tusschen de deugd en eene der verhevenste kunsten te vinden; en dat dit verband niet blootelijk eene redekunstige stelling, maar op de

waarheid en de rede gegrond is, laat zich, dunkt mij, duidelijk bewijzen.

Men bedenke maar eens, of er iets is, hetwelk meer tot overreding kan toebrengen, dan het denkbeeld, hetwelk wij hebben van de eerlijkheid, belangeloosheid, waarheidsliefde en andere zedelijke eigenschappen des persoons, die ons overreden wil? Dit zet aan alles, wat hij zegt, gewigt en nadruk, ja zelfs schoonheid bij; het maakt ons geneigd, om hem met aandacht en vermaak te hooren, en neemt ons ongemerkt in, ten voordeele van de zaak, welke hij verdedigt. Integendeel, wanneer wij onopregtheid en bedrog, of een bedorven en laag hart bij den Redenaar vermoeden, zal zijne welsprekendheid alle hare kracht verliezen. Zij mag ons op eene aangename wijze bezig houden, maar zij zal blootelijk voor kunst, voor een' gelukkigen draai en een aangenaam voorstel worden aangezien; en hoe zal eene Redevoering in dit licht beschouwd, in staat zijn, om iemand te overreden? Wij lezen zelfs een boek met meer vermaak, wanneer wij een gunstig denkbeeld van den schrijver hebben, maar wanneer de spreker-zelf voor ons staat, en in persoon over eenig gewigtig onderwerp tot ons spreekt, moet het denkbeeld, hetwelk wij ons van zijn karakter gevormd hebben, nog veel meer bij ons uitwerken.

Dan, op dat men niet zegge, dat dit alleenlijk ziet op het denkbeeld, hetwelk wij van iemands deugd hebben, zonder dat hij daarom inderdaad deugdzaam behoeft te zijn, moet ik verder aanmerken, dat ware deugd ook nog op eene andere wijze de Welsprekendheid ondersteunt.

Niets is in het gemeen ter voortzetting van edele verstands-oefeningen, zoo dienstig, als de Deugd. Zij verwekt in ons een' loffelijken ijver om uit te munten; zij spoort ons aan tot vlijt; zij maakt den geest

onbekommerd en vrij, en meester van zich-zelf; ontslaat hem van die lage driften, en trekt hem af van die onedeler najagingen, welke ten allen tijde het meest hinderlijk voor ware vorderingen zijn bevonden. *

Doch er komt nog iets anders in overweging, hetwelk van veel meer gewigt is, schoon ik niet wil beweren, dat het altijd zoo sterk in aanmerking wordt genomen, als het wel verdient: dit namelijk, dat echte deugd de bron is van die gevoelens, welke op de harten der hoorderen den meesten indruk maken. Hoe boos ook de wereld zij, niets heeft eene zoo sterke en algemeene heerschappij op de harten der menschen, als de deugd. Geene soort van taal wordt zoo algemeen verstaan, en zoo sterk gevoeld, als de natuurlijke taal van edele en deugdzame gevoelens. Alleen hij derhalve, welke door deze gevoelens inwendig en sterk is bezielde, kan op de regte wijze, en in zijne eigene taal tot het hart spreken. Bij alle gewigtige onderwerpen en omstandigheden hebben edele gevoelens eene zekere waardigheid, eene zekere kracht, waartegen niets bestand is. Zij geven eene hitte en een' gloed aan de Redevoering, welke meestal eene gelijken gloed in de toehoorders verwekt, en meer dan eenige andere oorzaak aan de Welsprekendheid dat zoo geroemde vermogen geeft, om de menschen

---

* Deze aanmerking is reeds door QUINCTILIANUS in de volgende woorden gemaakt: *Quodsi agrorum nimia cura, et sollicitior rei familiaris diligentia, et venandi voluptas, et dati spectaculis dies, multum studiis auferunt, quid putamus facturas cupiditatem, avaritiam, invidiam? Nihil enim est tam occupatum, tam multiforme, tot ac tam variis affectibus concisum, atque laceratum, quam mala ac improba mens. Quis inter haec literis, aut ulli bonae arti locus? Non hercle magis, quam frugibus in terra, sentibus ac rubis occupata.*

in te nemen en weg te slepen. Kunst en Nabootsing zijn hiertoe onmagtig. Een geleend karakter kan niets van dit vuur verwekken; alleen natuurlijk en eigen gevoel laat zich aan anderen met dezelfde warmte mededeelen. De beroemdste Redenaars, zoo als een CICERO en DEMOSTHENES, hebben zich ook niet minder door sommige verhevene deugden, als vaderlandsliefde en zucht voor het algemeene welzijn, dan door hunne welsprekendheid vermaard gemaakt. Aan deze deugden hadden zij buiten twijfel zeer veel van hunnen invloed te danken, en die redevoeringen van hen, waarin deze deugdzame en edele gezindheden meest doorstralen, zijn juist degene, welke de meeste verwondering van volgende tijden verwekt hebben.

Er is derhalve niets noodzakelijker voor iemand, die in eenige van de hoogeré soorten der Welsprekendheid wil uitmunten, dan dat hij zich zekere deugdzame gesteldheden van het hart eigen make, en zijn geheel zedelijk gevoel verfijne en beschave. Bij wien dit laatste verdoofd of dood is, die kan verzekerd zijn, dat hij bij alle gewigtige gelegenheden met weinig vrucht en gevolg zal spreken. De gevoelens en gemoedsgesteldheden, welke bijzonder dienen aangekweekt te worden, zijn de volgende: liefde voor regtvaardigheid en orde, en de sterkste afkeer van geweld en onderdrukking; liefde voor eerlijkheid en waarheid, en een afgrijzen van bedrog, laagheid en omkoopning; grootmoedigheid; liefde voor vrijheid, vaderland en het gemeene welzijn; deelnemende ijver voor alle groote en edele oogmerken, en eerbied voor alle waardige en heldhaftige karakters. Eene koele, onverschillige gesteldheid van hart is ten hoogste nadeelig voor de Welsprekendheid; en niet minder die bedilzucht, welke vermaak scheidt in alles, wat groot is, te verkleinen, en in alles, wat algemeen bewonderd wordt, belagcheljk te maken.

Zulk eene gemoedsgesteldheid geeft weinig hoop, om in eenig ding uit te munten, maar het minst van allen in de Welsprekendheid. De echte Redenaar moet een man zijn van edele gezindheden, en van een warm gevoel; hij moet eene ziel bezitten, geschikt om al die groote en verhevene voorwerpen te bewonderen, welke gemeenlijk verwondering bij de menschen verwekken. Bij eene mannelijke denkwijze moet hij tevens een levendig en teeder gevoel om dragen voor al de beledigingen, rampen en ongelegen heden zijner medemenschen; hij moet een hart hebben, dat ligt geroerd wordt, dat zich in de omstandigheden van anderen kan stellen, en die als de zijne aanmerken. Eene gepaste mengeling van moed en bescheidenheid is mede noodzakelijk. Bescheidenheid is en wordt altijd te regt geoordeeld met verdienste gepaard te gaan; en zelfs de schijn van haar is reeds in staat, om harten te winnen, en een gunstig denkbeeld in te boezemen. Maar de Bescheidenheid moet niet tot verregaande beschroomdheid overslaan. Een Redenaar moet aan zich-zelf eenige waarde weten te geven, en een voorkomen aannemen niet van zelf behagen, maar van kloekmoedigheid, welke blijken draagt, dat hij inwendig overtuigd is van de waarheid en regtvaardigheid der zake, die hij voordraagt.

Naast deze zedelijke hoedanigheden wordt, in de tweede plaats, in een' Redenaar vereischt een groote voorraad van Kundigheden. Dit wordt van CICERO en QUINCTILIANUS bij alle gelegenheden ingescherpt. Het is overal: „een Redenaar moet met alle kunsten „en wetenschappen zijn toegerust;” * waardoor zij ongeveer datgene verstaan, hetwelk wij eene Geleerde Opvoeding † noemen, of met andere woorden, be-

* *Omnibus disciplinis et artibus debet esse instructus orator.*

† *A Liberal Education.*

schaving door eene geregelde beoefening der Wijsbegeerte en Wetenschappen. Wij moeten nimmer vergeten, dat gezond oordeel en grondige kennis de grondslagen zijn van wél spreken en schrijven. * Er is geene kunst, welke iemand in eenigen kring, hoe ook genaamd, welsprekend kan maken, zonder eene genoegzame kennis van datgene, hetwelk tot dien kring behoort; en zoo er al eene kunst ware, die zulks voorgaf te kunnen, zoude die niets anders dan kwakzalverij zijn. Kwakzalverij dus waren de voorgevens der oude Sofisten, welke hunne scholieren vóór en tegen elke zaak wilden leeren redekavelen. Eene zoodanige kunst zoude van alle verstandige heden veracht worden. Oplettendheid op den Stijl, en het in acht nemen van alles, wat de Kunst van spreken bevordert, kan den Redenaar blootelijk daartoe helpen, om zijn' voorraad van stoffen op de voordeeligste wijze te gebruiken; maar de voorraad dier stoffen-zelve moet uit andere bronnen, dan uit de Redekunst, gehaald worden. Hij, die in het Geregte wil pleiten, moet zich eene volledige kennis der Wetten verwerven; hij moet al die geleerdheid en onderzanding trachten te verkrijgen, welke in zijn beroep tot verdediging eener zaak, of tot overtuiging van den Regter vereischt worden. Hij, die den Kansel wil beklimmen, moet zich ten sterkste toeleggen op Godgeleerdheid, Praktikalen Godsdienst, Zedekunde, en kennis der menschelijke natuur, ten einde het hem aan geen' voorraad van stoffen, zoo tot leering als overreding ontbreke. Hij, die met roem in eene Staats- of andere aanzienlijke Vergadering eene plaats wenscht te bekleeden, moet eene genoegzame kennis van de zaken, welke, in die Vergaderingen voorvallen, trachten te erlangen; hij moet zich toeleggen, om den

---

* *Scribendi recte sapere est et principium et fons.*

bijzonderen vorm, en de behandeling, welke bij dit of dat Geregts-hof plaats heeft, te verstaan, en tot in kleinigheden toe gevat zijn op al die dingen, die het onderwerp der raadplegingen kunnen worden.

Behalve die kennis, welke tot het bijzondere beroep van den Redenaar behoort, moet hij nog, indien hij eenigzins begeert uit te munten, zoo veel zijne noodzakelijkste bezigheden hem maar immer toelaten, zich in het vak der Fraaije Letteren oefenen. De Dichtkunst kan hem in vele gevallen van dienst zijn, om zijn Stijl te verfraaijen; om hem levendige beelden, of bevallige zinspelingen aan de hand te geven. De Geschiedenis kan hem nog meer voordeel aanbrengen; daar de kennis van gebeurtenissen, of van uitmuntende karakters, en het beloop der menschelijke zaken in vele gevallen te pas komen. * Er is bijna geene gewigtige gelegenheid voor een' openbaar Redenaar, waarin hij geene aanmerkelijke hulp van een' beschaafden smaak, en uitgebreide kundigheden kan ontvangen. Zij zullen hem menigmaal de stoffen tot gepast sieraad, somtijds ook tot bewijzen en het eigenlijke betoog aan de hand geven; daar integendeel gebrek aan kennis, zelfs van dingen, welke niet onmiddellijk tot zijn beroep behooren, hem groot nadeel zal doen, en hem bij beter uitgeruste mededingers doen achterstaan.

Ten derde dunkt mij, dat ik den Redenaar niet alleen de verkrijging van nuttige kennis, maar ook de

---

* *In primis vero abundare debet Orator exemplorum copia, cum veterum, tum etiam novorum; adeo ut non modo quae conscripta sunt historiis, aut sermonibus velut per manus tradita, quaeque quotidie aguntur debeat nosse; verum ne ea quidem, quae a clarioribus poetis sunt ficta, negligere.*

hebbelijkheid van een' werkzamen ijver mag aanbevelen. Zonder dezen is het niet mogelijk in eenige zaak uit te munten. Wij moeten ons toch niet verbeelden, dat iemand zonder moeite en binnen korten tijd, even als de paddestoelen, tot een groot Redenaar in eenigen tak van Welsprekendheid kan opgroeijen. Voortreffelijkheid in deze kunst wordt niet door eene vlugtige en afgebrokene oefening, noch door eene voorbereiding van weinige jaren, welke naderhand wêer gestaakt wordt, verkregen. Neen, zij is alleen de vrucht van aanhoudende vlijt, die in eene hebbelijkheid is overgegaan, en gereed is om zich bij elke gelegenheid, waarin ijver te pas komt, werkzaam te betoonen. Dit is eene vaste wet der natuur, en iemand moet waarlijk wel een hoog denkbeeld hebben van zijn eigen vernuft, die zich-zelven als eene uitzondering in dit geval beschouwt. Het is ook eene zeer wijze wet; want vlijt is inderdaad de saus van elk genoeg, zonder welke het leven al zijn lust verliest. Er is geen grooter beletsel, niet alleen voor edele pogingen, maar zelfs voor het wezenlijke, levendige en gevoelige genot des levens, dan die slappe toestand der ziel, welke uit werkeloosheid en verstrooiing ontstaat. Men zal dengenen, die bestemd is, om in eenige kunst uit te munten, bijzonder in de Kunst van wêl spreken en schrijven, aan niets beter leeren kennen, dan aan zijne drift voor die kunst; eene drift, welke zijne ziel geheel vervult met het doel, hetwelk hij zich heeft voorgesteld, en hem geneigd maakt om allen arbeid, die ter bereiking van dat doel gevorderd wordt, volijverig op zich te nemen. Dat was het, waardoor de groote mannen der oudheid zich onderscheidden; en dat is het, waardoor de hedendaagschen, welke in hunne voetstappen willen treden, zich onderscheiden moeten. Deze edele drift is hoogst noodzakelijk voor elk, die zich aan

de Welsprekendheid toewijdt. Ontbreekt dezelve in de jeugd, zoo zal de mannelijke ouderdom volkomen krachteloos zijn.

Ten vierde zal het vlijtig en aandachtig lezen der beste stukken in deze soort veel kunnen helpen. Elk, die spreekt of schrijft, moet gewisselijk zich toeleggen, om iets te verkrijgen, dat hem eigen is; iets, hetwelk zijn opstel en zijn' stijl van die van anderen onderscheidt. Slaafsche nabootsing verstikt het vernuft, of is liever een bewijs van volslagen gebrek aan hetzelfde. Maar met dit al is er geen zoo oorspronkelijk vernuft, dat met gepaste voorbeelden in stijl, opstel en voordragt geen merkelijk voordeel zoude kunnen doen. Zoodanige voorbeelden geven altijd nieuwe denkbeelden aan de hand, en dienen, om die, welke wij hebben, uit te breiden en te volmaken. Zij zetten den loop der gedachten aan, en verwekken een' gelukkigen naijver.

Dan hier komt het zeer veel aan op de regte keuze der voorbeelden, welke wij ons ter navolging voorstellen; en, verondersteld zelfs, dat men eene goede keus gedaan heeft, moet men nog op zijne hoede zijn, om zich niet door eene blinde verwondering te laten vervoeren. * Zelfs in de volmaaktste modellen is altijd wel het eene of andere, hetwelk niet moet nagevolgd worden. Wij moeten ons toeleggen om een regt begrip te krijgen van de bijzondere schoonheden, die een' Schrijver of Redenaar kenmerken, en ons deze alleen ter navolging voorstellen. Nimmer moet men ook zich aan een enkel model houden, want die dit doet, vervalt bijna zeker in eene verkeerde en stijve navolging. Men behoort het eigenlijke denk-

---

* *Decipit exemplar, vitiis imitabile.*

HORAT.

beeld van volkomenheid uit verscheidene voorbeelden op te maken. Niemand zal verwachten, dat ik hier nog levende Redenaren, welke in deze of gene foort een' naam hebben gemaakt, als zulke voorbeelden zal bijbrengen. En wat zoodanige oude of nieuwe Schrijvers betreft, wier schriften ter beschaving van opstel en stijl nuttig kunnen zijn, daarvan heb ik reeds in eene der voorgaande Lessen genoeg gezegd, en het zou noodeloos zijn dat gene, hetwelk ik toen van derzelve deugden en gebreken heb aangemerkt, hier te herhalen. Jammer is het, dat de Engelsche Taal, welke zoo vele goede schriften heeft opgeleverd, zoo weinige voorbeelden van Welsprekende Redevoeringen aanbiedt. In de Fransche Taal worden er vrij wat meer gevonden. SAURIN, BOURDALOUE, FLÉCHIER, MASSILLON, de laatstgenoemde bijzonder, zijn uitmuntende voorbeelden van Geestelijke Welsprekendheid. Maar de krachtigste en verhevenste van alle Fransche Redenaren is BOSSUET, de beroemde Bisschop van Meaux, in wiens Lijkredenen een zeer hooge geest van Welsprekendheid heerscht. * Sommige Aanspraken van FONTENELLE, voor de Fransche Akademie gedaan, zijn fraai en bevallig. En wat de Geregte Welsprekendheid betreft, worden de gedrukte Pleitredenen van COCHIN en D'AGUSSEAU bij de Fransche Kunstregters hoog geroemd.

---

* CREVIER, die eene Fransche Redekunst heeft geschreven, velt over de genoemde Schrijvers het volgende oordeel: BOSSUET est grand, mais inégal; FLÉCHIER est plus égal, mais moins élevé, et souvent trop fleuri: BOURDALOUE est solide et judicieux, mais il néglige les graces légères: MASSILLON est plus riche en images, mais moins fort en raisonnement. Je souhaite donc, que l'orateur ne se contente dans l'imitation d'un seul de ces modèles, mais qu'il tache de réunir en lui toutes leurs différentes vertus.

Vol. II. chap. dernier.

Er is nog eene aanmerking van gewigt, rakende de navolging van den een' of anderen geliefkoosden schrijver, wiens stijl iemand in zijne redevoeringen wil overbrengen. Men moet namelijk het wezenlijke onderscheid tusschen den stijl in het Schrijven en in het Spreken wel in acht nemen. Dit zijn inderdaad twee geheel onderscheidene manieren van mededeeling der gedachten. Een Boek, hetwelk bestemd is om gelezen te worden, vordert zijne bijzondere soort van stijl, en eene Redevoering, die mondelijk wordt voorgedragen, vereischt weder eene andere. In Schriften verlangt men zuiverheid, naauwkeurigheid, afsnijding van al wat overtollig is, het vermijden van alle herhalingen, en eene volkomen beschaafde taal. De Mondelijke Redevoering veroorlooft een' vrijer en woordenrijker Stijl, en die minder aan regelen gebonden is; herhalingen kunnen hier dikwijls noodig, Parenthesen somtijds bevallig zijn; dezelfde gedachte moet dikwijls uit verschillende oogpunten beschouwd worden, omdat de hoorders dezelve alleen uit den mond des sprekers moeten opvangen, en het voorleel missen, hetwelk men heeft bij het lezen van een boek, van weder terug te kunnen gaan, en staan te blijven bij hetgeen men niet regt heeft begrepen. Uit dien hoofde zou de Stijl van menig goed Schrijver stijf, ja zelfs duister schijnen, bijaldien men denzelven, door eene al te getrouwe navolging, in eene openbare Redevoering wilde overbrengen. Hoe vreemd, bij voorbeeld, zouden de Perioden van SHAFTSBURY in den mond van een' Redenaar klinken? In sommige soorten van Redevoeringen, zoo als die, welke op den Kansel gedaan worden, waar eene zorgvuldiger voorbereiding en een meer bewerkte Stijl geduld worden, zoude eene zoodanige manier zekerlijk beter passen, dan in andere, welke uit haren aard meer moeten schijnen voor de vuist opgesteld te zijn; maar over

het geheel genomen, is het onderscheid tusschen mondelijke Redevoeringen en geschreven stukken steeds groot genoeg, om ons tegen eene al te stipte en onberedeneerde navolging op onze hoede te doen zijn.

Er zijn sommige Schrijvers, wier stijl in het schrijven veel nader aan den stijl in het spreken komt, dan die van anderen, en welke dus veiliger kunnen nagevolgd worden. Tot deze klasse behoren, onder de Engelschen, SWIFT en BOLINGBROKE. SWIFT houdt in alle zijne schriften, bij een' hoogen trap van zuiverheid, de vrije manier der natuurlijke Spraak; en dit is een van die dingen, waardoor hij uitmunt. De stijl van BOLINGBROKE is prachtiger, en meer declamérend dan die van SWIFT; maar het is toch altijd de stijl van iemand, die spreekt, of liever, die eene aanspraak doet. Alle zijne Staatkundige werken (want van deze alleen, en niet van zijne Wijsgeerige schriften geldt deze aanmerking) vallen meer in den toon van een' perfoon, die met vuur voor eene groote vergadering het woord voert, dan van iemand, die bedaard in zijne kamer zit, en schrijft om gelezen te worden. Zij hebben alle dien rijkdom, dat vuur, dat doordringende, hetwelk in een' Redenaar bevalt; zelfs hebben zij dit misschien meer dan voor een' Schrijver past; maar het is jammer, gelijk ik voorheen reeds heb aangemerkt, dat deze schriften, wat den inhoud betreft, zoo vele gemeene en valsche dingen bevatten. Wat den Stijl en de behandeling aangaat, is er een groot voordeel uit dezelve te halen.

In de vijfde plaats, zal niemand ontkennen, dat, naast het beoefenen der beste modellen, de gedurige oefening in het schrijven en spreken een noodzakelijk middel is, om vorderingen in de Welsprekendheid te maken. Ongetwijfeld zijn zulke oefeningen de nuttigste, welke betrekking hebben tot het beroep, of die bijzondere soort van openbare voordragt,

waaraan iemand zich heeft toegewijd. Dit moet men steeds in het oog houden; om zich trapswijze aan de bezigheden van zijn toekomstig beroep te leeren gewennen. Maar tevens rade ik, dat men zich geen achtelooze opstellen in eenigerhande soort veroorlove. Hij, wien het te doen is, om wel te spreken, of te schrijven, moet zelfs in de gemeenste soorten van opstellen, in het schrijven van brieven, ja, in de dagelijksche gesprekken, zijn best doen om zich op de meest gepaste wijze uit te drukken. Ik wil hiermede niet zeggen, dat men nooit iets moet schrijven of spreken, dan in eene bestudeerde en kunstige taal. Dit zoude ons eene stijfheid en gemaktheid geven, welke duizendmaal erger waren, dan de grootste achteloosheid. Neen, maar men moet denken, dat er bij alle dingen eene gepaste en eigenlijke manier, en daartegen ook eene ongepaste en verkeerde manier is, om dezelve uit te voeren. De gepaste manier is meest altijd de gemakkelijkste, en heeft immer het voorkomen van de minste moeite gekost te hebben; maar er wordt smaak en oplettendheid vereischt, om daarvan het regte denkbeeld te vatten. Dat denkbeeld, eens gevat zijnde, moet ons steeds voor den geest blijven zweven, en daarop moet alles, wat wij schrijven of spreken, geschoeid worden.

Men heeft ten allen tijde den leerlingen in de Wel-sprekendheid zekere oefeningen in het spreken aangeprezen, om zich daardoor tot het woord voeren in het openbaar en het behandelen van zaken voor te bereiden. De gezelschappen, waarin jonge lieden zich met dit oogmerk begeeven, zijn loffelijke instellingen, en kunnen, onder een goed bestuur, veel nut te wege brengen. Zij bevorderen de uitbreiding van kennis, door dat ze gelegenheid geven tot onderzoek dier dingen, welke het onderwerp van zoodanige oefeningen uitmaken. Zij verwekken naijver, en ge-

wennen den oefenaar langzamerhand aan het eene en andere, hetwelk overeenkomt met hetgene in openbare vergaderingen plaats heeft. Zij leeren hem zijne eigene krachten kennen, en zich-zelfen in het spreken bezitten. Eindelijk, — en dit is wel het grootste voordeel van alles — zij geven hem gemakelijkheid en vaardigheid, om zich uit te drukken, en verschaffen hem dien voorraad van woorden, welke langs geen' anderen weg, dan door gedurige oefening, te verkrijgen is.

Dan, hoe zeer ook zulke gezelschappen van jonge lieden, om zich in de Welsprekendheid te oefenen, zijn goed te keuren, hebben dezelve echter eenige onderrigting en besturing noodig, indien ze wezenlijk nuttig zullen zijn. Wanneer de onderwerpen van hunne oefeningen kwalijk zijn gekozen; wanneer zij onbetamelijke stoffen nemen; wanneer zij zich aan eene winderige Declamatie overgeven, welke strijdig is met het gezond verstand; of zich gewennen, om over alle onderwerpen zonder onderscheid voor de vuist te spreken, zullen zij daardoor wel groote onbeschaamdheid kunnen aanleeren, doch ook niets anders; en een valsche en bedorven smaak zal het zeker gevolg zijn. Ik zoude daarom hun, die zich in diergelijke gezelschappen begeven, vóór alle dingen raden, oplettende te zijn in de keuze der onderwerpen, en te zorgen, dat de inhoud hunner proeven ernstig en nuttig zij; genomen uit iets, hetwelk tot hunne Letteroefeningen, de Zedekunde, den goeden Smaak of het gemeene leven behoort. In de tweede plaats rade ik hun, in de oefening van spreken-zelve de maat te houden; niet te dikwijls, noch over onderwerpen te spreken, welke boven het bereik zijn van hunne kennis en oordeel; maar dan eerst, wanneer ze genoegzame stof tot eene verhandeling opgedaan, en het onderwerp vooraf genoeg doorgedacht hebben. Ten

derde moet het hun bij het spreken meer te doen zijn, om door bondige redenen te overtuigen, dan blootelijk met hunne Welsprekendheid te pronken. En hiertoe behoort dan ook, in de vierde plaats, hetgeen wij reeds in eene voorgaande Les hebben te kennen gegeven, dat men de zaak, welke men behandelt, altijd uit dat oogpunt moet beschouwen, hetwelk ons alleen het regte schijnt te zijn, en dat men ter verdediging van ons gevoelen zulke bewijzen gebruiken moet, die van ons voor de duchtigste worden aan gezien. Dit zal het veiligste en zekerste middel wezen, om zich eene mannelijke, zuivere en overtuigende manier van spreken eigen te maken.

Nu blijft ons nog alleen over te onderzoeken, wat nut het lezen van Kritische en Rhetorische Schriften den beoefenaar der Welsprekendheid kan aanbrengen. Schriften van dezen aard zijn zekerlijk niet te verwerpen, maar evenwel kan ik niet zeggen, dat er zoo ongemeen veel van dezelve te verwachten is. Schrijvers, welke opzettelijk over de Welsprekendheid geschreven hebben, moeten wij voornamelijk onder de Ouden zoeken. In latere tijden heeft de Welsprekendheid, om redenen voorheen gemeld, genoegzaam opgehouden als eene Kunst behandeld te worden. Daar zij niet meer dat groote vermogen had, als voormaals in de Demokratische Staten, was het natuurlijk gevolg, dat zij ook veel minder beoefend werd. Schoon dus onder de Nieuwen wel een goede voorraad van oordeelkundige aanmerkingen over de onderscheidene soorten van Stijl voorhanden zij, vindt men nogtans weinig over de eigenlijke Welsprekendheid, voor zoo verre die zich in openbare Redevoeringen vertoont; en hetgeen nog daaromtrent geschreven is, is meestal van de Ouden ontleend. Een Schrijver, als GERARD JOHAN VOSIUS, die alle, zoo wel beuzelachtige als nuttige, aanmerkingen, welke hierover bij de Grieksche en La-

tijnsche Schrijvers gevonden worden, in ééne bundel opeengepakt heeft, is alleen genoeg in staat, om iemand allen lust tot de beoefening der Welsprekendheid te benemen. De Franschen hebben in dat opzigt meer gedaan, dan de Engelschen. De schriften van den bisschop van *Cambray* heb ik reeds te voren met lof genoemd. *ROLLIN*, *BATTEUX*, *CREVIER*, *GIBERT*, en meer andere Fransche Kunstregters hebben insgelijks over de Redekunst geschreven; dan ofschoon sommigen derzelve met nut kunnen gelezen worden, is echter niemand hunner merkwaardig genoeg, om bijzondere aanprijzing te verdienen.

Het zijn dan eigenlijk de Schriften der Ouden, waartoe wij in dezen voornamelijk onze toevlugt moeten nemen; en het is dengenen, welke uit hoofde van zijn beroep in het openbaar moet spreken, niet te vergeven, zoo hij verzuimd heeft tot deze bronnen te gaan. Het is waar, al de Redekundige Schriften der Ouden hebben het gebrek, reeds voorheen door mij aangetoond, dat ze te Systematisch zijn. Zij willen te veel doen; zij willen van de Rhetorica eene volmaakte kunst maken, die aan de Uitvinding de noodige stoffen tot elk onderwerp weet aan de hand te geven, zoo dat men zoude denken, dat die Schrijvers zich-zelfen hebben voorgesteld, dat men, door bloote regelen, op eene even werktuigelijke wijze eenen Redenaar als een' Handwerksman zoude kunnen vormen. Dit gaat te ver. Alles, wat in dit opzigt kan gedaan worden, is, eenig onderrigt ter beschaving van den Smaak mede te deelen, en aan den geest het pad aan te wijzen, hetwelk hij betreden moet.

ARISTOTELES heeft den grond gelegd tot al wat naderhand over dit onderwerp is geschreven. Dat groote en veelomvattende Vernuft, hetwelk der menschelijke natuur tot eer verstrekt, en over zoo velerhande wetenschappen licht heeft verspreid,

heeft ook de gronden der Redekunst met de grootste scherpzinnigheid opgespoord. Hij schijnt de eerste te zijn geweest, die de Redekunst den Sofisten heeft uit de handen genomen, en een juist oordeel met gezonde redekaveling in de Kunst ingevoerd. Men vindt in zijne Verhandeling over de Redekunst vele van de diepzinnigste aanmerkingen, welke over de Driften en het Zedelijk deel der menschelijke Natuur te berde zijn gebragt; maar zijne al te groote korthed maakt hem in dit, zoo wel als in zijne overige schriften, veeltijds duister. Latere Grieksche Redekundigen, wier schriften meest zijn verloren geraakt, hebben gebouwd op den grondslag, welke door ARISTOTELES was gelegd. Van twee derzelve hebben wij de werken nog overig; van DEMETRIUS PHALEREUS, en van DIONYSIUS *den Halikarnasfer*. Beiden hebben over het Zamenstel der Perioden geschreven, en verdienen gelezen te worden; bijzonder DIONYSIUS, welke inderdaad een naauwkeurig en oordeelkundig schrijver is.

De Schriften van CICERO over dit onderwerp behoeve ik naauwelijks aan te prijzen. Alles, wat over de Welsprekendheid uit de pen van een' zoo groot Redenaar is voortgekomen, moet gewisselijk onze opmerking verdienen. Zijn beste stuk hierover is dat *de Oratore*, in drie boeken. Geen van CICERO's schriften is in alle opzigten volkomener dan dit. De Zamenspraken zijn beschaafd; de Karakters zich-zelven gelijk, en het beloop van het geheel fraai en bevallig. Het is wel vol uitweidingen, en de regels en aanmerkingen schijnen somtijds wat los en algemeen, maar desniettemin is er zeer veel uit te leeren; en het is reeds veel gewonnen, wanneer men de eigenlijke denkbeelden van CICERO over de Welsprekendheid heeft leeren kennen. Ook is zijn *Ora-tor ad Brutum* een voortreffelijk stuk; en in het gemeen heerschen in al de Redekundige schriften van

CICERO die verhevene denkbeelden van Welsprekendheid, welke geschikt zijn, niet alleen om den smaak te beschaven, maar ook om ons te vervullen met die drift voor de Kunst, welke zoo noodig is om in haar uit te munten.

Maar de leerzaamste en nuttigste van alle Oude Schrijvers over de Redekunst is QUINCTILIANUS. Ik ken weinig boeken, waarin meer gezond verstand, en een hooger graad van een' goeden en fijnen smaak doorstralen, dan in de *Institutiones* van dezen Schrijver. Genoegzaam al de gronden van gezonde Oordeelkunde zijn daarin te vinden. Hij heeft al de begrippen der Ouden over de Redekunst in eene schoone orde in hetzelfde bijeengezamd, en toont te gelijk zelf een welsprekend Schrijver te zijn. Schoon sommige gedeelten van dit werk wat te veel van dat kunstmatige leerstelsel hebben, hetwelk destijds in zwang was, zoude ik toch niemand raden iets over te slaan. Voor den Pleitbezorger kan dit gedeelte bijzonder nuttig zijn. Nog eens: er zijn zeer weinig Schrijvers geweest, welke zich met dat gezonde en fijne oordeel op de Welsprekendheid hebben toegelegd, als QUINCTILIANUS.

Einde van het Tweede Deel.

AANTEEKENINGEN

VAN DEN EERSTEN

VERTALER,

EN VAN DEN TWEEDEEN

UITGEVER.

(Die met eene L. zijn van Mr. B. H. LULOFS.)

~~~~~

Bladz. 2. Het eene volk is Hyperbolischer in zijne uitdrukkingen, dan het andere.

Men kan dit zelfs zien onder de hedendaagsche Volkeren van Europa. Hoe Hyperbolisch zijn b. v. de Franschen, zelfs in hunne dagelijksche uitdrukkingen! *Je vous jure que c'est vrai; je vous adore, ma chère; je suis ravi, je suis enchanté de vous voir; je suis au désespoir que je ne peux faire cela* en dergelijke Grootspraak meer vloeit den Franschman bij de onbeduidendste voorvallen uit den mond. Wee den goeden Hollander, die in zijne gedachten dat alles letterlijk vertaalt, en dan, naar de volle kracht, welke zulke uitdrukkingen in het Nederlandsch hebben zouden, er ge-

loof aan gaat hechten! Hoe menig meisje is door dat *je vous jure, je vous adore* verschalkt geworden! — Zelfs, als men een Fransch werk in onze Moedertaal overbrengt, dient men dergelijke spreekwijzen wat te verzachten en b. v. voor een: *je suis au desespoir* dikwerf niets anders dan een eenvoudig *het spijt mij* te zetten. — Voor het overige was de vroegere Fransche Welsprekendheid en Poëzij juist zoo hyperbolisch niet, gelijk DU MARSAIS ergens aanmerkt. Zelfs koel moet men ze heeten, in vergelijking van die der Poëtisch meer gloeiende Engelschen en Hoogduitschers. SHAKESPEARE heeft misschien buitensporiger Hyperbolen, dan alle Fransche *Tragici* te zamen.

Van de koenheid der *Hyperbole's* in de oud-Scandinavische of oud-Germaansch-Noordsche Poëzij kunnen het lied van REGNER LODBROG en soortgelijke oud-Noordsche gedenkstukken getuigenis geven. Zij bewijzen, dat men de Grootspraak zoo wel in het westen als in het oosten vindt, en dat alle Volkeren in den staat hunner nog ruwe, voor uitwendige indrukken hoogst vatbare kindsheid er toe overhellen.

L.

Bladz. 3. Verschillende soorten zijn er van Hyperbole's.

Men kan de *Hyperbole's* verdeelen of in meer uitvoerige en kunstige, die een Dichter of Redenaar ook in koelen bloede bezigt, om zijne beschrijvingen wat te versieren, of in meer korte, die hij krachtshalve gebruikt, of in de zoodanige, die hij aan andere personen, welke door de eene of andere drift of aandoening vervoerd zijn, in den mond legt, of eindelijk in Hyperbolen, die uit scherts en boert voortspuiten. Tot de eerste soort breng ik bijv. hetgeen VIRGILIUS zeer Hyperbolisch van de snelvoetige Prinses CAMILLA zingt, dat zij namelijk over een koren-

veld had kunnen loopen, zonder de toppen der aren te knikken, en over de zeebaren, zonder de voetzolen nat te maken.

*Illa vel intactae segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu laeisset aristas,
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumentis,
Ferret iter, celeres nec tingeret aequore plantas.*

dat is :

*Zij waar' zelfs over 't veld vol aren heengevlogen,
En hadde in haren loop geen halmpje neergebogen,
Of zweefde ze over zee, de voetspits op het nat,
Hadde ook geen droppel zouts haar vlugge zool bespat.*

eene *Hyperbole*, die hij van HOMERUS ontleend heeft, want dezé roemt in het twintigste boek der *Ilias* nagenoeg op dezelfde wijze de radheid der paarden van AENEAS. Men vergelijke tevens hetgeen TASSO van den snelvoetigen klepper *Aquilo* zingt. En ook C. JULIUS SOLINUS verhaalt ons van een' man, die zoo ligt ter been was, dat hij volstrekt geen spoor van voetstappen in het zand achterliet; welk laatste dan toch evenwel vrij wat begrijpelijker is dan het kunststuk der Prinses, waarvan ik de uitvoering aan elke hedendaagsche Dame, zelfs aan de lichtvoetige Parijssche Danseres TAGLIONI, in zesfen zou geven. — Fraai hyperbolisch zingt onze groote VONDEL, in zijn *Lyckoffer op Maeghdeborg*, van het vreesfelijk bloedbad, in die dagen aangerigt.

*De Doot verslint, verscheurt met stalen tanden;
Een roode zee, die bruist door d' ackerlanden;
De klepper gaet tot aen den buick te wedt,
En wascht zijn zweet en stof in 'i laeuwe bedt.*

II. DEEL.

I

Echt dichterlijk en niet te overdreven! De beroemde vroegere Hoogduitsche Dichter en Krijgsmān KLEIST zingt in een' meer of min soortgelijken trant :

*Sieh Feinde , deren Last die Hügel fast versinken ,
Den Erdkreis beben macht ,
Ziehn gegen dich , und drohn mit Qual und ew'ger Nacht !
Das Wasser fehlt , wo ihre Rosse trinken .*

De laatste regel hier is vooral fraai , de twee eersten zijn ook stout hyperbolisch . Niet zoo overdreven echter , als wanneer OSSIAN , in zijn' *Fingal* , van slechts twee strijdende Helden zingt :

*Wij worstelden ; 't gebooms' en stukken rotssteens vielen
Rondom ons van den slag alleen van onze hielēn ;
En beken , van het stof des strijdperks toegedempt ,
Verkrompen in haar' loop , als van den schrik beklemd ,
Of schenen , als uit angst , haar' boord en kil te ontspatten .*

Niet te onregt misschien heeft de Heer BILDERDIJK hier de *Hyperbole* wat gegispt , want er moet paal en maat in deze figuur gehouden worden , gelijk QUINCTILIANUS , *Lib. VIII , C. 6* , daarover voortreffelijke aanmerkingen heeft . Men zal echter BILDERDIJK - zelven niet veroordeelen , dat hij in den *Ondergang der eerste Wereld* van een' toornig man zingt :

*Nu zweeg hij ; 't voorhoofd rookte , en 't schuim der breede
lippen
Stoof ziedend om den mond enz .*

Wel eenigzins hyperbolisch , maar heerlijk uitgedrukt ! Gelijk ik zoo ook PÈRE BOUHOURS in zijne *Pensées ingénieuses* niet bijstem , als hij de twee versregels van TASSO over een paar vechtende Helden :

*Lampi nel fiammeggiar , nel romor tuono ,
Fulmini nel ferir le spade sono .*

dat is :

*In 't schitt'ren fakkellicht , in 't treffen 's bliksems straal ,
In 't klett'ren dondergalm , zoo is hun oorlogsstaal !*

te gemaakt noemt. Hij zou misschien VONDEL ook gemaakt en overdreven kunnen vinden, omdat deze van den Sparrewouder Reus in den *Gijsbrecht van Amstel* zingt, dat ten gevolge van deszelfs slagen :

De toren van 't Stadthuys beweeghde sich en schudde .

Tot de *Hyperbole's*, waarvan wij hier spreken, breng ik ook, als BILDERDIJK, HOMERUS EN VIRGILIUS nabootsend, in zijne *Ziekte der Geleerden* zingt :

*Ja , had ik duizenden van tongen van metaal ,
't Gehemelte van rots , de stem van klinkend staal ,
En d' adem van den wind , nog zou de kracht mij falen ,
Om al die plagen , al heur wapens op te halen .*

Ongemeen fraai is ook de *Hyperbole*, die Lord BYRON in den aanhef van zijn heerlijk gedicht *het Beleg van Corinthe* bezigt. Zinspelende namelijk op al het bloed, van oudsher in de omstreken dier Grieksche stad geplengd, zingt hij :

*But could the blood before her shed ,
Since first Timoleon's brother bled ,
Or baffled Persia's despot fled ,
Arise from out the earth ; wick drank
The stream of slaughter as it sank ,*

*That sanguine ocean would o'erflow
Her isthmus idly spread below;
Or could the bones of all the slain,
Who perished there, be piled again,
That rival pyramid would rise
More mountain-like through those clear skies,
Than yon tower-capt Acropolis,
Which seems the very clouds to kiss.*

dat is:

*Maar kon het bloed, gestort in haar gezigt,
Sinds 't wraakzwaard hier uw' broeder heeft gerigt,
Timoleon! of Gij, ó Dwingeland
Der Persen, vloodt, bedekt met schimp en schand',
Uit de aard wêer borrh'en, die dien moordstroom dronk,
Toen hij nog laauw in haren schoot verzonk,
Die bloedzee hield heel d' Isthmus overspreid,
Die ijdel aan haar' voet lage uitgebreid;
Of lag 't gebeent' van elk, wiens bloed hier droop,
Zoo 't moog'lijk waar', gestapeld op één' hoop,
Wedijv'rend hief die Obelisk zijn' top
Meer berghoog in dit zuiver luchtblaauw op,
Dan gindsche Hoog-stad, door haar' burg bewaakt,
En die, zoo 't schijnt, de wolken-zelve raakt.*

Tot de tweede, wat korter soort, breng ik, als HORATIUS zingt: „Ik zal met verheven kruin tot aan de starren stooten,” (*Sublimi feriam sidera vertice*) in den zin van: ik zal mij fier daarop verheffen; — of als CICERO, de vraaten verspilzucht van ANTONIUS gispende, zegt: „Welke *Charybdis* is zoo vraatziek? Hoe, *Charybdis*? Heeft die bestaan, zoo was het slechts een enkel monster. Maar, bij de Goden! zelfs de Oceaan, dunkt mij, ware naauwelijks

in staat zoo vele, zoo verstrooide, zoo wijd en zijd verspreide dingen in zulk een kort tijdsverloop in te zwelgen." Met welke plaats uit zijne *Philippicae* of Redevoeringen tegen ANTONIUS men eene soortgelijke, uit die tegen den *Praetor* VERRES ontleend, vergelijken kan, waarin namelijk CICERO ook zegt, dat VERRES verschrikkelijker is dan de *Scylla* en *Charybdis*. Dit is hyperbolisch, schoon niet ongepast, voor een' Redenaar gesproken, maar is de Historieschrijver en Evangelist JOHANNES het ook niet, als hij zegt, dat zijns inziens de wereld al de boeken, die men over hetgeen JEZUS al gedaan heeft konde schrijven, niet zou kunnen bevatten? Zoo zijn de Bijbelsche uitdrukkingen: *talrijker dan het zand der zee, een land druipende van melk en honig* en soortgelijke ook in een' Hyperbolischen zin op te vatten.

Gepast legt men personen, die door drift of welke andere aandoeningen vervoerd zijn, en die men sprekend invoert, Hyperbolen in den mond. Zoo zegt de verschrikte strandwachter, in het begin van OSSIAN's *Fingal*, bij groot-spraak van den Noorschen Koning SWARAN:

Zijn spies is een pijnboom, zijn schild is de maan, als zij opkomt!

welke *Hyperbole* BLAIR in zijne Verhandeling over OSSIAN teregt goedkeurt. Daartoe behoort ook die taal van den door wanhoop gefolterden *Satan* bij MILTON, die in deze Lessen wordt aangehaald, en waarmede men soortgelijke uitboezemingen van ABBADONA, van PETRUS, zijnen Meester verloochend hebbende, en vooral ook van JUDAS den Verrader, in den *Messias* van KLOPSTOCK, vergelijken moet. Niet ongepast zijn ook de Vloek-hyperbolen, die SHAKESPEAR aan den ouden Koning LEAR in den mond legt,

3   A A N T E E K E N I N G E N .

als deze, van zijne Dochters verstooten, in verwenschingen tegen het menschdom uitbarst:

*Blow, wind, and crack your cheeks! rage! blow!
You cataracts and hurricanoes, spout!
Till you have drench'd our steeples, drown'd the cocks!
You sulphurous and thought-executing fires,
Vant couriers to oak-cleaving thunder-bolts,
Singe my white head! And thou, all-shaking thunder,
Strike flat the thick rotundity o' the world!
Crack Nature's moulds, all germens spill at once,
That make ingrateful man!*

dat is:

*Blaas, wind! klap met de kaken, raas en blaas!
Gij regenvlagen, waterhoozen, stroomt,
Tot Ge onze torens, tot den wêerhaan toe,
Verdrinkt! Gij zwavelvuren, snel als 't denken,
Voorloopers van den bliksem, de eiken klievend,
Zengt mijn grijs hoofd! Gij donder, alles schuddend,
Plet effen 's aardbols dikgezwollen rond!
Breek 's Scheppings vormen, en verstrooi op eens
Elk zaad van 't snood ondankbaar menschenras!*

Met welke plaats men eene soortgelijke van GÖTHE (ik weet niet meer, waar te vinden) vergelijken kan, aldus luidende:

*. . . . . So strömt ihr Klagen denn!
Zerstöre, Jammer, diesen festen Bau,
Den ein zu günstig Alter noch verschönt!
Verhasst sei mir das Bleibende, verhasst
Was mir in seiner Dauer Stolz erscheint;*

*Erwünscht was fliest und schwankt! Ihr Fluten, schwellt!
 Zerreisst die Dämme, wandelt Land in See!
 Eröffne deine Schlünde, wildes Meer!
 Verschlinge Schiff und Mann und Schätze! Weit
 Verbreitet euch, ihr kriegerischen Reihen,
 Und häuft auf blut'gen Fluren Tod auf Tod!
 Entzünde, Strahl des Himmels, dich im Leeren,
 Und triff der kühnen Thürme sichres Haupt!
 Zertrummr', entzünde sie und geisse weit
 Im Stadtgedräng der Flamme Wuth umher,
 Dass ich, von allem Jammer rings umfangen,
 Dem Schicksal mich ergebe, das mich traf!*

SHAKESPEAR is, even als VONDEL, ja, nog meer dan deze, stout in zulke *Hyperbole's*, die hij zijnen tooneel- personen, als zij door driften geslingerd worden, in den mond legt. Zelfs drijft hij de Grootspraak wel eens te ver, schoon ik daartoe echter de plaats uit den *Macbeth* niet brengen wil, waar hij *Lady MACBETH*, door wroeging over den moord van Koning *Duncan* gefolterd, in hare slaapwandeling zeggen laat: „ô, al de specerijen van Arabië zijn niet in staat aan deze kleine bloedige hand den bloedreuk te ontnemen! Wel zeer sterk, maar in haar' mond geheel niet onnatuurlijk! Onnatuurlijk echter vind ik bij hem de *Hyperbole*, als hij ergens (volgens HOME) in zijn' *Julius Caesar* iemand zeggen doet: Pleng uwe tranen in het bed van den Tiber! Schrei, tot dat deszelfs diepste wateren den hoogsten oeverboord kussen! Dit is Bombastisch en ons de plaats herinnerend uit het bombastische, en tevens, om het zoo uit te drukken, van bloed druipende treurspel des oud-Amsterdamschen Dichters JAN vos, *Aran en Titus* geheeten, waar *Titus* tot *Rozelijn* zegt:

*Ween, Rozelijn, ween, ween! Ontsluit de zuivre kranen
 Van uw benaeuwde borst, en stort de brakke tranen
 In deze watering, omheint van groeizaem lis,
 Totdat de varsche beek zoo zout als pekels is!
 Zoo, Lucius, zoo, zoo! laet zoo veel tranen druipen,
 Dat Roomen in een zee van tranen kan verzuipen!*

Inderdaad, eene waardige wederga' der verzen uit SHAKESPEARE en tevens der plaats uit den Engelschen Dichter LEE, die door BLAIR op bl. 5 is aangehaald! Maar JAN VOS is, als een ton, zoo gezwollen van zulke onnatuurlijke grootspraak, schoon evenwel SWANENBURG in dat opzigt bij ons nog de kroon spant, op wien dan ook FEITAMA in zijn' tijd te regt het bekende boertend Hyperbolische grafschrift gemaakt heeft:

*Doorluchte Rijmers, valt uit wanhoop aan het dichten,
 Om tot de starren toe een grafzuil op te rigten!
 Hakt wouden van kaneel, klooft bergen van robijn!
 Schreit oceanen vol, kleedt de aarde in zwart satijn!
 Of liever scheurt van rouw al uwe dichtpapieren!
 Doet van uw' jammergalm al de onwêrwinden gieren!
 Rukt Phoebus lauwerbosch doldriftig uit den grond!
 Meldt op een' Maroos toon door 't gansche wereldrond,
 Dat de overwreede Dood dien Phenix in het brommen,
 d' Aartspauker SWANENBURGH voor eeuwig doet verstommen!*

Aardig! — Maar zelfs de vroegere, anders vrij nuchteren Fransche Poëten, die wel oppassen, dat bij hen de dichtader vooral niet buiten de boorden der Hof-*étiquette* zwelt, hebben zich wel eens aan overdrevene *Hyperbole's* schuldig gemaakt. Of is het er geen, als CORNEILLE in een zijner Treurspelen zeggen laat:

*La vapeur de mon sang ira grossir la foudre
Que Dieu tient déjà prête à te réduire en poudre!*

dat is :

*Verdikken zal de walm mijns bloeds de bliksemstralen,
Die God reeds heeft gesmeed om u tot stof te malen!*

Wel is hij, die 't zegt, in groote drift, maar die voorstelling van eene hand vol bloeds, welks damp de onwéerswolken zal gaan verdikken, is toch verbazend hyperbolisch. Erger evenwel maakt het MALHERBE, als hij, het berouw van PETRUS beschrijvende, aldus zingt:

*C'est alors que ses cris en tonnerre s'éclatent ;
Ses soupirs se font vents qui les chênes combattent,
Et ses pleurs qui tantôt descendoient mollement,
Ressemblent un torrent qui, des hautes montagnes
Ravageant et noyant les voisines campagnes,
Veut que tout l'univers ne soit qu'un élément.*

dat is :

*Nu barst zijn rouwgekrijt met 's donders raatling los ;
Zijn zuchten is 't geloei des winds in 't eikenbosch ;
Zijn tranen, fluks nog zacht hem bigg'lend van de kaken,
Gelyken nu den stroom, die van der bergen rand
Ter néerploft, overheert en inzwelgt al het land,
En tot één hoofdstof dreigt heel 't wereldrond te maken.*

Op mijn woord! dat zijn zuchten met eere, die tot eikenschuddende stormwinden worden! En die tranenvloed, zweemende naar een' bergstroom, welke het Heelal verdrinken wil! En alles te meer overdreven, daar hier geen persoon in drift spreekt, maar de beschrijvende Dichter-

zelf! Wel mogt ROLLIN in zijn *Traité des Études* zeggen: *Cet excellent Poëte sort ici visiblement de son caractère, et nous montre, combien il est aisé que l'enflure prenne la place du grand et du sublime.* Wij goede Hollanders, op wier smaak buitenlanders dikwerf zoo veel te zeggen hebben, mogen van zulke plaatsen wel *contra*-boek houden.

LUCANUS, van wien BLAIR op bl. 6 spreekt, is, zoo als deze laatste terecht zegt, soms zeer hyperbolisch, en in enkele woorden *en* in geheele beschrijvingen; want zoo laat hij b. v., in zekeren veldslag, zekeren *Scaeva*, nadat deze een geheel bosch van speren in de borst gekregen en zijn hem door eene pijl uitgeschoten oog met voeten getrapt heeft, toch nog dóórvechten, terwijl hij een' ander man zoo vreemd laat treffen, dat twee pijlen, waarvan de eene hem voor in 't ligchaam, de andere achter in den rug geschoten wordt, binnen 's buiks tegen elkander stooten. Men vergelijkte HÖTTINGERS disfertatie *de veris et falsis luminibus eloquentiae*, bij wien men ook het bekende geval uit ARIOSTO's *Orlando furioso* vermeld kan vinden, van den man namelijk, die in de hitte van het vechten niet eens merkte, dat hij gesneuveld was, en dus, schoon dood zijnde, met vechten nog voortging.

*Il pover uomo, che non s'en era accorto,
Andava combattendo et era morto.*

Men zou 't plat - boertend kunnen vertalen:

*Maar de arme man bemerkte het niet een zier;
Hij vecht maar door, schoon dood gelijk een pier.*

Dat noem ik hyperboliséren, schoon ik mij echter her-

inner in CHATEAUBRIAND's *Études historiques* eene Latijnsche aanhaling uit een' Geschiedschrijver van de later tijden des Romeinschen rijks gelezen te hebben, waarin ook gesproken wordt van verslagenen, die nog drie dagen na hunnen dood bleven voortstrijden. Vreemde dingen, Lezer! Zoo vreemd en hyperbolisch, als de historie van den Leeuw, die zoo schrikkelijk brulde, dat zijne eigen schaduw hem niet durfde volgen! Om echter op LUCANUS nog terug te komen, zijne hyperbolische beschrijvingen kunnen ons zoo vreemd niet dunken, als wij ook zelfs den goddelijken VIRGILIUS, en nog meer OVIDIUS aan dat euvel somwijlen zien mank gaan, schoon beiden echter niet zoo zwelkend in den stijl-zelven zijn. Of luidt het, hoe roerend ook, niet eenigzins hyperbolisch wat b. v. VIRGILIUS ons van de nog den naam van EURIDICE lispelende tong des afgehouden hoofds van ORPHEUS verhaalt, (vergelijk mijne Aant. op het eerste deel, bl. 79) en de kunststen, die OVIDIUS de uitgerukte tong van *Philomele* laat doen. — Ik herhaal echter: de *Hyperbole* zit dan niet in den stijl, maar in de zaak-zelve. In zaken en stijl is SENECA, de Treurspeldichter, hoe voortreffelijk anders hier en daar, bijzonder en ongepast hyperbolisch. Ik zoude daarvan verschillende voorbeelden kunnen brengen, want toen ik voor een paar jaar het voornemen had om eenige voorname gedichten van VONDEL met een' Commentarie uit te geven, heb ik SENECA eens wat doorloopen en verschillende plaatsen opgeteekend. Maar deze Aanteekening is waarlijk lang genoeg en vrij uit een weidend tevens. Wat echter dit laatste betreft, de Lezer zal het eene en andere door mij gezegde wel met den tekst van BLAIR in verband brengen. Ik moet er voorts dit nog bijvoegen, dat ik door komieke Hyperbolen de zoodanige versta, waarin men iets boertender wijze bij vergrooting

voorstelt. Van dien aard is het Fransche versje, door een' Gasconjer gemaakt, toen men duizend kroonen beloofd had aan dengenen, die het beste vierregelig vers op de overwinningen van den grooten CONDÉ dichten zoude.

*Pour célébrer tant de vertus,
Tant de hauts faits et tant de gloire,
Mille écus? Parbleu, mille écus,
Ce n'est pas un sou par victoire!*

dat is :

*Voor al die deugden, al die glorie
Te melden, al die krijgsvictorie,
Maar duizend kroonen? Duizend? — Och,
Geen stuiver is 't per zege-nog!*

Het grafschrift van den Spanjaard op Keizer KAREL DEN Vden, door BLAIR op bl 6. aangehaald, beteekent, wat breedvoerig overgezet: Rigt hem den aardbol tot een graf op! Geef hem den hemel tot eene kap boven hetzelfde! De starren mogen zijne lijkfakkelen, de zeeën de over hem gestorte tranen zijn!

Ik moet hier in het voorbijgaan verschooning vragen voor verschillende drukfouten, die in het eerste vel van dit deel, dat ik wat in der haast moest nazien, geslopen zijn. Zoo staat bl. 4 in het Engelsch *wilde* voor *wide*, *deep* voor *deph*, *treating* voor *threatning*. Bl. 6, *tegeris* voor *legeris* in het Latijn. Bl. 7, *Pircairn* voor *Pitcairn*.

Het Latijnsche versje van dien PITCAIRN, of van wien het zijn moge, ware misschien aldus meer of min te vertalen :

*De Godheid wrocht deze aard, de Batavier zijn stranden;
En beider reuzenwerk staart elk verwonderd aan.*

*Maar de eerste taste slechts de uiteengespreide zanden
In de ijle lucht te zaam, waar niets heur kwam wêerstaan;
Den Bat wou aarde en zee en lucht den palm ontrukken;
't Wêerstrevend Godendom moest zelve voor hem bukken.*

O. z. v. HAREN schrijft ergens deze Latijnsche dichtregels aan HUET toe, waarover hij echter te regt door den Heer BOSSCHA in eene aanteekening gegispst wordt, welke ik kortheidshalve achterwege heb gelaten.

Verschillende verdeelingen der *Hyperbole* en der met haar vermaagschapte *Litotes* kan men bij CICERO, QUINCTILIANUS, LONGINUS, VOSSIUS, ROLLIN, DOMAIRON, ADELUNG, HOME, MAYER, SULZER, SCHOTT, PÖLITZ en andere Rhetorische schrijvers aantreffen.

L.

Bl. 11. De tweede trap der Persoonsverbeelding of *Prosopopoeia* is, wanneer onbezielde voorwerpen verbeeld worden te handelen als bezielde wezens. — Zoo zegt CICERO: somtijds geven ons de wetten-zelve het zwaard in de hand enz.

Bij deze woorden van CICERO voege men hetgeen die Redenaar een paar regels verder zegt: (naar de vertaling van mijn' geachten Ambtgenoot TEN BRINK) „Immers de wetten zwijgen onder de wapenen, en vorderen niet, dat men haar afwacht, wanneer men, dit willende doen, hiervoor onregtvaardige straf zou moeten lijden, voordat men regtvaardige vorderen kon,” en vergelijk ook ROLLIN over deze plaats. — Ook zie men wat in diezelfde Redevoering van CICERO over den dolk van CATILINA gezegd wordt. — Fraai is het ook, als HORATIUS de Zorg tot een bezielde wezen maakt, hetwelk men te vergeefs poogt te ontvlieden, daar het zich zelfs achter den ruiter

te paard zet: *Post equitem sedet atra cura*, welke plaats BOILEAU nabootst, als hij zingt: *Le chagrin monte en croufe et galoppe avec lui*, terwijl onze WILLEM VAN HAREN ergens eene nog stouter navolging heeft. Gebruik makende van die soort van Persoonsverbeelding, waarvan BLAIR hier spreekt, begint VONDEL een' zijner *Zegezangen* zeer fraai:

*'t Gewapent Schelt ging zeil met dit geschreeuw:
Dat gelt, dat gelt den Leeuw!*

waarbij hij, om uit te drukken, dat de Spaansche vloot de *Schelde* uitgelopen was, om ons aan te tasten, de rivier-zelve tot een' gewapend persoon maakt, die zich onder krijgsgeschrei te sloop begeeft, ten einde den Hollandschen leeuw te bestoken. — Maar nog stouter is het, wanneer dezelfde VONDEL een moordgeweer als een bezielde wezen afschildert, dat zich dronken drinkt aan bloed, waarop het verlekkerd is. Immers de aanhef zijner *Stedekroon van Frederik Henrik* luidt:

*Die bange nacht, toen Alexanders dolk
Zich dronken dronk van lekker burgerbloet enz.*

Verheven en geheel Oostersch! Zoo wordt in de Heilige Schrift ook wel het zwaard des Heeren verpersoonlijkt, b. v. in JEREMIA. — ALEXANDER, voor 't overige, is hier ALEXANDER VAN FARNESE, Hertog van *Parma*, de Spaansche Landvoogd, in onze Vaderlandsche Historie zoo berucht. — VONDEL heeft soms zeer uitvoerige Persoonsverbeeldingen, b. v. die overschoone, ook vroeger door mij aangehaalde, waarin hij Europa als eene Vrouw voorstelt, welke over den dood van OLDENBARNEVELD weeklaagt:

*Van zoo vermaert een val besterft de vreugd en hope
 In 't aenschijn van Europe;
 Euroop' gevoelt dien slagh; zij zucht en zit verdooft
 Om 't ploffen van dat hoofd;
 Dat hoofd, dat heiligh hoofd, dat spring- op springvloet
 Dat Nassaus glorie stutte, (schutte,
 Dat hoofd, dat Spanjen, eer het sloot ziju gouden mont
 Op gouden bergen stont.*

Fraaije regels, waarin ook het telkens herhalen van het woord *hoofd* en de handelingen aan hetzelfde toegekend eene zeer gelukkige uitwerking doen! — Men ziet, voor het overige, ook hier, hoe wij, zoowel als de Engelschen, bij Personificatie aan de woorden soms een ander geslacht geven. Vergelijk de Noot van den Heer BOSSCHA op bl. 12, en hetgeen ik in de Aanteekeningen van het eerste Deel, bl. 85, over dat onderwerp gezegd heb.

De daar aangehaalde plaats van VONDEL over *het gekruist Geduld* is ook een voorbeeld van eene zeer uitvoerige Persoonsverbeelding. En zoo maakt dezelfde Dichter elders de *Nieuwe Kerk te Amsterdam*, die door brand geleden had, half boertend tot een' persoon, welke haar hoofddekseel verloren heeft, en nu blootshoofds aan allerlei verkoudheden is blootgesteld:

*De Koningin van Amstels hoofdgebouwen,
 Is nu, helaes, haer blanken sluyer kwijt!
 En moet blootshoofds verkleumen en verkouen enz.*

Geestig spreekt hij zoo ook in een zijner gedichten het vóórlaatste verbrande *Amsterdamsche Stadhuis* als een oud bestje aan, en houdt die personificatie schier het geheele vers door vol:

*Alout Stadthuis, verminkt Stéhuis,
Gewoon van ouderdom te bukken,
En ondersteut met jonge krukken,
Hoe stort Ge in 't graf met dit gedruis!
Gy waert verzwakt, verleemt, gebroken,
o Afgeleefde Bestemmer! enz.*

Als een fraai voorbeeld van het schilderachtige, dat de *Prosopopoeia* aan den stijl bijzet, is mij ook altijd de volgende regel uit de *Hollandsche Natie* voorgekomen. De Geest aan de Stormkaap (een door HELMERS den Portugéschen Dichter CAMOËNS ontleend verzinsel) zegt tot den Hollandschen Vlootvoogd HOUTMAN, terwijl hij de dwingelandij der Portugézen in de Oostindiën afschildert :

*k Zie 't Oosten uitgemoord de handen opwaarts steken enz.

Om hier nog verder iets van Hollandsche Schrijvers te zeggen, de levendigheid en het schilderachtige, dat de Historiestijl van HOOFT, even als die van TACITUS heeft, spruit voor een groot deel almede voort uit de veelvuldige Persoonsverbeeldingen, die HOOFT bezigt. Zoo zegt hij, in zijne beschrijving van den moord, door de Spanjaarden te *Naarden* gepleegd: „Werwaerts ook zy zich keeren, de wanten staan pal, de doot in de deur.” Hij wil zeggen: de inwoners, die door de Spanjaarden in de kerk waren opgesloten, hadden volstrekt geen middel om te ontkomen, toen de Spanjerts nu op die wéerlooze menigte begonnen te schieten; want door de wanden of muren was niet heen te breken, en in de deur waren de Spanjaarden geplaatst, die op elk een vuur gaven. Hoé anschouwelijk wordt dit echter uitgedrukt door den Dood, als een levend wezen voor te stellen, dat daar in de

kerkdeur staat, en elk, die ontsnappen wil, aangrijpt! Zoo laat HOORT den Hertog VAN ALVA in eene Redevoering zeggen: „De bezoedelde kerken, gebrooken altaren, verminkte heiligen, afgebrooken kruissen en Christusbeelden, zelfs 't overdierbaar lichaam onzes Heeren (hij meent de heilige hostie) met voeten getreeden, *roepen wraak met open keel* enz.” In welke plaats dat verpersoonlijken van levenlooze voorwerpen tot levende en wraakroepende wezens al zeer schilderachtig is. Vergelijk hier andere soortgelijke zinsneden bij HOORT, b. v.: „De gaapende gierigheid, zoo de brokken niet heel grof waaren, hapte aan en daan naa meer, oft zy schoon alles nu op had.” — Elders: „Raazerij maakt hem handen en stoffeert ze van waapenen; (waarin de Woede, even als bij CICERO de Wetten, iemand het zwaard in de hand geeft).” — Elders: „Vrankrijk trekt zich zelf bij 't hair.” Eene platte Persoonsverbeelding! Nog wéer elders: „'t Waar ook te onverwinlijk een schande voor Duitsland, daar 't de kroon van 't Christenryk spant, daar 't van die yzere heerschappy der Romainen ongekneust bleef, de dreighementen der uitheemsche vermeetelheit aan zijn poorten te duldén: te verfoeilijk een laster het kermen zyner gebuuren en maaghvolken (d. i. vermaagschapte volkeren) ten heemel te hooren styghen, zonder voor de benaauwdén eenen voet te verzetten.” Fraai en dichterlijk! — Maar 't is tijd deze Aanteekening te eindigen.

L.

Bl. 14. Plaats uit MILTON over EVA'S eten van den appel enz.

In het aangehaalde Engelsch zijn hier wéer een paar drukfouten ingeslopen, *saying* voor *saying*, *eat* voor *ate*.

BILDERDIJK héeft, in zijn dichtstuk *de Dieren*, dit eten,
II. DEEL.

2

dat EVA doet, ook zeer fraai beschreven. Hij laat er echter geene ontroering in de natuur op volgen. Men kan hier echter eene plaats uit den eersten zang van den *Messias* vergelijken, waarin KLOPSTOCK zeer dichterlijk de verschillende gewaarwordingen schildert, die al het geschapene aangrijpen, als CHRISTUS der Godheid verklaart, dat hij voor de zonde der Wereld boeten wil. Onder anderen zinken bij die verklaring eensklaps de Geesten der Helle, onder rotsen begraven, van hunne troonen :

*Sinnlos wider Gott was zu denken, entstürzten im Abgrund
Ihren Thronen die Geister der Hölle. Wie jeder dahin sank,
Stürzte auf jeden ein Fels, brach unter jedem die Tiefe
Ungestüm ein, und donnernd erklang die unterste Hölle.*

Heerlijke verzen, verzen vol kracht en klanknaboetsing!

De plaats uit THOMSON, door BLAIR bl. 15 aangehaald, kan men in *de Jaargetijden* van ONZEN VAN WINTER nagevolgd vinden, en ook hier een paar fraaije beschrijvingen van den Morgen uit BILDERDIJK'S *Ondergang der eerste Wereld* vergelijken.

L.

Bl. 15. Derde soort van Persoonsverbeelding, in het aanspreken van onbezielde voorwerpen enz. bestaande. — EVA'S afscheid van het Paradijs uit MILTON enz.

Met die roerende klagtooncn van EVA vergelijke men de niet minder roerende van ABBADONA bij KLOPSTOCK, als de gemelde gevallen Engel in de verte zijnen voormaligen Vriend ABDIEL ziet, en over zijne scheiding van hem en zijne verwijdering uit den Hemel bitter weeklaagt:

Abdiel, mein Bruder, du bist mir auf ewig gestorben! u. s. w.

Ook in die plaats komen vele Persoonsverbeeldingen der hoogste soort voor. Over het algemeen bezigt KLOPSTOCK die figuur dikwerf. Zoo bevat de aanhef van het derde Gezang eene lange treffende *Prosopopoeia* aan de Aarde:

Sey mir gegrüsst! ich sehe dich wieder, die du mich geba-
(rest,
Erde, mein mütterlich Land, die du mich im kühlenden
(Schoosse
Einst zu den Schlafenden Gottes begräbst, und meine Ge-
(beine
Sanft bedeckst! u. s. w.

Hier schijnt meer of min eene navolging te heerschen van MILTON's aanroeping van het licht:

Hail, holy light, offspring of heav'n first born!

(*Heil, heilig licht, des Hemels eerste spruit!*)

Vergelijk het tweede deel mijner *Olla podrida*, *Brieven over een Reisje naar Hamburg*, waarin ik breedvoerig over KLOPSTOCK gesproken, en ook die Persoonsverbeelding aangehaald heb. — Stout is ook die Personificatie van den Godsdienst, bij denzelfden Hoogduitschen Dichter, welke ik in de Aanteekeningen op het eerste deel dezer lessen, bladz. 15, heb bijgebracht. Eene der allerstoutste *Prosopopoeia's* echter, die ik mij herinneren kan ergens gelezen te hebben, is diegene, welke KLOPSTOCK in eene zijner Oden bezigt, als hij den veldslag van *Winfeld*, waarin, ten tijde van Keizer AUGUSTUS, de Romeinsche Praetor VARUS door de Germanen verslagen werd, niet alleen als een bezielde wezen aanspreekt, maar ze, als

ware zij eene Vrouw met vliegende haren en vlamrende blikken, en eene zuster van den slag bij *Cannac*, (in welke HANNIBAL vroeger den Romeinen zulk een' neep toebragt) afschildert. De plaats luidt aldus:

*Schwester Cannä's, Winfelds Schlacht!
Ich sah dich mit wehendem, blutigen Haar,
Mit dem Flammenblick der Vertilgung,
Unter die Harfen Walhalla's schweben! **

Inderdaad, dit is wel zoo stout Lyrisch, als iets bij PINDARUS zijn kan; bijna overdreven. 't Is waar, de beroemde Fransche Dichter van onzen tijd, CASIMIR DE LA VIGNE, doet ook in zijne *Troisième Messénienne*, welke tot NAPOLEON gerigt is, de drie der voornaamste veldslagen van dien Wereldwinger, onder de gedaante van drie krijgsheldinnen, te voorschijn treden, en aan NAPOLEON, in eene soort van droom, deszelfs val voorspellen.

---

* Zie KLOPSTOCKS Ode *Hermann*. MEVTOUW VAN STAEL heeft ze in het eerste deel van haar werk *de l'Allemagne* in Proza vertaald. Bij haar luidt de gemelde plaats: *O bataille de Winfeld; soeur sanglante de la victoire de Cannes, je t'ai vue, les cheveux épars, l'oeil en feu, les mains sanglantes apparottre au milieu des harpes de Walhalla!* — *Walhalla* is, gelijk men weet, de Hemel der oud-Germaansche volkeren. Derwaarts heeft de Zanger of Bard, aan wien KLOPSTOCK zijne stoute Persoonsverbeelding in den mond legt, zich met zijne verbeelding verplaatst. Dáár, te midden der naar het Harpenspel luisterende Heldenschimmen, heeft hij gewaand dien veldslag van *Winfeld* in de gedaante eener Vrouw te zien verschijnen.

Aldus b. v. wordt de Heldin, die den *slag der Piramiden* voorstelt, beschreven :

*La seconde unissait aux palmes des déserts
Les dépouilles d'Alexandrie.
Les feux dont le soleil inonde sa patrie,
De ses brûlans regards allumaient les éclairs.
Sa main, par la conquête armée,
Dégouttante du sang des descendans d'Omar,
Tenait le glaive de César,
Et le compas de Ptolémée.*

*(De tweede aan 't palmenloof der Afrikaansche zanden,
Paart d' oorlogsbuit der Alexanderstad;
Haar oog, dat vuur en vlammen spat,
Wêerkaatst den gloed der zon van haar geboortestranden;
Haar hand, verov'rend uitgestrekt,
En met het druipend bloed van Omars kroost bevekt,
Houdt aan den Keizer Césars degen
En Ptolemaeus passer tegen.)*

Maar met dat al, deze meer Allegorische voorstelling heeft op verre na nog niet het stoute, dat KLOPSTOCK's Persoonsverbeelding heeft, wanneer daar zoo eensklaps, zonder eenige voorbereiding, een veldslag, als eene Vrouw met vliegende haarlokken en vlammenden blik, wordt aangesproken. — Meer gewoon is de Persoonsverbeelding, die VONDEL, in zijn Treurspel *Adam in ballingschap*, aan ADAM in den mond legt, als hij hem eener spelonk doet toevoegen :

ó Duistere spelonk, ik dacht in uwe naarheid enz.

of als JEPHTHA, in deszelfden Dichters treurspel van dien naam, de rede tot de avondzon wendt :

o Avondzon, die stelt aan 't overleenen enz.

of als de *Maagd van Orléans*, bij SCHILLER, met eene roerende Persoonsverbeelding van hare geliefde bergen, dalen en beemden afscheid neemt, in de alom bekende, overschoone verzen :

*Lebt wohl, ihr Berge, ihr geliebten Triften!
Ihr traulich stillen Thäler, lebet wohl! u. s. w.*

of als, in het gemelde Treurspel, dezelfde JOHANNA, met berouw er over vervuld, dat zij haar vreedzaam leven heeft laten varen, haren Herdersstaf en den Eik, waaronder zij het eerst eene goddelijke aanblazing gevoeld had, of het levende personen waren, aanspreekt :

*Frommer Stab, o hätte ich nimmer
Mit dem Schwerte dich vertauscht!
Hätte es nie in deinen Zweigen,
Heilge Eiche, mir gerauscht! u. s. w. **

of als MARIA STUART aan de wolken, *die zeilers of zeilsters*, gelijk zij ze noemt, *in de lucht*, haren groet medegeeft, en haar benijdt, dat zij uit Engeland naar het geliefde Frankrijk kunnen zweven, terwijl zij - zelve

---

* Het Hoogduitsch is te bekend, dan dat ik van deze en andere soortgelijke dichtregelen vertalingen zou behoeven te geven.

ELISABETH's gevangene is :

*Eilende Wolken , Segler der Lüfte ,
Wer mit euch wanderte , mit euch schiffte !
Grüßet mir freundlich mein Jugendland !
Ich bin gefangen , ich bin in Banden ,
Ach , ich hab' keinen andren Gesandten !
Frei in Lüften ist eure Bahn ,
Ihr seyd nicht dieser Königin untherthan !*

of als ALZIRE bij VOLTAIRE tot de schim van haren Minnaar het woord rigt, in de treffende, duizendwerf gereciteerde Monoloog :

Manes de mon amant , j'ai donc trahi ma foi etc.

en wat verder :

O Toi qui me poursuis , ombre chère et sanglante etc. *

of als ERMINIA bij den Italiaanschen Dichter TASSO, (*Gerus. lib. Cant. 19*) den verstijfden en bleeken mond van haren Geliefden, den dapperen TANKRED aanspreekt :

*Pietosa bocca , che solevi in vita
Consolar il mio duol di tue parole ,
Lecito sia ch' anzi la mia partita
D'alcun tuo caro bacio io mi console ! etc.*

---

* Men kan dit echter, naar sommiger bepaling, meer eene *Apostrophe* dan eigenlijke *Prosopopoeia* heeten. Beide deze figuren smelten echter dikwerf ineen.

*(ó Mond, zoo goedig steeds; die dikwerf in uw leven
Mij troosttet door uw taal, mij zalfde 't bloedend hart,
Gun mij, dat ik ook thans, ten troost nog in mijn smart,
U, vóór ik scheide, één' kus, één' teed'ren kus moog' geven!)*

BLAIR zegt, bladz. 19, dat de aanspraak *aan de kleederen* van een' gestorvenen ongepast zijn zoude. Hoe moet men dan de taal beoordeelen, die VONDEL in zijn Treurspel, *Jozef in Egypte*, nadat JOZEF verkocht en als het ware uit de rij der levenden verdwenen is, aan RUBEN in den mond legt, en die tot den veelverwigen' rok is gerigt, aan welk geschenk zijns Vaders de arme JOZEF zoo veel van zijne rampen te danken had. RUBEN zegt klagend:

*ó Pluim, waerin het duifken stack,
't Welck wreede havicken vervoerden,
Terwijl het my aen hart ontbrack
En Haet en Nijt hun aes beloerden!
ó Rock, ó vaderlijck geschenck,
U zal ik dag en nacht omarmen,
Als 'k 't hart in droeve tranen drenck!
U zal ick in mijn bed verwarmen! enz.*

Is hier die aanspraak aan den rok, als ware dezelve een levend wezen, goed te keuren? Ik geloof ja; vooreerst, omdat die rok juist de voorname oorzaak was geweest van JOZEF'S ongeluk, en RUBEN, denzelven ziende, met bittere droefheid moest vervuld worden; bij welke heftige aandoening eene Persoonsverbeelding geheel niet onnatuurlijk is, — en ten tweede, omdat VONDEL het rauwe der figuur verzacht en veredelt door den Metaphorischen aanhef *ó pluim* enz., waarin hij het kleed bij de pluimaadje eener duif vergelijkt, die door roofvogels

in stukken is gereten, zoodat de vederen in den wind stoven. Zoo noemt hij den rok wat verder de wollen vacht van het lam, 't welk men zoo mishandeld had:

*o Wol, o vacht, die 't lam bedeckte,
Hetwelck ick blaten hoorde in 't hol,
Dat zyne onnoosle tranen leckte!*

Met het hol meent hij de put, waarin JOZEF gestooten was. Over het algemeen echter geloof ik, dat BLAIR met zijn voorschrift geen ongelijk heeft, ja, ik kan zelfs niet ontkennen, dat mij in vroeger tijd, toen ik VONDEL minder kende, die aanspraak van RUBEN wel eens heeft doen meesmuilen. 't Is bij dergelijke dingen, als NAPOLEON zeide: *il n'y a qu'un seul pas du sublime au ridicule*. De plaats uit POPE's *brief van Héloïze aan Abelard*, wordt wel wat streng door BLAIR, op bladz. 18, gegispt. Onze TOLLENS heeft die verzen zeer schoon vertaald:

*o Dierb're, wreede naam! wat waagt Ge 't mij te ontglippen?
Breek nooit de kluister los van mijn gesloten lippen!
Verberg, bewaar hem diep, en slaak hem nooit, mijn hart,
Dat met Gods heilig beeld zijn dierbaar beeld verwart!
Mijn ving'ren! schrijft hem nooit .... o nutteloos vermanen!
Daar staat hij reeds, de naam! wischt, wischt hem uit,
mijn tranen!
Vergeefs, het is vergeefs! mijn rede spreekt te spa,
Mijn muitend hart schrijft voor, mijn ving'ren schrijven
't na!*

Stuiten, ten minste hier, nu die Persoonsverbeeldingen van POPE wel zoo zeer? Ik kan 't niet vinden.

L.

Bladz. 20. Een openbaar Redenaar mag zijne rede wenden tot Godsdienst, Deugd, Vaderland, Steden, Gewesten, enz.

Zoo doet b. v. CICERO in die plaats uit zijne *redevoering voor Milo*, waar hij de Albaansche altaren en gewijde bosschen aanspreekt, en die door BLAIR, bl. 60 van dit deel, wordt aangehaald. Zoo doet hij ook, als hij ergens het Vaderland sprekend invoert, terwijl hij zegt: „Wat toch zoude het zijn, indien eens het Vaderland, mij veel dierbaarder dan mijn leven, indien heel Italië, indien heel de Staat mij aansprak, en zeide: MARCUS TULLIUS, wat doet gij” enz. (Men noemt dit bepaaldelijk wel eens eene *Sermocinatio* of *Woordvoering*).— Zoo HOOFT, in de aanspraak van Prins WILLEM I tot de Duitsche Vorsten: „En Ghy, ó Brabant, ó Vlaandre, ó Ridderchap en oprechte burghery van Hollandt, Zeelandt, Utrecht en zooveel andere gewesten, wat zyt ghy onwaardelyk uit den schoot der weelde geschopt, en aan beuls en bloethonden te verscheuren gegeven!” enz. — Zoo de Fransche Bisschop BOSSUET, in zijne *lijkrede op LE TELLIER*: *Sacrés autels, vous m'êtes témoins que ce n'est pas aujourd'hui par ces artificieuses fictions de l'éloquence que je lui mets dans la bouche ces fortes paroles!* * — Zoo FLÉCHIER, *Lijkrede op TURENNE*: *Villes que nos ennemis s'étoient déjà partagées, vous êtes encore dans l'enceinte de notre Empire! Provinces qu'ils avaient déjà ravagées dans le désir et dans la pensée, vous avez encore recueilli*

---

* Dat is: „Heilige altaren, Gij strekt mij tot getuigen, dat het niet eerst heden door die kunstige versierselen der Welsprekendheid is, dat ik hem die krachtige taal in den mond legge!”

vos moissons! * etc. — En fraai ook de vurige, welsprekende BORGER, in eene Leerrede over Joann. XI, vs. 11: „Heilig Euangelium! hoe heerlijk is het licht, dat ook gij hier in het donker dal des doods doet schijnen! Sterven noemt Gij slapen, maar een slapen ter ontwaking op den dag des jongsten oordeels!” Gelijk zoo ook bij hem (op het slot eener preek over 2 Corinth. VII: vs. 10) eene lange Persoonsverbeelding voorkomt aan de Hoop op een beter leven: „Hope der Heerlijkheid! de Wijsgeer moge u verachten, alsof gij de deugd bevlektet, onze arm zal op uw anker leunen, als het heet wordt in het strijden! † Hope der heerlijkheid, gij verruimt den engen weg naar de hemelstad; op die nauwe poort staat uw naam geschreven! Hope der heerlijkheid” enz. Een soortgelijk aanspreken van afgetrokken begrippen en voorstellingen is echter minder koen, dan dat van onbezielde, maar met onze zinnen aanschouwlijke voorwerpen, als daar zijn, steden, altaren en soortgelijke. Zoo wordt dikwerf de Dood aangesproken, zonder dat ons deze gewone Persoonsverbeelding bijzonder treffen zal; maar wanneer ons de Dood tevens daarbij onder eene zeer zinnelijk - aanschouwbare gedaante voor de verbeelding wordt geroepen, kan ze diepen

---

* Steden, die onze Vijanden reeds onder elkaar verdeeld hadden, gij bevindt u nog binnen het grondgebied van ons Rijk! Landschappen, in wensch en gedachten door hen reeds verwoest, gij hebt uwe oogsten nog mogen verzamelen!

† *Misschien* ware hier gepaster „als stormen ons op de zee des levens slingeren” of iets dergelijks, daar dit meer met het beeld van *anker* zou overeenkomen.

§ Het is, mijns inziens, een gebrek in KLOPSTOCK, dat hij dit in zijne Oden zoo dikwerf doet. Zoo heeft hij, meen ik, eene Ode, waarin hij van het begin tot het einde de *Geneezing uit eene ziekte* aanspreekt.

indruk maken. Van dien aard is de volgende aanspraak aan den Dood, uit eene Leerrede des Heeren VAN DER PALM, over *Lucas IX: vs. 24*. De Redenaar handelt over het ongeoorloofde dat er in steekt, om zijn leven, als het Vaderland deszelfs opoffering in den krijg vordert, ten koste van eer en geweten te willen behouden. En nu eensklaps het woord tot den Dood rigtend, roept hij uit: „Konden we u ontvlugten, ó Koning der verschrikkingen, waar uw schicht ons niet bereiken kon, dan zou ons vergeten van ons-zelfen, ons verraden van eer en geweten, om ons leven te behouden, misschien verontschuldiging vinden kunnen! Maar gij zwaait uwen ijzeren scepter niet enkel, waar vuur of staal door de gelederen der strijdenden henen boort; gij klimt door de vensteren in, waar het vreedzaam huisgezin zamenzit, voor geen kwaad beducht; gij nadert ook de sponde, waar vader, of moeder, waar man, of vrouw, of kind in zorgelooze rust gedompeld ligt! Gij weet ons te vinden in het midden van vreugd en genot; niemand ontziet gij, of zoo gij iemand ontziet, hem alleen, hem meer dan anderen, die u het minste vreest!” — Fraai gezegd! Vooral heeft dat inklimmen des Doods door het venster iets levendigs en schilderachtigs. Het herinnert ons *Jeremia IX: vs. 21*, waar wij lezen: „Want de doot is geklommen in onse vensteren, sy is in onze palleisen gekomen, om de kinderkens uyt te roeijen van de wijcken, de jongelingen van de straten.”

Al dergelijke Persoonsverbeeldingen moeten echter niet dan in een oogenblik van vuur, en als de toehoorders verondersteld kunnen worden genoegzaam opgewonden te zijn, gebezigd worden. Dit kan men jongen lieden niet genoeg inprenten. *QUINCTILIANUS* heeft daarover voortreffelijke aanmerkingen. De *Prosopopoeia* is eene aanlokke-

lijke, maar gevaarlijke figuur, en men zou daarover nog meer voorschriften kunnen geven dan BLAIR gedaan heeft. Hetgeen hij van de veelvuldige heerlijke Persoonsverbeeldingen der Fransche Roomsche-Katholieke kerkredenaars, met name van BOSSUET, zegt, is allezins waar. Ik zoude een aantal plaatsen ten bewijze kunnen bijbrengen, maar de Aanteekening is reeds lang genoeg.

L.

Bladz. 22. De Apostrophe enz.

Apostrophe's of Aanspraken, en Persoonsverbeeldingen worden, als BLAIR te régt zegt, dikwerf met elkáár vermengd. Evenwel kan dit dan slechts met de Persoonsverbeelding der derde soort plaats hebben. Men beperkt ook vaak het begrip van *Apostrophe* meer tot het aanspreken van *personen*, hetzij dan van gestorvene, afwezige, of de zoodanige, die, schoon in de Vergadering, waarvoor gesproken wordt, tegenwoordig, toch niet doorgaande de voorwerpen waren, tot welke het woord gerigt was, maar tot welke wij nu eensklaps, van de gewone toehoorders of Lezers *af*, het woord *wenden*. — Zoo is het eene fraaije *Apostrophe*, die HOOFT den Hertog van ALVA tot den overleden Keizer KAREL DEN VIJFDEN in den mond legt. De Hertog, strenge maatregelen aanprijzend, roept eensklaps uit: „ó Braave Keizer KAREL, die om een stad van Gent op lyfsgevaar door 't vyandsch Frankrijk streefde, ghy wist de roede des geregts naa uwen plicht te doen wanken, en de misdragt der muitery in de wieghe te worghen!” Hoe levendig is tevens dit laatste beeld! — En BORGER, de welsprekende BORGER, heeft eene aaneenschakeling van treffende *Apostrophe's*, met Persoonsverbeeldingen gemengd, in de volgende plaats uit zijne Leerrede over *Joann. XI: vs. 11*, waarin hij,

betoogende, dat Christenen zich deerlijk te leur gesteld zullen vinden, zoo zij hun loon reeds hier op aarde wachten, uitroept: „Getuig dit, heilige Stephanus, eerste parel aan Christus kroon! Getuigt dit, gij Apostelen des Heeren, om zijns naams wil gesmaad, vervolgd en gedood! Getuigt dit, gij eerste belijders des Heilands, in de holen der aarde, of in de kloven der steenrotsen gedrongen! Bergen en dalen van Piémont, rookende van het bloed uwer edele bewoners! Slagtoffers van dien nacht, die vergaan moest onder de nachten, onwaardig met een' Apostolischen naam te worden bestempeld! Ballingen, dié op onzen bodem eene schuilplaats hebt gevonden, toen Godsdienshaat u verdreef van uwe haardsteden en altaren! U allen roep ik tot getuigen, dat arbeid en strijd en moeite het lot van den Christen op aarde is, dat wij de ellendigste van alle menschen zijn, zoo wij, *in dit leven alleen*, op Christus hopen!” — Treffend en welsprekend gezegd! Tot opheldering diene, dat de dalen van Piémont de woonplaatsen der vervolgte Waldensen waren, de nacht, waarvan BORGER spreekt, de *Bartholoméus*-nacht. REINHART heeft ergens in zijne Leerredenen eene soortgelijke *Apostrophe* aan de Martelaren en bloedgetuigen, als die van BORGER, van welken laatsten insgelijks de lange, bekende *Apostrophe* aan de Gestorvenen, beginnende: „Die slaap is u reeds te beurt gevallen, vrome, vroeg gestorven Vrienden!” enz. hoogst treffend en dikwerf op mijne collegiën gereciteerd is. Immers dergelijke plaatsen trekken het meest de aandacht der jeugd, schoon men haar niet genoeg waarschuwen kan, om toch niet te onregter tijd met zulk eene vurige en schitterende Welsprekendheid ten voorschijn te treden. Want ik herhaal alwéer het Fransche zeggen: van het Verhevene tot het Belagchelijke heeft men slechts een' enkelen schred;

en ten ontijde roerend te willen zijn, is, gelijk QUINC-TILIANUS het uitdrukt, aan een klein kind de tooneelhaarzen van een' HERCULES aan te willen trekken.

Hoe roerend is ook de *Apostrophe* (in SCHILLERS *Wilhelm Tell*) van den jongen Zwitserschen landman tot zijnen afwezigen vader, aan welken laatsten de Oostenrijksche Landvoogd de beide oogen had doen uitsteken:

. . . . . *Blinder, alter Vater,
Du kannst den Tag der Freiheit nicht mehr schauen!
Du sollst ihn hören! Wenn von Alp zu Alp
Die Feuerzeichen flammend sich erheben,
Die festen Schlösser der Tyrannen fallen;
In deine Hütte soll der Schweizer wallen,
Zu deinem Ohr die Freudenkunde tragen,
Und hell in deiner Nacht soll es dir tagen!*

En zoo is, als men het woord *Apostrophe* in een' meer ruimen zin neemt, het geheele vers van den oud-Amsterdamschen Dichter JEREMIAS DE DECKER, aan zijnen op Java overledenen broeder gerigt, eene doorgaande roerende *Apostrophe*, waarvan het eerste couplet even treffend als schilderachtig van uitdrukking is. 's Dichters vader is overleden, en nu meldt hij dit aan de schim van zijn' reeds vroeger gestorven broeder:

*o Saligh ghy, die ons verdriet,
Ons bittren huysrouw niet en siet,
En niet en hoort ons lyckgebaren,
Maer, zacht en vreedsaem uitghestrekt
Aen 't uysterst cindt der Oosterbaren,
Ligt van 't Javaensche zand gedekt!*

De drie laatste regels vooral zijn bij uitstek dichterlijk van stijl. — Allerkrachtigst luidt het ook, als DEMOSTHENES in eene zijner Redevoeringen eensklaps de schimmen der bij *Cheronéa* gesneuvelde Grieken aanspreekt; — gelijk zoo nog sterker CICERO de dooden-zelve sprekende invoert, en hen de levenden doet bestraffen of vermanen, wat ook door FLÉCHIER en BOSSUET bij gelegenheid is nagevolgd. — Treffend is het ook, als de laatstgemelde Fransche Bisschop en allerwelsprekendste Redenaar, in zijne lijkrede op HENRIETTE MARIE VAN ENGELAND den lof van haren overleden Gemaal verheffende, daarbij tot de gestorvene Koningin-zelve het woord rigt, en in aandoenlijke bewoordingen uitroept: „*Grande Reine, je suis satisfait à vos plus tendres desirs, quand je célèbre ce Monarque: et ce coeur qui n'a jamais vécu que pour lui se réveille, tout cendre qu'il est, et devient sensible, même sous ce drap mortuaire, au nom d'un époux si cher!*” *

Sed claudite iam rivos etc. Deze voorbeelden waren met tienduizend andere te vermeerderen. Men vergunne mij nog slechts de schoone *Apostrophe* uit BILDERDIJK's *Ondergang der eerste Wêrld* aan te halen, die de Dichter aan den jongeling in den mond legt, welke zijner Geliefde de lotgevallen onzer eerste Ouderen verhaalt, en in dat verhaal tot de beschrijving van EVA's, door kommer vervroegden ouderdom gekomen, haar, ons-aller Moeder, vol droefheid eensklaps, als ware zij tegenwoordig, dus

---

* Groote Koningin, ik bevredig uwe teederste wenschen, als ik den lof van dien Monarch vermeldde, en dit uw hart, dat nooit dan voor hem geklopt heeft, ontwaakt, hoezeer tot stof vermolmd, en erlangt zelfs onder dit lijkkleed wêer gevoel, bij het hooren van den naam eens zoo dierbaren Gemaals!

aanspreekt:

*o Eva, kunstgewrocht der Godheid, voor wier oogen
 Gods Eng'len, als voor God, vernietigd nederbogen,
 En sluiers zochten om dien gloed te wederstaan,
 Die uitstroomde uit uw schoon! hoe greep u 't jammer aan!
 Geen roos verwelkt zoo snel, gebroken van haar stengel!
 Hier schreide en Cherubijn en afgeyallen Engel,
 Ja, Satan - zelf werd week, en voelde, om u, berouw.
 Der schepping heerlijkheit, wat is zy, dan de vrouw?
 Ach, bloemen van den grond! ach paauw- en fenixvederen,
 Wat zoude uw vroeg verval de vaste ziel verteederen!
 Wat zijt gy? siersels, maar geen deel-zelf, waar het hart
 Aan wortelt! Eva, ja, gy wierdt der Eng'len smart!
 Hoe zagen we uw albast verrimplen en verschroeien!
 Hoe 't morgenrood der kaak, zoo schittrend eens in 't gloeien,
 Verduisterd, weggewischt! het oog van glans beroofd,
 En 't stralend zonnegoud verzilverd op uw hoofd!
 Hoe 's levens welbron aan uw' boezem, uit wier togen,
 Wy eens de Onsterfelijkheid en Eng'lenfierheid zogen,
 Verdroogd, verflenst! Ai my, wat wierd die volle borst?
 Een stroobosch, door den staf des jammers uitgedorscht!
 Een nevel overtoog, een wreede worm verknagde
 Het Godlijkst in 't Heelal, waar op ooit zonlicht daagde;
 Ja, Evaas ouderdom was aller Eng'len straf,
 En trok ons oog en hart van de aarde en 't menschedom af!*

Meesterlijk, meesterlijk, den Dichter waardig, die, in spijt van al zijne ongerijmde stellingen en grillen, waarvan zijn slechte onderbuik wel de meeste schuld zal gehad hebben, daar, waar het op schildering en echt-poëtische dictie aankomt, aan BYRON, GÖTHE, of van wie al verder tegenwoordig in Europa zulk een soms belagchelike ophef,

tot walgens en spuwens toe, gemaakt wordt, nog wel zes (zot een Billardspeler zeggen) kan voorgeven! En dan moet men van de Duitschers nog hooren, gelijk ik onlangs in WOLFGANG MENZEL's *Literaturblatt* las: *Holländische Poësie! Es ist eine Contradictio in adjecto.* Vergelijk intusschen hier mijne Aanteekening, bl. 46, van het eerste deel.

Voor het overige zullen aan deskundigen, in BILDERDIJK's boven aangehaalde verzen, eenige trekken; naar den *Lucifer* van VONDEL gebootst, niet ontsnapt zijn.

Ik moet hier met BLAIR, en zulks inzonderheid voor jonge lieden, nog wéer herhalen, dat men, vooral in stukken, die men uitspreekt, toch geene stoute *Apostrophe's* bezige, dan in volle vuur en drift. Er is niets zotter, dan wanneer een redenaar, zonder dat iemand het verwacht, met een koud, strak aangezigt, en terwijl hij nu een mat, halfdood schelvisschen-oog al smachtend ten hemel, dan wéer verlegen telkens in zijn papier slaat, daar doode Ooms of Neven gaat aanspreken, of wel afwezige personen, die geen der toehoorders ziet. Ik heb dat, bij publieke Promotiën en andere dergelijke Akademische plegtigheden wel *zoo nuchteren en kalfachtig* zien doen, dat ik de grootste moeite had om niet in lagchen uit te barsten. Te erger is het, als zulke verkleumde en bevrozen *Apostrophe's* dan nog van langen adem zijn.

L.

Bladz. 23. *Apostrophe* bij VIRGILIUS enz.

De door BLAIR aangehaalde woorden diens Latijnschen Dichters beteekenen: „*Hypanis* en ook *Dumas* sneuvelen, van hunne bondgenooten doorstoken, en ook u, *o Pantheus*, kon, terwijl gij nederzeegt, noch uwe vroomheid, noch *Apollo's* mijter beschutten!” — VIRGILIUS heeft dik-

werf zulke onverwachte korte *Apostrophe's* aan doode of afwezige personen. Zoo b. v. de roerende tot *Eurydici*:

*Te dulcis coniux, te solo in littore secum,
Te, veniente die, te, decedente, canebat!*

die ik in de Aanteekeningen op het eerste deel, bladz. 186, vertaald heb. En van 's gelijken, als hij, in 't zesde boek zijns Heldendichts de *Aentis* verhalende, welk snijwerk de kunstenaar DAEDALUS, vader van den zoo ongelukkig bij 't vliegen omgekomen en door zijne onbezonnenheid nog ongelukkiger beruchten ICARUS, al gemaakt had, eensklaps dien armen ICARUS aanspreekt, en zegt, dat deszelfs vader ook zijn treurig uiteinde zou afgebeeld hebben, ware niet telkens, als hij daarmede beginnen wilde, de vadersmart te hevig geweest:

. . . . . *Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes!
Bis conatus erat casus effingere in auro,
Bis patriae cecidere manus. . . . .*

Hoe fraai is de herhaling van dat *bis* (d. i. tweemaal) in die beide laatste regels, en hoe roerend de uitdrukking *patriae manus* (de vaderlijke handen)! Men zou deze plaats kunnen vertalen:

*In 't kunstwerk ware ook u, Icaar, ruim plaats gegeven,
Had smart het slechts geduld! — Tweemaal zocht hij met
beven
Te snijden in het goud, hoe ge omkwaamt in het meer,
Maar, ach, de vaderhand zonk tweewerf magtloos nêr!*

L.

Bladz. 24. De Heilige Schrift is rijk in Persoonsverbeeldingen en Apostrophe's.

Men kan hier LOWTH, *de sacra Poësi Hebraeorum*, HERDER, *Geist der Hebräischen Poësie*, MUNTINGHE's *Aanm. op de Psalmen*, VAN DER PALM's *Verh. over eenige Dichterlijke schoonheden van Job*, ROLLIN, *Traité des Etudes*, SCHRANT OP FENELON, RAMMLER OP BATTEUX, LA HARPE, *Cours de Littérature*, SULZER, en hoe veel andere schrijvers, over dit onderwerp raadplegen. Stout, verheven, teeder en roerend zijn vooral de menigvuldige Persoonsverbeeldingen, waarbij *Jeruzalem* als een levend en diep hare smart gevoelend wezen wordt afgeschilderd. Neem maar eens den aanhef der Klangliederen van JEREMIA: „Hoe sitt die stad soo eenszaam, die vol volcks was! Sy is als eene Weduwe geworden, sy die groot was onder de Heydenen, eene Vorstinne onder de lantschappen, is cijnsbaer geworden. — Sy weent steeds des nachts, en hare tranen loopen over hare kinnebacken enz. enz.” — Maar zeker de plaats uit JEZAIA, door BLAIR vermeld, is wel de dichterlijkste van allen. Ik weet niet, of het mij geoorloofd zij hier een paar regels uit mijne *Avondmijmering* aan te halen, waarin ik enkele trekken, schoon wat veranderd, van dien Profeet heb overgenomen:

*Waar is die Koning thans, die, in zijn' dronken waan,
Sprak: ik zal diep in 't noord, hoog boven zon en maan,
Hoog boven 't maatloos ruim der gouden stargewesten,
Gelijk aan de eeuw'ge Góon mijn' vorstenzetel vesten,
Ja, in den afgrond, in den afgrond zonk hij nêr!
Hij scheen een God! — Zijne ure sloeg! — Niets was hij meer!
Toen klonk in 't schimmenrijk hem donderend in de ooren
Der Vorsten schimptaal: „zoo zult Ge ook dan niet meer
hooren*

*Der luiten zoet gegalm , ter nêergeploft als wij ,
 ó Zoon des dageraads , ó Morgenstar , ó Gij
 Verheven Ceder , van uw' reuzentronk gereten ,
 Door 's bliksems gloed verzengd , door stormen nêergesmeten !
 Neen , niet meer als voorheen , in d' arm van een boelin ,
 Van wellust hijgend , slaapt Ge op malsche rozen in ,
 Bij zang en citerspel ! Neen , groote , trotsche Koning ,
 Bij wormen diep in de aarde is thans uwe enge woning !*

L.

Bl. 28. De Vergelijking of Comparatie.

Sommigen maken onderscheid tusschen *Gelijkenissen* en *Vergelijkingen* , gelijk zij dan ook nog van *Parallelen* enz. spreken. BLAIR onderscheidt dit alles niet , en dit mag aangaan. Dat hij eerst van bloot ophelderende , en ten tweede van verfraaijende Comparatiën spreekt , is gepast. In zekere verhandeling van den Heer LUBLINK DEN JONGEN is dit niet op het oog gehouden , waardoor de bepaling , welke die Heer geeft , wat gebrekkig , en zijn oordeel over sommige Vergelijkingen niet altijd even billijk is.

BLAIR roemt , op bladz. 30 , eene Vergelijking van OSIAN. Deze beroemde oud-Schotsche Dichter heeft er meer andere in dienzelfden trant. Zoo b. v. de volgende , die ik hier naar de mij altijd bijzonder smakende rijmlooze Hexametrische vertaling des Heeren VAN DE KASTEEL zal aanhalen :

*Zoet zijn de woorden des lieds ; de verhalen van andere tijden
 Zijn , zei Cuthullin , mij lief , als de zachte dauw in den
 morgen
 Op het reeëngebergt , wen de zon aan het hangen der heuv'len
 Flauwelijk glimt , en het meir in het dal nog effen en
 blaauw is.*

aldus vertaald:

*Gelijk een jeugdig ros, op stal met garst doorvoed,
Maar sinds een' tijd gewoon aan 't baden in den vloed,
Zich van zijn halster scheurt en klinkvoet door de lanen,
En op zijn houding prat, met opgewaaide manen,
En hals en hoofd omhoog, door angst noch toom bekneld,
Naar de andere kleppers keert in 't pas verlaten veld,
Zoo vliegt hier Paris uit, door roemzucht voortgedreven,
Bedekt met wapens, die een vuurgloed van zich geven,
Der zon gelijk in glans. . . . . **

Men weet, dat VIRGILIUS, als hij in het elfde boek der *Aenéis* beschrijft, hoe Koning *Turnus* ten strijde snelt, deze Vergelijking heerlijk heeft nagevolgd:

*Qualis ubi abruptis fugit praesepia vinclis
Tandem liber equus etc.*

ROLLIN heeft op eene kunstkeurige wijze beide Comparatiën ontleed en tegen elkander overgesteld.

Fraai is het ook, als HOMERUS den Griek MENELAUS, wanneer deze laatste den gemelden PARIS ziet, vergelijkt bij een' leeuw, die een hert ontdekt heeft, of als dezelfde Dichter PARIS, MENELAUS ontwaar wordende, bij een' Reiziger vergelijkt, wien het gezig van eene adder een' doodelij-

---

* Deze vermelding van het blinkende der wapenrusting van PARIS, en hoe hij daardoor der zon in glans gelijk schijnt, herinnert ons meer of min de heerlijke beschrijving, die HOMERUS van ACHILLES geeft, als deze Held, verschrikkelijk gelijk het Hondsgestarte (zingt de Dichter) in zijn' wapendos flonkerend, op den edelen HECTOR komt aanstuiven.

ken schrik aanjaagt. Ook beide deze Vergelijkingen zijn wederom door VIRGILIUS nagevolgd. En zoo treft men een aantal andere Comparatiën van den Griek ook wêer bij den Romein aan, gelijk door URSINUS in zijn VIRGILIUS *met de Grieken vergeleken* (*Virgilius cum Graecis collatus*) ten overvloede getoond is. De Latijnsche Dichter weet echter telkens zulke fijne wijzigingen en kleursels aan de Vergelijkingen van HOMERUS te geven, dat hij, schoon nabootsend, echter altijd eene hooge mate van oorspronkelijkheid behouden blijft. Ik heb in vroeger tijd, toen ik nog student was, eens voor mijzelf een Bloemlezing gemaakt van al de Comparatiën der *Aenëis*, (een negentig in getal) en ze toen goed leeren kennen. Eene der fraaiste heb ik steeds de volgende gevonden, waarin TURNUS, te paard om de muren eener belegerde stad rijdend, bij een' wolf vergeleken wordt, die, van honger dol en razend, des middernachts rondom eene schaapskooi waart, welke hij niet binnen kan dringen :

*Ac veluti lupus, pleno insidiatus ovili,
 Cum fremit ad caulas, ventos perpessus et imbres,
 Nocte super media: tuti sub matribus agni
 Balatum exercent; ille asper et improbus ira
 Saevit in absentes: collecta fatigat edendi
 Ex longo rabies, et siccae sanguine fauces.*

Het zoogenaamde derde van Vergelijking is hier zeer juist, maar vooral is de poëtische dictie verwonderlijk schoon en schilderachtig. Die kleine lammeren, welke daar; onder hunne Moeders gedoken, *zich in hun teeder geblaas oefenen*, (*balatum exercent*) doen eene bekoorlijke, ja aandoenlijke uitwerking; gelijk tevens hetgeen de

Dichter zingt van de *sinds lang opgedaarde razernij des hongers, die den wolf afmat en pijnigt, (collecta fatigat edendi ex longo rabies)* allerkrachtigste penseeltrekken in dit kunstafereel zijn.

Men zou kunnen vertalen :

*Zoo grimt een wolf des nacht, als hij, spijt storm en vlagen,
De digt gesloten deur der schaapskooi komt belagen,
Waar, onder 't moederhart, het lamke veilig rust,
Zijn tler geblaas beproeft en zoo in slaap zich sust.
Het ondiër kooft van wrok, want pal staan muur en wanden;
Van lang reeds opgedard verscheurt hem de ingewanden
Des hongers razernij; zijn muil is droog van bloed. **

Of wil men de drie laatste regels dus lezen :

*Het schrikdiër kooft van wrok op die hij niet kan naken;
Hem branden zijn van bloed gespeende en dorre kaken,
En 's fellen hongers klaauw verscheurt hem 't ingewand.*

VIRGILIUS heeft zijne Vergelijking misschien van APOLLONIUS ontleend. — STATIUS en anderen, bij wie men soortgelijke Comparatiën aantreft, volgden welligt wéer VIRGILIUS na. Ook BILDERDIJK heeft eene dergelijke Comparatie in zijn *Ondergang der eerste Wareld* (IV). De wolf is echter bij hem een leeuw.

*Het rot der Reuzen grimt in 't rond, gelijk een leeuw,
Die, brullende uit den buik met 's hongers scherpen schreeuw,*

---

* In mijne onlangs uitgekomen *Reis naar Baden - Baden*, waarin ik toevallig van deze plaats spreek, heb ik, bl. 376, nog een paar eenigzins andere vertalingen dezer schoone verzen van VIRGILIUS gegeven.

*Den schaapsstal * omvliegt en geen open weet te vinden.
Zijn brandend oog en mull admt moorden en verslinden;
Hy zweept zijn lenden met den geessel van zijn staart,
En bonst op deur en muur, en tuimelt over de aard,
En mat zich woedend af, met opgesparde tanden
En nagelkrommen klaauw, op de onbeweegebre wanden.*

Forsche, gespierde verzen, à la *Bilderdijk!* Wij vinden

---

* Bij de woorden *schaapsstal* en *schaapskooi* valt mij eene zonderlinge misvatting van den Heer BILDERDIJK te binnemen. In zijne *Geslachtlijst der zelfst. Naamwoorden* zegt hij op het woord *hoek*, dat het oudtijds *bok* beteekende, en haalt eene plaats aan uit de Homiliën van st. GREGORIUS, luidende: „want dese *coye - en scaapscop* der heyligher kerken ontfaet die hoekene mitten lammeren.” Dan zegt hij vervolgens: „*Scaapscop* is *schaapschap*, waarvoor men thans liever *schapendom* zeggen zou, doch men zegt dus nog *manschap* in 't collective. Dat *coyescop* even zoo de koeien collective beteekent, als *scaapscop* de schapen, behoeft wel geene verklaring.” — Allerkluchtigst! *Scaapscop*, dat is naar onze tegenwoordige spelling, *Schaapschop* is geen derivaat, met den uitgang *schap* gevormd, staat niet voor *schapenschap* of *schapendom*, gelijk men de *Priesterschap*, het *Priesterendom* zegt, maar beteekent *schaapsstal*, *schaapsschuur*, *schaapskooi*, zoo als men in dien zin hier en daar in Gelderland nog van het *schaapschop*, voor eene soort van *schaapsstal* spreekt, en het woord *schop* of *schuppe* daar wel voor eene half open schuur of stal genomen wordt. Zoo hebben ook de Hoogduitschers het substantief *Schoppen* in den zin van 't Fransche *remise*, *hangar* (wagenschuur). — De *coye - en scaapscop* der kerken is dus de *kooi en schapsschuur der kerk*, welke zowel bokken als lammeren opneemt of ontvangt. Dan verstaat men 't. Maar *schaapschap* of *schapendom* is onzin, en evenmin komen hier koeijen te pas.

hier echter niet het roerende, dat VIRGILIUS in de bovenstaande plaats heeft. Maar dit zou juist in den zamenhang ook geheel niet te pas komen.

VIRGILIUS ontleent enkele keeren zijne Vergelijkingen wel eens van wat lage voorwerpen, b. v. als hij de zorgen, die AENEAS van alle zijden benarren, bij het van een koperen pot of ketel her- en derwaarts teruggekaatste licht vergelijkt; of TURNUS, van oorlogsdrift blakend, bij water, dat boven het vuur in een' pot kookt en ziedt; of als hij AMATA, Echtgenoot van LATINUS, wanneer zij als eene razende door de stad loopt, bij een' drijftol vergelijkt; welken de jongens met zweepslagen in ronde kringen omjagen. *Mais le ton fait la chanson.* Hij weet dan door zijne Poëtische uitdrukkingen de voorwerpen zoo te veredelen, dat zij al dat lage en gemeene verliezen. In dictie is VIRGILIUS onovertreffelijk. Alles wat hij aanraakt, verandert hij, gelijk Koning MIDAS langooriger gedachtenis deed, in goud, en schoon hij in den grond weinig oorspronkelijkheid bezit, en zijne denkbeelden bij wijlen steelt als een raaf, weet hij ze echter telkens zoo meesterlijk in te kleeden, dat wij ze als zijn eigendom beschouwen kunnen. Niemand heeft in dat opzigt bij ons misschien meer van hem, dan BILDERDIJK, die ook het grootste is door *den stijl zijner verzen.*

Om nog van een paar andere Heldendichters iets te zeggen, TASSO heeft hier en daar fraaije Vergelijkingen, schoon velen derzelve ook al, in navolging van die der Ouden, van wilde Dieren enz. ontleend zijn. In de heerlijke beschrijving, die hij van ARMIDA's schoonheid geeft, komen zeer bevallige Comparatiën voor; b. v. als hij van hare gouden lokken, en hoe zij nu gesluijerd, dan ongesluijerd zich vertoont, op de volgende wijze zingt:

*D'auro ha la chioma, ed or dal bianco velo,
 Traluce involta, or discoperta appare;
 Così, qualor si rasserena il cielo,
 Or da candida nube il sol traspare,
 Or dalla nube uscendo, i raggi intorno
 Più chiari spiega, e ne raddoppia il giorno.*

dat is:

*Haar lokken zijn van goud, en harer schoonheid glansen
 Spreidt zij nu kwijnend door den blanken sluijer heen,
 Dan schitt'ren ze onbedekt. Zoo zal aan 's hemels transen,
 Als 't luchtruim klaart, de zon soms in een wolk zich kléen,
 Soms uit die glanswolk tréend met volle pracht van stralen,
 Zal zij een' dubb'len dag op de aarde néer doen dalen.*

Of wel, als hij hare wangen, besproeid met tranen, besproeid met dat levende vocht, met die paarlen en kristallen, gelijk hij ze in een vroeger couplet noemt, aldus beschrijft:

*Le guancie, asperse di que' vivi umori,
 Che giu cadean fin della veste al lembo,
 Parean vermigli insieme e bianchi fiori,
 Se pur g'irriga un rugiadoso nembo,
 Quando su l'apparir de' primi albori,
 Spiegano a l'aure liete il chiuso grembo,
 E l'Alba, che gli mira, e se n'appaga,
 D'adornarsene il crin diventa vaga.*

dat is, met eenige vrijheid:

*Haar wangen met dat vocht, dat levend vocht bij poozen
 Bedauwd, (welks parelen tot op haar' gordel vloeijen)
 Gelijken naar een bed van leliën en rozen,
 Als haar een wolk van dauw zoo even kwam besproeijen,*

*En zij nu vrolijk, bij het eerste morgenblozen,
Haar boezems op'nen voor der windjes dartlend stoeyen,
Terwijl Auroor, verrukt, van 's Hemels gouden transen,
Belust wordt zich met haar het lokkig hoofd te omkransen.*

MILTON heeft dikwerf Vergelijkingen van een' anderen aard dan die van TASSO. Meer stout, meer somber en verheven, meer Oostersch! Men kan dit zien uit die, welke door BLAIR, bladz. 33, vermeldt wordt. Waartoe ook behoort, als de Dichter, in den tweeden zang, de eerst naargeestige, dan vrolijke gemoedsgesteldheid van de vergadering der Hellegeesten bij een stormachtig weder vergelijkt, dat voor zonneschijn plaats maakt. Of als hij, in den eersten zang, voor de menigte der dooreen wemende Geesten een beeld ontleent van de Egyptische sprinkhanen ten tijde van PHARAO; of wanneer hij, in het derde boek, *Satan*, op roof vlammend, vergelijkt bij den lammergier van het Imausgebergte; of wel de balsemgeuren van het Paradijs bij de specerijwalmen van Indië, eene Comparatie, die KLOPSTOCK in zijne schoone Ode aan den Rijnwijn heeft nagevolgd. Vergelijk het tweede deel mijner *reis naar Hamburg*, waarin ik die fraaije, maar moeilijke Ode heb getracht te verklaren. — Stout is het ook, in het zesde gezang, als *Satan*, getroffen ter nederzinkend, bij een door eene aardbeving instortend gebergte vergeleken wordt, of wel de uit den hemel verjaagde gevallen Engelen bij eene voortgedreven kudde schapen. En wat een aantal andere dergelijke Vergelijkingen meer zijn, waarin telkens de stoute genie van MILTON uitblinkt, schoon ook niet zelden die pronk met Grieksche, Latijnsche en andere soorten van geleerdheid, die in den geest zijner eeuw lag, en hem wel eens wat gemaakt en schoolvossig doet schijnen.

Is dit toch b. v. niet het geval, wanneer hij, in het eerste boek, van *Satan* zingt, dat hij een schild aan den arm had hangen, gelijkende naar de maanschijf, zoo als de Toskaansche wijze haar te *Valdarna* 's nachts door een' teleskoop beschouwt, of wel haar bespiedt van den hoogen berg *Fesola*, om nieuwe bergen en zeeën op haar' gevekten bol te ontdekken. Waartoe hier die Sterrekijker? Zoo noemt hij ook in de gemelde Vergelijking van den Lammergier wel vijf en twintig geleerde namen van landschappen op, over welke die roofvogel heenvliegt. Zeker opdat men zien kunne, dat de Dichter in zijne jeugd vlijtig de aardrijkskunde heeft bestudeerd!

KLOPSTOCK gaat aan dat pedante euvel niet mank. Zijne Vergelijkingen zijn anders dikwerf in denzelfden trant als die van den Brit, maar nog kolossaler en reusachtiger; misschien zelfs tot in het buitensporige hier en daar toe. Met leeuwen, tijgers en soortgelijke voorwerpen, waarvan de klassieke Oudheid hare beelden ontleent, houdt hij zich niet op, maar hij neemt stormen en onweders te baat, aardbevingen, veldslagen, pest en hongersnood, booze menschen enz. Zoo b. v. vergelijkt hij, in het vierde gezang, KAJAPHAS bij een' stervenden Godloochenaar; — gelijk hij ook van SATAN, als deze, bij de komst van JEZUS tot een' bezetene in de graven, angstig beeft en siddert, in dienzelfden trant zingt:

*Satan hört es, und sahe bestürzt durch die Oeffnung des
Grabmals;
So sehn Gottesläugner, der Pöbel, aus düstern Gewölben,
Wenn am donnernden Himmel das hohe Gewitter heraufzieht,
Und in den Wolken der Rache gefürchtete Wogen sich wälzen.*

Stout en verheven! — En hoe kolossaal is ook de korte

Vergelijking van de zich om SATAN verzamelende en daar wild en woest aanstormende Geesten der Helle bij eilanden, losgerukt uit hunne zetels, en met de baren der zee daar komende aanzwalpen.

*Also versammelten sich die Fürsten der Hölle zu Satan;
Wie die Inseln des Meers, aus ihren Sitzen gerissen,
Rauschen sie hoch unaufhaltsam daher.*

Dat alles is *grandioso*, is Oostersch, is Bijbelsch, en op eene geheel andere leest geschoeid dan de Grieksche en Latijnsche Poëzij, waarin schoonheid en bevalligheid meer heerschende zijn. Zelfs dat reusachtige weet KLOPSTOCK aan meer dagelijksche en aardsche voorwerpen bij te zetten. Zoo b. v. als hij de Sadducéen, in woede tegen *Philo* opstuiwend, bij oorlogsgrossen vergelijkt, die in éenen veldslag voor den strijdwagen, van welken de Veldheer bloedend ter aarde is gestort, wild snuiven en schuimbekken:

. . . . . *Die Sadducäer standen
Gegen Philo mit Ungestüm auf. Wie tief in der Feldschlacht
Krieg'rische Rosse von eisernen Wagen sich zügellos heben,
Wenn die klingende Lanze daherbebt, fliegend dem Feldherrn,
Den sie zogen, den Tod trägt, dann blutathmend zur Erd' ihn
Stürzt; sie wiehern empor und drohen mit funkelnden Augen,
Stampfen die Erde, die bebt, und hauchen entgegen dem
Sturmwind.*

De Heer VAN KAMPEN heeft in zijne hier boven aangehaalde Verhandeling den geest van dien MICHAEL ANGELO onder de later Dichters al zeer goed begrepen. Men vergelijk hier het door mij gezegde over KLOPSTOCK in de Aanteekeningen op het eerste deel, bladz. 35 en elders.

De Duitsche Poëzij, met hare duizenden en tienduizenden van Dichters, is rijk in Comparatiën. Uit SCHILLER en GÖTHE, twee harer Coryphaeën, waren er zeer fraaije bij te brengen. En zoo heeft SCHULZE, de te vroeg gestorven Dichter van *die bezauberte Rose* en de *Caecilie*, over wien ik in het eerste deel mijner Hamburgsche *Olla podrida* nog al breedvoerig gesproken heb, ze bij dozijnen, ja soms te menigvuldig in het laatstgemelde Roman-tische Gedicht. Van keurige schoonheid en een' klassieken Poëtischen Stijl is de door mij in de gemelde *Hamburgsche Reis* aangehaalde Vergelijking van het zich, uit smart om haar' gesneuvelden minnaar, in zee stortende oud - Noordsche meisje :

*Sie riefs und glitt hinab. Und wie mit leisem singen,
Die Mutter treu im Arm das müde Kindlein trägt,
Und, dass die Strahlen nicht in 's matte Aug' ihm dringen,
Ihm los' um's kleine Haupt den zarten Schleier legt;
So schien die linde Fluth sie flüsternd zu umschlingen,
Vom sanften Liebeshauch der Weste nur bewegt,
Bis still zuletzt die lieblich lauen Wogen
Mit leichtem Silberflor ihr holdes Haupt umzogen.*

dat is :

*Zoo riep ze, en gleed in zee. — Als, wen gewiegd op de
armen*

*Een wichtje, in slaap gezuid, zijn matte leedjes strekt,
De moeder dan, om 't kind voor 't zonlicht te beschermen,
Het steere hoofdje los met luchtig gaas bedekt,
Zoo mollig scheen de vloed al fluis't'rend haar te omarmen,
Door 's koeltjes minge koos maar eventjes gewekt,
Tot dat haar stil op 't laatst de lieflijk - laauwe golven,
In vloktig zilverschuim 't aanminnig hoofd bedolven.*

Wijlen de kunstkundige Hoogleeraar BOUTERWECK van *Göttingen*, heeft, mijns bedunkens, niet ten onrechte gezegd, dat, wat den Poëtischen Stijl als Stijl aanging, SCHULZE met de beste Dichters der Oudheid kon wedijveren. Inderdaad, het ware niet kwaad, dat onze Duitse bureu, in stede van dat eeuwigdurende, vervelende lofgetoet op GÖTHE, het gouden kalf, waarom zij als razenden dansen, (en zeker de man verdient eene danspartij) tusschenbeiden eens wat meer van SCHULZE en soortgelijke lieden spraken.

Maar, zoo ergens, geldt in Deutschland het ding van zes letteren, waarvan CONSTANTIJN HUYGENS zingt:

Danck hebb' ses lettren, waer 't al aen hangt, DE MODE!

Hieruit behoeft men echter niet af te leiden, dat ik, *over het geheel*, den vóór zijn dertigste jaar gestorven ERNST SCHULZE, bij den een goede tachtig jaren, meen ik, oud en in den zonnegloed zijner eeuw door en door rijp geworden GÖTHE wil vergeleken hebben. Ik spreek hier bloot van poëtische dictie, en vraag, of men uit de soms wel eens wat dik- en grof besnaarde harp der Hoogduitsche taal liefelijker toonen kan lokken, dan SCHULZE in het bovenstaande couplet gedaan heeft.

Daar ik hier toch aan de Goden en Afgoden van onzen tijd ben, kan ik ook wel met een woord aanstippen, dat Lord BYRON somtijds door zeer fraaije Comparatiën uitmunt. Eene enkele, die mij door hare waarheid en somberheid heeft getroffen, ten voorbeeld! In BYRON's meesterlijk gedicht, *het Beleg van Corinthe*, verschijnt de Geest der Venetiaansche maagd FRANCESKA aan haren voormaligen Minnaar, den Renegaat ALP, die echter niet weet, dat zij overleden is. Van het strak en roerloos staande oog

nu dier Doode zingt BYRON:

*Though her eye shone out, yet the lids were fixed,
And the glance, that it gave, was wild and unmixed
With aught of chance, as the eyes may seem
Of the restless, who walk in a troubled dream;
Like the figures on arras, that gloomily glare,
Stirred by the breath of the wintry air,
So seen by the dying lamp's fitful light
Lifeless, but life-like, and awful to sight;
As they seem t' approach to dimness about to come down
From the shadowy wall, where their images frown;
Fearfully flitting to and fro,
As the gusts on the tapestry come and go.*

(Schoon haar oog licht van zich gaf, stonden deszelfs leden strak, en de blik, dien het schoot, was wild en onverzeld van eenige afwisseling, juist zoo als de oogen er kunnen uitzien van rusteloozen, die in verwarde droomen omwandelen; of wel gelijk (die der) beelden op een wandtapijt, welke met somberen glans u aanstaren, wanneer zij door den adem der winterlucht bewogen, en bij het met rukken en vlagen flikkerende licht eener stervende lamp gezien worden; levenloos zijn ze, en toch met een' schijn van leven; ze zijn huiveringwekkend voor den aanschouwer, als zij daar door het duister gereed schijnen van den beschaduwden muur, waarop hunne gelaats-trekken u aanfronsen, neder te dalen, en akelig heen en weder wapperen, wanneer de togtwind langs het behangsel af- en aanstrijkt).

Hierop komt zoo nagenoeg de zin dier verzen nêr, die eene wat vreemde woordschikking hebben, en niet zeer gemakkelijk met eenige getrouwheid in maat en rijm

te vertalen zouden zijn. De juistheid en het fraaije der Comparatie zullen elkeen in het oog vallen, die zoo in den nacht wel eens op oude familieportretten gestaard heeft. Ik kan mij uit mijne kindschheid nog de rilling herinneren, die ze mij in het ouderlijke huis wel hebben aangejaagd.

Lord BYRON roept ons den beroemden tegenwoordigen Franschen Dichter ALPHONSE LAMARTINE in het geheugen, welke aan den eerstgemelden Engelschman dien bedenkelijken, bitterzoeten brief, onder den titel van *Méditation*, heeft geschreven, waarin hij zeer naef tot BYRON zegt, dat hij niet regt weet, of hij hem een' Engel of Duivel moet noemen.

*Toi, dont le monde encore ignore le vrai nom,
Esprit mystérieux, mortel, ange, ou démon,
Qui que tu sois, Byron, bon ou fatal génie! etc.*

Intusschen bevat die *Overpeinzing* of *Méditation* eene ongemeen schoone Vergelijking, die ik niet nalaten kan hier nog aan te halen.

*La nuit (zegt LA MARTINE TOT BYRON) est ton séjour,
L'horreur est ton domaine
L'aigle, roi des déserts, dédaigne ainsi la plaine;
Il ne veut, comme toi, que des rocs escarpés
Que l'hiver a blanchis, que la foudre a frappés;
Des rivages, couverts des débris du naufrage,
Ou des champs tout noircis des restes du carnage:
Et tandis que l'oiseau qui chante ses douleurs
Bâtit au bord des eaux son nid parmi les fleurs,
Lui, des sommets d'Athos franchit l'horrible cime,
Suspend aux flancs des monts son aire sur l'abyme,*

*Et là, seul, entouré de membres palpitants,
De rochers, d'un sang noir sans cesse dégouttants,
Trouvant sa volupté dans les cris de sa proie,
Bercé par la tempête, il s'endort dans sa joie.*

dat ik aldus poog te vertalen :

*Ja, de ijzing is uw rijk, een eeuw'ge nacht uw woning!
Zoo schuw't ook de adelaar, der woestenijen koning,
De vlakke, en zoekt, als gij, slechts rotsen kaal en spits,
Door 's winters adm vergrijsd, gezegd door 's bliksems flits,
Of velden, zwart van moord, met drabbig bloed bedropen,
Of stranden, waar gebeente en wrakken zaam zich hoopen;
En dan, als 't vogeltje, dat van zijn smarten kweelt,
Zijn nest bouwt in 't gebloemt, waar 't oeverkoeltje in speelt,
Stijgt hij van 's Athos kruin al krijschend naar de wolken,
Hangt aan 't geberg't zijn nest, hoog boven 's afgronds
kolken,
En, plassend daar in 't bloed, dat gudst van klip en steen,
Bij lillend ingewand daar eenzaam en alleen,
Zich kitt'lend aan 't gekerm, dat de angst zijn prooi deed
slaken,
Slaapt hij woest - vrolijk in, terwijl de donders kraken.*

Stout en dichterlijk in het Fransch uitgedrukt! De Hemel beware echter ieder eerlijk man genadig voor zulke Complimenten! Ze zijn, als het boekke in *de Openbaring*, zoet in den mond, maar den buik bitter makende.

Maar wij mogen hier in het voorbijgaan nog wel een paar Vergelijkingen uit Hollandsche Dichters aanvoeren. VONDEL heeft er fraaije, schoon allen niet even oorspronkelijk zijn, en sommigen wat veel naar die der Oudheid rieken. Hoe treffend intusschen vergelijkt hij in zijn' roeren-

den kersnachtzang de eertijds helder schitterende, maar nu geloken oogen der vermoorde Bethlehemitische zuigelingen bij sterren, die door haar geflonker en straalgewemel het kinderlijk gelaat voor de moeders vroeger als het ware tot een' hemel maakten, thans echter met den nevel des doods overtogen zijn.

*De wenckbraeuw decks nu met haer booghjes,
Geloken en geen lachende ooghjes,
Die straelden tot in 's.moeders hart,
Als starren, die met haer gewemel
Het aenzijn schiepen tot een' hemel,
Eer 't met een mist. omtogen wert.*

En zoo in dienzelfden rei de Vergelijking der zuigelingen bij verwelkte bloemen, die der staatszucht in haar woeden en razen bij een' storm enz. Keurig is het ook, als VONDEL, in den *Lucifer*, EVA's gouden, haar bekoorlijke leest geheel omhullende lokken bij eene nis van gouden stralen vergelijkt, waarin dat beeld van schoonheid geplaatst is:

*Nu blinckt geen serafijn in 't hemelsch heilighdom,
Als deze in 't hangend hair, een goude nis van straelen,
Die schoon gewatert van den hoofde nederdaelen
En vloeien om den rugh. Zoo komt ze, als uit een licht,
Te voorschijn, en verheught den dagh met haer gezicht.*

Inderdaad, ik vind dit nog fraaijer, dan wanneer MILTON die lokken van EVA bij darteke wijngaardranken vergelijkt; hetgeen ook WINCKELMAN doet, als hij in zijne *Geschiede der Kunst* op zulk eene meesterlijke wijze den *Apollo van Belvédère*, en onder anderen deszelfs krullende haarvlechten beschrijft. Bij de plaats, voor het overige,

uit den *Lucifer*, moge men zich den Engelenzang uit VONDEL's *Joseph in Dothan* herinneren, waarin het meer of min op eene soortgelijke wijze, als in het eerstgemelde Treurspel, van de lokken van JOZEF luidt:

*Het voorhoofd, daer de lock om zweet,
Een zon, gekruld met majesteit,
Van zijzacht hair en blonde straelen.*

Ook strookt misschien de plaats uit *Willem van Nassau's geboorte*:

— — — — —
*Genaeckt hem een Godin, die zedigh voor hem bukte.
Een open starrekroon de blonde vlechten drukte,
Die, nedervloeiende als een vierige komeet,
Den rugh tot op den hiel met goude golven kleet.*

Een stout, al zeer stout uitgedrukt beeld, waaraan echter dichtertelijke waarheid niet ontbreekt! De geheele zoo even-gemelde Engelenzang is eene aaneenschakeling van zeer dichtertelijke Vergelijkingen en Métaphoren, gelijk zoo ook in dat Treurspel de Comparatie van JOZEF, die door druk moet groeijen, bij een' eik, welken het stormgeblaas des te vaster doet wortelen, niet ongepast schijnt. VONDEL heeft nog al meermalen, op het spoor der Ouden, Vergelijkingen van eiken ontleend. Zoo b. v. wordt in de *Maaghten* Koning ATTILA, van liefde geslingerd, ook bij zulk een' door den wind geschudden boschreus vergeleken; welke Comparatie LUBLINK echter in den mond van ATTILA niet goed geplaatst vindt. Het verhaal van den Bode uit den *Gijsbrecht van Aemstel* steekt ook vol Vergelijkingen, die op zich-zelve meestal fraal zijn, al is het aan bedenking

onderhevig, of allen bij de drift te pas komen, waarmede men veronderstellen moet, dat die berigtgever gesproken zal hebben. Inzonderheid behelzen de woorden:

*Zij vielen overhoop en lagen bij elkander
In 't rondt, gelijk een krans van roozen, wit en root,
Toen stont Klaerisse daer by Gozewijn ontbloot
Van menschelycke hulp; gy zoudt ze bey zien proncken,
Als bloemen op haer steel, in eenen beemdt, verdroncken
Van eenen rooden plas enz.*

zeer fraaije Comparatiën, en de uitdrukking *roode plas*, door sommige betweters bevit, is ook geheel niet verwerpelijk, gelijk ik getracht heb aan te toonen in mijne *Drie proeven van Opheldering over VONDEL* (OOMKENS 1830). In die Proeven toch heb ik onder anderen ook dit verhaal van den Bode verklaard, en tegen sommige aanvallen verdedigd. Roerend uitgedrukt, schoon niet nieuw, is almede in VONDEL's *Lyckoffer van Maegdenburg* de Vergelijking, die van eene door den havik verscheurde duif ontleend is:

*En d' Arent kluijft zoo d' opgegrepen tortel;
Haer pluim verstuijft, haer tээр gebeene kraeckt,
En 't zieltje steent, eer 't aen zijn doot geraeckt.*

Heerlijke Poëtische dictie! En hoe aandoenlijk is die laatste regel! Wij hooren het piepend gekerm van het ziel-togende duifje. — In het gemelde *Lyckoffer* komen ook Historische Vergelijkingen voor; die door sommigen wel *Parallellen* genoemd worden, b. v.:

Zoo dreef de sné van Alexanders sabel enz.

Maar een boekdeel ware te vullen, indien wij al het schoone, hetwelk **VONDEL** in het stuk van *Comparatiën* heeft, wilden aanhalen, en duizend, als wij zulk eene bloemlezing ook uit andere Nederlandsche Dichters maken wilden. Hoe veel fraais biedt **BILDERDIJK** in dat opzigt niet aan, al loopt men slechts zijn' *Ondergang der Eerste Wereld* eens door! Of is het niet gepast en stout, als hij van de Duivelen, die zich in de slagting, door de menschen onder elkander aangerigt, verheugen, aldus zingt:

*Een dichten zwerm gelijk van vliegend roofgediert',
Dat, als de pestsmet woedt, om 't rijzend kerkhof zwiert,
En rondgiert onder 't zwerk, en, waar zij lijken rieken,
Al schaa'trend nederstort en klappert met de wicken,
Hief half de hel zie' op bij 't klaat'rend moordgerucht,
En juichte 't bloedbad toe, al hangende in de lucht.*

Zeer gelukkig is het Epitheton *rijzend* bij het woord *kerkhof* gevoegd, om uit te drukken, dat een kerkhof bij besmettelijke ziekten zich dagelijks door de menigte van lijken al meer en meer ophooft. Aan zulke *Epitheta* erkent men den meester. En zoo het klankrijke *zwiert en rondgiert* enz.

Zoo vergelijkt de Heer **BILDERDIJK** elders in hoogst rollende verzen het gejuich der Duivelen bij een' donder in het gebergte:

*Hij sprak. Als 't dof gebrom van verre donderslagen,
Op vleugels van den storm de dalen rondgedragen,
En met den hollen galm van klif en rotsspelonk
Al romm'lend voortgerold in dreunend berggeronk,
Verhief zich 't woest gejuich der Dui'len naar den hoo-
gen enz.*

Ecce EILDERDIJK! — Men kan deze verzen, met Runne veelvuldige doffe *o*-klanken, als in de woorden *spelonk*, *rommelen*, *rollen*, *berggeronk*, (eene gelukkige koppeling, en naar 't leven genomen!) gerust bij de voorbeelden van klankschildering voegen, die door mij in de Aant. op het Eerste Deel bl. 181 en 216 aangehaald zijn.

De Vergelijking eener uit het water zich verheffende landstreek bij een:

. . . . *Koopen schild, dat, zwellend uitgebogen,
Zich op'heft uit zijn rond met blaauwend staal omtogen enz.*

is ook vernuftig en eigenaardig; — om thans van meer anderen niet te spreken.

Dat HELMERS ook trant had van dichterlijk te vergelijken, zou alleen reeds de Comparatie van ons land bij den Rijn kunnen betoogen. Zij treft des te meer, daar zij niet regtstreeks in de kleedij eener Vergelijking te voorschijn treedt. HELMERS heeft veel oorspronkelijkheid in zijne Vergelijkingen, en weet ze dikwerf van min bekende voorwerpen te ontleenen. Zoo b. v. vergelijkt hij in den eerste zang der *Hollandsche Natie* de weelde zeer treffend bij den Javaanschen Gifboom of Upas. Dat hij echter voor den Adelaar soms den Condor neemt, maakt de Vergelijking niet veel buitengewoner.

Hoe veel, dat fraai is, ware ook uit FEITH bij te brengen! En uit nog levende Hollandsche Dichters! Maar deze aanteekening heeft reeds eene onbeschaamde lijevigheid, waartoe mij intusschen het bevallige des onderwerps verleid heeft. 't Is echter meer dan tijd tegen allen verderen aangroei in corpulentie te waken.

L.

Bladz. 31. Comparatiën bij Redenaren.

Dat ook de Redenaar soms eene Vergelijking bezigen mag, is buiten kijf. Zij moeten over 't algemeen dan echter kort zijn, en niet den schijn hebben van bloot ter verfraaijing te dienen. Het Schoone is in de Welsprekendheid meer eene Dienstmaagd, in de Poëzij meer de Meesteres-zelve. Intusschen maakt het in dezen alwéer een groot onderscheid, met welk doel de Redenaar spreekt, of namelijk om van en tot iets ernstigs te overtuigen en te overreden, dan wel meer vermaakshalve. Eene Vergelijking b. v. als de volgende uit des Heeren VAN DER PALM's *Vrede van Europa*: „Gelijk naast een' prachtigen Eik, die zijn kruin in de wolken baadt, een' statige olm den wandelaar noodigt onder zijne verkwikkende schaduw; een' olm, weleer door 's Hemels vuur geknot, maar uit zijn' krachtigen tronk nieuwe loten en takken en armen opwaarts beurende; zoo prijkt naast Ruslands Monarch ook Pruissens eerbiedwaardige Koning,” — ware een weelderige, weg te snoeijen waterloot in eene Redevoering van DEMOSTHENES. Als deze laatste eens vergelijkt, doet hij het in een paar woorden, b. v. als hij zegt in de Redevoering, aangehaald door BLAIR, bl. 175: „Want gelijk het kwaad in onze lichamen, zoo lang wij uitwendig gezond schijnen, niet gemerkt wordt, maar bij het ontstaan van eene ziekte dadelijk te voorschijn komt, zoo blijft ook de zwakheid van een Land of Vorst, gedurende eenen buitenlandschen oorlog, veeltijds verborgen; maar niet zoodra slaat het oorlogsvuur tot de grenzen over, of die zwakheid komt zich ten duidelijkste vertoonen.” Ziedaar eene Vergelijking, die men klaar ziet dat niet tot ijdelen dichterlijken pronk, (waarmede het Atheensche volk gelagchen zou hebben) maar tot nuttige opheldering dient! Er zijn echter sommige soorten van Welsprekendheid, die half binnen de land-

palen der Poëzij staan, en die treden dan schier ook, wat Comparatiën aangaat, in de burgerregten der Poëzij. Gezond verstand (dit kan men niet genoeg herhalen) moet alle Rhetorische regels wijzigen, en hij is een zot, die de voorschriften, door de Ouden ten aanzien hunner *Welsprekendheid in Volksvergaderingen* gegeven, blindelings op alle andere soorten van Stijl en Welsprekendheid in onze eeuw gaat toepassen.

Ware de vorige Aanteekening niet zoo lang geworden en het verspilde in de tegenwoordige wêer wat in te halen, zoude ik hier uit BOSSUET, FLÉCHIER, HERDER, onzen te vroeg gestorven BORGER, en andere Redenaren nog eenige fraaije Vergelijkingen aanvoeren.

L.

Bladz. 32. Vergelijkingen zijn niet de taal der driften.

Dit moet men verstaan van te lange en op het uiterste gemak aangebragte Vergelijkingen. Kortere zijn, dunkt mij, zeer wel met hevige aandoeningen bestaanbaar. Zelfs geeft de Hartstogt soms door Metaphoren en Comparatiën den verkropten boezem lucht. Maar zeker eene Comparatie, als velen bij HOMERUS en VIRGILIUS, die met een deftig *Gelijk als* beginnen, en dan het voorwerp, waarvan zij ontleend zijn, in honderderlei bijzonderheden schilderen, zal door iemand, die in drift, vooral in sommige soorten van drift, spreekt, wel niet gebezigd worden. Men zal ze bij zulke gelegenheden dan ook zelden bij SOPHOCLES en EURIPIDES aantreffen, wel integendeel bij SENECA, den Treurspeldichter, die zwierig wil zijn ook daar, waar zwier in het geheel niet te pas komt, en slechts goed treffende, maar geene ijdel-blinkende wapenen gevorderd worden. Vergelijk dus eens het verhaal

van het uiteinde van HIPPOLYTUS bij EURIPIDES met dat van dezelfde noodlottige gebeurtenis bij SENECA, bij welk tweetal men ook dan nog de bekende schitterende verzen:

A peine nous sortions des portes de Trézène etc.

van RACINE, in de *Phèdre*, voegen kan. Welk een onderscheid! SENECA legt den Bode verscheiden, en soms eenigzins uitvoerige Comparatiën in den mond, die ons in den mond van iemand, zoo onthutst door den schrik, vrij zonderling moeten voorkomen. EURIPIDES integendeel laat zijn' Bode er geene bezigen, waarin RACINE, die in zijn verhaal anders genoeg van SENECA gekaapt heeft, en somwijlen *du Senèque tout pur* is, hem over het algemeen is gevolgd.

Of er ook niet in het anders zoo dichterlijk verhaal van den Bode uit den *Gijsbrecht van Aemstel* wat veel Vergelijkingen voorkomen, wil ik daar laten. Zeker stroomt de Comparatie, luidende:

. . . . . *Zoo zagh men eer ten tijde
Van 't blinde Heidendom, voor 't aengesteken vier,
Met 's priesters mes gekeelt een' witten offerstier,
Met gulde hoornen en wiens rugh de kranssen decken.*

wel wat zeer op haar gemak voort uit den mond van iemand, die in der ijl zulk een schrikkelijk verhaal doet. Kortere, als wanneer dezelfde Poëtische Bode van de vermoorde Nonnen zingt:

*Zij vielen overhoop, en lagen bij elckandre
In 't ront, gelijk een krans van roozen wit en rood.*

zullen niet stuiten. * Is VONDEL echter in dezen niet schootvrij voor gisping, SHAKESPEAR is het dikwerf nog veel minder. Of is het zeer gepast, dat RUTHLAND, in HENRIK VI, op het punt van door zijn' vijand omgebragt te worden, dezen vijand, die daar met het zwaard in de vuist boven hem staat, bij een' leeuw vergelijkt, welke, voordat hij zijne prooi verslindt, zich nog eerst in haar' doodsangst verlustigt:

*So looks the pent - up lion o'er the wretch,
That trembles under his devouring paws,
And so he walks, insulting o'er his prey,
And so he comes to rend his limbs asunder.*

*(Zoo grijnst in 't hok een Leeuw d' ellend' ling aan,
Die onder zijne schrikb're klauwen beeft,
En zoo schrijdt hij, al sarrend, om zijn roof,
En zoo naakt hij, zijn leen in stuk te rijten.)*

En toch hoe moeilijk is het ook alwéer in dezen de juiste regelmaat te houden, opdat men niet alle Poëzij uit de Poëzij verbanne, en de taal van het treurspel tot de platte natuurlijkheid der taal van het dagelijksche leven verlage! Inderdaad, bij al die wijsneuzerij over groote Vernuftten denk ik dikwerf: †

---

* Dat men voor het overige bij dien Bode zich geen gering persoon behoeft te denken, is meermalen opgemerkt. Vergelijk mijne drie *Proeven van Opheldering over VONDEL*, waarin ik het gemelde verhaal heb getracht te verduidelijken.

† Men praat altijd van natuurlijkheid, maar is het dan natuurlijk, dat Menschen in verzen spreken; is het na-

La critique est aisée, et l'art est difficile.

BLAIR zegt op bladz. 33 te regt, dat men de Vergelijkingen, ook daar waar zij te pas komen, toch met eene zekere mate gebruiken moet. Zoo vloeit die bron mischien wel wat rijkelijk in VONDEL's *Johannes de Boetgezant*, of in HOOGVLIET's verdienstelijken *Abraham de Aartsvader*. SCHULZE onthaalt ons in zijne boven aangehaalde voortreffelijke *Caecilie* ook wel eens wat al te gastvrij op Vergelijkingen. Eene tafel moet niet buigen onder den last der lekkernijen. — Zeer korte Vergelijkingen kunnen echter soms met gepastheid bijeengevoegd worden. Voorbeelden bij VIRGILIUS en anderen. Zoo hebben wij er vier, elk van één' regel, onmiddellijk achter elkáar, en zulks evenwel zonder ergernis, bij OSSIAN in den *Fingal*, naar BILDERDIJK's vertaling:

*Als honderd stormen uit hun klusters losgebroken,
 Als honderd meeren van één stormgetij aan 't koken,
 Als 't raatlend zwerk omhoog, dat door het luchtruim snort,
 Als 't buldren, daar de zee het strand mede overstort,
 Zoo buldrend, zoo verwoed, zoo ijslijk is het gonzen,
 Waarmêe men 't Noordsche heir op Fingals heir hoort bonzen.*

Deze Vergelijkingen hinderen hier des te minder, daar

---

tuurlijk, dat Grieken en Romeinen op het tooneel in het Hollandsch het woord voeren; is het natuurlijk, dat men ons, als nu gebeurende, dingen voorstelt, die duizend en meer jaren geleden zijn? Wat wordt er van de kunst, zoo zij eene platte kopij der Natuur in alles zal zijn? — Ik kan niet ontveinzen, dat ik wel eens wat sceptisch worde ten aanzien van vele dier Rhetorische regels.

zij allen zoowat in ééne rubriek te huis behooren, en storm, onwêér en zeegebruus leden van ééne en dezelfde luidruchtige familie onder de natuurwerkingen zijn. Deze plaats, voor het overige, kan ook tot voorbeeld eener stoute Hyperbel strekken.

Wat de aanmerking van BLAIR op bladz. 34 betreft, dat de Comparatiën niet van te afgesleten voorwerpen moeten genomen worden, en dat voorts leeuwen, tijgers, en soortgelijke dieren te min bekend somtijds zijn, hierbij dient men wel in het oog te houden, dat een bekwaam schrijver zulke *afgesletenheden* door eene kleinigheid nog al wêér wat opflikken kan, en dat daarenboven leeuwen en tijgers toch moeilijk onder binnenlandsche dieren altijd hunne gepaste representanten vinden. Of men zou b. v., als men in ons land een beeld voor een toornig man ontleenen wilde, steeds bij bokken, rammen en stieren, die, ja, op hunne manier nog al eens boosaardig kunnen zijn, ter markt moeten gaan. Maar daarenboven, de Heer VAN AKEN *cum suis* zorgt door zijne beestenspellen tegenwoordig immers genoegzaam, dat ook het kleinste kind zich leeuwen, tijgers en ijsbeeren kan voorstellen. Een korreltje zout dus, zoo ik bidden mag, bij de in het algemeen anders ware aanmerking van BLAIR, Lezer!

Tot de Comparatiën, van te weinig gelijkende Voorwerpen ontleend, en ook tot de wat te lang uitgerekte, (waar-over BLAIR, bl. 35) ware mogelijk die van HELMERS te brengen, als hij in den tweeden zang der *Holl. Natie* den in krachten steeds aangroeienden Hollandschen Leeuw bij eene sneeuwvlok vergelijkt, die al rollend eene lawine wordt. Bij zulk een' levenloozen sneeuwklomp ware, dunkt mij, iets, dat even levenloos was, beter te vergelijken geweest, dan een levend beest. De regel ook:

Het klein beginsel toont , waar 't al uit is gesproken.

is de Proza'sche matheid - zelve. — Ik beken echter, dat men het zoogenaamde derde van Vergelijking in Comparatiën niet te fijn uitpluizen moet. POPE heeft in zijne Aanteekeningen op HOMERUS daarover eene zeer ware aanmerking.

COWLEY, van wien BLAIR op bladz. 35 spreekt, was een beroemd Engelsch Dichter, geboren 1618, gestorven 1667. In de Westminsterabdij staat op zijn graf: *Anglorum Pindarus, Flaccus et Maro* (de PINDARUS, HORATIUS en VIRGILIUS der Engelschen). Brommend genoeg waarlijk! Een modern Dichter mag den Hemel op zijne knieën danken, als hij het maar tot de hoogte van éénen enkelen uit die oude trits brengen kan. Maar op graven schijnt zwetsen, grootspreken en liegen slechts pekelzonde te zijn. Van COWLEY's veelvuldige Gedichten heeft men verscheiden uitgaven. JOHNSON heeft in zijne *lives of English Poëts* eene uitvoerige kritiek over hem, en roemt deze en gene van COWLEY's stukken als onovertreffelijk.

L.

Bladz. 36. Vergelijkingen, niet te ontleenen van te onbekende voorwerpen.

In dit gebrek vervalt misschien VONDEL, bij het bezigen der volgende Comparatie, waarmede hij in zijn *Johannes de Boetgezant* ons de ongerustheid van HERODES en KAJAPHAS tracht te verduidelijken:

*Gelijk een uurwerkwijs het snekrad ommedrijft,
Het snek- het bodemrad; het bodemrad, gestijft,
In zijne sneller vaart, het kroonrad komt beroeren,
Het kroonrad door zijn drift het strijkrad om komt voeren,*

*En 't strijckrad de onrust drijft gedurig heen en wêer:
Zoo houdt de staetszorg nu den Koninklyken Heer
En 't Priesterlyke heeft in onrust.*

Waarlijk zeer kunstig! Men moet echter, zegt LUBLINK te regt, een Horologiemaker wezen, om die Vergelijking goed te begrijpen. Ik ten minste beken, dat ik niet de eer heb een dier raderen te kennen. — Dezelfde kunstregter gispt evenwel, mijns inziens, zeer te onpas den oud-Hollandschen Dichter ANTONIDES, als deze, in zijn *Ijstroom*, van de weifeling der Overheden zingt:

. . . . . *Hoe dan het hart der Heeren
En Borg'ren twijfelt, aan wat zijde zich te keeren,
En als een onrust, door gewigt noch vler gestuit,
Vast wankelt, nooit gerust, noch zeker in besluit.*

LUBLINK zegt: door die Vergelijking wordt de zaak niet duidelijker gemaakt; maar hij vergeet — en zulks ten gevolge van zijne gebrekkige definitie der Vergelijking — dat Comparatiën in de Poëzij ook dikwerf bloot tot sieraad gebezigd worden. — De bovengemelde Comparatie, voor het overige, van VONDEL; brengt mij eene andere van BILDERDIJK uit den *Ondergang der Eerste Wereld* te binnen, die ook dienen moet bij de schildering van een onrustig hoofd en hart, maar die wat bevattelijker is. Zij luidt:

*Zijn brein, aan 't woelen, smeedt ontwerpen, keer aan keer,
Van staatsverheffing, wraak en schittrende oorlogseer,
En, afgefolterd door het mijn'ren; slaat aan 't walen;
Gelijk een wervewind in 't vluchtig zand der dalen,
Of drainikolk, die in 't meir de schepen zwelgt aan 't strand,
En dan wêer opgeeft uit het brakende ingewand.*

L.

Bladz. 37. Vergelijkingen moet men niet ontleenen van lage Voorwerpen.

Een Dichter kan echter het lage door zijn' stijl veredelen. Zoo laten zich misschien de hierboven, bl. 45, ter loops aangeroeerde Gelykenissen verdedigen, die VIRGILIUS van een' drijftol en van een' kokenden pot ontleent, schoon dit op zich - zelf vrij triviale voorwerpen zijn. Of wel de Comparatie van den Engelschen kerkredenaar TILLOTSON, die LUTHER bij eene wig vergelijkt, geschikt om het harde en kwastige blok des Pausdoms te doorklieven; of die van BILDERDIJK, in den vijfden zang van den *Ondergang der Eerste Wereld*, waarin hij het knarsetanden eens zekeren Konings bij 't geknars van verroeste grendels vergelijkt; hetgeen echter wel wat overdreven hyperbolisch geschiedt:

*De Koning ziet de vlucht, de wanorde, en 't verwarren,
En knarstandt van de spijt. Als duizend ija'ren hárren
Of grendels, rood verroest, en in hun ring verwrikt,
Zoo klinkt het door de lucht, en heel het heir verschrikt.**

Het lage en hooge hangen ook al wéer zeer af van gebruiken en zeden, en alles, wat daaromtrent ten aanzien der *Metaphora* in de Aanteekeningen op het eerste deel gezegd is, geldt ook van de Gelykenis. Als de Profeet NAHUM de Vorsten bij sprinkhanen, en de Veldheeren bij groote kevers vergelijkt, klinkt dat vrij plat in onze Westersche ooren, schoon die der Oosterlingen er niet door gekwetst wierden. En wie zou hier te lande,

---

* Ik zie niet, dat de Vergelijking op iets anders dan op het knarsetanden slaan kan. Maar wat helsch geknars moet dit dan wel geweest zijn!

met SALOMO in deszelfs verliefdheid, de tanden zijner minnares bij schapen, uit de badkuip komende, heur' hals bij een' toren met schilden behangen, hare borsten bij jonge reeën, enz. enz. vergelijken? Intusschen wemelt het Hooglied van dergelijke, of ons min edel, of ons grotesk schijnende Comparatiën.

Waarschuwt intusschen BLAIR tegen het lage in Vergelijkingen, hij mogt ook wel gewaarschuwd hebben tegen het te hooge in dezelve. Het ware b. v. belagchelijk, als men in een Idyllisch Gedicht, gelijk de *Louise* van VOSS, Vergelijkingen in den trant van die van HOMERUS of KLOPSTOCK wilde bezigen. In zulk een landelijk gedicht moeten ook het eenvoudige land en landleven voorwerpen van Comparatie opleveren. Gepast is in dat opzigt de Vergelijking uit de *Louise*, waarin de vreugd des Bruidgoms, als hij daar eensklaps zijne Bruid zoo fraai getooid ziet in haren aanstaanden hoogtijdsdos, bij de blijdschap van een' landman vergeleken wordt, die, na eenigen tijd afzijas, een' door hem-zelfen geplante appelboom in vollen bloei ziet prijken. Ik kan niet nalaten deze Vergelijking hier (volgens de prozavertaling, die ik in 1810 van de *Louise* gegeven heb) in te lasschen. „Gelijk een landbewoner, wiens hart in zoete verrukking voor Natuur, menschelijkheid en de nabootsende betoovering der kunst klopt, op den jeugdigen Appelboom staart, dien hij-zelf op het lievelingsplekje van zijnen tuin plantte, en die daar thans voor het eerst in vollen bloei verrukkelijk voor zijne blikken prijkt. — Reeds lang bezag hij dagelijks met blijde hoop de zwelende knopjes; reeds lang verheugde hij zich in eiken jeugdigen lentestraal, die koesterend op de teedere blaadjes speelde maar nu riepen hem gewigtige bezigheden verre weg naar andere oorden. Vrolijk keert hij terug; zijne

ontwerpen zijn gelukt; zijne gade voert hem naar den tuin, en nu ziet hij den van alle zijden bloeienden boom, die daar met roodkleurige bloesems in het goud des avonds praat, het zuizend windje in zijne ritselende bladeren opvangt, en hem de liefelijkste geuren toewaait. Hij zwelgt in zalige verrukking, en omarmt als dronken zijne geliefde Gade. Zoo ook staarde de jongeling op het bekoorlijke, bloeiende meisje, dat in den bruidstooi voor hem stond enz.”

Inderdaad, eene regt aanminnige, keurig uitgewerkte, en ter plaatse, waar zij gebruikt wordt, hoogst passende Vergelijking! Men vindt ze in het derde Idyl.

Over het algemeen — en dit had BLAIR er ook wel kunnen bijvoegen — dient er eene zekere evenredigheid te heerschen tusschen de voorwerpen, waarmede men vergelijkt, en de zaak, die bij dezelve vergeleken wordt. Zoo laat ik het gelden, dat TASSO in de verzen, door mij, bladz. 217 der Aant. op het eerste deel, vertaald, het geluid van PLUTO's, door de spelonken der hel wéergalmende trompet sterker noemt dan den dreun van aardbevingen; dat HOMERUS *Apollo*, van den *Olympus* nederdalend, bij den nacht vergelijkt; dat HELMERS van den Geest der stormkaap, wien hij naar CAMOENS beschrijft, zingt:

*Zijn stem was als 't gebrul van Niagara's val,
Die van de rotsen bruist in 't wederkaatsend dal.*

Maar deze en een aantal soortgelijke kolossale Vergelijkingen — waartoe ook MILTON, en nog meer KLOPSTOCK eene ruime bijdrage kunnen leveren — zouden, van bloote menschen of menschelijke werkingen gebezigd, te stout, te reusachtig zijn. Zoo heeft men VIRGILIUS gegispt, dat hij, in zijne *Georgica* of Gedichten over den Landbouw,

de werkzaamheid der bijen bij die der Cyclopen vergelijkende, daardoor aan die kleine diertjes eene te groote eer had bewezen; waarbij ik echter moet opmerken, dat VIRGILIUS er uitdrukkelijk bijvoegt: „indien men het kleine bij het groote vergelijken mag,” en zich daardoor tegen de pijlen der kritiek meer of min een schild voorhoudt. Omgekeerd is HOMERUS, als hij in het zeventiende boek der *Ilias* den moed eens Helds bij dien eener mug vergelijkt, welke, schoon herhaalde keeren verjaagd, telkens alwêér terugkomt om te steken, wel eens te nietig in deze Comparatie gevonden. —

In de voorwerpen der Vergelijking-zelve, voor het overige, moet ook waarheid heerschen. Hiertegen zondigt, zoo het mij voorkomt, onze voortreffelijke FEITH, als hij, in den tweeden zang van *het Graf*, de bittere smart eens Echtgenoots, die zijne Gade verloren heeft, bij de bittere droefheid van een' wandelaar over eene verwelkte roos vergelijkt:

*Zoo is de roos de vreugd des wand'laars in den morgen;
Hij ziet den reinsten daauw voor 't smachtend bloempje zor-
gen;*

*Het rijst nu wellustvol en lacht den hemel aan,
En 't zachtsste koeltje kust de naauw ontsloken blaas;
Maar met den avond keert de moede wand'laar weder;
Een norsche windvaag wierp het tenger bloempje neder;
Hij zoekt met angst de plek, waar 't golvend roosje stond;
Hij vindt ze, — maar, helaas, geen roosje siert den grond!
Zijn liev'ling is niet meer! — Hij staart met traanlooze
oogen,*

Hij staart, totdat de nacht de velden heeft omtogen,
Dan keert hij jam'rend naar de hut, die hem verbeidt,
Maar vindt ook daar zijn smart en de eigen ledigheid.

Ongemeen fraai uitgedrukt! Wij vragen echter, of het wel met de natuur en de waarheid overeenkomstig zij, dat iemand over eene verlepte bloem zoo zal treuren en huilebalken, als hier die wandelaar, die *Chevalier de la triste figure*, in de met eene andere letter gedrukte dichtregels, gezegd wordt te doen. Filieve, waar vindt men zulk een' wandelaar? Of hij moet wel de sentimenteelste van alle sentimentele zotten zijn, en bij een' zot zal de beroemde Dichter zijn' bedroefden echtgenoot toch wel niet hebben willen vergelijken.

Men kan het Sentimentele, dat ook bij ons een tijdlang aan de orde van den dag is geweest, en waarvan de anders zoo zielroerende en dikwerf hoogst verhevene FEITH zich niet overal heeft kunnen vrijwaren, door geen beter voorbeeld dan door dat van deze verzen ophelderen.

Er ware nog wel wat meer over de Vergelijkingen te zeggen, 't zij dan over haar gebruik, 't zij over hare verschillende soorten, 't zij over de wijze, waarop men ze invoert, of in *Prodoti*, of in *Apodoti* namelijk, of met, of zonder Vergelijkingsconjunctie, of wel zonder dat ze schier de gedaante eener Comparatie hebben. Indiervoege zou men echter geene Aanteekeningen op BLAIR, maar een geheel nieuw boek moeten schrijven. Intusschen heeft het mij al dikwerf gespeten, dat ik dit laatste niet gedaan heb, in stede van aan een Engelsch gebouw te lappen, hetwelk, hoe bewoonbaar ook nog in vele vertrekken, voor onze eeuw toch wat te klein is geworden, en waarvan wel een paar dozijn nieuwe kamers dienen te worden aangebouwd.

Men vergunne mij hier nog ten slotte eene plaats aan te halen uit de verwonderlijk schoone rede, door den beroemden CHARLES NODIER, den 26 van Wintermaand 1833, gehouden, toen hij het Lidmaatschap der *Académie*

Française aanvaardde. In die plaats komt eene zeer korte, maar hoogst gelukkige Vergelijking voor. Bekennende, dat hij een voorstander is van een gematigd verbeteringsstelsel in het Letterkundige, zegt NODIER: *Oui, Messieurs, je suis partisan de cette innovation conquérante, de cette innovation cosmopolite qui ne tient pas dans un injuste mépris les productions du génie de l'étranger, qui s'enrichit avec joie des inventions qu'elle admire, sans s'informer de leur origine, qui ne soumet pas un génie exotique au tarif chicaneur de la douane littéraire, qui revendique au contraire comme sien tout ce qui est grand et tout ce qui est beau, parce que le génie n'appartient pas en propre à une région privilégiée, mais à l'humanité tout entière, qui appelle tous les talens à ses fêtes nationales, qui convoque toutes les muses à ses concerts! Le Parnasse d'une nation vraiment civilisée est ouvert, comme le Panthéon d'Alexandre Sévère, aux grands hommes de tous les pays."*

Deze korte Vergelijking, van het Panthéon des Romcinschen Keizers SEVERUS ontleend, is al zeer fraai en vernuftig. *

L.

---

* Men vindt de gemelde, ongemeen bevallig ingerigte en welsprekende Redevoering van NODIER, eene Rede van Attische urbaniteit overvloeiende, in de belangrijke *Revue de Paris*, Tom. XXI, 1833. En daar deze mijne Aanteekeningen toch voor een groot deel een' ruiker uitmaken van bloemen, op het veld van Dichtkunst en Welsprekendheid geplukt, waag ik het hier nog eene bloem in dien ruiker te steken, met andere woorden: nog eenige regels uit dezelfde Rede van NODIER hier in te laschen. Op de volgende wijze gaat hij, vol gezond verstand en humaniteit, voort, om over de nieuwere Fransche Litteratuur en zoogenaamde Romantische school te spreken: *Oui, Messieurs, je suis partisan de cette innovation aven-*

Bladz. 38. Om de Antithesis meer volkomen te doen zijn, dient er ook eene zekere evenredigheid in de leden van den zin te heerschen.

Men ziet die evenredigheid in de bekende uitvoerige, heerlijke plaats van CICERO over het natuurregt: *Est haec non scripta, sed nata lex* enz., in wier leden eene muzikale harmonij wordt aangetroffen. Zoo ook, als hij Antithetisch van den Tooneelspeler ROSCIUS zegt: *Qui, medius fidius, (audacter dico) plus fidei quam artis, plus veritatis quam disciplinae possidet in se: quem Populus Romanus meliorem virum, quam histrionem esse arbitratur: qui ita dignissimus est scena propter artificium, ut dignissimus sit curia propter*

---

tureuse elle-même qu'une confiance, trop tôt déçue égare à la recherche du nouveau, loin des sentiers tracés par l'expérience et par le goût. Elle marche dans des ténèbres où la lumière ne sera peut-être jamais faite, mais elle marche. Elle n'arrivera pas où elle va, je le crois, mais il lui reste assez de temps pour revenir sur ses pas, tenter une autre carrière et la fournir, jusqu'au bout. Telle est du moins l'espérance que j'en ai conçue et à laquelle je ne renoncerais pas sans douleur. Il faut rappeler le génie qui se trompe, messieurs, il faut lui tendre les bras: il ne faut pas le proscrire! Le génie est trop rare pour qu'il soit permis de le traiter comme un banni obscur et méprisé. L'ostracisme qui le frappe est une calamité publique! S'il s'obstinait cependant, contre mon attente, à franchir toutes les bornes raisonnables et légitimes de la forme et de l'invention, s'il arrivait à l'abîme qu'il peut déjà mesurer, sans s'amender de son erreur et sans discerner ses périls, la poésie aurait alors des pleurs bien amers à répandre, car je doute que la poésie eût jamais perdu d'avantage; et vous ne me blâmeriez pas d'accorder à tant d'infortune quelques regrets respectueux. Les enfans même savent le juste châtiment de ce prince téméraire qui exposa ses ailes de cire aux feux trop voisins du soleil, mais il est admirable d'avoir approché du soleil, et Icare a donné son nom

abstinentiam ; en meer soortgelijke. — Tot eene andere soort van Tegenstellingen of Antithesen, of liever tot de *Antitheta* of het Tegenovergestelde in het algemeen, bringe men ook de volgende welsprekende plaats uit BORGER'S Leerrede over Hebréén X, vs. 25, luidende: „En inderdaad voor het oog, dat door geene nevelen door konde breken, voor het hart, dat zich tot het onzichtbare niet kon verheffen, had de Joodsche Godsdienst en deszelfs insteller veel, zeer veel aantrekkelijks boven het Christendom. Dáár de kweekeling eener Vorstinne aan het prachtig hof des Egyptischen Konings; hier een timmerman uit het vergeten Nazareth; — Dáár een wetgever, die, onder het geratel van Horebs donderen, met *Jehova* sprak van aangezigt tot aangezigt, hier

---

à la mer où il est tombé.

Men moet toch erkennen, Lezer, dat de Franschen, hoeveel op hen te zeggen valle, zich meesterlijk in hunne Proza weten uit te drukken. Kan men op eene geestiger, en tevens op eene kiescher en billijker wijze over de afdwalingen en verbijsteringen van een ongetemd genie spreken? Is die laatste toespeling op het ongeval van ICARUS niet fijn-vernuftig met eene geheel nieuwe kleur voorgedragen? — Dat NODIER hier, onder andere Fransche hervormers, ook den talentrijken, maar soms Icarisch-hoog vliegende VICTOR HUGO bedoelt; zou mij niet bevreedden, en ik verheug er mij dan over, dat hij hem in eenige opzichten denzelfden lof en blaam geeft, welke ik hem gegeven heb in de Voorrede mijner Vertaling van VICTOR HUGO'S Fragment *over de Doodstraf*, Gron. bij VAN BOEKEREN, 1833; door welke, met de meest mogelijke nauwkeurigheid gemaakte overzetting ik getracht heb den Hollandschen Lezer een staaltje te geven van den grilligen, maar toch zoo levendigen, beeldrijken en oorspronkelijken stijl diens veelgelezenen Schrijvers, en waarin ik tevens onze taal eens tegen het thans zoo rijke en van alle kanten bearbeide en beploegde Fransch heb laten worstelen.

een stille knecht des Heeren, die zijne stem niet verhief op de straten, die geen grashalm kneusde, geene rookende vlaswiek uitbluschte; — Dáár een magtig legerhoofd en aanvoerder van meer dan een half millioen strijdbare mannen, hier een nederig leeraar van twaalf visschers, geene plaats hebbende, om zijn hoofd neder te leggen; — Dáár een zichtbaar begunstigde des Almagtigen, die, oud en der dagen zat, op den top van Nebo in de armen van zijnen God ontslaapt, hier een speelbal en slagtoffer des euvelmoeds, die, in de kracht zijner jaren, als een moordenaar ten kruisdood gedreven, onder de folterendste smarten bezwijkt en sterft; — Dáár steeg de geur der offerdieren van dag tot dag ten hemel, hier geen tempel, geen priester, geen altaar, niets, niets dat de zinnelijkheid der Joden kon prikkelen en streelen!"

Ziedaar krachtige tegenstellingen, en ziedaar tevens een model van numereusheid en welluidendheid in den stijl! Elke Periode is vol muziek, 'en het slot vooral is door de keuze en schikking der woorden als gelijk aan het slot eener majestueus eindigende Symphonie. 't Is een ware wellust zulk eene plaats te declaméren.

In een' soortgelijken trant als de aanhaling uit BORGER, is ook de volgende periode uit de welsprekende en diep roerende pleitrede, door den Graaf LALLY TOLENDAL geschreven, voor den ongelukkigen LODEWIJK DEN XVI, toen deze in den kerker zat. De Redenaar zegt: — en ik zal zijne woorden hier door mij vertaald mededeelen — „LODEWIJK DE XVI heeft de slavernij afgeschaft, en *hij* is de lijfeigene van zoo vele Meesters geworden, als zulks slechts willen wezen. LODEWIJK DE XVI heeft de pijnbank verbannen, en geene pijniging is er, waarin men geen behagen scheidt om ze hem te doen ondervinden. LODEWIJK DE XVI heeft gewild, dat zelfs de gevangenis voor schuldigen

gezond en gemakkelijk ingerigt zijn zouden, en eene spitsvondige zorgvuldigheid bevljigt zich, om de zijne zoo donker, zoo ongezond, zoo akelig te maken als mogelijk is. Men betwist hem de spijze, men misgunt hem zelfs de lucht en het licht. — *LODEWIJK DE XVI* is ter hulp toegeschoten van behoeftige armen, en *hem* heeft men de geneesheeren ontnomen, waarin hij vertrouwen stelde. *LODEWIJK DE XVI* heeft in Frankrijk de Godsdienstige verdraagzaamheid ingevoerd, en *hem* weigert men den Geestelijke, welken zijn geloof en geweten vorderen. Zijne Koningin moet zich tot de laagste huishoudelijke kleinigheden vernederen, en nog verwijt men haar de edele fierheid, die haar staande houdt. Koningin, Gade, Moeder, geen dezer titels is er, waarvan men niet voor haar eene bron van droefheid en beleedigingen maakt, en men haat haar, omdat zij er nog een middel van kracht en troost in weet te vinden. Enz."

Hetgeen *BLAIR* over de zucht van *SENECA* tot Antithesen zegt, is allezins waar. Ook *ROLLIN*, en nog onlangs *NISARD* hebben dit voortreffelijk in het licht gesteld. Men moet echter in *SENECA* slechts het misbruik, niet het gebruik van Antithesen gispn; anders ware onze *HOOFD* ook voor den geesel der kritiek in dezen niet veilig; immers ook die Geschiedschrijver mint het Antithetische en puntige; b. v.: „Gehoorzaamheit uit minne duurt zoolang het den Onderdaan, die uit dwang zoolang als 't den Vorste te pas komt," en soortgelijke. Wie zal dat Antithesischspreukrijke echter in hem, en zoo ook in *TACITUS* en andere schrijvers wraken? *LESSING* en *SCHILLER* bij de Duitschers zijn almede niet karig met Tegenstellingen.

Van Antithesen in Puntdichten, waarover *BLAIR* op bl. 40 iets rept, kan tot voorbeeld dienen een tweeregelig versje als het volgende van den Latijnschen Dichter *AUSO-*

NIUS, op de Carthaagsche Koningin DIDO:

*Infelix Dido, nulli bene nupta marito!
Hoc pereunse, fugis, hoc fugiente, peris.*

't welk men zou kunnen vertalen:

*Ach, Dido! luttel vreugds hebt ge aan uw mans belesfd;
Die sneeft toch, en gij vlugt, dees vlugt toch, en gij
sneeft!*

Of wil men de vertaling eens Franschmans?

*Pauvre Didon, où t'a reduite
De tes maris le triste sort!
L'un, en mourant, cause ta fuite,
L'autre, en fuyant, cause ta mort!*

En zoo is ook de Latijnsche Dichter MARTIALIS zeer Antithetisch, als hij ergens in zijne Epigrammen zingt:

*Semper eris pauper, si pauper es, Aemiliane!
Dantur opes nullis nunc, nisi divitibus.*

dat is:

*Gij blijft, zoo ge arm zijt, arm uw leven lang, Sejaan!
Fortuin biedt shans alleen den rijken rijkdom aan.*

Men gevoelt, dat hier in een' zekeren zin eenigzins hetzelfde gezegd wordt, wat SENECA zegt in de door BLAIR aangehaalde plaats: „wenscht gij iemand rijk te zien, zoo vermeerder niet zijne goederen, maar verminder zijne be-

geerten!" — MARTIALIS heeft veel van die soort van Puntdichten *met een' slag of knap* op 't einde, gelijk BLAIR ze noemt. *En matière d'Epigrammes* (zegt Père BOUHOURS), *les chûtes qui frappent et qui surprennent agréablement, sont heureuses. Il ne faut qu'ouvrir MARTIAL pour en trouver des exemples.*

Tot de Antithesen in den ruimsten zin behooren verschillende figuren, als de *antanaclasis, epanodos, paronomasia* enz. enz., waarvan velen slechts in den klank bestaan.

L.

Bl. 41. Vragen, Uitroepingen.

Hoe fraai weet CICERO de Uitroeping of *Exclamatio* te bezigen in de bekende plaats uit zijne Redevoering tegen VERRIS, waarin hij, na op de meest treffende en roerende wijze de geeseling en kruisiging van den Romeinschen burger GAVIUS beschreven te hebben, met het hoogste vuur uitroept: *o nomen dulce libertatis etc.*, en voorts met den vraagsgewijze uitgestooten kreet van verontwaardiging eindigt: *Huccine tandem omnia reciderunt?* . . . . . maar dit alles is te dikwerf aangehaald en bewonderd, om het hier ook nog wêer in te lasschen. Ook maakt BLAIR-zelf, wat verder in dit deel, op deze geheele plaats van CICERO opmerkzaam. Zoo zijn de vragen, in de Redevoering voor LIGARIUS tot TUBERO gerigt: *Quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* * ook vol

---

* „Wat toch, ô Tubero, verrigtte dit uw in den Pharsalischen slag ontbloomt zwaard? Op wiens borst (zijde)

vuur en leven, en tevens van eene verrukkelijke welluidendheid in de woordschikking. Zulk eene plaats doet wonderen, als zij goed gedéclameerd wordt. Hoe weinigen verstaan dit echter, hoe velen dooven den vlammengloed des Romeinschen Redenaars onder de asch uit van hun Hollandsch flegma! — De Heer VAN DER PALM heeft ons over die Redevoering van CICERO fraaije opmerkingen geleverd.

Het zoude echter boekdeelen schrijvens vorderen, wilde men uit ouder en later Redenaars, met name ook uit de Fransche Roomsche-Katholijke en Protestantsche Kerkredenaars BOSSUET, MASSILLON, SAURIN ENZ. de plaatsen bijbrengen, waarin zij, naar hunne levendige wijze van voordragt, door onverwachte uitroepingen en vragen ons verrassen en treffen. BORGER heeft daarin veel van hen, en is tevens in zijne uitroepingen soms vol oorspronkelijkheid. Zoo van het zegenen der tot CHRISTUS gebragte kinderen sprekende, roept hij eensklaps uit: „Eenvoudige plegtigheid, heilige oplegging der handen, eerwaardiger zijt gij in onze schatting, dan de ridderslag van gepurperde Grooten!” — En op eene andere plaats stapelt hij in het vuur zijner rede vraag op vraag, en roept uit: „Menschen, geringer dan een druppel aan den emmer, dan een stofje aan de weegschaal, heft uwe oogen op en beproeft, of gij zonder blozen eischen kunt, dat God zich voor u verantwoorde; God, die deze starren rondom den voet van zijnen troon zaaide! Waar waart gij, toen Hij de aarde grondvestte? Geeft het te kennen, zoo gij kloek van ver-

---

had deszelfs spits het gemunt? Welk doel hadden uwe wapenen? Wat was uw voornemen? uwe oogen? vuist? geestdrift? Wat verlangdet, wat wenschet gij?”

stand zijt! Waar waart gij, toen de morgenstarren vrolijk zongen en alle Gods kinderen jufchten? Bindt gij den band van het Zevengestarte? Slaakt gij de teugels van den Orion? Voert gij den Wagen op zijnen tijd? Leidt gij de Beerin met hare kinderen? Kent gij de ordonnantiën des Hemels? Geeft gij aan de aarde uwe bevelen? Zoo antwoordde God uit een onweder eenen lijder, die hem rekenschap durfde vragen, en zoo antwoordt hij nog elken avond, als een onbewolkte hemel de grootheid van zijne kracht en de sterkte van zijn vermogen vertoont.” — Hoogst welsprekend inderdaad, en met eene gelukkige toespeling op de verhevene gezegden uit *Job*, wier zin en schoonheid de Heer VAN DER PALM ons in zijne redevoering over dat aloude boek heeft doen voelen! — Zulke bloemen uit Redenaren en Dichters te plukken is mij een waar genoegen, en niets is geschikter om den smaak van jongelieden te vormen, dan hen op derzelveur geur en kleur opmerkzaam te maken. Ik houde dit voor de ware wijze om *Rhetorica* en *Aesthetica* te leeren, en voor vrij wat nuttiger dan zulks door dorre, vervelende, afgetrokkene Métaphysische bespiegelingen te doen.

L.

Bladz. 44. Eene andere Spraakfiguur — is diegene, welke eene verleden zaak als tegenwoordig en als voor onze oogen gebeurende beschrijft.

Sommigen heeten deze figuur wel *Vizioen*. Zij behoort tot de zoogenaamde *Hypotyposis* of levendige Voorstelling in het algemeen. QUINCTILIANUS geeft ons in het achtste Boek zijner *Redekundige lessen* een soortgelijk voorbeeld uit eene verloren gegane redevoering van CICERO, als hetgene door BLAIR is bijgebracht. CICERO beschrijft namelijk eene zwelgp partij, en doet het voorkomen, als hadde

hij-zelf ze gezien. In de Redevoering voor ROSCIUS AMERINUS treft men ook eene plaats aan, die tot deze figuur meer of min betrekking heeft, als CICERO name-lijk vraagt: „Is het niet, Regters, als of gij hetgeen gij daar gehoord hebt met uwe eigen oogen ziet? Ziet gij niet dien ongelukkigen, hoe hij, niets kwaads vermoedend, van den maaltijd terugkeert? Ziet gij niet de gelegde hinderlagen? den onverwachten aanval? Zweeft u daar GLAUCIA, met moorden bezig, niet voor oogen? Is er die ROSCIUS niet bij? Plaatst hij niet met eigen handen dien AUTOMEDON, als tijdingbrenger van deszelfs wreed schelmstuk en goddeloozen zegepraal, op den wa- gen?” * — Een der uitvoerigste en schitterendste voor- beelden, welke ik mij intusschen van deze figuur herinne- ren kan, is de beschrijving, die de beroemde Fransche Protestantsche kanselredenaar SAURIN van *Jeruzalems* bele- gering door de Romeinen geeft, beginnende: *Quel spec- tacle affreux, Grand Dieu! Ici je vois* enz. De plaats is echter te lang, om ze hier in te lasschen. Meesterlijk zijn ook die verzen uit de *Hollandsche Natie*, waarin HEL- MERS zich met zijne Verbeelding in den tijd van onzen ouden roem verplaatst, en den schijn aanneemt, alsof hij daar eene Hoilandsche vloot, onder de bevelen van den Admiraal DE RUITER, overwinnend onze havens ziet bin- nenloopen. Men kan deze plaats in den eigenlijken zin

---

* *Nonne vobis haec, quae audistis, cernere oculis vide- mini, Iudices? Non illum miserum, ignarum casus sui, re- deuntem a coena videtis? Non positas insidias? non impe- tum repentinum? Non versatur ante oculos vobis in caede Glaucia? Non adest iste Roscius? Non suis manibus in curru collocat Automedontem illum, sui sceleris acerbissimi nefariaeque victoriae nuncium?*

des woords eene soort van *Vizioen* of Poëtisch droomgezig
noemen :

Verbeelding! toover mij in de eeuwen, die vervylogen!
(*Ja, gij verhoort me, 'k voel aan 't heden mij ontstogen!*)
'k Leef in der Vad'ren tijd! — Een vloot daagt uit den vloed;
Een wolk van zielen stroomt de schepen te gemoet;
Ik hoor het zegelid, ik hoor den vlootling schateren,
En 't dond'ren van 't kanon, dat dreunt langs 't vlak der
wateren!

De Nederlandsche vlag, fier op haar zegepraal,
Golft onverlet en vrij bij 't buldren van 't metaal.
Een sleep van kielen volgt, ontredderd en doorschoten,
Met neêrgerukte vlag, een buit op 's vijands vloten.
'k Zie d' overwinnaar! ja, DE RUITER stapt aan land;
Hij klemt een' waterstaf in zijn gevreesde hand.
Vier dagen streed 's lands Held om de oppermagt der golven;
Vier dagen was de zee in rook en vlam bedolven;
Vier dagen beefde de aarde en zee van 't krijgsgeruucht;
Ja, 't scheen, dat de Etna, aan Sicieljes strand ontvlugt,
En, vlottende op de zee, zijn sulfervlammen slankte,
En stroomen vloeibaar vuur uit zijnen afgrond braakte;
Maar uit die hel van vuur, dien schrikbrèn zwavelgloed
Rees Neêrlands waterleeuw met onverzwakten moed.
De zee, door RUITERS arm ontslagen van haar boeijen,
Scheen meerder zacht en kalm naar Hollands strand te
vloeijen;
Ja, 't scheen of in 't geruisch, dat ieder golfje gaf,
Een lofsied werd gehoord op Neêrlands waterstaf!

Inderdaad, men zal weinig verzen in de *Hollandsche*
Natie vinden, die en dichterlijker, en (hetgeen bij den
soms wat onachtzamen HELMERS veel zegt) van stijl over

het algemeen korrekter zijn! Dat ze tevens één schitterend voorbeeld mogen heeten der door BLAIR bedoelde figuur, ziet een ieder.

Van de Amplificatie of Uitbreiding, en *Climax* of Opklimming, waarover BLAIR op bladz. 46 spreekt, zoude ik hier in het voorbijgaan ook nog wel eenige fraaije voorbeelden kunnen bijbrengen, maar indiervoege is er des noten schrijvens geen einde.

L.

Bladz. 49. Algemeene aanmerkingen over het gebruik der Figuren en over de maat in dezelve te houden enz.

De maat te bepalen, die men in het gebruik van Figuren houden moet, is al zeer moeilijk, daar er zooveel van den subjectieven aard des sprekers of schrijvers, van de onderwerpen, waarover, de plaats, waar, de personen, tot welke hij spreekt of schrijft, in dezen afhangt. Wie zal PLATO en ARISTOTELES, HOOFT en WAGENAAR, JEAN PAUL en KANT in dat opzigt over eene leest willen slaan? Wie dezelfde perken zetten aan een Staatskundig-, of Balieredenaar, en aan iemand, die meer vermaakshalve, zoo als een' Lofredenaar b. v. in de Fransche Akademie, het woord voert? Wie zal van een' Roman de beelde-loosheid van een wijsgeerig betoog verlangen? Wie Wel-sprekendheid en Poëzij naar dezelfde regels beoordeelen? De groote zaak blijft maar altijd het doel te bereiken, waartoe men spreekt of schrijft. Of men dit wit door veel of door weinig figuren en beelden beschiet, doet in den grond luttel af. Dit kan men echter met zekerheid zeggen, dat al wat onnatuurlijkheid, gemaaktheid, pronkbejag, gezwollenheid, duisterheid, en wat dergelijke gebreken meer zijn of verraadt, of na zich sleept, te ver-

werpen is, het moge dan figuurlijk of onfiguurlijk voorgedragen, het moge onder beelden of niet onder beelden voorgesteld zijn. Eenvoudigheid zal altijd behagen, maar men kan ook bij het gebruik van figuren eenvoudig wezen. En zoo slechts in de figuren en beelden eene zekere natuurlijkheid heerscht, en elkeen ziet, dat ze niet met kunst en vliegwerk gezocht, maar uit een warm gevoel, en eene levendige verbeelding als van zelve voortgekomen zijn, zullen zij al vertoonen ze zich ook in digte rijen, toch niet stuiten. *Pectus est, quod disertus facit*; het gemoed maakt wel-sprekend, luidt het oude zeggen. „*Nur wo die Bildlichkeit blosser Anputz ist*, (zegt de beeldrijke JEAN PAUL van den Métaphorischen Stijl, en veel hiervan is op de figuurlijke taal in het algemeen van toepassing) *sey sie sparsam; aber wenn der Schmuck Angesicht wird, die Rosen Wangen, die Juwelen Augen, dann ist es einem Gesichte erlaubt so schön zu seyn als es kann. Dass übrigens das bildliche Denken sich mit dem tiefsten so gut verträgt als eine schöne Nase und Stirne mit dem weisesten Gehirne dahinter, beweisen nicht nur Denker wie Platon, Bacon, Leibnitz, Jacobi, sondern auch die unzähligen Schreiber, welche das Gesetz der Sparsamkeit und das Gelübde der Armuth nur in der Zahl der Wörter und Bücher verletzen, es aber desto strenger in Ideen und Bildern halten.*

Die Begeisterung gibt, wie die Liebe, oft eine süsse Überfülle ein, über welche der unfruchtbare Frost nicht richten sollte. So geräth im zweyten Buche der Ilias Homer auf einmal unter Gleichnisse, bey welchen überhaupt das erste schwerer als das zehnte geschaffen wird. So umkränzt der grossinnige Winkelmann das Portal seines Kunstwerks über die Kunstwerke mit Blumen und Blumenkränzen, und dann wieder den Ausgang. So gaben Swift und Bustler die Gleichnisse nur in Herden.“

Dit is zeer geestig gedacht en uitgedrukt. Ik raad hier echter in het voorbijgaan een' Redenaar, die slechts gehoord, en niet gelezen kan worden, af, om den stijl van JEAN PAUL FRIEDRICH RICHTER tot model te nemen. En zelfs over den schrijver, die bloot *gelezen* wil zijn, moge wel een weinigje van den onvruchtbaren rijp gaan, van welken JEAN PAUL (in zijne woorden *unfruchtbarer Frost*) spreekt. Ook hem-zelfen zou die vorst of koude hier en daar niet gedeerd hebben.

Zijn, voor het overige, de geleerde Genootschappen, waarmede ons Vaderland door Gods goedheid zoo ruim bedeed is, soms om eene uit te schrijven Prijsvraag verlegen, beveel ik hunner aandacht de volgende: „Welke figuren zijn aan den Proza-schrijver en Dichter gemeen, welke behooren meer uitsluitend aan een' van hen-beiden?” Eene noot, niet overal even gemakkelijk te kraken! Men kan bij SCHOTT evenwel een stuk van een' notenkraker vinden. Maar ik-zelf verval hier in eene vrij zonderlinge beeldspraak. Het schijnt wel, dat JEAN PAUL mij heeft aangestoken. *Corruptus bonis moribus colloquia prava.*

L.

Bladz. 58. De verdeeling van den Stijl bij de Ouden in drie hoofdsoorten, is te algemeen en onbepaald.

BLAIR scheept hier die bekende, bij Ouden en Nieuweweren telkens voorkomende verdeeling van den Stijl in den eenvoudigen, middelsoortigen, en verhevenen, welke drie hoofdsoorten vooral CICERO en QUINCTILIANUS zoo meesterlijk beschreven hebben, wat heel luchtig af. Wanneer men de Ouden voor zulke Meesters in de Welsprekendheid erkent, als onze Engelsche Aristarch te regt

doet, dient men ook hunne theoriën over dezelve maar niet zoo ligtzinnig te verwerpen, maar veeleer in vromen geloove te veronderstellen, dat zij de zaak uit het rechte oogpunt zullen beschouwd en de karakters van den Stijl op goede gronden in de drie gemelde hoofdsoorten zullen verdeeld hebben. En inderdaad, deze verdeling is al zeer juist, hetzij men de verschillende geaardheid van den Spreker, hetzij die van de Hoorders, hetzij die van de onderwerpen, waarover men spreekt of schrijft in aanmerking neemt; iets, dat door nieuwere leeraars der Welsprekendheid duidelijk is in het licht gesteld. SCHOTT, PÖLITZ, REINBEK en anderen verdienen daarover nagelezen te worden. De eerste onder anderen zegt in zijne Theorie des Stijls, p. 18: „*Ein sehr richtiges Gefühl leitete allerdings die alten Rhetoren, indem sie drei wesentlich verschiedene Formen (Charakteren) der Schreibart anerkannten.*” En hierop ontwikkelt hij, uit den aard der zake - zelve het juiste en logische van deze verdeling, aantoonende, hoe ieder opstel, het moge nu een eenvoudig opstel in Proza, of van meer bepaaldelijk gezegde Welsprekendheid, (in haren engeren zin) of van Dichtkunst zijn, altijd of, in eene hoogere mate, tot het *genus simplex*, of tot het *genus medium*, of tot het *genus sublime* zal behooren, zoodat men in die drie, en in niet meer en in niet minder dan in die drie hoofdkarakters alles verdeelen kan. Wel kan men nu, naar de *manier*, die elk Schrijver of Spreker in het bijzonder heeft, van eene drooge, platte, nette, bloemrijke, en vijf-entwintig andere manieren spreken, gelijk BLAIR doet, en Ouden - zelve ook wel gedaan hebben, maar die manieren zijn dan niets anders dan kleuren en schaduwingen der drie bovengemelde hoofdvormen. Immers zoo kan b. v. de eenvoudige hoofdvorm (het *genus sim-*

plex) of meer droog, of meer bloemrijk zijn, maar datzelfde kan even zeer met de verheven hoofdvorm plaats hebben. DEMOSTHENES b. v. is dikwerf verheven, maar in een' zekeren zin tevens droog. CICERO is vaak ook verheven, en op het eigen oogenblik toch soms eenigzins bloemrijk.

Waren deze Aanteekeningen niet reeds zoo verbazend uitgedijd, zoude ik trachten hier uit onze Nederlandsche Schrijvers eenige voorbeelden van de drie hoofdcarakters des Stijls aan te voeren.

L.

Bladz. 59. TACITUS en MONTESQUIEU zijn voorbeelden van een' beknopten, soms schier al te beknopten schrijftrant.

Welk Nederlander voegt hier niet in éénen adem onzen grooten oud-Nederlandschen Historieschrijver HOOFT bij, die misschien meer dan iemand onder de lateren, (of het moest in onzen tijd JOHANNES VON MULLER, de Zwitsersche Geschiedschrijver geweest zijn) TACITUS in alle opzigten, met name ook in deszelfs ongemeene gedrongenheid van Stijl, heeft nagebootst? Had hij echter niet, zegt men, den Romein wel vijftigmaal gelezen? HOOFT wordt, even als TACITUS, door *woordkargheid* soms zelfs wel eens duister, en zijn stijl ware voor opstellen, die blootelijk gehoord en niet gelezen worden, al te beknopt. Ik zou een' Kanselredenaar nooit aanraden hem in alle opzigten tot model te nemen. HUYGENS, HOOFT's tijdgenoot, en een der merkwaardigste vernuften uit die gouden eeuw, heeft in verscheiden zijner gedichten juist datzelfde ineengedrongene, wat HOOFT in proza heeft; want HOOFT-zelf is zulks in zijne verzen minder. CATS is de volkomen tegenvoeter van

HUYGENS. Tegen één woord des eersten bezigt CATS er een half dozijn. HUYGENS dus is, om het zoo eens uit te drukken, louter geest, louter *spiritus*; bij CATS ontbreekt de *spiritus* evenmin, maar 't is *spiritus*, in bekers, ja emmers vol water geplengd. De brave man kon zich dan ook maar niet regt vinden in des Heeren VAN ZULICHEM's soms wat duistere korthed, schoon hij dezelve voor anderen zooveel mogelijk poogt te vergoëliken, blijkens het regt aardig gedicht van hem, getiteld: *Op het kostelijk Mal en Voorhout van 's Gravenhage, door den Heer CONSTANTIJN HUYGENS, Ridder enz.* Daarin zingt hij onder anderen:

*Komt, leest dit nieuw gedicht, doch met een rijpe sin,
Want (Vrienden, letter op) hier steken kruymen in.
Hier is geen lary-koek voor sagt-gewiege Menschen,
Maer mostert op de visch en peper op de penssen:
Hier is een amper vogt, dat in de rove snijt;
Hier is een manne-wijn, die op de tonge bijt.
Hier moet de leser doen, gelijk de kiekens drinken,
Dat is op ieder woort een ruyme wijle denken;
Hier moet de leser doen, gelijk het schaepjen eet,
Dat nimmermeer en swelgt als na den derden beet.
Roept yemant onder dies: het schrift is al te duyster,
Ik roepe wederom: het is sijn rechte luyster.
Denk, dat het beste graen leys midden in de schoof,
En dat de rijpste druif schuyt in de dichtste loof.
Denk, dat een wijse pen tot alle vijse dingen,
Tot vreemde hmyery moet nieuwe slagen bringen,
Maer dan noch bovenal, soo denk, geminde vrient,
Dat niemant in het Hof mit oopen schotels dient!*

Onder onze tegenwoordige Prozaschrijvers mag de Heer

Predikant BROES, uit *Amsterdam*, wel een van de kortste en meest ineengedrongen Stijlisten geheeten worden. En zoo onder de Dichters de geestige STARING. Inderdaad, de laatste is de HUYGENS van onzen tijd. De Heer VAN DER PALM kan tot voorbeeld van een' meer uitvoerigen, rijken en prachtigen Stijl dienen, een' Stijl in den trant van dien van CICERO. Zenuwen en spieren, (om het onder dit beeld, door QUINCTILIAAN gebezigd, voor te stellen) maar ruim bedekt overal met zacht, mollig vleesch! Hoe kort echter de gemelde Redenaar zich ook nitdrukken kan, heeft hij getoond door zijn bekroond Gedenkschrift, dat in den trant van den zoo beknopten SALLUSTIUS vervaardigd is.

Mij, schoon zeiven hier en daar mogelijk nog woordenrijk genoeg, kan een schrijver zelden te kort zijn. Zelfs KLOPSTOCK's, al mede door gedrongenheid, soms zoo duistere Oden, waarvan GÖTHE zeer juist zegt, dat zij op het laatste *ongenetelijk* (*ungeniessbar*) werden, behagen mij nog altijd ten hoogste, schoon ik evenwel de lateren onder dezelve verre beneden die van vroeger tijd stelle, en sommiger werkelijke *Ungeniessbarkeit* niet loochene. Eene zeer merkwaardige plaats over de beknoptheid, beschouwd als noodzakelijk middel om aan de ontluikende Letterkunde van een volk zelfstandigheid en karakter te geven, vindt men bij GÖTHE, in het tweede deel van zijn zoo belangrijk en in zulk een' bevalligen stijl geschreven: *aus meinem Leben*, bl. 139. Hij geeft daar in stoute trekken eene korte schets van den toestand der Hoogduitsche Litteratuur, toen zij in de tweede helft der vorige eeuw allengskens tot een hooger leven ontwaakte, en uit de waterachtige periode van GOTTSCHED poogde omhoog te worstelen. De portretten der voornaamste toenmalige toongevers in die Letterkunde, als van KLOPSTOCK,

LESSING en anderen, door GÖTTE daar opgehangen, ver-
raden de hand eens Meesters.

L.

Bladz. 65. Oud-Engelsche Schrijvers zijn kort
en krachtig, maar hard en onwelluidend van
Stijl.

Wij kunnen juist ditzelfde zeggen van verscheidene oud-
Hollandsche Schrijvers, die meer of min tijdgenooten dier
Britten waren. Hoe veel duisterheid en hardheid, hoe
veel stijfheid, ja gedwongenheid en gewrongenheid van
woordschikking ontsieren niet COORNHERT, SPIEGHEL, en
andere soortgelijke Dichters en Prozaïsten uit de tweede
helft der zestiende eeuw, niettegenstaande men hunne
korthed, gespierdheid en zinrijkheid dikwerf bewonderen
moet! Men neme verzen als de volgende uit het tweede
Boek van SPIEGHEL's *Hertspieghe*l:

*O grôte, wonderbaer verandering der dingen!
Hoe leeft dit al door een, hoe sterft het onderlingen!
De aerd teeld, voedt en neemt wêr, wat men hier tast en
ziet.
Merckt: iet werd niet uyt niet, tot niet komt niet het iet!
Ben ik een matelief, en sta ik in den graze:
Dan slokt de koe my op; zoo word ik haer tot aze:
Na klaver-voebaer mis: valt die in 't groene gras,
Haast werd ik wêr een bloem, zoo ik te voren was,
Duer buert-verandering 't zelfstandigh goed wil zeeghnen.*

Hoe gespierd! Hoe pittig! Hoe kort! B. v. de vierde
regel:

Merkt: iet werd niet uyt niet; tot niet komt niet het iet.

Is het daarbij niet, of men een' Duitschen Natuur-Philosoof van onzen tijd hoort? Intusschen is SPIEGHEL voor het tegenwoordig geslacht *oneet- of ongenietbaar* — om de hier boven aangehaalde uitdrukking van GÖTHE te bezigen — en BILDERDIJK heeft wel gedaan, dat hij den *Hertspieghe* uit het Hollandsch der zestiende, in dat der negentiende eeuw vertaald heeft.

De Latijnsche kleur, waarmede volgens BLAIR de Stijl der oud-Engelsche Schrijvers geverwd is, is ook in de oud-Hollandsche Autheurs zichtbaar genoeg. Vooral bij HOFFT. Ze misstaat hem echter niet, wat b. v. de veelvuldige constructiën met den Genitivus, wat het gebruik van den zoogenaamden *Ablativus*, of liever *Nominativus absolutus* enz. betreft. De vraag is ook altijd: wat is Latijnsche kleur? welke Grammatikale, Syntaktische, Rhetorische vormen zijn aan onze en aan de Duitse talen in het algemeen *oorspronkelijk* eigen, welke zijn in haar van later tijd, door de Monnikken uit den vreemden ontleend, nagebootst, *factice*? GRIMM's Reuzenwerk verspreidt hierover reeds vrij wat licht, en kan dit, als ook de Syntaxis door dien verwonderlijk geleerden man behandeld zal zijn geworden, nog meer doen. BILDERDIJK, geloof ik, hypothetiseert te veel over die zoogenaamde eenvoudigheid in vormen, en dat oorspronkelijk Oostersche onzer taal. Als deze hoogst-vernuftige en letterwijze Man zich eens zeker doel voor de Verbeelding heeft getooverd, draaft hij door dik en dun, mag ik het gemeenzaam zoo eens noemen? heen, om het te bereiken, schoon het doel-zelf somwijlen niets dan eene *Fata Morgana*, een ijdel luchtbeeld is.

L.

Bladz. 67. ARISTOTELES is droog van Stijl enz.

Er zijn echter stukken van dat scherpzinnigste aller vernuften, die zoo droog niet zijn; b. v. zijne beschrijving van de verschillende karakters der onderscheiden tijdperken des Menschelijken levens, jeugd, mannelijke jaren, en ouderdom; die van rijken en armen, benevens ettelijke andere, welke men in zijne Rhetorica aantreft, en waaruit ik een paar proeven in mijne *Voorlezingen over de Vinding in de Welsprekendheid naar de denkbeelden der Ouden* getracht heb te geven. Volmaaktheid echter is het deel van geen' sterveling. Indien ARISTOTELES bij die alles te boven gaande scherpzinnigheid, op wier naaldfijne punt zelfs een haar zich nog moet kloven laten, (en ik neem hier dat haarkloven in deszelfs goeden zin) bij die verbazende en ons duizelen doende juistheid van oordeel, bij dien blik, die tot in het merg der dingen overal doordringt, bij die voor zijnen tijd reusachtige geleerdheid, ook nog de bevalligheid, het dichterlijke van een' PLATO of CICERO had gepaard, ware hij volmaakt, ware hij geen mensch meer, neen, eene Godheid geweest. Nu reeds kan men zich nauwelijks een denkbeeld van zulk een brein vormen. Het zij mij vergund mij voor minkundigen te beroepen op de bewijzen, die ik er van heb bijgebragt in de bovengemelde Voorlezingen over de Vinding, ter plaatse onder anderen, waar over de Hartstogten gehandeld, en eenige definitiën, die ARISTOTELES van dezelve geeft, uitgelegd, en in hare verwonderlijke juistheid ontwikkeld worden. Wie echter, zoo kan men mij met regt vragen, wie twijfelt aan het reuzenverstand van den Stagiriet?

L.

Bladz. 68. Platte Stijl.

In het Engelsch staat *Plain Style*, welk *plain* de Vertaler niet zeer gelukkig door plat heeft overgebracht, daar met het begrip van ons *plat* ligtelijk dat van iets min goeds, van iets laags en gemeens, in de voorstelling verbonden wordt. *Onopgesmukt* of *eenvoudig* ware beter geweest. En 't allerbeste, indien dit gekund had, ons oude *slecht* of *slicht*, (in het Friesch *sliucht*) dat wij naar deszelfs vroegere beteekenis juist in den zin van het Engelsche *plain* zouden kunnen bezigen, gelijk wij toch in dien vroegeren zin het nog hebben in ons *slecht en regt*, dat is zonder krullen of omhaal, zonder versierselen, regtuit. De Hoogduitschers gebruiken zoo ook hun *schlicht*, b. v. *schlicht und gerade, ein schlichter Mann, ein schlichter Stil*. Ons werkwoord *slechten* is ook niets anders dan gelijk, effen maken, afplatten, alles wat uitsteekt wegnemen. Jammer maar, dat ons *slecht* tegenwoordig te veel de figuurlijke beteekenis van ondeugend gekregen heeft, en dat daardoor de uitdrukking *een slechte stijl* ter vertolking van het Engelsche *plain stile* aan geen minder misverstand onderhevig zijn zou, dan die van *platte stijl* thans is. In allen gevalle heb ik aan de vertaling van den Heer BOSSCHA in dezen maar niet willen *schoolmeesteren*, zoo als de Duitschers het noemen. De geheele beschrijving, voor het overige, die BLAIR van dien platten Stijl geeft, en het onderscheid, hetwelk hij tusschen droog, plat en net maakt, is niet zeer duidelijk en vrij willekeurig. Het eene en andere zijn onderverdeelingen van het *genus tenue* of *simplex* (den eenvoudigen trant) der Ouden.

Dr. JONATHAN SWIFT werd geboren 1667 te *Dublin*, in 1713. Deken van *St. Patrick* in de gemelde hoofdstad van Ierland, en stierf ten jare 1745. Zijne politieke en luimige schriften, b. v. het *vertelsel van de ton*, (*Tale*

of the tub) *Gullivers Reizen naar Lilliput, Brobdignac enz.*, zijn ten overvloede bekend. Zie JOHNSON'S *Lives of the English Poets*.

L.

Bladz. 70. Nette Stijl.

Van dien *netten* Stijl zou misschien de Geschiedschrijver WAGENAAR bij ons tot voorbeeld kunnen dienen. WAGENAAR is zuiver van taal; zijne woorden zijn ook goed gekozen; de ronding zijner zinnen is niet onbevallig; hier en daar vertoont zich eene enkele figuur, en ook aan eene zekere beknoptheid ontbreekt het hem niet, maar over het algemeen vindt men toch niets bij hem van het levendige, puntige, dichterlijke en beeldrijke van HOOPT en dergelijke schrijvers. Ook uit sommigen onzer nog levende schrijvers zou men gepaste voorbeelden van zulk een' netten stijl kunnen bijbrengen, *sed absit invidia dictis!*

L.

Bladz. 72. Bloemrijke Stijl.

BLAIR schijnt hier door *bloemrijken* Stijl (*florid Style*) te verstaan, wat de Ouden onder *elocutio florida* verstonden, de Duitschers *blühender Stil* noemen, en men ook wel eens *weelderigen Stijl* heet. BLAIR neemt echter het woord *bloemrijk* in een' kwaden zin, en dus voor eene *elocutio florida* daár, waar ze niet te pas komt, of die overdreven is, waartoe men ook het zoogenaamde Poëtisch Proza brengen kan. De Latijnsche geschiedschrijver FLORUS heeft wel eens wat van dat gezwollen bloemrijke. — Men behoeft echter dat bloemrijke niet altijd in eene kwade beteekenis op te vatten, gelijk de Ouden zulks ook niet altijd doen. Zelfs kan er eene

zekere pracht en luister mede gepaard gaan, waarvan QUINCILIANUS ergens spreekt, en die hij *magnificentia* noemt, gelijk daar dan ook wel eens wêer eene zekere koenheid of gewaagdheid van uitdrukking (*audacia*) bijkomt. Daar echter dit alles ligt voor misbruik vatbaar is, heeft het bloemrijke niet altijd den besten reuk. Onder de Ouden helt PLINIUS DE JONGERE in zijne Lofrede op Keizer TRAJAAN tot het bloemrijke, zoowel ten goede, als ten kwade over. Bij ons zou ik b. v. HOOFT's Opdragt zijner Nederlandsche Historiën aan Prins FREDERIK HENRIK bloemrijk noemen. En zoo ook eenigermate BRANDT's Lijkrede op HOOFT. De bloemrijke Stijl scheidt vooral behagen in beelden en figuren, die dan ook in de gemelde oud-Nederlandsche stukken, met name evenwel in het eerste, u uit elke periode toeschitteren, zoodat men van den glans half blind wordt. B. v. als HOOFT in eene lange Allegorie, door mij aangehaald in de Aant. op het eerste deel, bladz. 204, Prins WILLEM DEN EERSTEN, den legger des eersten steens van ons staatsgebouw, en den kloeken stuurman der staatshuik noemt; of als hij zegt, dat hij zijn werk aan FREDERIK HENRIK opdraagt: „eigentlyk om de blinkende boekstaaven van den glooryryken naam uwer Hoogheit op het voorhoofd deezzer dochter van myn zwak vernuft te prenten; opdat haar ongedaane troony bescheenen van zoo heldere stralen, ten minste zich, als kaersschoon, darre ontdekken en voortkome met een glans van geleent licht, op de lippen, die bestaan het blaakend bedryf der naamhaftighe Helden, braave blixemen van oorlogh, klaare leytsterren van raadt, te verhalen.” — Of wel als G. BRANDT zich in de gemelde fraaije Lijkrede op HOOFT aldus uitdrukt: „Gij hebt dan hier, ó groote HOOFT, d'uitvaert-plicht en laatste lijkdiensten, die u opgeoffert

worden door een ziel, die met heilige geneegenheit tot u ontsteeken is! Gy hebt hier nu de proeven en eerstelingen van myn vernuft, zoo men vernuft noemen mach eenige woorden en klachten, die mij de droefheit instortte, die niet te min zoo als ze zijn u zijn toegeëigent en toegewydt. Wat lijkeer kan u aangenermer zijn? Ik breng geen Perssischen balssem, wiens reuk met u begraven zou worden, ik breng geen violen nocht roozen, die mogelijk zoo haast als z' op uw graf verspreit waaren, zouden verflenssen, neen, maar het is eene lijkreede, die my overleeven zal, omdat ze met uw lof besaait is." En wat verder: „wij slachten geen offerbeesten op uw graf, nocht besprengen den graftop met melk en bloedt; wij eeren u met zulke doodelijke gaven niet; maar slachten ons zelf, door de kracht van onze droefheit, en storten en offeren u traanen, die het bloedt van onze gewonde ziel zijn enz."

L.

Bladz. 76. Eenvoudigheid van Gedachten, in tegenoverstelling van Scherpzinnigheid.

Voor *scherpzinnigheid* ware hier in het Hollandsch beter *spitsvondigheid*. Dit zou het Engelsch *refinement*, waarin altijd een bijmaak van iets min goeds te proeven is, naauwkeuriger uitdrukken. Scherpzinnigheid - zelve kan nooit iets gebrekkigs zijn. Is zij overdreven, dan wordt zij Spitsvondigheid, en dat is het juist, waartegen BLAIR eene meer natuurlijke Eenvoudigheid overstelt. Scherpzinnigheid van schrijfrant zouden de Ouden *oratio acuta*, *acumen orationis* heeten, ofschoon zij het begrip hiervan nog wel eens iets ruimer nemen. Zie ERNESTI, *Lexicon technol. Lat. Rhet. v. acutus*. Het geestige en vernuftige paart zich hier ook wel mede; tegenstellingen of Anti-

thesen spreiden haar' flikkerglans, en wat dergelijke vernuftsvonken meer zijn.

Even als de gedichten van HOMERUS, is ook het oud-Duitsche *Nibelungen lied* een treffend voorbeeld van het Eenvoudige in deszelfs vierde beteekenis. Het is er echter ver van daan, dat dit dichtstuk ook de sieraden der *Ilias* en *Odyssea* zou hebben, want het is meer eene berijmde dichterlijke historie, dan een gedicht.

Wat het *Naïeve* betreft, waarvan BLAIR op bladz. 78 spreekt, en dat hij den hoogsten trap der Eenvoudigheid in een' zekeren zin genomen, noemt, dit woord is vaak, om het zoo uit te drukken, een wassen neus, waarvan ieder maakt wat hij wil. Naar deszelfs afkomst en etymologie van het Latijnsche *nativus*, waaruit de Franschen *naïf* hebben gevormd, schijnt het iets *aangeborens* en dien ten gevolge iets natuurlijks te beteekenen, en die beteekenis is dan ook nog al op de meeste gevallen, waarin het woord gebruikt wordt, toepasselijk, schoon evenwel dat Natuurlijke zich dan verder met verschillende bijbegrippen van eenvoudigheid, onnoozelheid, schalkschheid, goedhartigheid enz. paart. Men vergelijkte ADELUNG, RIEDEL, SULZER, VAN ALPHEN, BILDERDIJK, en een aantal andere schrijvers, die over het Naïve gehandeld hebben, maar die ieder, naar de gemelde bijbegrippen, het dikwerf op eene verschillende wijze bepalen. In den zin, waarin BLAIR den Franschen fabeldichter LA FONTAINE naïf noemt, noem ik zulks bij ons nog veel meer CATS, schoon CATS hierbij oneindig vromer en gemoedelijker is dan de Franschman. CATS is naïef van het begin tot het einde. Eenvoudigheid, onnoozelheid, kinderlijkheid, schalkschheid, schrandrheid, vernuft en geleerdheid gaan bij hem op eene verwonderlijke wijze gepaard. Hoe *trouwhartig-naïef* is b. v. zijn gedicht *Twee-en-tachtigjarig leven!* Neem

eens, de plaats, waarin hij van het ligtvaardige dienstmeisje spreekt, dat op de kostschool te *Leijden*, op welke zich CATS in zijne jeugd bevond, alle hoofden op hol bragt; waarbij hij dan op het slot van zijn verhaal welmeenend den raad geeft:

*Wel Vrient, indien je syt genegen op de boecken,
Soo keert uw oogen af van alle witte doecken!
Want komt er immer vier of in of by het vlas,
't Is wonder soo het blijft, gelyck het eertijds was.*

of wel de verzen, waarin hij zoo ouderwets-eerlijk, schoon wat plomp uitgedrukt, zijn' verliefden aard, maar tevens zijne eerbaarheid opbiecht:

*Mijn aert was van der jeugt genegen om te mallen,
En 't vrouwelijck geslacht dat heeft mij wel bevallen;
Hierdoor wiert ick verrukt, byna eer ick het wist,
En heb, eylaes, hierin geen kleynen tijdt gequist.
Tot slooren evenwel van geyl en dartel leven
En heb ick mijn gemoet niet konnen overgeven;
Ick heb in Engelant noch op de Fransche kust,
Nooit hoerhuys ingegaen, nooit hoerenbrant geblust enz.*

En hoe *schalks-naïef* is het slot van zijn Gedicht aan de Dordsche Vaders, nadat de beruchte Synode was afgelopen! Hij overlaadt hen eerst met beleefdheden en complimenten, maar zegt ten slotte op de schijnbaar-onnoozelste, hoewel intusschen fijn-spottendste wijze, dat hij van harte wenscht, dat ze nooit wêer bijeen behoeven te komen.

*Nu, Vaders, zijt gegroet, wy loven uwe daden;
Wy sien in uw besluit een teyken van genaden,*

II. DEEL.

7

*De stilte van het volk, een vriendelijke bant,
De haven van de rust, de vrede van het lant;
En evenwel nogtans (vergeeft ons deze reden)
En evenwel, soo is het slot van ons gebeden,
Dat Godt syn heylig werk alsoo hier laat gediën,
Dat wy in desen standt u hier niet meer en sien.*

Amen, goede CATS, amen, amen!

L.

Bladz. 79. Plaats uit TERENTIUS.

De verzen van TERENTIUS, door BLAIR als een voorbeeld van kunstelooze eenvoudigheid van stijl aangehaald, betee-
kenen in dezelfde maat overgezet:

*. . . . . De staatsie onderwijf
Gaaf voort; wij volgen, komen aan het graf;
Men legt zo in 't vuur, men schreit. Nu naakt de zuster,
Die 'k noemde, tot de vlam wat onbedachtzaam,
Gevaarlijk zelfs. Weg is 't geveins! De Min
Breekt los nu bij Pamfiel, van schrik half admlous;
Toe schiet hij, rukt van 't vuur het meisje, en roept:
Wat doet ge, o mijn Glyceer, gaat ge u verderven?
Zij werpt zich op 't gemeenzaamst aan zijn borst
Al weenend; elk kon hun vertrouwdheid zien.*

Deze plaats is nu regt geschreven in den trant van den *stilus tenuis et simplex*, dat is, van den eenvoudigen stijl. Hier is dat zekere onopgesmukte, dat geen vertoon makende, dat *simplex munditiis* of zedige in tooi, waarvan QUINCTILIANUS ergens spreekt. In zulk een' trant is ook het geestige verhaal, hetwelk CICERO, in het derde boek van zijn geschrift *over de Plichten*, no-

pens de verschalking geeft, aan den Romeinschen Ridder c. CANIUS door een' Syracusaansch Bankier 'bij den verkoop van een landgoedje uitgeoefend. Onze VAN EFFEN heeft hier en daar ook stukken, die zoo wat op die leest geschoeid zijn.

L.

Bladz. 80. TILLOTSON.

Deze Engelsche Kerkredenaar werd geboren ten jare 1630, in het Graafschap York, en stierf ten jare 1694. Hij heeft verschillende geestelijke waardigheden bekleed, in de laatste plaats het Aarts-Bisschopschap van *Canterbury*. Ook als Mensch verdiende hij door zijne weldadigheid veel achting. Zijne Leerredenen beslaan verscheiden deelen, en zijn onder anderen in het Fransch en Hoogduitsch vertaald. Men zie *the heads of illustrious persons — with their lives* by THOMAS BIRCH. De Heer Predikant W. BROES, uit *Amsterdam*, heeft over 's mans preekwijze het eene en andere gezegd in zijn fraai werk: *de Engelsche kerk en haar invloed op de Nederlandsche*. WILLIAM TEMPLE, van wien BLAIR bladz. 81 spreekt, werd in 1628 te *Londen* geboren. Hij stamde uit een voornaam geslacht, studeerde aan de Hoogeschool te *Cambridge*, legde zich vlijtig op de wetenschappen, onder anderen op de Grieksche en Latijnsche letterkunde toe, verstond ook bij uitstek goed Spaansch en Fransch, reisde door Frankrijk, Holland en een deel van Duitschland, hield zich onder de regering van CROMWELL buiten alle openlijke betrekkingen, werd echter door Koning KARL DEN II in zeer gewigtige staatsonderhandelingen gebruikt, bragt vooral veel toe tot de zoogenaamde Triple-Alliantie, in 1667 tusschen Engeland, Holland en Zweden gesloten, had veel schriftelijken en mondelijken omgang

met onzen beroemden Raadpensionaris JAN DE WIT, was Ambassadeur op het Vredescongres te *Nijmegen*, bewerkte het huwelijk tusschen Prins (later Koning) WILLEM III en MARIA van Engeland, en sleet het overschot zijner dagen in afzondering op het Landgoed *Moor-Park*, in het Graafschap Surrey, waar hij ten jare 1698 stierf. — TEMPLE's voornaamste schriften zijn: 1) Brieven, meest over Politiek, 2) Gemengde opstellen, onder den titel van *Miscellanea*, in twee deelen uitgegeven, en waarin men onder anderen de bekende gedachten *over oudere en nieuwere geleerdheid*, (*upon ancient and modern learning*) mitsgaders den voortreffelijken troostbrief aan de Gravin VAN ESSEX over het verlies van hare eenige dochter aantreft.

Meer bekend nog in de Engelsche Letterkunde is JOSEPH ADDISON, van wien BLAIR bladz. 82 handelt. Hij zag in Wiltshire het eerste licht ten jare 1672, studeerde en gaf reeds vroeg blijken van groote bekwaamheid; zoo b. v. in 1693 door een lofgedicht op den Engelschen Dichter DRYDEN, en kort daarna door eene vertaling van het vierde boek der *Georgica* of Landbouwgedichten van den Latijnschen Dichter VIRGILIUS, gelijk mede door eene Proeve over dat werk. In dien tijd zijner jeugd maakte hij ook verscheiden Latijnsche Gedichten. Een vers op Koning WILLEM III, dat hij in 1695 schreef, verwierf hem een pensioen van 300 pond sterling 's jaars, waardoor hij in staat werd gesteld naar Italië en elders te reizen. Teruggelkomen, vervaardigde hij een aantal stukken in Proza en Poëzij, kreeg ook een ambt, verzelde Lord HALIFAX naar Hanover, werd later Staatssecretaris van Ierland, nam te *Dublin* deel in STEELE's bekend blad *de Snapper (the Tattler)*, en rigtte voorts met STEELE den alom bekenden *Spectator* op, waarvan in 1711 het eerste

nummer in het licht verscheen. Ook tot het tijdschrift *the Guardian* leende hij zijne hulp. Zijne veelvuldige bijdragen tot die onderscheidene bladen zijn later afzonderlijk in vier deelen uitgegeven. ADDISON'S Treurspel *CATO*, dat ten jare 1713 ten tooneele werd gevoerd, maakte in der tijd grooten opgang. Van zijn voornemen echter om een Engelsch woordenboek, in den trant van het Italiaansche *Dizionario della Crusca*, te schrijven, is niet gekomen. Ten jare 1715 begon hij, tot verdediging der Regering bij de losgebarsten omwenteling in Schotland, een blad, de *Freeholder* getiteld, in het licht te geven. In het jaar 1717 werd hij Staats-secretaris van heel Groot-Brittanje, welk ambt hij echter om zijne afnemende gezondheid spoedig nêer moest leggen. Hij stierf op *Hollandhouse*, bij *Kensington*, aan de waterzucht, ten jare 1719. Zijne werken en levensgeschiedenis zijn bij herhaling gedrukt. Men zie JOHNSON'S *lives of the English Poëts*, en een soortgelijk werk van CIBBERS. Ook de *Biographia Britannica*; de *Heads of illustrious persons of Great Britain* enz. enz.

ANTON ASHLEY COOPER, *Earl* (Graaf) of (van) *SHAFTSBURY*, door BLAIR bladz. 85 en op verschillende andere plaatsen genoemd, en meestal doorgestreeken, (misschien wel omdat hij hem niet kerksch genoeg is) werd in 1671 te *Londen* geboren, en ontving ten huize zijns Grootvaders, Groot-Kanselier van Engeland, zijne eerste opvoeding van eene ook in het Grieksch en Latijn wel doorknede Vrouw. Na volbragte studiën reisde hij naar Frankrijk en Italië, legde zich, toen hij teruggekomen was, bij aanhoudendheid op de wetenschappen toe, en bedankte zelfs voor het hem opgedragen lidmaatschap in het Parlement. Later echter, in 1694, liet hij zich daartoe benoemen, en was een tjerig voor-

stander der vrijheid. Zijne gezondheid leed intusschen onder de woelingen der partijen. Hij moest derhalve zijn' post laten varen, en vertoefde bijna een jaar lang onder een' aangenomen naam en het masker van een' Geneeskundige in Holland, waar hij met BAYLE en LE CLERC (CLERICUS) kennis maakte. In 1699 keerde hij naar Engeland terug, bewees in Staatkundige onderhandelingen groote diensten, en werd ten dank hiervoor tot Staats-Secretaris benoemd, welke benoeming hij echter, uit zucht voor een stil, wetenschappelijk leven, van de hand wees. Toen zijne vijanden hem vervolgens ook den Vice-Admiraalspost van Dorset deden ontnemen, geraakte hij buiten alle betrekking met het Hof. Ziekelijkheid dreef hem voorts wéer naar een warmer klimaat. Hij bereikte met moeite *Napels*, leefde daar nog twee jaren, en stierf in 1713. SHAFTSBURY heeft verschillende wijsgeerige Opstellen geschreven, waarvan men eene Hoogduitsche vertaling heeft, onder den titel van *des Grafen von Shaftsbury philosophische Werke, Leipzig 1776*. Ook eene Fransche vertaling zag te *Geneve* het licht in 1769. Men kan uit BLAIR's herhaald vitziek oordeel over SHAFTSBURY den wat bekrompen Theoloog proeven,

L.

Bladz. 87. Hartstogtelijke, heftige Stijl.

Deze soort van Stijl behoort te huis in de derde klasse der Ouden, die door hen de verhevene stijlsoort, het *genus dicendi sublime, vehemens, grave* geheten wordt, en waarover DIONYSIUS van *Halicarnasse*, HERMOGENES, QUINCTILIAAN, CICERO en anderen verdienen geraadpleegd te worden. Wij noemen dat Hartstogtelijke ook wel het Pathetieke, waardoor bij de Ouden de heviger driften, de *affectus concitati*, in tegenoverstelling

van de meer zachte hartstogten, de *affectus mites*, of liever in tegenoverstelling van den grondaanleg en het geheele karakter-zelf des menschen, verstaan worden. Vuurigheid, levendigheid, stoute afwisselingen en overgangen, koene figuren en leenspreuken kenmerken vooral den Hartstogtelijken Stijl. Persoonsverbeeldingen, aanroepingen, uitroepingen, vragen enz. zijn denzelven bijzonder welkom. Deze Stijl schiet, stort, bruist, stormt soms voort in korte, afgebrokene, oneenparige zinnen, vol leven en bezieling. Het is deze Stijl, die, zoo als CICERO het ergens uitdrukt, in de Volksvergaderingen dondert en bliksemt, en die, volgens QUINCTILIAAN, gelijk is aan eenen stortvloed, rotsklompen met zich voortsleurende, met dijken en dammen spottende, en in zijne toemeloose drift, dwars door alle hinderpalen heen, zijn eigen bed zich gravende, zijne eigene oevers zich afbakenende. De Redevoeringen van DEMOSTHENES tegen PHILIPPUS, die van CICERO tegen CATALINA, ANTONIUS en VERRIS, zijn vol van plaatsen, in dien Hartstogtelijken Stijl geschreven. Ook de latere Engelsche en Fransche Welsprekendheid, zoo als zij zich in de tijden der omwenteling vertoond heeft, levert er verschillende voorbeelden van op. Bij ons zijn b. v. de zoogenaamde *Napoléontische Redevoeringen* van OCKERSE, schoon niet uitgesproken, maar blootelijk opstellen van het studeervertrek, geheel in den Hartstogtelijken Stijl geschreven, en ook op vele plaatsen werkelijk zeer fraai. Men zou in dezelve echter wat minder poëtische beelden, en tevens niet zoo veel bastaardwoorden verlangen. Ook valt het moeilijk tegenwoordig nog zoo volkomen te deelen in al de verwenschingen, tegen den gewezen Keizer uitgebraakt, en thans, nu het gebeente diens Werelddwingers in het van den Oceaan omspoelde rotsengraf op St. Helena rust, vindt men hem

hier en daar wel eens met eene te zwarte kool geteekend. — Onder onze Kanselredenaars is BORGER almede degene, die eene regt vurige, hartstogtelijke Welsprekendheid ten toon spreidt. De vroegere Fransche Protestantsche Kerkredenaar SAURIN heeft ook plaatsen vol *pathos*. Men zie b. v. zijne leerrede *over de Aalmoesen*. De hartstogtelijke en vurige Stijl der oud-Fransche Roomsche-Katholijke Redenaars is elkeen bekend.

HENRY ST. JOHN *Lord Viscount* BOLINGBROKE, door BLAIR, bladz. 87, onder zijne landgenooten bijzonder als voorbeeld van een' hartstogtelijken spreek- en schrijftrant geroemd, en van wien hij meermalen in deze zijne Lessen melding maakt, schoon hij met den geesel der kritiek hem soms duchtig, misschien niet zonder wat partijdigen, vroom-bitteren wrével teistert, werd uit een voornaam geslacht, ten jare 1672, in het Graafschap Surrey, geboren. Het eerste letterkundig onderrigt, dat hij van een' groot dweeper ontving, boezemde hem die ongelukkige vooringenomenheid in tegen den Godsdienst, welke op verschillende plaatsen zijner schriften doorstraalt. Aan de Hoogeschool te *Oxford* onderscheidde hij zich even zeer door zijn innemend voorkomen en ongemeene zielsbegaafdheden, als door eene tamelijk ongebondene levenswijze. Tegen het begin der vorige eeuw echter begon hij op een' geregelder wandel bedacht te zijn, trachtte in het Lagerhuis te komen, en werd ook werkelijk daarin benoemd. Hij koos de partij der Tories, en bewees aan dezelve zoo vele diensten, dat hij in 1704 Secretaris bij het Departement van Oorlog en Marine werd. Drie jaren later echter, vond hij het geraden dat ambt te laten varen, en hij wijdde zich nu een' tijd lang alleen aan de letteren toe. Bij eene nieuwe overwinning echter der Torypartij, keerde hij tot de Politiek terug, en werd in 1710 Staats-

Secretaris, welken post hij met grooten ijver en gelukkig gevolg waarnam, hoewel hij een' harden kamp tegen de partij der Whigs, met MARLBOROUGH aan haar hoofd, te bestaan had. Voor zijn' ijver werd hij in 1712 tot Baron en *Viscount* verheven. Nu geraakte hij echter in volslagen onmin met Lord OXFORD, welke breuk SWIFT, beider vriend, vruchteloos poogde te heelen. Bij de komst van GEORGE I op den Engelschen troon, dolven de Tories het onderspit. BOLINGBROKE bleef in naam Staats-Secretaris, maar in der daad was ADDISON zulks, en hij had veel hoon en beschimping te verkroppen. Vrees voor de wraakzucht zijner vijanden dreef hem naar *Calais*, welke uitlandigheid hem als bewijs van schuld werd aangerekend, en hij in 1715, op beuzelachtige gronden, van Hoogverraad beticht. Hij liet zich nu met den Pretendent in, werd deszelfs Zegelbewaarder, maar toen de legertogt van dien zwakken Vorst naar Schotland mislukte, zag hij van die betrekking wéer af. In 1723 keerde hij, hersteld in zijne eer, en later ook in zijne bezittingen, naar Engeland terug, leefde daar in stilte op een landgoed, maar kon echter niet nalaten door verschillende opstellen de partij der Oppositie bij het publiek krachtadig te ondersteunen. Tien jaren volhardde hij hierin, maar werd eindelijk, toen ook zijne Vrienden hem ondankbaar behandelden, wars van politieke bemoeijingen, ja, van zijn geheel Vaderland, schreef zijn beroemd *Vertoog over partijen*, en ging in 1736 naar Frankrijk, waar hij zich in de buurt van *Fontainebleau* nederzette. Hier stelde hij vele wijsgeerige schriften op, leefde in een' kleinen vriendenkring gedurende een aantal jaren zeer afgezonderd, keerde toen nog eens wéer naar Engeland terug, en schreef zijne Verhandeling: *Afbeelding van een patriottisch Koning (Idea of a patriotic King)*. Hij stierf in zijne geboorteplaats,

ten jare 1751. Dweepers en steil-vromen hebben BOLINGBROKE menigmaal erg belasterd. GOLDSMITH heeft hem echter in de levensbeschrijving, die hij van hem gegeven heeft, zeer verdedigd. Zijne werken zijn bij herhaling gedrukt; sommige stukken zelfs tot tienmalen toe.

L.

Bladz. 98. Welsprekendheid is eene kunst om te spreken op zoodanige wijze, als waardoor het oogmerk, waartoe men spreekt, het best wordt bereikt.

Deze bepaling van BLAIR, die, korter uitgedrukt, zou kunnen luiden: Welsprekendheid is de kunst, om doelmatic te spreken, is in een' zekeren zin, dunkt mij, al eene van de beste, welke van de Welsprekendheid gegeven kan worden. Zij bevat mij beter dan die van QUINCTILIANUS, die de Welsprekendheid de kunst noemt van wel te spreken, *ars bene dicendi*, waarin hij bij ons door den Heer VAN DER PALM, in deszelfs Verhandeling over den waren aard der Welsprekendheid, is nagevolgd. Wanneer spreekt men toch *wel*? Als men *doelmatic* spreekt. Men geeft dus door het laatste reeds een duidelijker begrip van den aard der Welsprekendheid, dan in het wat onbepaalde *wel* ligt opgesloten. De meeste oude Schrijvers, voor het overige, bepalen de Welsprekendheid als eene soort van *Overredingskunst*, wel te verstaan, door middel der taal. Het overreden, *persuadere*, is bij hen het hoofddoel dier kunst, en zeker, daar de Welsprekendheid in Griekenland en Rome voornamelijk tot Volksvergaderingen en Regtszalen betrekking had, en al ons spreken in deze niets te beduiden heeft, zoo het niet dient tot overtuiging en overreding, is deze bepaling geheel niet verwerpelijk. QUINCTILIANUS had dus niet zoo

sterk tegen haar behoeven te velde te trekken. Wat toch b. v. de tegenwerping betreft, dat men zeer welsprekend kan geweest zijn en toch niet overreed hebben, deze is slechts zwak. Kunst van overreding toch wil zeggen: overreding van hen, die voor overreding vatbaar zijn en overreed zouden zijn geworden, zoo geene, voor den Spreker onoverkomelijke hinderpalen hieraan in den weg gestaan hadden. CICERO b. v. toonde in zijne Redevoering voor MILO eene verwonderlijke kunst van overreden, maar de beschuldiging tegen den Gedaagde woog zoo zwaar, dat ze zijne kunst ijdel maakte. Daarom zoekt ook CICERO bij herhaling des Redenaars pligt en bestemming in het *dicere ad persuadendum accommodate*, of *dicere apposite ad persuasionem*. Is de Geneeskunst niet de kunst om te genezen, en zal men die bepaling verwerpen, of een' Geneeskundige geen Geneeskundige willen heeten, omdat zij of hij *niet altijd* geneest? Men moet ook onderscheid maken tusschen Welsprekendheid in een' absoluten of meer abstracten, en in een' relatieven zin. A b. v. houdt in eene hoogst beschaafde taal eene meesterlijke leerrede tot een' hoop domme boeren. Zij verstaan hem niet. Nu kan men wel zeggen: A is, in 't afgetrokken beschouwd, welsprekend geweest, maar niet relatief, met andere woorden, niet met betrekking tot de boeren, die hij op eene wat ruwer wijze had moeten toespreken. — Ik houd het er dus voor, dat de bepaling: Welsprekendheid is Overredingskunst door middel van spreken, of wil men liever: kunst om in zijne woorden het ter overreding geschikte te bezigen, steeds, ook nog in onzen tijd, geldig en op schier alle soorten van Welsprekendheid toepasselijk is, ja, dat men de definitië: Welsprekendheid is de kunst om doelmatig te spreken, nader ontwikkelende

en vragende; wanneer spreekt men doelmatig? altijd ten laatste tot deze slotsom komt: men spreekt doelmatig, als men zoo spreekt, dat men zijne Hoorders tot datgene overreedt, (d. i. voor die denk- en handelwijze wint) of ten minste buiten onoverkomelijke hinderpalen overreed zoude hebben, waartoe men hen overreden wil. Let wel, dat ik hier *overreden* in deszelfs ruimsten zin neme, zoodat *overtuigen* in hetzelfde is opgesloten. Alle Overreding moet zich op eene zekere Overtuiging gronden, gelijk tevens alle *ware* Overtuiging eene zekere Overreding tot het doen of laten van iets ten gevolge zal hebben. Het woord *Persuadere* wordt dus in het Latijn ook dikwerf voor beide genomen. Zoo ook het Grieksche *πειθειν*. Hieruit moet men echter niet besluiten, dat ik het onderscheid, door BLAIR op bladz. 100 tusschen Overreden en Overtuigen gemaakt, verworpen wil hebben. Het zijn, *in een' enger zin genomen*, verschillende dingen, maar toch door een' zeer engen band van causaliteit met elkander verbonden. *Overreden* is den wil door te reden, dat is door te spreken (de Hoogduitschers gebruiken *reden* nog voor spreken) tot iets overhalen, of om het wat platter uit te drukken, iemand tot het doen of laten van iets *bepraten*, *bekallen*. *Overtuigen* (van *tuigen*, 't welk van *tijgen*, *teeg* of *toog*, *getogen*, in den zin van *trekken*, stamt) is het verstand over, dat is, naar de meening heen trekken, welke men verdedigt. Ziedaar de Etymologie en engere beteekenis dier beide woorden. *Getuigen*, *getuigenis*, *betuigen*, enz. moeten ook alle van het oude werkwoord *tijgen* worden afgeleid. Hoe, is niet noodig hier uit te pluizen.

De verdeeling, die BLAIR op bladz. 102 geeft; van de Welsprekendheid in drie soorten, die namelijk van te vermaken, te leeren en te overtuigen, en te overreden, laat

zich hooren; zoo men op de eenigzins verschittende wijzigingen van het doel ziet, waartoe men bij verschillende gelegenheden spreekt, of wel op de middelen, om dat doel te bereiken. Maar hoe is het dan met het *stichten* gelegen, dat sommigen tegenwoordig als het karakteristieke doel der Kanselwelsprekendheid beschouwen? Komt dit dan niet bijzonder ook in aanmerking? Hierop kan men antwoorden: dit *stichten*, dat is, *opbouwen* van het goede, (gelijk de Hoogduitschers het daarom *erbauen* heeten) ligt van zelve in het overtuigen en overreden opgesloten. De Kanselredenaar sticht, als hij van het goede zijne hoorders *overtuigt*, en ten gevolge dier overtuiging hen tot het doen van het goede *overreeds*. Het stichten is dus niet een afzonderlijk doel van Welspreken.

In den grond houde ik de verdeeling, die de Ouden van de Welsprekendheid, of liever van de verschillende wijzen van zeggen (*genera dicendi*) maakten, in de Be-toogende, Beraadslagende, en Regterlijke, (*genus dicendi demonstrativum, deliberativum, et iudiciale*) nog voor de beste, want dezelve is niet zoo zeer van een verschil in het oogmerk ontleend, waartoe men spreekt, en dat toch voor alle soorten *ten laatste één* is en op het overtuigen en overreden der ziel van en tot iets, al is het ook maar tot een gevoel van vermaak, nederkomt, maar van het verschil in de voorwerpen, waartoe dat overtuigen en overreden in elk van die *genera* bijzonder betrekking heeft en zich uitstrekt, of met andere woorden: van het onderscheiden middelpunt, rondom hetwelk de denkbeelden meer bijzonder in elke dier soorten draaijen moeten. En deze nu waren: 1) het zedelijk deugdzaame (*virtus, honestum*); 2) het nuttige (*utile*) en het 3) Regtvaardige en Billijke (*Iustum et Aequum*). Te weten, een Redenaar heeft of *meer* te overtuigen en te overreden van en tot iets deugdzaams, of *meer* van en tot iets

nuttigs, of *meer* van en tot iets regtvaardigs en billijks. Prijs ik b. v. iemand, dan komt het er vooral op aan, dat ik mijne Hoorders er van overtuige en hunne geheele ziel *overrede om te gelooven*, dat hij een braaf man is. Dit toch, zeiden de Ouden, is het hoogste in den lof, waaraan al het overige in denzelven ondergeschikt moet zijn. Spreek ik in eene Staatsvergadering, dan zal het meeste wat ik zeg, betrekking hebben tot de vraag: of iets nuttig dan niet nuttig zij? Met andere woorden, ik raad b. v. eene belasting aan of af, omdat ik ze of voor nuttig, of voor schadelijk houdé. Voor het Geregt integendeel moet ik vooral van het *geregte* of *niet geregte* eener zaak of handeling de Regters overtuigen, en dien ten gevolge hen overreden, om naar deze hunne overtuiging uitspraak te doen. Maar om in geene herhalingen te vervallen, zij het mij vergund den geëerden Lezer te verwijzen tot hetgeen ik over dit eene en andere breedvoerig gezegd heb in mijne Akademische Voorlezingen *over de Vinding in de Welsprekendheid, naar de denkbeelden der Ouden*. Ik erken, voor het overige, dat hunne driedelige verdeling, vooral juist past op de hoofdonderwerpen, waarover zij gewonelijk spraken, en dat men in het eerst eenigzins verlegen is, om onze Kanselwelsprekendheid en die der zoogenaamde Gehoorzaal daaronder te brengen. Men zal echter bij nader overweging inzien, dat de Kanselwelsprekendheid uitnemend goed in de klasse van de Betoogende of Bewijzende soort, het *genus Demonstrativum*, te huis wordt gebragt, want, zoo ergens, moet in de Kanselwelsprekendheid de deugd, het brave en goede, het *honestum*, hetwelk, gelijk wij zagen, in het *genus Demonstrativum* bij de Ouden de *locus universalis*, of algemeene Betoogbron was, van alles wat de Redenaar zegt het middelpunt uitmaken. Den Mensch te verbeteren is het hoofddoel van allen Godsdienst. Wat Redevoeringen be-

treft, in Maatschappijen of soortgelijke gemengde Vergaderingen gehouden, ze zijn of bloot Verhandelingen, en dan minder onder opstellen van eigenlijke Welsprekendheid te rangschikken, of ze staan tot ééne of meer der drie gemelde hoofsoorten in verband, en kunnen nu eens onder deze, dan onder gene gerangschikt worden. Kortom, de juistheid, die er in de Verdeeling der Ouden heerscht, blijft tegenwoordig ook nog in vele opzigten met betrekking tot onze Welsprekendheid stand houden. In alles, wat de Theorie der Welsprekendheid aangaat, is hunne scherpzinnigheid verwonderlijk. BLAIR stelt dezelve soms lang niet genoeg op prijs.

L.

Bladz. 105. Welsprekendheid moet in vrije Staten gezocht worden.

Dit is alleszins waar. Frankrijks beroemde Roomsche Katholieke Kerkredenenaren uit de zeventiende eeuw stooten deze stelling ook niet omver. Hoe slaafsch toch Frankrijk den nek kromde onder het juk van LODEWIJK DEN XIV, die onbeschaamd zeide: *l'état c'est moi!* en hoe zeer SCHILLER in zijn gedicht aan GÖTTE, toen deze VOLTAIRE's *Mahomet* ten tooneele voerde, niet geheel ten onregt zingen mogt:

*Denn dort, wo Sklaven knien, Despoten walten,
Wo eitel sich die Afergrüsse bläht,
Dort kann die Kunst das Edle nicht gestalten,
Von keinem Ludwig wird es ausgesät;
Aus eigner Fülle muss es sich entfalten,
Es borget nicht von irdscher Majestät;
Nur mit dem Wahren wird es sich vermählen,
Und seine Glut durchflammt nur freye Seelen.*

die slaafsche geest bezielde niet de Kanselleeraars. Zij bewaarden in den Godsdienst het heilige Palladium der Vrijheid, die in den Staat niet aanwezig was, en van daar hunne Welsprekendheid. Wannêr BOSSUET op den Predikstoel stond, gevoelde hij zich als Christen een vrij man, als dienaar der Godheid boven alle Koningen verheven, en hij is juist het welsprekendst, als hij hun de ijdelheid van allen aardschen glans en luister in de ooren dondert. Men neme eens den verhevenen, als met de majesteit eener plegtige orgelmuzijk voortstroo- menden aanhef zijner Lijkrede op HENRIETTE MARIE, Koningin van Engeland, Gemalinne van den ongelukkigen KAREL DEN I: „*Celui qui règne dans les cieux et de qui relèvent tous les empires, à qui seul appartient la gloire, la majesté et l'indépendance, est aussi le seul qui se glorifie de faire la loi aux rois et de leur donner quand il lui plait, de grandes et de terribles leçons. Soit qu'il élève les trônes, soit qu'il les abaisse, soit qu'il communique sa puissance aux princes, soit qu'il la retire à lui-même et ne leur laisse que leur propre faiblesse; il leur apprend leurs devoirs d'une manière souveraine et digne de lui. Car en leur donnant sa puissance, il leur commande d'en user comme il fait lui-même pour le bien du monde, et il leur fait voir en la retirant, que toute leur majesté est empruntée, et que, pour être assis sur le trône, ils n'en sont pas moins sous sa main et sous son autorité suprême. C'est ainsi qu'il instruit les princes, non seulement par des discours et par des paroles, mais encore par des effets et par des exemples. Et nunc, Reges, intelligite, erudimini qui iudicatis terram!*” *

---

* Wat verder vertaalt BOSSUET deze aanhaling uit de Latijnsche Bijbelvertaling of zoogenaamde *Vulgata*: „*En-*

Ik herhaal: deze plaats, in welke eenvoudige bewoordingen dan ook gekleed, is van eene ontzagwekkende, diepen indruk makende majesteit, vooral als zij langzaam en plegtig op een' wat lagen toon van stem, in de manier b. v. van onzen welsprekenden DES AMORIS VAN DER HOEVEN,

---

tendez, ó grands de la terre, instruissez-vous, arbitres du monde!" De geheele plaats kan in het Hollandsch huiden: „Hij, die in de Hemelen regeert, en die aller koninkrijken leenheer is; hij, wien - alléén de glorie, de majesteit en onafhankelijkheid toekomen, hij is ook de eenigste, die er roem op draagt, dat hij aan Koningen de wet voorschrijft, en dat hij hun, wanneer zulks hem welgevallig is, groote en schrikkelijke lessen geeft. Het zij hij troonen doe verrijzen, hetzij hij troonen doe verzingen, hetzij hij Vorsten in zijne magt doe deelen, hetzij hij die magt wéér aan zich trekke, en hun niets dan hunne eigene magteloosheid overlate, steeds leert hij hun hunne pligten op eene algebiedende en zijner grootheid waardige wijze. Verleent hij hun toch zijne magt, zoo beveelt hij hun te gelijker tijd, om van haar een gebruik te maken, gelijk hij - zelf zulks doet; tot geluk namelijk der wereld. Ontneemt hij ze hun daarentegen, zoo doet hij hen zien, dat al hunne majesteit slechts geleend is, en dat, hoezeer zij ook op een' troon gezeten zijn, zij daarom niet minder in zijne hand, onder zijne opperheerschappije staan. Indiervoege is het, dat hij Vorsten niet - alleen door woorden, maar ook door daden en door voorbeelden onderwijst. „*Et nunc, Reges, intelligite; erudimini qui iudicatis terram!* (En nu, ó Koningen, wordt wijs! laat u onderrigten, gij lotbeschikkens der aarde!)”

Het vervolg dezer inleiding of *Exordium* van BOSSUET'S Lijkrede, waarin hij, de figuur der zoogenaamde *congeries* of *oepenstapeling* bezigende, in weinig woorden een kort overzicht geeft van al de lotwisseling, der overledene Vorstinne te beurt gevallen, is niet minder treffend. Deze mijne aantekeningen zouden echter van lijevigheid bersten, indien ik al zulke schoone plaatsen in dezelve opnemen wilde.

gedéclameerd wordt. In de zamenvoeging der perioden, die, gelijk de golven eener breede; diepe rivier, kalm en bedaard daar heen vloeijen, heerscht eene oorstreelende welluidendheid of een liefelijke zoogenaamde *numerus*, kortom, hoe dikwerf ook ik dezen aanhef in mijne lessen heb aangehaald, dezelve vervult mij telkens met nieuwe bewondering.

Slechts als de Fransche Kanselredenenaren het verhevene en van aardsche magten onafhankelijke hunner betrekking uit het oog verliezen, als zij beginnen te vlejien en te kruipen, verdwijnt eensklaps hunne Welsprekendheid. Jammer, dat zij van dergelijke vleitaal zich niet overal onthouden hebben; gelijk de Heer VAN KAMPEN hen daarover te regt gegispt heeft. — Ware, vurige, levendige, staatkundige of politieke Welsprekendheid is in Frankrijk eerst met de omwenteling ontstaan. Ook al een bewijs voet BLAIR's stelling. En dat bewijs kan al mede het vroegere adeltrotsche, titelzuchtige Duitschland geven, als welk land toch in geene soort van Welsprekendheid dan alleen in die van den Kansel iets merkwaardigs heeft opgeleverd, zoo lang het in deszelfs menigte van Staten en Staatjes van politieke vrijheid verstoken was, en van de luimen en de willekeur zijner *Allernädigsten Herrschaften und Landesväter* in alles afhing. Of men er nu, waar men wat vrijer ademt, den akker van staatkundige Welsprekendheid dieper beploegen zal, moet de tijd leeren. — Zegt men intusschen, dat wij-Hollanders, die eene vrije Republiek hadden, ook niet op veel lauweren in de Staatswelsprekendheid bogen kunnen, zoo antwoord ik, dat Vrijheid door zich-zelve alleen de Welsprekendheid niet voortbrengt, maar slechts de voorwaarde is, zonder welke die kunst niet voortgebracht kan worden. Er waren geene gelegenheden, dat er bij ons voor groote vergaderingen openlijk

veel te spreken viel. Hoe zou dus bij al onze vrijheid (en nog was die met eene tamelijke dosis Aristocratie bezwaard) Welsprekendheid, met name staatkundige, het hoofd fier hebben kunnen verheffen? Om van andere redenen niet te spreken.

L.

Bladz. 108. Grieksche Welsprekendheid enz.

Men vergelijkte over de Welsprekendheid bij de Grieken en over de Grieksche Redenaren REISKE, *Oratorum Graecorum Monumenta*, CICERO *Brutus, sive de claris Oratoribus*, CICERO *Orat.*, QUINCTILIANUS, VOSSIUS, RUHNKENIUS *Historia Critica Oratorum Graecorum*, *Douze Dissertations sur l'origine et les progrès de la Rhétorique et de l'Eloquence chez les Anciens Grecs*, (In de *Mémoires de l'Académie des Inscriptions et belles Lettres*,) ROLLIN *Histoire Ancienne*, ROLLIN *Manière d'enseigner etc.*, LA HARPE *Cours de Littérature. Histoire critique de l'éloquence chez les Grecs par* BELIN DE BALIU, een aantal stukken van BECKER, JACOBS, en anderen over DEMOSTHENES enz. enz. VAN KAMPEN *Handboek en Verh.*, ESCHENBURG *Théorie der Beredtsamkeit*, SCHOTT *Beredtsamkeit*, WACHLER, BOUTERWECK, HEEREN, EICHHORN en vijf- en-twintig anderen.

L.

Bladz. 111. PERICLES.

PERICLES, die met zoo veel bekwaamheid het staatsroer te *Athene* wist te besturen, en wiens eeuw voor kunst en wetenschap de gouden eeuw van Griekenland genoemd wordt, schijnt in zijne Welsprekendheid meer of min dichtertlijk en beeldrijk geweest te zijn, naar een paar staaltjes ten minste te oordeelen, die de Geschiedschrijver PLUTARCHUS van den Stijl van PERICLES geeft, naar eene aanhaling

voorts van ARISTOTELES, en, zoo men wil, naar de redevoeringen, welke THUCYDIDES hem in den mond legt, en die door den Kunstregter DIONYSIUS *van Halicarnasse* voor een deel scherp gegispt worden. Ik kan echter niet vinden, dat er b. v. in de Lijkrede van PERICLES op de gesneuvelden in het begin van den Peloponnesischen oorlog, bij THUCYDIDES in het tweede boek zijner Geschiedenissen te vinden, eene enkele plaats voorkomt, die voor eene Volksredevoering wat te Poëtisch gekleurd is, tenzij men verhevene denkbeelden, als b. v. de volgende, Poëtisch gelieve te heeten: „Zij (de gesneuvelden) hebben, terwijl zij voor het algemeen welzijn hun leven opofferden, voor zich-zelven een' nimmer vergankelijk roem ontvangen, en eene eervolle begraafplaats, zoo wel op dat plekje gronds, waar zij rusten, als dáár, waar hun roem overblijft, om bij iedere gelegenheid, die zich opdoet, dat er iets verrigt of gesproken wordt, eeuwig vermeld te worden. Want de gansche aarde is het graf voor doorluchtige mannen, en niet alleen in het land hunner inwoning getuigen de opschriften van hunne deugden, maar zelfs op eenen vreemden bodem leeft hunne nagedachtenis bij ieder nog meer in het geheugen dan in de opgetrokkene grafzuil voort.” Waarlijk fraai en grootsch, en naar THUCYDIDES duizendmalen in lijkredenen en lijkdichten nagebaauwd! Men zie de vertaling, welke van de gemelde lijkrede door een' der voormalige kweekelingen onzer Hoogeschool, den Heer en Mr. R. H. EYSONIUS WICHERS, in de Bibliotheek van oude Letterkunde mijns geachten Ambtgenoots., den Hoogleeraar TEN BRINK, gegeven is. Intusschen laat zich uit die Lijkrede tot den aard der Welsprekendheid van PERICLES moeijelijk een besluit trekken, daar dit geheele stuk met andere soortgelijke van THUCYDIDES eigen vinding is,

en men alleen kan veronderstellen, dat de Geschiedschrijver eenigzins *in den geest en de manier van* PERICLES zal hebben geschreven. Dan verdwijnt echter des te meer de blaam van het te dichtertlijke des Stijls; want de Lijkrede diende dan bloot om gelezen te worden, hetwelk een groot onderscheid maakt met een stuk, dat werkelijk voor het volk door PERICLES - zelve ware uitgesproken geworden. Hoedanig een oordeel zouden wij anders niet wel moeten vellen over de Redevoeringen, die onze groote HOOFD deze en gene of beroemde, of beruchte personen in zijne Nederlandsche Historiën uiten doet, en die soms klinkklare Poëzij in Proza zijn? Inderdaad, bij al dat vitten en haarkloven over hetgeen gepast of ongepast dichtertlijk in een' Stijl is, kan men niet genoeg in het oog houden, waar, voor wien, door wien, en over welk onderwerp gesproken of geschreven is geworden. Men zal toch in eene redevoering voor vrouwen, in een modern reisverhaal, in een' roman enz. niet overal de dorheid en beeldeloosheid van ARISTOTELIS verlangen.

L.

Bladz. 112. Allen beroemde Atheners.

Ten tijde van den eigenlijken bloei der Grieksche Welsprekendheid, muntten de Atheniënsers niet slechts boven de andere Grieken daarin uit, maar waren genoegzaam de eenigsten, wien de lof van Welsprekendheid toekwam. Beslissend desaangaande is het oordeel van den grooten Redenaar en Kunstregter tevens, MARCUS TULLIUS CICERO. (in Bruto Cap. 13) *Hoc autem studium non erat commune Graeciae, sed proprium Athenarum. Quis enim aut Argivum oratorem, aut Corinthium, aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, suspicari libet. Lacedaemonium vero usque ad hoc tempus,*

audivi, fuisse neminem. Welk oordeel VELLEJUS PATERCULUS heeft overgenomen (L. I. C. 18.). Zie RUHNKENIUS, in zijne *Historia Critica Oratorum Graecorum pag. 36 et 37*, geplaatst voor het Latijnsche werkje van RUTILIUS LUPUS, door denzelven uitgegeven. Nadat te Athenen, met het verval der vrijheid, ook de Welsprekendheid in verval was geraakt, is de beoefening dezer kunst tot de Aziatische volken, tot de Rhodiërs, en de bewoners der andere eilanden overgegaan, waardoor het onderscheid tusschen den Aziatischen, Rhodischen en Attischen Stijl is ontstaan.

BOSSCHA.

Bladz. 113. GORGIAS enz.

Hoe hier en op een paar andere plaatsen in den Nederlandschen tekst GEORGIAS in stede van GORGIAS gekomen zij, beken ik niet te weten. Den Hemel slechts is bekend, hoe soms drukfeilen in een boek sluipen. Het fragment eener lijkrede, dat van den gemelden Sofist (over welken vooral ook CICERO in zijnen *Orator* verdient nagezien te worden) is overgebleven, vindt men onder anderen aangehaald bij GEEL, *Historia Critica Sophistarum*. Nog een paar andere stukken gaan op zijn' naam door.

L.

Bladz. 114. ISOCRATES.

Deze Grieksche Redenaar is al zeer verschillend beoordeeld, dikwerf echter veel te streng, want hij verdient waarlijk niet den naam van *laf*, welken de Fransche Aarts-Bisschop FÉNÉLON hem in zijne *Dialogues sur l'éloquence* geeft, waarbij men echter de fraaije Aanteekeningen van den Hoogleeraar SCHRANT moet raadplegen. Tegen het ongunstig oordeel van DIONYSIUS van *Halicar-*

nasse, FÉNÉLON en dergelijke kunstregters, kan men echter veilig het goedkeurend van PLATO, CICERO, ROLLIN, THOMAS en anderen overstellen. De Heer VAN KAMPEN merkt ergens te regt op, dat men niet genoeg het doel op het oog heeft gehouden, waartoe ISOCRATES schreef. Dit doel was namelijk niet zoo zeer, om zijne Redevoeringen in eene volksvergadering uit te spreken, en, gelijk DEMOSTHENES, de eenę of andere staatszaak openlijk te behandelen, maar om ze aan eene schaar van leerlingen voor te lezen, deze en gene leeringen bij hen-ingang te doen vinden, den roem van het Vaderland en deszelfs groote Mannen bij hen te verheffen, en daartoe door aangename, ronde, welluidende, lange, sierlijke perioden hunne ooren te streelen. Het was dus bij ISOCRATES meer een spiegelgevecht, dan een ernstige strijd, zoo als DEMOSTHENES voerde, en zijn wapentuig moest vooral ook blinken. Op hem is derhalve zeker algemeen zeggen van CICERO, ten aanzien der Grieksche lofredenaars, toepasselijk: „*Ipsi Graeci magis legendi aut delectationis aut hominis alicuius ornandi, quam utilitatis huius forensis causa, laudationes scriptitaverant.*” Geen wonder echter, dat, wanneer men de Welsprekendheid alleen als een middel beschouwt, om een' onstuimigen volkshoop te breidelen, en denzelven met dien hem in den mond gewrongen breidel naar welgevallen te sturen, een Stijl als die van ISOCRATES, welke redenaar soms jaren lang achtereen aan denzelven polijstte en likte, hier en daar koel en beuzelachtig moet schijnen, schoon het ons evenmin bevreedden kan, dat CICERO, die zelf zoo op muzijkale perioden en een' meer getooiden schrijftrant verliefd is, ISOCRATES zoo krachtig in zijne bescherming hebbe genomen. De lessen, welke de gemelde Grieksche Redenaar over de Redekunst of Welsprekendheidsleer hield, schijnen hem grof

betaald te zijn geworden; ja, eens moet hij voor eene zekere Redevoering, die hij voor een' Cyprisch Koning opstelde, een vijftig duizend gulden hebben ontvangen. De helft der Redevoeringen van ISOCRATES schijnt wel verloren te zijn gegaan. Hij is bij de honderd jaren oud geworden.

L.

Bladz. 116. ISAEUS en LYSIAS.

LYSIAS schijnt vooral den Stijl, die, volgens CICERO in den *Orator*, door de Sofisten, als GORGIAS en anderen, met nutteloozen pronk overladen was, tot eene meerdere eenvoudigheid, korthed en duidelijkheid terug te hebben gebracht. Hij wordt voor echt Attisch van schrijfstrant gehouden. Zijn gebrek aan verheffing en dorheid kon echter den dichterlijken PLATO niet zeer behagen, gelijk sommigen zelfs willen, dat PLATO's *Phaedrus* misschien eene stilzwijgende gisping van den schrijfstrant van LYSIAS ten doel heeft. Een groote dertig Redevoeringen van dien Attischen Redenaar zijn tot ons overgekomen. De echtheid der aan hem toegeschrevene Lijkrede is met dat al aan bedenking onderhevig. WIELAND en FR. V. SCHLEGEL hebben bij de Duitschers het eene en andere van LYSIAS vertaald.

Van ISAEUS, den leerling van LYSIAS en ISOCRATES, en zelve leermeester van DEMOSTHENES, heeft men een klein dozijn stukken nog overig, die meestal tot burgerlijke regtsgedingen betrekking hebben, en dus geene bijzondere belangstelling kunnen opwekken. Hij gaf ook onderwijs in de Welsprekendheid, en schreef pleitredenen voor anderen.

L.

Bladz. 118. Levensbijzonderheden van DEMOSTHENES.

Onze lezers kunnen deze levensbijzonderheden van dien beroemden Redenaar vinden in het dertiende Deel der vertaalde levens van PLUTARCHUS.

BOSSCHA.

Bladz. 119. DEMOSTHENES is in zijn' Stijl spaarzaam in beelden enz.

Een vertaler mag daarom wel zorg dragen, om in eene overzetting DEMOSTHENES niet te willen verfraaijen, en hem eene poëtische beeldspraak in den mond te leggen, die hem over het algemeen vreemd is. Zoo heeft men eene oudere Fransche vertaling van DE TOUREIL, waarin de volgende woorden uit het begin der derde Philippische Redevoering, ἐὶθ' ἴμιν συμβεβηκεν ἐκ τούτου ἐν μὲν ταῖς ἐκκλησίαις τρυφᾶν καὶ κολακνεσθῆαι πάντα πρὸς ἡδονὴν ἀκουοῦσιν, aldus vertaald worden: „*De là il arrive que dans vos assemblées, au bruit flateur d'une adulation continuelle, vous vous endormez tranquillement entre les bras de la Volupté.*” Hier is de uitdrukking *vous vous endormez tranquillement entre les bras de la Volupté, au bruit flateur d'une adulation continuelle* (gij sluimert, bij het vleijende geruisch eener onophoudelijke pluimstrijkerij, gerust in de armen van den wellust in) niet in den geest van DEMOSTHENES, gelijk ROLLIN ergens te regt aanmerkt. Zij is te beeldrijk en Poëtisch. De wellust wordt hier als eene ligtekooi verpersoonlijkt, in wier armen men, bij de zoe- te muziek van vleijerij, in slaap valt. Ook wordt door DEMOSTHENES van geen' eigenlijken wellust, dat is van weelde en zinnelijke geneugten gesproken, maar bloo-

telijk daarvan, dat de Atheners, door vleitaal vertroeteld, niet meer de waarheid wilden hooren. Veel beter luidt de Latijnsche vertaling van WOLFUIUS: „*Unde id consequimini, ut in concionibus fastidiatis, assentationibus deliniti et omnia quae voluptati sunt audiatis.*” En zoo ook eene Fransche vertaling dier plaats van MAURECROIX: „*Vous vous rendez difficiles dans vos assemblées; vous voulez y être flattés, et qu'on ne vous tienne que des propos agréables*” etc. * JACOBS heeft het in het Hoogduisch overgezet: „*Davon ist denn die Folge, dass Ihr in euern Versammlungen im Genusse der Schmeichelei schwelgt, indem Ihr nur Ergötzliches hört*” u. s. w. — AUGER's vertaling heb ik niet bij de hand. — Van den anderen kant moet men in eene overzetting aan DEMOSTHENES geene platte uitdrukkingen in den mond leggen, zoo als de gemelde TOUREIL † ook wel schijnt gedaan te hebben, b. v. *demander à cor et à cri, corner aux oreilles*

---

* De Abt OLIVET vertaalt luchtigjes en bij wijze van uittreksel à la Française: „*Ici (dans vos délibérations) fiers et délicats vous n'écoutez que ce qui vous fait plaisir etc.*”

† Volgens OLIVET verhaalt BOILEAU, in de *Histoire de l'Académie Française*, omtrent dien TOUREIL (TOURELIUS) de volgende niet onaardige Anecdote, die ik hier vertalen zal: „Eens op een tijd dat RACINE te Auteuil bij mij was, zegt BOILEAU, kwam DE TOUREIL en raadpleegde ons over eene plaats van DEMOSTHENES, die hij op vier-, vijfderlei manier had vertaald, de eene manier al onnatuurlijker en gekunstelder dan de andere. „ó Die barbaar, die beul,” beet mij RACINE in het oor: „hij zal zoo lang haspelen, totdat hij op zijne wijze DEMOSTHENES geestig gemaakt heeft!” Nu ja, (dus vervolgt BOILEAU) wat men indiervoege *geest* heet is juist het goud des gezonden verstands vervuild tegen klatergoud!”

enz., want dit strijdt tegen de Attische beschaaftheid des grooten Redenaars. Men kan dus begrijpen, dat het vertalen van DEMOSTHENES geene gemakkelijke zaak is. *Werken*, (zegt zeer naar waarheid JACOBS in zijne Voorrede) *wie die Demosthenischen Reden sind, nichts zu entziehen ist in jeder der gangbaren Sprachen, die wir kennen, unmöglich, aber auch nichts Fremdartiges ihnen anzudichten ist keineswegs leicht. Jene Einfachheit der Rede, die dem Unkundigen bisweilen wie Nüchternheit erscheint, ist der Attischen Beredsamkeit überhaupt eigenhümlich; die Demosthenische aber ist ihrer ganzen Natur nach von allem Sophistischen Aufputze um desto weiter entfernt, je mehr sie, im Vertrauen auf die überzeugende, aus der Tiefe des Herzens quellende Kraft, die Künste der Schule und rhetorischen Schimmer verschmäht. Wie nun ein gewisser Prunk der Rede und eine in austönenden Phrasen sich bewegende Beredsamkeit das Geschäft des Uebersetzers wesentlich erleichtert, so wird es durch inhaltreiche Einfachheit erschwert, indem auf der einen Seite die Gefahr schlaffer Gemeinheit, auf der andern der gesuchten Verbildung droht, u. s. w.* — Welke CICERO's grondstellingen waren, die hij in het vertalen der twee bekende Redevoeringen van DEMOSTHENES en AESCHINES volgde, zie men in zijn werkje: *de optimo genere Oratorum*. — Over de spraakfiguren, welke inzonderheid door DEMOSTHENES gebruikt zijn, handelt BECKER in zijn boek: *Demosthenes als Staatsmann und Redner*, waarin hij, op het voetspoor van den Geschiedschrijver en Redekundige DIONYSIUS van *Halicarnasse* en meer anderen, den aard van den Stijl des Griekschen Redenaars ontwikkelt en aantoont, dat klaarheid en duidelijkheid, kracht en eenvoudigheid, mitsgaders eene ongemeene welluidendheid van woordenschikking bij DEMOSTHENES de hoofdeugden zijn van het

geen de Ouden *Elocutio*, dat is, uitdrukking in woorden, noemden, en wat men niet met *Pronuntiatio*, dat is, de mondelijke voordragt, verwarren moet. Men vergelijk ook de Verhandeling van onzen geleerden en onvermoeid werkzamen VAN KAMPEN over het kenmerkend onderscheid tusschen de hoofdsorten van Welsprekendheid, benevens een stukje *over den Stijl van DEMOSTHENES*, geplaatst in het Magazijn enz., door den gemelden Hoogleeraar uitgegeven. Zie ook den Heer SCHRANT in zijne Aanteekeningen op FÉNÉLON . . . . Maar het zou vervelend zijn hier de duizend en één schriften aan te willen halen, die over den in vele opzigten grootsten Redenaar van alle tijden sinds eeuwen zijn uitgegeven. *De Welsprekendheid van DEMOSTHENES zal altijd een onnavolgbaar model blijven voor elkeen, die in soortgelijke omstandigheden, over soortgelijke onderwerpen, en tot een soortgelijk volk spreekt, als waarin, waarover, en tot hetwelk de Grieksche Redenaar gesproken heeft.* Die echter in deszelfs, hier en daar aan het naakte en dorre grenzenden, eenvoudigen, beeldeloozen Stijl tegenwoordig overal en over alle onderwerpen spreken of schrijven wilde; die b. v. een roman, een reisberigt, eene redevoering tot Dames gehouden, zelfs ook sommige kanselredenen in dien trant wilde voordragen, zou weinig hoorders en lezers vinden. Alle Welsprekendheid wordt *in eene zekere mate* door stof, tijd, plaats en personen gewijzigd. Dit is eene onfeilbare uitspraak van het gezond verstand. De Schrijver dezès heeft daarover in het Voorberigt voor zijne Akademische Voorlezingen *over de Vinding naar de denkbeelden der Ouden*, op eene half boertende wijze gesproken. Vergelijk ook het gezegde hier boven in de Aant.

L.

Bladz. 120. De Redevoeringen van DEMOSTHENES en ESCHINÈS (of AESCHINES) voor of over de kroon.

Het ware te wenschen, dat wij van deze twee fraaije Redevoeringen, waarin de grootste Redenaren van hunnen tijd tegen elkander in het strijdperk traden, eene Nederduitsche vertaling hadden. Voegde men hier dan eenige Rhetorische en Aesthetische Aanteekeningen over de Welsprekendheid, in die pleitgedingen doorstralende, bij, zoude zulks zeer nuttig voor jonge lieden kunnen zijn. Mij is echter zulk eene overzetting niet bekend. In de *Bibliotheek van oude Letterkunde* heeft men eene vertaling der drie Olynthische Redevoeringen van DEMOSTHENES, terwijl in het *Musaeum* des Heeren SIENBEEK een paar fragmenten uit de Redevoeringen *wegens de kroon* voorkomen. JACOBS heeft die van DEMOSTHENES overgezet, en daarmede wel het volmaaktste, hetwelk de gemelde groote Redenaar heeft voortgebracht. Immers de Redevoering voor de kroon wordt voor zijn meesterstuk gehouden. CICERO noemt ze een Ideaal, het *non plus ultra* van Welsprekendheid. *Ex profecto Oratio* (zegt hij in zijn Redenaar) *in eam formam, quae est insita in mentibus nostris, includi sic potest, ut maior eloquentia non requiratur.* „En hadt gij ze DEMOSTHENES-zelven eens hooren uitspreken,” zeide zijne tegenpartij ESCHINES later tot iemand, die na het lezen dier Redevoering zijne bewondering te kennen gaf. Krachtige, maar tevens edelmoedige lofspraak in den mond van een vijand! Hoe vinnig toch ESCHINES tegen DEMOSTHENES pleitte voor de ontkennende beantwoording der vraag: „zal aan DEMOSTHENES voor zijne den Staat bewezen diensten zekere gouden eerkroon openlijk in den schouwburg namens het Atheensche volk geschonken worden?” kan uit zijne geheele Redevoering, vooral

ook uit het slot, blijken, waarin hij uitroept: „Wat zouden THEMISTOCLES, wat zouden de bij *Marathon* en *Plattá* gesneuvelden zuchten, als de slechtaard (DEMOSTHENES namelijk) gekroond werd, die beleden heeft, dat hij het met de Barbaren tegen de Hellenen heeft gehouden!” — En dan de vurige *Apostrophe* en *Prosopopoeia*: „Ik heb, ó aarde, ó zon, ó deugd, verstand en doorzigt, waardoor wij het goede van het kwade leeren onderscheiden, den Staat mijne hulp verleend, en heb het mijne gezegd” enz. enz. — In de Redevoering van DEMOSTHENES-zelfen hebben de kunstregters der Oudheid, als DIONYSIUS en LONGINUS, behalve al het overige schoone, b. v. den eed bij de schimmen der voorvaderen, ook nog de keur van woorden en de harmonij der perioden bewonderd. Zoo doet LONGINUS het schilderachtige en als 't ware dactylische van voetmaat in eene zekere door hem aangehaalde periode opmerken, en DIONYSIUS roemt vooral ook de welluidendheid der volzinnen in het begin der Rede. BLAIR had zich, dunkt mij, met zijne Engelsche, dat wil zeggen, niet zeer muzikale ooren, aan dat oordeel der Oudheid maar moeten onderwerpen, te meer, daar die Oudheid vermoedelijk wel even goed Grieksch als hij verstaan zal hebben. De Man is echter soms wat hoogwijs. — BECKER, in zijn aangehaald werk over DEMOSTHENES, heeft den aard en den inhoud der beide Redevoeringen wegens de kroon zeer nauwkeurig ontwikkeld.

L.

Bladz. 121. De Grieksche Redenaren varen dikwerf in scheldwoorden en onbeschofte taal uit.

Van dit schelden kunnen de door mij uit ESCHINES in de vorige noot aangehaalde woorden reeds ten bewijze

strekken. Zoo luidt het ook niet malsch, als dezelfde Redenaar aan DEMOSTHENES (volgens de vertaling in het *Musaeum*) toeroept: „Welk eene straf zijt gij dan waardig, ó bederver van Griekenland?” En zoo op eene andere plaats: „ó Gij, die tot groote en gewigtige bedrijven van alle menschen het minst bekwaam zijt, maar in verwonderenswaardige stoutheid van zeggen alle overigen te boven gaat!” enz. Nog sterker luidt het volgende: „Het tegendeel van hetgeen de stem de Herauts (bij de krooning namelijk van DEMOSTHENES) zegt, zal schijnen gezegd te worden: dat namelijk het Atheensche volk in dezen man (indien hij al een man genoemd mag worden) *den slechtsten* om zijne deugd, *den verwijfden en verlooper van zijn gelid* om zijne manhaftigheid kroont.” — Men verweet namelijk aan DEMOSTHENES, dat hij in zekeren strijd de vlugt had genomen. Het zal den wakkeren redenaar gegaan zijn, als later den dichter HORATIUS, wiens gulle biecht in zijn *tecum Philippos etc.* bekend genoeg is, schoon WIELAND 's mans hazenaard wat poogt te bewimpelen. DEMOSTHENES bleef echter aan ESCHINES en anderen hunne scheldwoorden niet schuldig. Men zie een paar zoetigheden van hem in des Heeren VAN KAMPEN's Verhandeling aangehaald. Zoo zegt hij ook tot ESCHINES, terwijl hij het opschrift op het graf der gesneuvelden vermeldt: „Lees hem dat opschrift, opdat gij, ó ESCHINES, ook hieruit zien moogt, welk een domme en schandelijke Sycophant gij zijt!” En dan wat verder: „Wat smaadt gij mij derhalve, gij allerverwatenste, en spreekt van datgene, wat de Goden op uw' eigen kop en die der uwen néer mogen doen storten!” — Zeker dit eene en andere klinkt niet zoo hupsch, als wanneer de Engelsche Parlementsleden, ook in de hevigste twistreden, elkander toch de regt eer-

zamen, *the right honourable* noemen! Daarvoor jagen zij echter elkaar wel eens na den afloop der vergadering christelijk een' kogel door het hoofd, wat zeker al zoo fatsoenelijk en Romantisch is als schelden, met welke moorddadige kleinigheden Grieksche en Romeinsche Redenaren zich evenwel niet ophielden.

L.

Bladz. 122. DEMETRIUS PHALEREUS.

Over den Redenaar DEMETRIUS PHALEREUS, wiens verwijfden smaak BLAIR laakt, verdient, behalve CICERO in zijn' *Brutus* en *Orator*, ook QUINCTILIANUS (Lib. 10) nagezien te worden. „De bontkleurige, veelverwige rok van DEMETRIUS,” zegt die beroemde Redekundige: „deugde niet in het stof der marktvergaderingen!” *Meminimus, versicolore m illam, qua Demetrius Phalereus dicebatur uti, vestem, non bene ad forensem pulverem facere.* En zoo prijst CICERO ook wel zeer deszelfs geleerdheid, maar voegt er met eene figuurlijke zegswijze bij, dat hij minder voor den eigenlijken strijd, dan wel voor de schermschool (of het worstelperk) was opgelegd. *Eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus quam palaestra.* Een zeggen, 't welk met dat van Koning PHILIPPUS over DEMOSTHENES en ISOCRATES, (meen ik) overeenkomt: „De eene vecht met het zwaard, de andere met de floret.” — CICERO merkt vervolgens nog aan, dat DEMETRIUS het eerst aan de Welsprekendheid een' anderen draai gegeven, en ze te malsch en mollig gemaakt heeft, daar hij liever aangenaam, dan ernstig en deftig had willen schijnen; maar aangenaam op eene wijze, dat hij eer de gemoederen deed versmelten, dan ze als 't ware verbrijzelde, en dat hij slechts in dezelve de herinnering zijner bevalligheid,

maar niet (ZOO als EUPOLIS van PERICLES verhaalt) tevens prikkels en sporen om iets te doen of te laten achterliet. *Hic primus inflexit orationem et eam mollem teneramque reddidit; et suavis, sicut fuit, videri maluit quam gravis, sed suavitate ea, qua perfunderet animos, non qua perfringeret, et tantum ut memoriam concinnitatis suae, non (quemadmodum de Pericle scripsit Eupolis) cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum, a quibus esset auditus.* Brut. n. 37, 38. Men ziet dus, dat DEMETRIUS, als hij in onzen tijd in eene gemengde vergadering over het eene of andere onderwerp van smaak gesproken had, figuurs genoeg gemaakt zou hebben, maar hij was te zwierig, te verwijfd voor redevoeringen over belangrijke staatszaken. Hij deugde niet in het gewoel, in het stof eener onstuijnige Volksvergadering. Zoo wordt alle Welsprekendheid door plaats, tijd en omstandigheden gewijzigd. Laat men dit toch nooit uit het oog verliezen; anders zijn Rhetorische voorschriften geen' enkelen penning waard.

L.

Bladz. 124. Minderheid der Latijnsche taal in vergelijking der Grieksche.

Het is een groot gebrek in het Latijn, dat het eerst beschaafd is geworden, toen deszelfs grammatikale vormen reeds meer of min verstijfd waren, en het niet meer, gelijk een weeke wasklomp, alle indrukken kon aannemen, niet zoo kneedbaar meer was als het Grieksch, dat reeds van kindsbeen aan zich naar de luimen van allerlei schrijvers, in allerlei dialekten in hetzelfde de pen voerende, had moeten schikken. Daardoor toch heeft het Grieksch bij de kinderlijke nafveteit, waarvan BLAIR spreekt, tevens die door hem vermelde buigzaamheid

en plooibaarheid, mitsgaders dien verbazenden rijkdom in woorden terlangd, die elkeen verbaasd doen staan, en waarin onder de nieuwere talen het krachtige Hoogduitsch aan hetzelfde misschien het naast bij komt. Immers ook het Hoogduitsch heeft zich in de laatste tachtig jaren op eene zeer vrije, soms zelfs al te vrije, al te *demokratische* wijze gevormd, want elk Hoogduitsch schrijver van eenigen naam smeedt naar hartelust nieuwe uitdrukkingen, maakt regts en links van provincialismen gebruik, en delft uit allerlei oudere en nieuwere taalmijnen zijn' woordenschat op; juist als de Grieken ook deden, schoon deze laatsten hierin met meer takt en oordeel te werk gingen, en de grenzen der verschillende schrijfsorten scherper afbakenden. Het gaat in Duitschland toch met den stijl soms al zeer *ultra-liberaal* toe. Aan bombast en onzin bij ettelijken geen gebrek. Ook was het Grieksch veel zachter, veel dons- en fluweelachtiger, om 't zoo te noemen, dan het van consonanten vaak stekelige en borstelige Hoogduitsch; want de langste woordkoppelingen der Grieken zijn nog altijd muzikaal voor het oor, terwijl die der Hoogduitschers, even als onze Nederlandsche, ons soms het trommelvlies verscheuren. Alles is bij de Grieken ook meer oorspronkelijk, bij de Hoogduitschers meer kopij, ja de taal der laatsten is soms eene karikatuur van andere talen; hetgeen men in allen geval aan die der Grieken volstrekt niet te last kan leggen. Zouden zij toch van *Barbaren* ontleend hebben? Zij, de lieden van den *ton*, van Scythische lomperds en kinkels? Maar om niet af te dwalen, het Latijn is inzonderheid al eene zeer arme en onbuigzame taal in alles wat met de voorstelling van afgetrokken wijsgeerige begrippen in verband staat. Heeft men toch b. v. voor onze woorden *mogelijkheid*, *wezen*,

wezenlijkheid, werkelijkheid, enz. wel eens uitdrukkingen in het Latijn, en moet CICERO niet telkens tot het Grieksch de toevlugt nemen, als hij in zijne philosophische schriften in de diepten der wijsgeerte afdaaft? Moet men ook de helft der stoute koppelingen van HOMERUS en andere Grieksche Dichters in het Latijn niet door omschrijving uitdrukken? Omschrijving nu is geene vertaling, schoon vele jonge lieden meenen, dat het genoeg is, als men den zin van een enkel Grieksch, Latijnsch, of ander vreemd woord in zes Hollandsche woorden terug geeft. IENISCH heeft in zijne Vergelijking der voornaamste oudere en nieuwere talen van Europa daarover zeer fraaije, door voorbeelden opgehelderde aanmerkingen, en wil iemand zich op eene populaire wijze een overzigt verschaffen van de ongemeene kneedbaarheid en den rijken schat van hulpmiddelen der Grieksche taal tot het *derivéren* en *componéren* van woorden, zoo raadplege hij onder anderen het werkje van een' voormalig kweekeling dezer Hoogeschool, wijlen den Heer SCHIPPERS, in leven Rector te *Bolswart*. Hetzelve voert ten titel: *Grieksche Woordenschat*.

Voor het overige houde ik het er voor, dat de plooibaarheid, het buigzame en lenige, mitsgaders de rijkdom der Grieksche taal boven de Latijnsche zich meer voelen laten in den stijl der poëzij en in dien over wijsgeerige onderwerpen, dan in den eigenlijk gezegden redenaarsstijl. Met andere woorden: DEMOSTHENES had *door zijne taal* minder vooruit boven CICERO, dan b. v. HOMERUS, of FINDARUS, of wel ARISTOTELES zulks boven VIRGILIUS, HORATIUS en SENECA hadden. Een Redenaar, in eene Volksvergadering over zaken van den dag sprekende, heeft niet dien schat van woorden noodig, en mag ook, al geeft hem de aard zijner taal daartoe gelegenheid, niet

zooveel nieuwe woorden vormen, als een Dichter of Wijsgeer.

L.

Bladz. 125. CICERO.

Het ware dwaas hier van de duizend en één schrijvers uit allerlei natiën melding te willen maken, die al over dien welsprekendsten der Romeinen gehandeld, zijne verdiensten in het licht gesteld, zijn karakter uit een meer of minder gunstig oogpunt beschouwd hebben. Gemakkelijker ware het de starren in den melkweg, het zand aan den oever der zee te tellen. Ik maak den Hollandschen Lezer hier intusschen opmerkzaam op eene beschouwing en verdediging van CICERO's karakter, vooral naar aanleiding van zijne brieven, welk stuk in het derde deel van des Heeren SIEGENBEEK's *Musaeum* is aan te treffen. In de meermalen aangehaalde Verhandeling des Heeren VAN KAMPEN vindt men ook fraaije aanmerkingen over dien beroemden Romein, gelijk tevens hier en daar in de aantekeningen van mijnen geachten Ambtgenoot, den Hoogleeraar JAN TEN BRINK, op de door hem van SALLUSTIUS en CICERO vertaalde stukken. Het is te wenschen, dat de gemelde Hoogleeraar zijn voornemen om CICERO's brieven te vertalen nog eens ten uitvoer zal kunnen brengen. Wat aanmoediging, helaas, is echter bij het laauwe Publiek van zulk een klein land als het onze te vinden? Zoo iets moet men in het groote Duitschland aan de WIELAND's, GARVE's enz. overlaten. — Men zie ook de aantekeningen van den Hoogleeraar SCHRANT op FÉNÉLON's zamenspraken. De Heer VAN DER PALM heeft in zijne ontwikkeling van CICERO's Redevoering voor LIGARIUS de sterke en zwakkere zijde van 's mans welsprekendheid ook in een' helder licht gesteld.

Wat de vergelijking tusschen DEMOSTHENES en CICERO aangaat, die door QUINCTILIANUS LONGINUS, FÉNÉLON, ROLLIN, RAPIN, HUME, IENISCH en vijf-en-twintig anderen gemaakt is, ik denk, dat dezelve wel altijd een onbeslist pleidooi zal blijven. Het maakt intusschen een groot onderscheid, of men deze beide beroemde mannen bloot in hunne bekwaamheden als redenaars, dan ook in hunne overige kundigheden en talenten met elkander vergelijkt, en dan nog voorts, of men hen vergelijkt als redenaars bepaaldelijk met opzigt tot het doel, waartoe zij spraken, dan hen ook uit een meer vrij oogpunt beschouwt. Met opzigt tot het doel, waartoe zij spraken, is misschien DEMOSTHENES meer regtstreeks doeltreffend. Hij spreekt altijd om te overtuigen en te overreden. CICERO spreekt misschien ook wel eens louter en alleen om te spreken, om zijne gaven eens te laten schitteren, om zijne ijdelheid eens een weinig bot te vieren. Dit nu is in den grond een gebrek, en zoo men dus, vooral in de Welsprekendheid van Volksvergaderingen, (om 't even nu of men van de scheepsnebben (*rostra*), of van een' stoel of ton het woord voere) diengenen voor den grootsten redenaar moet houden, die het hoofddoel, hetwelk hij beoogt, het minst uit het oog verliest, en, zonder regts of links af te wijken, alles wat hij zegt blootelijk ondergeschikt maakt aan zijn voornemen om dat doel te bereiken, zal aan DEMOSTHENES de palm wel dienen toegekend te worden, al wil men ook het min ter zake doende, dat CICERO uit eigenliefde soms inmengt, in 't afgetrokken beschouwd nog zoo fraai heeten. Zoo is CICERO b. v., volgens het oordeel van QUINCTILIANUS, veel geestiger dan DEMOSTHENES, maar hij is mogelijk niet overal geestig op den regten tijd, en daardoor heeft hem zijn eigen vernuft wel eens gehinderd, om het oogmerk, waartoe hij sprak,

te bereiken. Wij bewonderen in zulk een geval den kwinkslag als kwinkslag, maar zouden toch CICERO, ter plaatse waar hij denzelven verkeerd gebruikt, grooter Redenaar genoemd hebben, als hij hem niet gebruikt had. En ditzelfde mag van enkele andere sieraden zijner Welsprekendheid misschien ook gelden, waarin hij soms wel eens wat van een' zwaardvechter heeft, die, om eene fraaije houding aan te nemen, vergeet, dat hij toeslaan moet. DEMOSTHENES integendeel zet zich nooit in een fraai postuur, of het dient hem te gelijker tijd, om des te beter houwen en steken te kunnen toebrengen. Om echter regt naauwkeurig DEMOSTHENES en CICERO te vergelijken, vooral ook in al het fijne en bevallige hunner Welsprekendheid, moet men beider talen even goed verstaan. Hieraan hapert het echter den meesten. Ik ten minste, die maar een *Graeculus* of *Griekeling* ben, beken gaarne, dat ik de kracht van ieder woord bij CICERO dadelijk veel beter gevoel dan bij DEMOSTHENES, en dat ik in den eersten met genoeg, als in een Hollandsch boek, kan lezen, terwijl ik op den laatsten *aanvankelijk* altijd eenigzins letterblokken moet.

Ik zeide, dat het een onderscheid maakt, of men deze beide groote mannen bloot als Volksredenaars, dan ook wat hunne andere verstandelijke bekwaamheden aangaat, tegen elkander overstelt. In het laatste geval toch neemt het oordeel een' geheel anderen zwaai. Wat weet men toch van den Griek, als Wijsgeer, Historiekenner, Zedeleeraar, Onderwijzer der Redekunst enz. veel bijzonders, terwijl in al deze opzigten CICERO, blijkens zijne aan ieder bekende schriften, zoo uitstekend is, dat ik water in de zee zoude plengen, indien ik tot betoog hiervan een woord verder verliezen wilde?

BLAIR, voor het overige, heeft het vrij sterk op de

Eigenliefde van CICERO geladen, en dat is eene grief, waarmede men telkens tegen den wakkeren Romein te voorschijn treedt. Zou DEMOSTHENES daarvan echter zoo vrij geweest zijn? Hij staat desaangaande niet in den besten reuk. Misschien heeft hij de *Ik-zucht* slechts wat beter weten te verbergen; want de Eigenliefde loopt bij den eenen wat meer naakt, bij den anderen wat meer bedekt, schoon onder die kleederen soms eene nog veel dikker, lijviger Eigenliefde schuilt, dan die arme naakte en berooide is, aan welke men, om eene spotachtige uitdrukking van SCHILLER te bezigen, *de ribben wel tellen kan*. Onze geachte Groningsche stadgenoot en vriend SPANDAW heeft over de Eigenliefde een vers gemaakt. Hij heeft echter de ergste misschien van allen vergeten, de Eigenliefde namelijk, die zich verbeeldt geene Eigenliefde te zijn, en van het eigen dierbaar ik tot anderen nooit spreekt, omdat zij hetzelfde bij de geheele wereld voor zoo bekend en beroemd houdt, dat het dwaasheid ware zulk eene overbekende voortreffelijkheid met het minste woord nog aan te willen roeren. Kortom, de van klinkklare trotschheid zwijgende, deswege soms ambt en titel, ja tot vóórnamen toe onvermeld latende Eigenliefde. — In allen gevalle, dat DEMOSTHENES zoo veel behagen in het waterhalend Atheensch vrouwtje schepte, hetwelk hij eener buurvrouw hoorde toefluisteren: „kijk, kijk, dat is nu die groote DEMOSTHENES!” is een trek, waarom CICERO hem misschien niet geheel ten onregt „onzen wat ijdel en ijdeluitigen DEMOSTHENES (*leviculus noster Demosthenes*)” geheeten heeft. En zoo al CICERO zich-zelfen bij herhaling geprezen moge hebben, inderdaad DEMOSTHENES weet in zijne redevoering voor de kroon zijne eigene verdiensten en al wat hij voor den Staat gedaan heeft ook genoeg op te vijzelen. Hij en CICERO beiden werden tot die zelfver-

heffing echter dikwerf getart; want ik wilde den man wel eens zien, die, als alle middelmatigheden om hem heen tot aan de wolken verheven worden, en van hem-zelf geheel gezwegen wordt, of omdat men te bot van geest is om hem te begrijpen, of wel wijl hij het ongeluk heeft gehad van aan Staat- of Letterkundige schreeuwers te mishagen, zijn geduld niet verliest en zelf bij wijlen niet de loftrompel aan den mond zet, die anderen nimmer voor hem verkiezen te steken. In dat opzigt is mij BILDERDIJK dikwerf zeer verklaarbaar voorgekomen. Van PIET, JAN en KLAAS, niet waardig soms in vele opzigten om 's mans schoenen te ontbinden, werd, toen hij hier wêer in het land verscheen, als van achtste en negende wereldwonders gezwetst, en als hij zich hooren liet, hield men een hoog-voornaam zwijgen, of men vroeg met een verwonderd, viesch neusopschorten: „hoe, durft dat mannetje mede spreken? Kan hij wel eens spelen, zoo als thans aangenomen is?” Dit was zeker voor zulk een', in wêerwil van al zijne grillen en van zijn' slechten onderbuik groot vernuft, als BILDERDIJK, voor dien NAPOLÉON onzer litteratuur, om van ergenis uit de huid te springen, en dat hij nu in arren moede voor zich-zelf wel eens het wierookvat gezwaaid heeft, waaruit anderen niet verkozen een enkel walmpje voor hem te doen opstijgen, kan in het minst niet vreemd luiden. Men spreke niet van het contrast, hetwelk dat zelfbewierooken en verachten tevens van anderen met BILDERDIJK's Jeremiaden en nederige betuigingen van onvermogen maakt, die hij telkens uitboezemt. Iemand kan zich hoog voelen in vergelijking van anderen, hem omringende, en zeer laag in vergelijking van het ideaal van voortreffelijkheid, dat hem voor den geest zweeft. Als men op een' berg staat, is men verheven

boven hen, die in de vlakten zich bevinden, maar het oog naar het luchtgewelf slaande, gevoelt men, hoe diep, diep nederig onze stand nog is onder het eeuwige blaauw des onmetelijken hemels. Gelukkig hij, die aan het laatste gevoel meer lucht geeft dan aan het eerste! Beiden kunnen echter op verschillende tijden in ééne en dezelfde borst zeer wel zamengaan.

Men verschoone hier deze uitweiding over BILDERDIJK. Ik beschouw groote vernuften gaarne uit het gunstigste daglicht, ook dan, wanneer ik mij met hen in verscheiden hunner gevoelens en meeningen volstrekt niet verbreederen kan.

L.

Bladz. 134. Verval der Romeinsche Welsprekendheid onder de Keizers.

Dat de Welsprekendheid onder de Keizers te Rome verviel, is allernatuurlijkst. Waar geene Vrijheid is, kan ook geene Welsprekendheid tieren, gelijk daarover hier boven, bladz. 114, reeds gesproken is. SCHILLER's daar aangehaalde versregelen:

Decem dort, wo Sklaven knien, Despoten walten u. s. w.

waren te Rome van volkomen toepassing. Intusschen, de uitmuntende modellen van Welsprekendheid, die men in die wereldstad nog uit de dagen van een' CICERO en HORTENSIVS bezat, en de fiere Romeinsche geest, die zoo gemakkelijk niet onder het juk der slavernij zich kromde, bewaarden het heilige vuur nog lang in veler borst, tot dat SENECA en soortgelijke schrijvers allengskens eene zucht voor het gezochte en anathetische deden ontstaan, die zich met de slaafsche ontaarding der ziel parend,

zoo niet daaruit voortgesproten, de aloude edele eenvoudigheid, natuurlijkheid en kracht hoe langer hoe meer verbasteren deden. Hoe zuiver intusschen de smaak nog was ten tijde van QUINCTILIANUS, en dus nadat Rome reeds meer dan een half dozijn Keizers had gehad, kunnen ons de voortreffelijke *Institutiones Oratoriae* of *Redekundige Lessen* van dien beroemden schrijver leeren. Niemand schiet dan ook meer dan deze Redekundige tegen zijn' tijdgenoot SENECA het harnas aan. *Vellem, eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio* (ik wenschte, dat hij naar zijn eigen vernuft, maar gewijzigd naar eens anders oordeel gesproken had), zegt hij onder anderen van hem, wien hij evenwel beleefdheidshalve niet bij deszelfs naam noemt. — Hetgeen BLAIR over PLINIUS *den jongeren*, een' leerling van QUINCTILIANUS, zegt, is streng genoeg. Anderen hebben hem veel zachter beoordeeld, en, geloof ik, met regt; schoon het niet te ontkennen zijn moge, dat in zijne Lofrede op TRAJANUS hier en daar eene zekere eentoonigheid heerscht, en dat de pluimstrijkerij er ook rijkelijk genoeg in verkwist is. Maar zie daar, waartoe het gebrek aan Vrijheid, ook onder de beste Vorsten, (tot welke Keizer TRAJANUS zeker behoorde) heen voert! Met dat al, hebben wij in onze dagen ook wel niet Overheden, als in hun aangezicht, op de uitbundigste wijze hooren prijzen? *Exempla sunt odiosa*. Het ware om het veelvuldig schoone, 't welk de Lofrede van PLINIUS, in spijt van derzelver ware of vermeende feilen, bevat, te wenschen, dat men, naar de uitgave van onzer geleerden ARNTZENIUS, of van GIERIG, die redevoering in een Hollandsch kleeftak. Ik weet toch niet, dat er bij ons eene vertaling van aanwezig is. In het Hoogduitsch heeft men er eene van SCHÄFER, en eene andere, meen ik, van zekeren WIGAND. Men heeft bij onze Duitsche bureu ook een

werkje van den reeds gemelden GIERIG: „*Ueber das Leben, den moralischen Charakter, und den schriftstellerischen Werth des jüngerer PLINIUS.*” ROLLIN, voor wiens oordeel ik ten minste zoo veel eerbied heb als voor dat van BLAIR, (die van dien vroegeren Franschen schrijver veel te weinig melding maakt) heeft op eene zeer billijke en onpartijdige wijze over PLINIUS geschreven. De Heeren VAN HALL, VAN KAMPEN, SCHRANT en anderen bij ons hebben gepaste aanmerkingen over hem gemaakt.

Behalve de Lofrede van PLINIUS, heeft men nog eenige andere soortgelijke op Romeinsche Keizers, die men in de Verzameling der *Panegyrici Veteres*, of oude Lofredenaars en elders kan aantreffen. Zoo bestaat er eene Redevoering van zekeren NAZARIUS, ter eere van KONSTANTIJN DEN GROOTEN, toen aan dezen twee zonen geboren werden. Eene andere is van den Paphlagonier THEMISTIUS op Keizer THEODOSIUS. ENZ. enz. Buigen en strijken is in al dat gesnap niet zelden schering en inslag. Men merkt, voor het overige, dat alle Welsprekendheid zich onder de Keizers tot het zoogenaamde *genus Demonstrativum* of de Bewijzende soort bepaalde. De Beraadslagende soort van zeggen (dat is, de Politieke Welsprekendheid) was van zelven vervallen, en van de Regterlijke is niets tot ons overgekomen. Nu treden echter de Kerkvaders met eene den Heidenen geheel onbekende soort van Welsprekendheid te voorschijn. Men kan haar echter, als hier boven gezegd is, onder het *genus Demonstrativum*, in deszelfs ruimsten zin genomen, rangschikken.

L.

Bladz. 136. Welsprekendheid der Kerkvaders.

De Welsprekendheid van velen der Kerkvaders ver-

dient volgens bevoegde regters al een' zeer hoogen lof. BLAIR behoefde op den wierook, hun toe te zwaaijen, zoo zuinig niet te zijn. Welk een man was tóch CHRYSOSTOMUS of Guldenmond, wiens verdiensten bij ons door de Heeren DOJER en DES AMORIE VAN DER HOEVEN zoo voortreffelijk zijn in het licht gesteld! En schoon zeker deze CHRYSOSTOMUS voor den welsprekendsten van allen gehouden, en misschien met regt de DEMOSTHENES der Kerkvaders geheeten wordt, verdienen echter een aantal stukken uit TERTULLIANUS, LACTANTIUS, AUGUSTINUS, HIERONYMUS, AMBROSIUS, BASILIUS *den Grooten*, LEO *den Grooten*, GREGORIUS *den Grooten*, GREGORIUS *van Nazianzus*, PETRUS CHRYSOLOGUS, ja zelfs nog BERNARDUS, (die de laatste der Kerkvaders genoemd wordt en in de elfde eeuw bloeide) den uitbundigen lof, welke hun bij ons door den geleerden SCHRANT en anderen is toegezwaid. TSCHIRNER, in zijne *Commentationes de claris Ecclesiae Veteris Oratoribus*, heeft een fraai overzicht van den geheelen aard, de schoonheden en de gebreken der Welsprekendheid van de Kerkvaders gegeven. Van hunne feilen gewagende, zegt hij onder anderen, dat de Kerkvaders te dikwerf de edele, oude eenvoudigheid van een' DEMOSTHENES en anderen missen, te beeld- en bloemrijk, te gezwollen, te zwierig-wijdloopig, te Aziatisch zijn. Hij voegt er bij, dat zij te veel Poëtische uitdrukkingen bezigen, en den stijl van Poëzij en Proza bont ondereen mengen. Zoo ook, dat zij een aantal nieuwe, voorheen ongebruikelijke uitdrukkingen gebruiken, ja, ook zelfs goede en geldige woorden in vreemde en wonderlijke constructiën zamenvoegen. Maar hij-zelf moge hier spreken. *At simplicitas, (zegt hij) vis orationis in Demosthene laudata, attica sanitas, et, quam non ars parit usu, sed ipsa natura gignit, pulchritudo, in iis de-*

sideratur. *Temporum, in quae inciderunt, vitio, plerorumque oratio nimia copia, ornatu studiose quaesito, luxuriae et saepe tumore laborat. Translationibus parum modici sunt; quae proprie signari poterant, circuitu enuntians, et quas venantur metaphoras et allegorias ita haud raro exornant, ut ipsarum, ad quas pertinent, rerum obliti esse videantur. Cumulant exempla, nimis amplificanc sententias, et res ultra veri fidem augent. In Asia plurimi eorum degabant. Asiatica autem gens, ut Quinctiliani verbis utamur, tumidior alioquin et iactantior, vaniore etiam dicendi gloria inflata erat. Verbis etiam multis, e ligato sermone in solutum traductis ornatum poeticum quaerunt. Nam verba ἀλασῶρ, παλαμναίος, ἐνσπερνιζέσθαι, apud prosaicos aureae aetatis scriptores aut nusquam aut raro obvia, et dicendi formulae: TEMERARE IURA pro leges laedere, QUATI IN TERRIS pro rebus adversis agitari, INTIMO VISCERE DOLERE aliaeque innumerae, quibus nostri delectantur, os poetarum grandiloquum produunt. Ubi autem quae ligatus et solutus sermo propria sibi habent miscentur, lingua corrumpatur necesse est. Cuius quidem corruptionis, non ex hac una verum ex aliis etiam causis natae, vestigia multa sermonibus patrum, Latinorum maxime, impressa sunt. Hi enim scriptores non modo nova multa verba finxerunt, quod, quum res novae dicendae essent, secus fieri non potuit, verum etiam in iis coniungendis struendaque oratione saepe cum a linguae legibus tum a classicorum scriptorum consuetudine deflexerunt. Ex qua ipsa re patet, oratores nostros saeculi, in quod incidissent, labem traxisse.” — Tot dus ver Tschirner. Men kan echter misschien aanmerken, 1) dat het onbillijk is den Stijl der Kerkvaders al te streng naar de voorschriften der Grieksche en Romeinsche Welsprekendheid te beoordeelen, daar die voorschriften, als meestal alleen tot de Wel-*

sprekendheid in Volksvergaderingen betrekkelijk, niet in allen deele van toepassing zijn op eene Wesprekendheid van een' geheel anderen aard, en den Ouden onbekend, op die van den Kansel namelijk, of wel op den Stijl van Godgeleerde schriften. De te groote, beeldrijke der Kerkvaders, waarvan TSCHIRNER spreekt, verdient bij hen dus veel minder gisping, dan zij bij DEMOSTHENES en CICERO, (die er onverstaanbaar door zouden geweest zijn) verdiend zoude hebben; 2) dat het Poëtische, door TSCHIRNER gegispt, een' vrij natuurlijken oorsprong en tevens verschooning vindt in den dichtertlijk gekleurden, hoogdravenden Oosterschen Stijl der Heilige Schrift, waaruit, gelijk van zelve spreekt, de Kerkvaders vele uitdrukkingen ontleenen moesten en ook met gepastheid ontleenen konden; waarbij nog komt, dat Godsdienstige onderwerpen uit hunnen aard verheven en dichtertlijk zijn, en soms zeer wel eene andere soort van uitdrukking (*elocutio*) kunnen toelaten, dan die in eene Redevoering over Staatszaken te pas zoude komen; 3) dat, zoo de Kerkvaders zich woorden en constructiën veroorloofd hebben, welke men bij Latijnsche en Grieksche schrijvers uit de gouden eeuw niet aantreft, zij niet anders gedaan hebben dan zich geschikt naar den aard der taal van *hunnen tijd*, en in dat opzigt evenmin berispt kunnen worden, als een Franschman, die thans ook het Fransch der negentiende, en niet blootelijk dat der zeventiende eeuw schrijft. Wij verkiezen nu eenmaal het Latijn uit de eeuw van AUGUSTUS het echte ware Latijn te heeten, omdat in dien tijd de beste schrijvers gebloeid hebben, maar is dat Latijn nu werkelijk *om en door zich-zelve* zoo veel beter dan het latere? Het kan waas zijn; gelijk ik onlangs nog ergens een in het Fransch zeer veruiftig geschreven stukje van zekeren NISARD gelezen

heb, die het *onlogische* en *onjuiste* van het latere Latijn op verschillende gronden poogde aan te wijzen, maar zeker is het tevens, dat wij dit latere Latijn vooral ook verachten, omdat wij de latere Romeinen, die het spraken, verachten, en omdat wij zien, dat geheel het Romeinsche Rijk met taal en al allengskens te gronde gaat? Doch ook al de gebreken, waarvan Tschirner spreekt, toegestaan, wat zijn ze, in vergelijking der menigvuldige schoonheden, die bij de Kerkvaders voorkomen, en van welke de minste soms zoo fraai en roerend zijn, als het meest treffende in Leerredenen van later tijd. Verschil van Godsdienstbegrippen heeft misschien de Kerkvaders bij Protestanten wel eens met een eenigzins bevooroordeeld oog doen beschouwen, Roomsche-Katholijken, wien het toch waarlijk ook niet aan groote Redenaren en Kunstkenners ontbroken heeft, en bij wier Bossuets, Massillons, Rollins enz. menig Protestantsch Spreker, wat kracht, vuur en smaak betreft, nog wel eene les kan nemen, hebben er altijd hoog mede geloopt. Onze eeuw, die den verfoeijelijken Godsdienstigen sektengeest hoe langer hoe meer verkwijnen en uitteren ziet, moet in kunstoordeelen onpartijdiger zijn. Welsprekendheid is Welsprekendheid, zij moge bij Turken, of Joden, bij Katholijken, of Protestanten gevonden worden. Men kan met den Heer van der Palm, in deszelfs Verhandeling over den *Koran*, den Stijl van dat door half de Wereld als Goddelijk beschouwd boek bewonderen, al hecht men geen het minste geloof aan de fabeltjes, door Mahomet in hetzelfde opgedischt. Denkt men, dat ik Bilderdyk's ongerijmde en middeleeuwsche paradoxen als Evangeliën aanneme, omdat ik telkens den hoogsten lof toezwaaije aan zijn vernuft, letterkloekheid en aan den dichterlijken stijl van 's mans wérgalooze verzen?

L.

Bladz. 137. Welsprekendheid is in den tegenwoordigen tijd minder dan bij de Ouden.

Bij dat verheffen van de Welsprekendheid der Ouden, in vergelijking van die der Hedendaagschen, zoo als dit hier door BLAIR geschiedt, en zoo vele andere kunstregters zulks met hem doen, past men, mijns bedunkens, wel wat veel datgene, wat waar is van eene zekere soort van het wel zeggen, op alle overige soorten toe. Ik ontken niet, dat niemand in later tijd den palm der Welsprekendheid in Volksvergaderingen, of in zoodanige Geregte zittingen, als bij Grieken en Romeinen plaats grepen, aan de Ouden heeft kunnen ontrukken, ja zelfs, dat niemand hen, alles samen genomen, hierin geëvenaard heeft, maar maken de Staatkundige en Geregte Welsprekendheid dan den geheelen omvang dier goddelijke begaafdheid uit? Komt de Welsprekendheid van den Kansel ook niet in aanmerking, en was deze geheele tak des uitgebreiden booms der Ouden wel eens bij name bekend? Heeft al verder de Welsprekendheid der zoogenaamde Gehoorzaal (ik bedoel die in Maatschappijen, Genootschappen enz.) ook niet hare eigenaardige en fraaije zijde, en wisten de Ouden daar wel bijzonder veel van? Inderdaad, zoo later eeuw geene DEMOSTHENESSEN en CICERO's meer heeft voortgebracht, zij mag dan toch op CHRYSOSTOMUSSEN, BOSSUET's, MASSILLON's, REINHART's, VAN DER PALM's, BORGER's, enz. enz. roemen, en waar vindt men in de oudheid Redenaren, welke met deze *in de aan dezen eigene soort van Welsprekendheid* wedijveren kunnen? Waar vindt men bij de Heidenen Redenaren, die over zulke verhevene, belangrijke onderwerpen, als Godsdienstige bespiegelingen opleveren, zoo waar, zoo treffend, zoo verheven en dichtertlijk gesproken hebben?

Voor al geldt dit gezegde in onzen tijd, waar in de Kan-

selwelsprekendheid vrij wat algemeener is geworden, dan zij nog ten tijde van BLAIR was, welke kunstregter toch slechts Franschen en Engelschen kende, terwijl tegenwoordig Duitschers, Hollanders en meer andere Natiën ons insgelijks met fierheid op hunne Kerkelijke Redenaars wijzen kunnen.

Men zal mij tegenwerpen: de Welsprekendheid in Volksvergaderingen is verre weg de moeilijkste van alle soorten van het welzeggen, en daar nu de Ouden, geholpen en aangevuurd door den woeligen aard hunner Republikeinsche staatsvormen en den invloed, welken een welbespraakte tong iemand onder zijne medeburgers kon doen verwerven, in deze allermoeijelijkste soort boven de lateren hebben uitgemunt, moet men het er voor houden, dat hun boven al die lateren ook in het geheele overige veld der Welsprekendheid de voorrang toekomt. Maar ik weet niet, of deze redekaveling alleszins streck houdt, en of men in haar niet zoo wel den zoogenaamden *maior*, als de *conclusio* of het gevolg zou kunnen in twijfel trekken. Den *maior* namelijk, wyl het mij nog niet zoo volkomen bewezen schijnt, dat de Welsprekendheid in Volksvergaderingen moeilijker is dan eenige andere, daar toch b. v. de Kanselwelsprekendheid ook hare groote moeilijkheden oplevert, en slechts zeer weinigen een' hoogen trap van volmaaktheid in dezelve bereiken; — de *conclusio*, wyl diegene, die in eene moeilijke soort uitmunt, daarom nog niet verondersteld kan worden in alle andere soorten, al waren dezelve ook misschien ligter van aard, boven anderen uit te munten. Men kan een groot Heldendichter zijn, en deswege toch nog niet veel in het Treurspel, in het Blijspel, in den Minnezang of in dergelijke schijnbaar gemakkelijker dichtsoorten te be duiden hebben. Zoo is het altijd nog de vraag, of DE-

MOSTHENES, hadde hij in onzen tijd geleefd, even zulk eene luisterrijke figuur op den Christelijken leerstoel zoude hebben gemaakt, als hij op het marktveld van *Athene* maakte. Strikt genomen is dus misschien alleen toe te geven, dat de Ouden in eene der moeilijkste soorten van Welsprekendheid nog door niemand onder de lateren geëvenaard zijn.

Men zie intusschen de fraaije Oratie van den Utrechtschen Hoogleeraar VAN HEUSDEN *de Antiqua Eloquentia cum Recentiore comparata*, dat is: over de vroegere Welsprekendheid vergeleken met de latere. — Om van anderen thans niet te spreken.

Over de latere geschiedenis der Welsprekendheid, die BLAIR hier maar met een enkel woord aanroert, zal ik in het vervolg bij elke afzonderlijke soort nog iets aanstippen. — Al hetgeen onze kunstregter, voor het overige, bl. 140, nopens het onderscheid tusschen Fransche en Engelsche Welsprekendheid opmerkt, moge ook thans nog voor een deel waar zijn, het is echter over het geheel, gelijk men ligt voelt, vrij wat gewijzigd door den sinds de Omwenteling in zoo vele opzigten veranderden toestand van Frankrijk. Wat voorts BLAIR, bl. 145, van de Kanselwelsprekendheid zegt, dat zij soms zoo koel is, laat ik voor Engeland gelden, maar niet voor Holland. Bij ons is zij waarlijk zoo bevrozen niet. Ik beroep mij op zoo vele levendige, vurige plaatsen van BORGER en anderen. Maar hierover in het vervolg nog wel een woord nader.

L.

Bladz. 148. Verdeeling der Welsprekendheid.

BLAIR noemt drie hoofdklassen van Welsprekendheid, over ieder van welke hij in het bijzonder handelt, namelijk

1) de Welsprekendheid in Volksvergaderingen, aan welke men liever den wat algemeener naam van Staatkundige Welsprekendheid zoude kunnen geven, daar zij zoo wel in Staats-, als in eigenlijk gezegde Volksvergaderingen tegenwoordig uitgeoefend wordt; gelijk BLAIR zelf, bl. 149, erkent; — 2) die voor het Gereg. of de Balie, en 3) die van den Kansel. Maar waar zal hij dan nu Lofredenen, Lijkredenen, Akademische Redevoeringen, Feestredenen enz. toe brengen? Komen deze in het geheel niet bij hem in aanmerking? Het schijnt wel zoo, want hij heeft er ten minste geene afzonderlijke rubriek voor, ja, laat dit alles schier geheel onaangeroerd. Zeer verkeerd waarlijk! Ook in dergelijke opstellen kan wel degelijk veel, of weinig Welsprekendheid uitblinken, en het vervaardigen eener goede Lof- of Feestrede baart dikwerf vrij wat meer moeite, dan dat van eene Preek of Pleidooi. BLAIR had dus, behalve de drie door hem behandelde soorten, ook nog eene vierde moeten opnoemen, eene soort, die men *de gemengde* zou kunnen heeten, en waaronder men al datgene zou kunnen brengen, wat in de drie anderen niet zoo regtsstreeks te huis behoort, schoon het ook al dikwerf op dezelve eenige betrekking hebbe. Want zoo kunnen b. v. Lijkredenen door hare Godsdienstige strekking iets van den aard der Kanselwelsprekendheid aannemen, Verhandelingen, waarin men iets aanprijst, kunnen een' zweem hebben van de Staatkundige Welsprekendheid, in welke laatste toch het Nuttige, of wel het Staatsbelang, gelijk bij ons de Heer SCHULL zeer gepast hetzelfde noemt, het middelpunt uitmaakt; enz. Wil men deze gemengde soort de Welsprekendheid der Gehoorzaal heeten, gelijk sommigen gedaan hebben, ik mag het lijdén. Hoe het zij, BLAIR is in zijne verdeeling altijd eenigzins onvolledig, en ik zie veel meer kans, om de verschillende soorten onzer hedendaagsche Wel-

sprekendheid onder de drie hoofdsoorten der Ouden te rangschikken, en dus b. v. de Kanselwelsprekendheid en de Gemengde soort somtijds tot het zoogenaamde *Genus Demonstrativum*, soms tot het *Deliberativum*, te brengen, dan blootelijk onder die drie klassen, welke onze Engelschman, die alles beter wil weten dan de Ouden, in zijn boek heeft opgenoemd.

Wat de vraag betreft, hoe en waardoor de karakters der verschillende soorten van Welsprekendheid van elkander onderscheiden zijn, daarover is hier boven reeds met een enkel woord gesproken. Men moet, op het voetspoor der Grieken en Romeinen, met hunnen goddelijk-scherpzinnigen ARISTOTELES aan het hoofd, dit onderscheiden karakter of deze onderscheidene kenmerken in het hoofddenkbeeld zoeken, waaromtrent elke van die soorten verkeert, en, als het ware, om één vast middelpunt zich draait, namelijk voor de Kanselwelsprekendheid in het deugdzame, voor de Staatkundige Welsprekendheid in het nuttige, voor de Baliewelsprekendheid in het regtvaardige en billijke, en voor de Gemengde soort in het of leerzame of vermakelijke, schoon men het hoofddenkbeeld dezer laatste, door de Ouden niet afzonderlijk genoemde soort, ook wel nu eens onder het deugdzame, dan wéér onder het nuttige zoude kunnen brengen, als moerende ten slotte al het leerzame en vermakelijke of aan de deugd, of aan het nuttige ondergeschikt zijn. Maar wij willen zoo fijn niet uitpluizen. Ik herhaal, alle Welsprekendheid wil ons van een zeker iets overtuigen en tot een zeker iets overreden, en in zoo ver is het *opperste doel* van alle soorten *één en hetzelfde*, maar dit overtuigen en overreden kan betrekking hebben of meer tot iets deugdzaams, of meer tot iets nuttigs, of meer tot iets regtvaardigs en billijks, of meer blootelijk tot iets hetzij vermakelijks hetzij leerzaams; en dien ten gevolge zullen de middelen, zal de wijze, waardoor

en waarop men dat algemeene opperste doel van alle Welsprekendheid tracht te beschieten, bij de verschillende soorten verschillend zijn. Men vergelijke bl. 111 der aant. en zie, in hoe ver men het hier door mij gezegde kan overeenbrengen met de Prijsverhandeling des Heeren VAN KAMPEEN over het wezenlijk kenmerkend onderscheid der Welsprekendheid van den Kansel, van de Pleitzaal, van de Raadsvergadering en van de Gehoorzaal, op welk fraai stuk ik mij herinner eenige aanmerkingen in zeker Godgeleerd tijdschrift gelezen te hebben, die scherpzinnig, geestig en in verscheiden opzigten niet ongegrond waren.

Voorts zij het mij korthedshalve anderwerf vergund den Lezer te verwijzen tot mijne Akademische Voorlezingen *over de Vinding in de Welsprekendheid naar de denkbeelden der Ouden*, in welke Voorlezingen ik het gevoelen der Oudheid over de drie door haar opgenoemde hoofdsorten van Welsprekendheid populair getracht heb uiteen te zetten, en waaruit minkundigen zich misschien enig denkbeeld van de verwonderlijke scherpzinnigheid der Grieksche en Latijnsche Redekundigen zullen vormen kunnen.

Hetgeen BLAIR van bl. 149 tot bl. 164 over den aard der Staatkundige Welsprekendheid in het algemeen, en over de regelen, daarbij in acht te nemen, aanmerkt, en waarvan veel ook op alle andere soorten van het welzeggen toepasselijk is, steekt vol gezond verstand en is der lezing overwaardig.

L.

Bl. 157. Men moet niet vurig en hartstogtelijk zijn, waar zulks niet te pas komt, of een' schijn van vurigheid aannemen, die men niet gevoelt.

Deze les mogen jonge Hollandsche Staatsredenaars wel ter harte nemen. Het ware dwaas b. v. in onze Staten-

Generaal alle fonteinen eener Ciceroniaansche Welsprekendheid te laten springen, als een Olympische *Jupiter* (gelijk men van PERICLES die uitdrukking bezigt) te donderen en te bliksemen, figuren en redebloemen met volle handen te strooijen, dan, als men over dagelijksche onderwerpen van belastingen, imposten enz. het woord voert. Een zuivere, nette, bondige, duidelijke, juiste en naauwkeurige Stijl, een Stijl in den trant van het *genus simplex sive tenue*, of de Eenvoudige schrijfsort, zoo als de Ouden dezelve noemden, en waarover hierboven bl. 86 gehandeld is, zal dan voldoende zijn. Anders te werk gaande zou men een kind de tooneelbrozen of kothurnen van een HERCULES aantrekken. Zoo noemt QUINCTILIANUS namelijk zulk eene ontijdige hoogdravendheid, zinspelende hij op de gewoonte der Grieksche en Romeinsche acteurs, om, ten einde grooter en reusachtiger te schijnen, op het tooneel met eene soort van hooge laarzen ten voorschijn te treden, welke laarzen of brozen (*cothurni*), naar de maat der personen, die ze droegen, natuurlijk of grooter of kleiner waren. Wij - Hollanders, koeler en bedaarder dan sommige andere Natiën, b. v. Franschen, Italianen enz., * mogen ons ook wel wachten, om niet door eene dwaze naäperij de vurigheid en levendigheid van Stijl dier Volkeren, onzes ondanks en dan, als die eigenschappen geheel en al valsch of *postiche* (gelijk de Franschen zeggen) bij ons zijn zouden, te willen evenaren, opdat wij door ons Pu-

---

* TALLEYRAND, meen ik, noemde eens ons, de Engelschen en andere noordelijke Natiën klokken, die zeer zwaar waren om op te winden en aan het slaan te krijgen, maar, eens aan het slaan zijnde, ook onophoudelijk bleven doorslaan.

blik, dat meer gevoel heeft voor een' gezonden rede-
neertrant dan voor hartstogtelijke uitboezemingen, en het-
welk alles behalve zeer Poëtisch en Romantisch is, ten
slotte niet of misverstaan, of uitgelagchen worden. *Il
n'y a qu'un seul pas du sublime au ridicule.* Vergelijk
het door BLAIR op bl. 159 gezegde.

L.

Blad. 160. Plaats uit CICERO, door eene krachtige
welsprekendheid uitmuntend.

De door BLAIR aangehaalde plaats uit de Redevoering van
CICERO VOOR MILO, wordt in het eerste deel der *Biblio-
theek van oude Letterkunde*, bl. 195 en 196, aldus vertaald:
„Door gene menschelijke wijsheid, Rechters, zelfs door
gene gewone beschikking der onsterfelijke Goden is deze
zaak volbragt. De heiligdommen zelven, die dit monster
hebben zien vallen, schijnen hier medegewerkt te hebben,
en hun recht tegen hem te hebben doen gelden. U, Al-
baansche (heuvelen) en bosschen! u roep ik tot getuigen,
en u, omgeworpene altaren der Albanen, gelijke deelge-
noten van de heiligdommen des Romeinschen volks; welke
bij in zinneloze drift, na de heiligste bosschen omgehakt en
vernield te hebben, onder de ontzagchelijkste gevaarten van
gebouwen begraven had. Uwe altaren, uwe heiligdommen
hebben toen hunne kracht, hun vermogen getoond, 't welk
hij door alle misdaden had getrotst. Gij zelf, heilige *Ju-
piter Latiaris!* hebt toen van uwen hogen berg, welks
meiren, bosschen en grenzen hij zoo dikwijls met de eer-
loosste bloedschande en misdaden geschandvlekt had, ein-
delijk tot zijne straf de ogen geopend. Ulieden heeft hij
eindelijk in uw gezigt, wel ene late, doch rechtvaardige
en verschuldigde voldoening gegeven.”

NB. De vertaling der gemelde Redevoering van CICERO,

die hier en daar misschien nog wel iets te wenschen overlaet, is niet, gelijk ik hier boven bij vergissing heb aangestipt, van den Hoogleraar TEN BRINK, maar, zoo als deze mijn geachte Ambtgenoot in de Voorrede van het tweede deel der Bibliotheek meldt, van wijlen den Hoogleraar KEMPER.

L.

Bladz. 165. Uittreksels uit de Philippische en Olynthische Redevoeringen van DEMOSTHENES.

Onder de vertaalde uittreksels, hier door BLAIR gegeven, had de Heer BOSSCHA den grondtekst geplaatst. Ik heb denzelven echter weggelaten, *pour ne pas trop hérisser ce livre de Grec*, zouden de Franschen zeggen. Die ook het Grieksch lezen wil, kan het ligt even opslaan. BLAIR - zelf heeft het ook niet aangehaald.

Ik wil hier, ten slotte van het Hoofdstuk over de Welsprekendheid in Volksvergaderingen, of liever — daar zij zich niet alleen tot het eigenlijk gezegde marktveld of *forum* bepaalt, maar ook in minder talrijke bijeenkomsten plaats kan hebben — ten slotte van dit Hoofdstuk over de Staatkundige of Politieke Welsprekendheid, nog een paar woorden van hare latere Geschiedenis zeggen; daar BLAIR hiervan vroeger, bl. 137 en volg., slechts eene kleinigheid heeft aangevoerd. Het langst reeds in later tijd heeft de gemelde soort van het welzeggen in Groot-Brittanje gebloeid, als hebbende de Engelsche constitutionnéle regeringsvorm, de verantwoordelijkheid der Ministers, de eeuwigdurende wrijving tusschen dezen en de Oppositie, de openlijke verkiezingen der leden van het Lagerhuis door het volk, en wat dies meer zij, haar in het gemelde gewest een ruim veld geopend. Men zie HEGEWISCH, *Gesichte der Engelschen Parlementsberedsamkeit*, of wil men uit eene oorspronkelijker en ruimer wel-

lende bron putten, HANSARDS, *Parliamentary History from the earliest Period to the year 1803*, (een werk van in de dertig deelen) alsmede de beide volumineuze voortzettingen van dat werk, *Parliamentary Debates from 1803 - 1820*, en nog een vervolg, hetwelk van later tijd handelt. Voorts heeft men afzonderlijke uitgaven van de Redevoeringen en andere lettervruchten der beroemdste Engelsche Redenaars. Parlementaire Welsprekendheid is, volgens het oordeel van deskundigen, vooral beginnen te bloeijen met het tijdperk van den beroemden Lord CHATHAM, (Vader van WILLIAM PITT) die in 1708 geboren werd, en in 1778 stierf. — De Redevoeringen of *Speeches*, gelijk de Engelschen ze noemen, door hem, van het jaar 1730 tot aan zijn sterfjaar gehouden, zijn, met bijvoeging van eenige anecdoten en berigten tot zijn leven betrekkelijk, te *Londen* in twee deelen afzonderlijk uitgegeven. Voor de krachtigste, vurigste en meest roerende onder die redevoeringen schat men diegene, welke hij in het jaar 1778 met half stervende lippen, en terwijl hij bij de repliek in flauwte nederzeeg, voor het Hoogerhuis hield, en waarin hij op de dringendste wijze dat Huis bezwoer, om toch jegens Amerika verzachtende maatregelen te nemen. Ach, hadde Engeland den raad des menschlievenden, eerlijken, grooten Mans opgevolgd! Op zijn sterfbed waren tot Lord CAMDEN zijne laatste woorden: *Dear Camden, save my country!* (Beste CAMDEN, red mijn Vaderland!) Duidelijkheid en onopgesmuktheid, gepaard hier en daar evenwel met groote sierlijkheid, stoutheid en vurigheid van taal, worden als de kenmerken der Welsprekendheid van den Graaf van CHATHAM opgegeven. Hij had tevens, zegt men, eene ongemeen schoone mondelijke voordragt, ja, in zijne gebaren zoo verwonderlijk veel uitdrukking, dat zelfs de beroemde Taoncelspe-

ler GARRICK bekende voor hem daarin te moeten zwichten. Na CHATHAM daagt eene wolk van treffelijke Redenaren in Engeland op, als daar zijn EDMUND BURKE, RICHARD BRINSLEY SHERIDAN, WILLIAM PITT, (tweede zoon van Lord CHATHAM) CHARLES FOX, THOMAS ERSKINE, GEORGE CANNING, JAMES MACKINTOSH, FRANCIS BURDETT, WILLIAM COBBETT, HENRY BROUGHAM, en meer anderen. Verscheiden van hen waren Ieren, b. v. BURKE, SHERIDAN, CANNING, en de meesten hunner hadden eene goede klasieke opvoeding genoten, gelijk zelfs eenigen der Britsche Redenaren als Schrijvers en Letterkundigen zich naam hebben gemaakt. Zoo b. v. Lord CHATHAM door zijne brieven aan zijn' neef THOMAS PITT, (later Lord CAMELFORD) BURKE (geb. 1730, gest. 1797) door zijn Aesthetisch - Wijsgeerig geschrift over het Verhevene; SHERIDAN door zeer geestige Blijspelen, CANNING door Gedichten enz. Toen BURKE, ten jare 1765 in het Parlement gekomen, zijne eerste Redevoering in hetzelfde hield, maakte hij zulk een' indruk, dat Lord CAVENDISH uitriep: mijn God, welk een mensch! Inzonderheid roemt men zijne Welsprekendheid tegen den befaamden Lord HASTINGS, (*Charges against Hastings*) tegen wien een pleit gevoerd werd, hetwelk in gewigt met de pleidooijen tegen den Praetor VERRÉS in oud-Rome wedtjiveren konde. BURKE was bekrompen in zijn afgrijzen van de Fransche Revolutie, want hij zag ook het goede en de hoogere strekking in haar voorbij. Hij zag in haar slechts de stuiptrekkingen van den dood, niet de geboortevlagen eener zich uit de baarmoeder des tijds losworstende betere orde van zaken; hij zag in haar slechts een zwerk, gloeiend van bliksems, niet tevens van een verrijzend schooner morgenrood; kortom hij begreep niet, dat, schoon dan, helaas, in het cement van bloed en tranen,

toch door haar de grondvest gelegd werd van dat verbeterd Staatsgebouw, waarop Frankrijk nu roemen mag, en waarin niet meer het Volk om den Koning, maar de Koning om het Volk daar is. Het eenigzins slingerende van BURKE's politieke loopbaan deed hem later veel van zijn' invloed als Redenaar verliezen, zoodat spotters hem, zegt men, de eetklok noemden, wijl, als hij in het Parlement begon te spreken, vele Leden, even of er om te eten geluid werd, de zaal verlieten. BURKE's verschillende werken zijn in acht deelen uitgegeven. Ook heeft men bloemlezingen en verkorte uitgaven derzelve. — Van eene der Redevoeringen van SHERIDAN zeide PITT, dat hij ze voor krachtiger en welsprekender hield dan eenig stuk der Oudheid. Jammer, dat deze Man vol talenten zoo weinig orde op zijne zaken stelde en steeds diep in schulden stak! Niet minder excentrisch in zijne levenswijze, maar rijk in schitterende begaafdheden, en tevens van eene onbekrompen-liberale denkwijze en eene grootmoedige zielsgesteldheid, was de beroemde FOX, die in 1806 stierf, en aan wien de niet minder beroemde, maar in sommige opzichten wat koeler en *engborstiger* WILLIAM PITT zulk eene geduchte tegenpartij had. Beider Welsprekendheid wordt als uitstekend geroemd, die van PITT echter was bedaarder, bezadigder, van FOX meer vurig, gemoedelijk, hartstogtelijk. Of het waar zij, dat beiden — en men kan den reeds genoemden, van geestigheid en vernuft overvloeienden SHERIDAN er bijvoegen — evenzeer den wijn beminden, en soms met een' halven roes elkaar in het schild voeren, laat ik in het midden. Lord ERSKINE, nog grooter Advokaat dan Parlementsredenaar, is vooral bekend door zijne verdediging van HORNE TOOKE tegen de betichting van hoogverraad, en door hetgeen hij ten voordeele van de zaak

der vrije drukpers heeft aangevoerd. Booze tongen noemden hem echter wel eens Doctor IK, wyl hij gaarne van zich-zelven sprak. CANNING wordt nog steeds hooggeschat om de milde, liberale wijze van denken, welke in zijne redevoeringen ademt. Men gispt echter in dezelve een' zekeren pronk met geleerdheid, bij wijlen gezochte geestigheden, en hier en daar de uitboezemingen eener onbezonnen drift, door welke laatste hij wel eens tot een tweegevecht gedwongen werd. Lord BROUGHAM speelt ten huidigen dage al mede de hoofdrol onder de Engelsche Staatsredenaaren. Ik herinner mij onlangs over hem ergens in de geestige en belangrijke *Revue de Paris* een artikel gelezen te hebben, dat van 's mans verwonderlijke gemakkelijke, kracht en bevalligheid in het spreken den hoogsten dunk inboezemde. Men ziet voor het overige, dat eigenlijk eerst nadat BLAIR zijne Lessen ten jare 1783 is begonnen uit te geven, de Staatkundige Welsprekendheid in Engeland eene regt stoute vlugt heeft genomen, daar zij eerst sinds dien tijd door de belangrijheid der tijdsgebeurtenissen hare wieken volkomen heeft kunnen uitbreiden. Hierdoor wordt het eene en andere, hetwelk hij over haar zegt, nog al in een ander licht geplaatst.

Om een enkel staaltje van Engelsche Staatkundige Welsprekendheid aan te voeren, zij het mij vergund eene door mij gemaakte vertaling hier in te lasschen uit eene Redevoering, door SHERIDAN, in het Parlement, over de Engelsche expeditie van 1799 naar Noord-Holland, gehouden. Men kan er den geestigen, ironieken, maar tevens gezond-verstandigen spreektrant van dien beroemden Redenaar uit leeren kennen. Na gezegd te hebben, dat er geen ander voordeel voor Engeland uit dien

krijgstogt gesproken was, dan dat de Hollandsche vloot aan hen bij verraad was overgegaan, gaat hij aldus met bitteren scherts voort:

„Maar ik zie aan de gebaren der Weleerzame Heeren van de Tegenpartij, dat zij, in de Hollandsche vloot niet het eenigste voordeel zien willen, hetwelk wij uit dien togt getrokken hebben. Welnu, in een zeker opzigt kan dat waar zijn. Ja, het was een krijgstogt van ontdekking, en die werkelijk in dat doel vrij wel geslaagd is! Immers, wij hebben drie belangrijke ontdekkingen gedaan; in de eerste plaats hebben wij ontdekt, dat er geen vertrouwen te stellen is in de kennis der menschelijke natuur, door den Kanselier der schatkist aan den dag gelegd; ten tweede hebben wij ontdekt, dat Holland een gewest is, doorsneden met dijken, poelen en vaarten; en eindelijk ontdekten wij, dat het weder in Holland niet zoo goed is in October als in Junij! Inderdaad, de wijsheid, omtrent dit eene en andere door ons opgedaan, is buiten kijf op prijs te stellen; 't is toch vooreerst een goed ding de kennis, die de Ministers van de menschelijke natuur wanen te hebben, te leeren wantrouwen, en ook ten tweede zijn de plaats- en weersgesteldheid van een gewest voorwerpen van regt nuttige kundigheden. Men kan evenwel al die geleerdheid wat te duur koopen. Indien wij toch berekenen, welk een aantal van levens er verloren zijn gegaan, indien wij overwegen, dat het tiende van ieder mans inkomen verspild is geworden, dat zoo veel van ons beste bloed voor niets geplengd is, en dat alles door het slechte beheer der Ministers — zullen wij luttel reden hebben om er op te pralen, dat onze ontdekkingen gemakkelijk gedaan, en het door ons verkregene goedkoop gekocht is.”

„Ik repte reeds met een woord van ons nemen der Hollandsche vloot, maar ik moet ronduit zeggen zoo als ik het

meen: hoogen prijs stel ik op dien buit niet; want, al wordt ons ook gezegd, dat eene landing in Ierland hierdoor verhinderd werd, moeten wij toch niet uit het oog verliezen, op wat wijze die vloot in onze magt gekomen is. Wij namen van de Hollandsche schepen in naam des Stadhouders bezit. Zullen nu die schepen wêer met het miltzieke bootsvolk bemand worden, dat ze overgaf, en zullen zij in naam des Stadhouders worden gebruikt? Zoo ja, dan wordt *onze eigene* zeemagt er niet door vermeerdert. Maar, zal men zeggen, is het al geen aanwas voor onze strijdkrachten, die des vijands worden er ten minste door verminderd. Ik antwoord echter: hadde hunne manschap steeds uit diezelfde matrozen moeten bestaan, die hen overgaven, konden zij ons nooit als vijanden gevaarlijk geweest zijn. Die hooggeroemde aanwinst schijnt dus in alle opzigten van weinig beteekenis."

„Denk ik daarenboven na over de wijze, waarop wij dien aanwinst deden, zoo zie ik denzelfden, niet alleen als onbeduidend aan, neen, ik beschouw dien dan als een allergevaarlijkst voorbeeld, en ik zou van harte wenschen, dat wij de vloot of op eene andere wijze, of geheel niet gekregen hadden. Wel smart het mij niet, dat wij ze zonder bloedstorting verwierven, maar ik beef voor het schouwspel eener *beraadslagende* vreemde vloot in het aangezicht der Engelsche zeemagt. Ik schrik er voor om het voorbeeld te zien van zeelieden, die over het belang van hun Vaderland redekavelen, in stede van voor hetzelfde te vechten. Het bevalt mij niet, dat men onzen matrozen, door welk voorbeeld of welke goedkeuring dan ook, oproer aanpredike. Ik hoop, dat er niets in het samenstel onzer zeemagt ligge, hetwelk voor besmetting in dezen vatbaar is. Ik zie gaarne, dat de meening van den Admiraal BLAKE de bovenhand hebbe, die aan zijn

scheepsvolk zeide, dat het hun pligt was voor hun land te strijden, wie ook aan het staatsroer in hetzelfde zate. Dat is gezond verstand, dat zijn heilzame grondregels! Andere aan te moedigen is noch wijs, noch staatkundig. Als wij ons herinneren, hoe de vloot werd overgegeven, twijfel ik er zeer aan, of men uit de handelwijze der manschap eenig gevolg kan trekken tot de gezindheid des volks-zelfen. Wij weten bij droevige ondervinding, dat men met een' gelukkigen uitslag kunstgrepen in het werk kan stellen, om ook onze eigene zeelieden tot een gedrag te verlokken, hetwelk door de geheele Natie afgekeurd zou worden. Welke waren de midelen, in het werk gesteld om op de Hollandsche vloot dien geest te verwekken, waaraan wij het bezit dier vloot te danken hebben? Waren ze van dien aard, dat zij erkenning en goedkeuring verdienen? Indien de Ministers integendeel een' geest van oproer onder de Hollandsche manschappen aankweekten en aanmoedigden, verstonden zij al zeer slecht de belangen van hun eigen Vaderland. Zij lieten een eerwaardig algemeen groot grondbeginsel varen, om een klein bijzonder doel te bereiken. Om een gedeeltelijk voordeel hebben zij een allergevaarlijkst voorbeeld gegeven. Stellen wij eens, dat de Hollandsche Admiraal **STORY** aan den geest van mouterij en ongehoorzaamheid wéerstand had geboden, stellen wij eens, dat hij gedaan had, wat de oude **DE RUITER** in zijne plaats gedaan zou hebben, dat hij beproefd had om zijn gezag te handhaven en daarbij ware omgekomen, zoudt gij dan uwen zeelieden hebben vergund, om aan het met het bloed huns Admiraals en hunner Officieren bezoedelde Hollandsche bootsvolk de hand van welkom te reiken? Zoudt gij het zegel op zulk eene daad gedrukt, zoudt gij de daders toegejuicht hebben? Zoudt gij hebben gedoogd, dat onze zeelieden de

bondgenooten en spitsbroeders van zulke manschappen werden?" Enz.

Zie hier nog een ander voorbeeld van Engelsche politieke Welsprekendheid! Het is het slot eener redevoering, door FOX in Februarij 1800 tegen PITT gehouden, toen deze laatste (op dat oogenblik Kanselier van de schatkist) verklaard had, dat men in de toenmalige omstandigheden met Frankrijk geen' vrede dacht te sluiten. Dit fragment druipt aan deszelfs einde van bitteren spot:

„Tot hoe lang dan, Sir, moet die oorlog, welke van wéerskanten zoo veel ijsselijks baart, toch wel voortgezet worden? Wanneer zal deszelfs eindperk zijn? Niet, voor dat gij het huis der Bourbons hersteld hebt? En deze hoop koestert gij, wijl gij thans een' gelukkigen veldtogt hebt gevoerd? Eilieve, Sir, vóór dezen hebt gij ook een' gelukkigen veldtogt gehad. Waarlijk, wat de Bondgenooten ook mogen gewonnen hebben, hun toestand staat op dit oogenblik nog niet gelijk met dien, waarin zij zich bevonden, toen gij *Valenciennes*, *Quesnoy*, *Condé*, enz. veroverd hadt, en sommige Heeren in dit Lagerhuis zich reeds gereed wilden maken om op *Parijs* aan te rukken. Op mijn woord, in spijt van al wat gij gewonnen hebt, zult gij toch niet beweren, dat de vooruitzigten thans schitterender zijn dan toen. Wat hebt gij meer gewonnen dan de herwinning van een deel van het vroeger verlorene? De eene veldtogt is u, de andere hun gunstig, en indier-voege kunt gij, beziel'd door de wraakgierige hartstogten van strafijver, haat en wrok, hartstogten, die veel verderfelijker zijn dan zelfs die van eerezucht en roemdorst, tot in der eeuwigheid voortgaan; want bij zulke zwarte drijfvéren zie ik geen einde aan de menschelijke ellende."

„En dit alles zonder eene verstandige beweegreden, dit alles om mogelijk na een paar jaren een' wat beter vrede

te bedingen! Zoodat wij dus worden genoodigd den krijg voort te zetten, blootelijk als eene *speculatie* op een' toekomstigen vrede! Wij moeten BONAPARTE wat langer aan den oorlog houden, om nog eens een proefje van hem te nemen! Goede hemel, Sir, is oorlog dan maar zoo een staat van proeftijd? Is vrede een waagstuk? Is het gevaarlijk voor de Natiën in vriendschap met elkander te leven? Zullen uwe waakzaamheid, uwe politie, uwe gewone maatregelen van bespieding worden verlamd, omdat gij aan de gruwelen des krijgs een einde maakt? Kan die proefneming niet zoo wel in het werk gesteld worden, al vermeerdert gij de som der menschelijke ellende niet? Maar, zegt gij: wij moeten eene *pause* maken. Hoe, Sir, moeten de ingewanden van Groot-Brittanje verscheurd, haar beste bloed verspild, hare schatten verdaan worden, opdat gij eens eene proef nemen kunt? Verplaats u-zelfen — gave God, dat gij het wilt — op een slagveld, en leer de jammeren beseffen, die gij berokkent! In vroeger oorlogen kon een soldaat toch nog eenig gevoel, nog eenige belangstelling hebben, die in zijne ziel ten tegenwigt strekten der bittere gewaarwordingen, welke een tooneel van bloed en moord moest opwekken. Was b. v. iemand ooggetuige geweest van den veldslag van *Blenheim*, * en had hij naar de beweegredenen diens strijds gevorscht, ik ben verzekerd, er ware geen soldaat onder de vechtenden geweest, die deszelfs nieuwsgierigheid niet veldaan, en tevens deszelfs pijnlijk

---

* Veldslag, in 1704 door MARLBOROUGH en EUGENIUS aan het heir van LODEWIJK XIV geleverd. — De Redenaar wil zeggen: wij houden den oorlog thans voor niets anders aan, dan om ons op ons gemak nog eens te kunnen bedenken, of wij vrede willen maken.

gevoel niet verzacht zoude hebben. — Zij vochten, om de teugellooze heerschzucht van *le Grand Monarque* te bedwingen. Maar indien thans eens iemand op een slagveld zich bevond en vroeg, waarvoor men streed? — Streed, zou het antwoord zijn: men strijdt hier niet, men maakt slechts eene pauze, men houdt slechts een' bedenktijd. — Waarom ligt die soldaat daar te zeltogen? Waarom worstelt die andere ginds daar met den dood? Wat beduidt die onverzoenlijke woede? Het antwoord moet zijn: gij vergist u ten eenenmale, Mijn Heer, gij bedriegt u-zelfen! Die lieden vechten niet. Ei, laat ze toch in rust! Zij maken slechts eene pauze; zij bedenken zich nog maar eens; die soldaat zieltoogt niet, de gindsche is niet dood; hij poost maar een weinigje. God beware u, Mijn Heer, ze zijn niet op elkâar verbitterd, zij hebben thans geene reden van twist, maar hun land oordeelt, dat er eene pauze gemaakt moest worden. Al wat gij hier ziet, Mijn Heer, heeft niets van vechten, daar is geen spoor van veete, van wreedheid, van bloedvergieting in iets ter wereld; 't is louter en alleen eene politieke verpoozing; 't is maar zoo een kleine bedenktijd om te zien, of BONAPARTE zich voortaan niet wat beter gedragen zal, en intusschen hebben wij goedgevonden zoo lang eene zuiver vriendschappelijke pauze te maken. — Indiervoege dan, Sir, waant gij u als voorstanders van orde te toonen, gij volgt een stelsel, berekend om de wereld barbaarsch te maken, tucht en orde te vernietigen, den godsdienst met voeten te trappen, in elks hart niet slechts alle edelaardige gevoelens, maar alle maatschappelijke aandoeningen te verstikken; en in het doorzetten van dat stelsel spreidt gij alom schrik en verwoesting rondom u!"

Van de Fransche Staatkundige Welsprekendheid vóór den tijd der Omwenteling (die tweede groote Reformatie na

LUTHER, wier wijsheden en dwaasheden nog hare ronde door Europa niet voltooid hebben) valt weinig te zeggen. In de kille, kelderachtige schaduw van den vroegeren despotieken Franschen troon, kon die plant, die licht en lucht vordert, niet tieren. Wij vinden slechts in de Fransche Parlementen en Geregtshoven bij wijlen iets, dat met Politieke Welsprekendheid eenige overeenkomst heeft, b. v. deze en gene Redevoeringen van D'AGUESSEAU en andere soortgelijke stukken, die echter of nog al zoo veel in het gebied der Baliewelsprekendheid te huis behooren, of soms halve zedekundige sermoenen zijn, niet zelden vol gekruip voor de Koninklijke magt. Zie *Discours et morceaux choisis de M. le Chancelier D'AGUESSEAU*. — Met de Fransche Revolutie echter moest de Staatkundige Welsprekendheid bij eene zoo vurige, levendige, hartstogtelijke, en voeg er bij snapzieke Natie, als de Franschen zijn, wel ontluiken. In de Nationale Vergadering deed zich dan ook menige welbespraakte mond hooren. Vooral speelde MIRABEAU, een man van schitterende talenten, maar — om niets ergers te zeggen — van een vrij dubbelzinnig karakter, onder de Fransche Redenaren uit den eersten tijd der Omwenteling eene groote rol. Hij moet in den echten zin des woords een Volksredenaar geweest zijn, koen, stout, opbruisend, wegslepend in zijne taal, begaafd met eene verwonderlijke vlugheid en scherpzinnigheid van geest en met een ijzeren geheugen, kortom, als een stortvloed alles in zijne vaart overweldigend. Zijne *Oeuvres Oratoires* zijn in twee deelen uitgegeven. Bij eene koele lezing vermist men in dezelve echter den gekuischten, klassieken smaak der Oudheid. Meer andere Redenaren, als b. v. MOUNIER, BARNAVE, MAURY, RIVAROL, CAZALES, VERGNIAUX, schitterden te zelfder tijd of wat later als MIRABEAU, hetzij dan voor of tegen den

geest der Omwenteling sprekend, zelden echter MIRABEAU in glans evenarend. Uit sommigen onder hen herinner ik mij treffende aanhalingen ergens in de *Revue de Paris* door CHARLES NODIER gelezen te hebben. Over MIRABEAU heeft nog onlangs wêer de beroemde Dichter VICTOR HUGO op zijne zonderlinge, maar toch wegslepemde wijze geschreven. LALLY TOLENDAL's verdediging van LODEWIJK DEN XVI, in het *Barreau Français* te vinden, en waaruit ik hier boven, bl. 76 dezer aantekeningen, eene fraaije plaats heb bijgebracht, is mij altijd voorgekomen een meesterstuk van aandoenlijke, treffende Welsprekendheid te zijn. Dit stuk is echter niet uitgesproken, en behoort ook meer in de Baliewelsprekendheid. Het Schrikbewind braste zich te zat aan bloed, om den mond tot iets anders te kunnen openen. Ook beroert de God der Welsprekendheid de lippen van monsters, als een' MARAT, niet, en ROBESPIERRE was soms zoo stijf en gezocht in zijne taal als in zijne kleeding. — NAPOLEON's ijzeren voet vertrapte de bloemen eener kunst, wier vrije uitboezemingen hij haatte, en slechts als de politieke Vergaderingen, die hij gedoogde, (Wetgevend Ligchaam, Senaat enz.) van zijnen lof in de Redevoeringen van een' ST. JEAN D'ANGELY en soortgelijke laffe vleijers wêergalmden, vond de Staatkundige Welsprekendheid eenige genade in zijne oogen. — Na de herroeping der BOURBONS in 1814 en 1815, mogt die soort van het welzeggen in vrijer dampkring, en verwarmd door de onderlinge wrijving der Royalistische en anti-Royalistische partijen wêer ruimer adem halen. Wij hebben in den *Constitutionnel* soms zeer fraaije Redevoeringen van CHATEAUBRIANT, BENJAMIN CONSTANT, den Generaal FOY, MANUEL, DUPIN, ROYER COLLARD en een aantal anderen over de belangrijkste Staatkundige onderwerpen gehad. Men legt echter den

Franschen te last, dat zij te weinig voor de vuist spreken, en daardoor vaak meer schitterende Opstellen, dan eigenlijke Redevoeringen leveren. In Engeland is dit omgekeerd.

Van den tijd af, dat KAREL DE X, door de onbezonnen handelwijze zijner met blindheid geslagen Geestelijke en Wereldlijke leidslieden, als een andere JAKOB DE II, zijn' troon verspeeld, en LODEWIJK FILIPS, (die nieuwe acteur meer of min in de rol van WILLEM DEN III) denzelven bestegen heeft, heeft de Fransche Staatkundige Welsprekendheid weinig belangrijks opgeleverd. De strijd der partijen in de Kamers heeft zijne veerkracht verloren. De Franschen schijnen te hebben wat zij willen — en waarvoor zij waarlijk in den loop eener kleine halve eeuw tranen en bloeds genoeg hebben betaald, — en alles neigt meer en meer tot kalmte en rust. Hoe lang inusschen dat fraaije weder duren zal, wanneer nieuwe stormen den gemakkelijken slaap, waarin de Politieke Welsprekendheid thans bij hen gedompeld schijnt, zullen storen en de tongen wéer rapper maken, of de Fransche *Pretendent* (HENRIK DE V) gelukkiger zal slagen, dan in vroeger eeuw de Engelsche, zulks en hoe veel anders weten de onsterfelijke Goden!

Van de Staatkundige Welsprekendheid der Italianen is luttel bekend. De bodem deugde daar echter ook niet veel voor dat gewas, ten minste niet sinds den tijd, dat er genoegzaam beschaving heerschte om het eenigzins aan te kweken. — Immers toen het misschien in deze en gene der kleine Italiaansche Republieken uit de Middeleeuwen aan vrijheid niet ontbrak, om de Staatkundige Welsprekendheid te doen opkomen, lagen taal en zeden nog in een' nacht van barbaarsheid bedolven, en er is uit dat tijdvak even weinig van Italiaansche Welsprekendheid

geboekt, als wij veel bijzonders van de Romeinsche vóór de tijden van CICERO weten, niettegenstaande *Rome* in den leeftijd des laatstgemelden reeds eenige honderd jaren eene vrije Republiek geweest was. Zoo waar is het, dat de Vrijheid wel de zoogster en kweekster van alle Staatkundige en andere soorten van Welsprekendheid, maar niet regtsstreeks de moeder is. Die moeder is de beschaafde menschelijke geest - zelve.

Ook andere Volken uit later eeuw hebben, deels door gebrek aan beschaving, deels door mangel aan vrije regeringsvormen, weinig of niets in het vak der Politieke Welsprekendheid voortgebracht. De Hoogduitschers b. v., hoezeer tegenwoordig in vele opzigten aan de spitse der geleerdheid en wetenschappelijke vorming van Europa staande, en in hunne KLOPSTOCK'S, SCHILLER'S, GÖTHE'S, REINHARD'S enz. Dichters, of Kanselredenaars bezittende, die met de besten van andere hedendaagsche volkeren kunnen wedijveren, hebben nog op weinig Staatkundige Redenaren mogen roemen. Hoe ware ook in dat schoone, maar vroeger zoo titelzuchtige, adeltrotsche, gesplitste en versnipperde, van de luimen en de genade zijner honderden van Souvereinen in folio, quarto, octavo en duodecimo afhankelijke land eene fiere, krachtige Staatkundige Welsprekendheid mogelijk geweest? Noch schijn, noch schaduw is er dan ook van haar in Duitschland tot op de voorlaatste jaren te vinden. Thans echter begint zij, gekoesterd door de vrijere regeringsvormen, die tot deze en gene Deutsche Staten den weg hebben weten te vinden, zich hier en daar uit hare windselen te ontwikkelen. Zij is intusschen, naar dat ik wel stukken van haar in de nieuwspapieren gelezen heb, nog vaak te zwelend, te hoogdravend, te dichterlijk, te romantisch van denkbeelden en van stijl. De Duitschers hebben te lang

blootelijk in de Poëtische wereld mogen verkeerem, om zich in de meer Prozaïsche, waaruit de Welsprekendheid geboortig is, zoo dadelijk te regt te kunnen vinden. Ook zijn de onderwerpen, waarover men in Duitschland spreekt, dikwerf niet belangrijk genoeg, te popachtig in vergelijking van diegene, welke in Engeland en Frankrijk de borst eens Redemaars doen zwellen, en alle vlammen zijner genie doen losbarsten. De beroemde PÖLITZ zeide dus ook nog in 1825: „*Die Sprache der Politischen Beredsamkeit ist bei den Teutschen im Ganzen noch jetzt in ihrer Kindheit.* Ik heb eene soortgelijke aanmerking in mijne *Reis naar Baden-Baden* gemaakt, werwaarts het mij vergund zij den Lezer korthedshalve te verwijzen. — Het schrijfjokerige Duitschland zal het ons voor het overige niet aan Verzamelingen en Bloemlezingen uit hare politieke Redenaren doen ombreken, zoo ras er maar iets degelijks uit dien hoek te voorschijn komt. Tot dus ver heb ik echter van zulke Uitgaven of Verzamelingen nog weinig vernomen. In PÖLITZ *Gesammgebiet* vindt men een paar kleinigheden.

Ons Holland, schoon altijd een vrij land geweest, of, zoo het onderdrukt werd, zich het juk wel van den nek hebbende weten te schuiven, heeft echter in de Staatkundige Welsprekendheid ook niet veel belangrijks aan te wijzen. Deels was vroeger misschien de taal er nog niet genoeg beschaafd voor, (want hoe lang heeft Griekenland reeds Dichters vóór zijne Redenaren gehad) deels, en wel voornamelijk, ontbrak het den spraaklustigen aan gunstige gelegenheden, om zich te doen hooren. Trouwens b. v. onze voormalige Vergadering der Hoogmogenden was, bij meest gesloten deuren, geen bijzonder geschikt tooneel voor de Welsprekendheid. Er werden adviezen gelezen, maar geene redevoeringen gehouden, en even min hoorde men

deze laatsten in onze Provinciale Staatsvergaderingen, Landdagen, of hoe men ze gelieve te heeten, waarin daarenboven Aristocratische en Oligarchische beginselen niet zelden den boventoon voerden, en van het volk als volk weinig kennis genomen werd. Staatkundige Welsprekendheid nu wil het best gedijen of in zuiver Democratische Staatsvormen, of in de zoodanige, waarin tusschen het Monarchale, het Aristocratische, of Oligarchische beginsel ter eener, en het Democratische ter anderer zijde eene onophoudelijke wrijving heerscht, waarin alle staatsverhandelingen in het openbaar plaats hebben, de vrijheid in eene steeds wakende Oppositie eene trouwe verdedigster vindt, kortom alles zoo ingerigt is en onderling het evenwigt houdt, als in eene zoogenaamde Constitutionnéle Monarchie, welke met regt dien naam mag verdienen, vereischt wordt. — Na de Omwenteling van 1795 vond de Staatkundige Welsprekendheid in de Nationale Conventie nog al gelegenheid om zich te vertoonen, terwijl er ook warmte genoeg in hoofden en harten was, ter ontgooijing van het ijs des Hollandschen flegma's, en om den stroom der rede uit den anders zwijggragen Hollandschen mond met ruime opborreling te doen vloeijen. Met dat al hadden zeer vele Leden dier Vergadering te weinig denkbeeld van eene beschaafde taal en stijl, om iets waarlijk schoons en gekuischts voort te brengen, en zij, die wat wisten, wisten dikwerf zulks beter in het Latijn, dan in het Hollandsch uit te drukken. Latijn nu en Grieksch, hoezeer den grondslag van de vorming eens Redenaars moetende uitmaken, zullen hem weinig baten, als het hem in zijne eigene taal aan zuiverheid, duidelijkheid en fraaiheid van uitdrukking mangelt, en hij door de beoefening van den meesterlijken stijl der klassieke schrijvers zich ook niet een'

meesterlijken Hollandschen stijl verworven heeft. Mannen intusschen, als een KANTELAAR, SCHIMMELPENNINCK en soortgelijken, hebben dikwerf treffend gesproken. Men zie b. v. de proeven, uit KANTELAAR door den Heer SIEGENBEEK in deszelfs Lijkrede op dien beroemden Staatsman, Geleerde, Dichter en Redenaar bijgebracht. Ook twijfel ik er niet aan, of er ware uit de Redevoeringen en Adviezen van meer andere sprekers eene fraaije Bloemlezing te maken, als men zich de moeite getroosten wilde, om de dagbladen en acten van dien tijd eens te doorsnuffelen. Onze tegenwoordige Kamer der Staten-Generaal kan op den duur meer en meer eene goede kweekschool voor Staatkundige Welsprekendheid worden, zoo ten minste Vaderlandsmin en een vrije, onafhankelijke gezindheid, gelijk het den nakomelingen van oud-Hollanders past, derzelver leden steeds blijft bezielen, en zij zich ter eener zijde vrij houdende van den woelzieken, oproerigen tuimelgeest, die in soortgelijke Vergaderingen elders maar al te veel heerscht, tevens als mannen voor de regten des volks, hetwelk zij vertegenwoordigen, pal staan, en zich tegen alle verkortingen of schennis dier regten moedig aankanten. Het ware toch te onoverwinnelijk eene schande voor Nederland, hetwelk in vroeger dagen, toen geheel Europa nog in de kluisters der slavernij zuchtte, aan alle onderdrukten uit andere gewesten tot eene vrije wijk- en schuilplaats verstreckte, indien het ooit in vervolg van tijd, nu schier door geheel Europa de zon der vrijheid en der verlichting is opgegaan, in een' nacht van gewetensdwang en kruipende laagheid terugzank. — Voor het overige moet ik deze aanmerking nog maken, dat het Hollandsche karakter over het algemeen te bedaard en bezadigd is, om bij ons die schitteringen, die bliksems en donders, had ik met CICERO bijna gezegd, der Staatkundige Welsprekendheid te doen verwachten, die men in andere lan-

den bij uiterlijk heftiger Natiën aantreft. Hetgeen BLAIR bl. 142 zegt, is alleszins ook op ons toepasselijk. Ook ons land en de onderwerpen, waarover bij ons gehandeld wordt, zijn te klein en te nietig, om doorgaans meer dan een' eenvoudigen spreektrant noodig te maken. Het *genus dicendi sublime* of de verhevene soort van stijl komt den Engelschman en Franschman meer te stade. Vergelijk hier het gezegde in de Aant. bl. 151.

Mist de Staatkundige Welsprekendheid tegenwoordig door geheel Europa die ruime tooneelen van Volksvergaderingen in den eigenlijken zin des woords, waarop zij zich te *Rome* en *Athene* konde bewegen, met andere woorden: worden er zelden meer Redevoeringen tot het geheele Volk gehouden, na wier afloop dat Volk over de behandelde onderwerpen te beslissen heeft, des te meer bloeit in onzen tijd de openlijke Staatkundige *Welschrijvendheid*, (men vergunne mij hier dit nieuwe woord) waarvan de Ouden, ten gevolge hunner onbekendheid met de wonderen der Drukkunst, schier niets wisten, maar die echter op alles, wat den Staat betreft, zulk een' verbazenden invloed uitoefent. Een bekwaam Journalist, of welk ander ook minder periodiek Staatkundig Schrijverment den wuften volkszin vaak even onwéerstaanbaar, als ooit CICERO of DEMOSTHENES gedaan hebben, en kan zowel der dwingelandij den grootsten afbreuk doen, als hij van den anderen kant, bij onverstandige of slechte grondbeginselen, de zegepraal van losbandigheid en regeringloosheid bevorderen en het graf voor eendragt en welvaart in het Vaderland delven kan. Hoe vele Staatsdienaren, wat zeg ik, hoe veel Koningen zijn niet door het Journalismus gevallen! Hebben de dagbladschrijvers niet, als de vonk het buskruid, de gemoederen der Franschen in lichter laaije vlam doen losbarsten tegen den

stijfzinnigen KAREL DEN X, en zou België wel die verbittering tegen onzen geëerbiedigden Koning gevoed hebben, hadde niet de *Courrier de Bruxelles* dagelijks, gelijk een Grieksche Sycophant van zijn spreekgestoelte, het volk aangehitst en opgeruid? Siddert niet in Engeland ieder Minister, schoon hij uiterlijk er mede spotten moge, voor de banbliksems, die de Politieke bladen dagelijks op hem kunnen afschieten, en welke, al baren ze ook in het eerst slechts een ijdel gerommel of eene niets verzengende flikkering, toch op het laatst, wanneer zij onophoudelijk herhaald worden en al nader en nader komen, den Staatsdienaar verpletterd van het kussen doen tuimelen? Welken invloed oefenen door hun bijtend, maar soms helsch-kwaadaardig vernuft een BÖRNE en HEINE in Duitschland niet uit, waar hunne werken, hoe meer verboden, des te meer lezers vinden! * Inderdaad, het Journalismus is in vele opzigten

---

* Beiden, BÖRNE en HEINE wonen thans in *Parijs*, van waar zij hunne schriften (verscheiden van welke echter te *Hamburg* gedrukt zijn) naar Duitschland afzenden. Ik heb zelden geestiger, maar ook zelden vinniger en Jacobijnsch-doller schriften gelezen. Dat schuimt, bruist, borrelt en schittert van de eene vernuftsspeling, van den eenen kwinkslag na den anderen. Bij BÖRNE is echter de wrok tegen hetgeen hij nu eens misschien te regt, dan als een half-krankzinnige, Despotismus en Dwingelandij noemt, meer gemeend, meer diep ingekankerd. Zijne geestigheden druipen van alsem, en hij stort telkens, nu eens met de bitterste ironie, dan met den diepsten ernst, stroomen van gal uit over den in zijn oog slaafschen toestand van zijn Duitsch Vaderland. Hij wil van niets dan van Republieken hooren, en heeft aan alle Monarchiën en Geestelijke en Wereldlijke Aristokratiën een' eeuwigen, onverzoenlijken haat gezworen. Het was BÖRNE,

de Volkswelsprekendheid van onzen tijd, eene Welsprekendheid, die, wat schandelijk misbruik er ook van ge-

die ergens zeide, dat hij niet regt inzag, welke redenen de Belgen hadden, om onzen geëerbiedigden Koning te verjagen, maar dat zulks ook niets ter zake deed. 't Was toch genoeg, dat aan een volk de neus van zijn' Koning niet beviel, om aan hetzelfde het regt te geven van tot dien Koning te zeggen: vertrek! Later heeft hij zich over deze dollemans - praat gepoogd te verdedigen, bewerende, dat men, om indruk te maken, altijd de sterkst gekleurde uitdrukkingen moest kiezen; de kleuren verbleekten altijd van zelve wel. — Waarlijk jammer, dat een Man met zulke talenten en zulk een' fieren geest, zich door zijne blinde vooringenomenheden zoo ver over het doel heen vervoeren laat. Hij is intusschen voor hen, die hij aantast, gevaarlijker dan een leger van tienduizend man.

Van BÖRNE's scherpen en vinnigen, maar tevens schitterend geestigen en vernuftigen, in duizenden van Metaphoren en Allegoriën onuitputtelijken schrijftrant moge de volgende plaats uit zijne *Briefe aus Paris* ten voorbeeld strekken. Hij schimpt daarin op de vermeende lafheid en ontijdige *weekgevoeligheid* van sommige Leden der Stenden in Duitschland, en zegt: „*Ich bin auch kein Held weder der Tapferkeit noch der Tugend; ich würde vielleicht auch zahm seyn der Macht gegenüber; ich wäre wohl auch nicht aufopfernd genug für das Wohl des Volkes, das bei uns solche Aufopferungen selten vergütet, mit Weib und Kindern zu verhungern; stünde ich der Anmassung eines Mächtigen gegenüber, würde ich vielleicht auch überlegen und schweigen. Es gäbe aber Verhältnisse, in denen ich unfähig bliebe zu überlegen, in denen mein Herz den Verstand verdunkelte, und in solchen Verhältnissen, stünde ich auch der Anmassung eines Königs gegenüber, würde ich seine Krone, seine Kerker, seine Henker vergessen, und ihm begegnen, wie es sich gebührt. Ich könnte mich wie einen Knecht, wie einen Verbrecher, wie einen Dummkopf geduldig behandeln lassen, aber wie einen Schulbuben — nie.*

maakt kunne worden, toch een Palladium is der vrijheid, en in geen' Constitutionnélen Staat mag worden gemist,

---

Und warum sind sie Schulbuben, wo sie sich die Schwächeren fühlen? Weil sie Schulmeister sind, wo die Stärkeren. Der ganze Unterschied besteht nur in den Jahren. Ihre Frömmigkeit, ihre Sentimentalität richtet sie zu Grunde. Vor lauter Begeisterung für das Gute, verlieren sie den Geist es zu Stande zu bringen. Thränen der Menschenliebe und Rührung verdunkeln ihnen den Blick, und der dummste Jäger kann sie dann mit Händen fangen. So ein edler Deputirter sitzt, ohne es zu merken, wie ein Falke auf der Faust seines gnädigen Herren, und zeigt sich etwas hoch oben in der Luft, was der gnädige Herr mit seinem Geschosse nicht erreichen kann, nimmt er ihm die Kappe ab und lässt ihn steigen. Das edle Thier steigt, steigt, steigt, holt aus den Wolken ein Täubchen herab, und, dem Blick von der Sonne geblendet, gewährt er gar nicht, dass er wieder zur alten Faust zurückkehrt, und man ihm die Kappe von neuem über die Augen gezogen. Dann lachen die Junker verstohlen.

In Cassel feierten sie den Jahrestag der Verfassung, und schrieben am folgenden Tage: „Tausend stille Gebete und Wünsche für sie steigen zu dem Ewigen.“ Aber der Ewige selbst ist nicht ewig genug mit eurer ewigen Geduld ewige Geduld zu haben, und laute Flüche wären ihm wohlgefälliger als stille Gebete! u. s. w.

Voorwaar, dit laatste zijn geene woorden zoeter dan honig, gelijk die van NESTOR bij HOMERUS! De bijtendscherpe Vergelijking, uit het valkenieren ontleend, is intusschen zeer schilderachtig en oorspronkelijk. Of de Duitsche Stenden de toepassing van dezelve verdienen, laat ik geheel voor rekening van BÖRNE. Ik beschouw hier het gezegde blootelijk uit een oogpunt van kunst van schrijven. — Wat HEINRICH HEINE betreft, schoon fijngevoeliger en poëtischer dan BÖRNE, heeft hij op verre na niet het consequente in zijne grondstellingen, dat deze laatstgemelde bezit, en hij heerscht niet altijd over de geestigheid, maar de geestigheid heerscht wel eens over hem.

eene Welsprekendheid, die, schoon zij, wat haar karakter en haren stijl betreft, zeer veel van het karakter en den

---

Zoo spot hij voor en tegen iets, naar dat zijne luim het medebrengt, schijnbaar daardoor nu eens een dol Absolutismus, dan een dol Liberalismus huldigende, nu eens den Royalist, dan den Republikein vertoonend, en voor het overige in de waarheid meer het schoone dan het ware beminnend. BÖRNE, die dat niet velen kan, zegt ten aanzien van dit laatste in eene vrij scherpe karakteristiek, welke hij, in het zesde deel zijner *Briefe aus Paris*, van HEINE geeft: „*Darum überzeugt er nicht, wenn er auch die Wahrheit spricht, denn man weiss, dass er an der Wahrheit nur das Schöne liebt. Aber die Wahrheit ist nicht immer schön, sie bleibt es nicht immer. Es dauert lange, bis sie in Blüthe kommt, und sie muss verblühen, ehe sie Früchte trägt.* HEINE würde die Deutsche Freiheit anbeten, wenn sie in voller Blüthe stände; da sie aber wegen des rauhen Winters mit Mist bedeckt ist, erkennt er sie nicht und verachtet sie u. s. w.” Om kort te gaan, in den spot van BÖRNE heerscht altijd een diepe Demosthenische ernst, kookt een Demosthenische wrok en bitterheid, want hij haat alles wat naar overheersching zweemt even doodelijk, als DEMOSTHENES de heerschappij van PHILIPPUS van Macedonië. Zijn gevoel is nooit sentimenteel, nooit louter en alleen dichterlijk en Romantisch, steeds praktisch, en de vonken des vernufts willen bij hem niet slechts een' ijdel flikkerglans verspreiden, maar alles in vlam zetten en verbranden. HEINE integendeel heeft dikwerf veel van een kind, dat, om zich te vermaken, zwermers en vuurraadjes afsteekt, onbekommerd er over, waar het die van daan hale, en of het er soms aan zijne beste speelnooten aangezigt en kleederen mede verzenge. Het profane in zijne schriften is dikwerf hoogst aanstootelijk. Zijne beoordeelingen echter der Duitsche Letterkunde zijn niet zelden vol geest en vol gezond verstand tevens.

LUDWIG BÖRNE is oorspronkelijk een Jood. Het is waarlijk de gouden eeuw der kinderen Israëls. ROTU-

stijl der Welsprekendheid, welke in de Volksvergaderingen bij de Ouden heerschte, kan aannemen, en zich derzelve voorschriften ten nutte maken, soms toch aan die voorschriften zoo naauw niet is gebonden, of zelfs wel verplicht is andere te volgen, daar zij, zoo als ik zeide, meer eene *Welschrijvendheid* moet heeten, en bestemd is niet om gehoord, maar om gelezen te worden.

L.

Bladz. 179. Geregte Welsprekendheid.

Men kan de Geregte of Baliewelsprekendheid, of wel de Welsprekendheid der Vierschaar verdeelen in eene Burgerlijke, en in eene Lijfstraffelijke. De Burgerlijke Baliewelsprekendheid heeft tot Burgerlijke of Civiele regts-gedingen, tot geschillen over het zoogenaamde mijn en dijn betrekking. De Lijfstraffelijke Welsprekendheid der Vierschaar verkeert omtrent zaken, die volgens de Criminele of Strafwetten moeten beoordeeld worden, als daar zijn beschuldigingen of verdedigingen van misdadigers enz. In deze laatstgemelde soort komt eigenlijk gezegde Welsprekendheid, dat is, een levendige, vurige, schilderachtige trant van zeggen meer te pas, dan in de eerstgemelde, welke eerste toch zelden meer dan eene bondige redekaveling en een' ongekunstelden, netten, beschaafden stijl vereischt. Beide soorten voorts, namelijk *en* de Burgerlijke *en* de Lijfstraffelijke Baliewelsprekendheid laten zich wêer splitsen in eene gewoon Burgerlijke of Lijfstraffelijke, en in eene Staatkundig-Burgerlijke of Lijfstraffelijke Welsprekendheid. De-

---

SCHILD, de met ridderlinten en ridderkruisen door Potentaat bij Potentaat behangene Jood der Koningen, is rijk in geld, BÖRNE, de zeker door alle Duitsche Potentaten vervloekte, rijk in vernuft.

ze laatste heeft namelijk betrekking tot hetzij Burgerlijke, hetzij Lijfstraffelijke zaken, die niet voor den gewonen Regter, maar in Staats- of Volksvergaderingen behandeld worden, of wel de algemeene belangen van den Staat, deszelfs Overheden en wat dies meer zij raken. Zoo noem ik b. v. de dingtalen voor den ongelukkigen **LODEWIJK DEN XVI**, zoo een aantal Engelsche en Fransche pleitredenen, die tot misdaden der Staatkundige drukpers betrekkelijk zijn, stukken van Staatkundig - Lijfstraffelijke Welsprekendheid. Zoo zijn bij ons de pleidooijen van de Heeren **MEYER** en **DE JONGE**, voor en tegen het bezit des Haarlemschen Pavelejoens door **LODEWIJK NAPOLEON**, meer of min stukken van Staatkundig - Burgerlijke Welsprekendheid. Men gevoelt, dat, ten gevolge dezer onderscheidingen, **BLAIR's** aanmerking over het koelere en bedaardere, hetwelk in de Geregtelijke Welsprekendheid zoude heerschen, zeer gewijzigd wordt. In een dagelijksch Proces, hetwelk ten aanhooren van een halfdozijn tusschen beiden knikkebollende regters wordt gevoerd, moge geene hooge vlugt van zeggen te pas komen, hij, die voor een Parlement, eene Nationale Conventie, eene uitgebreide Jurij, eene door honderden van aanschouwers bijgewoonde *Cours d' Assises* het woord voert, hij, van wiens taal het leven of de dood, de eer of de schande eens menschen afhangen, hij, die de regten van een vrij man en burger tegen de onderdrukking der heerschzucht en des gewelds te verdedigen heeft, hij zal zoo wel tot overreden, (in deszelfs bepaalden zin) als tot overtuigen de toevlugt mogen nemen, en op zijn' tijd soms zoo verheven-welsprekend kunnen zijn, als een **CICERO** of **DEMOSTHENES**. En deze laatsten mogen in zulke gevallen ook wel degelijk nagevolgd worden, hoezeer **BLAIR** op bl. 183 hier tegen stribbele. — Maar ik herhaal het voor jongs lieden: men trekke slechts, gelijk hier boven

met eene figuurlijke uitdrukking van QUINCTILIANUS gezegd is, aan geen klein kind de tooneelbrozen van een' HERCULES aan; men leide geene rivier af, om een tuintje te bevochtigen; men dondere en blikseme niet, als een Olympische JUPITER, over beuzelingen, gelijk sommige Iersche Balieredenaars doen, en neme in Burgerlijke zaken niet den vurigen Stijl van DEMOSTHENES in deszelfs *Philippica* ten voorbeeld, maar b. v. den eenvoudigen, kalmen, schoon netten en bevalligen schrijftrant van ISAEUS, of wel het civiel pleidooi, dat men in later tijd van CICERO gevonden heeft, en waarvan de Heer SCHULL in zijne Karakteristiek der Welsprekendheid gewag maakt. In de *Introduction de l'ancien Barreau Français* heeft men over den aard der Baliewelsprekendheid fraaije aanmerkingen. De noodzakelijkheid om voor de vuist te kunnen spreken, of van het zoogenaamde improviseren, wordt daarin ook dringend betoogd.

L.

Bladz. 182. Lett. C.

't Waarschijnlijkst door de Regtbank der Heliasten, niet door die der Areopagieten. Zie den Hoogleeraar LUZAC, in de korte schets van het Atheensch Bestuur, bladz. 120, achter deszelfs vertaalde Redevoering over SOCRA TES, als burger beschouwd.

BOSSCHA.

Bladz. 188. Men moet omslag van woorden in de Pleitzaal vermijden.

Een zeer behartenswaardig voorschrift! Het nutteloos gesnap en *gereutel*, gelijk men het wel eens noemt, van sommige Advokaten, die erger kakelaars zijn dan de tandelooze klappei of babbelaarster NEEL, van welke de oud-

II. DEEL.

12

Hollandsche, geestige Dichter HUYGENS zingt, * kan niet genoeg aan de kaak gesteld worden. Met dat al kan men van een' Pleitbezorger niet de inéengeperste beknoptheid van een' TACITUS, HOOFT, JOH. VON MULLER en soortgelijke beroemde schrijvers vorderen. Zelfs dient hij, vooral als hij slechts gehoord wordt, duidelijkheidshalve wel eens dezelfde denkbeelden met andere woorden te herhalen, want alle Regters zijn geene SALOMO's, en in sommige harde hersenen is de overtuiging slechts als met herhaalde hamerslagen in te drijven. — Men kan, voor het overige, in het uitdrukken zijner voorstellingen zó'nig genoeg op woorden zijn, en toch langwylig en vervelend door een' nutteloozen overvloed dier voorstellingen-zelve. Vooral geldt dit in dat deel eens pleidoois, hetwelk men het Verhaal, de *Narratio facti* heet. *Ik ben aan de haven gekomen; ik heb het schip gezien; ik heb gevraagd, hoe veel de vracht was; wij zijn het over den prijs eens geworden; ik ben in het vaarttuig geklommen; de ankers zijn geligt, de kabels losgemaakt; wij zijn afgevaaren; niets, zegt ergens QUINCTILIANUS, in zijne *Institutiones Oratoriae* of Redekundige Lessen: niets van deze verschillende voorstellingen of enuntiatiën kan in korter bewoordingen uitgedrukt worden; onderwijl is het soms genoeg, wanneer men eenvoudig — met daarlatting te weten van al die, hoe beknopt ook uitgedrukte bijomstandigheden — zegt: *ik ben in zee gestoken.**

In de Baliewelsprekendheid, wel te verstaan, wat een-

* NEEL, ruchtiger klappey, dan we ooit in Holland hoorden,
 Is al haer tanden quyt, — dat had ick wel gevreest,
 Haer tongh heeft se uitgeklopt; elck millioen van woorden
 Is éénen tand geweest.

voudige, dagelijksche burgerlijke regtsgedingen aangaat, komt, gelijk BLAIR te regt aanmerkt, geen bloemrijke Stijl te pas. Hoe moet de Stijl dan echter zijn? Ik antwoord: zuiver en net, zonder zwier, of, zoo men wil, gemeenzaam-edel, *familier noble*, gelijk MARMONTEL, en met hem bij ons de Heeren VAN DER LINDEN en VAN DER SCHAAFF denzelven noemen, of wel eenvoudig-deftig, zoo als de Heer D'ESCURY en SCHULL denzelven geheeten hebben. — Noch de platte, ruwe taal der vischmarkt, noch de gemaakte, verfranschte der saletten, noch de verheven-beeldrijke zegstrant van den pronkredenaar moeten zich voor de Vierschaar in pleidooijen over gewone zaken doen hooren. Op zijn tijd kan echter, ook in de nietigste geschillen, eene vernuftige gelijkenis, een luimige inval, of de eene of andere spraakfiguur der bedaardere soort de aandacht der hoorders wat verlevendigen, en in het zoete jaargetijde bij wat bliemerzuchtige Regters misschien tot een geschikt *antimarcoticum* strekken.

Onder de verschillende vragen, die men met betrekking tot den Stijl der dagelijksche Baliewelsprekendheid doen kan, behoort ook deze: of, en in hoe ver een Pleiter zich van bastaardwoorden mag bedienen; waarop men, mijns bedunkens, tot bescheid moet geven, dat het gebruik van enkele zulke woorden niet ongeoorloofd is, wanneer zij of algemeen zijn aangenomen, of niet wel zonder krenking der duidelijkheid door zuiver Nederlandsche vervangen kunnen worden. Tot zulke algemeen gebruikelijke woorden breng ik *acte*, *actie*, *transactie*, *crediteur*, *hypotheek*, (ongelukkig genoeg door *onderzetting* vertaald) *cautie*, *curatele*, *servituut*, *testèren*, *replik*, *dupliek*, *fidecommiss*, *praescriptie*, *codicil*, *crimineel*, *jurisdicctie*, *conflict*, *civiel*, *delict*, *instantie*, *suppletoir*, *justitie*, *rapport*, *adviseren*,

*memorie, proces-verbaal, contract, clause, ten principale, executoir, exceptie, incident, praeparatoir, sententie, appelléren, appél, en dergelijke, welke in den Stijl der regtspleging eene soort van burgerregt verkregen hebben, en, schoon ook voor een deel door zuivere, verstaanbare woorden vertolkbaar, b. v. crediteur door schuldeischer, cautie door borgtogt, praescriptie door verjaring, testéren door uitersten wil maken, crimineel door lijfstrafelijk, instantie door aanleg, appél door beroep, sententie door vonnis enz., echter niet allen bij alle gelegenheden even duidelijk, kort en juist door inlandsche woorden vervangen kunnen worden. Met dat al zal een net spreker zulke bastaardwoorden niet bij uitsluiting van zuiverder uitdrukkingen, of bij voorkeur boven andere, of wel dáár, waar de Stijl wat meer verheffing vordert, bezigen, en het is ook zelfs te wenschen, dat al dat vreemd woordgespuis hoe langer hoe meer uit onzen Balistijl verbannen, en dat tot die verbanning door de verbeterde, of nog te verbeteren taal onzer Wetboeken de grondslag moge gelegd worden. Ik heb reeds vóór eenige jaren daartoe den wensch geuit in een klein stukje, getiteld: *Flugtige woorden over Nederlandsche Taalzuivering en Taalverrijking, met opzigt tot hetgene de nieuwe Wetboeken daartoe kunnen en zullen bijdragen*, Gron. bij J. OOMKENS, tot welk stukje het mij vergund zij hier te verwijzen. Hoe het zij, en welk matig gebruik van bastaardwoorden in de pleitzaal nog zij toe te staan, de bonte harlekijnsrok van uitdrukkingen en spreuken, waarin vroeger de Nederlandsche Balieredenaars, met vertrapping tevens van alle taalregelen, gewoon wáren hunne denkbeelden te kleeden, zal in de oogen van elken beschaafden hedendaagschen Voorspraak een voorwerp van bespotting zijn. Maar dit was het reeds vóór eene groote anderhalve eeuw. Im-*

mers de bekende oud-Amsterdamsche, buitensporig hoogdravende, maar bij al zijne gezwollenheid niet onvernunftige Dichter JAN VOS laat in zijne klucht van *Oene*, als deze *Oene* in den droom een reisje door de hel doet, de taalverknoeijende Advokaten van zijn' tijd op eene deerlijke wijze door den Duivel pijnigen; en als zij, tegen hun vonnis zich verzettende, in hunne regtsgeleerde, voor een kwart slecht-Hollandsche, en voor drie kwart slecht-Latijnsche brabbeltaal uitroepen: „*Wij geleederde Comparanten, protestéren voor ons en onze legitime geprocréeerde descendentes, ja estiméren ons gevilipendeert en provocéren contra zulk eene sanguinolente sententie; omnes, die aen ons dependéren, zullen voor ons de rato eavéren, 'sub expresse renuntiatio van de beneficien excussionis, ordinis et divisionis, item onze Vrouwen, autentica si qua mulier; daerom gaet u niet verabustéren, om onze liberteyt te confisquéren,*” dan volgt er op in 't gemelde kluchtspel:

„*Ik verstaeye niet, zey de Duivel: jy zou Duits spreken, zoo waerje lut mit eeren.*”

Kwetst zulk een met zoogenaamde *Stadshuiswoorden* volgepropte Baliestijl den goeden smaak, stuit ons zulks b. v. in het anders hier en daar welsprekende oud-Hollandsche pleidooi van SIMON VAN MIDDELGEEST VOOR PIETER DE GROOT, en hindert het ons in hetzelfde des te meer, daar het belangrijke en eenigzins verhevene des onderwerps ook eene boven het alledaagsche zich verheffende, en dus in de eerste plaats zuivere taal gevorderd had, niet minder walgelijk door schoolvosserij is in eenvoudige, 't zij burgerlijke, of lijfstraffelijke zaken het pronken met aanhalingen uit ARISTOTELES, PLATO, CICERO, SENECA en andere schrijvers der Oudheid, een pronken, als wij vooral ook bij oud-Fransche Balieredenaars niet zelden aantreffen; — het invlechten voorts van brommende ver-

zen en spreuken, het . . . . . maar het eng bestek dezer toch reeds zoo aangroeiende noten verbiedt mij in verdere uitweidingen over den Stijl der Geregtelijke Welsprekendheid te treden. — Laat mij evenwel alleen nog zeggen, dat het schimpen en schelden der Advokaten op elkander thans ook zoo geestig niet meer gevonden wordt, als misschien wel voorheen. Geen beschaafd Pleiter zal zóó begeeren afgeschilderd te worden, als BOILEAU den in zijn tijd beroemden Franschen Advokaat GAUTHIER afmaalt:

*Dans vos discours chagrins plus aigre et plus mordant,
Qu'une femme en furie, ou Gauthier en plaidant.*

dat is:

*Meer druipend in uw taal van gal en bitterheid,
Dan een wijf, als zij raast, of GAUTHIER, als hij pleit.*

QUINCTILIANUS, en zoo ook ROLLIN en anderen, hebben over die bescheidenheid in het pleiten, die *sagesse et modération en plaidant*, (gelijk de laatstgemelde Fransche Aristarch ze noemt) fraaije aanmerkingen.

Wat het door BLAIR bl. 191. aangeroeerde over het gebruik van boert en spot in de Baliewelsprekendheid, en in het gemeen in de Welsprekendheid betreft, hieromtrent zal ik in het vervolg nog een woord nader zeggen.

Te dezer plaatse is het misschien niet ongepast vlugtig nog iets aan te stippen over den Stijl, die in Regtgeleerde Memoriën, Rapporten, Adviezen, Rekesten, Vonnissen, Contrakten enz. heerschen moet. Deze Stijl vereischt nog meer eenvoudigheid dan de eigenlijk gezegde dagelijksche Pleitstijl. Ook kan dezelve korter en

beknoper zijn, want zulke stukken laten zich lezen en herlezen. Met dat al moet die Beknoptheid wêér niet te zeer ten koste der Duidelijkheid gekocht worden, want Duidelijkheid en Juistheid zijn de hoofdvereischten van al zulke opstellen, vereischten, waaraan ook des noods de zuiverheid van taal, dat wil onder anderen zeggen, het schuwen van vreemde en van bastaardwoorden, moet worden opgeofferd. Uit dit laatste vloeit echter in geenen deele voort, dat zulke opstellen vol *nuttelooze* bastaardij, vol Latijnsche lappen en lorren, vol verroeste en verouderde woorden behoeven te steken, gelijk voormaals het geval was, en voor een deel welligt nog is in Duitschland. Want de Hoogduitsche zoogenaamde Kanselarij- of Kuriaalstijl, die in Hof- en Geregtsstijl verdeeld wordt, plag, gelijk ADELUNG ons leert, eene zamenflansing te zijn van Latijnsche brabbeltaal en allerlei Provinciale, in de beschaafde Hoogduitsche schrijftaal niet meer gangbare, Opperduitsche woorden, als b. v. *Deube* voor *Diebstahl*, *vermittelst Eides erhalten* voor *erhärten* enz.; vol pleonasmen voorts of overtolligheden, vol kruipend gewag van titulaturen, en met kunst en voordacht dikwerf tot zulke ellenlange, taaije perioden uitgerekt, dat men voorbeelden had van Hoogduitsche huwelijkscontracten, die uit een' enkelen volzin van bijna zes bladzijden lang bestonden. Dat door dit eene en andere zulke regtsstukken dikwerf zoo duister waren als de nacht, zal niemand bevreemden, maar dit duistere vond men in den vroegeren stikdonkeren en barbaarschen tijd juist fraai. Men omringde zich daardoor voor het domme volk met een' eerwaardigen nevel. De Regter zat in dien nevel, gelijk een *knorrig-grijnzige Leeuw* (zoo als hem dit in een oud Landregt wordt voorgeschreven) op zijnen zetel, en de eerdienst van THEMIS boezemde, even als die der Eleusische

CERES, of als het Latijnsche kerkgebaar der Roomsch-Katholijken, des te meer ontzag in, naarmate zij minder voor elkeen begrijpelijk was. Intusschen schijnt de Geregtsstijl, of liever Kanselarijstijl, in oud-Rome ook vrij wat duisters en gewrongens gehad te hebben, blijkens deze en gene aanhalingen uit denzelven in het *corpus juris*, en, zoo men ten minste PLINIUS gelooven mag, als hij in een' zijner brieven zegt: *sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illiteratissimas litteras*. Ook de vroegere Fransche aktenstijl hinkt aan het euvel van bastaardij, wartaal, en gereektheid van zinnen. *

L.

---

* „GLASEY, zegt ergens ADELUNG, *weiss sich in seiner Anleitung zur Weltüblichen Schreibart, S. 287, sehr viel damit, dass man vermittelt des von ihm vorher angeführten Schwalles veralteter, und gangbarer Conjunctionen und Verbindungs-Formelen einen Periodum von etlichen Bogen in guter und natürlicher Verbindung werde machen können, und führet zum Ueberflusse eine Ehestiftung an, welche sechsthalb Octav-Blätter einnimmt, und doch nur aus einer einzigen Periode besteht.*“ Zelfs kortere Perioden zijn vol duisterheid. Zoo b. v. het volgende stuk van een vonnis tot eedaflegging uit HOMMEL's *Deutschen Flavius*: „*Als dieselben (luidt het) uns die — Acten nebst einer Frage zugeschickt, demnach erachten wir daraus zu befinden, dass CAJUS eidlich zu erhalten, und dass er, von wem, und auf wessen Anstiften in die Semmel und Milch, von welcher am 25ten Februar TITIVS gegessen, etwas, so einem Menschen an seinem Leben, Gemüthskräften oder an seiner Gesundheit schaden könne, gemenet worden, auch worinnen das Schädliche, so man in gedachte Semmel und Milch gethan, bestanden haben, nicht anzuzcigen wisse, zu schwören schuldig.*“

Raad, raad, wat is dat!

Bladz. 209. Geschiedenis der latere Baliewelsprekendheid.

Ik acht het niet ongepast hier een paar woorden in te lasschen over de geschiedenis der latere Baliewelsprekendheid, waarvan BLAIR niets zegt, en deels niet zeggen konde. Frankrijk speelt ook hier, zoo als in de meeste overige soorten van het welzeggen en welschrijven, eene luisterrijke rol. Reeds sinds eene anderhalve eeuw toch treft men in dat land Pleitredenaren aan, die men in de laatste vijftig jaren eerst bij de Engelschen, en, zoo wij hopen, ook bij ons algemeen begint na te streven; Pleitredenaars, die door smaak en eene sierlijke voordragt, bij wijlen zelfs door eene verhevene Welsprekendheid hebben uitgemunt. Geen wonder! men heeft in Frankrijk, sedert de regering van LODEWIJK DEN XIV, van eigen taal en stijl altijd het grootste werk gemaakt, en Frankrijks meest blinkende vernuft en geleerdste Mannen hebben niet alleen steeds de Ouden vlijtig beoefend, maar ook tevens alle hunne pogingen in het werk gesteld, om zich naar hen in hunne eigene voordragt te vormen. Stijl is den Franschen alles; * *le style, c'est l'homme*, zeide BUFFON,

---

* Misschien veroorlooft men mij hier een paar zinsneden aan te halen uit een stukje van den beroemden VICTOR HUGO, getiteld: *Avenir de l'art*, zinsneden, waarin hij de hooge waarde van hetgeen men Stijl noemt verheft, en die zelve in dien soms wel zonderlingen, maar toch gloeiend-gekleurden, figuurlijken, aan de afgetrokkenste denkbeelden als het ware levensadem en persoonlijkheid inblazenden prozastijl zijn geschreven, welke dien schrijver kenmerkt, en waarin hij inderdaad eenig en oorspronkelijk is.

„*Si le nom (zegt hij) qui signe ces lignes était un nom illustre, si la voix qui parle ici était une voix puissante,*

en door hunnen Stijl, dat is, door de kunst om gedachten *op de fraaiste wijze* in woorden voor te stellen, zoo wel als door hunne wapenen, hebben zij, gedurende de laatste twee eeuwen, Europa beheerscht, en beheerschen het nog. — Begon met de eeuw van **LODEWIJK DEN XIV** ook voor de Baliewelsprekendheid, evèn als voor die van den Kansel, voor de Poëzij, en een aantal andere takken van kunst en wetenschap een gouden tijdkring, niet geheel verwerpelijk zijn evenwel daarom de voortbrengselen, die de Geregtelijke Wel-sprekendheid reeds vroeger in Frankrijk heeft opgeleverd. Dadelijk bij de oprigting der Parleumenten, vooral toen Parijs de vaste zetel van zulk eene Raadzaal of Vierschaar

---

nous supplions les jeunes et grands talens, sur qui repose le sort futur de notre littérature, si magnifique depuis trois siècles, de songer combien c'est une mission imposante que la leur, et de conserver dans leur manière d'écrire les formes les plus sévères. L'avenir, qu'on y pense bien, n'appartient qu'aux hommes de style. Sans parler ici des admirables livres de l'antiquité, et pour nous renfermer dans nos lettres nationales, essayez d'ôter à la pensée de nos grands écrivains l'expression qui lui est propre; ôtez à MOLIERE son vers si vif, si chaud, si franc, si amusant, si bien fait, si bien tourné, si bien peint; ôtez à LA FONTAINE la perfection naïve et gauloise du détail; ôtez à la phrase de CORNEILLE ses muscles vigoureux, ces larges attaches, ces belles formes de vigueur exagérée qui feraient du vieux poète demi-romain, demi espagnol le MICHEL ANGELO de notre tragédie, s'il entrait dans la composition de son génie autant d'imagination que de pensée; ôtez à RACINE la ligne qu'il a dans le style comme RAPHAEL, ligne chaste, harmonieuse comme celle de RAPHAEL, quoique d'un goût inférieur, aussi pure, mais moins grande, aussi parfaite, quoique moins sublime; ôtez à FÉNÉLON, l'homme de son siècle qui a le mieux senti la beauté antique, cette prose aussi mélo-

werd, vinden wij eervol de namen van sommige Advokaten, Procureur-Generaals, en dergelijke Ambtenaren genoemd, b. v. die van GUY FOUCAUT, (welke later Kardinaal en zelfs Paus werd, CLEMENS DE IV geheeten) RAOUL DE PRESLE, PIERRE DUBOIS en GUILLAUME NOGARET, (die zoo kloekmoedig Frankrijks regten tegen de banbliksems van BONIFACIUS VIII verdedigden) PIERRE DE CUGNIERS, den later onder de Heiligen gerangschikten IVES DE CHARTRES, op wien men nog het Latijnsche versje heeft:

*Advocatus et non latro,
Res miranda populo.*

JEAN DE MESLE, tegen welken eene welsprekende Pleir-

---

dicuse et aussi seréine que le vers de RACINE dont elle est soeur; ôtez à BOSSUET le magnifique port de tête de sa période; ôtez à BOILEAU sa manière sobre et grave, admirablement colorée quand il le faut; ôtez à PASCAL ce style inventé et mathématique qui a tant de propriété dans le mot, tant de logique dans la métaphore; ôtez à VOLTAIRE cette prose claire, solide, indéstructible, cette prose de cristal de Candide et du Dictionnaire Philosophique; otez à tous ces grands hommes cette simple et petite chose, le style, et de VOLTAIRE, de PASCAL, de BOILEAU, de BOSSUET, de FÉNÉLON, de RACINE, de CORNILLE, de LA FONTAINE, de MOLIÈRE, de ces maîtres que vous restera-t-il? Nous l'avons dit plus haut, ce qui reste d'HOMÈRE après qu'il a passé par BITAUBÉ.

C'est le style qui fait la durée de l'oeuvre et l'immortalité du Poète. La belle expression embellit la belle pensée et la conserve; c'est tout à la fois une parure et une armure. Le style sur l'idée, c'est l'émail sur la dent!"

Moet men niet erkennen, dat dit schilderachtig is uitgedrukt? Herinneren ons -Nederlanders die stoute Persoonsvoorstellingen, als b. v. aan BOSSUET's perioden een

rede van zekeren ANNAT in wezen is, JEAN D'ORLÉANS, GUILLAUME DUBREUIL, den tegen de Rijks grooten stoutmoedigen, maar die stoutmoedigheid te duur bekoopenden JEAN DE MARES, JEAN JUVENEL DES URSINS, en eene reeks van anderen, die onder KAREL DEN VI, LODEWIJK DEN XI, FRANS DEN EERSTEN enz., te voorschijn traden, en wier namen men in het deelrijke *Barreau Français* kan vinden opgenoemd. Zij maken het eerste tijdperk der Fransche Baliewelsprekendheid uit. Ook is van hunne schriften nog het eene en andere overig, en, niettegenstaande hun Stijl, zonder warmte en verheffing, en door een vloed van aanhalingen of citatiën overstelpt, iets looms heeft en een' nutteloozen pronk van geleerdheid ten toon spreidt, kortom, weinig of geen smaak verraadt, moet men echter het gezond verstand en de naveteit van uitdrukking niet over het hoofd zien, welke in die oude stukken worden aangetroffen. „*Leur éloquence, zeggen de Heeren CLAIR en CLAPIER: fut ce qu'elle devait être, paisible, froide, languissante, mais aussi naïve, sensée, judicieuse comme toutes les productions littéraires de cette époque. Un de ses caractères distinctifs ce sont les citations nombreuses qui la défigurent.*”

De uit haren doodslaap ontwaakte beoefening der Ouden, en de daardoor later veroorzaakte kerkhervorming met

---

luistervol dragen des hoofds (*magnifique port de tête*) toe te schrijven, en daardoor zulk een onbezielde iets als tot een levend, handelend wezen te maken, herinneren zij ons niet dien eigenaardigen trant van uitdrukking, die onze VONDEL in zijne korte Aanleiding tot de Nederlandsche Dichtkunst bezigt? Vergelijk intusschen over VICTOR HUGO's deugden en gebreken bladz. 75 der Aant., en mijne daar aangehaalde *brochure* over dien *Parijs* vaak in rep en roer stellenden schrijver.

al de botsing en schuring, die zij alom in Europa te weeg bragt, het nieuwe licht, dat in Frankrijk met MONTAIGNE, DESCARTES en anderen over de wijsgeerte opging, de zuivering en zifting der Fransche taal, de verfijning van den smaak in de dichtkunst, de beschaving van het tooneel, de stoute vlugt, die de Kanselwelsprekendheid al lengskens nam, de verzachting der voormalige ruwe zeden, dit alles moest weldadig op de Fransche Pleitzaal werken, en de regering van LODEWYK DEN XIV, die door den glans straalt van zoo vele luisterrijke voortbrengselen uit andere vakken van Stijl en Welsprekendheid, moest ook wel de flikkeringen eener meer gepolijste Geregtelijke Welsprekendheid terugkaatsen. Met dat al deze Welsprekendheid houdt onder den gemelden LODEWYK, vooral in het begin van deszelfs heerschappij, nog geen' gelijken schred met die van den Kansel. LE MAÎTRE toch mogt scherpzinnigheid van redekaveling en hier en daar spranken van vuur en gloed vertoonen, ERARD, bij minder verbeeldingskracht, meer zuiverheid en netheid van taal, GAUTHIER, van wien met een woord hier boven, bladz. 184 der Aant., gesproken is, zich door zijne vinnige kwinkslagen geducht maken, MARTINET, zijn tegenstrever, door natuurlijkheid en een' kalmen zegstrant uitmunten, OMER en DENIS TALON, als Advokaten-Generaals met waardigheid, met gezond verstand, met mannelijken moed, met geestdrift, en soms met zwierigen tooi spreken, PATRU, (ook als aangenaam schrijver bekend) zich weten vrij te houden van den valschen smaak zijns tijds en van de razernij der aanhalingen, GILLET hem hierin navolgen, schoon hem in warmte en vuur niet eyenaren, PELLISSON, in zijne beroemde drie pleitmemoriën voor den ongelukkigen, van al zijne vorige vrienden en vleijers verlatenen, in ongenade gevallen, ten kerker ge-

doemden Staatsambtenaar FOUQUET, zich - zelven een on-
 verwoestelijk gedenkteeken zoo van zeggenskracht als van
 proefhoudende trouw en vriendschap stichten, de deftige
 LAMOIGNON, benevens den President LEPELLETIER, den tab-
 baard tot eere strekken, de groote Regtskenner, Geleerde
 en Overheidspersoon D'AGUESSEAU alle vroegere sprekers in
 bondigheid en klem van redekaveling, in zuiverheid, waar-
 digheid, kracht en bevalligheid van Stijl ten laatste over-
 treffen, COCHIN zich eene plaats aan de spitse van alle
 overige Advokaten zijner eeuw verwerven, meer dan ie-
 mand anders den prijs van orde en éénheid in zijne pleidooi-
 jen wegdragen, en nooit te veel zeggen, LENORMANT, AUBRY,
 TERRASSON en anderen, met oordeel, geestigheid en keur van
 uitdrukking het woord voeren, al deze beroemde mannen,
 't zij Magistraatspersonen, 't zij Pleitbezorgers, verheerlijkten
 echter — en zulks door den aard der Baliewelsprekendheid-
 zelve — het tijdperk van LODEWIJK DEN XIV niet zooda-
 nig, als de BOSSUET's, de FLÉCHIER's, de MASSILLON's,
 de BOURDALOUÉ's, de MASCARON's, de FÉNÉLON's en der-
 gelijke groote Kanselredenaars door hunne verhevene-kracht
 van zeggen hetzelfde verheerlijkt hebben. „*Quelle illustre*
(zeggen de boven aangehaalde Fransche Advokaten
*CLAIR en CLAPIER) *qu'ait été le barreau de cette époque,*
son éclat; il faut le dire, s'obscurcit au milieu de toutes
les gloires dont rayonne ce siècle; l'éloquence de la chaire
sur-tout l'éclipsa par sa splendeur. L'église, alors toute-
puissante, était une carrière ouverte à toutes les ambitions,
et attirait dans son sein tout ce qu'il y avait de talens su-
périeurs; en outre l'ordre des vérités, livrées à la dispute de
l'orateur évangélique le place naturellement et sans efforts à
une hauteur que l'orateur du barreau ne pourra jamais at-
teindre.” Zij geven vervolgens eenige gronden op, waar-
 om de Baliewelsprekendheid over het algemeen niet de hooge*

vlugt der Kanselwelsprekendheid kan nemen, en laten er dan met zeer veel oordeel op volgen: „*Ce ne sont point là les grands effets de l'éloquence; cependant on ne saurait croire, combien on peut mériter d'estime et de juste admiration dans ce genre simple; il faut plus de talent qu'on ne pense pour savoir être humble sans bassesse, familier sans trivialité, calme et tranquille, sans froideur et sans sécheresse: tels sont les mérites de l'éloquence judiciaire du siècle de LOUIS XIV; elle ne brilla point comme l'éloquence de la chaire par la grandeur des vues, la majesté des pensées; mais elle se distingua par la sagesse de ses discussions et la clarté de ses méthodes. Les avocats de cette époque employaient rarement les figures hardies, les mouvemens pathétiques, mais une chaleur heureuse anime tous leurs discours, leur expression n'a rien de sublime, mais leur style est toujours élégant, facile, naturel; enfin leurs ouvrages sont des modèles parfaits de cette discussion pratique, de cette éloquence de tous les jours, si nécessaire à l'avocat et que l'on estimerait d'avantage, si l'on savait tout ce qu'elle demande de l'étude.*” — Die meer stoute, roerende Welsprekendheid, welke wij hier als over het algemeen nog vreemd aan de pleitredenen der eeuw van LODEWIJK DEN XIV vinden afgeschilderd, was voor later tijd bewaard, toen namelijk, bij de komst van LODEWIJK DEN XV op den troon en vervolgens, Europa allengskens begon te trillen van de voorschokken dier Staatskundige aardbevingen, welke tot op den huidigen dag nog niet geheel hebben uitgewoed; toen in het Wereldlijke die groote Hervorming een' aanvang nam, welke een paar eeuwen vroeger in het Kerkelijke de ketenen van bijgeloof en priesterdwang verbroken had; toen de vrijheid onder de triomfliederen der menscheid van den hemel nederdaalde, maar, helaas! helaas! ook losbandigheid en regeringloosheid dier menscheid stroomden

van bloedige tranen afpersten. — De wijsgeerige blikken, die men, voorgelicht door MONTESQUIEU en door DOMAT, (welke laatstgemelde het eerst orde en eenheid in den bajert der Romeinsche en Fransche wetten en derzelve uitleggingen bragt) op alles begon te werpen, deden ook een' nieuwen, stoutmoediger geest in de Baliewelsprekendheid ontvonken. Zij bruiste van meer leven, meer geestdrift, en GERBIER, TARGET, LINGUET, L'OYSEAU DE MAULÉON, en een aantal andere Pleitredenen schitterden als sterren der eerste grootte aan den lettertrans dier eeuw. GERBIER vooral was, door den gloed zijner verbeelding, zijn edel voorkomen, zijne fraaije stem, zijne nadrukkelijke gebaren, gedurende dertig jaren een sieraad der Fransche Balie. Men verdrong elkander om hem te hooren, en welke geduchte mededingers ook aan zijne zijde verzezen, zijne uitnemende vaardigheid om voor de vuist te spreken deed hem over allen zegevieren. Intusschen is bij de nakomelingen TARGET, de tijdgenoot van GERBIER, meer bekend dan de laatstgemelde, wijl juist de improviseringen van GERBIER verloren zijn gegaan, terwijl de geschreven opstellen van TARGET tot ons zijn overgekomen. Men bewondert in die pleitredenen, behalve eene verwonderlijke scherpzinnigheid en soms zeer wijsgeerige en verhevene oogpunten, ook de kunst om den Stijl naar allerlei soorten van onderwerpen te plooijen; nu eenvoudig, bedaard, edel, dan heftig, opbruisend, roerend, nu ernstig, dan boertend en vernuftig te zijn; kortom, om, gelijk een andere *Proseus*, in allerlei verschillende gedaanten ten voorschijn te komen. TARGET en GERBIER traden in verschillende pleitredenen tegen elkander in het strijdperk, onder anderen in het vermaarde regtsgeging tusschen zekeren DEMADE en de gebroeders QUEYSSAT, waarin zij beiden zulk een' roem verwierven. — DEMADE

had op een' dier broeders een pistoolschot gelost, maar tot wéerwraak hadden deze hem de hand afgehouden, en daarvoor eischte hij voldoening van de regters. TARGET pleit het eerst voor den klager; GERBIER antwoordt hem, en eindigt met eene schitterende wending en onder algemeene toejuiching zijne welsprekende dingtaal. Nu rijst TARGET anderwerf in volle geestdrift op, tilt den verminkten arm van zijn' cliënt in de hoogte, poogt den geknotten stomp heen en wéer te slingeren, en dondert zijner tegenpartij toe: „Ja, ook hij, ook hij zoude uwe zegepraal toejuichen, zoo uwe boosheid dit niet onmogelijk had gemaakt!” Vervolgens doorloopt hij kortelijk al de omstandigheden van het gebeurde, hoe DEMADE tot het schot getergd was, hoe hij geene andere wapenen bezeten had, hoe hij tot noodweer verplicht was geworden, en nu roept hij ten slotte uit: „En al had mijne vuist den bliksem gezwaaid, ook ik zou denzelven op dien onverlaat hebben néergeslingerd!” Geheel de Vergadering stond ontroerd, en niemand durfde beslissen, aan wien van beiden, aan TARGET of aan GERBIER, de palm der Welsprekendheid moest worden toegekend.

LOYSEAU DE MAULÉON, een ander Advokaat van dien tijd, munt uit door waardigheid, naauwkeurigheid van stijl, een fijn en teeder gevoel, en eene vlijtige nabootsing der Ouden, die hij echter in hunne bruisende kracht ook wel eens te kwader uur en met eene ontijdige aanroeping van Goden, Vaderland, en wat dergelijke vurige, pathetische Grieksche en Roomsche spraakwendingen meer zijn, poogt op zijde te streven. In zijne pleitrede voor de kinderen van den Protestant JEAN CALAS, dat rampzalig slagtoffer van Roomsche - Katholieke dweepzucht en Priesterhaat, wenschten kunstkundigen wel wat meer drift, meer diepe roering, minder koele orde en regelmaat. Intusschen zijn

zijn eenige brokken dier Pleitrede, b. v. de schildering der laatste oogenblikken van CALAS, van zijne gelatenheid in dezelve, van den stervenden blik, dien hij op zijn' beul werpt, en van andere dergelijke tooneelen uit dat deerniswaardig schouwspel meesterstukken eener treffende, verhevene Welsprekendheid.

LOYSEAU's verdediging van den Graaf DE PORTES, mitsgaders zijne pleidooijen in het Valdahonsche regtsgeding worden ook vermeld, en in sommige opzigten met roem, al zij het overdreven, dat ROUSSEAU de eerstgemelde Verweerde eenen DEMOSTHENES waardig oordeek.

Onedel, gezwollen, onstuimig, in vergelijking van den over het algemeen kalmen, deftigen, en door zijn fortuin ook onafhankelijken LOYSEAU, is LINGUET, beurtelings Letterkundige, Dagbladschrijver, Staatskuiper en Pleitbezorger, en wiens geheele leven uit een' langen strijd bestond, waarin hij echter het zwaard der taal soms met forsche vuist wist te zwaaijen. Immers klem en nadruk van redekaveling, een gespierde stijl, en een krachtige toon van overtuiging worden in zijne pleidooijen over de zaak van den Graaf DE MORANGIES niet vermist. — Van ELIE DE BRAUMONT prijst men nog altijd de eenvoudigheid, ingetogenheid van stijl en den bondigen redeneertrant.

Behalve de gemelde, meer eigenlijk gezegde Advokaten, treden in dat tijdperk (LODEWIJK XV en XVI) ook partikulieren te voorschijn, die met veel Welsprekendheid spreken en schrijven. Tot hen behoort de beroemde Graaf DE LALLY TOLENDAL, die zich eerst door het verweerschrift voor ziju' vader, den Generaal DE LALLY, beschuldigd van in Amerika de Fransche bezittingen lafhartig aan de Engelschen overgegeven te hebben, en later door zijne Pleitrede voor den rampzaligen LODEWIJK DEN XVI zoo

veel naam heeft verworven. Zijne Welsprekendheid schittert door levendigheid van tafereelen, door een vaak hartverscheurend gevoel, gepaard echter met kiesheid, door de opwellingen eener kokende verontwaardiging, als bij de listen en lagen der boosheid schildert, door schrandere en wijsgeerige opmerkingen, kortom, door de meeste eigenschappen, die een groot, verheven redenaar vormen. Men laakt echter in hem een hier en daar wat ontijdig gebruik der spotspraak, te grootte wijlduftigheid van be- toog, en in het algemeen een' wat te uitvoerigen, woordenrijken schrijftrant. Veel kan men echter bij hem niet zonder tranen lezen, b. v. het tafereel van LODEWIJK'S treurig lot in den kerker, van welk tafereel ik hier boven, bl. 76, een paar trekken heb aangehaald, die ik niet zelden met aandoening in mijne Akademische lessen gedéclameerd heb.

Heeft LALLY in zijn' rijken, *breedsprakigen* Stijl, en in zijn' aandoenlijken, roerenden toon, wel wat van CICERO, LACHALOTAIS, een ander Redenaar, wordt, om zijne meerdere gespierd- en zenuwrijkheid, in dat opzigt wel eens bij DEMOSTHENES vergeleken. VOLTAIRE zeide van de twee Pleitmemoriën, die LACHALOTAIS tot verdediging van zich-zelven geschreven heeft: „*Son cure-dent grave pour la postérité;*” (zijn tandestoker griffelt voor de nakomelingschap) tot verstand van welk gezegde men zich gelieve te herinneren, dat LACHALOTAIS, Procureur-Generaal bij het Parlement van Bretagne zijnde, eensklaps, op last der willekeurige, vrijmagtige regering van dien tijd, als een gemeen boosdoener in den kerker geworpen werd, en in denzelfden geen ander middel had, om iets te zijner verdediging in te brengen, dan door hetzelfde met een' tandestoker op afgescheurde stukken papier te krabbelen. Het oordeel van VOLTAIRE wordt door bevoegde

kunstregters bevestigd. *Je ne connais rien*, wordt er in de Inleiding van het *Barreau Français* gezegd, *qui figure mieux cette éloquence des temps anciens, puissante non par les mots, mais par les choses; qui exprime franchement, énergiquement la pensée, telle qu'on l'a conçue; qui sans rien donner à l'ornement et à l'effet, subjugue, entraîne par la seule expression de la vérité et la rapide succession des idées.*

Wie zou echter ook niet met waarheid en gloeiend vuur schrijven, als hij, in een duister kerkerkot gegijzeld, zich het slagtoffer ziet van staatkundig geweld en snoode overheersching!

Geve God, dat ons dierbaar, van oudsher vrij Vaderland nooit in later eeuw aan zulk eene Fransche willekeur onderworpen worde!

In een' geheel anderen trant zijn de Pleitmemoriën van BEAUMARCHAIS, den geestigen, vernuftigen, door zijn' *Figaro* en soortgelijke blijspelen zoo beroemden Schrijver, die-zelf intusschen misschien minder geest had, dan hij den geest zijner eeuw toonde te bezitten. Zijne Wel-sprekendheid schittert van duizend vonken van vernuft en boert, bij wier flikkering de waarheid van hetgeen hij betoogen wil dikwerf helder in het licht treedt. Voor het overige grillig, ligtzinnig, onzedelijk, kortom, in alle opzigten een afschijnsel van de wufte, liederlijke, Godloochenende, diepbedorvene denkwijze en zeden zijns tijds, die wat later door de schrikbare Omwenteling met stroomen bloeds van deszelfs bezoedeling moest worden schoon gewasschen.

BERGASSE was de tegenpartij van BEAUMARCHAIS in de beruchte zaak van KORNMANN en deszelfs wulpsche gade. Men moet in zijn pleidooi den wijsgeerigen blik, het warme gevoel voor deugd en zedelijkheid en de eerbiedwek-

kende hoogte bewonderen, waarop hij het hoofdpunt des geschils plaatst, zoodat de spotpijlen van BEAUMARCHAIS hetzelfde niet bereiken kunnen. „*Tout était perdu, (zeggen de boven aangehaalde Advokaten) si BEAUMARCHAIS eût pu exciter le sourire un seul instant; BERGASSE l'a senti, et il place la discussion à une telle hauteur que les traits mordans de son adversaire ne peuvent y atteindre. Son ton sévère et solennel déconcerte le rire et glace la plaisanterie, et BEAUMARCHAIS désarmé est contraint de garder le silence.*” Fraai uitgedrukt!

Men berispt echter in de pleitredenen van BERGASSE eene zekere eentoonigheid van stijl, die, hoe welluidend ook, te veel in dezelfde golving van zinsneden langzaam en statig voortstroomt. Ook verdiept zich de Spreker telkens in algemeene beschouwingen van wijsgeerte en zedelijkheid, waardoor hij de zaak als zaak, die hij bepleit, uit het oog verliest, en zijne rede meer tot eene zedekundige verhandeling, dan tot een pleidooi maakt.

Diezelfde neiging, om de Balie meer of min in een' Leerstoel van Wijsgeerte en Zedekunde te herscheppen, ontdekt men ook in het beroemde pleitschrift van DUPATY voor drie tot het rad veroordeelden. Aan zijne in vele opzigten welsprekende, klemmende, levendige, hooghartige, verbeeldingsrijke, met stekeligen spot doorvlochten verdediging-zelve der beklagden knoopt hij een aantal algemeen wijsgeerige, deels niet ongegronde, deels overdrevene bespiegelingen over het strafregt, over de wezenlijke of vermeende misbruiken in deszelfs zamenstel en toepassing, over de vooroordeelen en dwalingen der regters, kortom, over al datgene, wat de alles toetsende en op hare vaak bekrompen schalen wegende Fransche wijsgeerte dier dagen ook in de lijfstraffelijke wetgeving of goeds,

of berispelijks meende ontdekt te hebben. Veel fraais en vernunftigs steekt in deze uitweidingen. Men gispt echter in dit pleitschrift, over deszelfs geheel beschonwd, gebrek aan een regelmatig plan, grillig gedraaide zinsneden, gemaaktheid van uitdrukking, ontijdige opbruisingen van gevoel, gemelijke, doellooze kwinkslagen, en dergelijke gebreken meer. 't Is hier en daar de stijl van ROUSSEAU, maar zonder deszelfs treffenden nadruk. — De wéerlegging van dit pleit van DUPATY door den Advokaat-Generaal SÉGUIER is ook niet ontbloot van verdiensten. SÉGUIER, schoon het vuur en de verbeeldingskracht van den eerstgemelden missend, en ook wat minder karig op woorden, bezit waardigheid en deftigheid. Men herkent in hem een' man van groote kunde, van een fijn oordeel, en die doordrongen is van het gewigt zijner regterlijke betrekking.

Leverde de Parijssche Pleitzaal in die dagen veel voortreffelijks op, ook die van sommige Provinciën verdiende bezocht te worden. Dus boogde het Parlement van *Grenoble* met fierheid op zijn' *SERVAN*, van wiens pleidooi in het regtsgeding eener Protestantsche vrouw *VOLTÂIRE* uitriep: zoo maakt men dan buiten *Parijs* ook meesterstukken! (*on fait donc aussi des chefs-d'oeuvre en province*). En werkelijk is dit pleit om deszelfs netheid, geleidelijkheid, doorgaande ronding en gemakkelijkheid van stijl, en soortgelijke, wel niet schitterende, maar bevallige en behagelijke eigenschappen meer, dien lof alleszins waardig. — Het Parlement van *Bourdeaux* bezat in *DESÈZE*, *DURANTEAU*, *CAZALÈS*, *GARAT*, *GUADET* en *VERNIAUD* Advokaten van vrij wat naam. *PASCALIS*, *GASSIER*, *SIMÉON*, en vooral *PORTALIS*, die zegevierend zelfs tegen een' *MIRABEAU* kampte, waren sieraden van het Parlement te *Aix*, bij hetwelk ook de gemelde *MIRABEAU* in eene

pleitrede, die hij voor zich-zelfen tegen zijne Echtgenootte hield, reeds eenige spranken van dat vuur schitteren deed, hetwelk later in de Omwenteling zulk een' verterenden gloed verspreidde.

Deze Omwenteling, die bange, bloedige tijd van barensood eener betere staatkundige orde van zaken voor Frankrijk, ja, zoo als wij hopen, voor geheel Europa, deed nu meer en meer, gelijk een verre donder, haar voorspellend gerommel hooren, en barstte vervolgens in al hare verschrikkelijkheid los. De Staatkundige Welsprekendheid verdrong nu die der Balie, want de wetten zwegen tusschen al die kreten des oproers, die woelingen der hevigste driften, dat gerinkel der boeijen, dat klinken der moordbijlen, die jammertoonen van angst en wanboop. LALLY TOLENDAL, van wien reeds hier boven bl. 197, schreef echter een roerend pleitschrift voor den ongelukkigen, op het snoodst in denkerker gestooten Koning, en nevens hem deden zich enkele andere stemmen ter verdediging van deze en genebeklaagden hooren. Van hunne welsprekendheid is echter luttel overgebleven, en slechts na dat de van bloed druipende Republiek in duigen gestort, en het Keizerrijk zich op haar puin gevestigd had, treffen wij wêer meer pleitredenaars aan, wier voortbrengselen geboekt zijn. Zoo beschouwt men het pleidooi voor ADELAÏDE DE CICÉ als een juweel, waardig naast de schitterendste voortbrengselen der Baliewelsprekendheid onder LODEWIJK DEN XV geplaatst te worden, ja waardig schier, om met de meesterstukken der Oudheid te worden vergeleken. Immers een edele vrijheidszin, achting voor waarheid en deugd, kloekmoedige ontyouwing der regten van overheden en burgers, eene verrassende en schier dramatische wijze om de onschuld der Beklaagde te doen uitkomen, tafereelen van

haat en vervolging, van kerkers en kniusters, met een gloeiend koloriet geschilderd, ziedaar wat men in deze pleitrede overal aantreft! Voorzeker zoude de fiere geest, die in dezelve ademt, later onder NAPOLÉON's ijzeren scepter niet zijn geduld geworden, maar het Keizerrijk was nog in deszelfs kindschheid, en het Despotismus schroomde om haren haat tegen de taal van een vrij man al dadelijk ten toon te spreiden.

Des te meer durfde het dit bij aangroei van eigen krachten, en bij de uitdooving van den vroegeren Republikeinschen geest in Frankrijk. Trouwens, dit is de aard van alle Dwingelandije. Eerst sluipt zij, gelijk de dichters van den ouderdom zingen, als op wolken schoenen aan, opdat men haren tred niet hoore, later zet zij driest en onbeschaamd den ijzeren voet met dondergalm ter neder, en steden en vlekken wéergalmen van het gedreun harer met bloed geteekende schreden.

Onder NAPOLÉON's verdere heerschappij verstomt dus de mond der Baliewelsprekendheid, of zij opent denzelven slechts schroomvallig in dagelijksche burgerlijke regtsgegingen.

Na den val echter des Werelddwingers begon zij, even als hare zuster, de Staatkundige Welsprekendheid, wéer luider hare stem te doen hooren. Zij ontleende zelfs meer dan voorheen veel van den aard en het uterlijke voorkomen harer gemelde zuster, en telde een aantal zeer gelukkige beoefenaars. Zoo schitteren met luister de namen van BELLART, DUPIN, BERRYER, BILLECOCQ, BONNET, BERVILLE, CHAUVEAU-LA GARDE, FERRÈRE, GUICHARD, HENNEQUIN, LAINÉ, MANUEL, MARCHANGY, MAUGUIN, RAVÈS, QUECQUET, ROMIGUIÈRE, TRINQUELAGUE, TRIPIER, VATISMÉNIL en meer anderen, welke deels nog leven, deels het tooneel dezer wereld reeds verlaten

hebben, en wier voornaamste pleitredenen door de Heeren CLAIR en CLAPIER zijn in het licht gegeven. — Hunne Welsprekendheid is vol kracht en vuur, bezielde door den ademtocht der vrijheid, dien men of vroeger in Frankrijk niet kende, of die in de eerste tijden der Omwenteling door den bloedigen walm van moord en regeringloosheid verpest was. — „*Je pourrais ici citer (wordt er in de Inleiding van het Barreau Français gezegd) une foule de noms déjà célèbres, mais je m'arrête: un jour viendra de leur rendre justice, alors leurs ouvrages les loueront mieux que mes paroles.*” Tevens zij het mij vergund hier ten nutte van jonge lieden hetgeen er op volgt bij te voegen: „*Je pourrais également jeter un regard sur notre avenir, et peut-être ne verrais-je pas sans orgueil l'ardeur qui anime la génération nouvelle qui se présente au barreau et les triomphes qui lui sont réservés.*”

„*Mais, au lieu de s'enivrer par avance de ses triomphes à venir, qu'elle songe plutôt, cette jeunesse si vantée, qu'elle songe à les conquérir: l'éloquence n'est pas seulement une inspiration, un élan de l'âme, c'est le perfectionnement de toutes nos facultés morales, et ce perfectionnement ne s'atteint que par de sévères disciplines et de longs travaux. Démosthènes, avant de regner sur la place publique, avait passé sept ans dans la solitude, luttant avec opiniâtreté contre une nature ingrate et rebelle; et Cicéron, déjà chargé des premières palmes cueillies au Forum, allait encore en Grèce assister aux leçons des rhéteurs et des philosophes.*”

• Zeer waar en tevens zeer fraai uitgedrukt! Maar in den Stijl of de *elocutio* zijn de Franschen, wat onderwerp zij ook behandelen, groote meesters. Vergelijk het door mij gezegde op bl. 187.

• Ik heb mij bij de geschiedenis der Fransche Baliewelsprekendheid nog al een tijd lang opgehouden, deels om-

dat die geschiedenis bij ons te lande weinig of niet bekend is, deels omdat die Welsprekendheid-zelve wel de rijkste mag geheeten worden, welke het later Europa in die soort van zeggen heeft opgeleverd. Ik zoude voorts grooten lust hebben, om hier eenige proeven van Fransche Baliewelsprekendheid te geven, daar ik toch een aantal van door mij gemaakte vertalingen uit Fransche pleidooijen liggen heb. De arme BLAIR zwoegt echter reeds tot bezwijkens toe onder den last mijner Aanteekeningen, en ik vind ook misschien wel gelegenheid om die vertalingen later eens afzonderlijk in het licht te zenden.

Thans dus iets over de geschiedenis der meer arme Engelsche Welsprekendheid van de Pleitzaal, waarvan BLAIR schier of niet spreekt, of niet spreken konde, daar het beste wat zij oplevert denkelijk van na zijn' tijd dagteekent. — Immers weinig bijzonders bevatten enkele stukken uit de lijfstraffelijke regtsgedingen, gevoerd tegen THOMAS MOORE, MARIA STUART, KAREL DEN EERSTEN, WALTER RALEIGH, ROBERT CARR, den Graaf VAN STRAFFORD, de *Koningsmoorders*, Lord STAFFORD ENZ., van welke stukken (meer verhooren en requisitoiren dan eigenlijk gezegde Pleitredenen zijnde), ik eene in het Fransch overgezette verzameling bezit. — Slechts in de laatste vijftig jaren hebben JAMES MACKINTOSH, Lord ERSKINE en een paar anderen onder de Engelschen, benevens CURRAN, PHILIPS ENZ. onder de Ieren, zich als Advokaten door hunne Welsprekendheid ook buiten 's lands beroemd gemaakt; daar toch deze en gene hunner pleidooijen in druk zijn verschenen. Van MACKINTOSH heeft men onder anderen een zeer welsprekend pleit voor zekeren JEAN PELTIER, een' naar Engeland gevlugten Franschen, Koningsgezinden Emigrant, beschuldigd van schotschrijve-

rij tegen BONAPARTE, toenmaals Eersten Consul. PELTIER had namelijk tegen BONAPARTE, in het eerste nummer van zijn te Londen uitgegeven weekblad *L'Ambigu*, behalve eene krachtige, aan CHENIER toegeschreven Ode, ook een dichtstukje geplaatst onder den titel van: Uitboezeming of wensch van een' Hollandsch Patriot, (*Voeu d'un Patriote Hollandais*) welks vier laatste regels, met toespeling op den vermoedelijk bloedigen dood van Rome's eersten, kwanswijs vergoden Koning, zeer vinnig dus luidden:

*Pour moi, loin qu' à son sort je porte quelque envie ;
Qu'il nomme , j'y consens , son digne successeur ;
Sur le pavois porté qu'on l'église empereur ,
Enfin (et Romulus nous rappelle la chose)
Je fais voeu . . . . dès demain qu'il ait l'apothéose !*

MACKINTOSH verdedigde dien Franschman voor de Jury, en zijn pleidooi gloeit van een warm, in verhevene bewoordingen uitgedrukt gevoel voor vrijheid, kortom is een' bewoner van het magtige, en ten spijt van deszelfs trots en zelfzucht, toch edel-grootsche Albion waardig. Hij schildert BONAPARTE's meer en meer doorbrekende en het momtuig afwerpemde heerschzucht op eene krachtige wijze, en toont Englands dure verplichting aan, om tegen dien geest van overheersching te waken, om, getrouw aan hare aloude roeping in de dagen van een' WILLEM DEN III, dien moedigen tegenstrever des Franschen LODEWIJKS, ook nu wéér het bolwerk der vrijheid van Europa te zijn. Zijne fiere, mannelijke, echt-Britsche taal werd met daverend handgeklap toegejuicht; de schrik voor BONAPARTE was echter toenmaals zoo groot, dat men het niet wagen durfde den Beklaagde vrij te spreken.

Op naam van Lord THOMAS ERSKINE, ook onder de Parlementsredenen eervol, schoon minder luidklinkend geroemd, geboren in Schotland 1747, gestorven 1823, zien verschillende fraaije pleitredenen het licht, als verdedigingen van den Kapitein BAILLIE, van Lord GORDON, van den Deken van SINT-ASAPH, van THOMAS PAINE, van JOHN STOCKDALE, van THOMAS HARDY, van JAMES HADFIELD en anderen, die ook al wéer meest tot lijfstraffelijke, en wel politiek-lijfstraffelijke zaken betrekking hebben. Op dien akker toch wil de Baliewelsprekendheid het best gedijen. In den dorren bodem van eigenlijk gezegd Burgerlijke of Civile twistgedingen tiert zij niet, of blijft slechts een laag, aan den grond kruipend plantgewas. ERSKINE bezit, naar het oordeel der kunstregters, veel orde en geleidelijkheid, veel juistheid van onderscheiding, veel gezond verstand, gepaard met eene warme liefde voor regt en vrijheid. In sieraden is hij niet kwistig, maar als hij ze gebruikt, gebruikt hij ze zeer op zijn' tijd. Ook aan kracht en vuur mangelt het hem op vele plaatsen niet. Wat zijn karakter en zijne talenten aangaat, hij heeft getoond, zeggen de *Edinburger Reviewers* (Boekbeschouwers) ergens van hem: dat vleijerij en eene lage en slaafsche onderwerping niet altijd de eenigste weg is, om tot eer en waardigheid te geraken. Hij heeft (gaan zij voort) de betrekking van Engelsch Advokaat doen rijzen boven hetgeen zij tot dus ver was; hij heeft een doorluchtig voorbeeld gegeven van vrijheidsmin en onafhankelijkheid, geschraagd door diepe kunde en met den gelukkigsten uitslag bekroond. Dan laten zij er nog deze merkwaardige, echt-Britsche taal op volgen: „ERKINE's geheele leven heeft bewezen, wat één enkel mensch vermag tegen de verdorvenheid zijner eeuw, en wat niet al de vrijheid in een' staat regt heeft te kunnen

verwachten van bekwaamheid, vereenigd met moed. Zoo lang het beheer des regts zich van alle omkoopning vrij zal houden, zoo lang de Regters nagegaan zullen worden door de scherp toezieende oogen eener verlichte Balie en van een Publiek, naijverig op deszelfs regten; zoo lang de Jury hare edele taak zal vermogen te erkennen en uit te voeren, is het genoeg, dat de Hemel ons een' enkel Advokaat van talent en braafheid doe behouden, om, wat er ook gebeuren moge, de veiligheid van elk onzer onschendbaar te doen blijven. Ja, al moest ook onze geheele Staatsregeling verzwolgen worden in de groote schipbreuk onzer vrijheden, dat, dat zou voor ons nog eene laatste plank van behoud zijn."

Krachtig gezegd! * Wij wenschen bij voortduring ook aan Holland Balieredenaren toe, als hier geschilderd worden.

JOHN PHILPOT CURRAN, een Ier, geboren in het Graafschap Cork ten jare 1750, gestorven in 1817, is, even als zijne landslieden, veel beeldrijker, hartstogtelijker, dichterlijker dan ERSKINE, en in het algemeen de Engelsche Balieredenaars. Dit bragten echter *en* het karakter van zijn landaard, *en* zijn eigen levendig, Poëtisch gemoedsgestel, *en* de treffende omstandigheden, waarin hij niet zelden sprak, van zelven mede. Het is dus ook on gepast CURRAN en ERSKINE, gelijk sommigen gedaan hebben, met elkander te vergelijken. ERSKINE toch voerde

---

* Men vergelijke met deze mannelijke en ware taal der *Reviewers* eene meer of min soortgelijke, niet minder krachtige taal van den Hollandschen Advokaat DAMEN, aangehaald door den Heer D'ESCURY IV, II, bl. 430, en de daarop volgende treffende aanmerking van dien geleerden Edelman - zelven.

het woord te midden van een kalm, bedaard volk. Hij stond, als een eerwaardig Priester der gerechtigheid, voor het altaar eener vrije Staatsregeling, en werd met gretige ooren door elkeen, gelijk eene halve godspraak aangehoord; CURRAN integendeel pleitte niet in een achtbaar heiligdom van *Themis*, maar dikwerf als op een bloedig moordschavot. Hij vond zijne ondersteuning slechts in ongelukkigen en ballingen, die dat schavot van oogenblik tot oogenblik te beklimmen hadden; tot toehoorders had hij slechts angstige volksscharen, die zich om de strafplaats opeenhoopten, en dan ijlings wéér weg stroomden, terwijl zij den Hemel dankten, als zij door die snelle vlugt de herinnering der akeligheden, waarvan zij ooggetuigen geweest waren, maar konden verbannen. Waartoe dus de koele toon der scholen van redekunst? Hij moest de gemoederen overweldigen, en daartoe bruiste zijne taal als een stortvloed, daartoe was hij onuitputtelijk in de krachtigste wendingen. Rondwarend om de vijandelijke legerplaats, bespiedde hij alle toegangen, en als het beslissend oogenblik daar was, dan druischte hij met al zijne strijdkrachten aan, dan stortte hij op den vijand met al het geweld zijner dondertaal ter neder. Belezingen, bedreigingen, vleitaal, smeekbeden, van alles wist hij zich te bedienen, om zijne hoorders tot hetgene hij verlangde over te halen.

Meer of min in dien trant spreken bevoegde regters over de welsprekendheid van CURRAN, en hij, die zich den onrustigen toestand en de moord- en bloedtooneelen herinnert, van welke het ongelukkige, sinds eenwen schandelijk vertrapte en daardoor in zijne geringere volksklassen thans verdierlijkte, ja *vertijgerde* Ierland, gedurende de laatste vijf- en-twintig jaren getuige is geweest, zal het oogpunt, waaruit zij CURRAN beschouwen,

niet wraken. Ongemeen groot moet de vlugheid geweest zijn, waarmede deze Parlements- en Balieredenaar voor de vuist sprak. Hij dacht slechts, al wandelende in zijn' tuin, of terwijl hij soms een weinig de viool streek, zijn onderwerp vooraf wat na, en teekende met een enkel woord deze en gene beelden of figuurlijke uitdrukkingen op. Voor de uitvoerige peroratie of het slot van zijn beroemd pleidooi voor ROWAN b. v., had hij niets anders opgeteekend dan de woorden: *karakter van den Heer Rowan . . . . fornuis . . . . muiterij . . . . takken . . . . geest . . . . Heiland . . . .* Zoo schijnbaar sober uitgerust, teeg hij naar het doel, dat hij beoogde, toch moedig op weg, want hij was vol vertrouwen op den geest, die in hem woonde, en van welken de ware Redenaar, zoowel als de ware Dichter, zeggen kan:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.

(Een Godheid woont in ons; drijft ze ons, ontgloeijen wij.)

Men wil echter, dat CURRAN beter Spreker dan Regtsgeleerde was. Zijn schitterend, levendig onderhoud bekoorde door oorspronkelijkheid van invallen, en hij scheen in weinig takken van Letterkunde een volslagen vreemde deling te zijn. De toon intusschen zijner mondelijke voordragt was langzaam, Men merkte, dat hij zijne woorden wikte en weegde. Den lof van een' ijverig verdediger der regten van zijn Vaderland en van die der Menschheid zal niemand hem betwisten.

Verbood mij zulks het eng, en toch reeds zoo wijd uitgezet bestek dezer Aanteekeningen niet, zoude ik hier uit CURRAN's Redevoeringen of *Speeches*, van welke ik eene uitgaaf in het Engelsch heb, gelijk ook eenige in

het Fransch vertaalde pleidooijen, een paar hoogst tref-fende plaatsen aanvoeren.

Een woord hier nog over den vriend van CURRAN, die ook *Herinneringen aan Curran* heeft uitgegeven, namelijk over CHARLES PHILLIPS, insgelijks een' Iersch Advokaat van veel naam voor de Balie te *Dublin*. Men heeft mede van hem een werkje, getiteld: *Proeven van Iersche Welsprekendheid, (Specimens of Irish Eloquence)* in welks Voorrede hij den lof van het *groene Erin* (Ierland) in top vijzelt, en er roem op draagt, dat BURKE, SHERIDAN, LORD WELLINGTON, CASTLEREAGH ENZ. Ieren waren. PHILLIPS heeft de schoonheden en gebreken der Iersche Welsprekendheid, vooral de laatste in eene hooge mate. Hij is een overdreven CURRAN, wien hij in rijkdom van verbeelding, in pracht en stoutheid van figuren, en wat dergelijke eigenschappen meer zijn, misschien gelijk komt, maar niet in oordeel en smaak. „PHILLIPS heeft (wordt er in een bericht over hem gezegd) dien nieuwen trant van uitdrukking bij de Balie willen invoeren, die, door beroemde namen beschermd, tegenwoordig zich van alle andere takken van letterkunde schijnt meester te willen maken. Juist als de Dichters dier school, erkent hij geen' anderen regel dan de opbruisingen zijner ongetemde verbeeldingskracht. Zijne pleitredenen vlocijen, even als hunne gedichten, van prachtige beschrijvingen over. Hij idéaliseert, even als zij, alle beelden en verligchamelijkt alle gedachten, waardoor hij tegen de tot dus ver aangenomen begrippen indruischt, en niet zelden den goeden smaak beleedigt. Trouwens, daaraan bekreunt hij zich niet, wanneer hij door het schitterende zijner gedachten en het vuur zijner spraakwendingen maar verblinden en alles in lichter laaije vlam zetten kan.”

Men merkt dus, dat het Horatiaansche:

Scribendi recte sapere est et principium et fons.

(Gezond verstand is bron en grondslag van 't goed schrijven.)

door PHILLIPS wel wat meer betracht mogt worden. Hijzelf verdedigt intusschen zijn' stijl en dien der Ieren in het algemeen met zeer veel levendigheid in de Voorrede voor zijne aangehaalde *Specimens of Irish Bar*, en men moet erkennen, dat zoo hij al in dezen voor eene kwade zaak in de bres springt, hij zulks op eene zeer wel-sprekende, ja, soms zelfs schijnbaar overredende wijze gedaan heeft. Het is ook waar, dat de omstandigheden, waarin men spreekt, en het karakter des volks, tot hetwelk men het woord voert, de regels van alle Wel-sprekendheid zeer wijzigen, en veel van hetgeen ik hier boven over CURRAN, in tegenoverstelling van ERSKINE, gezegd heb, laat zich ook op PHILLIPS toepassen.

Dit zij genoeg van de Baliewelsprekendheid in Groot-Brittanje. Er zijn voorzeker tegenwoordig meer andere bekwame Pleitredenen in dat land, maar van hen is in geschrifte weinig of niets naar buiten bekend.

Van de Geregte Welsprekendheid in Duitschland is mij luttel onder het oog gekomen. PÖLITZ in zijn *Gesammtgebiet u. s. w.* maakt er ook geene melding van. 't Wemelt anders van Advokaten bij onze Germaansche taalbroeders, maar de logge, zwaarmoedige Gerechtsstijl, waarvan hier boven, bl. 186 der Aant., gesproken is, benevens gebrek aan Staatkundige vrijheid, zal wel voor de Duitsche Baliewelsprekendheid een groot struikelblok geweest zijn. — 't Kan echter niet falen, of een land, dat in andere opzigten tegenwoordig in den vollen bloei van wetenschappelijke beschaving staat, welks taalakker

zoo van alle zijden is beploegd, bij hetwelk de Kanselwelsprekendheid tot zulk een' luisterrijken wasdom gestegen, en het gevoel van regt en vrijheid al meer en meer uit den vroegeren staat van middeleeuwsche verdooving ontwaakt is, moet tegenwoordig ook wel Pleitredenen bezitten, wier lippen door *Mercurius* met zijn' slangenstaf zijn aangeroerd, of, om wat minder hoogdravend en wat meer in den gemeenzamen Stijl dezer Aanteekeningen te spreken, die met zuiverheid, duidelijkheid en fraaheid voor de Balie zich weten uit te drukken. En werkelijk wordt dit gunstig vermoeden door deze en gene brokken uit regtsgedingen, die men van tijd tot tijd in Hoogduitsche dagbladen aantreft, niet gelogenstraf.

Zoo is zeker ook in ons klein Vaderland de Welsprekendheid der Vierschaar tegenwoordig van een' veel beter stempel dan voorheen. De meeste Advokaten toch, die wat te beteekenen hebben, leggen zich toe op zuiverheid van taal en stijl, en wroeten nie: meer om in dien mesthoop van regtsgeleerden omhaal, verwarde woordschikking en barbaarschheid van uitdrukking, waaronder in vroegerdagen elk pleidooi als begraven lag. In zaken tevens, die een' verhevener trant van spreken vorderen, weten zij zeer wel den vloed hunner taal (*flux de bouche*) wat krachtiger te doen bruisen. Intusschen schijnt er, als men enkele stukken van de Heeren MEIJER, DE JONG en anderen, door den Heer VAN KAMPEN hier en daar aangehaald, uitzondert, van hunne pleitgedingen weinig of niets in het licht gegeven. Van mijnen, tot groot verlies der Wetenschappen en onzer Hoogeschool, nu vóór ruim een jaar overledenen Ambtgenoot en Akademievriend den Hoogleeraar G. DE WAL bezit ik eene pleitrede over een Burgerlijk, hem-zelfen aangaand regtsgeding, welk pleidooi door een' zeer geleidelijken, netten, zuiveren en

duidelijken stijl uitmunt, en juist zoo geschreven is, als men dingtalen in zulke eenvoudige regtszaken verlangen zoude. — In vroeger eeuw, kan men vermoeden, dat het met onze Hollandsche Baliewelsprekendheid al vrij sober gesteld was, en dat, zoo er al op weinig Nederlandsche CHRYSOSTOMUSSEN te stoffen viel, men even weinig van onze CICERO's en DEMOSTHENESSEN zeggen konde. Wij spreken hier van den stijl en den smaak der oud-Hollandsche Advokaten, hun gezond verstand, scherpzinnigheid, regtskunde en verdere geleerdheid willen wij volstrekt niet in twijfel trekken. En nog moet men op den algemeenen regel bekende, vereerende uitzonderingen toelaten, en kan men met den Heer D'ESCURY misschien *andere onbekende vermoeden*. In het pleidooi toch b. v. van SIMON VAN MIDDELGEEST VOOR PIETER DE GROOT, hetwelk wij in het Mengelwerk van den Heer SCHIELTEMA aantreffen, ontbreekt het niet aan lichtstralen eener schitterende Welsprekendheid, die echter, wat te beklagen is, niet zelden door een overmatig gebruik van bastaardwoorden en een' soms wat pedanten pronk met geleerdheid, als door een' dikken mist bezwalkt worden. * Nog krachtiger, wijsgeeriger, en ook zuiverder

---

* Dit gebruik van bastaardwoorden ontsiert ook de meeste Staatsstukken en Staatsredevoueringen van vroeger tijd, en is al mede eene der redenen, waarom ik hier boven mij op geen' voordeeligen toon over onze Staatkundige Welsprekendheid of die der Raadzaal heb uitgelaten. Mij stuit reeds de titel, als ik hoor van des bekwamen VAN SLINGELANDT's „*Discours over de Defecten in de tegenwoordige Constitutie der Regering van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en over de middelen van Redres.*” Ik wil gaarne gelooven, dat WILLEM DE EERSTE, OLDENARNEVELD, DE WITT, LEONINUS, SLINGELANDT en

van taal vertoont zich later HERMAN NOORDKERK, over wien onze beroemde Regts- en Letterkundige, de Heer M. C. VAN HALL, in het Magazijn des Heeren VAN KAMPEN, gehandeld heeft, en van wiens mammelijke en tevens roerende en treffende Welsprekendheid de volgende plaats over de Verdraagzaamheid, eene plaats, waarop de Heer VAN HALL, en naar hem de Heer VAN KAMPEN ons met regt opmerkzaam maken, tot een voorbeeld, gelijk met een' tot eene versiering dezer mijner Aanteekeningen strekken moge. „MILTON (zeide NOORDKERK in zijn pleidooi) wenschte aan SALMASIUS, die met groote praal van Grieksche geleerdheid de volstreckte willekeurige magt der Vorsten verdedigd had, eens toe, dat hij dit eenmaal onder de puinhoopen van Griekenland mogt ondervinden, zoo

---

soortgelijke beroemde Mannen hunne gedachten wel hebben weten te uiten, maar heeft het daaraan een' verstandig man, ook bij de ruwste volkeren, ooit ontbroken? Is zulks echter Welsprekendheid, in den zin van hetgeen wij thans door Welsprekendheid verstaan, en zoo als wij ze bij Engelschen en Franschen, ja ook reeds in onze tegenwoordige Staten - Generaal hebben mogen bewonderen? Ik twijfel er aan. Meent men op deze en gene fraaije Staatkundige redevoeringen van vroeger tijd bij ons te kunnen wijzen, ze zijn grootendeels meer van de vinding onzer Historieschrijvers, dan werkelijk juist zoo uitgesproken. Neem eens de Redevoering van Prins WILLEM DEN I tot de Duitsche Vorsten, of die van dien edelen Prins over de Verdraagzaamheid, beiden bij HOOFT, en die ik - zelf ook in mijne Lofrede op WILLEM DEN I, als bewijzen van 's Prinsen zeggenskracht heb aangehaald Zijn ze in hare tegenwoordige gedaante niet het werk van HOOFT? Of zou de groote Prins zulk zuiver, keurig Hollandsch hebben gesproken? Ik kan het niet gelooven; wel, dat hij de hoofddenkbeelden gehad, maar op zijne wijze in

ook wenschte ik, dat diegenen, welke anderen om verschil van gevoelens te lijve willen, slechts éénen dag mogten smaken, wat vervolging zij! Vervolging is vervolginge, hetzij die kome van *Rome*, van *Augsburg*, van *Genève*, of van *Dordrecht*! Men zegge niet, dat men niet de regtzinnigen, maar alleen de ketters te lijve wil! Want de regtzinnigheid is eene soort van kans- of dobbelspel en het gevoelen van de bovenliggende partij: van daag zit uwe regtzinnigheid op het kussen, en, bij omkeering, morgen de mijne; dan wordt de regtzinnigheid van heden ketterij, en deze wacht dan dezelfde vervolging en straf. . . . Op deze Grafelijke kussens hebben zij weleer gezeten, die onze Voorvaderen ten vure doemden, om datgene, dat nu regtzinnig is. Weinige schreden

---

den *diplomatieken bastaardstijl* van dien tijd uitgedrukt heeft. En zoo zijn andere Redevoeringen van vroeger tijd vaak in het Latijn uitgesproken geworden, en bewijzen dus weinig voor de *Nederlandsche* Staatkundige Welsprekendheid. Of waren onze vroegere Predikers over het algemeen geene erbarmelijke *Hollandsche* Kanselredenaars, hoe voortreffelijk de Latijnsche stijl van velen hunner moge geweest zijn? De Welsprekendheid der denkbeelden betwist ik noch onzen vroegeren Staatslieden, noch onzen vroegeren Pleitbezorgeren, maar ik koester geen' hoogen dunk van de Welsprekendheid van hunnen Stijl, dat is, van de *in allen deele* welsprekende uitdrukking (*elocutio*) dier denkbeelden. En zonder deze laatste is geene Welsprekendheid in haar geheel denkbaar, of anders zijn alle Natiën in al hare tijdperken welsprekend geweest. Sinds 1795 kan men eerst van eigenlijk gezegde Staatkundige Welsprekendheid, *en* in vorm, *en* in denkbeelden, beginnen te spreken. Van ouder' tijd laat ik slechts enkele uitzonderingen gelden. Men vergelijke intusschen het meermalen aangehaalde belangrijke werk van den Heer COLLOT D'ESCURY.

hier van daan is de plaats, waar deze vonnissen over hen werden uitgevoerd. Ook dit geschiedde om God te dienen; maar de Almagt behoeft geene hulp van stervelingen tot handhaving harer eere. Voor de eerste maal mijns levens sprak ik over eene zaak als deze; mogt het de laatste zijn! Dat de eisch ter vernietiging van het vonnis mij dan ook worde toegestaan! Zoo niet, ik zal mij troosten met de gedachte, dat, wanneer eens, bij omkeeringe van zaken, onze nakomelingen, op onze graven staande, zullen vervloeken diegenen, die het allereerst den dwang des gewetens hier weder hebben ingevoerd, mijn naam zal mogen vermeld worden onder hen, die er zich met ijver tegen kantten, toen de vrijheid (van geweten) bij openbare sententie ten lande werd uitgebannen!"

De meerdere openbaarheid, voor het overige, der regts-handelingen in onzen tijd, b. v. d. voor de zoogenaamde *Cours d' Assises* de verdediging ten aanhooren van elk, die ze bij wil wonen, plaats heeft, de wijsgeeriger begrippen over het strafregt, het bezit van Wetboeken in de taal des lands, de zuivering van die taal in regtsgeleerde onderwerpen door toedoen dier Wetboeken, de verfijning van den smaak, en wat dergelijke omstandigheden meer zijn, kunnen niet anders dan bij voortduring een' hoogst gunstigen invloed op onze Baliewelsprekendheid uitoefenen.

Men vergelijkte over de geschiedenis van deze en andere soorten van het welzeggen, behalve de reeds aangetogen schrijvers, ook den Heer COLLOT D'ESCURY in zijn fraai werk *Hollands roem in Kunsten en Wetenschappen* IV, II, 413 en volg., die daar tevens nog met lof van de pleidooijen der Heeren DAMEN en VAN HAMEL melding maakt:

Ik moet hier in 't voorbijgaan nog eene aanmerking maken, die niet alleen op de Welsprekendheid der Pleitzaal, maar op alle andere soorten toepasselijk is, namelijk, dat wij de voortbrengselen dier kunst tóch maar zeer onvolledig beoordeelen kunnen, voor zoo ver wij ze de Redenaren-zelve niet hebben hooren uitspreken. De mondelijke voordragt is bijna de helft der geheele Welsprekendheid. Zonder haar is zij slechts eene *Welschrijvendheid*. Hoe flauw komt ons de taal van een groot Redenaar, dien wij gehoord hebben, voor, als wij zijne taal naderhand lezen! De adem des levens is verdwenen; 't is alles eene doode letter geworden; een mat graauw heeft den gloed der verwen vervangen. „Waar is de ademtogt,” zegt VICTOR HUGO ergens van MIRABEAU, en dat men hem had moeten zien en hooren, om van den stortvloed zijner Welsprekendheid zich een regt denkbeeld te vormen: „waar is de ademtogt, voor welken al die denkbeelden daarheen dwarrelden, gelijk de bladeren in den stormwind? Daar staat de zinsnede, waar is echter het gebaar, dat er bij kwam? Daar staat de kreet van verontwaardiging, waar is echter het geluid er voor? Daar staat het woord, waar is echter de blik, die het vergezelde? Daar staat de geheele rede, waar is echter het drama voor haar? Ja, waarlijk, in elk groot Redenaar wonen twee wezens, de Denker en de Acteur. De Denker overleeft, de Acteur sterft met den mensch. TALMA daalt geheel, MIRABEAU ter helft in den grafkuil.” — Waar, en geestig uitgedrukt! Wel mogt ESCHINES hun, die de redevoering van DEMOSTHENES voor de kroon bewonderden, toeroepen: „En indien gij ze hem-zelven nu hadt hooren uitspreken! Zie bl. 127 der Aant.

L.

Bladz. 210. Voor- en nadeelen of gemakkelijker en moeilijker zijde, die de Kanselwelsprekendheid heeft.

Hetgeen BLAIR over dit onderwerp zegt, is zeer waar en overeenkomstig met wat ROLLIN, LA BRUYÈRE, LA HARPE, ADELUNG, SCHOTT, VAN DER PALM, en anderen daarover hebben opgemerkt. LA BRUYÈRE's zeggen: het is gemakkelijker te preken dan te pleiten, maar moeilijker goed te preken dan goed te pleiten, en zijne klacht over de zeldzaamheid van inderdaad welsprekende Kanselredenaars, kan in vele landen des te minder bevreemden, als men nagaat, hoe vele lieden zonder eenige beschaving en smaak zich aan het Godsdienstig Leeraarsambt toewijden, en welk eene kieschheid, gepolijstheid van zeden, menschenkennis, en fijn gevoel er van den anderen kant in elk goed, waarlijk welsprekend Redenaar vereischt worden. Veeleer moet men nog van verbazing de handen er over in een slaan, dat men onder Predikers, van welke sommigen beter achter den ploeg of op den driestel dan op den Kansel zouden te huis behoord hebben, zoo weinig geheel slechte, en nog zoo veel middelmatige sprekers aantreft. Maar al doende leert men. Men laat de kiel maar zoo zachtkens in het zog, dat duizenden voor ons uit gemaakt hebben, of nog maken, voortdrijven, en zoo bereikt men, wel niet onder toejuichingen, maar echter ook niet onder uitfluiting, de gewenschte haven. — Over de vraag, die BLAIR bladz. 213 oppert, of het prediken wel als eene eigenlijk gezegde kunst beoefend mag worden, of het niet allen wereldschen tooi verachten moet, hebben van oudsher een aantal pen- nen van gemoedelijke lieden zich, zoo als HOOFT het zoude uitdrukken, *afgesloofd*. Geen wonder! heeft men niet het nut en de geoorloofdheid der geheele Welsprekend-

heid in twijfel getrokken? Vergelijk BLAIR, bl. 101. — Verstandigen, hoe ernstig denkend ook, hebben echter nimmer gearzeld, om op de gemelde vraag een bevestigend antwoord te geven. Zoo b. v. de Kerkvaders AUGUSTINUS, CHRYSOSTOMUS, GREGORIUS van *Nazianze*, HIERONYMUS, ORIGENES, CLEMENS van *Alexandrie* en anderen, die allen de beoefening der Welsprekendheid op den Kansel, en ook ten haren nutte de beoefening der Ouden verdedigd hebben. GULDENMOND zeide, dat het woord Gods in den mond des Predikers als het zwaard is in de hand des krijgsmans, maar dat men beiden leeren moet met kunst en bekwaamheid te behandelen. En HIERONYMUS, in zijne *Epistola ad Magnum*, stelt zich wakker schrap tegen hen, die hem over zijne Romeinsche en Grieksche geleerdheid in het schild wilden varen. Ook AUGUSTINUS geeft, volgens ROLLIN, ergens te kennen, dat men zoowel het goud der Welsprekendheid den Heidenen ontstelen mag, als de Israëlitē den Egyptenaren derzelve kostbare kleederen en gouden en zilveren vaten ontnamen; * — welke min gelukkige drangrede ik echter voor rekening van den Heiligen AUGUSTINUS of van ROLLIN late, daar mij dat borgen der kinderen JAKOBS, bij hun vertrek uit Egypte, nimmer bijzonder gesmaakt heeft. Beter zegt in een' verbloemden stijl HIERONYMUS, dat PAULUS van DAVID geleerd had den trotschen GOLIATH met deszelfs eigen zwaard het hoofd af te kappen. † Hij wil te kennen

---

* *Quae tanquam aurum et argentum debet ab eis auferre Christianus ad usum iustum praedicandi Evangelii.* AUG. de *Doctr. Christ.*, Lib. 2, n. 60.

† *Didicerat a vero David extorquere de manibus hostium gladium, et Gollae superbissimi caput proprio mucrone truncare.* HIER. *Epist. ad. Magnum.*

geven: geleerd had de Heidenen met hunne eigene Welsprekendheid en de voorschriften daartoe betrekkelijk te bestrijden. — In het breede handelt hier ook SCHOTT over: *Kann und soll auch der Prediger- Redner seyn?* waarin hij dat stuk, op zijne wijze, *ab ovo Ledae*, Duitschgrondig, maar ook op zijne wijze eenigzins Duitschdor en vervelend behandelt. Hij, en sommige andere Duitschers, wier groote verdiensten zeker geen bevoegd Regter in twijfel zal trekken, mogten zich wel eens het zeggen van FONTENELLE herinneren: *le secret d'ennuyer est celui de tout dire*, en Fransche korthed en kristalheldere klaarheid, die de lektuur van Fransche werken voor geheel Europa zoo aanlokkelijk maakt, niet altijd met den naam van oppervlakkigheid brandmerken. Buiten kijf is de groote, vurige, dichterlijke HERDER minder gerekt en kleurloos van stijl in zijn stukje: *können wir Deutsche Cicerone haben, und sollen wir sie auf den Kanzeln haben*, dat ik echter niet dan van naam kenne. Hoe geschikt voorts de Christelijke Godsdienst zij tot het aankweken van Welsprekendheid, heeft onder anderen onze geleerde Landgenoot, de Leydsche Hoogleraar VAN HENGEL, aangetoond in zijne fraaije Latijnsche Redevoering *de Religionis Christianae disciplina, verae ac nativae Eloquentiae uberrima nutrice*, waarmede men hier en daar de voortreffelijke Oratie van mijn' geachten Ambtgenoot VAN OORDT *de Eloquentiae Sacrae Natura* vergelijken kan. De Welsprekendheid van CHRISTUS-zelven hebben in ons Vaderland wijlen Prof. BROES, de tegenwoordige Groningsche rijkbegaafde Kerkleeraar VAN HERWERDEN en meer anderen ten overvloede bewezen, gelijk die van PAULUS door den Hoogleraar CLARISSE in zijne Aant. op EWALD vermeld wordt.

L.

Bladz. 214. Het doel van alle prediking is overreding tot de deugd.

Zeer waar! Inderdaad, zoo in eenige soort van Welsprekendheid, moet in die van den Kansel de Deugd of het Goede het middelpunt uitmaken, en in zoo ver kan men die Welsprekendheid bij uitnemendheid gepast onder de Betoogende soort van zeggen, of onder het *Genus dicendi Demonstrativum* der Ouden rangschikken. Vergelijk hier boven bl. 111 en 112 der Aant. Het Leerstellige, hoe noodzakelijk ook, kan slechts ter bereiking van het bovengemelde doel in aanmerking komen, want verstandigen oordeelen te regt, dat de Almagtige meer prijs stelt op den Orthodoxen handel en wandel, dan op de Orthodoxe leer der stervelingen, en dat slechts in zoo ver een zoogenaamd regtzinnig geloof van belang is, als het ook een meer regtzinnig gedrag vermag te weeg te brengen. Eene waarheid, die, zoo men er innig van doordrongen ware geweest, der wereld beken bloeds en tranen bespaard zoude hebben! — Iedere preek dus, die slechts op gelooven, en niet tevens op doen aandringt, is eene zeer slechte preek. Sommige Geleerden noemen het doel der Kanselwelsprekendheid *stichten*, of, zoo als de Hoogduitschers het noemen, *erbauen* (opbouwen). Maar wat is dit anders, dan *het middel* om zijne hoorders op de meest gepaste wijze van het goede of deugdzame te overtuigen, en tot het betrachten van hetzelfde te overreden? Met andere woorden: ons *stichten*, het Hoogduitsche *erbauen*, het Fransche *édifier*, (hetwelk van het Latijnsche *aedificare*, dat is: *bouwen*, komt) zijn figuurlijke spreekwijzen, vermoedelijk naar het Grieksch-Bijbelsch *ἑποικοδομεῖν* gevormd, en zoo veel te kennen gevende, als het goede, deugdzame, vrome, godsdienstige, in de hoofden en harten der Gemeente opwekken, tot stand

brengeu, optrekken, opbouwen, even als een bouwmeester een gebouw *sticht* en optrekt. Kortom, het is eene leenspreukige of metaphorische uitdrukking, die uit de Timmermans- en Bouwkunst ontleend is, en het algemeene *doel* van alle Welsprekendheid, het voortbrengen namelijk eener zekere Overtuiging en Overreding, (zie Aant. bl. 108 en volg.) nu bepaaldelijk in de Kanselwelsprekendheid betrekkelijk maakt tot het Goede, door *middel* van Godsdienstige opwekkingen, of hoe men ze anders noemen wil, voort te planten. Men ziet tevens, dat de Kanselwelsprekendheid daardoor genoegzaam van de overige soorten van het welzeggen onderscheiden is. Wil toch in de Politieke Welsprekendheid een Redenaar meestal van het voor den Staat Nuttige, in de Baliewelsprekendheid vooral van het Regtvaardige en Billijke de Hoorders overtuigen, (het woord *overtuigen* in den ruimsten zin genomen) hij wil dit in de Welsprekendheid van den Predikstoel inzonderheid doen van deugd, of vroomheid, zoo als die door den Godsdienst wordt aangekweekt en bevorderd.

L.

Bladz. 215. De Welsprekendheid van den Kansel moet populair zijn.

Hetgeen BLAIR hier over zegt is buiten bedinking. Maar wanneer is men, in den ruimsten zin des woords, *populair*? Ik antwoord: wanneer men zoo spreekt, dat alle Hoorders, van de geringsten tot de aanzienlijksten, in staat zijn om onze redenen te volgen, en door dezelve overtuigd en overreed te worden; met andere woorden: als men zoo spreekt, dat het geheele volk (*populus*) van die redenen nut kan trekken. — Hieruit volgt dus, dat men b. v. niet te diep-wijsgeerig, niet te hoogdravend en dichterlijk, niet te geleerd moet prediken, want dan

zouden wij den eenvoudigen en geringen, maar ook niet te alledaagsch, te onbeschaafd, te plat, want dan zouden wij den kundigeren en aanzienlijkeren mishagen. Men moet zich bukken, om geringeren uit het slijk tot zich omhoog te tillen, niet zelf, ten hunnen gevalle, in dat slijk gaan kruipen en omwoelen. Populariteit houdt dus het midden tusschen laagheid, platheid, lompe duidelijkheid, of wat men *Plchejiteit* (van het Latijnsche *Plebs*, d. i.: het graauw, het gepeupel) zou kunnen heeten, en tusschen duistere, wijsgeerige afgetrokkenheid, idéale dichterlijkheid, omslagtige geleerdheid, kortom, eene zekere *Hoog-Adeljkheid* (om het dus te noemen) in denkbeelden, stijl, en mondelijke voordragt. — Dat Populariteit zich zeer wel met de hoogste Welsprekendheid vereenigen laat, hebben DEMOSTHENES, CICERO, en andere groote Staatsredenaars der Oudheid, gelijk zoo onder de latere Kanselredenaars MASSILLON, SAURIN, REINHARD, BORGER, en anderen, door hun voorbeeld proefondervindelijk bewezen.

GREILING, PFENNINGER, GELPRE, SCHOTT enz. hebben over de populariteit in de Kanselwelsprekendheid menigen droppel inkt vergoten.

Over het vereischte: een Kanselredenaar moet vooral een braaf man zijn, (waarvan BLAIR bl. 216) heeft men treffende woorden bij ROLLIN, FÉNÉLON, LA BRUYÈRE, ERNESTI, SAILER, TZSCHIRNER, SCHRANT, enz. Roerend is de Anecdote van ORIGENES, door den Hoogleeraar CLARRISSE, Aant. op EWALD, bl. 71, aangehaald. — Van den Kanselredenaar geldt inzonderheid het *vir bonus, dicendi peritus* der Ouden, zoo als zij een' waar Redenaar noemden. Moeijelijk is het intusschen voor een' Prediker, om aan alles, wat men van een' deugdzaam man meent te kunnen vorderen, te voldoen; want ook de

onverschilligste dingen worden in deze en gene landen tot de deugd of ondeugd gerekend. Terwijl bij voorbeeld in het stijve Engeland — waarin anders op den zondag, luidens het spotrijmpje, zelfs geen kat eene muis mag vangen, opdat de Sabbath niet geschonden worde, — terwijl, herhaal ik, in dat Engeland den Geestelijken het maken van een spelletje, het bijwonen van een bal, ja zelfs het dansen op hetzelfde niet euvel geduid wordt, (zie *Baron D'HAUSSEZ, la Grande-Bretagne en 1833*) zoude zoo iets door velen bij ons te lande als hemeltergend beschouwd worden. Sommige bekrompen Piëtisten toch zetten reeds, gelijk de wolf in het sprookje van *Roodkapje*, groote, grimmige oogen op, als zij een' Predikant, wien de Hemel met een paar muziklievende ooren begunstigd heeft, op een concert aanschouwen. *Quantum est in rebus inane!* En hoe veel waars bij wijlen steekt er in het anders zoo ongerijmde stelsel van MANDEVILLE, die het opperste grondbeginsel van zedelijkheid in de gewoonten en begrippen van een Volk wil gezocht hebben!

L.

Bladz. 217. Deftigheid en vuur vereenigd geven aan eene preek dat karakter, hetwelk de Franschen *onction* of zalving noemen.

Ik heb onlangs in een Godgeleerd tijdschrift, waarin men soms fraaije aanmerkingen over de Welsprekendheid aantreft, over dat woord *zalving* zien meesmuilen, en het eene uitdrukking van eene smerige beteekenis hooren noemen. Zeker is dit laatste waar, als men zich hierbij ongelukkig eene bedruiping met onze gewone lampolie herinnert, maar wanneer men aan de kostbare, welriekende oliën denkt, waarmede de Ouden gewoon waren hun hoofd te zalven, aan den baard des Joodschen Hooge-

gepriesters, van geurige olie doortrokken, aan de Koningen met olie gezalfd, aan de boetvaardige Vrouw, die op de voeten van CHRISTUS eene kostbare olie uitstort, en die voeten met heure hairlokken afdroogt, kortom, als men denkt aan al het gebruik, dat, volgens de Heilige Schrift, op feesten en bij plegtige gelegenheden van specerijachtige oliën in het Oosten gemaakt werd, dan zweven geheel andere, veel liefelijker denkbeelden voor onzen geest. Wij vinden de figuurlijke zegswijze, *met zalving spreken* dan niet stuitend, ja zelfs zeer gepast, om er eene taal mede aan te duiden, die uit het volle gevoel heiligend, versterkend, vertroostend in de ziel druipt, gelijk geurige olie op het hoofd van feestgenooten. Zie 1 Joh. II, vs. 27. Wordt zoo in Psalm 133 niet op eene soortgelijke wijze de liefde van broeders bij olie op het hoofd en in den baard des Hoogepriesters vergeleken? „Siet, hoe goet en hoe lieflick is het dat broeders oock 'tsamen wonen. Het is gelyck de kostelicke olie op het hoofd, nederdalende op den baert, den baert Aarons: die nederdaelt tot op den zoom sijner kleederen,“ luidt het in onzen Statenbijbel. Of wil men de fraai berijmde Psalmvertaling:

*Ai ziet! hoe goed, hoe lieflijk is 't, dat zoonen
Van 't zelfde huis als broeders samenwoonen,
Daar 't liefdevuur niet wordt verdoofd;
't Is als de zalf op 's Hoogepriesters hoofd,
De zalf, waarmede hij is aan God gewijd,
Die door haar reuk het hart verblijdt.*

---

*Die liefdegeur moet elk tot liefde noopen,
Als de olie, die van Arons hoofd gedroopen
Zijn baard en kleederzoom doortrekt. Enz.*

L.

Bladz. 217. Regels aangaande de keuze van de stoffe der Leerredenen behooren tot den Theologischen Leerstoel.

Die keuze namelijk maakt een deel der *Vinding* (*εὕρεσις*, *Inventio*) uit in de Kanselwelsprekendheid; want, gelijk in alle overige soorten van Welsprekendheid, zoo komen ook bij die van den Predikstoel in aanmerking 1) de Vinding of het uitdenken en de keuze der denkbeelden: 2) de Regeling of Rangschikking, dat is: het gepast plaatsn der denkbeelden in de verschillende deelen eener Redevoering, als daar zijn: Inleiding, Verklaring, Betoog, Toepassing, enz.; 3) de uitdrukking der denkbeelden of gedachten in woorden; en 4) het uitspreken dier woorden, of de Mendelijke Voordragt. — In de Staatskundige- en Baliewelsprekendheid nu wordt de stof, het onderwerp, of het *thema*, waarvoor de Redenaar gedachten zoeken, die op derzelve plaats rangschikken, ze met woorden bekleeden, en voorts luider stemme uiten moet, aan hem van buiten af gegeven, maar de Kanselredenaar moet doorgaans zelf die stof kiezen. Hiertoe behooren dus de vragen: welke stoffen zijn voor den Kanselredenaar het geschiktst, hoe worden die stoffen verdeeld, (als in geschiedkundige, dogmatische, praktisch-moréle, natuurkundige, zielkundige, enz.) welke soort van teksten moet hij, naar de stof, die hij behandelen wil, nemen, hoe moet de stof tot een' gekozen tekst in verband staan, heeft het zijn nut den Geestelijken vaste teksten voor te schrijven, welke kunnen de verschillende betrekkingen zijn tusschen het uit den tekst getrokken *thema* en de behoeften der Toehoorders, hoe kan men voor afwisseling in de preekstoffen zorgen, en een aantal andere soortgelijke meer, wier beantwoording wij den Godgeleerden overlaten. *Ne Sutor ultra crepidam!* In hunne Homiletische schriften wordt daarover breedvoerig gehandeld. L.

Bladz. 220. Men moet in eene Leerrede niet alles over het onderwerp zeggen, wat er over gezegd kan worden.

Zeër waar!

*Niets te verheelen
Is kunst van vervelen.*

Sommige Predikers getroosten zich echter liever de helft hunner Toehoorders in eene zoete sluimering te praten, dan dat zij een tittel of jota van hetgeen zij al over hun onderwerp ten papiere gebragt hebben zouden overs aan. Eene koortsrilling grijpt hen aan bij de gedachte, dat de Ouderling Y, of de Diaken Z, die wat letter- en bijbelwijs zijn, onder een pijpje zeggen zullen: ja, maar dit had ook nog moeten aangeroord worden! Zij willen, gelijk sommige Duitschers, regt grondig wezen, en worden, als slechte visch, wel eens *grondig* van smaak metéén. Van *a* tot *z* wordt alles door hen overhoop gehaald, en zoo zweemen zij naar den Advokaat in RACINE's blijspel *de Pleiters*, (*les Plaideurs*) die zijne dingtaal met de schepping der wereld begint. — Moet men dan oppervlakkig zijn? Neen, maar als men tien bewijzen heeft, stichte men liever door de vijf voor- naamste, dan dat men door alle tien vervele. Zeker Burgemeester, bij de komst eens Vorsten, zijne stad verontschuldigen willende, dat zij geene kanonnen gelost had, zeide in zijne aanspraak, dat dertig redenen die eereschoten belet hadden. De eerste was, dat zij geene kanonnen hadden of ooit hadden gehad; de tweede . . . . Ik schenk u de negen-en-twintig verdere argumenten, zeide de Vorst. — Of wel de Prediker beperke zijne stoffe, en zegge: Toehoorders! ik zoude uwe aan-

II. DEEL.

15

dacht thans dáárover ook nog bezig kunnen houden, maar de tijd verbiedt mij zulks. Of wel hij vervolge, indien hiervoor gelegenheid is, zijn onderwerp in eene tweede Leerrede, gelijk de Engelsche Kanselredenaars wel doen; — wat echter de goedkeuring niet wégdraagt van den Heer BROES in zijne *Geschiedenis der Engelsche Kerk enz.* Heeft intusschen bij ons in vroeger dagen niet zeker Predikant (heette de goede man niet SMIJTEGELD?) een veertigtal predikatiën gedaan over den tekst: de geloovigen zijn als het riet, dat door den wind gedurig heen en weder bewogen wordt? *

L.

Bladz. 122. Niets verhindert meer het nut van preken dan eene drooge manier.

Debet Orator docere, delectare, flectere. Een Redenaar moet leeren, behagen, en roeren of treffen, zeiden de Ouden. Vooral het laatste wordt door dorheid van voordragt onmogelijk gemaakt. Jammer intusschen, dat vele Engelsche Kerkredenaars aan het euvel van zulk eene droog- en koelheid mank gaan, gelijk BLAIR bl. 234 volmondig erkent. Hoe voortreffelijk is in dat opzigt onze groote BORGER! Welk een leven, welk een vuur, welke vlammen, welk een rijkdom der stoutste figuren en beelden! Hij is de Hollandsche CHRYSOSTOMUS, de Hollandsche BOSSUET. Hij is een naar de wolken steigerende adelaar, waar anderen in het stof kruipen. Of men in dogmatische en exegetische opzigten op zijne leerredenen

---

* De Engelsche Predikant BARROW, van wien BLAIR bl. 235 spreekt, wordt wegens vermoeijende overtolligheid van bewijzen gegispt door zijn' Landgenoot LAWSON, in 's laatstgemelden Voorlezingen over de Welsprekendheid.

deze en gene aanmerkingen kunne maken, laat ik den Godgeleerden ter beslissing over, maar in de geheele inkleeding zijner denkbeelden, in zijn' Stijl, (genomen in den *vollen, uitgebreiden zin* van hetgeen de Ouden *Elocutio* noemden) is BORGER soms onovertreffelijk. Daardoor heeft hij zich eene eêrzuil opgerigt, duurzamer dan metaal, en waaraan de tand des tijds vruchteloos zal knagen. Geen man van gevoel en smaak zal ooit BORGER's Kerkelijke Redevoeringen kunnen opslaan, zonder op een aantal plaatsen weggesleept te worden door de vaart van dien zegstrant, welke gelijk een stortvloed daar heen bruist, die op zijne golven met onwêerstaanbare kracht de zielen dwingt voort te dobberen. — Treffend heeft de Heer VAN DER PALM bij meer dan ééne gelegenheid dit karakteristieke van BORGER in het licht gesteld, en BORGER-zelf heeft, in zijnen brief over de Toepassing in Leerredenen, de noodzakelijkheid van vuur en bezieling in de Kanselwelsprekendheid door verschillende gronden pogen te staven.

L.

Bladz. 225. Klarheid en eenvoudigheid moeten in den Stijl van den Predikstoel de overhand hebben. Alle ongewone, gezwollene en hoogdravende woorden moeten in denzelfven vermijd worden, vooral alle geheel dichterlijke of wijsgeerige uitdrukkingen.

Tot zulke te dichterlijke en wijsgeerige uitdrukkingen kan men b. v. brengen *Elysium van vreugde*, *Furiën des gewetens*, *Tartarus* in plaats van *hel*, *aangeblazen door Apollo*, *lieveling van Apollo*, (zoo als zekere Predikant van DAVID zeide) *gaven van Ceres*, (voor brood of soortgelijk voedsel) *Autonomie*, *theoretische en practische Rede*, *psychisch en physisch*, *subject en object*, *ideaal*, *polarisch*, en soortgelijke, wier beteekenis voor min beschaafde Toehoorders

(en hoe velen van de zoodanigen vindt men niet zelfs onder de aanzienlijkste standen) onduidelijk is, en paarden zijn voor de zwijnen geworpen. In BLAIR-zelfen wordt intusschen het soms te wijsgeerige van uitdrukking door den Heer BROES opgemerkt, *Gesch. der Eng. Kerk*, II, p. 162. — Stuitend is het ook, als men op den Predikstoel zoo bij name CICERO, PLATO, ARISTOTELES, SENECA en andere groote mannen der Oudheid hoort noemen, iets, dat voorheen niet zeldzaam was. Wil men het eene of andere gezegde van hen aanhalen, men noeme hen dan niet bepaaldelijk, maar zegge b. v.: zeker Wijsgeer, zeker Redenaar of Dichter der Oudheid merkt op enz. Anders gaapt de smaller gemeente den Leeraar met open mond aan, maar verstaat hem niet. Nog dwazer is het met geheele brokken Grieksch, Latijn, of Hebreuwsch van den Kansel om zich te werpen, van welke schoolvosserij men in oude Preken voorbeelden genoeg kan vinden, * en die misschien alleen haar nut kunnen hebben, om slapenden door den vreemden klank uit hunne zoete dommeling op te wekken. Begon tot dit laatste

---

* Zoo zegt zekere oud-Hollandsch Predikant VELINGIUS, in eene preek over de krooning van WILLEM III en MARIA: „Onder de zalving was elk in stille aandacht verrukt: *Conticuere omnes intentique ora tenebant*. Daer blazen de trompetten, daer pijpen de pijpen, daer kweelen de keelen, daer schreeuwen de tongen, daer gaen de monden open!” Een ander, op het misbruik scheldende, dat van de kerk gemaakt wordt, zeide: „*Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae*. Daer men de Religie tot eene coppersse maekt, ende des Heeren huys (wee my, goede Godt! dat ick tot schaemte van ons Christenen dit suchten moet) tot een hoerekot.” Zie den Heer D'ESCURY *Hollands roem* IV, enz.

einde toch niet eens zeker Kerkleeraar, wiens geheele gemeente zat te knikkebollen, eensklaps overluid uit een Hebreuwsch zakbijbeltje te lezen? — 't Bevalt mij dus ook niet bijzonder in de groote Fransche Kanselredenen uit de eeuw van LODERWIJK DEN XIV, dat zij hier en daar in hunne Redevoeringen Latijnsche zinsneden lasschen, gelijk b. v. Bisschop BOSSUET in de hier boven bl. 115 der Aant. aangehaalde Inleiding zegt: *Et nunc, Reges! intelligite etc.* Met dat al, den Roomsch-Katholijken kan een mond vol Latijn minder stuiten, want wordt bij hen voor een groot deel de Kerkdienst niet in die taal gevierd, en is de door hen gebruikte Bijbeltekst, hunne zoogenaamde *Vulgata*, ook niet in het Latijn? — Voor het overige zijn en te groote korthed, en te groote uitvoerigheid, overdadige beeldrijkhed, gebruik van te algemeene en onbepaalde zegswijzen, woorden in ongewone beteekenissen genomen, dubbelzinnige uitdrukkingen, verwarde, lange, slepende perioden enz., voor elken Redenaarsstijl, maar inzonderheid voor dien van den Kanselredenaar nadeelig. Voorbeelden bij SCHOTT, CROME en anderen. Ik sprak daar van te groote korthed. JEAN PAUL zegt ergens: *du bist viel zu klein, gemeines Leben, für die Trostlosigkeit eines Unsterblichen!* Hij wil er beknopt en zinrijk mede aanduiden, dat het leven hier op aarde te nietig, te laag is, dan dat iemand, die aan de onsterfelijkheid gelooft, over deszelfs rampen treuren zoude. Zoude zulk eene raadselachtige taal op den Kansel verstaan worden? Wij laken echter minder den Kerkvader GREGORIUS van *Nazianze*, als hij in eene rede op den geboortedag van CHRISTUS, vertaald in TZSCHIRNER's *Memorabilien für das Studium und die Amtsführung des Predigers*, in afgebroken zinnen met halfverzwegen woorden uitroept: „CHRISTUS wordt geboren,

lofprijst! CHRISTUS van den Hemel, snelt hem tegen! CHRISTUS op aarde, verheft u! Zingt den Heere, al gij landen, en (om beide in eens te zeggen) dat Hemelen en aarde zich verblijden en juichen om den Hemelschen, die een Aardbewoner werd! CHRISTUS in 't vleesch, juicht met beving en vreugde! Met beving om der zonde, met vreugde om der hope wille. CHRISTUS uit eene Maagd! Gij vrouwen, leidt een' maagdelijken wandel, opdat gij CHRISTUS moeder wordet! Wie valt niet aanbeddend neder voor hem, die in den Beginne was? Wie roemt niet den Laatste? Op nieuws werd het duister verdreven; op nieuws het licht geschapen. Op nieuws werd Egypte met donkerheid bestraft; op nieuws Israël verlicht door de vuurkolom. Het volk 't welk in de duisternisse der onkunde zit, zal een groot licht van erkenning aanschouwen. Het oude is voorbij gegaan, zie, 't is alles nieuw geworden! De letter verdwijnt, de geest krijgt magt. De schaduwen glijpen voorbij; de waarheid treedt binnen. MELCHISEDEK wordt volstandig; de Moederlooze wordt een Vaderlooze, moederloos eerst, vaderloos voor de tweedemaal. De wetten der Natuur worden opgeheven. De hoogere wereld moet zich vullen, enz." — Zie daar de taal der verrukking, des juichens! Zie daar vreugdekreten, die, schoon maar half gestameld, toch verstaan zullen worden! Met dat al die MELCHISEDEK valt voor de Duidelijkheid wat zwaar te verduwen. Ik leek laat het den Godgeleerden over hem door *Hebreën VII, vs. 3* wat op te helderen, of (om in het juist niet zeer edele beeld des verduwens te blijven) hem wat *verteerbaarder* te maken.

L.

Bladz. 226. Deftigheid wordt op den Kansel gevorderd. Niets dat gemeen of plomp is past er.

Zoo ergens, moet op den Predikstoel het betamelijke, het *προποὶν της λεξεως* worden in acht genomen, en populariteit moet niet in platheid ontaarden. Uitdrukkingen, als de groote LUTHER in zijne geestelijke redevoringen wel eens bezigt, b. v. den ouden *Adam* in den lijdenskelk verzuipen; de Duiwel heeft ons met zotten aan de ooren gegooïd; de katuil (*der Kauz*) te *Rome*, dat is, de Paus, enz. zal een Kerkelijk Redenaar tegenwoordig vermijden, en aan Momikken in den trant van ABRAHAM à ST. CLARA, of BRUGMAN, *kallender* gedachtenisse, overlaten. Hij zal den Zondvloed niet het *zeepzop* ter reinwassching van het schuldig aardrijk noemen, noch met den anders voortreffelijken Duitschen Redenaar HAFNER uitroepen: „ó er zijn misdaden en zonden, onderdrukkingen en menschenmoorden, die alle wateren van den Oceaan, konde men ze in een *waschkom* verzamelen, niet in staat zijn af te wasschen!” In welke plaats, die mij naar eene uitdrukking geboots schijnt, door SHAKESPEARE aan Ladij MACBETH in den mond gelegd, en op bladz. 9 der Aant. aangehaald, ik niets te gispen vind, dan de min deftige uitdrukking *waschkom*, die bij het waarlijk verhevene der gedachte te veel afsteekt. — Hij zal met zekeren Predikant in een gebed den Almagtigen niet toevoegen: „Ja, Heer, groot zijn onze schulden, Gij kent ze nog niet half!” Of met een' ander Leeraar van steenen van ongerechtigheid spreken, waarmede wij de glazen van Gods barmhartigheid inwerpen. Of van het onderwijs gewagen, dat DAVID in de *Hemelsche Akademie des Heiligen Geestes* genoten had. Evenmin zal hij den Dood met den naam van een' infamen Rakker bestempelen, en een in de kist liggend lijk bij een geslagt zwijn vergelijken, dat in de trog met kokend water wordt afgebroeid. Zie mijne *Reis naar*

Baden - Baden. Maar dit is te zeer beneden alle kritiek om er tegen te waarschuwen. Heeft echter, volgens de Heeren YPEIJ, BROES, D'ESCURY enz. de in zijn' tijd in onze kerk zoo beroemde BORSTIUS niet soms de laagste uitdrukkingen en spreekwijzen op den Kansel gebezigd, als b. v. *ben je hoer of dief, heb je geld, ik heb je lief?* En noemde de zoo geleerde en verdienstelijke UITENBOGAARD de conscientie niet *een manneke, dat scherp komt manen, dat aan HERODES telkenmaal het papierken voor den neus houdt, en precies betaald wil zijn beide van kapitaal en interest, met parate executie?* Welke walgelijke platheden in de predikatiën van een' OUDENHOVEN, VELINGIUS, BRENCK, RUYLAEUUS, LOTIUS, en zelfs een' VOET! Maar genoeg, alles wat slechts eenigermate, 't zij door het schilderen van min edele bijomstandigheden, 't zij door den klank der woorden, 't zij door hunne innerlijke beteekenis, 't zij door onedele figuren, 't zij door dat het den schijn van iets kluchtigs kan aannemen, en waardoor anders ook min passend is *of* voor het geheele onderwerp, *of* voor enkele gedachten, *of* voor alle, *of* slechts voor een deel der Toehoorders, *of* meer relatief, *of* meer absoluut, dat alles moet, als strijdig met de waardigheid en deftigheid van den Kansel, en als dien ten gevolge storend voor den indruk, welken een Kerkleeraar poogt te maken, van den Predikstoel verbannen worden. Hoe veel in dezen echter van land, tijd, smaak, taalgebruik enz. afhange, valt ligt te begrijpen. Vergelijk hier de Aant. op het eerste deel, bl. 194 en volg., alsmede de Aant. op dit tweede deel, bl. 68.

Over de levendigheid en het vuur, (*ἀκμή, vigor*) die in den Kanselstijl heerschen moeten, en waar van BLAIR op bladz. 226 spreekt, vergelijkte men het reeds gezegde in de Aant., bladz. 228. Dat een Kanselrede-

naar de stoutste spraakfiguren met gepastheid soms kan bezigen, is buiten kijf. Wij hebben reeds op verschillende plaatsen daarvan voorbeelden uit Fransche, Hollandsche, en andere Kanselredenenaren bijgebracht. Zie hier in het voorbijgaan nog een fraai voorbeeld van 't geen men de *Aposiopesis* of *Reficentia*, dat is: Verzwijging, gepaard tevens met de *Imprecatio* of Vervloeking noemt, uit REINHARD. Sprekende van den korenwoeker, roept hij uit: „*Wer es mit heimlicher Freude bemerkt, dass die allgemeine Noth zunimmt, und mit einer Fühllosigkeit, die Grausamkeit und Unmenschlichkeit wird, gewinnsüchtige Pläne entwirft, um aus den Jammer seiner Brüder Vortheile zu ziehen, und sich gleichsam mit ihrem Blute zu mästen; wer . . . — doch wozu, wozu das schreckliche Bild solcher Ungeheuer? Es entweicht diese heilige Stätte, es entweiche, es entflicke, wo es hingehört, zur Hölle!*” Krachtig en tevens hoogst-numereus van stijl! Dat *zur Hölle* eindigt den zin als met bazuin-geschal. De plaats is heerlijk voor Déclamatie. — Over het algemeen echter behooren de sterke figuren van verwensching en vervloeking (zoo als meer of min hier bij REINHARD, en als niet zelden bij SAURIN en soortgelijke Fransche Kerkredenenaren van vroeger tijd voorkomen) minder op den Predikstoel, daar zij met den geest van Christelijke liefde en zachtmoedigheid niet strooken. Een herhaald toegeduwde *Wee*, gelijk b. v. BORGER bezigt in zijne Leerrede over *Hebr. X*, vs. 25^a, kan evenwel, in navolging van CHRISTUS-zelven, op zijn' tijd niet ongepast zijn, schoon BORGER, matigend, met eene *Verzwijging* den verderen vloed zijner verontwaardiging stuit, zeggende: „die * . . . . maar neen, ik gevoel het, mijne Broeders, die toon kost mij moeite!”

---

* „Wee u, gij geveinsde, die in de kerk bidt: Onze

Ofschoon op zijn' tijd een Kanselredenaar niet alleen sterk-, maar ook zacht-roerend en aandoenlijk zijn moge, wachte hij zich evenwel voor dien overgevoeligen, verwijfden, sentimentélen, steeds over dood en graf temenden toon, waarmede sommige Predikers zenuwzwakke vrouwkens en jonge maanzuchtige deerns ieder zondag aan 't schreijen pogen te helpen. Ware *tranenjagers*, ware *Siegwards* op den Predikstoel, wier *natte* preken nog vervelender zijn dan de *drooge* en dorre van anderen!

Wil men een voorbeeld van iets waarlijk zacht- en teeder-aandoenlijks hebben, zoo neme men het heerlijke slot van BORGERS Leerrede over *Joannes XI*, vs. 11, beginnende: „Die slaap is u reeds te beurt gevallen, vrome, vroeg gestorven Vrinden, enz.” Ik heb er hier boven met een woord van gesproken, bladz. 32 der Aant.

L.

Bladz. 226. De taal der Hëilige Schrift, van pas gebruikt, geeft aan Leerredenen een groot sieraad.

Van die taal hebben dan ook de grootste Kanselredenen telkens gebruik gemaakt. Zoo b. v. de Kerkvaders; zoo de beroemde Fransche Roomsche-Katholijke Predikers, zoo SAURIN en anderen. Zoo BORGER enz. Hoe treffend b. v. eindigt BOSSUET het hier boven, bl. 114 der Aant. aangehaalde eerste gedeelte zijner Inleiding met de Bijbelplaats: *En nu, ó Koningen, hoort! Laat u onderwijzen, Gij lotbeschikkers der aarde!* Hoe fraai is het ook, als hij in

---

Vader, die in de Hemelen zijt, terwijl gij op maandag toont in uw harte te zeggen: daar is geen God, geen Vader in den Hemel! Wee u, gij geveinsde, die enz. enz. — .... maar neen, ik gevoel het, mijne Broeders, die toon kost mij moeite!”

zijne Lijkrede op HENRIETTE ANNA van Engeland, Hertoginne van *Orléans*, ten jare 1670 door hem gehouden, gebruik makende van eenige woorden uit het tweede boek *der Koningen*, de volgende allerwelsprekendste en hier der overneming waardige taal uitboezemt! „*Wij allen sterven*, was het zeggen dier Vrouwe, welker voorzigtigheid de Schrift in het tweede boek *der Koningen* geprezen heeft, en wij gaan onophoudelijk voort naar het graf, even als wateren, die zonder terugkeer zich verliezen. Ja waarlijk, wij allen gelijken naar stroomende wateren! Met welke trotsche onderscheidingen van rang de menschen zich ook kitte-ten, allen hebben één' en denzelfden oorsprong, en hoe nietig is die oorsprong! Hunne jaren stuwen elkan-der bij opvolging voort, gelijk waterbaren. Zij vlieten al henen, al henen, tot dat zij allen eindelijk, nadat de eene een weinig meer, de andere een weinig minder ge-druisch gemaakt, de eene door eene wat kleiner, de an-dere door eene wat grooter streek lands gestroomd heeft, te gader in éenen afgrond ploffen, waarin men noch Prinsen, noch Koningen, noch één' van die overige groot-sche eeretitels meer erkent, welke de stervelingen van elkander onderscheiden; op dezelfde wijze, als de rivieren, die het hoogst in lof opgevijseld zijn, van naam en glorie verstoken raken, wanneer zij zich in den Oceaan met de minst bekende stroomen vermengd hebben.” * De korte

---

* „*Nous mourons tous*, disait cette femme dont l'Écriture a loué la prudence au second livre des Rois, et nous allons sans cesse au tombeau ainsi que des eaux qui se perdent sans retour. En effet nous ressemblons tous à des eaux courantes. De quelque superbe distinction que se flattent les hommes, ils ont tous une même origine, et cette origine est petite. Leurs années se poussent successivement, comme des

Vergelijking der Heilige Schrift is in deze plaats meesterlijk uitgewerkt. Even fraai is het, als BOSSUET in dezelfde Redevoering, van de ijdele glorie des Oorlogshelds sprekende, op een paar penseeltrekken uit de treffende schilderij van *Jezaia XIV*, waar van hier boven in de Aant. bl. 38 melding is gemaakt, aldus zinspeelt: „Met dat al die Overwinnaar, opgeblazen door zijne zegeteekenen, zal zelf ook op zijne beurt in de handen des doods vallen. Dan zullen deze rampzalige overwonnelingen hunnen trotschen Overheerscher tot hun lotgenootschap roepen, en uit de holte huns grafs zal deze stemme, die alle grootheid ter neder bliksemt, zich hooren laten: *Gij zijt ook krank geworden gelijk wij, gij zijt ons gelijk geworden!*” *

Dat ook BORGER in dien trant dikwerf met hooge gepastheid zijne gedachten in de taal der gewijde bladeren kleedt, kan reeds een vlugtig doorloopen zijner Leerredenen elk een leeren. Zoo zegt hij treffend in zijne rede over *Matth. IV*, vs. 4: „Het hart moge de pleit-

---

flots: ils ne cessent de s'écouler; tant qu'enfin, après avoir fait un peu plus de bruit et traversé un peu plus de pays les uns que les autres, ils vont tous ensemble se confondre dans un abîme où l'on ne reconnoit plus ni princes, ni rois, ni toutes ces autres qualités superbes qui distinguent les hommes; de même que ces fleuves tant vantés demeurent sans nom et sans gloire, mêlés dans l'océan avec les rivières les plus inconnues.”

* *Cependant, ce vainqueur enflé de ses titres tombera lui-même à son tour entre les mains de la mort. Alors ces malheureux vaincus rappelleront à leur compagnie leur superbe triomphateur; et du creux de leur tombeau sortira cette voix qui foudroye toutes les grandeurs: „Vous voilà blessé comme nous; vous êtes devenu semblable à nous!”* Deze geheele Lijkrede is vol van zulke verhevene toesprekingen.

bezorger der wraakzucht zijn voor den regterstoel der rede; er is geen verdraaijen aan, daar staat geschreven: *wreekt u-zelfen niet, mijne is de wrake, ik zal ze u vergelden!* De meined moge zich voor een oogenblik met den naam van kloekheid, van levenswijsheid bestempelen, er is geen verdraaijen aan, daar staat geschreven: *God zal de leugensprekers verdoen, van den man des bedrogs heeft de Heer een gruwel.* Wieg uw geweten in slaap door eene valsche voorstelling van Gods goedheid en menschenliefde; er is geen verdraaijen aan, daar staat geschreven: *Onze God is een verterend vuur; vreeslijk is het te vallen in de handen des levendigen Gods enz.* — Maar er ware geen einde aan, indien wij al dergelijke gelukkige aanhalingen van de woorden der Schriftuur uit BORGER en andere Kanselredenaaren wilden boeken. — Intuschen wachte zich de Geestelijke Redenaar voor Bijbelsche spreekwijzen of uitdrukkingen, die al te zeer naar het Oosten rieken, al te ver van onzen Westerschen trant afwijken. Hij geeft anders den spotlust voedsel. Bij voorbeeld als men spreekt van *de rommelingen der ingewanden van Gods barmhartigheid.* Even stuitend zijn die vergeestelijkende, hoogdravende omschrijvingen in de tale des Hooglieds, waarin men vroeger wel behagen schepte. Zoo noemde zeker Predikant CHRISTUS periphrastisch: *Hem, die blank is ende rood, ende de baniere draagt boven tien-duizend.* Zie Hoogelied V, vs. 10.

. L.

Bladz. 227. In eene preek moeten geene geestige invallen of slagen, geene gemaakte levendigheid of scherpzinnigheid plaats hebben.

Dit sluit echter het ernstig-vernuftige, of het vernuftig-ernstige niet uit. BORGER zegt b. v. in eene zijner

Leerredenen: „de scheidsmuur tusschen Burgers en Grooten wordt in den Hemel niet erkend. Het hart is de zetel van den adel, en al zwoeren de Vorsten der aarde, dat gij edel zijt, onedel zijt gij in het oog van God, zoo zijn vinger uwen adelbrief niet onderteekend heeft!” — Dit is vernuftig, zelfs geestig uitgedrukt, is het echter op den Kansel ongepast? Hetzelfde geldt van de plaats, door mij hier boven bladz. 80 besproken, waar hij, van het zegenen der kinderen door CHRISTUS sprekende, uitroept: „Eenvoudige plegtigheid, heilige oplegging der handen, eerwaardiger zijt gij in onze schatting, dan de ridderslag van gepurperde Grooten!” Wie zal ook deze vernuftige tegenstelling wraken? Zoo haalt SCHOTT ergens uit den Hoogduitschen Kanselredenaar DRÄSKE de volgende Vergelijking tusschen den Dood en den Slaap aan, die ook vol geest en vol vernuftige Tegenstellingen steekt, schoon ze toch den predikstoel niet onwaardig is. „Hoe naauw (zegt hij) is de Dood met den Slaap vermaagschapt! Wij hebben den eenen na de inspanningen des dags, wij hebben den anderen na de vermoeijenissen des levens noodig. Hier werpen wij een' last van uren, dáár een' last van jaren af. Hier verjongt ons de komende morgen, dáár vernieuwt zich ons bestaan in het licht der eeuwigheid. Gevolgelyk zijn Slaap en Dood beiden gedenkteekenen onzer onmagt; beiden besluiten een dagwerk, beiden voeren ter ruste, op beiden volgt een ontwaken. Het zijn Broeders, maar de eene heeft slechts een donkerder, de andere een vriendelijker voorkomen. Terwijl de eerste ons met bleeke wangen, gebroken oogen, alleen, verlaten, te midden van de ijzing der vernieling, in de enge plankenwoning, op de zwarte lijkbaar, of naast de donkere groeve verschijnt, aanschouwen wij den anderen gloeiend van de rozen der gezondheid, in den glans der jeugd, met alle

kenteekenen van het verborgen ademend leven, op de vriendelijke legerstede, en bekranst met de bloemen eener vrolijke liefde. Maar toch herinnert de eene ons den anderen, en juist zoo betaamt het. Te gelijker tijd dat wij met den eenen dagelijks omgaan, behooren wij het zien des anderen te leeren dulden. Terwijl de eene ons wel-doet, behoort de andere ons minder te verschrikken. Middelerwijl wij den eenen in de armen zinken, dienen wij te bedenken, dat wij ook eens aan den anderen de hand zullen reiken. En gaan wij dan stervend tot den laatsten, zal het ons slechts te moede zijn, als hun, die willen gaan slapen." — Fraai en deftig van taal, misschien echter wat lang uitgesponnen! — Om kort te gaan, bloot het komiek-geestige of vernuftige, losse, luchtige kwinkslagen paren zich kwalijk met het statige en eerwaardige des kansels, en de somber-verhevene kerkgewelven galmen onwillig de dartele toonen van spotternij na. Even wars is de Predikstoel van onnatuurlijke, spitsvondige vernuftsspelingen, al zijn ze op zich-zelve ernstig genoeg, b. v. wanneer (volgens PÖLITZ) de zoo straks genoemde beroemde DRÄSEKE ergens Geloof, Liefde en Hoop de *zwaluwen der groote wereldente* noemt, of elders van de *Rijksonmiddelaarheid der Christelijke Kerk* spreekt, of wel naar *Matth. XXIII, vs. 37*, CHRISTUS als eene *Broedhen* afschildert. Hiertoe behooren ook die gezochte figuurlijke uitdrukkingen en allegoriën, waarin men vooheen zoo veel welgevallen vond. Zoo predikte een Predikant te *Stettin* over de regtsmagt der Overheid, welke hij het zwaard noemde, haar door God gegeven, en hebbende *a)* een stevig gevest, om het daar aan vast te houden; *b)* eene scherpe snede om er mede te hakken en te steken; *c)* eene platte kling tot rugklopping; *d)* eene spitse punt, om er het geweten mede te prikken; *e)* een' bandelier

van goudbrokaat, om zich glans en aanzien te verschaffen; en *f*) eene goede scheidde, om van deszelfs arbeid uit te rusten. En wie heeft bij ons niet wel van den oud-Hollandschen Dorpsleeraar gehoord, die in eene Lijkrede op zekeren Edelman, wiens voornaam ADAM was, tot tekst nam *Gen. V*, v. 5, dat ADAM, de Aartsvader, stierf, en daarop allerlei soorten van overeenkomst tusschen ADAM den Aartsvader en ADAM den Edelman poogde aan te wijzen? Onder anderen, dat, gelijk ons - aller Grootvader over het gedierte des velds gesteld was, de Baron ADAM in leven Houtvester of Jagtopziener in Holland was geweest; — en ten slotte (wat ik allertreffendst vind) dat beiden gestorven waren. Vroeger heb ik die Preek wel in handen gehad. Zie over haar het fraaije werk des Heeren COLLOT D'ESCURY, *Hollands Roem enz.*

Sed rivos claudamus! Genoeg, men merkt, in welk een' zin men BLAIR's voorschrift over het vermijden van het onbetamelijk-, of wel het gezocht-geestige en wat daartoe al verder behooren moge op den Predikstoel, te verstaan hebbe. Bij deze gelegenheid kan men nog vragen, of en in hoe ver de Satire op den Kansel geoorloofd zij. Zeker, geene vrolijke, lagchende, boertende Satire, geene hekeltaal in den trant b. v. van die van onzen VAN EFFEN, van RABENER, LISCOW en dergelijken. Den deftigen, goeddelijken Prediker misstaat zulk eene spotzieke grijns. — Wel echter staat hem voor een enkel oogenblik de ernstige, bittere, uit edelen ijver en deugdzaame verontwaardiging voortspruitende, regtstreeks op verbetering doelende, alle persoonlijkeden vermijdende, in deftige taal zich kledende, niets lachwekkends ademende, tot beschaming van hoovaardigen, slechten en dwazen dienende, en niet al te bewimpelde en daardoor voor misverstand vatbare Satire, of liever scherp-gispende Ironie. Zoo vindt men

ze enkel bij REINHARD, HAFFNER, BORGER en anderen. CLAUS HARMS zegt ironisch-satiriek van den Woekeraar: „Kan hij vrolijk, kan hij gelukkig zijn? Waarom niet? daar hij toch door niets wordt verontrust; noch door de vrees voor God, welken hij niet kent, noch door de verwijtingen zijns gewetens, hetwelk hij niet hoort, noch door de klagten der ongelukkigen, om welke hij zich niet bekreunt. Waarom zoude hij niet vrolijk en gelukkig zijn, daar hem niets van dat alles ontbreekt, hetwelk wij als noodzakelijke middelen en vereischten daartoe aanzien? Heeft hij slechts gezondheid van ligchaam, voor levensonderhoud en noodwendigheden behoeft hij niet te zorgen. Hetgeen tot zijne gemakken behoort heeft hij maar te eischen, want hem en zijn geld staat alles ten dienst. Hij kan in wijn en wellust brassen, want zoude de woeker zoo iets niet best betalen kunnen? Is het hem om eer, aanzien en openlijke hulde te doen, zoo zal het aan lage menschen, aan slavenzielen niet mangelen, die hem demoedig te voet vallen, en hem alleronderdanigst hunne gehoorzaamheid betoonen. Enz.” — Zal zulk een toon voor een' enkelen keer op den Kansel stuiten? Wij gelooven 't niet. Men zorge slechts, om denzelven niet te veel te bezigen, want spot verbittert ligt, en ademt iets onchristelijks. Vooral ook houde men dien toon vrij van alles, wat eenigzins komiek zou kunnen klinken. In de aangehaalde plaats b. v. zou de bijvoeging of verandering van een paar woorden dien wanklank te weeg kunnen brengen. Lees b. v. voor: *Waarom niet enz.* aldus: *Ei, waarom niet? Waarom zou de goede man niet lustig en vrolijk kunnen zijn?* en gij hebt reeds een' zweem van dat kluchtige, van dat lachwekkende, dat met den ernst der Kanselwelsprekendheid min bestaanbaar is. Dat CHRSTUS-zelf somwijlen ironisch heeft gesproken, heeft WINER gepoogd

aan te toonen in zijne *Exegetische Bemerkungen über die Ironiën in den Reden Jesu*. Anders denkt VON AMMON. Zie voorts MÜNCH: *über die Zulässigkeit der Satire auf der Kanzel*, aangehaald bij SCHOTT, AMMON enz.

L.

Bladz. 230. Verschillend is de trant der Engelsche en Fransche Preek - opstellers.

Men vergelijkte over den Engelschen prediktrant hetgeen de Heer BROES in het tweede deel zijner *Geschiedenis der Engelsche Kerk* opmerkt, waar men ook eene vrij uitvoerige beoordeeling over BLAIR-zelven, als Kanselredenaar, kan aantreffen. Over den laatstgemelden heeft ook de Hoogleraar SCHRANT, in zijne Aant. op FÉNÉLON, bl. 144, een paar aanmerkingen. Van TILLOTSON, wien BLAIR bl. 235 noemt, en van wien hij ook vroeger, bl. 80 van dit deel, gesproken heeft, is een woord hier boven in de Aant. gezegd, bl. 101. Men vergelijkte over hem, over CHALMERS, SHERLOCK, SECKER, JORTIN, BARROW, STILLINGFLEET, PATRICK, CLARKE, ATTERBURY, WATS, en andere vroegere of latere Engelsche Kerkredenaars, STÄUDLEIN, (*Allgem. Kirchen-Gesch. von Gross-Britt.*) YPEIJ, (*Kerkel. Gesch. der XVIII eeuw*) AMMON, TZSCHIRNER, BROES, VAN KAMPEN en anderen.

Dat de koelheid, den Engelschen Predikers der heerschende kerk, * volgens 't oordeel der meeste kunstregters,

---

* Een der bekwaamste en geestigste Engelsche Schrijvers van onzen tijd, EDWARD LYTON BULWER, Lid van het Parlement, klaagt in zijn scherpzinnig werk: *Engeland en de Engelschen*, waarvan mij eene Fransche vertaling (*la Haye 1833*) onlangs onder de oogen kwam, ten uiterste over die koelheid der Engelsche Kanselredenaars, met

over het algemeen eigen, ook bij de Methodisten niet ontdooid is, zou men kunnen opmaken uit de *Proben Brittiſcher Kanzelberedsamkeit* van zekeren BIALLOBLOTZKY, die tevens zegt, dat beroemde Engelsche Predikanten niet zelden onderwerpen uit het dagelijksche leven en de Staatkunde aanroeren, b. v. maatregelen van 't Parlement, Koophandel enz. Tot beschaafde hoorders sprekende, maken zij ook geene zwaarigheid plaats en uit Grieksche en Latijnsche schrijvers aan te halen. *Berühmte Prediger in England*. (zijn

name ook in hunne uiterlijke voordragt, en schrijft ze toe aan den invloed eener voor edele aandoeningen onvatbare Aristocratie. Misschien wil men een gedeelte van hetgeen hij zegt wel hooren, daar het aardig en luimig geschreven is. „Het is, zegt hij: tegen den *ton* al te welsprekend te zijn. Onze Aristocratische wereld duldt noch in eene Vrouw, noch in een' Prediker te veel gedruisch. Een zeer populair Kanselredenaar, die zich door zijn' ijver voor het heil zijner kudde mogt laten wegslepen, om eene onverwachte spraakfiguur, een te heftig gebaar te bezigen, zou beticht worden van de waardigheid zijner betrekking te krenken. BOSSUET zou bij ons al zijn' roem verloren, en zelfs de Heilige PAULUS gevaar geloopt hebben van als een kwakzalver te worden aangezien.

Treden wij dat gewijd gebouw binnen; 't is opgepropt met toehoorders, 't is eene kerk naar de mode. Ei zie, hoe net geverwd en gewit ze is, hoe nieuw er het-roode laken en de vergulde spijkers der zitgestoelten uitzien, welk een deftig voorkomen de Voorzanger heeft, en hoe ook de Adjunct - Proponent in den reuk staat van een wel-opgevoed jongman te wezen! Pas op, de Prediker zal nu zijne Leerrede beginnen; 't is een zeer geleerd man, ja men verzekert, dat hij eerstdaags Bisschop zal worden, want hij heeft een Grieksch Blijspel uitgegeven en is Onderwijzer bij Lord GLITTER geweest. Geef wel acht op hem, hoe eentoonig is zijn orgaan, hoe koud zijne voor-

zijne woorden in de Voorrede) *berühren in ihren Vorträgen Tagesbegebenheiten, den Slavenhandel, die Slavereti und beider Abschaffung; die Maassregeln des Parlamentes, die gegenwärtigen Umwälzungen und Stockungen des Handels. Wenn sie ihre Vorträge an Gebildete richten, so kommen sogar darin zuweilen Anführungen vor aus Griechischen und Lateinischen Schriftstellern.* — Het eerste kan eene Leerrede praktisch - belangrijker maken, maar is toch, blijkt ons Nederlandsche ondervinding uit de ze-

---

dragt, hoe zielloos en marmeren zijn zijne gelaatstrekken! En toch hoe zwaarwichtig is zijne taal! „Ontvliedt, zegt hij: den toekomstigen toorn! Denkt aan uwe onsterfelijke zielen! O Herinnert, herinnert u, hoe groot uwe verantwoordelijkheid voor dit leven is! Hoe zullen wij, tot in de grootste kleinigheden toe, van alles rekenschap moeten geven! En die rekenschap kan u op dit eigen oogenblik afgevorderd worden!” Dat zegt hij, maar hij uit die schrikbare taal op denzelfden onverschilligen toon, waarmée hij tot zijn' bediende zeggen zou: JAN, breng het eten op tafel! — Indien de bedaardste man ter wereld een' Jagtopziener bad zijn' geliefkoosden hond toch niet dood te slaan, zou hij met duizendwerf meer nadruk spreken, en intusschen die Predikant daar tracht de zielen te behouden van heel zijn kerspel, van al zijne kennissen en vrienden, van al zijne bloedverwanten, van zijne vrouw, ('t is de Dame, die daar ginds zit, de Dame met dien blaauwen hoed, en wier zonden hij zeker door en door kent) van zijne zes kinderen, welker eeuwige behoudenis hem nog meer dan hun tijdelijk fortuin aan het hart moest gaan, — en in wéerwil van die gewigtige taak, wat blijft hij verwonderlijk meester van zijne aandoeningen! Nooit in mijn leven heb ik een' bedaarder Man gezien. — „Maar, mijn beste Heer! gaf mij een toehoorder naar de mode tot bescheid: die bedaardheid strookt juist met het *decorum*; zij is het echte kenmerk van de Geestelijken der Angli-

ventiende eeuw, toen de Predikstoelen van staatsgeschillen daverden, hoogst gevaarlijk, het andere is pedant en weinig populair, zoo het ten minste niet met mate en oordeel geschiede. Zie Aant. bl. 230.

Bij het zeggen van BLAIR, dat het misschien eene volmaakte preek ware, die het midden hield tusschen de Fransche en Engelsche manier, zou men kunnen vragen, of de Hoogduitschers en Hollanders dien gouden middelweg niet bewandelen. En dit geeft mij aanleiding

kaansche kerk." — „Helaas, (antwoordde ik) Dr. YOUNG dacht er zoo niet over. Hij bleef eens midden in zijne preek steken, en barstte in tranen uit, toen hij merkte, dat hij op zijne Gemeente den gewenschten indruk niet maakte.”

„ó Mijnheer, (hernam de Modeman) YOUNG was een groot Dichter, maar elk weet, dat het met zijne Orthodoxie om den drommel niet pluis was.”

Ik herhaal het: die ongemeene koelheid, welke de voordragt in de Anglikaansche kerk kenschetst, schrijve men aan den Aristocratischen invloed toe, welke het belagchelijke voor een' gruwel houdt, en den zoogenaamden *bon ton* voor de opperste regelmaat onzer handelingen. Intusschen ken ik een' Bisschop van zeer groote verdiensten, die zóó doordrongen is van de voor den Godsdienst nadelige gevolgen eener zoo koude preekwijze, dat hij alle jonge Geestelijken, die hem raad vragen, naar den vermaarden Acteur JONES verwijst, om van dezen te leeren met vuur te spreken. De stelregel: wilt gij mijn gevoel treffen, zoo moet gij - zelf schijnen mede te gevoelen, is even waar op den kansel, als op het tooneel.

Dikwerf gebeurt het, wanneer wij bij ons de zware inkomsten der Predikers met hunne hartstogteloosheid vergelijken, dat wij met den Prins VAN CONTI moeten uitroepen: „Waarlijk, onze lieve Heer is al zeer slecht voor zijn geld bediend!”

hier zeer vlugtig iets aan te stippen over de geschiedenis der Duitsche en Hollandsche Kanselwelsprekendheid, van welke beide BLAIR niets zegt, en ook in zijn' tijd niet veel zeggen konde. Men kan toch aannemen, dat eerst tegen het midden der vorige eeuw de Kanselwelsprekendheid in Duitschland, en wat later bij ons, is begonnen te bloeijen. In Duitschland waren MOSSHEIM en JERUZALEM, (vooral de eerste, geb. 1694, gest. 1755) twee voorname ijsbrekers. Vóór hunnen tijd levert de Duitsche Predikstoel weinig merkwaardigs op. Ten minste de proeven, die PÖLITZ van vroegere Kanselwelsprekendheid geeft, boezemen omtrent haar een' vrij schralen dunk in. Men zal misschien op LUTHER wijzen. Zeker, het ontbreekt dezen grooten man in de Leerredenen, dje men van hem bezit, en waarvan ook een paar brokken bij PÖLITZ in zijn *Gesammt-Gebiet u. s. w.* te vinden zijn, niet aan vuur en leven, niet aan eene ruime mate van gezond, en mag ik het zoo eens noemen, regt huisbakken verstand, niet aan stoute en oorspronkelijke denkbeelden. Zijne ronde, gulle naiveteit bekoort zelfs somwijlen, maar de taal is toch te ruw, te plat, te plomp, te ongezouten; de schors of bast, waarin de kern schuilt, doet den mond door hare wrangheid en harigheid soms zamentrekken; kortom, naar onzen meer verfijnden smaak is LUTHER toch alles behalve een in alle opzigten welsprekend Kanselredenaar te heeten. De grofheid en *dorperheid* zijner eeuw spreken nog te veel uit hem. *

---

* Voorbeelden hierboven Aant. bl. 233. Wat zegt men ook van eene plaats, als de volgende uit LUTHER's preek over het echtelijk leven? „*Als man wohl findet so ein halsstarrig Weib, das seinen Kopf aufsetzet, und sollte der Mann zehnmal in Unkeuschheit fallen, so fragt sie nicht*

Nog eens: eerst met, of een weinig vóór het tweede vierendeel der vorige eeuw begon de Duitsche Kansel van echte, krachtige en tevens beschaafde kerktaal te wéergalmen. Sedert dien tijd toch zijn Mannen, als een MOSSHEIM, TELLER, FRANKE, JERUZALEM, ERNESTI, GISEKE, LESS, SCHLEGEL, ALBERTI, SPALDING, RESEWITSCH, ZOLLIKOFFER, NIEMEYER, de beide HENKE's, ROSENMÜLLER, HERDER, REINHARD, LAVATER, MAREZOLL, SACK, DE WETTE, AMMON, HAFFNER, MÜSLIN, HÄFELI, KOSEGARTEN, DINTER, SCHOTT, TZSCHIRNER, DRÄSEKE, CLAUS HARMS, SCHLEIERMACHER, HÜFFELL en een aantal anderen te voorschijn getreden, die in hunne Leerredenen eene hoogst treffende Welsprekendheid hebben doen uitblinken. Wat ten minste de voordragt en bekleeding der denkbeelden aangaat, of de zoogenaamde *elocutie* en Stijl, (want over *deze -alleen* vermeet ik mij te oordeelen, anderen lof of blaam laat ik den Theologen over) paart zij grondige, misschien zelfs wel eens wat al te diepzinnig-

---

darnach. Hier ist 's Zeit, dass der Mann sage: willst du nicht, so will eine andere, will die Frau nicht, so komme die Magd." — Niet vreemd, dat de Roomsch-Katholijke, fijn beschaafde BOSSUET in zijne *Histoire des variations des églises Protestantes* van deze plaats des Aartsketters in vinnigen wrevel uitroept: „*Si on entendoit un tel discours dans une farce et sur le théâtre, on en aurait honte.*" — 't Was echter in den geest zijns tijd, dat LUTHER soms zoo plat zich uitdrukte. Vindt men niet bij 'een' zijner voorloopers in de kerkhervorming, bij GEILER VON KAISERSBERG, ook de wonderlijkste zegswijzen, b. v.: *Christus bruid speelt blinde koe met de knechten; zich bedruipen laten met het spekvet van Gods genade; den mantel der penitentie over de schaamdeelen der zonde hangen enz.* Vergelijk AMMON, SCHULER en anderen.

te metaphysisch- uitgedrukte redekaveling, met warmte, vuur, en die innige, poëtische, hier en daar naar zachte dweeperij aardende gemoedelijkheid, welke aan het Duitsche karakter eigen is. Zij is, over het algemeen, bedaard, edel, eenvoudig, maar echter op haar' tijd ook rijk in stoute figuren en wendingen, die een' BOSSUET en SAURIN waardig zijn. REINHARD, welke, luidens het zeggen van BECKER in deszelfs hier boven aangehaald werk over DEMOSTHENES, zich inzonderheid naar dien Griekschcn Redenaar heeft gepoogd te vormen, wordt door de kunstregters als een der doorluchtigste Kanselredenaars van Duitschland aangezien.

L.

Nederlandsche Kanselwelsprekendheid.

Wat de door BLAIR geheel niet aangeroerde Geschiedenis der Kanselwelsprekendheid in ons eigen Vaderland betreft, tot ongeveer het laatste vierendeel der vorige eeuw had die soort van het welzeggen bij ons nog luttel tiers, en, terwijl wij reeds in de zeventiende eeuw uitmuntende Hollandsche Dichters en Redenaars konden aanwijzen, viel er op onze Redenaars, 't zij voor de Balie, of op den Kansel, nog weinig te bogen. Ik beroep mij, ten aanzien der laatsten, hier op het getuigenis van een' deskundige, den Heer BROES, die in zijne meermalen aangezogen *Engelsche Kerk enz.* II, bl. 148, zegt: „Gedurende eene groote reeks van jaren tot ongeveer 1770 toe, is in de Nederlandsche kerk de leerrede zeer achterlijk geweest. Aan onze Kanselredenaars in 't gemeen, hetzelfde of zij tot de Coccejanen of eenige andere partij behoorden, viel te berispen, dat zij alle zuiver gebruik der Nederlandsche taal verwaarloosden, en voor de helft met Fransche bastaardwoorden zich uitdrukten, dat

A A N
 zij in hunne Le
 Geschiedenisse
 migen zich to
 waren, en v
 nog eenige
 Leerredenen
 kingen, di
 behooren,
 Heer BROES
 het tot o
 wijze in
 de voor
 sommige
 ook va
 achter
 stomph
 ten,
 verkee
 ijver
 zijn v
 einde
 gew
 deel
 hie
 LE
 M
 m

zij in hunne Leerredenen Romeinsche en andere uitheemsche Geschiedenissen invoerden; dat de fraaiheden, waarop sommigen zich toelieden, onder die BORSTIUS, verre gezocht waren, en van goeden smaak ten eenemale ontbloomt." Na nog eenige verdere aanmerkingen over de inrigting der Leerredenen in vroeger tijd gemaakt te hebben, aanmerkingen, die echter meer in het gebied der Theologie behooren, en dus buiten ons département zijn, laat de Heer BROES er bl. 150 op volgen: „Zoo ongunstig was het tot over de helft der XVIII eeuw met de predikwijze in onze Nederlandsche kerk gelegen. Verre liet zij de voorbeelden van de meeste uitlandsche kerken, van sommige R. Katholijke Predikers onder LODEWIJK XIV, ook van de Walsche gemeente in haren digten omtrek achter zich, 't welk men echter niet aan natuurlijke stomphheid mag toekennen, maar aan de Godgeleerde twisten, aan het toevallig ingedrongen Coccejanisme, aan verkeerd bestuurden eerbied voor de Heilige Schrift, aan ijver voor de studie van talen en oudheid, aan het afzijn van den Franschen smaak voor schoone letteren, en eindelijk, nadat de verkeerde plooi eens gezet was, aan gewoonte en vooroordeel." — Men ziet, Lezer, dit oordeel vleit niet! In den zwartsten nacht breekt echter wel hier of daar eene ster door, * en zoo flikkeren bij VOLLENHOVE, in zijne *Heerlijkheit der Rechtyvaerdigen*, bij MONEN, NYLOÉ en soortgelijke taalkundige en taalkiesche mannen spranken van Welsprekendheid en een' beteren

---

* Zelfs ERASMUS (die groote geest, te fijn-geestig schier voor een' Hollander, bij wien door de bank meer het gezond verstand dan het vernuft de kroon spant) heeft reeds over den preektrant een boek geschreven. Zie zijn' *Ecclasiastes, sive de ratione concionandi*.

smaak. Schulde ook misschien niet in menig verborgen hoek van ons Vaderland meer waar en natuurlijk gevoel voor Welsprekendheid, al ware het ook maar voor die van de eenvoudigere, bedaardere, kalmere soort, dan men in de *uitgegevene* Leerredenen van vele geleerde, maar juist door hunne geleerdheid en jammerhartigen sektengeest *verkunstelde* en spoorbijstere kerkleeraars te zoeken heeft? — Ook onder de vroegere zoogenaamde Dissenters ontbreekt het niet aan Mannen, die van tijd tot tijd in hunne Leerredenen treffende plaatsen geleverd hebben, schoon echter die behaagzieke pronk met Romeinsche en Grieksche geleerdheid, door den Heer BROES te regt gewraakt, daarbij niet zelden te voorschijn treedt. G. BRANDT b. v., de zoon van den beroemden Historienschrijver en Bijschriftdichter van dien naam, sleept ons door den stijl zijner predikatiën hier en' daar geheel mede. Dezelfde lof is op zijne twee Broeders toepasselijk, gezamenlijk met den eersten door FRANCIUS in zijne Voorrede voor GREGORIUS van *Nazianze* geprezen. Maar een enkele schoone dag maakt geen' zomer. Ook is misschien de winter der Hollandsche Kanselwelsprekendheid na den tijd der gemelde BRANDT's en hunner eeuwgenooten nog het strengst geweest. — De Leijdsche Hoogleeraar HOLLEBEEK heeft, door zijne in 1768 uitgegevene Verhandeling over de beste wijze van prediken, vermoedelijk al mede een' spoorslag gegeven tot 'de wedergeboorte onzer Kanselwelsprekendheid. Ten minste zijn geruchtmakend geschrift deed over de zaak nadenken, en moge al zijne eigen manier niet de beste geweest zijn, anderen bekroop de lust, om eene betere te vinden. BONNET uit *Utrecht*, en CHEVALLIER uit *Groningen* (over welke de Heeren YPEIJ en DERMOUT) worden als zoodanig geroemd. Ook CONRADI, volgens YPEIJ door HEMSTERHUIS de Feniks der Kerkredenaars van zijn'

A A
 tijd geheeten.
 noniet STINST
 beeld der F
 't Meeste z
 het laatste o
 begrippen o
 het eerst v
 tenen verb
 barbaarsch
 gezond v
 eene and
 smaak g
 BORGER.
 bij ons
 Omwen
 Verlicht
 algemeen
 kiesche
 eene m
 ontstaa
 maakt
 het L
 jonge
 zever
 dena
 daar
 wer
 scha
 ree
 spro
 Fra
 RO
 de

tijd geheeten. Vroeger reeds was loffelijk van Stijl de Menoniet STINSTRAS. Misschien werkte ter verbetering het voorbeeld der Engelschen, gelijk de Heer BROES vermoedt. 't Meeste zeker van alles de geheele ommekeer, die er op het laatste der vorige eeuw in Staatkundige en Godsdienstige begrippen ontstond, een omkeer, die, hoe verderfelijk in het eerst voor de rust der wereld, echter vele slaafsche ketenen verbroken, den roest der middeleeuwen afgewreven, barbaarsche vooroordeelen en wanbegrippen verbannen, het gezond verstand op den troon geplaatst, aan Europa eene andere gedaante gegeven, en door dit alles ook den smaak gelouterd heeft. Kerkelijke Redenaren, als een BORGERS, VAN DER PALM, VAN DER ROEST enz., waren bij ons vóór de Fransche, en hare telg de Hollandsche Omwenteling, niet denkbaar. Daartoe moest eerst meer Verlichting, meer Verdraagzaamheid, meer Wijsgeerte, meer algemeene beoefening der taal, meer bekendheid met den kiescheren smaak der Franschen en andere Volkeren, en eene minder kruipende afgoderij met Grieksch en Latijn ontstaan. Grieksche en Latijnsche geleerdheid *alleen* toch maakt niemand *in het Nederlandsch* welsprekend. Men kan het Latijn van CICERO, het Hollandsch van een' keukenjonge schrijven. — En zoo de Franschen reeds in de zeventiende eeuw zulke schitterende Kansel- en Balierevenaars bezeten hebben, schrijve men het voor een deel daaraan toe, dat toen reeds het Fransch zelf een voorwerp van beoefening uitmaakte voor elkeen, die eene beschaafde opvoeding in Frankrijk ontving, dat men toen reeds de gouden voorschriften der Ouden over de Welsprekendheid practisch op de uitdrukking (*elocutio*) in de Fransche taal-zelve poogde toe te passen — gelijk uit ROLLIN'S *Traité des Etudes* en soortgelijke schriften ten duidelijkste blijken kan — terwijl integendeel het Hollandsch

hier te lande slechts door enkele groote Vernuftten beoefend, maar door den grooten hoop verwaarloosd, ja door vele Geleerden met den nek aangezien werd. Inderdaad, hoe men ook met sommige donkerziende steilooeren, **BILDERDIJK** aan het hoofd, tegen den geest onzer eeuw moge uitvaren, in de gemelde, meer *tot alle klassen doorgedrongen* hoogschatting en aankweeking der moedertaal hebben wij aanzienlijke vorderingen gemaakt. Ook zij het mij in bescheidenheid vergund **BORGER, VAN DER PALM** en soortgelijke Predikers voor grooter Kanselredenaars te houden, dan al de eerwaardige, diepgeleerde Vaders van het Dordsche Synode te zamen.

Op wat leest tegenwoordig de Vinding en de Verdeeling of Rangschikking (*Inventio et Dispositio*) in onze Leerredenen geschoeid zij, behoef ik niet te onderzoeken, daar dit meer tot den Theologischen Leerstoel behoort, op welks grondgebied ik wereldsche leek, ik ongewijde noch kan, noch wil treden. Ook geeft de scherpzinnige en voorzigtige **BROES** ons in het aangehaalde werk er een duidelijk denkbeeld van; waarbij hij niet in gebreke blijft de vrije, aan geene bepaalde methode gebondene preekwijze van den Hoogleeraar **VAN DER PALM** naar waarde te verheffen, en tevens aan den beroemden, helaas, te vroeg gestorvenen, ook al in zijn' tijd door zoogenaamde regtzinnige pilaarbijters verketterden Professor **BROES** dankbaar indachtig te zijn.

Wat echter de *elocutio*, dat is: de uitdrukking en uitbreiding der denkbeelden in woorden, of *den Stijl* onzer tegenwoordige Kanselwelsprekendheid aangaat; anders gezegd: wat betreft het welspreken als welspreken - zelve, en den geheelen smaak, in onze hedendaagsche Leerredenen ten toon gespreid, hieromtrent, als meer tot mijn vak behoorende, meen ik met Vaderlandsche fierheid te

mogen opmerken, dat die Stijl, die Smaak thans al zeer veel lof verdienen, dat wij bij onze meeste Predikanten, die iets te beteekenen hebben, al eene zeer nette, gekuischte taal, al eene zeer gepaste voordragt aantreffen, en dat, hoezeer over het algemeen de preektrant bij ons, even als bij de Duitschers, iets bedaards en kalms heeft, wij-Nedérlanders echter in ONZE VAN DER PALM's, BORGER's, DERMOUT's, BROES, MUNTINGHE's, KIST's, HINLOPEN's, SCHARP's, STUART's, VAN DER ROEST's, HULSHOFF's, VAN DER HOEVEN's en eene wolke van andere niet minder voortreffelijke Kanselredenen Mannen bezitten, of bezeten hebben, die door levendigheid en vuur, door sierlijke beelden, door stoute, oratorische figuren en wendingen, door roerende tafereelen, door hartelijkheid en zalving somwijlen met de beste vroegere Fransche Roomsche-Katholieke, of Protestantsche, en met de latere Hoogduitsche Predikers kunnen wedijveren. De Kardinaal MAURY behoefde dus waarlijk aan het bestaan eener Hoogduitsche en Hollandsche Kanselwelsprekendheid niet te twijfelen, waarover hem echter AMMON bij de Duitschers en de Heer D'ESCURY bij ons met regt de les lezen. — In de verhevene stijlsoort, in het *genus dicendi sublime*, zoo als de Ouden het noemden, is, gelijk bij herhaling door ons gezegd is, BORGER inzonderheid al een groot meester. Vergelijk bladz. 228 der Aant. en meer plaatsen.

L.

Bladz. 231. Onder de Protestantsche Fransche Predikers is SAURIN de beroemdste.

JACQUES SAURIN, geboren te *Nîmes* 1671, geweken in 1685, bij de herroeping van het Edict van *Nantes*, uit Frankrijk naar *Genève*, was in zijne jeugd krijgsman, later Godgeleerde, en daarop Predikant eerst te *Londen*, en

voorts bij de Waalsche Gemeente in *den Haag*, waar hij ten jare 1730 gestorven is. Zijne Leerredenen zijn in tien deelen uitgegeven, onder den titel van *Sermons sur divers textes de l'Écriture sainte par JACQUES SAURIN*. De uittreksels, die ik er hier en daar van heb aangetroffen, bevestigen in alle opzigten hetgeen BLAIR over deszelfs Welsprekendheid aanstipt. Zij is dikwerf een stormwind, een alles medeslepemde stortvloed. Hier een enkel, door mij vertaald voorbeeld ten bewijze! Tot boete en berouw aansporend, zegt hij: „De Voorzienigheid heeft u onlangs twee gedenkwaardige voorbeelden voor oogen gesteld, dat van PETRUS en dat van PAULUS. Beiden Discipelen, beiden strafschuldigen! De eene verraadt zijn' Heiland, de andere verloochent hem. De eene bezwijkt voor de stem eener dienstmaagd, de andere kan aan het lokaas eener baatzuchtige verleiding geen' wêerstand bieden. De eene loochent onder verwenschingen, dat hij ooit zijn' Heiland gekend hebbe, de andere geeft hem een' laaghartigen kus. De eene is een afvallige, de andere een verrader. Maar hun lot is zeer verschillend. De eene onttrekt zich der genade, de andere neemt er geheel zijne toevlugt toe. De eene stort tranen van berouw, de andere tranen van woede. De eene verslagen, schaamrood, berouwhebbend, tracht aan den boezem dienzelfden Meesters, welken hij verloochend heeft, den balsem voor het hartzeer te vinden, waarmede hem het denkbeeld zijner verloochening doorgriefft, de andere zoekt in een' verhaasten dood het middel, om te ontsnappen aan de Goddelijke wrake, die hem vervolgt; en die hem tot na den dood vervolgen zal. Verfoeijen wij JUDAS, volgen wij PETRUS na! Slaan wij den blik op JEZUS CHRISTUS, die ons aanziet! Luisteren wij naar hem! Hij vraagt ons: *Hebt gij mij lief, hebt gij mij lief?* Antwoorden

wij hem, als de gemelde Apostel, niet slechts drie, maar duizend en tienduizend malen: *Ja, Heer, Gij weet alle dingen, Gij weet, dat ik U lief heb!* Vragen wij Hem op onze beurt! Bepalen wij, (mag ik het zoo eens noemen) bepalen wij de geschilpunten tusschen hem en ons! Zeggen wij elk in 't bijzonder tot hem: *Heere, hebt Gij mij lief?* Heere, Zaligmaker der Wereld, Redder mijner ziel, mijn JESUS, *hebt Gij mij lief; hebt Gij mij lief?* In wéerwil van zoo vele verleden schulden, in wéerwil van zoo vele tegenwoordige zwakheden, in wéerwil van zoo vele terugstortingen in 't kwade, die mijn leven mogelijk bij zullen blijven? — *Hebt gij mij lief*, in wéerwil van zoo vele vergeten beloften en geschonden eeden, in wéerwil van zoo vele ontwijde Avondmaalgangen? — *Hebt gij mij lief*, mij berouwvollen, verslagenen, gebrokenen, verbrijzelden, in tranen badenden? — Indien wij zoo te werk gaan, zal hij wederkeerig ons door die onuitsprekelijke, heerlijke vreugde antwoorden, die de vrucht onzer vereeniging met God is, door die kostbare onderpanden onzer zaligmakinge, door die verrukkingen, die hier reeds den Hemel in onze zielen doen nederdalen, tot dat onze zielen eens in den Hemel zullen zijn opgenomen. Amen!" *

---

* „*La Providence vous a mis, depuis peu, deux exemples mémorables devant les yeux, celui de ST. PIERRE et celui de JUDAS. Tous deux Apôtres, tous deux coupables! L'un trahit son Sauveur, l'autre le renie. L'un succombe à la voix d'une servante, l'autre ne peut résister à l'appas d'une tentation sordide. L'un nle avec exécration d'avoir jamais connu son Sauveur, l'autre lui donné un lâche batser. L'un est un apostat, l'autre est un traître. Mais ils ont un sort bien différent. L'un se dérobe à la grace; l'autre y a tout son recours. L'un verse des larmes de pénitence, l'autre des larmes de rage. L'un contrit, confus, repentant,*

Welk een vûur, welk een leven, welk een gang en vaart in dien aphoristischen, in korte zinnen als voortstui- venden Stijl! Hoe treffend die herhaling van het Bijbelsche: *Hebt gij mij lief?* Hoe puntig en pittig die Parallel (ge- lijk men ze noemt) tusschen PETRUS en JUDAS! Als deze plaats goed gedéclameerd wordt, grijpt zij geheel de ziel aan.

Dat het voorbeeld van Mannen, als een SAURIN en andere Waalsche Predikanten, hier te lande ongemerkt

---

va trouver, dans le sein de ce même maître qu'il a renié, de quoi adoucir les amertumes que lui cause l'idée de son ab- négation; l'autre cherche, dans une mort prématurée, de quoi se dérober à la vengeance divine, qui le poursuit, et qui va le suivre au delà de la mort. Détestons JUDAS, imi- tons ST. PIERRE! Apercevons J. CHRIST qui nous regarde. Écoutons-le, il nous dit: M'aimes tu, m'aimes tu? Ré- pondons-lui, comme cet Apôtre, non pas trois fois, mais mille et mille fois: Oui, Seigneur, tu sais toutes choses, tu sais que je t'aime! Interrogeons-le à notre tour. Éclair- cissons, s'il est permis d'ainsi dire, éclaircissons les démêlez que nous avons avec lui. Disons-lui chacun: Seigneur! m'aimes tu? Seigneur, Rédempteur du monde, Sauveur de mon âme, mon JESUS! M'aimes tu? m'aimes tu? malgré tant de crimes passés, malgré tant de foiblesses présentes, malgré tant de rechutes dont ma vie sera peut-être accompagnée? M'aimes tu! malgré tant de résolutions oubliées, malgré tant de promesses violées, malgré tant de sermens faussés, malgré tant de communions profanées? M'aimes tu? repentant, affligé, contrit, brisé, baigné dans mes larmes? Si nous agissons de cette manière, il nous répondra à son tour, par cette joie inénarrable et glorieuse qui est le fruit de notre union avec Dieu, par ces arrhes précieux de notre salut, par ces transports qui font descendre le paradis dans nos âmes, en attendant que nos âmes soient enlevées dans le paradis. Amen." Zie daar fraai Fransch; geen sryle de réfugie, als men SAURIN wel te last heeft gelegd.

ook het zijne toegebracht hebbe, om ons een' beter Hollandschen Kanselstijl te geven, wordt te regt door de Heeren BROES, YPEIJ, D'ESCURY en anderen opgemerkt.

MASSILLON en BOURDALOUE hebben, zoo als men weet, onder LODEWIJK DEN XIV in de zeventiende eeuw en vervolgens gebloeid. MASSILLON, geb. 1663, gest. 1742, is vooral beroemd door zijn *Petit-Carême*, of Leerredenen in de vasten, waarin ook de vrijmoedige toon bewonderenswaardig is, waarmede hij den Vorsten de waarheid verkondigt en hun leert, dat niet zij, maar de Wet, wier Dienaren ze zijn, over de Volkeren regeren moet. Vergelijk hier het aangemerkte in de Aant. bl. 113 enz. — BOURDALOUE, geb. 1632, gest. 1704, behoorde tot de orde der thans zoo gehate Jezuiten, maar verdiende evenwel door zijne rondheid en regtschapenheid grooten lof. Hij was de grondlegger der Roomsch-Katholieke Kanselwelsprekendheid in Frankrijk. Maar BOURDALOUE, MASSILLON, MAS CARON, de verhevene Redenaar BOSSUET, Bisschop van *Meaux*, (geb. 1627, gest. 1703) FÉNÉLON, zijn tijdgenoot enz. zijn te bekend, om er hier iets verder van te zeggen. Onkundige Protestanten, die slechts den een' of anderen Brabandschen Pastoor op den Predikstoel hebben hooren baken, wanen soms, dat er bij de Roomsch-Katholijken geene Kanselwelsprekendheid bestaat. Zij mogen de schriften dezer mannen lezen en blozen. 't Is, zoo men bloot op den Stijl ziet, aan DE PRADT (*Jésuitisme Ancien. et Moderne*) eenigzins te vergeven, dat hij zegt: „*Parmi toutes les chaires Chrétiennes la chaire Française occupe la première place.* Lezenswaardig zijn intusschen v. AMMONS aanmerkingen *über den vermeintlichen Unterschied der Kanzelberedsamkeit in der Katholischen und Protestantischen Kirche.* — Uit later tijd wordt onder de Katholijken zekere Abt POULE geroemd, en onder de

Fransch - Protestantsche Predikers is de vermaarde SEBALD FULCO RAU, een man van veel smaak, van eene sierlijke, levendige Welsprekendheid en van een indrukwekkend voorkomen, nog hier te lande bij onze tijdgenooten in bloeiend aandenken. Zijne *Sermons* zijn ten overvloede bekend. Hoogen lof geven bevoegde kunstregters vooral aan de Biddagsrede, in het tweede deel te vinden.

L.

Bladz. 232. MASSILLON's schildering, tot den laatsten oordeelsdag betrekkelijk.

Men ziet, dat de hier door BLAIR aangehaalde plaats uit de Leerrede van MASSILLON, *sur le petit nombre des élus*, (over het klein getal der uitverkorenen ter zaligheid) bijzonder geschikt is, om op de hartstogten van schrik en ontroering te werken. Jonge lieden mogen hierbij echter wel in het oog houden, dat, als een Kanselredenaar zulks te dikwerf doen wil, hij op het laatst niemand meer die aandoeningen inboezemt. De Menschen — men gunne mij de vergelijking — zweemen wel wat naar het gevogelte, dat zich om den in den tuin geplaatsten moolik ten lange leste weinig meer bekommert. Daarenboven paren zich met zulke kerkelijke schriktafereelen ligtelijk voorstellingen van het Opperwezen, welke door de meer menschlievende begriffen, die het gezond verstand en de wijsgeerige geest onzer eeuw ons van dit Opperwezen hebben leeren koesteren, krachtig gewraakt worden, en zoo brengen zulke Rembrandtsche *nachtsstukken* (om deze Hoogduitsche uitdrukking te bezigen) op den duur meer ergernis en aanstoot, dan nut en stichting voort. Ik wil dit laatste nu op de plaats van MASSILLON zoo regtstreeks niet toepassen, schoon toch dat sombere denkbeeld van het gering aantal

der Uitverkorenen nog altijd, gelijk ik wel van Theologen meen verstaan te hebben, op eene verkeerde uitlegging van *Matth. XX vs. 16* en soortgelijke plaatsen gebouwd schijnt. Maar wat moet men zeggen van eene schilderij, als de volgende, welke zekere Fransche Volksprediker, BRIDAINE geheeten, die in het midden der achttiende eeuw gebloed, en van wien de Kardinaal MAURY eenige stukken verzameld heeft, ons van de hellestraffen en de wanhoop der toekomstige doemelingen ophangt? „Waarop toch, mijne Broeders, (zegt hij, naar eene vertaling van den Heer SCHRANT) steunt de dwaze verbeelding, dat uw laatste uur nog ver verwijderd is? Op uwe frissche jeugd? Ja, antwoordt gij: ik tel niet meer dan twintig, dan dertig jaren. O Hoe bedriegt gij u; neen, gij telt geen twintig of dertig jaren, maar de dood heeft reeds twintig, dertig jaren op u vooruit; dertig jaren van genade, door God u geschonken, daar Hij u in het leven liet, jaren, welke gij Hem zijt verschuldigd, en die u reeds zoo veel te nader bij dat oogenblik brengen, waarop de dood u wegvoeren zal. Geeft er dus wel acht op! De Eeuwigheid heeft reeds op uw voorhoofd het noodlottig oogenblik geteekend, waarop zij voor u een' aanvang neemt. *En weet gij wel wat de Eeuwigheid is? Zij is een uurwerk, welks slinger, bij de stilte der graven, onophoudelijk deze twee woorden zegt en herhaalt: altoos, nooit! nooit, altoos! altoos! Gedurende die verschrikkelijke omwentelingen roept een verdoemde: hoe laat is het? En een ander rampzalige brult hem toe: Eeuwigheid!*” — Ik erken gaarne, dat deze taal akelig-welsprekend is, en wil wel gelooven, dat zij, met de donderende stem des gezegden Redenaars, tegen het vallen der duisternis in de holle gewelven van een reusachtig kerkgebouw uitgesproken, den grooten hoop van siddering heeft doen klappertanden. Moet echter de

indruk dier Welsprekendheid bij verstandigeren niet gestoord worden door walging over de barbaarsche denkbeelden, die ons hier van den Albarmhartigen worden ingeboezemd? Hoe, zou die Algoedheid den mensch dan voor de zonden dezer spanne tijds (waarin hij buiten zijne voorkennis geplaatst is, en die waarlijk zelf al strafs genoeg oplevert) door millioenen, billioenen, trillioenen eeuwen, met millioenen, billioenen en trillioenen eeuwen verdubbeld, wat zeg ik, door alle eeuwigheden zonder ophouden heen, voortpijnigen, en zijnen mededoemelingen in sombere razernij laten toebrullen: eeuwigheid, eeuwigheid! Neen, zoo zeker als men van Gods regtvaardigheid toekomstige tuchtigingen te verwachten heeft, zulk *eindeloopze* martelingen, zulk een eeuwigdurend gebrul en geknarsetand, kan niemand, die eenige denkbeelden van billijkheid en wijsheid, van evenredigheid tusschen misdaad en straf heeft, en die weet, hoe veel er bij menschelijke deugd en ondeugd van geluk of toeval afhangt, van de opperste Gerechtigheid, veel min van de opperste Goedheid immer verwachten. Maar de Booze, zegt men, zal hier namaals blijven voortzondigen. Goed, maar hij kan zich ook bekeeren. Of zal hij niet meer vrij zijn, en is Gods tot verbetering roepende Ontferming aan dit stipje levens gebonden? Wie kan 't gelooven? — Waant men den Mensch met zulk eene folterleer in toom te zullen houden, die waan is even dwaas, als die andere was, welken men in de Middeeeuwen koesterde, dat namelijk radbraken, vierendeelen, in mortieren stampen, de huid afstroopen en soortgelijke, met spitsvondige wreedheid uitgedachte, thans in de meeste beschaafde landen afgeschafte straffen tot beteugeling der boosdoeners volstrekt noodig waren. Noch door aardsche Regters tot beulen en pijnigers,

noch door C
MOLOCH te r
van het kwaad
straffen, hoe
perwezen w
lingen, des
door hen
Zie daar
Wie mij o
ben geen
geene red
dus ver
plaatse r
van.

* V
ook no
beschik
pelijk
zich n
wel v
vroeg
men
zoo
heilig
zelve
boez
dat
Red
ken
door
der
het
de
't
va

noch door God, den Almagtigen, tot een' NERO en MOLOCH te maken, zal men in het minste den mensch van het kwaad afschrikken. Hoe barbaarscher de aardsche straffen, hoe liefdelooser de voorstellingen over het Op-perwezen waren, des te wreeder waren altijd de Stervelingen, des te onmenselijker steeds de gruwelen, die door hen in vroeger eeuwen gepleegd werden.

Zie daar mijne geloofsbelijdenis op dit teedere punt! Wie mij om dezelve verketteren wil, ga zijn' gang, ik ben geen aan formulieren gebonden Theoloog, en vind geene reden, om in de negentiende eeuw, en in dit tot dus ver nog altijd vrije land, mijne gevoelens hier ter plaatse te verzwijgen. * Anders spreek ik er liefst niet van.

L.

---

* Voeg bij de leer dier eeuwigdurende hellepijnen nu ook nog het geloof, dat, ten gevolge van Gods Voorbeschikking, reeds kinderen tot die martelingen onherroepelijk bestemd kunnen zijn, (een geloof, dat sommigen zich niet schamen op nieuws te prediken) is het dan wel vreemd, dat VONDEL in zijn *Decretum Horribile* vroeg, of God een *Nero* en een *Moloch* ware? Beroept men zich bij soortgelijke leerstellingen op den Bijbel, zoo antwoord ik, dat, als de Schrift lijnregt tegen het heilig gevoel van regt en billijkheid, hetwelk de Godheid-zelve eerder dan alle bijzondere Openbaring in onzen boezem gelegd heeft, indruischt, zulks een teeken is, dat wij die Schrift op zulke plaatsen nog niet verstaan. Rede en Openbaring kunnen elkander nooit tegenspreken, want beide zijn van God, en ik kan immers slechts door middel der eerste mijn' toetssteen voor de waarheid der laatste erlangen. Over de leer der Predestinatie, voor het overige, kan men uren lang twisten, even als in de Wijsgeerte over de leer van Vrijheid en Noodlot. 't Zijn Antinomiën. Een klaar bewijs, dat wij er niets van bepalen kunnen, maar ons eenvoudig rigten moeten

Bladz. 238. Slot van het Hoofdstuk over de Kanselwelsprekendheid.

Aan het slot van dit Hoofdstuk heeft BLAIR eene kritische beschouwing van ééne der Leerredenen des Engelschen Protestantischen Bisschops ATTERBURY gegeven. De Heer BOSSCHA heeft echter gemeend dit stuk, als min belangrijk voor Hollandsche Lezers, achterwege te moeten laten, en ik heb geene oorzaak gevonden, om te dezen aanzien een ander spoor te drukken.

BLAIR zegt nu verder niets van die overige soorten van Welsprekendheid, die men, gelijk wij hier boven bl. 113 en elders der Aant. zeiden, onder ééne hoofdsoort, de gemengde namelijk, zoude kunnen brengen, en daaronder b. v. Lof- en Lijkredenen, Akademische Redevoeringen, Feestredenen, Redevoeringen in Maatschappijen enz. zou kunnen begrijpen. Waarlijk een niet gering mangel in BLAIR! Zoo hij al van Akademische Redevoeringen en andere van dien stempel niet had willen spreken, had hij ten minste iets moeten aanstippen van de Lof- en Lijkrede, voor welke de Ouden toch eene bepaalde klasse hadden afgezonderd, namelijk die der Aantoonende, Betoogende of Bewijzende soort van zeggen, het *Genus dicendi demonstrativum*. Vergelijk Aant. bl. 111.

Een enkel woord hier tot aanvulling, of liever vervulling van het bij onzen Engelschman ontbrekende!

Gelijk alle Welsprekendheid tot opperste doel heeft de Hoorders van een zeker iets te overtuigen, en veelal hierbij

---

naar de stem van ons zedelijk gevoel, hetwelk ons toeroept: gij-zelf kunt niet anders dan een vrij zedelijk Wezen, en God niet anders dan de opperste Wijsheid, Regtvaardigheid en Goedheid zijn. Verwerp wat daarmée strijdt, en geloof wat daarmede overeenkomt.

tot een zeker
lijk slechts b
van dat iets
lend middelp
haar draaije
middelpunt,
in het Brave
virtus). Ve
demische Vo
heid naar a
baat alle lof
in verband
melijke of
en rang ku
andere bij
Goede, o
voortspruit
heeft zulke
voortreffelij
dit onderwe
veroorloven
wijzen. M
opzigten g
en de Lof
zij eene g
en dat in
Welspreke
in de Ba
geval is.
werpen m
dus soms
van overtu
den ander

tot een zeker iets te overreden, (zie Aant. bl. 110) en gelijk slechts hare soorten verschillend zijn door het verschil van dat iets, of, met andere woorden, door het verschillend middelpunt, om hetwelk zich de hoofdgedachten in haar draaijen moeten, hebben de Ouden dat iets, dat middelpunt, wat de Lofrede betreft, voornamelijk gezocht in het Brave en Deugdzame, het Regtschapene (*honestum, virtus*). Vergelijk de schrijvers, aangehaald in mijne *Akademische Voorlezingen over de Vinding in de Welsprekendheid naar de denkbeelden der Ouden*. En inderdaad, wat baat alle lof, zoo dezelve niet ten laatste met de deugd in verband staat, en hoe zou men iemand b. v. om ligchamelijke of verstandelijke begaafdheden, om aanzien, magt en rang kunnen prijzen, dan voor zoo ver men dit eene en andere bij hem beschouwt of als hulpmiddelen tot het Goede, of als omstandigheden, waaruit het Goede kan voortspruiten, of als gevolgen van hetzelfde? CICERO heeft zulks bij herhaling in zijne Rhetorische Schriften voortreffelijk uiteen gezet. Hier verbiedt mij de tijd bij dit onderwerp langer stil te staan, te meer wijl ik mij veroorloven mag tot mijne gemelde Voorlezingen te verwijzen. Men merkt intusschen, dat, daar iemand in vele opzigten geprezen, of omgekeerd gelaakt kan worden, en de Lofrede dus over allerlei onderwerpen loopen kan, zij eene groote verscheidenheid van behandeling toelaat, en dat in haar soms eene wat bloemrijker, zwieriger Welsprekendheid gedoogd kan worden, dan zulks b. v. in de Balie- en ook in de Kanselwelsprekendheid het geval is. In deze beide laatste toch zijn de onderwerpen meer regtstreeks praktisch. De Lofredenaar kan dus soms meer door middel van vermaak zijn doel van overtuiging en overreding bereiken, terwijl hij van den anderen kant in de Godsdienstige Lijkrede, (die

ook onder de Lofredenen gebragt moet worden) bij wijlen wéér ernstiger en verhevener kan zijn, dan b. v. de Staatkundige en Geregteijke Spreker. Over de verschillende wijzen, waar op de Rangschikking der gedachten (*Dispositio*) in Lofredenen plaats kan hebben, over de zoogenaamde *natuurlijke*, of *kunstige* Rangschikking enz. willen wij hier kortheidshalve niets aanstippen. THOMAS in zijn *Essai sur les Éloges*, onze geleerde landgenoot, wijlen de Heer JERONIMO DE BOSCH, in zijne schoone Latijnsche Prijsverhandeling *de eo, quod in Laudatione requiritur*, de Heer SCHRANT en anderen hebben zoo daarover, als over meer dergelijke punten breedvoerig gehandeld.

Wat de Geschiedenis dier soort van Welsprekendheid aangaat, wij vinden Lof- en Lijkredenen reeds van overoude tijden in zwang. Zoo legt de Geschiedschrijver THUCYDIDES aan *Athene's* Regent PERICLES verscheiden zulke Redevoeringen in den mond, b. v. die tot lof der Gesneuvelden, waarvan hier boven in de Aant., bl. 118, melding is gemaakt. Zoo is er nog een fragment, aan GORGIAS toegeschreven, aanwezig. Insgelijks, *gelijk sommigen willen*, een paar Lijkredenen van LYSIAS en DEMOSTHENES. Ook de *Menexenus* van PLATO behoort meer of min in die rubriek van Welsprekendheid. Zoo heeft men den *Panegyricus* en andere soortgelijke stukken van ISOCRATES, over welken Redenaar in de Aant., bl. 121, een woord gezegd is. Zoo repten wij bl. 140 van de Lofrede van PLINIUS op Keizer TRAJANUS, van die van THEMISTIUS en anderen op later Keizers. Verscheiden Lofredenen heeft men ook nog van de Kerkvaders GREGORIUS van *Nazianze*, HILARIUS, CHRYSOSTOMUS en BASILIUS. In later tijd treft men Latijnsche Lofredenen aan van POLITIANUS, BEMBO, MURETUS, enz. Bij de Fran-

schen, die
kroon spann
Lijkredenen
waaronder
van BOSSUE
ik ook no
Dichter AL
duitsch hee
sche Keurv
GROOTEN,
is arm hier
kendheid.
BRANDT,
LAAR, VAN
PER, SCHR
Hetgeen
eene groot
lang der ve
handeld wo
sprekendhe
genaamde g
of wel d
voorkomen.
Feestredene
gelijke. D
der van e
zeker iets
bevallige,
schriften d
heid of vers
den pronk
kundige, d
die b. v. c

schen, die in dat opzigt boven de meeste Volkeren de kroon spannen, vindt men een talloos tal van Lof- en Lijkredenen, wier menigte nog dagelijks aangroeit, en waaronder zeker de Lijkredenen of *Oraisons funèbres* van BOSSUET eene eerste plaats bekleeden. Onlangs heb ik ook nog een fraai stuk gelezen van den grooten Dichter ALPHONSE LA MARTINE op DARU. In het Hoogduitsch heeft men LUTHERS' Lijkredenen op twee Saksische Keurvorsten, ENGEL's Lofrede op FREDERIK DEN GROOTEN, en enkele dergelijke stukken; want Duitschland is arm hierin, gelijk in vele andere soorten van Welsprekendheid. Bij ons zijn de Lijk- en Lofredenen van BRANDT, RUHNKENIUS (Latijn), CRAS (Latijn), KANTELAAR, VAN SWINDEN, VAN LENNEP, VAN DER PALM, KEMPER, SCHRANT en soortgelijke genoeg bekend.

Hetgeen van de Lofrede gezegd is, dat zij namelijk eene groote verscheidenheid van Stijl toelaat, naar gelang der verschillende onderwerpen, waarover in haar gehandeld wordt, geldt ook van andere stukken van Welsprekendheid, die in de thans door ons behandelde zogenaaemde *gemengde soort* (of wil men ze de *onbepaalde*, of wel de *Welsprekendheid der Gehoorzaal* heeten?) voorkomen. Neem eens Akademische Redevoeringen, Feestredenen, Redevoeringen in Maatschappijen en dergelijke. Derzelve opperste doel is, ja, ook den Hoorder van een zeker iets te overtuigen, of soms tot een zeker iets te overreden, maar dit op eene aangename, bevallige, vermakelijke wijze te doen. De strenge voorschriften dus van deftigheid, eenvoudigheid, onopgesmukt-heid of versmading van *allen, niet regtstreeks ter zake doenden* pronk en dergelijke meer, die ten aanzien der Staatkundige, der Balie- en Kanselwelsprekendheid gelden, en die b. v. door een' DEMOSTHENES zoo naauwlettend behar-

tigd werden, zijn op haar niet overal even zeer toepasselijk. In haar mag zich de Proza soms wat meer met de Poëzij *verzusteren*, mag wel eens eenige bloemen op het veld der Dichtkunst plukken; *want men spreekt hier dikwerf bloot, om het gevoel wat lucht te geven, of wel om anderen een aangenaam uur te doen doorbrengen, en de Proza heeft dus hier, even als de Poëzij, soms haar doel niet buiten af, maar in zich-zelve.* Wie zou anders b. v., een' Poëtisch-Prozafschen toon, als die in des Heeren VAN DER PALM's *Vrede van Europa* en soortgelijke stukken diens beroemden Redenaars heerscht, goedkeuren kunnen? Kortom, van deze gemengde soort van Welsprekendheid geldt bij wijlen hetgeen QUINCTILIANUS ergens in zijne Redekundige Lessen te kennen geeft, als hij zegt: „Deze soort, blootelijk tot het maken van vertooning bestemd, bedoelt alleen het genoegen der Hoorderen, ontvouwt dus alle kunsten van spreken, en spreidt geheel den tooi eener rede ten toon . . . . Zij zal derhalve, als ware zij eene handelaarster in Welsprekendheid, (*institor quidam eloquentiae*) alles wat door schitterende gedachten volk-behagend, door woorden keurig, door figuren aantrekkelijk, door overdragen of leenspreuken (*translationibus*) grootsch en verheven, door stijl en woordenschikking uitgewerkt is, ter bezigtiging en schier ter betasting uitstellen.” — Met dat al, niet van alle stukken van Welsprekendheid, die in deze soort te huis zijn, is dit zeggen van QUINCTILIANUS te verstaan. Bij sommige onderwerpen zou die tooi wel eens in het geheel niet te pas komen, en ook zelfs nog bij de behandeling diergenen, die denzelven volkomen verdragen kunnen, vergete men nimmer de les van CICERO: „In alle dingen grenst aan de grootste geneugten het naaste de walging.”

In geen land, deszelfs geringe uitgestrektheid in aanmer-

A .
king genou
al meer b
gen en V
landers, i
lijks niet
redenen,
meer! I
der zee,
wel niet
bij een
nen wor
verrukk
vrij wat
stoute
dere b
afwisse
vormen
vult,
Verg
mengde
Gehoo
aardig
P. s.
heid.
geme
heere
taire
niet
aanz
hoof
schie
slag
naar

king genomen, is die gemengde soort van het welzeggen al meer beoefend dan in het onze. Hoeveel Redevoeringen en Verhandelingen worden er door ons, goede Hollanders, in onze Genootschappen en Maatschappijen jaarlijks niet uitgesproken! Hoe veel Feestredenen, Gedenkrede-
 nenen, Akademische redenen, en welke redenen niet al meer! Inderdaad, haar getal is als het zand aan den oever der zee, en schoon velen, ja de meesten derzelve zich wel niet boven het middelmatige verheffen, en op zijn best bij een aangenaam Hollandsch landschap vergeleken kunnen worden, waarin men evenzeer voor verveling als voor verrukking bewaard is, rijst de toon in enkele anderen vrij wat hooger, en 't is of men in streken komt, waarin stoute bergen, statige wouden, lagchende beemden, heldere bronnen en beken, vruchtbare korenvelden, en wat afwisseling van voorwerpen niet al meer een Panorama vormen, dat de geheele ziel met een streelend genot vervult, en haar als in eene zoete betoovering verzinken doet.

Vergelijk hier over de verschillende afdeelingen der gemengde of onbepaalde soort van Welsprekendheid, of der Gehoorzaals - Welsprekendheid, onder anderen bij ons het aardig, geleidelijk geschreven boekje van den Heer Mr. P. S. SCHULL, getiteld: *Karakteristiek der Welsprekendheid*. Zie ook den Heer VAN KAMPEN enz. — Onder de gemengde soort zou men ook wel aanspraken van Veldheeren tot hunne krijgsbenden, of de zoogenaamde Militaire Welsprekendheid brengen kunnen, indien men deze niet eer als eene bijsoort der Politieke Eloquentie wilde aanzien. Korthed, kracht en duidelijkheid zijn hare hoofdvereischten. LIVIUS geeft fraaije modellen. Misschien echter TACITUS nog betere. CAESAR had er regt slag van. Vergelijk over CAESAR, ook als Krijgsredenaar, de Latijnsche *Commentatio de C. JULIO CAESARE*,

docto homine et summis Oratoribus aemulo van den Heer J. BOSSCHA, te vinden in de werken van het Koninkl. Nederl. Instituut, 1833. — Onze oud-Nederlandsche Historieschrijver BRANDT heeft in zijn *Leven van DE RUYTER*, dien grooten Admiraal niet zelden in den echten krijgsmanstoon laten spreken. — Zoo zegt DE RUYTER in het negende boek: „Daer ziet Gy d' Engelschen, hier ziet Gy de Nederlantsche oorlogsvlooten! Wat d' Engelschen tegen ons vermoogen, hebben de voorige dagen geleerd. De strijd van éénen dagh, daar 's Lands wel- of kwalijk varen aan hangt, hebt Gy noch met my uit te houden. De maght om 't Vaderlandt te verdedigen is U ter hand gestelt. De Heeren Staaten, de Vaders des Vaderlants, onze bloedverwanten, onze Vrouwen en kinderen, de liefste panden haaken naar den gelukkigen uitslagh. Wilt U doch de zeegekrans, die Gy in 't gevecht van drie daagen zoo manhaftig hebt weghesleept, niet laten ontrooven! 't Is dezelve vijandt, diën Gy gisteren zaaght vluchten. Toont U dan als soldaaten! Beeter is voor 't Vaderlandt te sterven, dan, als schelmen loopende, 't zelve ten prooi der vijanden te laten. Gy moet of vechten voor de vrijheid, of slaaven worden, of in d' Engelsche kerkers van honger, ongemak en stank vergaan. Indien Gy malkanderen trouwelijk bystaat, de overwinning is door Gods zeegen in uwe handt. Gy ziet den vijand vast aankomen. Met de tongh valt niet meer te doen, nu moet men met de vuist vechten.” — Zie daar op den man af gesproken!

L.

Bladz. 240. De Hoofddeelen eener Redevoering zijn zes in getal.

De Redekundigen verschillen hierover. ARISTOTELES telt er vier. Ook CICERO. QUINCTILIANUS vijf. Anderen slechts

drie.
min
Niet
die o
kendt
der
hoe

BY
Red
nen.

D
heef
zeer
het
zou
der
zijn
en
Ouc
in
ker
din
tw
he
ge
wi
ni
33
te
vo
a

drie. Vossius zes. 't Is al, naarmate men meer of min snippert. Vier dunkt mij het natuurlijkste getal. Niet altijd, voor het overige, komen die deelen juist in die opvolging voor, als bij BLAIR. In de Baliewelsprekendheid b. v., zal veelal eerst het Verhaal of het Verslag der daadzaken komen, dan de Opgave of Verdeeling, hoe men spreken wil, op hetzelfde volgen.

L.

Bladz. 241. Het eerste doel van de Inleiding eener Redevoering is de genegenheid der Hoorders te winnen.

De Inleiding (*exordium, prologus, ὀδοποιησις, προοιμιον*) heeft niet in alle soorten van Welsprekendheid dit even zeer noodig. In de Kanselwelsprekendheid b. v. komt het wekken van genegenheid minder in aanmerking. Wat zouden de Toehoorders tegen den Prediker, of zijn onderwerp kunnen hebben? Of 't mogt bij eene Intrede zijn, wanneer de roeping niet zeer eenparig is geweest, en twist en tweespalt de heilige hoofden van Predikanten, Ouderlingen en Diakenen verhit hebben. *Exempla ubique in promptu.* — Maar een Advokaat heeft soms vieze zaken te bepleiten. Van daar de verdeeling der Regtsgeedingen bij de oude *Rhetorici* in loffelijke, schandelijke, twijfelachtige, lage en gemeene, schandelijke enz. Op het voetspoor der Ouden, wordt hierover in het breede gehandeld door vossius, dien reus in geleerdheid, van wien een dwerg (in vergelijking van hem) als BLAIR, niet op zulk een' toon moest spreken, als hij doet bl. 331, 332 van dit deel. — Was b. v. de zaak, die men te bepleiten had, schandelijk, (*turpis*) dan kwam het vooral reeds in de Inleiding op het winnen der gunst aan. En dit geldt heden voor elk Pleitbezorger nog

even zeer. De middelen, voor het overige, om de genegenheid te verwerven, kunnen ontleend worden of uit het onderwerp - zelf, of uit de personen, 't zij van den Advokaat en zijn' Kliënt, 't zij van den Regter of andere Toehoorders, 't zij van de Tegenpartij of die haar verdedigt. Ik zou dit door een aantal voorbeelden van vroeger en later Redenaren kunnen ophelderen, ontbrak de ruimte niet. — Ook in de Staatkundige Welsprekendheid kan eene Inleiding ter winning van genegenheid soms zeer noodig zijn. Bij dit eene en andere geldt het Latijnsche Voorschrift: *causa personam, persona causam adiuvet!* (de zaak moet den persoon, de persoon de zaak helpen.)

L.

Bladz. 241. De Inleiding eener Redevoering moet ten tweede de aandacht wekken.

Dit geldt meer voor *alle* soorten van Welsprekendheid, (met name ook voor die van den Kansel) schoon ARISTOTELES en CICERO oordeelen, dat de Hoorders in den beginne van zelve aandachtig genoeg zijn zullen. Men versta er echter door, dat een Redenaar trachten moet, om dadelijk belangwekkend of *interessant* te zijn. Hij kan daarom soms niet ongepast met eene levendige spraakwending, eene spreuk, een paar versregels, eene vraag of zoo iets aanvangen. Zoo begint DRÄSEKE zekere preek vraagsgewijze: „Is het waar, mijne Broeders, dat de Liefde zich tot alles leenen, dat men eenen Vriend niets weigeren moet?” DEMOSTHENES vong zijne Redevoering voor de kroon met eene soort van gebed tot de Goden aan. Men wachte zich echter voor het *gezocht of gemaakt belangwekkende!* — Beloften en verzoekbeden zijn soms ook gepaste middelen ter aandachtwekking. En wat deed de zoo even gemelde Grieksche Redenaar, toen

hij eer
gen k
vergun
hij he
zelfs
deriet
gespit
wel v
tigste
met
met
Aant.

Bl
ten
leerin
Di
moet
bereil
der
die
opne
dat
ARIS
kan
of
en
ren
deze
plaa

hij eens in eene Volksvergadering het volk niet tot zwijgen kon brengen? Hij riep uit, dat hij, zoo 'them vergund werd, een vertelseltje vertellen zoude, waarop hij het bekende kluchtige verhaal van den Ezel en deszelfs schaduw begon, van hetwelk WIELAND in zijne *Abderieten* zoo geestig partij heeft getrokken. Toen alles met gespitste ooren luisterde, duwde hij der schare toe: „Hoe, wel van eens Ezels schaduw, maar niet van de gewigtigste Staatszaken wilt gij hooren?” En daarop ging hij met zijn pleidooi voort. Vergelijk hier boven de Anecdote met het Hebreeuwsche zakbijbeltje, bl. 230, 231 der Aant.

L.

Bladz. 242. De Inleiding eener Redevoering moet ten derde de Hoorders leerzaam, dat is, vatbaar voor leering en overreding maken.

Dit hangt met het wekken van aandacht te zamen, en moet ook al op soortgelijke wijzen, als dit laatstgemelde bereikt worden. — Men kan voorts bij de beschouwing der Inleiding van de verdeeling in vier deelen spreken, die de Grieksche Redekundige HERMOGENES van dezelve opnoemt; van de zoogenaamde betoogbronnen of *Loci*, dat is, kringen van denkbeelden, waaruit men, volgens ARISTOTELES, geschikte stoffen voor Inleidingen ontleenen kan, 't zij nu in de Staatskundige, Geregtelijke, Kerkelijke, of in welke andere soorten van Welsprekendheid. Dit eene en andere moet dan door voorbeelden uit beroemde Redenaren worden opgehelderd, waarvoor echter, eilaas, in deze deze toch reeds zoo lijvige Aanteekeningen volstrekt geene plaats is.

L.

Bladz. 242. Wanneer niets van dit alles noodig is, kan men de Inleiding eener Redevoering weglaten. Zoo denken de Ouden er ook over. 't Ware overbodig de bewijspplaatsen uit CICERO en anderen bij te brengen. Waartoe een *Exordium* b. v. in de Staatkundige Welsprekendheid, als reeds verscheidene Redenaars vóór ons over dezelfde zaak gesproken hebben? Zoo kan een Advokaat het in de Repliek dikwerf missen. En zelfs in den Eisch, wanneer de zaken onbeduidend zijn. Vergelijk 's Heeren VAN DER LINDEN's *Pleiter*. Men heeft ook verscheiden Homiliën van oude Kerkredenaars, zonder bepaalde Inleiding. Op den tegenwoordigen Predikstoel is zij echter nog al doorgaans noodig. Van 's gelijken in de gemengde soort van Welsprekendheid, als daar zijn Lofredenen, enz. Men kan toch zoo niet met de deur in het huis vallen. Strikt gesproken is eene Rede zonder Inleiding, al besta die ook maar uit een' enkelen regel, zelfs niet denkbaar, want eigenlijk kan men alle begin eene soort van Inleiding heeten.

L.

Bladz. 242. Tweederlei soort van Inleidingen, *Principium et Insinuatio* (Ronduit, of bij Insluiping).

Van de Inleiding bij Insluiping of bij Omwegen heeft men ook een fraai voorbeeld in de Redevoering van CICERO voor MILO, eene der kunstmatigste en meesterlijkste van al de Oratiën diens grooten Romeins. De Insluiping komt natuurlijk in de Kanselwelsprekendheid weinig te pas. Heeft toch een Kerkleeraar omwegen en zoogenaamde slingerslagen noodig? Daartoe spreekt hij op te hoog gezag. Met dat al Gelegenheids-Predikatiën tot vooringegenomen Hoorders zouden ze soms behoeven kunnen.

L.

Bladz. 245. De Inleiding eener Redevoering moet natuurlijk en ongedwongen zijn, en uit het onderwerp-zelf voortvloeijen.

De Voorschriften, door BLAIR hier en vervolgens opgenoemd, hebben betrekking of tot de Hoedanigheid, of tot de Hoegrootheid der Inleidingen. Dat Inleidingen, als uit de ingewanden der zaak-zelve (*e visceribus causae*), gelijk men 't noemt, moeten zijn getrokken, dat zij (zoo als CICERO 't uitdrukt) niet naar het los in de lucht zwevende voorspel van een' luitzanger, maar naar een met het geheele ligchaam verbonden lid moeten zweemen, geldt vooral in de Staatkundige en Geregte Welsprekendheid, minder streng misschien in die van den Kansel en in de gemengde soort. In deze beide laatsten kunnen zij soms ook wat meer van buiten af ontleend worden.

L.

Bladz. 246. In de Inleiding eener Redevoering moet naauwkeurigheid van uitdrukking heerschen.

QUINCTILIANUS drukt dit aardig dus uit: „Hij is een allerslechtst Stuurman, die bij het uitloopen uit de haven reeds op de eene of andere klip stoot.”

L.

Bladz. 247. De Inleiding moet zedig van toon zijn.

Een gewichtig voorschrift! Men kan het jongen lieden niet genoeg inprenten! Niets stuit meer in een' aanvangend Redenaar, dan wanneer men dadelijk eene zekere verwaandheid, wonderigheid en zoogenaamd *air de suffisance* bij hem ontdekt. Wat beschroomdheid zal men hem, vooral als hij jong is, min euvel duiden, dan eene zekere laatdunkende gerustheid, een te fier zelfvertrouwen, eene da-

delijk driest op den spreekstoel zich schrap zettende, van blikken noch blozen wetende vrijpostigheid. Alles moet bij hem in aangezicht, gebaren, toon van stem, denkbeelden en woorden bescheidenheid en nederigheid ademen. „*Frequentissime* (zegt QUINCTILIANUS) *prooemium decebit et sententiarum, et compositionis, et vultus modestia.*” Te overdreven betuigingen van onvermogen stuiten echter, vooral in Redenaren van naam. Hoe net zeilt CICERO, in de Inleiding zijner Redevoering voor ARCHIAS, tusschen de klip van buitensporige zedigheid en die van verwaandheid door! „Indien er, zegt hij, eenig vernuft of talent in mij steekt, (en hoe gering zulks zij, gevoel ik - zelf het beste) of eenige oefening van spreken, waarin ik, dit ontveins ik niet, vrij wat ondervinding heb, zoo enz.” Op zijn verstand en geest roemt hij niet — want wat roemens viel er op eene gift der Natuur? — maar wel op hetgeen hij door arbeid verkregen had, en dat elkeen met hem verkrijgen konde.

L.

Bladz. 249. De Inleidingen moeten over het algemeen bedaard en zacht van toon zijn.

Non nimis παθητικα, dat is, niet te driftig, te roerend, gelijk de oude kunstregters het wel heeten, en men b. v. in de Redevoering van ESCHINES tegen CTESIPHON over de kroon (zie Aant. bl. 127) gelaakt heeft. Geestig zegt CICERO: „Die voor onvoorbereide ooren alles dadelijk in vuur en vlam wil zetten, zal gelijk schijnen aan een' razenden onder menschen met gezonde hersenen, aan een' tierenden dronkeman onder nuchteren lieden.” — Intusschen wijzigen, zoo als BLAIR opmerkt, de omstandigheden dezen regel zeer. Of begint CICERO's eerste Redevoering tegen CATILINA niet als een stormwind? — BORGER vangt

zijne Leerredenen meestal zeer kalm aan, met lange, statige zinnen, (wel wat eentoonig zelfs hier en daar). Soms echter klimt zijn toon reeds spoedig, b. v. in de Inleiding over *Joann.* XI, vs. 11, waarin eene roerende zoogenaamde *Apostrophe* voorkomt. Verhalende namelijk, dat CHRISTUS het noodig oordeelde twee dagen te wachten voor dat hij den krank liggenden en onderwijl stervenden LAZARUS bezocht, roept hij uit: „Dat waren twee bange dagen voor uw harte, ó Hoogepriester, vol van medelijden en ontferming! Gij zaagt het doodzweet op het gelaat van uwen vriend, de tranen in de oogen uwer vriendinnen, het gansche huis overstelpt van rouwe, en echter, zoudt gij door een treffend blijk van uw Alvermogen de wereld overtuigen, dat gij waart de opstanding en het leven, dan mogt uwe vertroostende hand niet eerder dien rouw verdrijven, niet eerder die tranen afdroogen, voor dat LAZARUS ontslapen en de smarte der zusteren ten top gestegen was.”

L.

Bladz. 251. De Inleiding moet in lengte evenredigheid hebben met de Redevoering.

Een portaal of voorhuis mag niet zoo groot zijn als het geheele gebouw, maar moet van den anderen kant, wanneer het gebouw groot is, ook niet te klein wezen. Te lange *Exordia* noemt LUCIANUS spottend „opschriften van een' zak, grooter dan de zak-zelf.” Over het algemeen zijn korte Inleidingen 't meest gepast. Met de Inleidingen van oude Prekers, uit drie deelen, een algemeen, een bijzonder en een allerbijzonderst bestaande, (*exordium generale, speciale, et specialissimum*) heeft men thans luttel meer op. 't Is, of men iemand op eene afmattende wijze door drie voorhoven laat gaan, voor dat hij in het gebouw-zelf komt.

L.

Bladz. 253. Na de Inleiding eener Redevoering volgt meestal het Voorstel of de Bepaling der stoffe.

Dit geldt van de Kanselwelsprekendheid en andere soorten, minder van die der Pleitzaal. In deze laatste komt dikwerf éérst het Verhaal der daadzaken of de *narratio facti*. Dan zegt de Redenaar, wat hij eigenlijk betoogen, en hoe hij daarin te werk gaan wil. Zie b. v. CICERO's Redevoering voor QUINCTIUS. „Ik zal (zegt CICERO tot zijne partij) vooreerst aantonen, dat er geene reden bestond om den Praetor te verzoeken, dat hij u in het bezit der goederen van P. QUINCTIUS stelde; ten tweede dat gij, naar 's Praetors gewijsde, de goederen niet bezitten kondet, en ten derde dat gij ze niet bezeten hebt. Ik verzoek u, AQUILIUS! en gij overigen in deze Vergadering tegenwoordig! wel te onthouden hetgeen ik hier beloofd heb te bewijzen.” — De bepaaldelijke Opgaaf of het Voorstel, (*Propositio*, προφασις, προθεσις, προτασις; προεκθεσις, υποσχεσις) waar dan ook de Verdeeling (*Partitio*) vaak onder begrepen wordt, is niet altijd even noodig, daar zij soms reeds uit de Inleiding of het Verhaal van zelve in het oog valt. Zoo bezigt DEMOSTHENES ze niet in zijne eerste Philippische Redevoering. In Pleiten Staatsredenen kan het soms voorzigtig zijn niet dadelijk bepaald op te geven, wat men betoogen wil, zoo men veronderstellen kan, dat de Hoorders tegen dit te betoogene vooringenomen zijn. Of de Opgaaf altijd noodig zij in Leerredenen, kan gevraagd worden. — Korthed en Duidelijkheid kunnen doorgaans niet genoeg in de Opgaaf van hetgeen waar men over spreken wil worden betracht. Heerscht hier duisterheid en langdradigheid, wordt de geheele Redevoering duister. Het misbruik der schematische en beeldelijke Opgaven of Voorstellen, als in de zeventiende en achttiende eeuw op den Predikstoel veel plaats had,

wordt met regt thans gewraakt. Men gispt b. v. den wel-sprekenden Duitschen Kanselredenaar DRÄSEKE, dat hij, predikende over *Matth. XXIII*, vs 37, het thema „CHRISTUS, als broedhen beschouwd,” als het hoofdonderwerp zijner Leerrede opgeeft, en telkens zijne uitdrukkingen naar die zonderlinge opgave van stof regelt. Zoo zegt hij b. v.: „Waar de Godszoon broeit, daar komen niets dan Godskinderen te voorschijn.” Of elders: „laat ons, Toehoorders, de vraag beantwoorden, wat vruchten het trouwe broeden van JESUS liefde tot hiertoe voortgebracht hebbe!” Zie *Predigten über freigewählte Abschnitte der Heiligen Schrift*, II Jahrg., 2ter Theil, Lüneburg 1819, S. 321, u. f.

L.

Bladz. 253. Verdeeling der stof in eene Redevoering.

De Verdeeling (*Partitio* of *Enumeratio* in het Latijn, en te gader met de Opgaaf der stof door Grieksche Redekundigen wel in het algemeen *προκατασκευή* geheeten) wijst den weg aan naar het doel, dat in de Opgaaf of het Voorstel is opgegeven. Ik zal spreken, zegt b. v. een Redenaar, over Gods Albarmhartigheid, en daartoe in de eerste plaats aantoonen, dat enz., in de tweede plaats dat enz. Dergelijk eene, bepaald in den aanvang der rede aangeduide Verdeeling, houde ik, met CICERO en QUINCTILIAAN, voor *in 't algemeen* nuttig, met name bij de behandeling van lange, ingewikkelde, duistere onderwerpen, niet echter voor altijd noodzakelijk, ja soms zelfs, (even als de geheele Opgave der stof, of die van het punt des geschils) door een' Advokaat of Staatsredenaar aanvankelijk *voorzigtigheidshalve* te verzwijgen. In de Kanselwelsprekendheid kan evenwel dit laatste minder te pas komen. — Fraaije, korte en verrassende Verdeelingen of

Partitiën, 't zij dan dadelijk opgenoemd, 't zij in 't eerst verzwegen, sieren eene Leerrede. Zoo prijst men den Duitschen Prediker CLAUS HARMS, dat hij, handelende over het thema: doe regt en ontzie niemand, aldus verdeelt: ik zal toonen, dat dit gezegde is 1) een woord van leering; 2) een woord van kracht; 3) een woord van troost; korter gezegd: dat het is 1) eene denkspreuk; 2) eene krachtspreuk; 3) eene troostspreuk. In eene andere Preek over den *Dood in het leven*, bezigt hij ter verdeeling zijner stof een drieregelig rijmpje: „1) *Ihr selber seyd ein fallend Laub*; 2) *und was ihr thut zerfällt in Staub*; 3) *und was ihr habt wird Todesraub*.”

L.

Bladz. 257. De Verdeeling in Redevoeringen moet niet te gesnipperd zijn.

Daartegen zondigden oude Predikers dikwerf. Zij hadden een halfdozijn alphabetten en cijferletters noodig voor hunne Verdeelingen, Onderverdeelingen, Onder-onderverdeelingen enz. 't Was, of men bij ieder stap op den weg een' mijlsteen zerten wilde. Uit hoeveel hoofddeelen moet echter de Verdeeling eener Preek, eener Pleitrede enz. bestaan? Sommigen dulden er drie, anderen vier. Men handele naar bevind van zaken! Hoe minder, hoe liever. Anders verwacht men zijne Hoorders. Niet te onregt toch brengen de oude Redekundigen de deugden eener Verdeeling tot drie, *Kortheid, Volledigheid, Ongesnipperdheid (Brevitas, Absolutio, Paucitas)*. Zie CICERO enz.

Als BLAIR zegt, dat eene Verdeeling het onderwerp der Redevoering in zijn geheel moet bevatten, voege men er bij: maar ook niet meer dan in zijn geheel. Iemand neemt b. v. ten onderwerp het geluk, dat een braaf ge-

A A

drag ons in
geeft ons to
3) eene l
het derde
de Reder
leven te
hetgeen
deelen n
wordt,
hoofdde
Enz.
Ik
belang
valt,
heid
maar
Boel
dit t

vo

o

a

drag ons in het leven aanbrengt, en hij verdeelt aldus: het geeft ons toch 1) zelftevredenheid, 2) achting van anderen, 3) eene loffelijke nagedachtenis na onzen dood; zoo is het derde stuk overcompleteet, om het dus te heeten; want de Redenaar heeft gezegd het geluk der braafheid *in dit leven* te zullen ontvouwen. Wat heeft de man dus met hetgeen na onzen dood gebeurt te maken? — Geen der deelen moet ook een ander, dat afzonderlijk opgenoemd wordt, in zich bevatten. Ook mogen onderdeelen niet met hoofddeelen in een' gelijken rang worden gesteld. Enz. Enz.

Ik zou dit geheele onderwerp der Verdeeling, dat zeer belangrijk is, en waarover nog vrij wat meer te zeggen valt, gaarne door eenige Voorbeelden uit de Welsprekendheid van den Predikstoel, de Pleitzaal enz. ophelderen, maar ik kan mij niet genoeg ineenpersen, om met mijn' Boekhandelaar, die voor eene te groote corpulentie van dit boekdeel siddert, in vrede te blijven leven.

L.

Bladz. 258. Op de Verdeeling eener Redevoering volgt het Verhaal.

Niet altijd. In pleidooijen gaat het Verhaal, dat is, de opnoeming van het voorgevallene, hetwelk tot een' twist aanleiding heeft gegeven, of de Opnoeming der daadzaken in het algemeen, de Verdeeling dikwerf vooraf, gelijk dus ook vele Redekundigen over het Verhaal, vóór de Opgave en Verdeeling, spreken. Daarbij komt in sommige stukken van Welsprekendheid in het geheel geen Verhaal te pas. — Kortheidshalve hier eenige vragen tot het Verhaal betrekkelijk; de beantwoording spaar ik voor andere gelegenheden! Dus: Hoë veel deelen heeft een Verhaal, of, zoo als het in het Latijn en Grieksch heet, *Narratio*, *διηγησις*,

ἐκθεσις του γεγονOTOS). Is het altijd noodig in Pleidooijen? Wat verstaat men in deze laatsten door een *voortdurend*, wat door een *afgebroken*, wat door een *gemengd* Verhaal? Wat geldt van de onderscheiding tusschen een *eenvoudig*, een *bevestigd*, en een *opgehelderd* Verhaal? Welke andere verdeelingen van het Verhaal vindt men bij de Redekundigen opgenoemd? In hoe veel deelen splitsen sommige hetzelfde? Welke zijn de zes vereischten, die ARISTOTELES in een goed Verhaal vordert? Wat geldt van de bekende drie vereischten, *Duidelijkheid*, *Kortheid* en *Waarschijnlijkheid*, door anderen noodig geacht in een Verhaal? Welke drie middelen maken, volgens CICERO, een Verhaal *duidelijk*? In hoe ver kan men *Kortheid* als deugd van een Verhaal beschouwen, daar toch ARISTOTELES en ook CICERO de Kortheid onder die deugden niet bepaaldelijk willen opgenoemd hebben? Wat beteekent het, dat een *waar*-Verhaal ook *waarschijnlijk* moet zijn, en waarop heeft een Advokaat te dezen aanzien te letten? Hoe kan een Advokaat een Verhaal doen dienen ten voordeele van zijn' cliënt en ten nadeele zijner partij? Heeft men ook Verhalen in de Staatkundige en gemengde soort van Welsprekendheid? In welke soorten van Leerredenen kan het Verhaal te pas komen? Kan men schilderingen, die van deze of gene bedrijven, van deze of gene karakters in Preken gegeven worden, ook tot het Verhaal brengen, en naar de regels der Baliewelsprekendheid beoordeelen? Hoe moet de Stijl zijn in het Verhaal, in tegenoverstelling van den Stijl in de andere deelen eener Redevoering, en welke Spraakfiguren komen in het Verhaal bijzonder in aanmerking? . . . . Maar genoeg! Mij schiet het spreekwoord te binnen: een zot kan meer vragen, dan zeven wijzen in een jaar kunnen beantwoorden. Intusschen behoeft men

niet de hulp
melde vragen

CICERO is
of, zoo als
vens soms
b. v. behal
Verhaal der
het met LI
stukken doe
onmatigheid
gastmaal het
verteerde b
de *kunst va*
genoeg opn
CICERO's h
Getuige da
aan den
ik in het
woord sp
te geven.

„Toen
ongeestig
Syracuse
drukken,
kens ont

* *Is*
mium st
CICERO,
oprispen
equitum
oogen
de fraai
lib. VII

niet de hulp eener Pythische Godspraak, om op de gemelde vragen bescheid te geven.

CICERO is een meester in het levendig, geestig, puntig of, zoo als de Franschen het noemen, pikant, en tevens soms schilderachtig en roerend verhalen. Men zie b. v. behalve zijn door BLAIR aangevoerd welsprekend Verhaal der vermoording van CLODIUS door MILO, dat van het met LIGARIUS voorgevallene, dat van al de schelmstukken door VERRÉS gepleegd, dat van de gulzigheid en onmatigheid van ANTONIUS, die des anderen daags na een gastmaal het Regtsgestoelte met uitgebraakten wijn en half verteerde brokken bespoog. * Jonge lieden kan men op de *kunst van vertellen*, in die verhalen doorstralende, niet genoeg opmerkzaam maken. Beuzelingen veraanderen onder CICERO's handen in goud. Ziedaar 't vermogen des Stijls! Getuige dat juweel van een Verhaaltje nopens den trek, aan den Romeinschen Ridder CANIUS gespeeld, waarvan ik in het Voorberigt mijner *Reis naar Baden* met een woord spreek. Ik waag hier eene vertaling van hetzelfde te geven. Mijn geschrijf wordt anders te dor.

„Toen de Romeinsche Ridder CAJUS CANIUS, een niet ongeestig en ook tamelijk geletterd Man, zich naar *Syracuse* begeven had, om, gelijk hij het plag uit te drukken, zich wat uit-, niet in te spannen, liet hij telkens ontglippen, dat hij wel een Buitentje koopen wilde,

---

* *Is vomens, frustis esculentis, vinum redolentibus gremium suum et totum tribunal implevit.* En dat deed, zegt CICERO, een Bevelhebber der Ruitèrij, wien het bloote oprispen reeds schandelijk gestaan zoude hebben; (*magister equitum, cui ructare turpe esset*) dat deed hij onder de oogen des Romeinschen Volks. Zie *Phil. II*, n. 63, en de fraaije aanmerkingen van QUINCTILIAAN over die plaats, *lib. VIII*, c. 4.

waar hij zijne goede kennissen van tijd tot tijd bij zich zien en zich met hen vrij en ongehinderd vrolijk maken konde. Naauwelijks was dit ruchtbaar geworden, of een zeker Syracuseansch Bankier, PYTHIUS genaamd, kwam bij CANIUS, en gaf hem te kennen, dat het buitengoedje, hetwelk hij bezat, wel juist niet te koop was, maar dat het aan CANIUS evenwel volkomen vrijstond, van hetzelfde, als of het zijn eigen ware, gebruik te maken. Te gelijk verzocht hij onzen goeden man des anderen daags op het buitentje ten eten. Deze neemt de uitnoodiging aan. Fluks liet PYTHIUS, die, zoo als dit met Geldhandelaars nog al vaak het geval is, onder allerlei standen van menschen zijne vrienden had, eenige Visschers tot zich komen, en verzocht hen, den volgenden dag vóór zijne Buitenplaats wel te willen visschen. Tevens zegt hij hun, wat zij verder doen moesten. — CANIUS laat zich in tijds aan den maaltijd vinden. De tafel is rijkelijk van alles voorzien. Een aantal Visscherspinkjes heeft men in het gezigt. Ieder Visscher komt met hetgene hij gevangen heeft voor zich aan dragen. Elk werpt zijn zootje voor de voeten van PYTHIUS. — Eilieve, wat beduidt dit, vriend PYTHIUS! zegt CANIUS: zoo veel Visschen, zoo veel Pinkjes? Dunkt u dat zoo vreemd, hervat de andere: uit dit oord krijgt heel *Syracuse* haar visch. Hier voorzien de Visschers zich van water. Dat volkje zoude *deze* Landhoeve volstrekt niet missen kunnen. — CANIUS, op het bezit van zulk een goed verzot rakend, dringt PYTHIUS, om het hem te verkoopen. PYTHIUS heeft er in het eerst geen ooren naar. Maar kortom, CANIUS verkrijgt op het laatst zijn wensch. De goede Man is zoo koopziek en zoo bemiddeld tevens, dat hij alles geven wil, wat PYTHIUS maar vraagt. Hij koopt het Buitentje met

al deszelfs
de zaak is
„Des an
zich. Hij-
enkel Pink
dag vraag
een'. Vo
maar men
dus gister
CANIUS i
genoot e
kwade tr

• In
dus: ,
literat
bat ,
los al
oblecta
buisse
racusi
licere
homi
prom
omn
his
dix
CAN
run
affe
NIU
Pis
in
a
c
P

al deszelfs toebehooren. Het kontrakt wordt opgemaakt; de zaak is geklonken.

„Des anderen daags noodigt CANIUS eenige kennissen bij zich. Hij-zelf komt reeds vroegtijdig, maar.... geen enkel Pinkje is er te zien. Hebbjen de Visschers heden rustdag vraagt hij zijn' naasten Buurman: ik zie er geen een'. Voor zoo ver ik weet, niet, antwoordt hem deze: maar men is ook nimmer gewoon hier te visschen. Ik zag dus gisteren allervreemdst op over hetgeen er voorviel. — CANIUS is razend. Maar wat zou hij doen? Mijn Ambtgenoot en Vriend AQUILLIUS had nog geene Wet tegen de kwade trouw voorgedragen, enz. *

L.

---

* In het Latijn luidt dit geestig, levendig Verhaal aldus: „C. CANIUS, *eques Romanus, nec infacetus et satis literatus, cum se Syracusas, otlandi, ut ipse dicere solebat, non negotiandi causa contulisset, dictitabat se hortulos aliquos velle emere, quo invitare amicos et ubi se oblectare sine interpellatoribus posset. — Quod cum percerebuisset, PYTHIUS ei quidam, qui argentariam faceret Syracusis, dixit venales quidem se hortos non habere, sed licere uti CANIO, si vellet, ut suis; et simul ad coenam hominem in hortos invitavit in posterum diem. Cum ille promississet, tum PYTHIUS, qui esset, ut argentarius, apud omnes ordines graciosus, piscatores ad se convocavit et ab his petivit, ut ante suos hortulos postridie piscarentur, dixitque, quid eos facere vellet. Ad coenam tempore venit CANIUS. Opipare a PYTHIO apparatus convivium. Cymbarum ante oculos multitudo. Pro se quisque quod ceperat afferebat: ante pedes PYTHII pisces abjicebantur. Tum CANIUS: *quaeso, inquit, quid est hoc, PYTHI? Tantumne piscium, tantumne cymbarum? Et ille: Quid mirum, inquit? Hoc loco est Syracusis quidquid est piscium; hic aquatio, hac villa isti carere non possunt. Incensus CANIUS cupiditate, contendit a PYTHIO ut venderet. Gravate ille primo. Quid multa? Impetrat; emit homo cupidus et**

Bladz. 262. In Preken vervangt de Verklaring van den tekst het Verhaal in het Geregt.

Tot die Tekstverklaring behoort 1) de verklaring der woorden als woorden van den tekst in hunnen zamenhang met het vorige en, volgende; 2) die der in die woorden vervatte zaken, leeringen en toepassingen. Het eerste kan men meer *tekstverklaring*, het tweede *tekst-uitlegging* heeten. „Zalig zijn ze, die niet zien en gelooven!” wordt ergens in de Schrift gezegd. Dit, in zamenhang met de geschiedenis beschouwd, moet verklaard worden als gezegd bepaaldelijk met opzigt tot de Opstanding van CHRISTUS, maar vervolgens in een' meer algemeenen zin *uitgelegd* door: zalig zijn zij, die in alles, wat den Godsdienst betreft, zich door het geloof tot het onzichtbare verheffen kunnen. — Welke de

Jocuples tanti, quanti PYTHIUS voluit, et emit instructos; nomina facit; negotium conficit.

Invitat CANIUS postridie familiares suos; venit ipse mature. Scalmum nullum videt. Quaerit ex proximo vicino, num feriae quaedam piscatorum essent, quod eos nullos videret. Nullae, quod sciam, inquit ille: sed hic piscari nulli solent. Itaque heri mirabar quid accidisset. Stomachari CANIUS. Sed quid faceret? Nondum enim AQUILLIUS collega et familiaris meus, protulerat de dolo malo formulas, etc.

De verwonderlijke vlugtigheid en levendigheid van het Latijn, zoo uit deszelfs beknopter vormen van conjugatie, het weglaten van den persoon des werkwoords, het niet bezigen van lidwoorden, als uit de geheele verzwijging soms van het werkwoord-zelf, (b. v. *Et ille* voor *Et ille respondet*. *Stomachari* CANIUS voor *Stomachari incipit* CANIUS) en uit de vrijere woordenschikking ontstaande, kunnen met geene mogelijkheid overal in onze taal worden nagebootst, hoezeer ik er ook mijn best toe gedaan heb.

A A

regels zijn
ging, hoe
den Predik
Uitlegging
popularitei
waarheid,
ben; hoe
leerdheid
gen, (d
daar vr
moet o
ben da
geheele
Maar
te plu

De v

Dat
mo
ge

e

I

regels zijn eener goede Tekstverklaring en Tekstuitlegging, hoe men de juistheid eener gevevene Verklaring op den Predikstoel bewijzen moet; hoe ieder Verklaring en Uitlegging een' zekeren graad 1) van levendigheid, 2) van populariteit en duidelijkheid, 3) van volledigheid, 4) van waarheid, ongedwongenheid en ongezochtheid moet hebben; hoe men zich wachten moet voor omhaal van geleerdheid en zoogenaamde polemiek in de Tekstverklaringen, (dat gebrek van vroeger tijd!) enz. enz., ziedaar vragen, wier beantwoording ik den Godgeleerden moet overlaten. Vele Duitsche en andere Schrijvers hebben daarover dozijnen pennen stomp geschreven, en dit geheele onderwerp door fraaije voorbeelden opgehelderd. Maar er is geen tijd meer om van dien beemd bloemen te plukken.

De voerman roept, het posthoorn klinkt, wij moeten voors!

ANONYMUS.

Dat wil in een' minder Allegorischen Stijl zeggen: wij moeten ons haasten om dit tweede deel ten einde te brengen.

L.

Bladz. 265. De Leer der Vinding van Denkbeelden en Bewijzen; de TOPICA der Ouden.

BLAIR spreekt op zijne wijze daar wêer zeer uit de hoogte, zeer dictatoriaal over een onderwerp, hetwelk de grootste Vernuften, en te gelijker tijd de grootste Redenaren bij Grieken en Romeinen eeuwen lang heeft bezig gehouden. Ik voor mij geloof, dat er wel degelijk uit de beoefening der Vinding groot nut te trekken is, neem echter de vrijheid te verwijzen tot hetgeen ik daarover

gepoogd heb te zeggen in mijne *Akademische Voorlezingen over de Vinding naar de denkbeelden der Ouden*. In die Voorlezingen heb ik naar mijn vermogen op eene populaire en voor jonge lieden bevattelijke wijze het *eene en andere*, (dat intusschen voor zeer groote uitbreiding vatbaar zijn zoude) omtrent dat geheele onderwerp *aan-geroerd*. Niets vermag ons een hooger denkbeeld van de verwonderlijke scherpzinnigheid der Ouden, inzonderheid van de scherpzinnigheid van dat *Wonder der Wereld*, (gelijk VOSSIUS hem te regt noemt) namelijk van ARISTOTELIS te geven, dan juist die Vindings-leer, en niets is tevens geschikter om het oordeel van jonge lieden-zelve te oefenen. Men kan die leer eene ware slijpbank voor het verstand noemen. Gaarne geef ik aan BLAIR toe, dat DEMOSTHENES bij het opstellen zijner Redevoeringen geen schema van de Topica voor zich had liggen, maar onwillekeurig zullen derzelve voorschriften hem toch dikwerf hebben geleid, en zijn vernuft en oordeel zijn er zeker ongemeen door gescherpt geworden. De wol, eens met purper doortrokken, blijft hare karmozijn kleur behouden, al wordt zij niet telkens op nieuws geverwd. Is de kennis der *Grammatica*, of der *Logica* nutteloos, omdat men bij het spreken en redeneren niet steeds aan taalregels en syllogismen denkt? Waarom hadden de Ouden, die Meesters der Meesters in de Welsprekendheid, gelijk BLAIR ons tot vervelens toe in de ooren tuit, waarom had CICERO zoo veel met de Vinding en haren aankeve op, indien ze zulk een nutteloos gebeuzel ware, als onze Engelsche Hooggeleerdheid voorgeeft? — Wel heeft, voor het overige, de Vinding bij de Ouden altijd betrekking tot de hun bekende soorten van Welsprekendheid, vooral tot de Staatkundige, maar ook zelfs voor de hedendaagsche Kanselwelsprekendheid ware

in hunnen tr
te stellen. H
veel dienst k
teksten, om
ken, 't zij
werpen in
tot derzelve
verdeeling,
schers heb
scaott en
verd.

Bladz.
voering
sprekend
BLAIR
Laat mi
volledig
Hoofds
gen ov
het a
versch
toog
rigter
het
vijfde
over
I
vra
zer
B
ge

in hunnen trant zeer wel zulk een leerboek zamen te stellen. Het zoude den aanvangenden Prediker van veel dienst kunnen zijn, 't zij bij de beschouwing van teksten, om uit die teksten algemeene waarheden te trekken, 't zij bij de beschouwing van Godsdienstige onderwerpen in het algemeen, om spoedig in te zien, wat tot derzelver opheldering, betoog, ontwikkeling, gepaste verdeeling, toepassing enz. al behooren moge. Bij de Duitschers hebben FÖRTSCH, BAHRDT, KAISER, KÄSTNER, SCHOTT en anderen daartoe reeds vrij wat bijdragen geleverd.

L.

Bladz. 267 en volg. Over de bewijzen en bewijsvoering in Redevoeringen en andere stukken van Welsprekendheid.

BLAIR behandelt dit onderwerp maar zeer oppervlakkigjes. Laat mij trachten, om ter loops eene schets van eene wat vollediger behandeling te geven! Men verdeele het in vijf Hoofdstukken. Het eerste behelze voorloopige aanmerkingen over het Betoogende gedeelte eener Redevoering in het algemeen; het tweede handele over de natuur der verschillende soorten van Bewijzen of middelen van Betoog; het derde over de keus dier Bewijzen, in te rigten naar de verschillende soorten van Welsprekendheid; het vierde over de rangschikking der Bewijzen, en het vijfde over de wijze om de Bewijzen te gebruiken, of over de zoogenaamde Bewijsvoering.

In het eerste Hoofdstuk komt de beantwoording der vragen in aanmerking: wat men door betoogen of bewijzen verstaat; waar ter plaatse in eene Redevoering het Betoog te huis hoort; met welke benamingen het Betoogende gedeelte door de oude Redekundigen benoemd wordt;

hoe men het verdeelt in Verdediging en Wederlegging; welke de orde dezer twee soorten van het Betoog zij; en of b. v. het eerste altijd voor het laatste moet gaan. Enz. Enz.

In het tweede Hoofdstuk: over den algemeenen aard van Bewijzen en Gronden, onderzoekte men den verschillende aard dier Bewijzen en Gronden, dat is, van al hetgene den mensch van de waarheid van een zeker iets overtuigen, en hem overreden kan, om naar die Overtuiging te handelen. Hiertoe behoort de beschouwing van den mensch, als kennend, gevoelend, begeerend wezen, en hoe hij in dië drie verschillende betrekkingen *overtuig-* en *overreedbaar* is; de beschouwing van het onderscheid tusschen weten en gelooven; van het onmiddellijk weten, ten gevolge van zelfbewustzijn en van die waarheden, welke men *axiomata* heet, en van het middellijk weten ten gevolge van redenering; van Mathematische, van Wijsgeerige, en van Empirische of Historische bewijzen; van bewijzen *a priori*, of *a posteriori*; van de zoogenaamde kunsteloze bewijzen, (*argumenta inartificialia*, ἀτεχνά) als daar zijn, getuigenissen, voorbeelden, spreuken, en van de meer op kunst van redekaveling steunende bewijzen (*argumenta artificialia*, ἐτεχνά); over de verplichtende en over de bewegende gronden tot iets, en bij deze laatsten over de neigingen en hartstogten; over subjectieve en objectieve bewijzen; en wat een aantal dergelijke punten meer zijn, die allen door Voorbeelden moeten worden opgehelderd.

In het derde Hoofdstuk behooren de vragen: welke soort van bewijzen een Redenaar naar de verschillende onderwerpen, waarover hij spreekt, kiezen moet; welke bewijzen en gronden b. v. in de Kanselwelsprekendheid, welke in die van de Pleitzaal, welke in andere vakken

van Welsprekendheid het meest te pas komen; wanneer de Redenaar meer op het verstand, wanneer meer op de verbeelding en het gevoel moet trachten te werken; hoe hij soms beide wijzen van werking moet vereenigen; hoe hij het maken moet, als tegen hetgeen hij zoekt te betoogen vele twijfelingen en bedenkingen overstaan; hoe hij den kortsten weg in zijn betoog moet nemen; hoe hij geene nuttelooze bewijzen en gronden moet kiezen, of iets moet willen betoogen dat geen betoog noodig heeft; hoe hij vooral zoodanige bewijzen moet uitkippen, die door het eigen oordeel en gezag der Hoorders geschraagd worden. Enz. Enz.

In het vierde Hoofdstuk: over de Rangschikking der gekozene bewijzen en gronden in eene gegeven Redevoering of ander stuk van Welsprekendheid, onderzoekte men, in hoe ver deze Rangschikking verschillend kan zijn, naarmate men of zijn eigen gevoelen verdedigt, of dat van een ander wederlegt; voorts hoe de Rangschikking zijn moet met opzigt tot het verschil tusschen de meer overtuigende, en tusschen de meer overredende bewijzen en gronden; hoe met opzigt tot de zaken, welke men betoogen wil; hoe met opzigt tot het sterkere of zwakkere der verschillende, of overtuigende, of overredende bewijzen en gronden - zelve; hoe de Rangschikking der bewijzen ten aanzien der te betoogen zaken, door de Redekundigen of natuurlijk, of kunstig genoemd wordt, en wat men door deze benamingen te verstaan hebbe; hoe dan wéér, met opzigt tot het sterkere of zwakkere der bewijzen - zelve, de vragen te beantwoorden vallen, of men de sterkere vóór de zwakkere, dan wel de zwakkere vóór de sterkere, of wel de zwakkere tusschen de sterkere in moet bezigen; wáár men de sierlijkere, wáár de de min sierlijke moet plaatsen; welke bewijzen en gronden men

vereenigd moet aanwenden; welke één voor één ontwikkelen; hoe in dit eene en andere een Aanvaller, hoe een Verdediger, hoe een Kanselredenaar, in vergelijking met een' Advokaat of ander Spreker, en hoe omgekeerd dezen te werk moeten gaan. Enz.

In het vijfde Hoofdstuk eindelijk, handele men over de Bewijsvoering of Redekaveling, dat is, over de wijze of den vorm, waarin men zijne gekozenen en op hunne juiste plaats gestelde bewijzen en gronden moet voordragen. Deze Bewijsvoering verdeelt zich in de Bewijsvoering of Redekaveling in oen' engeren zin, die meer bloot tot het verstand, en in de Uitbreiding (*Amplificatio*) die ook tot het gevoel- en begeervermogen spreekt. Bij dit eene en andere komt nu de beschouwing van de Analytische en Synthetische manier en van al die logische vormen in aanmerking, door middel van welke wij, 't zij nu als Aanvallers, 't zij als Verdedigers, dat is, betoogende, of weérleggende, oordeelen vellen, besluiten trekken, gevolgen afleiden, eens anders gronden tegenspreken, kortom *redeneren*. Tot die vormen behooren b. v.: de *Syllogismus*, *Epicheirema*, *Enthymema*, *Inductie*, *Exempel*, ἐνδειξις, *Antisyllogismus*, Weérlegging bij omkeering (*per inversionem*) enz.; met voorts al de Rhethorische en Stylistische vormen, waarvan men zich bedient om ook door middel der *Elocutio* of Uitdrukking in woorden (*Bewoording*, *Stijl*) aan zijne Redekaveling kracht bij te zetten, en dezelve niet slechts overtuigend, maar ook overredend te maken. — De bewijzen en gronden zijn dus de stof, de Bewijsvoering de vorm van het Betoogende gedeelte in eene Redevoering.

Ziedaar kortelijk eene schets van dit geheele onderwerp! Aan het uitwerken dier schets is hier in deze reeds zoo .

buiten haar boorden gezwollene Aanteekeningen niet te denken. Wie weet, of booze tongen die Aanteekeningen toch misschiën niet reeds vrij *waterzuchtig* noemen, en mij het *crescit indulgens sibi dirus hydrops* van HORATIUS toeroepen. Intusschen kan men zien, dat BLAIR bij de behandeling van dit onderwerp slechts een weinigje van de oppervlakte geschept heeft, schoon dit weinigje dan ook ter lessching van een' kleinen dorst voldoende moge zijn.

L.

Bladz. 274. Het Hartstogtelijke in eene Redevoering.

Vreemd, dat onze Britsche Aristarch het Hartstogtelijke als het vijfde deel eener Redevoering beschouwt! 't Is toch zoo zeer geen afzonderlijk deel, maar het behoort onder het Betoog, dat is, onder de drie hoofdmiddelen van overtuiging en overreding, zijnde deze te leeren, voor zich te winnen, te treffen, (*docere, conciliare et permovere*) in het algemeen. 't Kan dus ook overal plaats vinden, soms zelfs reeds in de Inleiding kortom overal, waar de Redenaar meer tot het Gevoel- en Begeervermogen dan tot het Verstand spreekt, dat echter vooral in het slot geschiedt. Hartstogten zijn niets anders dan tijdelijke opbruisingen van dit ons gevoel- en begeervermogen, ze zijn een verhoogd gevoelen of begeeren, 't zijn winden, die het schip der ziel voortdrijven, ketenen, waarmede een Redenaar den wil zijner Hoorders naar zich toehaalt, naar zich toetrekt. Daarom hebben de Ouden den aard van elken Hartstogt zoo naauwkeurig ontwikkeld. ARISTOTELIS, die er in zijne Rhétorica een dertiental opnoemt, en bij elken derzelve, na er eerst eene bepaling van gegeven te hebben, telkens onderzoekt wie, waarom en

jegens wie wij 'in zulk een' Hartstogt ontsteken, is hierin yerwonderlijk, ja goddelijk scherpzinnig. Ik heb in een' zeer populairen trant van zijne leer der Hartstogten een paar staaltjes getracht te geven in mijne Voorlezingen over *de Vinding in de Welsprekendheid*, maar zou die geheele leer bij gelegenheid gaarne eens breedvoeriger ontwikkelen willen. Mag nu echter een Redenaar, vooral een Kanselredenaar, die kalmte en bedaardheid van ziel moet prediken, de Hartstogten wel opwekken? Het ja op deze vraag is zeer betwistbaar, meer dan BLAIR bl. 275 denkt. Ik antwoord echter: ja, hij mag het: zoo hij 1) deugdzame Hartstogten, 2) tot een goed doel, 3) binnen de behoorlijke palen, 4) op eene eerlijke wijze, dat is, niet door slinksche streken en bedrog opwekt. Dat echter een Predikant nijd, haat, afgunst, al ware het ook tot een goed oogmerk, zou mogen doen ontbranden, hieraan twijfel ik zeer. Hij late dit den Grieken en Romeinen in hunne Volksvergaderingen over. — Den toorn? Dit is nog iets anders. CHRISTUS-zelf heeft ten minste niet zelden in toorn tegen Farizeeuen en soortgelijk schijnheilig volkje uitgevaren, en zeker dien toorn daardoor bij anderen opgewekt. Met dat al, het is een herofek middel, als men er niet de goddelijke wijsheid en liefde van JESUS CHRISTUS bij heeft. *Ira Christiana* toch, *ira diabolica*! Hoe menig arme drommel heeft in de vroeger tijden van Christelijke barbaarsheid, ten gevolge van zulk een' door Priesters opgewekten zoogenaamden heiligen en Christelijken toorn, den brandstapel moeten beklimmen!

*Nog schreeuwt, als ABELS bloed, hun bloed tot God om
wraak.*

Van de middelen, waarvan de Advokaten te *Rome* zich oudtijds bedienden, om het medelijden en andere Hartsogten der Regters gaande te maken, kan men zonder lagchen in *QUINCTILIANUS* niet lezen. Niet alleen poogden zij 't door woorden, maar ook door allerlei gebaar, b. v. door 't vertoonen van hen, voor wie zij pleiteden, in treurgewaad en eene morsige havelooze kleeding, door het wijzen op een bloedig zwaard, op een met bloed gevlekt gewaad, door tranen te storten, door op de knieën te vallen enz. waarbij onhandigheid of een onvoorzien toeval dan dikwerf gelach in stée van deernis wekte. Zoo moest op het slot van zeker pleidooi, tegen het oogenblik dat de Advokaat zou omkijken en een teeken geven, de beeldtenis van den Echtgenoot eener Vrouw, voor wie gepleit werd, te voorschijn gebragt worden, maar de lieden, die zulks doen moesten, kwamen telkens, als de Advokaat maar omkeek en lang voor dat het geschicht oogenblik daar was, met het portret aandragen, hetgeen eene allerbespottelijkste uitwerking deed. Een ander kreeg van een' jonge, die verbeelden moest bitter te schreijen, ten antwoord: „Och, mijn meester knijpt mij zoo!” Zeker kneep hem deze, opdat hij door zijn benaauwd gezigt deernis inboezemen zou. Tusschen een' hoop knapen, tot een soortgelijk doel in het Geregt gebragt, wierp de Advokaat der partij eenige koten, waarop zij allen aan 't grabbelen, en de Regters aan 't lagchen sloegen. Zie meer zulke loopjes bij *QUINCTILIAAN* in 't zesde boek. Dat onze Pleitzaal van zulke kunsten wars is, behoeft geene melding.

Tegen de Hartstogten (*παθη*, *affectus concitati*) stonden bij de Ouden de zeden en het geheele gemoedsbestaan (*ἠθη*, *mores*, *affectus mites*) over, en maakten ook een Onderwerp van beschouwing voor hunne Rede.

kundigen uit. Het is het derde deel der Vinding, zeiden zij. — Immers om op den mensch te kunnen werken, moet men niet slechts de opbruisingen des oogenblik, de driften bij hem kennen, maar ook het geheel, hem meer bijblijvend karakter, dat hem naar gelang van zijne jaren, stand, en betrekking eigen is. Van daar die wonderlijk schierpzinne karakterschetsen, die ARISTOTELES van jongen en ouden, van rijken en armen en van wie niet al meer gegeven heeft. 't Zij mij kortheids-halve vergund te verwijzen tot een paar staaltjes, die ik in mijne *Voorlezingen over de Vinding* uit hem heb bijgebracht.

Onder de Hartstogten kan men ook de Vreugde, dat is, een sterk gevoel van behagen en welgevallen tellen. Zulk een gevoel kan al mede opgewekt worden door Boert en Spot. En over het algemeen kan men zich, 't zij meer luchtig, 't zij meer vinnig, 't zij tot aanval, 't zij tot verdediging, in de Welsprekendheid met zeer veel gepastheid van spot en boert bedienen. De Spot is toch somtijds een gevaarlijker wapen dan de Ernst, en het is zeer de vraag, op wat oogenblik CICERO, die in spotternij uitmuntte, en van wien er honderden van kwinkslagen of *bons-mots* in omloop waren, geduchter was, *dan*, als hij de pijlen van spot afschoot, of *dan*, als hij de bliksems zijner verhevene Welsprekendheid zwaaide. Van CICERO's talent om zijne tegenpartij belagchelijk te maken kunnen de Redevoeringen voor QUINCTIUS, CLUENTIUS, SEXTUS ROSCIUS, den Tooneelspeler ROSCIUS en anderen ten voorbeeld strekken. Uitmuntend ook zijn de theoretische aanmerkingen, die hij ten aanzien van spot en boert, (*de jocis*) in zijn werk *over den Redenaar*, gemaakt heeft. Zij loopen *en* over de onderscheidene soorten van spot, boert en geestigheid in het alge-

meen, ('t zij die spot en geestigheid meer in de zaken, 't zij meer in de woorden, als daar zijn woordspelingen of *jeux de mots* ligge opgesloten) en over de geschikte maat, tijd, plaats en onderwerpen van boert. Dit alles wordt door voorbeelden opgehelderd, die echter tegenwoordig niet allen even begrijpelijk zijn. Telkens wordt streng tegen hansworsterij en laffe, platte aardigheden gewaarschuwd. Menschlievend is ook de les: alle spot met waarlijk ongelukkigen verdient afkeur. — Dat, voor het overige, op den Predikstoel boert en spot zoo goed als nooit, en Satire slechts enkel te dulden is, werd hier boven reeds herinnerd. In de Staatkundige en Baliewelsprekendheid is dat wapentuig *op zijn tijd* des te bruikbaar. Zie voorbeelden in de Redevoeringen van SHERIDAN en FOX, bl. 158 en volg. der Aant. Zoo misstaat wat spot en boert ook niet in Redevoeringen der gemengde soort.

L.

Bladz. 287. Kritiek van het slot eener roerende plaats van CICERO uit de laatste Redevoering tegen VERRES.

Deze kritiek van BLAIR is, dunkt mij, onbillijk. Zeer wel kan een Redenaar in de kokende hitte zijner verontwaardiging zoo spreken, als CICERO hier gedaan heeft. Men zal mij gelijk geven, als men deszelfs geheele beschrijving der geeseling en kruisiging van den Romeinschen burger GAVIUS als in éénen stroom, (*uno tenore*), gelijk 't behoort, en met tot op het slot toe klimmend vuur hoort declaméren. Elk een kan toch veronderstellen, dat CICERO ze dus uitgesproken heeft. Maar men leest zulke plaatsen soms veel te koel voor, en laat dáár de stem verflaauwen, waar men haar juist verster-

ken moest. Wat weet echter zulk een koud, bevrozen Engelschman van Italiaansche warmte en gloed!

L.

Bladz. 287. De Peroratie of het slot eener Redevoering.

Het Slot (*Peroratio*, *Conclusio*, *Cumulus*, *ἐπιλογος*, *ἐπανοδος*) dient volgens ARISTOTELES in het derde boek der Redek. tot vierderlei einde, 1) om de toehoorders voor zich te winnen; 2) zijne eigen gevoelens nog wat te versterken, of die van anderen te verzwakken; 3) de hartstogten op te wekken, en 4) het geheugen te helpen door korte herhaling der hoofdpunten.

De twee laatste artikelen komen in een slot of Peroratie van eenige uitgebreidheid echter het meeste in aanmerking, schoon beide bij wijlen gemist kunnen worden. De Herhaling (*ἀναμνησις*, *ἀνακεφαλαιωσις*, *enumeratio*, *recapitulatio*) dient vooral in de Welsprekendheid van de Pleitzaal. Zie b. v. CICERO's Redevoeringen voor ARCHIAS, voor BALBUS, voor CAECINA. Minder in de Staatkundige en gemengde soort. Enkel ook in de Kanselwelsprekendheid, hoewel het daarin meestal genoeg is, zoo de hoofdgedachte, in de Leerrede vervat, op het slot nog eens wéér regt uitkome. Over de geheele inrigting echter van het Slot of de Toepassing eener Predikatie, over het vijfderlei gebruik, voorheen van die Toepassing gemaakt, over de leeringen en vermaningen in dezelve te geven, of de zoogenaamde praktikale aanwending der Toepassing, over de biddende stemming, waarmede men soms gepast de preek sluiten kan, en dergelijke punten meer, laat ik de voorschriften den Godgeleerden over. Papiers genoeg is er om beschreven.

Van het werken op het gevoel, of het opwekken der

Hartstogten, (*παθονοια*) is reeds hier boven gesproken. Schoon men het dikwerf op het slot eener Redevoering eerst regt doet, kan het echter somtijds reeds de geheele Redevoering door, zij moge preek of pleidooi zijn, met gepastheid geschieden. Zie b. v. CICERO's Redevoering VOOR MILO, LALLY TOLENDAL's Verdediging van LODEWIJK DEN XVI, waarover bl. 197 der Aant. gesproken is. Welke Hartstogten opgewekt moeten worden, hangt van den verschillenden aard der onderwerpen af. Soms heeft men in een stuk van Welsprekendheid met de Hartstogten niets te maken. Neem eens gewone burgerlijke pleidooijen, wat komen daar driften in te pas? Voor het overige zijn korthed en kracht de hoofdverdiensten van een goed Slot, want een lang slot verdriet den toch al reeds vermoeiden hoorder, en een flauw slot maakt geen' indruk op de door luisteren verstompte aandacht. Groot onderscheid van zelve hierdoor tusschen Inleiding en Slot! — In Redevoeringen van de gemengde soort, b. v. Lofredenen, Akademische Redenen enz., waarin noch Recapitulatie, noch Toepassing, noch Hartstogtwekking noodig zijn, kunnen een paar regels als Slot volstaan. Men boezemt de hoop uit, dat men *naar zijne geringe krachten* getoond heeft wat men toonen wilde, men zegt nog een beleefd woordje aan de Hoorders, en daarmede basta!

Gaarne zoude ik hier uit Grieksche, Romeinsche, Fransche en andere Staatsredevoeringen en pleidooijen, uit de Leerredenen van MASSILLON, SAURIN, REINHARD, HERDER, onzen grooten BORGER en anderen eenige voorbeelden van fraaije Peroratiën aanhalen, maar

Claudite jam rivos, pueri, sat prata biberunt!

(*Sluit, knapen, bron en beek; de beemd dronk vochts genoeg!*)

L.

Bladz. 290. Over de Uitvoering of Mondelijke Voordragt.

Dit geheele Onderwerp, dat door BLAIR ook fraai behandeld is, roer ik niet aan, want ik heb er geene plaats meer voor. De Aanteekeningen moeten gesloten. Ik ben daarenboven, zoo de Hemel mij krachten en gezondheid verleent, voornemens latèr hierover een afzonderlijk boek uit te geven, onder den volgenden of een' soortgelijken titel: *Op wat wijze moet een Nederlandsch Redenaar zijne taal uitspreken, en stukken van Dichtkunst en Welsprekendheid kunstmatig lezen en declamèren?* Van Declamatie heb ik toch altijd veel werk gemaakt, en, *si qua est in me exercitatio dicendæ*, meen ik in bescheidenheid daar een woordje over mede te durven inbrengen. — De Heer BOSSCHA haalt bij bl. 303, ten aanzien der Rust in onze Nederlandsche verzen, HUYDECOOPER aan, *Proeve van Taal- en Dichtkunst*, bl. 322, met LELYVELDS Aanteek., bl. 421. In plaats der door BLAIR bl. 304 aangetogen Engelsche verzen, brengt de Heer BOSSCHA ter verduidelijking van het door BLAIR gezegde, twee plaatsen uit onze Psalmberijming bij, namelijk *Psalm LXIX* vs. 1, regel 3 en 4.

*Ik zink in 't slijk | ik voel mij overstroomen;
Ik ga te grond; | de vloed is mij te groot.*

in beide welke regels de Rust van den zin met de Rust van 't vers overeenkomt. En voorts uit *Psalm CIII* vs. 7, reg. 4,

Hij weet, wat van zijn maaksel zij te wachten.

waarin, zegt de Heer BOSSCHA zeer naar waarheid, de

Zin vordert, dat men ruste na den eersten voet, terwijl de Welluidendheid de rust tot na den tweeden voet zou uitstellen. — Voor veel uitbreiding zou dit geheel onderwerp vatbaar zijn, maar ik ben gewoongen dit alles over te springen. Ik zwijg voorts, uit gebrek aan ruimte, over BLAIR's negen- en -twintigste Les, of over de kunst om zich tot een' Redenaar te vormen; slechts aanstippende, dat voor de Engelsche Schrijvers, door BLAIR bl. 327, 328 ter navolging voorgesteld, een Nederlander zich ligtelijk Hollandsche Modellen in HOOFT, BRANDT, VAN EFFEN, WAGENAAR, BORGER, VAN DER PALM en een aantal anderen zal weten uit te kiezen. Dat BLAIR's uitval op bl. 331 tegen onzen VOSSIUS, dat wonder van geleerdheid en scherpzinnigheid, wiens Redekundige schriften schatten van wijsheid bevatten, in den mond van zulk een' Engelschen dwerg (dwerg, meen ik nu, in vergelijking van VOSSIUS) even belagchelijk is, als dezelve onwaar moet heeten, zullen onpartijdigen mij gereedelijk toestemmen. Mij ten minste heeft de vlijtige beoefening der Vossiaansche schriften den lust tot de beoefening der Welsprekendheid niet benomen. Maar het is de geest van later tijd, op zulke letterblokkers als VOSSIUS en anderen laag te vallen, over welke waanwijze bekrompenheid de Heer GEEL in eene bij het Koninkl. Nederl. Instituut gehoudene Voorlezing veel krachtigs en geestigs gezegd heeft. Ook uit ROLLIN, van wien BLAIR bl. 332 met een zeker schouderophalen spreekt, is ter vorming van den smaak in de schriften der klassieke Oudheid ongemeen veel te leeren. Dat voorts de Romeinsche Redekundige QUINCTILIANUS, wiens verdiensten BLAIR bl. 334 ten top vijzelt, hoogen lof verdient, zal niemand tegenspreken. In fijnheid van oordeel, waarom BLAIR hem inzonderheid zoo roemt, is echter QUINCTILIAAN op verre

na niet bij ARISTOTELES te vergelijken, gelijk VOSSIUS, die de betweterij van dien Romein tegen over den Griekschen Wijsgeer (vossius Afgod) niet verkroppen kan, door honderden van voorbeelden heeft aangetoond.

L.

